בסייעתא דשמיא

חג הפסח

בהלכה ובאגדה

חיברתיו וערכתיו בחסד ה׳ עלי

הצעיר באלפי ישראל

דוד שלום נקי ס״ט

שנת ״שַׂמֵּחַ נֶפֶשׁ עַבְדֶּךָ״ (תהלים פו ד)

אדר תשע״ח לפ״ק

החוברות שיצאו לאור בסייעתא דשמיא – בהלכה ובאגדה:

חשבת: הלכות שבת המעשיות, בצרוף דברי אגדה להבנת יקרתה וחשיבותה של שבת קודשנו. **הטהרה:** הלכות בלשון ברורה, אף למתחילים. שאלות אקטואליות ועוד. **פורמט עבעוני** מרהיב עין. **סדר היום:** השכמת הבוקר, ציצית ותפילין, תפילה ועוד, בצירוף דברי אגדה נעימים ומחזקים. **לחיות את:** חוברת נרחבת לאשה בנושאים: עוצמת נשים, צניעות, האשה במעגלי החיים ועוד. חובה לכל אשה! **הנישואין:** גיל הנישואין, שידוכים, אירוסין, חופה, כתובה, מהלך השמחה, שבע ברכות, הנהגות הבית ועוד. **האבלות:** דיני השבעה, השלושים, השנה ועוד. וכן ענייני עילוי נשמה, דברי נחמה וחיזוק.

כבוד אב ואם: ההלכות המעשיות דבר יום ביומו, עם מדרשי חז"ל וסיפורים מרתקים ומחזקים. **ראש חודש ברכת הלבנה וברכת החמה:** בצרוף חידושים נפלאים על המאורות ופלאי הבריאה. **הסעודה:** נטילת ידיים, הפסק באכילה, הנהגות הסעודה, מאה ברכות, זימון, ברכת המזון ועוד.

כשרות המטבח: בשר בחלב, הכשרת כלים, תולעים, מליחה, צלייה, פת גויים, טבילת כלים ועוד.

ראש השנה ויום הכיפורים: הלכות ודברי אגדה מחזקים לימים אלו. **כולל סדר הסליחות והתרת נדרים.**

חג הסוכות: ניסי ישראל במדבר, חג הסוכות בירושלים, שמחת בית השואבה, האושפיזין, ועוד.

ימי החנוכה: עם סיפור נס חנוכה מדברי חז"ל וממקורות היסטוריים, מרתק במיוחד.

ימי הפורים: סיפור המגילה בהרחבה על פי מדרשי חז"ל, מרתק במיוחד! **כולל מגילת אסתר.**

חג הפסח: סיפור יציאת מצרים וקריעת ים סוף, ועוד. **כולל הגדה של פסח** עם פירוש קצר ומתוק.

חג השבועות: סיפור מרתק של מתן תורה. **מגילת רות** משולבת בסיפורי המגילה. שובה לב.

ארבע התעניות ובין המצרים: סיפורי החורבן בהרחבה, הגאולה, ביאת המשיח ועוד. נוגע ללב.

מצוות הארץ: שמיטה, חלה, כלאים, ערלה, תרומות ומעשרות, יישוב ארץ ישראל.

הרפואה: שמירת הגוף והנפש, סגולות לרפואה, מצות ביקור חולים, סיעוד הורים זקנים ועוד.

מרן חרב עובדיה: הנהגות, מעשים, דרכי לימוד והשקפה על מרן מלכא זצוק"ל, מזווית אישית.

חדש!!! **השבת מחולק ללימוד יומי** מארז ג' חלקים פורמט כיס. ב-3 דקות ליום מסיימים הלכות שבת בשנה.

<u>מחירי החוברות:</u> שבת, טהרה, סדר היום, להיות את, נישואין, אבלות - 5.5 ₪. יתר החוברות - 3.5 ₪.

מחיר כל הסדרה** [20 חוברות] **– 80 ₪.** **מארז השבת לימוד יומי ג' חלקים – 8.5 ₪.

טהרה המקוצר, שבת המקוצר, להיות את המקוצר – 3 ₪. מחיר מיוחד ברכישת מעל 100 חוברות מקוצרות – 1 ₪ לחוברת.

אפשרות להטבעת זהב על כל החוברות [עלות 70 אגורות לחוברת + מחיר המשלוח, החל מ-100 חוברות זהות] - **02-5802398.**

<u>נקודות מכירה לרכישת החוברות:</u> **אופקים:** 0504-185545 **אור יהודה:** 054-8438347 **אור עקיבא:** 0585-076785 **אזור:** 052-7183822 **אילת:** 054-8491143 **אלעד:** *054-8422891 *03-5233303 **אשדוד:** *052-7667048 *054-8447156 **אשקלון:** 052-7689873, 08-6722103 **באר שבע:** *054-8447230 *054-7707430 **בית שאן:** 052-7183329 **בית שמש:** 02-9995076, 0528-985558 **ביתר עילית:** *02-5807463 (A) *02-5802398 (B) **בני ברק:** *0504-174567 [18:00-20:00] *054-8438347 *052-7178888 **בני עיש:** 052-7090218 **בת ים:** *054-2491168 *0504-126566 **גבעתיים:** 052-7334140 **גדרה:** 054-7429955 **גן יבנה:** 052-4315009, 052-5454211 **דימונה:** 054-8427237 **הרצליה:** 052-8046337 **זכרון יעקב:** 052-7129661, 04-6271103 **חדרה:** 052-7117668 **חולון:** *052-5114046 *054-8591831/41 **חיפה:** *052-7657756 *052-7636768 **חצור:** 052-7383715 **חריש:** 0585-076785 **טבריה:** 0508-361166 **טירת הכרמל:** 0522-753310 **יבניאל:** 0585-888148 **יבנה:** *052-7129739, 052-6757677-08 **יד בנימין:** 0524315009, 0525454211 **יהוד:** 053-4158435, 052-7010722. **יקנעם:** 054-3320744 **ירוחם:** 054-7875529 **ירושלים:** *052-7114363 בית וגן 050-2290082* שמואל הנביא 02-5827008 סנהדריה 0545-810328* גילה 077-3396020* ק. יובל 052-7141907* פ. זאב 053-2476758* ג. מרדכי 0506-518504* קסטון **כפר סבא:** 050-4143094. **כרמיאל:** *052-7130822 *0522-813833 **לוד:** 0504-107540 **מגדל העמק:** 0506-830791 **מודיעין:** 054-7794793, 08-9725742 **מעלה אדומים:** 0506-775847 **מצפה רמון:** 0524619144 **נהריה:** 053-4322936 **נצרת עלית:** 054-8487335 **נשר:** 054-8446326 **נתיבות:** 077-5504905, 05271-53938 **נתניה:** *053-4112422 0507-776653* 0527-632800* **עכו:** 052-4317340 **עפולה:** 0506-830791 **עתלית:** 077-6200152, 054-8590068 **פתח תקוה:** *054-3346241, 054-8439076 *0527603435 **צפת:** 0504-121786 **קריות:** 0504-102069, 04-8492473 **קרית גת:** *052-4830879 *054-8445942, 05276-06885 **קרית ארבע:** 054-4441495 **קרית מלאכי:** 054-7429178 **קרית ספר:** *0504-172416 **קרית שמונה:** 05271-92976 **ראש העין:** *0545-250370 *054-2260186 **ראשל"צ:** *0503332293. *052-7153567 *054-7429955 **רחובות:** 05484-98449. *0533-000093 * 054-7917777* **רעננה:** 054-7444103 **רכסים:** *054-8417876 *0548408840, 077-3005038 **רמלה:** *053-8270570 **שדרות:** 3131382 **שומרון:**054-3992500 **תל אביב:** 052-7661162. **כמו כן ניתן לרכוש באתר: http://www.emet9.org**

© כל הזכויות שמורות

ניתן לצלם קטעים לצורך לימוד בבתי הספר, שיעורי תורה, עלונים וכיוצא. **לא למטרות מסחר.** לתגובות: 6410995@okmail.co.il

תוכן העניינים

שער האגדה

הקדמה – חשיבות סיפור יציאת מצרים..... 5
אברהם העברי..... 6
ריבוי על טבעי במצרים..... 10
הולדת משה..... 13
שיעבוד בני ישראל במצרים..... 17
משה – מושיעם על ישראל..... 21
עשר המכות..... 27
יציאת מצרים..... 56
קריעת ים סוף..... 58
על אמיתות הניסים [פפירוס איפואר]..... 82

שער ההלכה

חודש ניסן..... 85
ברכת האילנות..... 87
שבת הגדול..... 89
הכשרת הכלים לפסח..... 91
כשרות המצרכים..... 98
איסור השהיית חמץ..... 108
מכירת החמץ לגוי 112
בדיקת חמץ..... 114
ביעור חמץ..... 121
תענית בכורות..... 123
ההכנות לחג..... 126
ערב פסח..... 136
ערב פסח שחל בשבת..... 141
תפילת ערבית של ליל פסח..... 144
עריכת ליל הסדר..... 145
הלכות יום טוב..... 167
הלכות חול המועד..... 172
שביעי של פסח..... 180
מוצאי פסח..... 181
מענייני אבלות בחודש ניסן וחג הפסח..... 182
ספירת העומר..... 189
מנהגי ימי העומר..... 195
ל"ג לעומר..... 198

***הגדה של פסח* עם באור נחמד מאיר עיניים..... 201**

לתועלת המעיינים: יש לציין שההלכות שבחוברת הן לכל הדעות, גם לבני אשכנז וגם לבני ספרד. לבד מההלכות שבארנו בהם במפורש, שיש חילוק בין בני אשכנז לבני ספרד.
העמודים המסומנים בהלכות ב- ( ), הם לפי הספר חזון עובדיה הלכות פסח.
דברי האגדה שנכתבו בס"ד, הינם על פי דברי רבותינו במדרשים ובמפרשים, ומהספר מעם לועז. ספור יציאת מצרים (עמודים 57–10) נלקח מתוך הספר מטעמי השולחן להרה"ג משה לואיס שליט"א וברשותו. הרחבה ומראי מקומות ניתן לראות שם. אנו מברכים אותו על אדיבותו ואהבתו לזיכוי הרבים. יישר חילך לאורייתא.
ביאור ההגדה באדיבותו של הרה"ג בנימין סגרון שליט"א. יישר חילו לאורייתא.

Yitzchak Yosef
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
ראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

י״ב אדר ה׳תשע״ז לסדר ״ויקחו אליך שמן זית זך״.

הסכמה

הובא לפני הקונטרס היקר **״חג הפסח בהלכה ובאגדה״**, ערוך בטוב טעם ודעת, בסדר נכון דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, שאסף וקיבץ כעמיר גורנה, הרב היקר מאוד, שוקד באוהלה של תורה, לילה כיום יאיר כחשכה כאורה, יראת ה׳ היא אוצרו, ועליו יציץ נזרו, שמן תורק שמו, טעמו ונימוקו עמו, אשרי יולדתו, צינה וסוחרה אמתו, מרביץ תורה ברבים ומורה הוראה, כבוד שם תפארתו הרב הגאון רבי **דוד שלום נקי** שליט״א, **ההולך בדרכו ההלכתית של מרן אאמו״ר עטרת ראשנו פוסק הדור רבנו עובדיה יוסף זצוק״ל, ולא זז מפסקיו ימין או שמאל, בין להקל ובין להחמיר, אשרי חלקו ומה נעים גורלו.**

אני מכיר את הרה״ג המחבר שליט״א עוד למעלה מ-25 שנה, וראינו עליו שיש לו עתיד רבני להפיץ תורה ויראה, ועליו יאות להמליץ מה שאמרו חז״ל: ״כל מי שיש בו יראת שמים, דבריו מתקבלים״.

בחיבוריו היקרים ברוך ה׳, **הוא מסכם בתמצית ובבירור את הדברים באופן נכון, ובשפה ברורה השווה לכל נפש**, זריז ונשכר, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, להבין ולהורות לשעה ולדורות, והביא הלכות מאשר עלה בספרי **״ילקוט יוסף״**, וכן מספריו של מרן אאמו״ר עטרת ראשנו רבן של כל בני הגולה רבנו **עובדיה יוסף** זצוק״ל, זיע״א, **והדבר הוא לתועלת מרובה לכל שכבות הציבור, הן לאברכים, והן לבעלי הבתים**, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

כמו כן צירף דברי אגדה ממדרשי חז״ל, מתוקים מדבש ונופת צופים, ערוכים בטוב טעם ודעת לזיכוי הרבים, מזהב ומפנינים יקרים, והמחיש הדברים בפרטי הניסים הגדולים שעשה הקב״ה לאבותינו בעשר המכות, יציאת מצרים וקריעת ים סוף, בטוב טעם ודעת, בלשון צחה וברורה, למשוך הלבבות לתועלת הרבים. **וראוי לכל אדם לעבור על זה, ובכך יוכל לקיים מצות ״והגדת לבנך״ בהידור רב עד מאוד.**

משנה שמחה יש בליבי בשומעי כי אף אנשים ונשים הרחוקים מקיום התורה ומצוותיה, קובעים סדר לימוד בחוברות אלו הנכתבות בשפה קלה ונעימה, ואט אט מתקרבים לצור מחצבתם, וזכות הרבים גדולה היא עד מאוד. וכבר כתב הגאון רבי חיים פלאג׳י בהקדמה לספרו ״מועד לכל חי״, משם סבו הגאון הגדול רבי יוסף רפאל חזן בעל שו״ת ״חקרי לב״, בשבח ספריו של הגאון החיד״א ז״ל, ובעיקר בספריו הקטנים כמו ״מורה באצבע״ וכדומה, שהוא מוסר ודינים שיד כל אדם שווה בו, אחד חכם ואחד תם קוראים בו, ובעלי בתים ישאוהו בחיקם, והיתה עמו וקרא בו בלכתו בדרך, בים ובישה, שאין בו טורח כלום. והיה משבח בתהילותיו החיבורים הללו יותר ויותר מכל שאר החיבורים הנוראים, יען כי נמצאים בתוכם מוסר מלכים ודינים המדריכים לאדם ליראת ה׳ ולעובדו בלבב שלם. עי״ש.

מצוה רבה לתמוך ולסייע להוצאת חוברות אלו, כי זיכוי הרבים גדול הוא, ועל כל התומכים והעוזרים נאמר: ״ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד״, ויבורכו מפי עליון בבני, חיי אריכי, ומזוני רויחי לעבודת השם יתברך.

ברכתי להרב המחבר שליט״א שיזכה לברך על המוגמר ולחבר עוד חיבורים יקרים טובים ומועילים, לזכות את הרבים בדבר ה׳ זו הלכה, ועוד יפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, ולהרבות חיילים לתורה ולתעודה. ויהי רצון שזכות זיכוי הרבים תגן בעדם ובעד בניהם, ולא תמוש התורה מפיהם ומפי זרעם ומפי זרע זרעם עד עולם, לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים. ״והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו, ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח״. אמן.

בברכת התורה בהערכה ובאהבה רבה

יצחק יוסף
הראשון לציון והרב הראשי לישראל

שער האגדה

הקדמה – חשיבות סיפור יציאת מצרים

יציאת מצרים – יסוד האמונה

במצוות רבות מזכירים אנו "זכר ליציאת מצרים": בקידוש, בקריאת שמע, בתפילין, ועוד. אולם פעם אחת בשנה, בליל הסדר, מצוה עלינו לא רק **לזכור** את יציאת מצרים, אלא **לספר**. "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משובח".

אומר "ספר החינוך" (מצוה כא): "משורשי מצוה זו, **כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ואמונתנו**, לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בחידוש העולם, וכי יש אלוה קדמון חפץ ויכול, פועל כל הנמצאות הוא, ובידו לשנותם כפי שיחפוץ בכל זמן מן הזמנים, כמו שעשה במצרים ששינה טבעי העולם בשבילנו, ועשה לנו אותות מחודשים גדולים ועצומים. הלוא זה משתק כל כופר בחידוש העולם, ומקיים האמונה בידיעת ה' ברוך הוא".

אופן הסיפור

כתב בספר יסוד ושורש העבודה: "מצות עשה של סיפור יציאת מצרים בלילה הזה, הוא **על כל איש** מאישי ישראל עם קדוש, אף אם הוא יחידי על שולחנו... עיקר מצות הסיפור היא לבניו ולבני ביתו, להודיע להם גבורותיו יתברך... לפרסם להם גודל הנסים וגבורות ונפלאות של בוראנו, יתברך שמו ויתעלה. ולא די לפרש להם כלליות הנסים מה שכתוב בהגדה, אלא **לפרט ולבאר באר היטב כל נס ונס**, על פי מה שנמצא כתוב בגמרא ובמדרשים. **וראוי לכל יודע ספר, מקודם פסח לחפש בכל הספרים...** ולספר פרטיהם לבני ביתו בליל שימור פסח, כדי להגדיל בעיניהם הנס, ויתנו בליבם יותר שבח והודיה לבורא יתברך שמו ויתעלה".

ואומר הזוהר הקדוש: באותה שעה מכנס הקב"ה לכל הפמליא שלו. ואומר להם, לכו ושמעו סיפור השבח שלי שמספרים בני אדם ושמחים שהוצאתים ממצרים. **אז מתקבצים כולם ובאים ומתחברים עם ישראל, ושומעים סיפור השבח ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם**, ובאים הם ומודים להקב"ה על כל הנסים והנפלאות שעשה לעם ישראל, ומודים לו על העם הקדוש שיש לו כאן בארץ ששמחים בחדוה בכל זה. ובזה מוסיפים כח וגבורה למעלה.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח

בגמרא אמרו, כי בסיפור יציאת מצרים, יש להתחיל בגנות ולסיים בשבח. כיצד? "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו". עלינו להבין שכל שעבוד מצרים והגאולה שבאה לאחר מכן, הכל כדי שנזדכך מן העבודה זרה שדבקה בקודמים לאבות העולם, תרח אביו של אברהם אבינו וכל בני דורו, ונתקרב אל הקב"ה.

אברהם העברי

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו...

קודם שנולד אברהם אבינו, היה נמרוד מולך על כל העולם, והיה מכיר את ריבונו, ומתכוון למרוד בו. וסחף עמו את כל אנשי הדור לעבוד עבודה זרה ולהאמין באלילים. לנמרוד היה שר חשוב, משנה למלך, בשם תרח, אשר דבק בנמרוד ובאליליו. והנה נולד לתרח בן בשם אברם [לימים הוסיף ה' אות על שמו ונקרא שמו אברהם]. באותו לילה שבו הוא נולד, ראו חכמי נמרוד שכוכב גדול יוצא מן המזרח ובולע 4 כוכבים מארבע רוחות העולם. הם האמינו כי החלום מראה על ילד שנולד, שעתיד להרוג מלכים ולרשת את ארץ כנען. למחרת באו החכמים וספרו לנמרוד: בלילה היינו בביתו של תרח, שהזמין אותנו למשתה בנו הנולד לו. אחרי המשתה יצאנו לחצר לטייל, והנה אנו רואים כוכב אחד עולה ממזרח ובולע 4 כוכבים. בודאי הכוונה לבנו הנולד של תרח שעתיד לכבוש את העולם ולבטל את אמונתך. כדי להקדים תרופה למכה אנו מייעצים לך לפצות את תרח בכסף, ולהרוג את בנו, טרם יהיה מאוחר.

סוס תמורת שעורים?!

שמח נמרוד בעצה שנתנו לו, ומיד קרא לתרח. אמר לו: בן נולד לך הלילה. תנהו לי כי אני רוצה להורגו, אולם אתן לך כפיצוי - בית מלא כסף וזהב. השיב תרח ואמר: כל מה שתאמר לי, אדוני המלך, אעשה. המשיכו המלך ומשנהו לדבר עוד שעה ארוכה על ענייני המלוכה, ואחר כך אמר תרח לנמרוד: הלילה הגיע אלי אדם שהציע לי עסקה, שאני אתן לו במתנה סוס יפה מאוד, ובמקומו הוא יתן לי בית מלא שעורים. עניתי לו כי איני יכול להשיב לו דבר לפני שאשאל אותך. שמע זאת נמרוד ותמה על תרח: אם אתה מנהיג את מלכותי בשכל צר שכזה, היא בודאי עתידה להחרב תוך זמן קצר. איך עולה בדעתך להחליף סוס יקר תמורת שעורים. ולמי תתן את השעורים אם אין לך סוס?!

נתן לו תרח לכלות בו את כעסו, ואז אמר לו: אם כך אתה כועס על החלפת סוס בשעורים, אם כן מה צריכה להיות הרגשתי כשאתה מבקש ממני את בני היקר תמורת כסף?! אם אתה הורגו, לשם מה אני זקוק לכסף, ומי יירש אותי?! לשמע הדברים כעס נמרוד מאוד, ובחמתו ציוה להרוג את תרח. כיצד אתה מעיז לבוא אלי בדברי תוכחות ומשלים?! הזדעק נמרוד. נפל תרח לרגליו ואמר לו: בצחוק דברתי, שהרי בודאי אני מוכרח לעשות רצונך. אבל תן לי שהות של שלושה ימים כדי שאדבר עם אשתי, אולי אפייסה במתנות ובמילים טובות עד שתסכים.

נתן לו נמרוד שהות כאשר בקש, וביום השלישי שלח אליו התראה: אם אינך ממלא את בקשתי, אשרוף את כל בני משפחתך! כשראה תרח כי אין מפלט, חיבל תחבולה: היתה לו שפחה אחת שילדה בן באותו לילה שבו נולד אברהם. לקח תרח את בן השפחה, ומסרו לידי נמרוד. מיד הרג נמרוד את התינוק בהתלהבות רבה, ונתן לתרח כסף רב כפי שהבטיח, ובזה נחה דעתו ושכח מכל הענין. (ספר הישר פרשת נח)

מיהו בעל הבירה?

גדל אברהם התינוק הקטן, ובהיותו בן 3 שנים התחיל לחקור בדעתו כדי לדעת מי ברא את השמים ואת הארץ. הסתכל בשמים וראה את השמש זורחת בעוז. חשב אברהם כי בודאי השמש חזקה מכולם והיא בראה את הכל, מיד ערך תפילתו אל

השמש. כשהחשיך היום, שקעה החמה במערב, ובמקומה באה הלבנה, כשכל צבא הכוכבים מלווה אותה. היה סבור אברהם כי הלבנה "ניצחה" את השמש, והיא מולכת על העולם, וכל הכוכבים הם משמשיה. באותו לילה ערך תפילתו אל הירח. למחרת ראה והנה שוב השמש זורחת והלבנה הסתלקה!! אמר בלבו: נראה כי לא זו ולא זו בראו את השמים והארץ! הלך לתרח אביו ושאל אותו, מי ברא את השמים והארץ? הביא לו תרח עבודה זרה בידו ואמר לו: זהו האל שברא אותך ואותי ואת כל העולם. הלך אברהם לאמו ובקש ממנה להכין מאכלים טובים כקרבן עבור העבודה זרה. כשהכינה אותם, הלך אברהם והביא אותם לפני הפסל, וראה כי באותה צורה שהניחם לפניו, כך מצא אותם אחר כך, והבין שלא יתכן כי הפסל ברא את השמים והארץ. לא מצא אברהם מנוח לנפשו, וחיפש בכל כוחו את אדון העולם. ומפני שהיה עמל רבות להכיר את ה' יתברך, שרתה עליו שכינה, ונתן הקב"ה בלבו להבין את מציאותו. (רבנו בחיי בראשית טו ז. זוהר)

"שהם משתחווים להבל וריק..."

כשראה אברהם את אביו ואמו שהם אדוקים בעבודה זרה שלהם, לא רצה להיות עמהם עוד, והלך לישיבת נח ושם, שם למד תורה במשך שנים רבות. בהיותו לומד שנים מרובות כל כך בחשק גדול ובמנוחת הנפש, נעשה חכם גדול, והשיג בדעתו שכל הדור ההוא שקוע בטעות העבודה זרה, שהם עובדים לצורות עץ ואבן, וכשהגיע לגיל 40 כבר היתה לו הכרה ברורה ויסודית בידיעת ה'.

כיון שהכיר אברהם את האמת, התחיל לערוך דין ודברים עם אנשי מדינתו, שהדרך שהם הולכים בה, אינה דרך האמת, ואין ראוי לעבוד לאלילים אלא רק לאלוהי העולם האמיתי, בורא שמים וארץ, וראוי לאבד ולשבר את כל הצלמים. היה אברהם אבינו לוקח שני צלמים, קושר אותם בחבל, ומוליך אותם ברחובות העיר כדרך הסוחרים, והיה מכריז: "רוצה אני למכור אליל שאין בו מועיל. פה לו ולא ידבר, עינים לו ולא יראה, אזנים לו ולא ישמע, ולא יהלך ברגליו". (שבט מוסר פרק נב דף נד)

בחנות הפסלים

לתרח, אביו של אברהם, היתה חנות לממכר פסלים. יום אחד, הוצרך תרח לנסוע לעיר רחוקה לרגל עסקיו, והוא מינה את בנו אברהם למלא את מקומו במכירת הפסלים. הגיע לחנות אדם לקנות פסל, אמר לו אברהם: בן כמה אתה, אדוני? אמר לו: בן חמישים. אמר אברהם: הפסל הזה שאתה רוצה לקנות - לפני יומיים עשה אותו אבא שלי. אוי לך שאתה בן חמישים ורוצה להשתחוות לפסל בן יומיים. התבייש האיש למשמע הדברים, והלך לו. כך היה אברהם אבינו משכנע את כל הלקוחות באפסיותה של עבודת האלילים.

והנה, הגיעה אל החנות אשה ישישה ובידה מגש מלא תקרובת לעבודה זרה, מטעמים חשובים ומשובחים לכבוד הפסלים. ניסה אברהם לשכנע אותה כדרך ששכנע את כולם, שהפסלים הם הבל וריק, אולם הזקנה לא קבלה את דבריו. היא הניחה את המגש והלכה לה. מה עשה אברהם? לקח את המגש והניחו לפני הפסל הגדול. לקח פטיש וניפץ את כל הפסלים שהיו בחנות, מקטן ועד גדול, רק את הפסל הגדול השאיר שלם, וקשר את הפטיש לידו.

כשחזר אביו תרח לחנותו, חשכו עיניו, כל הפסלים שבורים לרסיסים! "מה עשית?!?!" צעק על אברהם בנו בחימה שפוכה. התנצל אברהם ואמר: מצטער אבא, לא היתה לי

שום כוונה רעה, אינני אשם במה שקרה. באה לכאן סבתא זקנה אחת והביאה אוכל לפסלים, ואז רצו הפסלים לאכול לפני הפסל הגדול. הושיט הפסל הגדול את ידו בזעם ושבר את כולם, על שלא היה להם דרך ארץ לכבד אותו קודם. והנה הפטיש עדיין נמצא ביד שלו, ואם אינך מאמין לי, בוא נלך ונשאל אותו מה בפיו.

התגבר כעסו של תרח יותר, ואמר לו: שקרן!! הרי אלילים אלו, אין רוח בהם, ואינם יכולים לדבר, כי הם עשויים עץ ואבן. איך אתה מנסה 'למכור' לי כאלו 'סיפורי סבתא'? אמר לו אברהם: אבא, וכיצד אתה מאמין שהם אלה שבראו את השמים והארץ, בשעה שאינם יכולים לנוע ממקומם? מה טעם שאתה ממשיך לעובדם? אוי לכל הדור הזה שהולכים אחר ההבל, ואינם מטים אוזן לשמוע את האמת. דע כי רע ומר יהיה סופם של עובדי העבודה זרה, כמו שאירע לדורות שעברו - דור אנוש ודור המבול - כי בגלל עבודה זרה אבדו מן העולם. לכן אבקשך אבי, אנא, שמע לקולי, וחדל מלעבוד לאלילים! (בראשית רבה לח יג)

אברהם מתייצב לפני נמרוד

קצף תרח על 'חוצפתו' של אברהם, הלך מיד לנמרוד ואמר לו: יש לי בן אחד שהוא סורר ומורה. הוא יושב ולומד תורה זרה זה הרבה שנים, ומספר שיש אל בעולם שהוא אמת, ואתה משקר ומכזב. קרא מיד נמרוד לאברהם, ואמר לו: מדוע אתה מבלבל ומטה את לב העם? דע כי אם תמשיך בדרך זו רע ומר יהיה סופך! אמר לו אברהם: אני רואה שהשמש יוצאת כל יום במזרח ושוקעת במערב. אולי יש לך כח לשנות את מהלכה - שתזרח במערב ותשקע במזרח? אם תעשה כן אודה בך ואשתחווה לך. ואם לא, דע לך, כי האל שנתן בי כח לשבור את אליליך, הוא יתן לי כח להרוג אותך. (רבנו בחיי בראשית טו ז)

נמרוד, כששמע דברים נועזים אלו, הזדעזע כולו, ושלח את אברהם לבית הסוהר כשהוא כפות. הוא ציוה לשומרים שלא יתנו לו לחם ולא מים. נשא אברהם עיניו לשמים ואמר: "אלוקי, אתה יודע הנסתרות, ואתה ידעת כי הגעתי עד הנה - לא לכבודי אלא לכבודך ולעבודתך". שמע הקב"ה לתפילתו ופתח לו מעיין של מים, ושלח לו את המלאך גבריאל להביא לו כל מיני מאכל, וכך שהה בבית הסוהר שנה תמימה. (שבט מוסר דף נד)

הכנת כבשן האש

שמע נמרוד, כי אברהם עודנו בחיים, כינס את כל חכמי עירו ושאל אותם: מה משפטו של אברהם שביזה את המלך ושבר את הצלמים? דנו בענין, ויצא דינו להשרף. מיד יצא כרוז בכל העיר: מי שהוא מאוהבי נמרוד, צריך להביא מטען של עצים. כך הביאו אנשי העיר מטענים של עצים במשך 40 יום, את כל העצים אספו בכפר אחד, שנקרא לאחר מכן "אור כשדים". באותו כפר היה תנור ענק ממדים, ולאחר שהצטברה בתוכו כמות עצומה של עצים, הבעירו אותו עד שהיה הולך ובוער במשך שלושה ימים ושלושה לילות. מרוב החום הלוהט, נעשה כל הכפר חם וכל תושביו מיהרו לצאת ממנו. נתכנסו רבבות רבבות של אנשים ונשים מכל קצוות תבל אל אזור הכפר, כדי לראות כיצד שורפים את המורד במלך.

הובא אברהם לפני המלך, ואחד השרים החשובים תפס את אברהם כדי לזורקו לכבשן האש. כשהתקרב מעט אל האש, מיד יצאו לשונות של אש מן התנור הבוער ושרפו את השר. ניסו שרים אחרים לזרוק את אברהם, אך כל מי שניסה היה נשרף, עד שנשרפו אנשים רבים, ולא ידע נמרוד מה לעשות.

באותה שעה בא השטן בדמות אחד משרי המלך, ואמר כי יש בכוחו לעשות תחבולה ולזרוק את אברהם מרחוק אל תוך הכבשן. מיד ביקש להביא לוחות, חבלים ומסמרים, ועשו "טראבוקו" - מין מכונת קליעה, שפועלת על ידי הנעה מרחוק. בדקו את המכונה, אם פועלת היא כראוי, על ידי שהכניסו לתוכה שלוש פעמים אבן גדולה וקלעו אותה לתוך הכבשן. כאשר הוכחה המכונה כיעילה, קשרו את ידיו ורגליו של אברהם, שמו אותו בטראבוקו, כדי לזורקו לכבשן האש. (אוצר המדרשים אייזנשטיין עמוד ו)

קידוש ה'

בא השטן לפני אברהם ואמר לו: אם אתה רוצה להנצל מן האש הזאת, השתחווה לנמרוד. השיב לו אברהם: "יגער ה' בך השטן". אז באה אמו של אברהם אשר נקרא שמה אמתלאי, ואמרה לו: אנא ממך, השתחוה לנמרוד ותנצל. אמר לה: דעי אימי, כי האש של נמרוד סופה להכבות, ואילו האש בגהנם אינה נכבית לעולם! (שם)

אז הטילו את אברהם לתוך הכבשן פנימה. מיד נעשה רעש גדול בשמים, וכל המלאכים רצו לרדת להציל את אברהם אבינו. אמר להם הקב"ה: הוא יחיד בעולמו, שעומד יחידי מנגד לכל העולם הטועה, ואני יחיד בעולמי. נאה ליחיד להציל את היחיד. מיד ירד הקב"ה בכבודו ובעצמו והציל את אברהם וצינן לו את האש. כך היה מהלך אברהם אבינו ומטייל בתוך האש, ולא קרה לו כלום. (פסחים קיח ע"א)

כשראה נמרוד כך, מיד ציוה להוציא אותו מן הכבשן. אבל שוב לא יכל אף אחד להוציאו, וכל מי שניסה להתקרב מעט אל האש, היה נשרף מן החום הגדול. או אז נכנע נמרוד וקרא לאברהם: אתה, שהנך עבד נאמן לאלוהי השמים הגדול והמבורך והאמיתי, צא לחוץ!!! יצא אברהם והתייצב לפני נמרוד, וכל המון האנשים שהיו שם יחד עם נמרוד השתחוו לפני אברהם. אמר להם אברהם: אני איני כלום, ולא אלי תשתחוו, אלא האמינו באלוהי האמת שבשמים. אז נתן נמרוד לאברהם הרבה מתנות, וגם את שני העבדים המובחרים ביותר שהיו לו, אחד מהם היה אליעזר. וכן גדולי המלכות נתנו לו מתנות רבות וליוו אותו לביתו בכבוד גדול. (שבט מוסר פרק נב דף נד-נה)

ומלאה הארץ דעה את ה'

היה אברהם אבינו הולך מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, והיה קורא בקול גדול לכל העולם להודיעם שיש אלוה לכל העולם, ולו ראוי לעבוד. היו העם מתקבצים אליו ושואלים אותו על דבריו, והיה משיב לכל אחד ואחד כפי הבנתו, עד שהחזירו לדרך האמת. כך התאספו סביבו אלפים ורבבות, ושתל בלבם את עיקרי האמונה, וחיבר ספרים בענין האמונה. אברהם אבינו העביר את דרך עבודת ה' ליצחק בנו, יצחק הודיע ליעקב, ויעקב אבינו לימד את בניו כולם, והבדיל את לוי ומינה אותו לראש ישיבה ללמד דרך ה' ולשמור מצוות אברהם. כך התפשטה האמונה יותר ויותר, בקרב בני יעקב והנלוים אליו. (רמב"ם ע"ז א ג)

אולם עדיין לא היה די בכל זה כדי ליצור את עם ה', אשר יחזיק באמונתו לדורי דורות. נסתרים דרכי ה' ומחשבותיו, צופה ומביט עד סוף כל הדורות, ומי יעמוד בסודותיו וברעיונותיו? הכין הקב"ה לבני ישראל 'תכנית' מיוחדת ליצירתם כעם, וצפה במחשבתו כי עליהם לעבור "כור היתוך" במצרים, למען יתחשלו באמונת ה' צרופה, ורק לאחר מכן יצאו ברכוש גדול, היא התורה הקדושה, האוצר הגנוז שקדם 974 דורות לבריאת העולם.

סיפור יציאת מצרים

ריבוי על טבעי

מנין בני ישראל במצרים

בשבעים נפש ירדו אבותינו למצרים. בתקופה קצרה של 210 שנה התרבו ישראל בצורה על טבעית, עד כדי שביציאתם ממצרים מנו הגברים מגיל עשרים ועד גיל שישים 600,000 איש. אם נצרף למנין זה אף את הנשים, הילדים והילדות, וכן האוכלוסייה המבוגרת, שלא נמנתה בחשבון, הרי שעם ישראל ביציאת מצרים מנו לפחות למעלה משלושה מיליון נפשות.

הדבר המעורר השתאות והמפליא יותר הוא, שחז"ל מגלים לנו כי מספר עצום זה הינו רק מספר חלקי מכלל עם ישראל, משום שבמכת חושך מתו רבים מאוד מעם ישראל, אשר לא היו זכאים לצאת ממצרים (כפי שיתואר להלן במכת חושך), ומספר המתים היה גדול פי כמה וכמה ממספר הנותרים בחיים. כמו שנאמר: "וחמושים עלו בני ישראל" - רק אחד מתוך חמישה יצא ממצרים, והשאר מתו במכת חושך. זאת אומרת שעם ישראל לפני מכת חושך מנה פי 5 ממנין יוצאי מצרים, דהיינו למעלה מ- 15,000,000 נפשות!! דעה אחרת אומרת, כי היוצאים ממצרים היו רק חלק אחד מתוך חמישים שמתו במכת חושך, ולפי זה עם ישראל מנה לפני מכת בכורות פי חמישים ממה שמנה ביציאתו, כלומר למעלה מ- 150,000,000 נפשות!!!

ריבוי כל כך גדול בפרק זמן של 210 שנה, הרי זה יוצא לגמרי מגדר הטבע, וזאת במיוחד לאור העובדה שעם ישראל ברובה של תקופה זו, היה עובד עבודת פרך המפרכת את הגוף, אשר באופן טבעי אף ממעטת פריה ורביה. יותר מכך, פרעה הרשע בגזרותיו האכזריות הרג המונים המונים מעם ישראל: בגזרה של "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", וכן בזמן שהיו עובדים עבודת פרך, מי שלא הספיק לעשות את מכסת הלבנים באותו יום, היו המצריים הרשעים שמים במקום הלבנים החסרות תינוקות מעם ישראל. כמו כן אומר המדרש, כי פרעה מצורע היה, ולצורך ריפויו היה שוחט בכל יום 300 תינוקות מעם ישראל ומתרחץ בדמם (כפי שיבואר כל זה בהרחבה בהמשך). ואחרי רצח המוני שכזה מנה עם ישראל מספר כה עצום ורב. כיצד יתכן הדבר??

ריבוי ילודה

חז"ל מגלים לנו כי אכן אופן הריבוי של עם ישראל היה בצורה בלתי טבעית כלל, שהיו הנשים יולדות מספר גדול של תינוקות בכל לידה. יש אומרים שנולדו שנים שנים, ויש אומרים שנולדו ששה ששה!! ויש אומרים שנולדו בכל לידה שנים עשר תינוקות!! ויש אומרים שישים בכרס אחת!! והרי זה פלאי פלאים שאמא אחת תוכל ללדת בפעם אחת תינוקות רבים כל כך, ושכולם יחיו! וכל זאת בהיות האם שפחה למצרים. היא עבדה בשעת ההריון עבודת פרך מלבד עבודתה בביתה, ולאחר הלידה נוספה לה עבודת הטיפול בתינוקות, כשבעלה אינו עומד לצידה בכל המהלך הזה, משום שיצא לעבודה מפרכת חסרת טעם. היא אינה מקבלת איזו הטבה, אפילו לא חופשת לידה - היא מיד צריכה לחזור לעבודת הפרך שלה.

למרות הקושי - נשות ישראל במצרים היו צדקניות, והתאוו לעוד ועוד ילדים. למרות עבודתן המפרכת ולמרות הצרות שעשו להם המצריים אשר חפצו לצמצם את הילודה, הם רצו לזכות בילדים נוספים, והקב"ה שרחמיו על כל מעשיו עזר להן בגידול ילדיהן, כפי שנראה בהמשך בס"ד.

פן יִרבה – כן ירבה

"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף: וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ: **הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה...**" (שמות א ז-י)

רואה פרעה כי עם ישראל פרה ורבה באופן לא רגיל, והדבר כקוצים בעיניו. הוא מנסה לחבל תחבולות היאך למנוע את עם ישראל מפריה ורביה. כשתחבולה אחת לא עוזרת הוא מנסה תחבולה אחרת, ומשאף היא אינה מוכחת כיעילה, שוב מנסה הוא דרכים אחרות. אך יושב בשמים ישחק, ה' ילעג למו. אמר הקב"ה: אתם מתחכמים להם שלא יתרבו, נראה מה מתקיים, האם הדברים שלי, שהבטחתי לאברהם אביהם: "כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ **וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם**", או הדברים שלכם, שאתם אומרים: "הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ **פֶּן יִרְבֶּה...**". טפחה המציאות על פניהם והוכיחה שאכן עצת ה' היא תקום: "וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ **כֵּן יִרְבֶּה** וְכֵן יִפְרֹץ". הם אמרו "פן ירבה", אבל הקב"ה אמר: "כן ירבה"!!!

מה היו תחבולותיו של פרעה לצמצום הילודה בעם ישראל?

תחבולה ראשונה – עבודת פרך

פרעה גזר על עם ישראל שיעבדו ללא הפסקה, כדי שלא ילכו לישון בבתיהם, ועל ידי כך יתמעטו מפריה ורביה. דרש רבי עקיבא: בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו ישראל ממצרים. שבשעה שהיו הולכות לשאוב מים, היה הקב"ה מזמין להן דגים קטנים בתוך כדיהן, וכך היו ממלאות חצי כד בדגים וחצי במים, והולכות לבתיהן ומבשלות שתי קדרות - אחת של מים ואחת של דגים, ומוליכות אותן אל בעליהן בשדה, שירחצו במים החמים ויאכלו את הדגים. כך עודדו וחיזקו אותם בגוף ובנפש, ופרו ורבו. ראה פרעה כי תחבולה זו אינה יעילה, וחיבל תחבולה נוספת.

תחבולה שניה – הריגת התינוקות בעת הלידה

"וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה: וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל הָאָבְנָיִם אִם בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם בַּת הִוא וָחָיָה". (שמות א טו-טז)

פרעה, שלא רצה בתחילה לנהוג באכזריות גלויה, כדי לא לעורר על עצמו את דעת הקהל העולמית, הלך בסתר אל המילדות - יוכבד (המכונה "שפרה" משום שמשפרת את הולד ומטפלת בו לאחר לידתו) ומרים (בתה של יוכבד, המכונה "פועה" משום שהיתה פועה את פיה ושרה לתינוקות) ואמר להן, שכאשר באה אליהן אשה עבריה ללדת, יבדקו מיד בזמן יציאת התינוקות: אם בת היא - יחיו אותה ויילדו אותה כרגיל, אך אם בן הוא - יהרגו אותו מיד עוד לפני שיספיק לצאת ממש לאויר העולם, ותאמרנה ליולדת שהתינוק מת בלידה.

אמר הקב"ה: דע לך רשע, כי מי שנתן לך עצה זו להרוג את הזכרים, הוא טפש. והלוא טוב היה לך יותר אילו צווית להרוג את הנקבות, שהרי בלי נקבות באה כליה לעולם, כי הזכרים לבדם אינם יכולים ללדת. וכשיש הרבה נקבות בעולם, יכול להיות ריבוי גדול יותר. אך מה באמת גרם לטעותם של פרעה ויועציו? נגיעתם האישית. אמרו המצריים, נמית את הזכרים ונקח את הנקבות לנשים.

"וַתִּירֶאן הַמְיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַתְּחַיֶּיןָ אֶת הַיְלָדִים" - המילדות הצדיקות, אשר יראת שמים טהורה היתה בליבן, לא רק שלא

שמעו לפקודתו של המלך ולא הרגו את התינוקות, אלא שאף דאגו לצורכיהם של התינוקות וסיפקו להם מים ומזון.

כאשר רואה פרעה כי ממשיכים להיוולד בנים לעם ישראל, שואל הוא את המילדות כיצד יתכן הדבר? והן משיבות לו: הנשים העבריות אינן זקוקות כלל למילדת, מעדיפות הן ללדת לבדן בביתן, ולכן אין אנו יכולות לקיים את גזירת המלך. הפלא הוא שפרעה מקבל את תשובתן ולא מענישן. כשכר על מסירות נפשן, נתן הקב"ה לצאצאיהן כהונה, לוייה ומלכות. כשרואה פרעה שאף תחבולה זו אינה מצליחה, הוא מנסה תחבולה שלישית.

תחבולה שלישית – זריקת הבנים ליאור

"וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֵּן הַיִלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן" - מצווה פרעה להשליך את כל התינוקות הזכרים של בני ישראל אל היאור, ולשם כך הוא ממנה שומרים ושוטרים מיוחדים, אשר תפקידם לערוך מעקב צמוד אחר התינוקות הנולדים, למצוא אותם ולהשליכם ליאור.

המצרים הרשעים היו נעזרים בילדיהם הקטנים, אשר היו מסתובבים בין הבתים ועוקבים אחר לידת תינוקות. בני ישראל לא היו נשמרים מהם, כיון שהם קטנים. כאשר היו שומעים הילדים קול של אשה הצועקת בלידתה, היו הולכים ואומרים לאבותיהם, ובאים האבות ונוטלים את התינוק ומשליכים אותו למים.

היו בנות ישראל אשר רצו בכל כוחן להציל את ילדיהן מטביעה, ובכוחות נפש אדירים היו חושקות את שפתותיהן בשעת הלידה ולא צועקות. אחרי הלידה לקחו את תינוקותיהן והטמינו אותם במחילות. אולם גם כנגד זה התחכמו המצרים. הם עקבו אחר כל אשה הרה, וכשראו שהיא כבר אחרי לידה, הבינו שהיא מסתירה את התינוק, ומיד היו מביאים ילד קטן מילדיהם ומכניסים אותו לבית היולדת, שם היו מכים אותו והוא בוכה. התינוק המוטמן במחילות שומע את קול הבכי, ובוכה יחד עמו. הבכי מגלה את מקום מסתורו, והרשעים נוטלים אותו על אף צעקות האימה של האם, שסבלה את כאבי הלידה בדומיה כדי שיחיה בנה. הם תופסים אותו בפניה ובפני כל בני המשפחה האומללים ומשליכים אותו ליאור באדישות.

מדוע דווקא להשליך ליאור?

מדוע גזרו להשליכם ליאור? מפני שראו החוזים בכוכבים שמושיעם של ישראל ילקה על ידי המים, וחשבו שיטבע במים. אך באמת הסימן שראו שילקה במים, לא היה קשור לכאן, אלא כשהנהיג משה את עם ישראל במדבר, אמר לו הקב"ה שידבר אל הסלע ויוציא מימיו, ומשה הכה על הסלע במקום לדבר, ועל כך נענש שלא נכנס לארץ ישראל, כמו שנאמר (במדבר פרק כ פסוקים יב יג): "יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם".

סיבה נוספת לכך שבחרו המצרים להמית את התינוקות דווקא על ידי השלכתם ליאור, כי העמיקו עצה. אמרו: אין הקב"ה מעניש אלא באופן של "מידה כנגד מידה". אם נהרוג את התינוקות במים, לא יוכל הקב"ה להעניש אותנו, כי נשבע שלא יביא יותר מבול לעולם. העלים הקב"ה ממחשבתם את העובדה הפשוטה, שאפשר שיענישם במים לא על ידי מבול, כפי שאכן קרה, שטבעו בים סוף. גזירה קשה ונוראה זו, של השלכת הבנים ליאור, נמשכה כמעט שלוש וחצי שנים! היא הוחרפה יותר בתחילת השנה השלישית, בעקבות חלומו של פרעה.

חלום פרעה

בשנת מאה ושלושים לרדת ישראל מצרימה, ופרעה חולם, והנה הוא יושב על כסא מלכותו. וישא עיניו וירא זקן אחד עומד כנגדו ובידו מאזנים. ויקח האיש הזקן את המאזנים ויתלם לפני פרעה. ויקח את כל זקני מצרים, שריה וגדוליה, ויקשרם ויתנם יחד בכף מאזנים האחת. ואחר כן לקח טלה קטן אחד ונתנו בכף המאזנים השניה, והכריע הטלה הקטן את הכף! תמה פרעה על החזון הנורא הזה, מדוע יכריע הטלה את כולם? וייקץ פרעה והנה חלום. וישכם בבקר ויקרא לכל עבדיו ויספר להם את החלום, ויראו האנשים יראה גדולה. קם סריס אחד מסריסי המלך אשר שמו בלעם, ואמר: אין זה כי אם רעה גדולה אשר תצמח למצרים באחרית הימים, כי יולד ילד בישראל ויחריב את כל ארץ מצרים. אם על המלך טוב, יצא דבר מלכות מלפניו ויכתב בדתי מצרים, אשר כל זכר הילוד בעברים יהרג, למען תחדל הרעה הזאת מארץ מצרים. ויעש המלך כן.

הצלת התינוקות

על אף כל המאמצים של מצרים להרוג את הזכרים שנולדו, על ידי הטבעתם ביאור, שמר הקב"ה על תינוקות אלו, ורובם ניצלו ולא מתו. כיצד? ציוה הקב"ה לגלים לפולטם למדבר, ובמדבר זימן להם ה' יתברך שני סלעים מיוחדים, מסלע אחד ינקו דבש, ומהסלע השני ינקו שמן.

היו תינוקות נוספים, אשר נולדו בשדות מפחד המצריים, וגם אותם שמר ה' בשמירה מעולה. כפי שמספר המדרש, בשעה שהיו האמהות צריכות ללדת, היו הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר "תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ". והקב"ה שולח מלאך משמי מרום ומנקה אותם ומשפר אותם כיולדת שמשפרת את הולד, ונותן להם שני עגולים אחד של שמן ואחד של דבש, שנאמר (דברים לב, יג): "וַיֵּנֶקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר". וכיון שראו אותם המצרים, רצו להורגם, ונעשה להם נס ונבלעו בקרקע. מה עשו המצרים? הביאו שוורים וחרשו בקרקע על גבי התינוקות. אבל הקב"ה העמיקן בקרקע ושיקע אותם יותר. הלכו המצרים והביאו מחרשות ארוכות יותר, שנאמר (תהלים קכט, ג): "עַל גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים, הֶאֱרִיכוּ לְמַעֲנִיתָם". והקב"ה העמיקן עוד. ולאחר שהיו המצרים הולכים, היו התינוקות מבצבצים ויוצאים כעשב השדה, שנאמר (יחזקאל פרק טז, ז): "רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךָ". וכאשר גדלו, באו עדרים עדרים לבתיהם, וכל אחד הכיר את הוריו!

⚜ הולדת משה ⚜

למעלה משנתיים זורקים המצריים ליאור את תנוקות ישראל הזכרים כדי למעט אותם, ומאחרי חלום פרעה ופתרונו, שיוולד בן שיושיע את ישראל, התחילו לעקוב ביתר שאת ודקדוק. המעקב אחרי הילודים מחריף. ומנגד - בשעה זו צריך להיוולד מושיעם של ישראל. האם יוכל מושיעם של ישראל, גם במצב קשה זה, להוולד ולהשרד, למרות הרדיפות הקשות?? השתלשלות הדברים המדהימה, רצופת השגחה פרטית מופלאה, מלמדת אותנו בלי ספק כי "אין עצה ואין תבונה נגד ה"!!! נפלא להתבונן ולראות, איך וכיצד התרחשו הדברים...

גזירת עמרם ועצת מרים

עמרם גדול הדור היה, ואשתו היתה יוכבד. ראה עמרם כי גזר פרעה לזרוק ליאור את הזכרים הנולדים, אמר: 'לשוא אנו עמלים', לשוא אנו מביאים ילדים לעולם. מה עשה?

גרש את אשתו יוכבד. כשראו בני ישראל את גדול הדור עושה כך, למדו ממנו וגרשו כולם את נשותיהם. מרים, בתו הקטנה בת ה - 5, אשר כבר מקטנות שרתה עליה רוח נבואה, וידעה כי עתיד מושיעם של ישראל להיוולד מהוריה, באה לפני אביה ואמרה לו: אבא! הגזרה שלך קשה יותר מהגזרה של פרעה. פרעה גזר רק על הזכרים, ואילו אתה גזרת גם על הזכרים וגם על הנקבות. מלבד זאת - גזירתו של פרעה היא רק לעולם הזה (שנולדים ומתים וחוזרים לחיות בעולם הבא), ואילו גזרתך היא לעולם הזה ולעולם הבא (שאותן נשמות שלא באות כלל לעולם, אינן יכולות לזכות בחיי העולם הבא). יותר מכך - פרעה הרשע, ספק גזירתו מתקיימת ספק אינה מתקיימת (שהרי אפשר לנסות להינצל מגזירתו), אבל אתה צדיק, ובודאי גזירתך מתקיימת. שמע עמרם לעצת בתו, והחזיר מיד את אשתו. ראו בני ישראל כי גדול הדור החזיר את אשתו, מיד החזירו כולם את נשותיהם.

הצפנת משה

כעבור ששה חודשים, ביום ז' באדר, התמלא ביתם של עמרם ויוכבד באור מיוחד. יוכבד, שהיתה בת 130 שנה (!!!), ילדה את משה, מושיעם של ישראל. אולם כמובן, דאגה כבדה העיבה על השמחה הגדולה: מה לעשות כדי שהמצרים לא יתפסו את הרך הנולד וישליכוהו ליאור? בשלושה החודשים הראשונים יכלו עמרם ויוכבד להצפינו בביתם, מפני שהמצרים מנו ליוכבד 9 חודשים מזמן שעמרם החזיר אותה [והיא התעברה כבר שלושה חודשים קודם לכן], ולכן לא ידעו המצריים שיוכבד כבר ילדה. ואכן שלושה חודשים הוסתר משה בבית הוריו.

באותם שלושה חודשים, שוד ושבר היה במצרים. על מה ולמה? באותו יום שנולד משה הודיעו החוזים בכוכבים לפרעה: "היום נולד מושיעם של ישראל, ואין אנו יודעים אם הוא נולד מבני ישראל או מן המצרים. עוד רואים אנו כי עתיד הוא ללקות במים". כששמע זאת פרעה, מיד ציוה ללא רחמים כי ביום זה יזרקו ליאור כל התינוקות הנולדים, גם מבני ישראל וגם מן המצרים. למחרת, אמרו האצטגננים לפרעה כי המושיע של ישראל עדיין לא הושלך ליאור, ועדיין הם רואים את הסימן שלו - שילקה במים. הכריז פרעה כי הגזירה שגזר אתמול עדיין בתוקפה. וכך היה במשך שלושה חודשים, שכל עוד שלא הושלך משה ליאור, עדיין ראו האצטגננים את הסימן שלו בכוכבים, ונמשכה הגזירה על כלל האוכלוסייה במצרים. ומה קורה בתום שלושה חודשים?

ביום ו' בסיון, כתום שלושה חודשים מיום הולדת משה, הבינו עמרם ויוכבד כי לא יוכלו יותר להצפינו בביתם, כי המצריים כבר יחפשו אחריו. בלית ברירה, הם מנסים להצילו בדרך אשר סיכויי הצלחתה נראים אבודים מראש. הם יוצרים לו תיבת גומא קטנה ומכניסים אותו לתוכה. את התיבה שמים ביאור. האם אכן לא יגלו המצרים את התיבה? וכיצד יתקיים הילד ללא מזון ושתיה? ואולי חס ושלום תטבע התיבה הקטנה ביאור הגדול? אכן השלכתו של משה ליאור נעשתה בלב כבד מלא חששות.

מה נסתרות הן דרכי ה'!!! דווקא על ידי פעולה אבסורדית זו, ניצל משה רבנו! כשהושלך משה ליאור, באו האצטגננים ואמרו לפרעה: הנה, כעת אנו רואים בכוכבים כי מושיעם של ישראל כבר לקה במים והושלך אל היאור. משמע זאת פרעה, ביטל מיד את הגזרה של השלכת הבנים ליאור, בחושבו שמטרתו כבר "הושגה".

בתיה 'מאמצת' את משה

באותו בוקר, יצאה בתיה בת פרעה לרחוץ ביאור. לשם מה ירדה לטבול דווקא ביאור?

יש אומרים שרצתה להטהר מעבודה זרה של בית אביה ולהתגייר. ויש אומרים שהיתה מצורעת, ורצתה לשכך את כאביה על ידי טבילה במימיו הקרירים והמבריאים של היאור. והנה באותו רגע נראתה תיבת משה לפניה. היא הושיטה את ידה כדי לתופסה. כיון שראו שפחותיה שהיא רוצה להציל תינוק מן המים, אמרו לה: "גבירתנו, מנהגו של עולם, אם מלך גוזר גזרה, גם אם כל העולם לא מקיימים אותה - בניו ובני ביתו מקיימים אותה. ואת, בתו של פרעה, עוברת על מצות אביך?!" בא גבריאל וחבט אותן בקרקע. הושיטה בתיה את ידה, והתארכה ידה לאורך של 12 אמה - ששה מטר (ויש אומרים 16 אמה, ולדעה אחרת 60 אמה). וראה זה פלא! מיד כשנגעה ידה בתיבה, נתרפא גופה כליל מן הצרעת.

מרים אחות משה, עומדת כל הזמן מן הצד ורואה את מה שנעשה. היא ממשיכה לעקוב ורואה כי בתיה מנסה לחפש למשה אשה שתניק אותו, אך התינוק לא מוכן לאכול בשום אופן מאף אשה. ואז היא ניגשת אל בתיה ומציעה לה שהיא תתן לה אשה מניקה מן העבריות. בתיה הסכימה ומרים הביאה את יוכבד אם התינוק שתניק את בנה. בתיה כמובן לא יודעת כי קיים קשר בין התינוק לבין האשה המניקה. כך מיניקה יוכבד את משה במשך שנתיים תמימות עד היגמלו.

פלאי פלאים!!! למעלה משלוש שנים גזירת פרעה בתוקפה - להשליך ליאור כל בן ישראל שנולד. מעת לידת משה, זורקים אפילו את התינוקות המצריים ליאור, אלפי תינוקות נזרקים בשביל תינוק אחד - משה. והנה באותו יום שבו מודיעים אצטגנני פרעה כי לקה מושיעם של ישראל במים, חוזרת הביתה בתו של פרעה מאושרת, נקיה מן הצרעת, ובחיקה מציאה - ילד שברצונה לאמץ. הילד, כך נראה, נולד לפני מספר חודשים. הוא מהול! קטן שאינו סר למשמעתם, ואינו רוצה לינוק ממצריות, רק מאשה עבריתּ!! ברור שהוא לא ילד רגיל. השם "משה" שניתן לו, מזכיר שוב ושוב את העובדה שהוא משוי מן המים. המסקנה המתבקשת היא שיתכן מאוד מאוד שהוא מושיעם של ישראל!!! אבל הנסיכה מבקשת מפרעה להחיות את הילד. הוא מסכים לאמצו בביתו, מכניסו לארמונו, והוא בעצמו מחבקו ומנשקו! האיש המתקרא אויב מצרים, המבוקש מספר אחת, גדל בתוך בית המלוכה! "עוצו עצה ותופר, דברו דבר ולא יקום, כי עמנו אל"!!!

יותר מכך - יוכבד אם הילד מקבלת את בנה אל חיקה למשך שנתיים תמימות ומניקה אותו, ואף מקבלת על כך משכורת נכבדה מאת המלך. כך יכלו עמרם ויוכבד לחנכו בדרך ה', ואף כשגדל משה היה לו תרוץ טוב לבוא מפעם לפעם לביקורים בבית אביו, ללמוד ולקבל ממנו תורה וידיעת ה'.

משה בארמון פרעה

ויהי בשנה השלישית להולדת משה, ופרעה יושב על כסאו, והגבירה יושבת מימינו, ובתיה משמאלו, ומשה הפעוט יושב בחיקה, וכל שרי המלוכה יושבים סביב. ויהי כאשר הם יושבים אל השלחן, ויושט הנער את ידו ויקח את הכתר מעל ראש המלך וישם אותו בראשו. ויבהלו המלך והשרים על זה ויתמהו תמיהה גדולה מאד. ויען בלעם הקוסם, אחד מסריסי המלך, ויאמר: "זכר נא אדוני המלך, את החלום אשר חלמת (שטלה קטן אחד הכריע את כל מצרים), ואת אשר פתר עבדך (שהטלה הוא מושיעם של ישראל). ועתה, הלוא זה הילד - מילדי העברים הוא, ומתוך חכמה וכוונה עשה זאת, מפני שרוצה ליטול ממך את מלכות מצרים. אם על המלך טוב, נשפוך את דמו ארצה בטרם יגדל ויקח את המלוכה מידך". רצה המלך לקבל את עצתו של בלעם הרשע,

אלא שאז שלח ה' את המלאך גבריאל, אשר נדמה כאחד מן השרים, ואמר: אדוני המלך, אל נא נמהר להורגו, שהלוא ילד פעוט הוא, ואולי עשה זאת מתוך שעשוע ומשחק, כדרך התינוקות. אם על המלך טוב, נבחן נא את תבונתו: יביאו אבן שוהם יקרה, וכן גחלת אש בוערת, וישימו אותם לפני הילד. והיה אם ישלח ידו אל השוהם - נדע כי מחכמה עשה זאת ונהרגהו, אך אם על הגחלת ישים ידו - נדע כי לא מחכמה עשה זאת ונחייהו. וייטב הדבר בעיני המלך והשרים, ויעש המלך כדבר המלאך. ויביאו לפני משה את השוהם ואת הגחלת, ואז לקח המלאך את ידו של משה והוליך אותה אל הגחלת; נגעה הגחלת באצבעו, ומחמת עוצמת החום, נתן משה את ידו אל פיו, ובערו קצת שפתיו, ומאז נעשה כבד פה וכבד לשון. ויחדלו המלך והשרים מלהמית את הילד.

וירא בסבלותם

גדל משה בבית המלך כשהוא לבוש בבגדי ארגמן, וכל מנעמי ארמון המלוכה לפניו. בכל זאת היה יוצא לראות בסבלות אחיו בני ישראל אשר עבדו בטיט, והיה בוכה ואומר: "חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם". והיה נותן כתפיו ומסייע לבני ישראל. אמר הקב"ה: "אתה הנחת את השררה והגדולה והלכת לראות בצערם של ישראל, ונהגת בהם מנהג אחים, חייך שאני מניח את העליונים והתחתונים ובא לדבר עמך"!

ראה משה שאין מנוחה לעם ישראל, הלך ואמר לפרעה: מי שיש לו עבד, אם אינו נח יום אחד בשבוע - הוא מת; ואֵלו עבדיך, אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע - הם מתים. הסכים עמו פרעה, ותיקן להם משה את יום השבת למנוחה.

כאשר היה משה בגיל 12, יצא אל אחיו וראה איש מצרי מכה ומבקש להרוג איש עברי מאחיו. אחרי שבדק ברוח קדשו וראה שלא יצא מהמצרי במשך הדורות איש שעתיד להתגייר, הרג אותו על ידי שם המפורש וטמן אותו בחול. הלך משה ושב לבית המלך, והאיש העברי שב לביתו. למחרת שוב יצא משה, והפעם ראה שני אנשים עבריים (דתן ואבירם) רבים ומתקוטטים. הרים האחד את ידו כדי להכות את רעהו. עמד משה והוכיחו: "למה תכה רעך"? אולם הלה - במקום לקבל את דברי התוכחה, כעס על משה והלך להלשין בפני פרעה על כך שאתמול הרג משה איש מצרי.

כששמע על כך פרעה, החליט כי יש לשים קץ ל"תעלוליו" של משה. עד עכשו שתק על סרבנותו ועל כל מיני מעשים שעשה, אך כעת כשהגיע לידי שפיכות דמים לא ישתוק עוד, אלא יעשה מעשה. מיד אמר לעבדיו: תפסו והרגו אותו. אולם כשתפסוהו והכו בחרב על צוארו, נעשה צוארו של שיש. כאשר ניסו שוב ושוב, נהפכה החרב על ההורג והרגה אותו. רצו להורגו במיתה אחרת, אבל אז נתן הקב"ה בלב משה שיברח. צעק פרעה: "תפסוהו!!" והנה ברגע זה הפך ה' את הארמון למהומת מוות: חלק מהשרים נעשו לפתע חרשים, ולא שמעו כלל את קריאת המלך. לעומתם, השרים ששמעו - נעשו עיוורים ולא ראוהו כשעבר לפניהם. שרים אחרים, שהיו רחוקים יותר ממשה, אומנם לא התחרשו ולא התעוורו, הם שמעו את קריאת פרעה ואף ראו את משה במנוסתו, אך מכיון שלא היו די קרובים כדי לתפוס אותו, רצו לצעוק בקול גדול לחבריהם שיתפסו את משה, אך הם נעשו לפתע אילמים. בתוך כל המהומה הזאת, ברח משה ונמלט לנפשו, והגיע לארץ מדין.

שעבוד בני ישראל במצרים

"וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים"

בינתיים ממשיכים בני ישראל במצרים להשתעבד ולהתענות בעינויים קשים ובעבודה מפרכת. מצבם הנורא ממש עובר על כל דמיון אנושי. מבט במדרשי חז"ל מגלה לעינינו תמונת מצב מחרידה, של אנשים הנטולים כל זיק של חירות מינימלית, ומשועבדים טוטאלית - במאה אחוז - לפרעה.

אומר הרמב"ם: "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים". כדי לקיים מצוה זו ולקלוט באמת את ההרגשה במוחשיות, עלינו לבחון את הדברים היטב, לספר עליהם ולצייר אותם במחשבתנו, עד שנרגיש את תחושת העבדות, ונודה לה' על גאולתנו כאילו **אנחנו עכשיו** יצאנו ממצרים, כמו שממשיך הרמב"ם ואומר: "ועל דבר זה ציוה הקב"ה בתורה 'וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם', כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית".

תקופת השעבוד

בני ישראל היו במצרים 210 שנה. בתחילה, בחייו של יוסף הצדיק, נהנו הם ממעמדם המיוחד בשל היותם בני משפחתו של המשנה למלך. אולם משנפטר יוסף, 71 שנה לאחר שירדו למצרים, הם ירדו מכבודם, וניתן עליהם המשא של אנשי מצרים. במשך הזמן, שבו נפטרו בזה אחר זה 12 השבטים ושאר יורדי מצרים, נטו ישראל מן הדרך הישרה, ובמקביל הוכבד עליהם השעבוד יותר ויותר. עד שבמות האחרון, שהוא לוי, שנפטר 94 שנה לאחר שירדו למצרים, הפכו בני ישראל לעבדים מוחלטים. יוצא אם כן שבפועל היו בני ישראל עבדים במשך 116 שנה (210 - 94 = 116). כעבור 30 שנה מזמן עבדותם, הוחמר מצבם ביותר על ידי עינויים קשים ומרים. מרים, שנולדה בתחילת תקופה קשה זו, נקראה כך על שם המרירות והסבל הנורא שהיה מנת חלקם, בבחינת "**וימררו** את חייהם".

שעבוד הדרגתי

המצרים שעבדו את ישראל בהדרגה: בתחילה שמו ידם על ממונם. פרעה הטיל עליהם מס כבד, והראה להם שאין זה משום איבה, אלא שכן דרך מלכי הארץ להטיל מס על אנשיהם. בתואנה זו אף לקחו מהם את כל הכרמים והשדות אשר נתן להם יוסף, ואת כל הבתים הטובים אשר היו להם. אחר כך גזר עליהם שעבוד בגופם, וכך הלך והכביד ידו עליהם יותר ויותר, עד אשר קצו בני ישראל בחייהם מפני מצרים. כל כך קשים היו הסבל והעינויים עד שבצאתם ממצרים היו רובם של ישראל עם מומים: חרשים, גדמים וחגרים. נס שנותרו בכלל בחיים.

כאשר ייסר איש את בנו

שעבוד ישראל במצרים הוא דבר מפליא ביותר: איך הצליחו המצריים להכניע ולהשפיל עם חזק ורב כל כך, כפי שאכן העידו עליהם המצריים: "הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו"?! כיצד יכלו תוך פחות מתשעים שנה להפוך אנשים חכמים וגיבורים לעבדים מושפלים ומדוכאים?! אין זאת אלא כי יד ה' היתה בדבר הזה, לטובתם הרוחנית האמיתית של בני ישראל "כִּי כַּאֲשֶׁר יִיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ - ה' אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ" (דברים ח, ה). כפי שאומר ספר הישר: "ומאת ה' היתה זאת לבני ישראל, להיטיב להם באחריתם, למען דעת כל בני ישראל את ה' אלוהיהם... לעבוד אותו וללכת בכל דרכיו הם וזרעם אחריהם כל ימיהם". ומי יעמוד בסוד ה'?!

בחומר ובלבנים

כשהחליטו המצריים לשעבד את ישראל, קיבץ פרעה את כל ישראל, ואמר להם בלשון יפה ומנומסת (פרך = פה רך): בבקשה מכם, עשו עמי היום טובה, והרי זה בשבילכם - "בנו **לכם** ערים לשבת". מה עשה פרעה כדי לשכנעם שיעבדו? שם על כתפיו מלבן (כלי שבו עושים את הלבנים), וכל אחד מישראל שטען שעבודה זו קשה לו, היו אומרים לו: האם אתה איסטניס ועדין יותר מפרעה?! נטל פרעה סל ומגרפה והתחיל לעבוד, וכשראו אותו ישראל עושה כך, נמשכו אחריו כולם חוץ משבט לוי, ומיד הלכו בזריזות ועבדו כל היום בכל כוחם. מכיון שהיה כוחם גדול ועבדו במרץ רב, הספיקו לעשות כמות גדולה של לבנים. כשהחשיך היום, מינה עליהם פרעה נוגשים, ופקד עליהם לספור את מספר הלבנים שעשו כדי לשלם להם. כאשר הובא מספר הלבנים לפני פרעה, אמר להם: כמות כזו של לבנים - לא פחות - עליכם לעשות כל יום! בתחילה אכן שילמו להם על עבודתם, אך לאחר ארבעה חודשים של עבודה, נטלו מהם את כל כספם בחזרה והכריחו אותם לעבוד ללא שכר. כאשר מאן איש ישראל לעשות במלאכה על אשר לא ניתן לו שכרו, אז נגשו אליו המצריים והכו אותו מכות נמרצות, והשיבו אותו בחוזקה לעבוד עם אחיו.

פרעה החליט לשעבד את בני ישראל דווקא על ידי עבודה "בחומר ובלבנים", כי עבודת **החמר** היא עבודה מפרכת את כל **רמ"ח** האיברים. ואין מלאכה קשה ממלאכת הטיט, במיוחד בארץ מצרים, כי אדמת מצרים אי אפשר לגבל וללוש אותה יפה, ומיד לאחר שהיו עושים את הלבנים הם היו מתפוררים, ושוב היו צריכים לחזור ולגבל את הלבנים ולדוש ברגליהם בחוזקה, עד שהיה העפר מתגבל מחדש.

משעה מוקדמת בבוקר עד שעה מאוחרת בלילה, עבדו ישראל בטיט הסמיך. תחילה סחפו חול, מים וקש, ערבבו הכל יחד ורמסו את החמר ברגליהם, לאחר מכן גבלו ממנו לבנים. כדי להוסיף על השפלתם הובאו גם חמורים לרמוס את התבן יחד עמם, כביכול להשוותם לחמורים. העבודה התנהלה ברציפות, ללא הפסקות ביניים. לא ניתן היה לעבוד בעצלתיים, כיון שהיה על כל אחד לסיים את המכסה ליום זה. המצרים לא התחשבו במצב הגופני, חולה כבריא חויבו להשלים את מכסת יומם. יום יום, שעה שעה, במשך שבועות, חודשים ושנים. בכל מזג האויר: בקור, ברוח, בחום ובשמש לוהטת לא בטלה העבודה. אין הפסקות ואין חופשות.

כדי להוסיף לענותם ולמעטם, גזר פרעה שהגברים יישנו בשדות על הארץ, והנשים ישנו בבתים שבעיר. הנימוק היה שאם נותנים לגברים לישון בבית, הרי שבבוקר, עד שישלחו לקרוא להם ועד שיגיעו מבתיהם, יעברו ויתבזבזו כבר שעה או שעתיים עד שמגיעים למקום העבודה. כך רצו המצריים לשבור את חיי המשפחה של עם ישראל, להמעיטם ולשבור את רוחם.

המצריים לא הסתפקו בכך שהעבידו את הגברים בטיט בחומר ובלבנים, אלא הכריחו גם את הנשים לעסוק בזאת. נשים עדינות וענוגות הוכרחו לעבוד בחומר ובלבנים!! וכדי להוסיף כאב על כאבם, המצרים שמו קוצים בתוך החמר! הקש והקוצים פצעו את רגליהן והן שתתו דם, ואף על פי כן היה עליהן להמשיך לעבוד. ייסוריהן לא הרשימו את לב המצרי הנוגש, וגם הדם ששתת לא נגע ללבו חסר הרחמים. לא היו הקלות בזמני חולי, הריון, חולשה וכו'. ואפילו בעת הלידה, גם אז היתה האשה צריכה לעבוד. בזמן של חבלי לידה עזים, לא הניחו לה לשכב וללדת! והולד היה יוצא לתוך הטיט ונרמס יחד אתו! אחרי כל קושי ההריון, ואחרי צער הלידה העצום, רמסו לעיניה את פרי בטנה. צעקות ובכיות של הבעל והאשה, נפלו על אזניים אטומות. לא היה

אכפת לנוגשים המצריים שהלבנים היו מעורבות בדם, הם הכריחו את הנשים להמשיך לעבוד.

בנים במקום לבנים!

אם העבד היהודי לא הצליח לגמור במשך היום את מכסת הלבנים, ואפילו היתה חסרה רק לבנה אחת, היה הוא צריך לשלם את החסר בילדיו! שום סיבה, מוצדקת ככל שתהיה, לא התקבלה. האכזריים הללו לקחו את הבן, חנקו אותו, והשלימו בגופתו את הלבנים החסרות בקיר. בשלב הבא הם התעלו באכזריותם ולא חנקו את הילד לפני הכנסתו לקיר, אלא לקחו ילד חי ובריא והניחוהו במקום הלבנה החסרה!! מאוחר יותר, הוסיפו רשעות על רשעותם, עד אז היו לוקחים ילד אחד על כל החסר היומי, כעת הם לקחו ילד על כל לבנה ולבנה שהחסירו ישראל! הארורים לקחו בחוזקה ילדים קטנים מבין ברכי אמותיהם, ואבותיהם ואמותיהם צועקים עליהם ובוכים בשומעם קול בכיית ילדיהם בקיר הבנין!!! אכזריות נוראה! אולם זה לא הכל. הם הרעו לעשות יותר מזה. היו מצריים שהכריחו את האבות לתחוב בעצמם את בנם בקיר!! ולשים עליו חומר! ועיני האב בוכות עליו, ודמעותיו יורדות על בנו!!!

כאשר העבד היהודי לא השלים את מתכונת הלבנים, ולא נשארו לו בנים כי כבר קברו את כולם בקירות, היו המצריים תוחבים אותו בעצמו בבנין, תחת שורה של לבנים, והיה מת וריחו מבאיש, רחמנא ליצלן.

אל אמונה ואין עול

לאמיתו של דבר, היו אלה נפשות של רשעים שהקב"ה רצה לסלקן מן העולם. כמו שמספרים חז"ל, כי בשעה שהיה רואה משה רבנו את התינוקות התחובים, היה בוכה ומצטער, ומבקש מאת הקב"ה שיציל אותם. אמר לו הקב"ה: אל תדאג על אובדנם של אלה, כי קוצים אני מכלה מן הכרם! אם רצונך לבדוק זאת, הוצא את אחד התינוקות ותראה מה יהיה בסופו. אכן הוציא משה מבין האבנים תינוק אחד, ותינוק זה גדל והיה רשע גדול. שמו היה מיכה, והוא עשה פסל, וגרם לחורבן גדול לכלל ישראל.

עבודת הילדים

הבנים והבנות הצעירים הרכים והעדינים, הוכרחו גם הם לצאת לעבוד. רגליהם הרכות והעדינות נדקרו מהקש החד פעם אחר פעם, ודמם התבוסס בחומר. המצרי האכזר הכריח אותם לעבוד הלאה. הקטנים נפלו בתוך החומר ונפצעו, כוסו בחמר ונכנס חמר לפיהם, ואף על פי כן הוכרחו להמשיך לעבוד. לא נתנו זמן לרפאות את הפצע, וכל שכן שלא נתנו להם להתנקות מדמם ולשטוף את פיהם מן החמר. אחרי כל זאת, אם קרה שאביהם לא מילא את מכסתו היומית, היו קוברים אותם חיים בתוך הקירות!!

עבודה ללא תכלית

אדם עמל שואב סיפוק בגמר עבודתו הקשה. הוא נהנה ליישר גבו, להצביע ולומר "את זה אני בניתי". המצרים האכזריים דאגו שגם הנאה זו תימנע מישראל, כי עבודתם היתה רק למען שעבודם. המצרים הכריחו אותם לבנות על אדמה לחה וטובענית, וכאשר המבנה היה כבד, הוא שקע ונבלע ולא נותר ממנו מאומה. בלילה, אחרי שגמרו לבנות שתי קומות, הלכו לישון. בבוקר, כשחזרו להמשיך בבניה, מצאו רק כמה שורות של לבנים מעל החול, השאר שקע. זהו שברון לב ממש! לראות את מעשי ידיהם הולכים ונבלעים! המצריים הכריחו אותם לבנות עוד ועוד ללא תועלת ותכלית. כך שברו המצרים את רוחם של ישראל שעבדו ועבדו ללא מטרה וסוף.

בני ישראל בנו "ערי מסכנות", שמכיון שנבנו על קרקע לחה ורכה, היו מסכנות מאוד את בוניהם. היו שנפלו מן הבנין ומתו, והיו כאלה שהבנין נפל עליהם ומתו.

עיקר המטרה שהיתה למצרים להעביד את ישראל, היא כדי למרר את חייהם. עבודה ללא צורך, בלי קצבה, בלי גבול, וללא מנוחה, רק כדי לפרך את גופם. כאשר לא היתה למצרי עבודה מסוימת לתת ליהודי, הטיל עליו איזושהי עבודה שלא לצורך, כגון: תעדור תחת הגפן עד שאחזור. וזה היה יכול להמשך שעות רבות!!

עבדות תמידית

גם בלילה, לאחר יום מתיש ומייגע, כשהיה היהודי מחלץ מעט את עצמותיו לשינה מועטת, גם אז עדיין לא היה הוא בן חורין. אף באמצע שנתו היה יכול המצרי לבוא ולהעיר אותו, לבקש ממנו כל בקשה שעלתה על דעתו: קטוף לי ירקות מן הגינה, חמם לי מים, מלא לי את החבית.

נתאר לעצמנו: לפני אור הבוקר התחיל יומו של היהודי, בקושי היה לו פנאי לחטוף מאכל כל שהוא, ומיד הריצו אותו למקום עבודתו. הכניסו אותו לטיט, והוא התחיל לעשות את מתכונת הלבנים היומית. אין הפסקה ואין מנוחה במהלך העבודה. הוא עובד בקצב רצחני עד הלילה. בגמר העבודה הוא גורר את עצמותיו העייפות לשדה, לשינה טרופה. כולו רעב, מרוט, כואב וממוטט. לפני שהספיק להתאושש, בא מצרי ומזמין אותו בחגיגיות לביתו לסעודה. המסכן אמנם רעב, אך אין הוא מוזמן להשתתף בסעודה, הוא מוזמן כדי להיות מעמד לנר שישום על ראשו ויאיר להם כאשר הם חוגגים בסעודתם! איזו השפלה!! הם מאיימים על העבד האומלל, המותש והמורעב, שאם יזוז יתיזו לו את ראשו. וכך הוא צריך לעמוד זקוף, כאשר כל שריריו כואבים וזועקים למנוחה. עליו להריח את ניחוח המאכלים, לראות את נוגשיו יושבים במנוחה על הכסאות ולהתענות בעייפות וברעב כשנר דלוק על ראשו! הסעודה שהסתיימה מאוחר בלילה אינה מהווה צידוק לאיחורו לעבודה למחרת. השכם בבוקר המחר, מריצים אותו שוב ליום של עבודת פרך.

החלפת העבודה

המצרים שאפו לשבור את רוחם של ישראל לגמרי, ולכן החליפו עבודת הגבר בעבודת האשה. לגברים נתנו עבודת הנשים, ולנשים נתנו עבודת הגברים. אמרו לאיש, קום לוש, אפה, בשל, תפור וטווה! ואמרו לאשה, מלאי חבית זו, בקעי עץ זה, לכי לגינה הביאי ירקות. לגברים ולחזקים נתנו עבודות קלות כמו להיות שלוחים להביא מכתבים, עבודה מתסכלת ובזויה בשבילם. ואילו על החלשים הטילו עבודות קשות: לחפור בורות, לסחוב לבנים, עבודות שוברות גוף שהפכו אותם לבעלי מומים, במקרה הטוב, אם לא מתו מרוב מאמץ. לזקנים נתנו עבודות של צעירים, ולצעירים נתנו עבודת זקנים. שמו משא של גדול על ילד קטן, ומשא של קטן על גדול. משא איש על אשה, ומשא אשה על איש. משא זקן על בחור ומשא בחור על זקן. לא היתה למצרים כל הנאה ורווח מחילופי התפקידים, כי הרוצה בתפוקה טובה ומרובה, נותן לכל אחד כפי יכולתו. ואילו כאן היתה המטרה לענות ולצער את ישראל.

עבודות בזויות

המצרים רצו לדכא ולהשפיל את ישראל עד עפר, ולכן נתנו להם לעבוד עבודות בזויות, כגון: להיות רועי בהמות, להביא שרצים, ולצוד חיות טורפות מן היער. בעבודות אלו רצו המצריים לא רק להשפיל את ישראל, אלא אף להרחיקם מביתם ומסביבתם למשך תקופה ארוכה. ימים ארוכים ואפילו חודשים היה היהודי מורחק מביתו כדי

לרעות את צאנו של המצרי. הוא נשלח דווקא למקום מרוחק ומבודד, כדי להוסיף על צערו אף את צער הבדידות. היו שנשלחו ליערות לצוד חיות. נשלחו הם ללא הגנה וללא הציוד הדרוש, כשעליהם מוטלת משימה לצוד דוב, אריה או נמר וכדומה. אם לא יבצעו את משימתם, ישלמו על כך בראשם. הם רועדים מפחד, ובשומעם את נהמות החיות דמם קופא. אבל אי אפשר לברוח בידים ריקות. מי יודע כמה מתו משברון לב, ממצבם הקשה והמייאש, מי יודע כמה נקטעו רגליהם וידיהם מן החיות הרעות, וכמה שברו את עצמותיהם. לא רבים הם אלו שהצליחו למלא את המשימה בשלום.

המצריים אף חסו על ממונם וחששו שבהמותיהם תתעייפנה או תחלשנה על ידי העבודה בשדה. ולכן, כדי לחסוך עבודה מן הבהמות, רתמו את בני ישראל אל העגלה או המחרשה במקום הבהמה, שהם יעבדו במקומה.

ישראל הפקר לכל

בני ישראל לא היו משועבדים רק לעבודת המלך, אלא היו חייבים לעבוד לכל מצרי שדרש זאת. כלומר, הם היו עבדים של עבדים! כל איש מצרי שהיה צריך סיוע בעבודתו, לקח לו איש מבני ישראל. כל מצרי שוטה ונער בזוי, היה מתחצף אפילו לישראל זקן ונשוא פנים, והיה מקלל ומכה אותו ועושה בו כרצונו.

שחיטת הבנים

כשפרעה נעשה מצורע, אמרו לו חרטומיו, שרפואתו היחידה היא שישחט ילדים קטנים מישראל, 150 בבוקר ו - 150 בערב, ויתרחץ בדמם. פרעה הרשע והאכזר עשה זאת בלי להסס! שומו שמים! אכזריות נוראה שאי אפשר לתאר!

זביחת הבנים לעבודה זרה

ועדיין לא הסתפקו המצרים בזה. הם החשיבו את הצאן לאליל, ולכן לא רצו להקריב את הצאן לעבודה זרה שלהם. ומה בכ"ז יעשה המצרי שרוצה בכל ליבו לכבד את האליל שלו בקרבן הגון? לא היתה כל בעיה. לקח ילד מילדי ישראל, ושרפו באש בעודו חי, כזבח לאלוהיו. נורא נוראות! צעקות הילדים הנשרפים חיים ויללות ההורים לא עשו כל רושם על המצרי, שרצה לכבד את הע"ז שלו.

ותעל שועתם אל האלוקים

היה זה מעל כוחם של ישראל לשאת את הסבל הנורא. ואז, לאחר מאתיים ותשע שנים, כאשר הקושי התגבר מיום ליום, הם חזרו בתשובה והתפללו לה'. "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, ותעל שועתם אל האלוהים". כמו חשכת הלילה, אשר דווקא כשהחושך מתגבר ביותר, אז מפציע השחר ועולה הבוקר - כך, כאשר הגיעו ישראל למצב הקשה והנורא ביותר, אז הפציע אור הגאולה, ויצאו מעבדות לחרות עולם. השליח שבחר ה' לתפקיד יקר ונעלה זה, להיות גואלם של ישראל, הוא משה. וכעת הגיע הזמן להכינו לקראת תפקידו.

משה – מושיעם של ישראל

משה במדין

כאמור, ברח משה לארץ מדין. שם, ליד הבאר, ראה את רועי הצאן של מדין מתנכלים לבנותיו של יתרו. חילץ אותן משה מן הרועים ואף עזר להן לדלות מים מן הבאר. הזמין יתרו את משה לביתו, ונתן לו את בתו ציפורה לאשה. למשה נולד בן, אשר נקרא בשם "גרשום", כי אמר: "גר הייתי בארץ נכריה".

כל אותן שנים היה משה רועה את צאן יתרו. ברכת ה' ליותה אותו שהתרבה הצאן מאוד, ומעולם לא טרפה חית השדה מן הצאן. יום אחד, כשהיה משה רועה את צאן יתרו במדבר חורב, ברח גדי אחד מן העדר. רדף משה אחריו, והנה הגיע הגדי אל בריכת מים ועמד לשתות. כשהגיע משה אליו, אמר: לא ידעתי שרץ היית מפני הצמא. כעת בודאי עייף הנך. הרכיבו על כתפו והיה מהלך. אמר הקב"ה: "יש לך רחמים לנהוג את הצאן, ראוי לך להיות רועה את צאני ישראל!"

התגלות ה' למשה מתוך הסנה

עוד באותו יום נגלה הקב"ה אל משה. הולך משה במדבר והנה הוא רואה סנה - שיח קוצני מאוד, הגדל בתוך מים. הסנה היה בוער באש, אך הפלא ופלא! הסנה אינו נשרף! והמים שתחתיו אינם מכבים את האש!

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אָסֻרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מַדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסְּנֶה: וַיַּרְא ה' כִּי סָר לִרְאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיֹּאמֶר אַל תִּקְרַב הֲלֹם שַׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אַדְמַת קֹדֶשׁ הוּא... וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל הָאֱלֹהִים".

בחר הקב"ה לדבר עם משה דוקא מתוך הסנה, כדי לרמוז לו בכך:

א. "עמו אנוכי בצרה", שותף אני לצרתם של ישראל הנתונים במצרים בשעבוד קשה. אף אני שרוי בצרה, בתוך הקוצים.

ב. הקוצים של הסנה מופנים כלפי פנים, כך שאם אדם מכניס את ידו לתוכו, אינו חש בדקירה כלל. אולם כאשר רוצה הוא להוציא את היד, הקוצים תופסים ודוקרים אותו. דומה ארץ מצרים לאותו סנה, אשר נכנסו אליה בני ישראל בקלות והתקבלו בהארת פנים על ידי פרעה, אולם כאשר רוצים הם לצאת, תופסים אותם המצריים ואינם נותנים להם לצאת.

ג. הסנה הבוער באש הוא סימן לנצחיות עם ישראל! היה משה חושב בלבו שמא מרוב קושי השעבוד יהיו המצריים מכלים את ישראל ח"ו. הראה לו הקב"ה סנה שבוער באש, אבל איננו נשרף, ללמד אותו שאף אש המצריים לא תוכל לכלות את עם ישראל.

מתוך הסנה אמר ה' למשה כי צעקת בני ישראל, עוניים ומכאובם, לא נעלמו ממנו, וכעת הגיע זמן הגאולה. בוחר הוא בו, במשה, שילך ויושיע את ישראל. 7 ימים מסרב משה העניו מכל האדם, שלא הוא יהיה השליח להוציא את בני ישראל, אלא אהרון אחיו הגדול. הרי אהרון מנהיג כעת את עם ישראל במצרים, ואיך הוא משה יבוא לתפוס את מקומו?! אולם הבטיח הקב"ה למשה שאהרון ישמח בכל לבו בראותו בגדולתו. מלבד זאת גם הוא ישתתף עם משה בהצלת בני ישראל. אתה תדבר אליו ותשים את הדברים בפיו, ואני אהיה עם שניכם ויורה לכם מה תעשו. הקב"ה מורה למשה ללכת למצרים כשמטה האלוקים בידו, כדי לעשות בו אותות ומופתים לעיני בני ישראל ולעיני פרעה.

מטה האלוקים

מטהו של משה היה מטה אלוקים מופלא ומיוחד. הוא נברא בששת ימי בראשית בין השמשות, ונמסר לאדם הראשון בגן עדן. אדם מסר אותו לחנוך. חנוך מסרו לנח, נח

מסרו לשם, שם מסרו לאברהם, אברהם ליצחק, יצחק ליעקב, ויעקב הורידו למצרים ומסרו ליוסף. כשמת יוסף הוחרם המטה והושם בארמונו של פרעה. יתרו, שהיה בתחלה אחד מחרטומי מצרים, חמד את המטה בלבו, וכשהלך למדין לקח את המטה עימו ונטעו בתוך גנו, בצורה שאף אחד לא יכול היה להוציאו. עד שבא משה ותלשו בקלות ולקחו. היה מטה זה כבד מאוד מאוד, ומשקלו 40 סאה. היה חקוק עליו שם ה' המפורש, וכן ראשי התיבות של עשר המכות: דצ"ך עד"ש באח"ב.

משה חוזר למצרים

בשעה שאמר הקב"ה למשה במדין "לך שוב מצרימה", נחלק דיבורו של הקב"ה לשני קולות. משה שומע "לך שוב מצרימה", ואהרון שומע "לך לקראת משה המדברה". יצא משה ממדין לכיוון מצרים, ואהרון יצא לכיוון המדבר. "מֵה' מִצְעֲדֵי גֶּבֶר כּוֹנָנוּ" - למרות שלא קבעו שום סימן ביניהם, הם נפגשו בתוך המדבר הגדול. ראה אהרון את משה בגדולתו ושמח מאוד. בזכות השמחה ששמח בכל ליבו, זכה בעתיד לבגד מיוחד - חושן - על ליבו.

פקוד פקדתי

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיַּאַסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֹתֹת לְעֵינֵי הָעָם: וַיַּאֲמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עָנְיָם וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ".

כאשר שמעו בני ישראל כי משה אומר להם את המילים "פקוד פקדתי", מיד האמינו לו כי הוא שליח מאת ה', שכן מסורת היתה בידם, אשר עברה עוד מיעקב אבינו, כי אדם שיבוא ויאמר "פקוד פקדתי אתכם" הוא באמת הגואל האמיתי. בשכר שהאמינו בני ישראל במשה, זכו להגאל. כדי לחזק יותר את ליבם של ישראל, עשה משה לעיניהם 3 אותות, שציוה אותו ה' לעשות.

האות הראשון - זורק משה את מטהו על הארץ, והנה נהפך המטה לנחש.

האות השני - הכניס משה ידו אל חיקו, והנה נעשתה היד מצורעת כשלג. כאשר הכניס אותה שוב בחיקו - שבה ידו ונרפאה. בכך הראה הקב"ה לעם ישראל שהוא הממית והמחיה. בדברו נהפך המטה הדומם והמת ליצור חי, ובדברו המית ה' את ידו של משה ועשה אותה מצורעת.

האות השלישי - משה שפך מים על הקרקע, ונהפכו המים שבקרקע לדם.

הזקנים נמלטים

לאחר שהעבירו משה ואהרון לעם ישראל את בשורת הגאולה, הם אוספים את 70 זקני העם, והולכים כולם יחד אל ארמונו של פרעה. ארמונו של פרעה היה בעצם מבצר ענק ומפחיד. כאשר התקרבו אל הארמון נגלה לעיניהם מחזה מזעזע: ערימה גדולה של גויות בני אדם אשר נהרגו בגזירת פרעה. לצד הערימה היה מין 'מחנה' של בני אדם קטועי ידים ורגלים, לצידו 'מחנה' של בני אדם צלובים, ולצידו 'מחנה' של בני אדם אשר רמסו אותם בטיט. הזדעזעו הזקנים מן המחזה הנורא ונשמטו אחד אחד. כשהגיעו אל פתח הארמון נותרו רק משה ואהרון, כולם ברחו. אמר משה לאהרון: הללו אינם מצווים מפי הקב"ה, אנו מצווים מפי הגבורה, נלך ונעשה שליחותנו אפילו הורגים אותנו.

איש לא עמד בפניהם

כאשר ראו משה ואהרון את השמירה סביב ארמונו של פרעה, הזדעזעו אף הם. גודלו של הארמון היה ענק, והיו לו 400 פתחים! 100 מכל כיוון. מרוב פחדו של פרעה שמא יהרגוהו, העמיד ליד כל פתח גדוד שלם של 60,000 גיבורים. בנוסף לחיילים, היו על כל פתח ופתח אריות, דובים וחיות רעות, המונעים את הכניסה לארמון. למרות השמירה המעולה, הצליחו משה ואהרון להכנס ללא בעיה! כאשר נכנסו ראו לפניהם שני כפירי אריות אסורים בכבלי ברזל. כל מי שנכנס אל הארמון, היו האריות פותחים את פיהם ומנהמים ושואגים, ונפשו יוצאת מפחד האריות. לקח משה את מטהו והניפו על האריות, והנה השתחררו האריות מכבליהם, ובאו לקראת משה ואהרון בשמחה. כמו שני כלבים נאמנים ליוו אותם עד בואם לפני פרעה, גם חיות נוספות התלוו אליהם. כאשר הגיעו לפני פרעה, כעס פרעה על השומרים, כיצד נתנו להם להכנס?!?! מיד העניש אותם פרעה: את חלקם הרג, חלקם הלקה, וחלקם פיטר מתפקידם ושם אחרים תחתיהם.

תיפול עליהם אימתה ופחד

אותו יום היה יום שמחתו של פרעה. היה זה יום המלכתו, והוא סבר שזהו בעצם יום יצירתו כאלוהים. הוא לבש בגדי מלכות, וישב על כסאו. הגיעו אליו מלכים מכל קצוות תבל, הביאו לו דורונות, ועטרו אותו שיהיה השולט בכיפה על כל המלכים. נשלחו משה ואהרון דווקא ביום זה, כדי שיתקדש שמו של הקב"ה ברבים.

נכנסו משה ואהרון לפני פרעה כשהם עטופים, ומקלותיהם בידיהם. לא נתנו לו שלום ולא כיבדוהו. באותה שעה היתה לו בושה גדולה. כראות פרעה את משה ואהרון, נבהל מאוד מפניהם, כי היה תארם כתואר מלאכי השרת, ורום קומתם כארזי הלבנון, וגלגלי עיניהם דומים לגלגלי החמה, וזיו פניהם כזיו החמה, ומטה האלוהים בידם, ודיבור פיהם כאש שלהבת. וכל מלכי מזרח ומערב כשראו אותם נפל פחדם עליהם. זיע ורתת וחלחלה אחז את פרעה וכל היושבים לפניו, והסירו כתריהם מעל ראשיהם והשתחוו להם.

באותה שעה הוצרך פרעה לנקביו. איזה בושת!! הרי הוא עשה עצמו אלוה שאיננו צריך לנקביו! והנה דווקא עכשיו בעת גאוותו והתנשאותו - ראו כולם בחדלונו ובבושתו. ביותר גדלה חרפתו, מפני שכשעשה צרכיו הזדמנו לו 12 עכברים, והיו נושכים אותו בכל צד מושבו, וצעק צעקה גדולה ומרה, עד ששמעו כל גדולי המלכות את צעקותיו. אולם מיד לאחר מכן חיזק פרעה את לבו וישב על כסאו כאילו לא קרה כלום.

דין ודברים בין משה לפרעה

אמר פרעה למשה ואהרון: מה אתם רוצים? מי אתם? מנין באתם? מי שלח אתכם אליי? אמרו לו: "ה' אלוקי העברים נקרא עלינו". אמר להם: וכי יש אלוה לעבריים, והלוא למעלה ממאה שנה הם מתענים תחת ידי, ומפני מה לא הציל אותם עד היום? שקרנים אתם! אם היה האלוהים שלהם מצטער על כך שהם נמצאים פה, לא היה מעכב אותם כל כך הרבה זמן, שהרי בשביל לילה אחד שעיכב אבימלך את שרה, מיד נגלה אליו והוכיחו. כל שכן בעם שלם, שהיה עליו להתגלות.

אמרו לו: דע לך שיש לעבריים אלוה, אלא שהוא הניח לך עד עכשיו, כדי להפרע ממך על הכל בבת אחת.

אמר להם: וכי אלוהיכם - יש לו כח וגבורה יותר ממני, או גדולה ומלכות יותר ממני?

בכמה מדינות הוא שולט? בכמה עיירות הוא מולך? כמה מדינות לכד? כמה ארצות כבש? כמה מלחמות עשה וניצח? כמה חיילות ופרשים יש עימו בצאתו למלחמה?

אמרו לו: אלוקינו אינו במושגים שאתה מדבר עליהם, אלא כוחו וגבורתו מלא עולם, קולו חוצב להבות אש, דיבורו מפרק הרים, קשתו אש, חיציו שלהבת, רמחיו לפיד, מגיניו עננים, חרבו ברק, חניתותיו ניצוצי אש, לוחם הוא בלי עשייה, נוצח ולא ביגיעה. הוא יצר את כל העולם כולו, ברא שמים וארץ, יוצר הרים וגבעות, ימים וכל אשר בהם. על פיו יחיו וימותו. צר את העובר במעי אימו, ומוציאו לאויר העולם. והוא זן ומפרנס את כל העולם כולו, הוא מסיר מלכים וממליך מלכים, ומלכותו לא תיפסק לעולם ולעולמי עולמים.

אמר להם: הואיל ואתם אומרים כך, המתינו לי עד שאחקור בבית גנזי בספרים שלפני, מפני שאין מלך בעולם שלא שיגר לי אגרת ודורון, ואם אמת אתם אומרים עכשיו, אמצאנו באגרות שלי. מיד ציוה והוציאו לפניו כל אגרות וספרים שהיו בבית גנזיו, ונתנם ל - 70 סופרים המבינים ב - 70 שפות. בדקו ופשפשו, וכיון שלא מצאו שם אמר להם: לכו לעמיכם. לא ידעתי את ה' ולא שמעתי עליו מעולם. אין אני צריך לו, שאני בראתי את עצמי, ויש לי נילוס נהר שמשקה את ארצי.

אמרו לו: שוטה, אלוהות אלו שאתה אומר - מתים הם, אבל ה' אלוקים אמת הוא, אלוקים חיים ומלך עולם. הוא היה עוד לפני שנברא העולם והוא יהיה בסוף כל העולמים. הוא ברא אותך ברחם אמך, נתן בך רוח חיים, גידל אותך והושיב אותך על כסא מלכות מצרים. והוא יקח את רוחך ונפשך ממך וישיב אותך אל האדמה שממנה לוקחת!

כעס פרעה על דבריהם, וגרש אותם מלפניו.

תכבד העבודה על האנשים

למחרת, שוב נכנסו משה ואהרון לפני פרעה ללא רשות. מיד קרא לשומרים וצעק עליהם: איך נכנסו אלו לארמון?! אמרו לו: איננו יודעים, כנראה מכשפים הם, ודרך הפתח לא נכנסו. נשא פרעה עיניו וראה אותם עם המטה, אמר: הכלב אני, כי באו אלי הללו במקל? ושוב הקשה את ליבו ולא רצה לשמוע לדבריהם.

החליט פרעה, כי כנראה בני ישראל לא עובדים מספיק קשה, ולכן יש להם זמן לחלום חלומות ולתכנן תכנונים של חופש ודרור. לכן ציוה לנוגשיו מאותו יום להכביד את העבודה על בני ישראל יותר. הוא גזר שלא לתת להם תבן לליבון הלבנים, אלא הם יצטרכו בעצמם ללקט את התבן, ויחד עם זאת להגיע לאותה כמות של לבנים שהיו עושים קודם. גזירה חדשה זאת ציערה והתישה מאוד מאוד את בני ישראל. הם נפוצו בכל ארץ מצרים כדי למצוא להם תבן. תושבי מצרים התאכזרו אליהם מאוד, ואם היה מצרי רואה את ישראל בתוך שדהו, היה מכה אותו ומתעלל בו, ושובר את רגליו.

אולם עובדה זו הועילה, שכאשר הכה הקב"ה את ארץ מצרים במכות ובעונשים קשים, לא היה פתחון פה למצריים לומר: 'איך יתכן שמלכנו ושרינו יחטאו, ואנחנו נספוג את המכות?' כאן הוכיחו תושבי מצרים שאף הם ראויים לעונשים קשים.

למה זה שלחתני?!

כשראה משה את המצב הקשה, חזר חזרה למדין, ואמר: "אֲדֹנָי, לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה, לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי?! וּמֵאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ - הֵרַע לָעָם הַזֶּה, וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ".

ענה לו ה': לו יצויר שילחם חלש שבחלשים מלמעלה (מן השמים) בחזק שבחזקים מלמטה, מי ינצח? החלש ינצח, כיון שהוא נלחם מלמעלה. עכשיו - שגבור שבגבורים נלחם מלמעלה, והחלש מלמטה - על אחת כמה וכמה!

שלושה חודשים שהה משה במדין, ואז חזר בציווי ה' חזרה מצרימה. הוא ניסה לעודד את עם ישראל בהזכירו להם את הברית שכרת ה' עם האבות הקדושים. אולם עם ישראל מרוב העבודה הקשה והלחץ הגדול, לא היטו אוזן לדבריו.

הפיכת המטה לתנין

הלכו משה ואהרון שוב אל ארמונו של פרעה ושוב נכנסו אליו ללא רשות. אמרו לו: ה' שלח אותנו לומר לך שתוציא את בני ישראל ממצרים. אמר להם פרעה: תעשו לי מופת, שעל פיו אבחן את חוזקו ויכולתו של האלוקים שלכם. אהרון, שקבל על כך הכנה מוקדמת, זרק מיד את מטהו ארצה. לאחר שהושלך המטה לארץ, אמר משה "יהי לתנין", ומיד נהפך המטה לתנין. כך ראו כולם שהתנין נוצר על ידי דיבורו של משה.

באותה שעה התחיל פרעה מלגלג עליהם ומקרקר אחריהם כתרנגולת, ואומר להם: כך אותותיו של אלוהיכם?! האם באתם לצחוק עלי? בנוהג שבעולם - אדם מביא סחורה למקום שבו יש מחסור, ולא למקום שיש בו שפע גדול מאותה הסחורה. הנה אתם באים לעשות לי כאן כשפים, וארץ מצרים מלאה כשפים!!! האם אין אתם יודעים שכל הכשפים ברשותי הם? מיד שלח פרעה והביא ילדים קטנים בני 4-5 ולקחו אף הם מקלות והפכו אותם לתנינים. קרא גם לאשתו, ואף היא עשתה כך.

אמר משה: אדרבה, אם רוצים לבחון סחורה אם היא משובחת או לא, מביאים אותה דווקא למקום שבו היא מצויה, ואז השבח שלה ניכר יותר שהיא טובה יותר מכל האחרים. עכשיו תיווכח לראות כי מעשיו של האלוקים גדולים מכל כשפי מצרים.

מה עשה אהרון? לאחר שחזרו כל התנינים להיות מקלות, לקח הוא את מטהו, והנה בלע מטה אהרון את מטותיהם של כל חרטומי מצרים. ואף על פי שבלע מטות רבים מאוד, נשארה צורתו כמקודם ולא השתנתה. ויותר מכך - דרך הכישוף, שלאחר שפג הכישוף, חוזר הכל להווייתו הראשונה כמו שהיה קודם, כי אינו אלא "אחיזת עיניים", ואילו כאן בליעת המטות היתה מציאות שגם לאחר מעשה נשארו מטות החרטומים בלועים במטה אהרון. מיד נזדעזע פרעה וכל גדולי המלכות, ופרעה תמה והתיירא: מה יקרה אם יאמר אהרון למטהו 'בלע את פרעה וכסאו', עכשיו הוא בולע אותי?!

אך שוב חיזק פרעה את ליבו, ולא אבה לשמוע לדברי משה ואהרון. בכל פעם אחרי שמשה יצא מאצל פרעה, היה פרעה אומר: אם יבוא אלי בן עמרם אני הורגו ואני שורפו. וכשהיה משה נכנס, היה נעשה פרעה כמו בול עץ ולא יכל לפגוע במשה. חשב פרעה כי הוא יכול לעשות כל מה שעולה בלבו, הוכיח לו בורא עולם, שאפילו על גופו עצמו אינו שולט.

עשר המכות

שלח, לקה ושילם

כאשר סרב פרעה לשלוח את ישראל, הביא הקב"ה עליו ועל כל מצרים עשר מכות - יסורים קשים ומרים, ובסופם הסכים פרעה לשלח את בני ישראל.

אומר הילקוט שמעוני: משל של פרעה ומצרים, למה הדבר דומה? למלך שאמר לעבדו, הבא לי דגים מן השוק. הלך העבד והביא דג מבאיש. כעס המלך ואמר לעבדו: בחר לך עונש אחד משלושה: או תאכל את הדג, או תלקה מאה מכות, או תשלם קנס מאה זהובים. בחר העבד לאכול את הדג. בקושי רב אכל העבד מן הדג חתיכה ועוד חתיכה, כשהגיע לחצי אמר למלך, איני יכול להמשיך יותר, מעדיף אני ללקות. התחילו עבדי המלך להכותו מכה אחר מכה, לאחר שהכו אותו כבר יותר מחמישים מכות, צווח העבד ואמר: די, אינני יכול יותר, מעדיף אני לשלם מאה זהובים! נמצא שאותו עבד אומלל נענש בשלושת העונשים: גם אכל, גם לקה וגם שילם.

כך פרעה, שיעבד את בני ישראל במצרים. אמר לו הקב"ה: "שלח את עמי ויעבדוני" ואם לא, או שתלקה או שתשלם את שכר עבודתם. אמר פרעה: "מי ה' אשר אשמע בקולו? לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח". אמר לו הקב"ה: חייך, שתשלחם ותלקה ותשלם להם את שכרם.

מכת דם

מדוע לקה הנילוס תחילה?

למעלה מאלפיים שנה זורם לו במצרים נהר הנילוס - היאור, כשהוא משמש כעורק ראשי לחיי הכלכלה במצרים. שהלוא גשם אינו יורד בארץ הזאת, והיאור הוא זה שמספק מים לשתיה, לבישול, לכיבוס, לרחצה ולהשקיית השדות. עליו השיטו סחורות לצורכי מסחר, ובאמצעותו פותח ענף כלכלי חשוב - הדיג. דגי היאור היו למרכיב חשוב בתפריטו של המטבח המצרי. כל חייהם תלויים ביאור, ולכן - לפי דעתם הכוזבת - היאור הוא האלוהים העליון. כך חיו בטעותם שנים רבות. עד שבאה מכת דם וטפחה על פניהם.

התראה חוזרת

יום אחד, הופיעו משה ואהרון לפני פרעה. הם פלשו לתוך הארמון ללא רשות והתייצבו לפני המלך. פותח משה ואומר: שלח את עם ישראל, ואם לא תשלח, מימי מצרים יהפכו לדם. פרעה איננו מתרגש מהאיום והוא עונה: איומיך אינם מדאיגים אותי, כיון שאני הוא יוצר היאור, והוא תחת בעלותי. חוזר משה ואומר: אם לא תשלחם, תראה בקרוב מיהו בעל היאור האמיתי. למחרת, שוב חוזר משה ומתרה בפרעה, אך פרעה מסרב בעקשנותו. וכך חוזר הדבר על עצמו עוד יום, ועוד יום, במשך יותר משלושה שבועות!

קולו של משה נמוך היה, אך למרות זאת, בדרך ניסית, שמעו כל מצרים את איומיו!! נתאר לעצמנו, מה חשב האזרח המצרי באותו רגע? הוא בודאי לא הבין מה פשר האיום המוזר הזה. איך יתכן שיהפכו כל המים שביאור לדם? הלוא היאור הוא אלוהים חזק, וגם פרעה חזק! בודאי אין מקום לדאגה. אנחנו, המצריים, העם החכם והמתקדם ביותר. בכשפים, אנו עולים על העולם כולו. אין אף סיבה בעולם שיכולה להפריע לנו להמשיך להעביד את ישראל.

הפך מימיהם לדם!

הם המשיכו לחיות את חייהם בשלוה... עד אותו בוקר. באותו יום אמר ה' למשה ללכת אל היאור בבוקר השכם ולדבר עם פרעה. כמו כל בוקר, בשעה מוקדמת מאוד, יוצא פרעה אל היאור כדי לעשות את צרכיו בסתר. ומדוע בסתר? משום שפרעה היה משתבח ואומר שהוא אלוה ואינו צריך לנקביו. לפיכך היה יוצא אל היאור בהשכמה שלא יראוהו בני אדם בקלונו. נשלחו משה ואהרון דווקא בשעה זו, כדי להביכו. והנה רואה פרעה את משה ואהרון. תופס משה את פרעה כדי לדבר עימו. אומר לו פרעה: הנח לי עכשיו שאעשה צרכי ואחר כך אדבר עמך (בל נשכח שפרעה מתאפק כבר 24 שעות)! אמר לו משה: האם יש אלוה שצריך לנקביו?! דע לך כי הכל גלוי וידוע לפני הקב"ה. הוא משגיח על כולם, ואף על פי שאתה מרמה את עצמך ואת כל מצרים ועושה עצמך אלוה, את ה' לא תוכל לרמות!

ממשיך משה ואומר: "כֹּה אָמַר ה' בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי ה', הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהֶפְכוּ לְדָם". כשפרעה ממשיך לסרב, מכה אהרון את היאור (ולא משה, מכיון שהיתה לו הכרת הטוב למים, שעל ידם ניצל כשהיה תינוק בן שלושה חודשים), והנה כל מימי מצרים הופכים לדם!!! דם ממש! לא מים אדומים, אחיזת עיניים, כפי שעשו החרטומים אחר כך, אלא דם ממש: במראה, בטעם, בריח, במגע. אלוהיהם, מקור חייהם, מת וריחו מבאיש כנבלה. הוא לא רק מת אלא גם ממית. כל הדגים ובעלי החיים שהיו בתוכו - מתו.

פרעה: הוכח את בעלותך ואלהותך! הרי לדבריך היאור נוצר על ידך, הפוך את היאור בחזרה למים! כאן הוכיח ה' שהוא ברא את העולם יש מאין, הוא ברא את המים ועושה בהם כרצונו, ואין שום כוח בעולם שיכול לעמוד נגד רצונו.

לא רק המים שהיו לנגד עיניהם של משה ואהרון בשעת ההכאה, נהפכו לדם, אלא כל המים שבכל ארץ מצרים, אפילו המים שבתוך הכלים נהפכו לדם אמיתי. ולא עוד - אלא שכל העצים והאבנים במצרים התחילו לנטוף דם!

חרטומי מצרים מראים את כוחם

פרעה אינו משתכנע ואינו מתרכך. להפך, הוא מקשה את ליבו ואומר: אין הדבר עושה עלי רושם, גם אנו יכולים לעשות זאת. מיד הוא קורא לחרטומים הגאוותנים שיעשו גם הם כך. אלא שמתעוררת בעיה "קטנה", אין בנמצא מים, כדי להופכם לדם! חשבו החכמים שרק המים שהיו גלויים לפני משה ואהרון נהפכו לדם, ולכן חפרו בארות חדשים להוציא מהם מים לשתיה. אולם תקוותם התנפצה במהירות - גם מהבארות החדשים נבע דם. מכת ה' היא מכה אמיתית, אין מנוס ממנה.

ובכל זאת החרטומים רוצים להראות את יכולתם וכוחם. הם הולכים לגושן וקונים מים מישראל, ואז הם הופכים אותו לדם. זוהי גדלותם: להפוך מים שקנו מישראל לדם. מי זקוק לכך עכשיו? הרי יש דם בשפע, ואפילו יותר מידי! אילו היתה להם שליטה אמיתית בטבע, היו יכולים להפוך את הדם למים, אך לא יכלו לעשות זאת כי כל מעשיהם היו באחיזת עיניים בלבד.

הבדל גדול היה בין מעשה אהרון למעשה החרטומים. אהרון הפך לדם את כל מימי היאור, גם אלו שלא היו לפניו אלא בכלים שאינם מחוברים ליאור. ועוד, אהרון הפך מים שאינם עומדים אלא זורמים, ומים אחרים באים תחתם. ועוד, שעמדה המכה שבעת ימים. ואילו החרטומים הפכו באחיזת עיניים רק מים מעטים עומדים בכלי, וגם זה היה רק לזמן מועט עד ששב פרעה אל ביתו.

אבן מקיר תזעק

פרעה לא חשש ולא הרגיש שזו מכת ה'. לו אישית היו מים, ולא היה צריך לקנותם מישראל. הם הגיעו לו כזכות על כך שגידל את משה בביתו, וכן כדי שיתגדל בעיני המצריים ואחר כך ילקה. ובכל זאת גם הוא לא נמלט לגמרי מסבל מכת דם, וכאשר חזר לארמונו נטרפה דעתו למראה הדם הנוטף והמלכלך את קירות ארמונו המלכותי והמפואר. הדם לא פסח על בית המלך. **הדם היורד מן הקירות מזכיר את הדם ששתת מבני ישראל שנפצעו בשעת עבודתם בבניית הבניינים, ונתערב בתוך החומר והלבנים!**

ארץ מצרים נבוכה

נתאר לעצמנו: בבוקר לפני שהולך המצרי להעביד את ישראל בפרך, סועד הוא את ליבו בארוחת בוקר. תוך כדי שתיית כוס משקה, הוא שומע שוב את קולו של משה, המתרה בפרעה שאם הוא לא ישלח את בני ישראל, מימי מצרים יהפכו לדם. שלושה שבועות כבר הוא שומע את האיום, והדבר נהפך לו להרגל. אלא שהפעם... הוא מרגיש טעם דם בפיו. מיד הוא יורק כדי לנקות את פיו, אך למרבה הזוועה הוא ממשיך לירוק דם! אולי - חושב המצרי - השן מדממת. אבל אז הוא שם לב שכוסו מלאה בדם! ולא מן השן. אחוז בהלה הוא רץ אל חבית המים כדי לשטוף את פיו, ולתמהונו הגדול החבית מלאה דם. אין לו אפילו טיפת מים אחת בבית. מה קרה?! הוא משתומם. ומחשבותיו מחזירות אותו אל הדבר הדחוף יותר: כיצד ישטוף את פיו מן הטעם המבחיל של הדם? במצוקתו הוא רץ מיד לשכנו המצרי, בתקווה שיש לו מים. שם מתברר שגם החבית של שכנו מלאה דם. הבעיה קשה ולוחצת, מה הם יעשו?!

שכן אחד מספר מבעד לדלת הסגורה, שהוא היה באמצע להתקלח ופתאום מצא את עצמו בתוך אמבטיית דם. הוא קפץ מיד מן האמבטיה, כולו מלוכלך ומדיף ריח יותר מאשר בכניסתו. הוא ניסה לפתוח חבית נוספת של מים, אך גם משם יוצא דם. הוא שרוי במצב ביש, אינו יודע איך להתנקות. מה יעשה? הוא ישאר בביתו?! עד מתי? **כעת לכולם יש אפשרות לרחוץ את גופם בדם. ממש כמו המלך פרעה, ששחט כל יום 300 ילדי ישראל והתרחץ בדמם!!**

בעודו מספר את חוויותיו הטראומתיות, צועקת אשתו, כי הבגדים אשר השרתה במים לצורכי כביסה שינו את צבעם והם אדומים. צעקותיה גברו מאוד בהביטה על המרק העומד על האש ועל קערת הבצק המלאה, שהפכו להיות אדומים! מה קורה כאן?

כמו מתוך חלום הם נזכרים באזהרותיו של משה ומבינים שידו עשתה זאת. אוי ואבוי, הם סופקים כפים, הוא אכן אמר שאם לא ישחררו את בני ישראל יהפכו כל מימי מצרים לדם. מי חשב שיתאמתו דבריו? ובודאי שלא בהיקף כזה! איזו מציאות נוראה, דם במקום מים. דם יוצא מהקירות, קיר נוטף דם! המראה מפחיד ומעורר בחילה! **זה מזכיר למצריים את ילדי ישראל שנקברו חיים על ידם בקירות!**

המצרי חש כאילו הוא במחזה בלהות, הוא מביט ביאוש על הדם הנוזל מקירות ביתו, וברקע ביתו נשמעות צרחות הילדים המפוחדים וההמומים מן המתרחש. אין זמן רב למחשבה, הצמא מכה בהם. המצרי מנסה להתחכם וחושב שאם אין מים, ישתו מיץ פירות. אולם כאשר נסחט הפרי יוצא דם ולא מיץ. חוסר האונים גובר, מה עושים? הרי גוף האדם זקוק לשתיה, אי אפשר להתקיים זמן רב ללא מים! אפילו הרוק שיצא מן הפה הפך לדם מבחיל. הוא חש תסכול, כעס, ויותר מכל פחד וחוסר אונים. מה יעשו עכשיו?!

האלילים מאכזבים

הילדים צועקים ומבקשים שתיה, ופיו מתחיל להתייבש. מתוך לחץ הוא פונה אל אליליו. (והיו להם הרבה אלילים, כי היו זקוקים להם למקרה שאליל אחד ישן או שאינו מרגיש טוב, חולה או מת, היו אחרים רזרבה). הוא פונה לאלילי העץ והאבן, ובמקום לענות לו, להצילו ולתת לו מים, גם הם מוציאים דם!! גם הם מתו. במקום להצילו הם מעמיסים עליו בעיות נוספות!! כמצרי מאמין הוא פונה אל אלילי הכסף והזהב, אולי הם יוכלו להושיעו, אך הם לא מגיבים, ומן המזבחות שלפניהם זב דם רב. מה יהיה?? מה עושים??

עולה המצרי על סוסו ודוהר במרץ לאלוהיו הגדול והחזק מכולם - היאור. הוא בודאי יוכל להצילו בכך שיתן לו מים חיים. כולו מלא תקוה, אך ככל שהוא הולך וקרב ליאור מתחילה תקותו להיסדק. הוא חש בריח מעט חשוד, אבל מוכר... הוא מגייס את שארית תקוותו, ובלב הולם הוא ממשיך להתקדם. ככל שממשיך הסוס בדהירתו, מכה ריח חזק וחריף באפו. ו... לא, לא יתכן!!! הרי היאור אלוהים חזק הוא, לא יתכן שיהפך לדם!! ליבו מסרב להאמין לאמת המרה, אך האמת סופה להתגלות, היאור אכן הפך לדם, והוא פולט דגים מתים, המוסיפים ריח של נבלה לריח המבאיש של הדם. **נראה כאילו היאור אדום מדם הילדים שהושלכו אליו. השלכתם ילדים למות ביאור, כך הדגה שביאור מתה!!**

התופעה מפליאה מאוד, כי הזרימה ביאור נמשכת, ונכנסים אליו בלי הרף מים חיים. אולם תמיד כשהמים מגיעים לגבול מצרים הם נהפכים לדם! ומה שמדהים עוד יותר הוא, שכאשר יוצא הדם מגבול מצרים, מיד הוא נהפך שוב למים חיים. רק בגבול מצרים מאכזב היאור את עובדיו המאמינים, ומספק להם דם במקום מים. מעל ראשי המצרים מרחפת סכנת מוות, לא מוות מהיר וקל כי אם מוות איטי בצמא. אין מים לשתות, רק המחשבה על כך קשה ומטריפה. אין על מי להישען, כי כל אלוהיהם הכזיבו.

חיפוש נואש אחר מים

הוא חוזר הביתה בידיים ריקות ורועדות. הילדים מבקשים לשתות - הם צמאים. וככל שעובר הזמן נשקפת סכנה לחייהם. צמאונם גובר והולך. ניסו המצרים למצוא מים מתחת האדמה, והיו חופרים בארות חדשים, ומוצאים - דם. בלית ברירה היו מצרים ששתו מים מלוחים, אשר הם לא נהפכו לדם. אבל מיד אחר כך נעשו צמאים עוד יותר! אין מים לשתות. לא מים ולא מיץ. גם הרוק שירקו נהפך לדם. הם מתחילים להתייבש וראשם כואב.

והנה המצרי שם לב כי ביד עבדו העברי יש כוס ובתוכה... מים!! מהיכן המים?? הוא שואל בשאגה. "מהגיגית", עונה העבד היהודי בשלוה, "וכי אינך רואה שהיא מלאה מים?" מביט המצרי, ואכן כפי שאמר היהודי, הגיגית מלאה מים. "ומהיכן מלאת את הגיגית?" הוא מתעניין בשקיקה. "מהבאר", עונה היהודי בפשטות. במהירות רץ המצרי עם הדלי אל הבאר, גם היהודי משלשל את הדלי שלו, והנה: זה ממלא דם וזה ממלא מים! המצרי אינו מאבד את עשתונותיו, הוא מביא מביתו כד גדול, ורץ אל הגיגית של היהודי לקחת משם מים. אך מה קורה כאן?? הכד מתמלא דם! ואילו לעבדו היהודי, שניגש למלא לעצמו כוס נוספת, יש מים!! המצרי חוטף מידו של היהודי את הכוס, והנה ברגע שמגיעים המים לידיו של המצרי הם נהפכים לדם!

עולה בדעתו רעיון מצוין: הוא מבקש מהיהודי לשפוך לו מים לתוך פיו. העבד אכן עושה כך, מן הכוס נשפכים מים, אך ברגע שהם מגיעים לפיו של המצרי - הם הופכים לדם! אומר המצרי ליהודי: בוא נשתה במשותף מכלי אחד, כך יגיעו אל פי מים. אכן הם שותים מכוס אחת, אך... ליהודי עולים מים, ואילו למצרי עולה דם! המים נחלקו, חלקם כלפי ישראל מים, וחלקם כלפי המצרי דם! כתוצאה מנסיונותיו הרבים לשתות מים - יש בפיו טעם רע של דם! **אין לך מים!! תשתה דם! שפכת דם ישראל כמים – תשתה דם כמים!!!**

הצמא מתגבר, והפחד עוד יותר. הפה יבש, הראש כואב, הילדים צורחים ובוכים, הם רוצים לשתות! עיניהם יוצאות מחוריהם בראותם את השכן היהודי שותה מים בשפע, וילדיו משתכשכים להם להנאתם בבריכה של מים!! המצרי מוכרח להשיג מים! בביתו ישנן נפשות רבות המשוועות לטיפת מים. ולא עוד, אלא שעליו להשקות גם את מקנהו הרב, את סוסיו, את חמוריו, את גמליו, את בקרו וצאנו - צאנו ה"קדוש", שהיה אף הוא אליל מצרים. הוא פונה אל הצאן שלו, בתקוה שיצילו אך הצאן מסתכל עליו במבט אומלל, ובעיניו המיוסרות תחינה למים. במקום שיצילו הם את מאמיניהם, צריכים מאמיניהם להציל אותם.

המצרים מתרוששים

בלית ברירה, מתוך יאוש, הוא מנסה אפשרות נוספת: הוא מחליט **לקנות** מעבדו היהודי כוס מים בכסף מלא. והנה ראה זה פלא - סוף סוף יש לו אכן מים, והם לא נהפכים לדם, הוא שותה ומרווה את צמאונו. בתור אב מסור הוא לא שוכח כמובן לדאוג אף לאשתו ולילדיו המשוועים למים. חשבון קצר מעלה כי עליו לקנות עוד לפחות 10 כוסות. המחיר שהיהודי דורש נראה לו מוגזם ביותר, אולם אין לו ברירה, הוא יודע שנפשות ביתו תלויים בו. מיום ליום עולה המחיר ומכפיל את עצמו, עקב הביקוש הרב. אך מה אפשר לעשות? המצרי הולך ומתרושש מיום ליום, ואילו כיסיהם של בני ישראל הולכים ותופחים. **שמתם אותם לשואבי מים חינם אין כסף, כעת תשלמו מחיר מלא עבור כל טיפת מים!!**

ומה עם החמורים, הסוסים, הגמלים, הבקר והצאן? גם הם זקוקים למים. בלית ברירה הוא קונה מים אף להם, כמובן בצמצום גדול. רבים מן הבהמות מתים בצמא, כמות המים המצומצמת לא הספיקה להם. הגדיל המצרי את קצבת המים - עלה לו הון תועפות! - והנה, שוד ושבר! רבים מן הבהמות, אשר הוציא למענם סכומי כסף ענקיים למען לא ימותו בצמא - מתו! וזאת בעקבות מכת הדבר שהתלוותה לכל מכה ומכה.

רעבים ללחם

רוצה המצרי לאכול לפחות ארוחה טובה, ומתברר לו כי גם זה עסק לא פשוט. טרחה האשה המצרית להכין תבשיל, הדבר עלה לה ביוקר רב, שכן היה עליה לקנות מים לשטיפת הירקות ולהכנת התבשיל. היא עשתה את כל המאמצים לשם כך, אולם כאשר באה להניח את הסיר על האש היא נתקלת בבעיה בלתי צפויה! היא לא מצליחה בשום אופן להבעיר אש, העצים כולם נוטפים דם! כל נסיונות ההדלקה אינם מצליחים, ואז מבינים המצרים כי בעצם אינם יכולים לאכול כל אוכל אפוי ומבושל. אין אפשרות לאפות לחם - המאכל הבסיסי ביותר!! מה יאכלו? האפשרויות מוגבלות מאוד, ואכן מצרים רבים מתו מרעב.

מתבוססים בדם

המצב דחוק ביותר, הצמא הפך ל"ידיד קבע", הרעב אף הוא אינו נותן מנוח, אך לא

די בכך!! הסביבה כולה מבאישה ודביקה מדם. דם נוזל מהעצים ומהאבנים, כאשר יושבים על כסא או אפילו על אבן, מתלכלכים מדם, כאשר שוכבים במיטה מתלכלכים מדם, איך אפשר בכלל להרדם? הבגדים מלאים דם, הידים מלוכלכות, והגרוע מכל שאין אפשרות להתנקות מן הדם! קניית מים לשטיפה ולרחצה אינה באה בחשבון, זה יעלה הון תועפות, וממילא מיד אח"כ הם יחזרו להתלכלך, כך שזה לא משתלם. הלכלוך והזוהמה הולכים ומצטברים מיום ליום. המצב בלתי נסבל! **מנעתם את ישראל מלהתרחץ, עכשיו אתם מנועים מלהתרחץ!!**

תוצאות המכה

7 ימים מתמשך הסיוט הנורא הזה! 7 ימים הנראים כנצח. 7 ימים של פחד וחרדה מן הבלתי ידוע, של חוסר אונים, של טירוף הדעת בלתי נסבל, של צמא ורעב, של אכזבה עמוקה מהאלילים, של תסכול וכעס על עבדיהם המתעשרים על חשבונם!

והנה סוף כל סוף תמה המכה. הדם ביאור הפך חזרה למים, מצרים נושמת לרווחה. כעת יש מים בשפע חינם אין כסף. אך האם בזאת אכן תם הסיפור? האם חוזר המצב לקדמותו, כאילו לא קרה כלום? כלל וכלל לא!! הבתים והכלים מזוהמים בדם. הבגדים התקלקלו ונהרסו מספיגת הדם, האויר מעופש, גרעון גדול בתקציב. האיזון האוקולוגי נהרס לגמרי. אין איש יודע מה תהיינה ההשלכות ממיתת היאור בשנים הבאות. שנים רבות יעברו עד שהמצב יחזור לקדמותו, אם בכלל. הכלכלה נהרסה - ענף הדיג הושבת כליל, מי יודע מתי ישתקם מחדש?...

מכת צפרדע

התראה

זה עתה הסתיימה לה מכת דם, ארץ מצרים כולה עדין שטופה מן הדם. לפני המצרים עבודה רבה: לנקות את זוהמת הדם, לשטוף את הקירות ואת הרהיטים, לכבס את כל הבגדים. והנה בעיצומן של העבודות, נכנס משה אל ארמונו של פרעה ללא רשות, עוקף את השמירה המעולה, ומדבר אל פרעה בתקיפות: "כֹּה אָמַר ה' שַׁלַּח אֶת עַמִּי וְיַעַבְדֵנִי: וְאִם מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בַּצְפַרְדְּעִים". למרות הסבל שהיה מנת חלקו במכת דם, הקשה פרעה את ליבו והכריז שלא ישלח את בני ישראל. שמע משה ויצא מן הארמון.

למחרת חוזר הסיפור על עצמו, וכך גם ביום השלישי והרביעי... יום יום, במשך 23 ימים, חוזר משה ומתרה בפרעה, ופרעה מסרב. בפעם האחרונה נכנס משה בחצות היום אל פרעה, והתרה בו לעיני כל שריו ועבדיו. כאשר לא התייחס פרעה אף להתראה זו, הלך אהרון ונטה ידו על מימי מצרים, והנה - מן המים התחילו לעלות צפרדעים! אט אט התחילו הצפרדעים להתפשט בכל מצרים. תחילה באו הם אל ארמונו של פרעה, ואחר כך התפשטו סביב עד שמילאו את כל מצרים.

צפרדעים, צפרדעים, צפרדעים....

מן היאור חסר החיים, שהמית במכת דם את כל בעלי החיים שהיו בו, כולל הצפרדעים, יוצאים לפתע המוני צפרדעים מקרקרות!! ויש אומרים שצפרדע אחת עלתה מן היאור, והמצרים היו מכים אותה, ואז התיזה נחילים נחילים. **קולות הקרקור העולים מן היאור צועקים את צעקתם האילמת של כל אותם תינוקות שהושלכו אל היאור!**

המצרים המומים. שוב מכה בהם אלוהיהם היאור! הוא מוציא צפרדעים בכמויות אדירות! **אתם השלכתם את אלו שביבשה אל הים – יבואו אלו שבים אל היבשה כדי להפרע מכם!**

אך פרעה הקשה את ליבו ואמר למשה: בכשפים אתה בא אליי? אקרא לילדים קטנים מבית הספר ויעשו גם הם צפרדעים! מיד קרא פרעה לחרטומיו ועשו גם הם כמשה ואהרון. אולם לסלק את הצפרדעים לא היו מסוגלים, ומה הועילו חכמים ב"חכמתם"?!

נתאר לעצמנו: פרעה הרשע יושב על כסא מלכותו בבגדי מלכות, ושרי המלוכה לפניו. לפתע מגיעות צפרדעים ירקות קרות וחלקלקות, קופצות ישר אל פרעה ותוך כדי קרקורים נכנסות לו בנקביו ויוצאות מפיו! פה מפיק צפרדעים! איזה בושת! ממנו עוברות הצפרדעים אל שריו ועבדיו. הן קופצות עליהם, נכנסות לתוכם ומקרקרות באוזניהם. כאשר מנסה המצרי להרוג צפרדע סוררת, התבקעה הצפרדע, ומקרבה יצאו ששה צפרדעים נוספות!

מארמון פרעה מתפרסות הצפרדעים על פני כל מצרים. הן מקפצות בעליזות ובזריזות דרך הדלתות והחלונות ונכנסות בהמוניהן אל בתי המצרים. ללא היסוס הן ניגשות אל קערות הבצק, אל הלחמים, אל הסירים, נדבקות אל האוכל ומכרסמות אותו. הן מעיזות אפילו - שלא כטבען - להיכנס לתוך התנורים הבוערים! נכנסו לתנורים כמויות כה גדולות של צפרדעים, עד שהיה בכוחן לקרר את חום התנור! אוכל חם כבר לא היה למצרים. **פרעה! התכחשת למציאות ה' ואמרת "מי ה'?" – למד מן הצפרדעים היודעות את ה' ונכנסות להישרף בתנורים על קידוש שמו יתברך!**

המצרי יושב לאכול והנה לארוחתו יש שותפים, בצלחתו קופצות הצפרדעים. וכשבא לשתות, הוא מקבל נשיקה מהצפרדע שממתינה לו בתוך הכוס!! אין להמלט מהן! לאחר שמצליח המצרי לשתות הופכת שמחתו לתוגה, במים שבמעיו מתפתחים צפרדעים! **בקשתם מישראל להביא לכם שקצים ורמשים, ונפשם היתה קצה מהם. עכשיו תגעלו אתם מן השרצים!**

אין מפלט!

אין מקלט או איזה 'חדר בטחון' המוגן מפני הצפרדעים, הצפרדעים נכנסו לבתים המוגנים ביותר. גם העשירים מבין המצרים אשר נעלו את בתיהם על מסגר ובריח, לא נמלטו מן המכה. הצפרדעים ירדו לתהום ועלו ממנו עד לבית העשירים. הן נקשו על רצפות השיש ואמרו להן: 'עשו לנו מקום שנעלה ונעשה רצון בוראנו'. רצפת השיש אכן נבקעה, ואל הבית פרצו הצפרדעים בהמוניהן.

אפילו אם היו המצרים מחביאים את עצמם תחת הקרקע, היו באים לשם הצפרדעים ומשחיתים בהם. כשנכנסו לבית הכסא, היו נושכים ומסרסים אותם. **בטלתם את ישראל מפריה ורביה – גם אתם תתבטלו מפריה ורביה.**

רעש מחריש אוזנים

הצפרדעים נמצאות בכל מקום: על הכסאות, במיטות, בתנורים, בתוך הכוסות והצלחות, על המצרים, והגרוע מכל - בתוך הגוף פנימה! הן כמובן לא ישבו בשקט, אלא קפצו וקרקרו כל הזמן. איזו הרגשה נוראה, "לארח" צפרדעים מקרקרות בבטן! רעש הקרקור היה קשה למצרים יותר מהנזק של הצפרדעים עצמן! במיוחד קרקורן של אלו הנמצאות בתוך גופם. הצער שסבלו מרעש הצפרדעים היה כל כך גדול עד שכולם בכו. היו

מצרים שאפילו מתו מן הרעש! **הייתם מבעיתים את בני ישראל בצעקותיכם – כעת תתייסרו מצעקות הצפרדעים!**

צעקות הצפרדעים מזכירות את צעקתם של ההורים האומללים אשר צעקו ובכו והתחננו כשלקחו את בניהם וזרקו אותם ליאור!

אין מנוח!

נתאר לעצמנו: מצרי רוצה לנוח בביתו, אולם כל הכסאות רוחשים צפרדעים. הן קופצות מהרצפה לכסא, ומן הכסא לשולחן, ומהשולחן... הופס, על ראשו של המצרי. לא צפרדע אחת, לא שתיים, גם לא עשר ולא עשרים, אלא אלפי אלפים של צפרדעים. המצרי עייף והוא מוכרח לשבת, על אף כל מאמציו לפנות לעצמו כסא לשבת עליו, הצפרדעים זריזות ממנו ומכסות את הכסא. המצרי מתחכם ומרים את הכסא וכך מפיל מעליו את כל הצפרדעים, אולם תוך כדי שהוא מנסה לייצב את הכסא בתוך ים הצפרדעים, שוב קופצות הצפרדעים ומכסות את הכסא. אין ברירה, צריך לשבת על הצפרדעים. הצפרדעים "מנצלות" את תנוחת הישיבה של המצרי כדי לקפץ גם על ברכיו.

הצפרדעים ממלאות גם את המיטות, ולא מאפשרות למצרי לישון, ואפילו לנוח. המצרי בא למיטתו ומוצא אותה מלאה צפרדעים. אחרי שנוכח לראות כי אי אפשר לגרש אותן כי רבות הן, שוכב הוא עליהן ברוב עייפותו. אולם זו משימה לא פשוטה להרדם כאשר מתחתיך ומעליך יצורים מקפצים ומקרקרים, וכל שכן שיצורים אלו מחבלים בגוף. חלקן של הצפרדעים גדולות וכבדות, וכאשר הן עולות על הבטן הן גורמות לקשיי נשימה. הצפרדעים הקטנות גם הן עושות מלאכתן באמונה ומכניסות את פיהן לתוך אוזנו של המצרי, הן אף דוחקות את רגליהן הקטנות לתוך עיניו ונחיריו. איך אפשר ככה לנוח?! **אתם לא הנחתם לבני ישראל לנוח. לאחר יום עבודה מתיש הטלתם עליהם עבודות נוספות ומנעתם אותם משינה, בבוקר שוב הערתם אותם מוקדם לעבודה. עכשיו תרגישו מה זה לא לישון כמה ימים.**

זהירות, צפרדעים בדרך!

צפרדעים קרות, רטובות וחלקלקות קופצות על המצריים בהמוניהם, בכל מקום שהלכו דרכו עליהן. ומפני שהיו חלקלקות ולחות, נפלו המצריים ארצה. ומיותר לציין כי הנופל, צונח ומתגולל בתוך ים של צפרדעים. וכשהוא פותח את פיו לצעוק לעזרה, קופצת הצפרדע לתוך פיו! כדי לעמוד על רגליו שוב, עליו להניח את ידו על שכבת הצפרדעים קרה ריריית ודוחה!

כאשר רואה הצפרדע איש מישראל היא בורחת ממנו, ואילו אחרי המצרי היא רודפת ומקפצת עליו. הצפרדעים שרצו בכל גבול מצרים, אך הפלא ופלא! הן לא יצאו מעבר לגבולות המדינה. תועלת אחת צמחה מכך למצרים: סוף סוף השתרר שלום בין מדינת כוש למדינת מצרים, ששנים רבות היו ביניהן סכסוכים וחילוקי דעות על מקום הגבול המדויק. כעת באו הצפרדעים והראו בדיוק את הגבולות.

כיצד ידעו הצפרדעים להבחין בין יהודי למצרי, בין גבול מצרים לגבול כוש ושאר המדינות? שוב נוכחו המצרים לדעת כי לטבע אין כח בפני עצמו, הוא מונהג ומוכתב על ידי בורא עולם, אשר ביכולתו לשנות לגמרי את דרכי הטבע.

אולי היו מצרים שניסו להימלט לארצות הסמוכות. האם הצליחו בכך? נתאר לעצמנו

תמונת מצב: משפחה מצרית עולה למרכבה ומתחילה לנסוע, אולם על אף ששני סוסים אבירים מובילים את העגלה, היא נוסעת בכבדות בגלל המון הצפרדעים הקופצות בדרך. הצפרדעים גם עולות לתוך המרכבה, ומציקות ליושבים בה. המצרים מתחילים להצליף בסוסים, והם אכן משתדלים לרוץ מהר יותר. אבל אז קורה אסון, אחד הסוסים נופל פתאום ומת - על ידי הדבר (שהתלווה לכל מכה). כעבור כמה דקות של נסיונות התקדמות נואשים, דורך לפתע הסוס השני על צפרדע אחת עסיסית במיוחד, גדולה וריריית, מחליק ונופל. העגלה מתהפכת, יושביה מתגוללים על הארץ מנסים להתרומם ולהתנער מן הצפרדעים. להמשיך בדרך הם כבר לא יוכלו, הניידות קשה עד מאוד בתוך ים רועש של צפרדעים.

לב עיקש ופתלתול

הסיוט הנורא הזה ממשיך יום ועוד יום, כל יום כנצח! מצרים רבים נפלו מתים. היה זה נס גדול שנותרו בכלל אנשים בחיים, כאשר צפרדעים מקרקרות להן בתוך הבטן שבוע שלם.

כשמרגיש פרעה שאיננו יכול לסבול יותר, הוא קורא למשה ואהרון ואומר להם: "הַעְתִּירוּ אֶל ה' וְיָסֵר הַצְפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה אֶת הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַה'". שאל אותו משה (צעק לו בתוך האוזן, כדי שישמע): למתי אעתיר לך? מתי אתה רוצה שתסור המכה? היינו מצפים שפרעה יגיד מיד: מה השאלה? היום, עכשיו, הרגע! אינני יכול לסבול עוד רגע נוסף! אלא שפרעה הפוליטיקאי המדופלם חושב לעצמו: אם משה שואל מתי להסיר את המכה, כנראה שמכת הצפרדעים נגרמה על ידי המזלות, ומשה שיודע שהגיע עכשיו זמן סילוקה על ידי המזל, מצפה שאגיד לו להסיר מיידית את המכה, ואז הוא יתפאר עלי שכאילו הוא הסיר את המכה. ולכן אתחכם עליו, ואומר לו להסיר את המכה מחר, אבל למעשה היא כבר תסור מאליה היום על ידי המזלות, וכך אוכיח למשה שאין לו שליטה על המצב, הכל מתנהל על ידי כוחות הטבע. אמר לו משה: כִּדְבָרֶךָ, לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֵין כַּה' אֱלֹהֵינוּ" - אתפלל לה' שרק מחר תסור המכה, וכך תראה שהכל מתנהל בהשגחת ה'.

תם ולא נשלם, שבח לאל בורא עולם!

הצפרדעים שהיו במעי פרעה ובמעי שריו היו מדברות ביניהן: אימתי נצא מכאן? וענו זו לזו: עד שיבוא בן עמרם ויתפלל עלינו. ואכן בעקבות תפילתו של משה סרה המכה, ובין רגע מתו כל הצפרדעים. נתאר לעצמנו: בבת אחת משתרר שקט! מליארדי צפרדעים דוממות כאחת, ולמצרים לוקח זמן להתרגל לשקט הרועם. רק אותם צפרדעים שנכנסו לתוך התנורים הבוערים כדי לקדש שם שמים, חזרו חיים לתוך היאור, ולא מתו ביבשה, לפי שבטחו בה' ומסרו נפשן לקיים ציווי ה'.

תמה המכה, אך לא נשלם הסיפור. כעת מצרים כולה מכוסה בשכבות של צפרדעים. מחלקת התברואה של עיריית מצרים נחלצה למבצע פינוי מיוחד, אולם עובדי העיריה לא יכלו להשתלט על העבודה, כל המצרים נרתמו לעבודה הקשה - עבודת פינוי הצפרדעים. כל מצרי צבר לפחות עשר ערמות ענקיות! לאן יפנו אותם? בעיה של ממש. באין פתרון מעשי לכמויות כה אדירות, הותירו אותם ברחובות מצרים ערמות ערמות. באשה הארץ מן הריח הנורא. הצחנה הנוראה גרמה למחלות זיהומיות קשות, לאורך זמן רב, ובמשך תקופה ארוכה עדיין המשיכו אנשים למות כתוצאה מן המכה.

מכת כינים

מנסים לחזור לשגרה

חלפו להן שלושה שבועות מאז תום מכת הצפרדע. אפשר לומר כי מלאכת הפינוי של הצפרדעים כבר הסתיימה, הריח הנורא איכשהו עבר, ועכשיו הם בשלב של התאוששות. כעת יש סוף סוף שקט, הצפרדעים שקרקרו כל הזמן מתו, ולמרבה הרווחה משה לא בא עם התראה על מכה נוספת (במכת הכינים לא היתה התראה כעונש על כך שפעמיים חיזק פרעה את ליבו למרות שהיתה התראה).

החיים מתחילים לשוב למסלולם הרגיל. אמנם היו שתי מכות איומות שבאו לאחר התראתו של משה, אך אפשר לומר שבאופן כללי המצב חזר לקדמותו: פרעה המלך עדיין שולט בחוזקה, וישראל לא שוחררו מעבודתם. עול השעבוד התרופף מעט, אך עדיין ממשיכים בני ישראל לעבוד בחומר ובלבנים. אמת, שהם מרוששים כבר בעקבות מכת הדם, ונכון שהאוויר עדיין מזוהם, ולדייגים אין פרנסה, נכון שמשפחות שלמות עדיין שרויים באבל על יקיריהם, ונכון גם שבתי החולים מלאים עד אפס מקום, במיוחד במחלקה לטיפול במחלות זיהומיות. גם מחלקת האורטופדיה עובדת באופן מתוגבר עקב נפגעי ההחלקות על הצפרדעים. אבל איך אומרים? החיים צריכים להמשיך הלאה, אסור לשקוע יותר מידי בעבר.

כינים בכל גבולם

והנה פתאום זה קרה - יום אחד, פתאום ללא כל התראה מוקדמת, חשך עליהם עולמם. כל עפר מצרים הפך לכינים! האדמה הדוממת הפכה פתאום לבעלי חיים!

כיצד זה קרה? הגיעו משה ואהרון לפני פרעה ו"חכמיו", אל חצר גינת המלך, ולפתע, ללא התראה, הכה אהרון את האדמה במטהו, וכהרף עין הפך כל עפר מצרים - עד לעומק של חצי מטר - לכינים! קרקע שלא נגעה בה יד אדם מעולם, נשארה כמו שהיא גם עכשיו, אולם כל עפר שנעשתה בו מלאכה, הפך לכינים. **זכרו! אתם שיעבדתם את ישראל בעבודות עפר!!!**

לא רק מין אחד, אלא 14 מיני כינים הביא הקב"ה על המצרים. אילו היו הכינים בגודל סביר, אולי עוד היה אפשר לסבול. אך גודלם של הכינים היה ממש זוועתי, הוא נע בין גודל של ביצת תרנגול לגודל של ביצת אווז!

הכינים זחלו ועלו על פרעה ועל המלכה, וגרמו להם בושה וחרפה - המלך והמלכה מכוסים כינים! חרטומי מצרים, כמו כל המצרים, כוסו מכף רגלם ועד קודקודם, בכינים. למצרי החשוב, המלומד, האינטלגנט והנאור - יש כינים!! בגדיהם לא הגנו עליהם, והכינים הגיעו לבשרם ועקצו אותם. **ביקשתם לאבד אומה שנמשלה לעפר, יבוא דבר שנברא מן העפר ויפרע מכם!**

מלחמה חזיתית

מצרי יושב בביתו ולפתע הוא מותקף מכל הכיוונים. הוא חש כאבים עזים ודקירות כעין מחטים וחיצים הננעצים בגופו. כינים גדולות טיילו להן בחופשיות על גופו, כשהן עוקצות ומוצצות את דמו. הן מפחידות, מעוררות גועל, ובעיקר - מכאיבות. הוא לא מבין מה מתרחש, וכמובן שאינו יודע כיצד להתגונן.

בנוסף לזאת, הוא מרגיש שכסאו זז מתחתיו. הרצפה העשויה עפר הפכה לזוחלים נעים ועוקצים שגרמו לכסאו אי יציבות. לנגד עיניו קירות ביתו שהיו מטויחים יפה בטיח

לבן, והנה הם רוחשים רמשים שחורים. הוא מתחיל לצעוק מבהלה ומכאבים, וצעקותיו מתערבות בקול צעקות אשתו וילדיו. הוא קופץ מן הכסא, **אך ללא הועיל, כעת הוא עצמו שוקע בתוך הכינים, אשר מכסים אותו עד ירכו. הכאבים עצומים!**

הוא לא יודע איך להתפטר מן הכינים, והיכן לגרד תחילה. הוא מנסה לתולשן מפניו ומגופו הדואב, אך ביכולתו לתפוס רק כינה אחת בכל פעם, בגלל גודלה. הוא מוריד כינה ומגרד, מוריד ומגרד. ואף על פי ששתי ידיו עובדות במהירות, אין הוא מצליח להתגבר על הכמות הגדולה שהשתלטה עליו. וככל שהוא מגרד ומוריד ונלחם, באים עוד ועוד, המלחמה אבודה מראש. איזה טרוף הדעת! גירודים, כאבים ויאוש.

המצרים קופצים ומתנועעים ללא הרף בהשתדלם להיפטר מן הכינים המטרידות. כפות רגליהם לא נוגעות בקרקע, כי היא מלאה כינים. הם דורכים על שכבת כינים אשר מוצצת את דמם. הדקירות התמידיות בכפות הרגלים גרמו להם להרים כל פעם רגל אחת, איזה ריקוד משעשע!

עייפות, רעב וצמא

אחרי שעות של ריקודים ללא הפסקה, הם התעייפו מאוד. אך היכן אפשר לשבת או לשכב? תנוחות הישיבה והשכיבה רק מגבירות את הכאב. וככל שעובר הזמן - מחריפה הבעיה. העייפות 'קורעת', ובנוסף יש גם צורך לאכול ולשתות. פעולה זו איננה פשוטה כלל וכלל, שכן הכינים ממלאות את הפנים והידים. כיצד יאכלו? ברגע שיפתחו את הפה, יכנסו גם לתוכו הכינים הסוררות ויעקצו את הלשון והחיך. הצמא מעיק עוד יותר, מציצות הדם של הכינים גרמו למצרים לאבד דם רב, מה שגרם לתחושת צמאון מוגברת. אולם פעולת השתיה מסובכת מאוד וגורמת צער רב. קשה להחזיק כוס בידים מלאות עקיצות וכינים, כואב להגיש את הכוס אל השפתיים הנפוחות, ודוחה לשתות מים מעורבים בכינים. הצער והכאב ללא הפסקה. יום ולילה נלחמו המצרים בכינים ובטלו ממלאכתם. **אתם ביטלתם את ישראל ממלאכת שמים, מעשיית מצוות – כעת תתבטלו ממלאכתכם!**

סתימת פיות

נתאר לעצמנו מצב מציאותי: תוך כדי מאבק בכינים, שומע המצרי צעקות כאב ופחד. ילדיו הקטנים ששחקו בעפר שוקעים בתוך הכינים והם צורחים מכאב העקיצות ומפחד שמא יטבעו בתוך הכינים. האב מגיע במאמצים רבים אל ילדיו לחלצם, הוא מנסה להתעלם מן הכאבים הגדולים והעצומים שפעולה זו גורמת לו, כאשר הכינים שנמצאות על כף ידו ועל זרוע הילד שהוא מרים מגבירות את עקיצתן תחת לחץ המשיכה. וכך מושך הוא אותם ומניחם על משטח שולחן שרגליו שקועות באדמה השורצת כינים. הילדים עדיין מכוסים כינים מכף רגל ועד ראש, ועובדה זו גורמת להם להמשיך לצעוק ולבכות מכאבי הדקירות התמידיות. כמה זמן אפשר לבכות? אט אט משתתקות הצרחות שממילא אינן עוזרות, ואף מכאיבות יותר בגלל הכינים העוקצות את הפה הפתוח. **זה מזכיר את צעקות הילדים שנדחפו לקירות במקום לבנים, וסתמתם את פיהם בטיט!**

שביתה באתר הבניה

מה קורה באתר הבניה של העבדים היהודים? תוך כדי עבודה מפרכת, כאשר הנוגשים המצרים מאיצים בבני ישראל למלא את מכסת יומם, והיהודי המסכן כמעט טובע בתוך הטיט, לפתע פתאום --- כל שטח העבודה נהפך לשחור, והשחור הזה נע! אין

טיט! הנוגשים גם הם התכסו בשכבה שחורה, הם מתחילים לצעוק ולקרטע בידיהם ורגליהם מרוב עקיצות. לעומתם, היהודי שעמד בתוך הטיט כאשר נהפך לכינים, לא קיבל אפילו עקיצה אחת, ולא דבקה בו אפילו כינה אחת!

הנוגש מגרד את גופו במרץ (מעין המרץ שבו הכריח את ישראל לעבוד). לנגד עיניו הזועמות יושבים עבדיו באפס מעשה. כל כך מרגיז לראות אותם יושבים בנחת, כשהוא עצמו מתפתל מכאבים, והם עוד מעיזים לחייך וללגלג על תנועותיו המשונות. כמה חבל שאין הוא יכול "לטפל" בהם עכשיו "כמו שצריך". למורת רוחם של המצרים, העיזו העבדים לעזוב את הכל וללכת הביתה.

כבהמות נידמו

המכה הנוראה פגעה גם בבעלי החיים! החמורים, הסוסים, הגמלים, הבקר ואפילו הצאן ה"קדוש", התכסו בכינים עוקצות. כל הבהמות גועות בכאב ומשתוללות בהשתדלן להתפטר מן המטרד הנורא, ממש כמו המצריים עצמם. **אתם ביזיתם את ישראל והשוויתם אותם לבהמות – השווה ה' אתכם לבהמותיכם!!**

אצבע אלוקים היא!

פרעה השחצן עוד לא משוכנע שאין זה מעשה כשפים. הוא קורא לחרטומיו שייצרו גם הם כינים. החרטומים מנסים להוציא כינים, אך אינם מצליחים. מדוע? משום שאין מעשה הכשפים יכול לשלוט בדבר שגודלו פחות משעורה, והכינים בגודלם הטבעי הן קטנות מאוד ואין לחרטומים שליטה עליהן. ראו החרטומים כי אין ביכולתם להוציא כינים, הודו ואמרו: "אצבע אלוקים היא". ממכה זו בטלה חכמתם ונתמעטה מעלתם יותר ויותר. האומה המתקדמת ביותר והמפותחת ביותר בענייני כישוף, הודתה שאין כאן כישוף, אלא הכל מהקב"ה!!

השלכות המכה

החל ממכת כינים בטלה העבודה מבני ישראל, הם הפסיקו לטאטא את הרחובות, לעבוד בשדות ולעבוד בטיט. אולם עדיין לא שוחררו לחופשי. כעת יש לפני המצרים עבודה רבה וקשה. כל הבניינים שהיו מטויחים יפה בטיח, נראים מוזנחים ועזובים. עבדיהם שוחררו מעבודת הטיט, ואין מי שיטייח הכל מחדש. ידיהם פצועות וכואבות, והם אינם מסוגלים לעבוד, בודאי שלא עבודה כה קשה בטיט.

במכה זו שוב הראה ה' במוחש את מציאותו, ובזה תמה סדרת המכות הראשונה - דצ"ך (**ד**ם, **צ**פרדע, **כ**ינים) שהיא שלב א' בלימוד שה' רצה ללמד את פרעה ואת עמו: יש אלוקים והוא ברא את העולם יש מאין. אכן ידיעה זו הגיעה להכרתם השכלית של המצרים. אולם עדיין סרב ליבם לשלוח את בני ישראל.

מכת ערוב

התראה

אמר הקב"ה למשה: הרשע הזה (פרעה) הקשה את ליבו בשלוש המכות הראשונות, המכה הרביעית קשה יותר מן הראשונות. לך והתרה בו, כדי שישלח את עמי ולא תבוא עליו המכה. בנוהג שבעולם, אדם הרוצה להביא רעה על שונאו, מביא עליו בפתאומיות, כדי שלא ירגיש בו וימלט. ואילו הקב"ה היה מתרה בפרעה הרשע, אולי יחזור בתשובה.

עושה משה כדבר ה' ומתרה בפרעה: שלח את עמי או שתלקה במכת ערוב - תערובת של כל מיני חיות, עופות, נשרים, שרצים ורמשים. פרעה הרשע מקשה את ליבו, למרות שגופו עדין מגרד וכואב מעקיצות הכינים, ועל אף מליארדי הכינים המתות המצויות בכל מקום. בוקר בוקר, במשך שלושה שבועות, נכנס משה לארמון המלך ללא רשות ומתרה בו, והמלך מסרב לשמוע. ביום האחרון כבר 'נשבר' לו לפרעה לשמוע את התראותיו החוזרות ונשנות של משה. מה הוא עושה? הוא מקדים את יציאת הבוקר היומית שלו אל היאור (כדי לעשות צרכיו), ויוצא מוקדם מאוד, לפני שיספיק משה להגיע. אך אין דבר הנסתר מעיני ה'. אמר ה' למשה כי ילך אל פרעה מוקדם יותר אל היאור, להתרות בו בפעם האחרונה.

השגחה פרטית

מוקדם מבכל בוקר נפגשים משה ופרעה, והפעם ליד היאור. פרעה נתפס שוב בקלונו ובקלקלתו, כשהוא ה"אלוה" הגדול צריך לצאת לנקביו. אמר לו משה: "כֹּה אָמַר ה' שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֵנִי: כִּי אִם אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְבָתֶּיךָ אֶת הֶעָרֹב". משה מוסיף ואומר לפרעה: עד עכשיו בשלוש המכות הקודמות ראית כי ה' ברא את העולם. עכשיו תלמד לדעת שה' לא רק ברא את העולם, אלא הוא משגיח על ברואיו, רואה את מעשיהם, גומל לאיש חסיד כמפעלו, נותן לרשע רע כרשעתו. ההוכחה לכך היא שהערוב יבוא בכל מצרים, ואילו אל ארץ גושן - מקום מגורי בני ישראל - לא תכנס אפילו חיה אחת, אפילו זבובון קטן לא יכנס לשם! יותר מכך, גם אם ילך איש יהודי מחוץ לתחומי גושן, לא תפגענה בו החיות לרעה כלל. במכה זו, אומר משה לפרעה, יש לכם שהות של יום אחד כדי לברוח אל ארץ גושן המוגנת מפני הערוב.

יש דובים ויש יער!

למחרת היום הגיעו לארץ מצרים כל מיני חיות רעות ואכזריות: דובים, אריות, נמרים, זאבים, זוחלים ונחשים, עקרבים, עכברים וחולדות. גם מיודעינו הצפרדעים והכינים, חזרו! נוסף לאלה היו מעופפים באויר שרצים עוקצים ומציקים, כמו זבובים, יתושים, דבורים, צרעות, פרעושים, מקקים. גם ציפורים טורפות הגיעו!

אולם יש בעיה: חיות רעות הן בעלות עוז ואומץ רק כשהן מצויות במקומן הטבעי. אך כאשר הן נמצאות במקום ישוב בני אדם כוחן ואומץ לבן נחלש. אולי בשל כך לא יעשו החיות במצרים עבודה מספיק טובה? גם לזאת דאג בורא עולם. כדי שהמכה תהיה מושלמת, הביא הקב"ה יחד עם החיות "גם את האדמה אשר הם עליה", כדי שידמה להן שהן במקומן, וכך יוכלו להתגרות ברשעי מצרים.

הגיעו החיות תחילה לארמונו של פרעה. מביתו התפשטו ובאו אל בית עבדיו ואחר כך בכל ארץ מצרים, עד שהשחיתו את הארץ. אופן התפשטותם הוא בניגוד להגיון, שכן היה עליהם לבוא תחילה אל השדות אשר סביבות מצרים, אט אט להכנס גם אל אזורי המגורים ורק לבסוף אל ארמון המלך המבוצר. אולם הקב"ה שינה מדרך הטבע כדי להוכיח למצרים במוחש את ענין ההשגחה הפרטית, בזה שפורע הקב"ה תחילה מן הרשעים ביותר.

התקפה חזיתית

נתאר לעצמנו: פרעה יושב על כסא מלכותו וכתר מלכות על ראשו, שריו ועבדיו עומדים לפניו. סביב ארמונו יש שמירה כבדה. לפתע מתחילה התקפה ישירה על פרעה.

נחילי דבורים מקיפים אותו ועוקצים אותו ואת שריו. יחד עימם באים יתושים, זבובים ועוד טרדנים למיניהם. פרעה עדין יושב על כסאו, והנה נכנס "חיל אויר" כבד - נשרים, עורבים ועוד. הם עושים בביתו כבתוך שלהם. עוד הנשר מפיל את הכתר מעל ראש המלך, ו"חיל פרשים" נכנס בשאגות, נהמות וקולות מקפיאי דם - אריות, נמרים, שועלים, דובים, זאבים ועוד. פרעה רועד מפחד בכסאו, הוא מבין כי שומריו לא יצליחו להגן עליו, אולם אין לו לאן להמלט, מה גם ש"חיל רגלים" הופיע אף הוא, והוא כולל - נחשים, עקרבים, עכברים, וגם --- אוי, רק לא זה! - צפרדעים וכינים!

החיות הסתובבו בכל ארץ מצרים: מצרי הולך ברחוב, ופתאום לנגד עיניו צמח יער שופע עצים. הוא עומד מופתע, איך נברא היער בין רגע? הוא לא מתעמק בענין יתר על המידה, כי אינו רואה כל רע בכך שחורשה תרענן את מרכז העיר. אולם האריות, הנמרים, הדובים והזאבים שהתחילו לפתע לצאת מן ה"חורשה" גרמו לו לשנות כליל את דעתו, הוא נס בצורה מטורפת, כל עוד נפשו בו.

ושמתי פדות בין עמי ובין עמך

ברחוב אחר מטייל איש יהודי, אשר הוכרח לעבוד כ"מטפלת" (הרי החליפו עבודות של נשים וגברים). הוא יצא מבית המצרי כשהוא טעון בחמשת ילדי אדונו המצרי, שנים על כתפיו, עוד שנים על ידיו, והגדול לצידו. לשמחתם של הילדים יש יער חדש במקום. הם רצים אל עבר היער בשאגות שמחה. שמחתם נקטעת וחיוכם קופא על פניהם בראותם לפתע אריה רץ לקראתם. צעקותיהם הופכות לצווחות אימה. הבהלה והפחד משתקים את גופם, והאריה מצליח ללא מאמץ לטרוף את אחד הילדים. המראה המזעזע מוציא אותם מן ההלם המשתק שהיו שרויים בו, והם מתחילים לברוח תוך כדי צעקות אימים. הישראלי משתדל לברוח עם ארבעת הנותרים, אך בדרך מנוסתם בא לקראתם זאב; מנסה המטפל לברוח, אך הזאב משיג אותו וטורף ילד נוסף. העבד היהודי ממשיך לברוח עם שלושת הנותרים, כשלקראתו מגיע דוב. הוא ממשיך לרוץ עם שני הילדים שנותרו, אך כיון שכוחו הולך ואוזל ובין כה וכה איננו מסוגל לרוץ מהר יותר מן החיות הטורפות, הוא מנסה להתחכם ולעלות עם הילדים על עץ. תוך כדי טיפוס בא נמר, ותופס את הילד שנשאר עדיין למטה. העבד מתנחם בכך שלפחות אחד הצליח להציל, אבל תקוותו נכזבה כשבא נשר ועף עם הילד למרומים.

היהודי ממשיך בדרכו מפוחד ומבועת, כרגע נתון הוא עצמו בסכנה! נמצא הוא בתוך יער שורץ חיות רעות, הוא כבר הספיק לומר כמה פעמים "שמע ישראל" ואפילו וידוי, מצפה הוא בפחד אל מותו הנורא על ידי החיות הטורפות. והנה הנה זה מגיע --- פיל ענק צועד לקראתו בצעדים שקולים ומדודים, כאילו מתכנן מהיכן להתחיל לטרוף אותו. והפיל מתקרב ומתקרב ומתקרב ו... מגיע ממש קרוב אליו. היהודי עוצם את עיניו מחכה לחוש את השיניים הננעצות בו, אך כלום לא קורה. הוא פותח את עיניו ורואה מולו את הפיל מביט בו במבט ידידותי, מצדיע לו עם החדק הצדעת כבוד, והולך לו...! מה קורה כאן?? ממשיך היהודי בדרכו, ועל פניו עוברות חיות נוספות, אולם שום חיה לא נוגעת בו לרעה!!! מבין היהודי כי יש לו "פרוטקציה" מיוחדת אצל בורא עולם, קומתו השחוחה מזדקפת, אט אט במשך הזמן הוא לומד להכיר בערכו הרם, טעם הבזיונות וההשפלות הרבות שספג במשך שנות עבדותו, ואשר הפכו את כל אישיותו לכנועה ועלובה, מתחיל להתפוגג, ובמקומו עולה תחושת הערך העצמי. אכן זו היתה אחת המטרות החשובות של עשר המכות, לרומם את רוחם של בני ישראל, כדי להכין את נפשם לקבלת התורה וליצירתם כעם הנבחר.

אבל כבד

כעת הוא שב לביתו של המצרי לבשר לו על מיתת ילדיו, הוא עורך לו רשימה מסודרת על נסיבות מותו של כל אחד ואחד מילדיו. יוצא העבד העברי מבית המצרי כשהוא מותיר אחריו בית אפוף רגשות אבל ויגון. **תחושו את תחושתם של בני ישראל בשעה שתחבתם את ילדיהם אל קירות הבנין!**

עוד הם אפופים ביגונם, והנה הם שומעים מן החלון את השכנה זועקת בהיסטריה. מה קרה? ליד ביתה, סמוך לחלון חדר הילדים, צמח לו פתאום עץ קוקוס גבוה. לפתע הגיחה מן העץ גורילה ישר לתוך הבית, ניגשה לעריסת התינוק, תפסה אותו ונעלמה! הצעקות והבכיות התגברו. **גם משפחות בני ישראל צעקו בשעה שגזלתם מידיהם את עולליהן הרכים כדי להשליכם ביאור!**

אין מנוס!!

החיות הטורפות הסתובבו בחופשיות בכל מצרים. קולותיהן האימתניים ושאגותיהן הנוראיות היו מקפיאות דם. צעקות הפחד של המצרים ויללותיהם הגיעו עד לב השמים. שטחים רבים במצרים הפכו ליערות ומהם יצאו חיות שהתעללו במצרים. פילים מעכו אנשים, והעיפו אחרים למרחקים באמצעות החדק. קופים קפצו על המצרים והשתוללו, חיות אחרות עשו מבשרם ארוחה דשנה. המצרים רצו אחוזי תזזית ממקום למקום, מנסים למצוא מקום מפלט. תוך כדי מנוסתם מן החיות הטורפות, הם מוצאים לפתע אגמי מים. היו שהחליטו לקפוץ לתוכם כדי להינצל מן החיות שביבשה, אך מהר מאוד נוכחו לדעת שנפלו מן הפח אל הפחת. הם מצאו את עצמם שוחים לתוך לועם של כרישי ענק ודגים טורפים אחרים.

היו מצרים שעלו לקומות עליונות במגדלים גבוהים, כדי להנצל מן החיות, אך מהר מאוד גילו את טעותם כאשר מבעד לחלון נכנסו נשרים ועורבים והרגו בהם.

בחדרים אימה

המצרי היושב בביתו, שומע את קול בהמותיו הגועות ברפת מפחד החיות הרעות. הוא משער לפי הקולות שחלק מן הבהמות נטרפו. ואז הוא שומע את השה – אלוהיו – מרים את קולו. המצרי עוד מנסה להשתעשע בתקוה, כי הנה סוף סוף מראה אלוהיו את כוחו וגוער בחיות הרעות שיסתלקו. אך השתתקותו הפתאומית של השה לא מותירה ספק בלב המצרי, כי גם השה מצא את סופו בלוע החיות.

הוא מתנחם בעובדה שלפחות הוא ומשפחתו מוגנים בתוך הבית הסגור. אולם "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'". אי אפשר לברוח מעונשי שמים. רק לארץ גושן יכלו להמלט כדי לראות את הפדות שה' עשה בינם לבין ישראל. אולם אל הבתים אשר בארץ מצרים שלח ה' מן הים חיה הנקראת "סילונית". ידיה ארוכות כ- 5-6 מטרים, והיא שולחת ידיה בתוך ארובות הגגות, מגיעה אל הדלת מבפנים ופותחת אותה לרווחה!

נתאר לעצמנו משפחה היושבת ספונה בביתה. נמצאים שם האבא, האמא, הילדים, הסבא והסבתא, וגם ה'סבתא רבה' הקשישה בת ה – 90. חיות רעות מקיפות את הבית, קולותיהם האימתניים נשמעים בברור בתוך הבית. ההורים מנסים להרגיע את הילדים שלא יקרה להם שום דבר, שהרי הם מוגנים בתוך הבית.

אולם, לפתע הם שומעים רשרושים מוזרים מאזור הגג. מתוך הארובה משתלשלת יד

ארוכה של החיה הסילונית, וכבקיאה היא מגיעה אל מקום הדלת, מושכת את הבריח, ופותחת את הדלת לרווחה!! בפתח עומד לו אריה אימתני. בלי להסס, הוא נכנס פנימה בדהרה וטורף את התינוק הנמצא בחיק אמו. כשטרפו בין שיניו הוא פונה לצאת מן הבית.

ההלם והזעזוע משתלטים על הנוכחים. האמא מתעלפת, והאחים נתקפים בחרדה. גם הסבתא שותפה להרגשת ההלם והאבדון. הסבתא רבה הקשישה מתעלפת, בהיזכרה בתמונה דומה שהתרחשה לפני למעלה משמונים שנה כשהיא היתה ילדה קטנה. אז שלחו אותה לרגל בין בתי בני ישראל ולהלשין על אמהות שילדו בנים. השוטרים היו באים, ולוקחים את התינוקות מידי אמותיהם, ובאכזריות נוראה מול עיניהן זורקים אותם ליאור! האמהות היו צורחות בדיוק כמו עכשיו. אולם... אז חשו המצרים עונג לשמוע ולראות את צערם הגדול של בני ישראל. כעת זאת היא זו שסובלת - מידה כנגד מידה!

שבוע של סיוטים

שבוע שלם השחית הערוב את מצרים, אבל בישראל לא פגע. אחרי זמן קצר לא נראו מצרים ברחוב, חלקם נטרפו וחלקם נכנסו לבתים בתקוה שהם יהיו להם למחסה. הלילות עברו עליהם ללא שינה. אף על פי שחיות טורפות רק ביום, ובלילה היה שקט יותר מבחינה זו, בכל זאת לא יכל המצרי לעצום עין. הטראומה שעברה עליו במשך היום החולף וכן הפחד מפני יום המחר הדיר שינה מעיניו. כאשר הכריעה העייפות את הפחד וסוף סוף כמעט נעצמו עיניו, הוא חש לפתע עקיצה מוכרת – כינה גדולה באה ועקצה אותו. עקיצות הכינים וקרקורי הצפרדעים שברקע מחזירות אותו שוב לסיוטי העבר. ליל בלהות ממש. והסיוט הזה נמשך 7 לילות ו– 7 ימים.

לקראת סוף המכה אמר פרעה: "אָנכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר, רַק הַרְחֵק לֹא תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת, הַעְתִּירוּ בַּעֲדִי!". משה מתפלל שתסור המכה למחרת, ואכן המכה סרה, אולם פרעה שוב הכביד את ליבו ומאן לשלוח את בני ישראל.

לאחר המכה, יצאו כל החיות והבהמות ממצרים וחזרו למקומן הטבעי - שלא כמו במכת צפרדע, שבה מתו הצפרדעים ונשארו במצרים. זאת, מפני שאילו היו החיות מתות במצרים, היו המצרים נהנים מאוד מנבלותיהם - מבשרם, מעורם, מפרוותיהם, משיניהם, מקרניהם, ועוד. והמכות - הרי לא להנאה ניתנו...

מכת דבר

התראה

טרם הספיקו המצרים להתאושש מן הטראומה הנוראה שהביא עליהם הערוב, עדין שקועים הם ביגון על יקיריהם שמתו במיתות משונות. והנה עוד באותו יום שבו סר הערוב, בצהרי היום, מגיע משה לארמון פרעה ומתרה בו שאם לא ישלח את עם ישראל, ה' יכה אותו במכת דבר. הפעם אומר משה את דבריו ביתר תקיפות בדיבורים קשים, משום שפרעה כבר הכיר כי דבר ה' מתקיים במלואו, ובכל זאת הוא מקשה את ליבו. פרעה בכל זאת מסרב. וכך חוזרת ההתראה במשך שלושה שבועות. ביום האחרון אומר משה לפרעה: "הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן - דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד: וְהִפְלָה ה' בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר".

מוות פתאומי

אכן למחרת מכה ה' את ארץ מצרים בדבר. דבר הוא מיתה פתאומית לבהמות. כל הבהמות שהיו בחוץ מתו כולם בבת אחת, לא ממחלה או מכל סיבה טבעית אחרת, אלא פתאום ללא שום סיבה. נתאר לעצמנו מה קרה באותו רגע שבו התרחשה המכה: מצרי אחד היה באותה שעה רוכב על סוסו האביר. פתאום צונח הסוס, ורוכבו נופל בחבטה ארצה. איכר שעמד ליד שורו נפגע מנבלתו הנופלת עליו כאשר מת מהדבר. כך החֲמָר נמחץ למוות על ידי חמורו הצונח עליו. ילד שעמד ליד השה, נדרס תחת אלילו המת.

מצרי אחר יושב בביתו ופתאום הוא שומע קול חבטות עזות בחצרו. הוא קם ומסתכל מהחלון, והנה כל הבהמות שבחצרו מתו! איזה נזק כספי עצום! הוא סוקר במבטו את הרחוב ומגלה שעל הארץ שוכבות בהמות מתות רבות, אין בהמה אחת שמסתובבת חיה. הוא תמה, מה גורם למוות הפתאומי הזה? ואז הוא נזכר שמשה התרה בהם שיהיה דבר. **גזלתם בקרם וצאנם ומקניהם של ישראל – בהמותיכם ילקחו מכם!**

הוא נעשה מודאג מאוד: איך אחרוש מעכשיו את השדה? הרי עד לפני זמן קצר השתמש בישראל כבהמה למשוך במחרשה בשדה כדי לא לעייף את הבהמות. לאחרונה חזר שוב להשתמש בבהמות, ובמותן מי ישא בעול המחרשה במקומן? **חסתם על הבהמות ורתמתם את ישראל אל המחרשה – כעת מתו בהמותיכם ואין לכם את מי לרתום!!**

בתחילת מכת דבר מתו בשניה אחת כל הבהמות שהיו בחוץ. במשך שבעת ימי המכה מתה כל בהמה שבעליה הוציא אותה החוצה בנסיון לראות אם עברה המגפה או לא. כמו כן מתה כל בהמה שבעליה לא שמר עליה כראוי ויצאה החוצה.

ממקנה בני ישראל לא מת אחד

מבהמתן של ישראל לא מתה אפילו אחת, גם אם עמדה בהמת ישראל סמוך ממש לבהמת המצרי. אפילו בהמת ישראל חלשה, רזה וחולה העומדת למות, לא מתה. בהמה שהיתה שייכת בשותפות למצרי וישראל, לא מתה. אפילו בהמת מצרי המושכרת לישראל, שהיה לישראל הנאה בה מהגיזות והחלב, לא מתה.

הכבדת לב פרעה

ראה פרעה כל זאת, ובכל זאת הכביד את ליבו. אומנם הקל יותר את עול העבדות, אך לא שחרר את בני ישראל. אמר הקב"ה: רשע! סבור אתה שלא אוכל להכחידך מן העולם? למד ממכת דבר, בעת ששלחתי אותו הדבר, אילו הייתי משלח עליך ועל עמך, היית נכחד מן הארץ. אבל לא שלחתיו עליך, כדי שאראך גדולתי ותספר כוחי בכל הארץ. כיון שראה הקב"ה שלא חזר בו מחמש המכות הראשונות, מכאן ואילך אמר הקב"ה, אפילו אם ירצה לשוב, אני מחזק ליבו כדי שאפרע כל הדין ממנו.

מכת שחין

מעט המכיל את המרובה

לאחר מכת דבר, נהנו המצריים משלושה שבועות שקטים. משה ואהרון לא מאיימים עליהם במכה נוספת. והנה יום אחד מופיעים משה ואהרון בחצר פרעה, ללא רשות כמובן. בעמדם לפני פרעה לקח כל אחד מהם מלוא חופניו פיח של כבשן. העביר

אהרון את הפיח שבחופניו אל חופני משה, ומשה העביר את הכל ליד אחת, קמץ אותה וזרק את האפר כלפי מעלה. הגיע האפר עד כסא הכבוד! שם התחמם האפר, ירד והתפזר על כל ארץ מצרים, וגרם לשחין אבעבועות פורח באדם ובבהמה.

ניסים גדולים התרחשו פה: ידו של משה הכילה פי שמונה מהרגיל – הוא החזיק בחופן אחד כמות של 4 חופנים, ואז קמץ את היד באופן שהצטמצם הנפח למחצית! שלא כמידת בשר ודם מידת הקב"ה, בשר ודם ממלא כלי מלא לתוך הריקן ואינו יכול לפנות כלי מלא לתוך כלי מלא. אבל הקב"ה עשה מקום שמחזיק מעט - שיחזיק מלואו פעמים רבות. **נס נוסף:** אם אדם זורק חץ כלפי מעלה, אינו מהלך מאה אמה, וכאן זרק משה אפר קל שאין בו ממש - השמימה, עד כסא הכבוד. **ועוד נס:** הכמות הקטנה של האפר התפזרה על פני כל ארץ מצרים (1,600 ק"מ על 1,600 ק"מ). **ועוד:** סוג אחד של אפר הביא 24 מיני שחין.

מכף רגל ועד ראש אין בו מתום

24 מיני שחין הביא הקב"ה על המצרים, ולא היתה רפואה למכתם, כיון שהתרופה של סוג שחין מסוים גורמת נזק לסוג שחין אחר, והמצרים סבלו מכל מיני השחין גם יחד.

נתאר לעצמנו: לפתע, ללא כל התראה יורד מן השמים אפר חם. בלתי אפשרי להמלט מפגיעתו אפילו בתוך הבתים. האפר חודר דרך בגדיהם אל כל חלקי גופם, והם מתכסים בשחין מכף רגל ועד ראש. כל בשרם נעשה אבעבועות רבות, וזב בשרם מעליהם עד שנמקו ונבאשו. האפר החם פוגע רק במצרים, ואילו ישראל שעומד ליד המצרי לא נפגע כלל, אפילו גרגר אחד קטן לא פוגע בו! השגחה פרטית מדויקת! **שעבדתם את ישראל בדוחק תחת השמש הקופחת, והיה בשרם נכמר – ילהט אף גופכם מן השחין!**

המצרי לא מצא מנוח לגופו, על כפות רגליו היו אבעבועות מכאיבות, אשר הכאיבו לו יותר כאשר עמד עליהן. הוא ניסה להרים את רגליו לסרוגין, פעם את רגל ימין ופעם את רגל שמאל. כשהתעייף מן הריקוד המוזר, ניסה לשבת. אך הפצעים שבגופו הכאיבו לו יותר. לשכב על הפצעים המוגלתיים הוא אפילו לא ניסה, שמא ילחצו והמצב יחמיר. כך הוא יושב ונעמד, יושב ונעמד ולא מוצא תנוחה מתאימה במשך שבוע שלם! **גם אתם הכרחתם את ישראל להמשיך לעבוד כאשר נדקרו ברגליהם ובידיהם מן התבן והקוצים שבטיט!**

מצרי שאיבד את שיווי משקלו תוך כדי "ריקוד" – נפל, וכאב המכה על גוף פצוע בלתי ניתן לתיאור. היה עליו לקום במהירות כי בלתי נסבל להשאר לשכב על הפצעים. אולם לצורך הקימה היה מוכרח להניח את ידיו מלאות הפצעים על הרצפה וללחוץ כדי להתרומם ולקום! כששני מצרים נתקלו זה בזה, היתוסף כאב על כאבם וצעקתם הגיעה עד לב השמים. הם גידפו וקיללו, כדרך הגויים, את מצבם הביש. במקרה אחר היו בודאי מכים זה את זה באגרוף. אך פצעי השחין מנעו מהם לקפל את כף היד לאגרוף, אפילו סטירת לחי גרמה כאבים עזים.

הגוף מכוסה במיני השחין הרבים. יש פצעים שמגרדים, חלקם כואבים, ואחרים שורפים. המצרי לא מסוגל לגרד בידיו הפצועות והכואבות, מה גם שפעולת הגרוד גורמת כאב עז לפצעים שמסביב. התגרדות על קירות ועל פינות הארון ממש לא באה בחשבון כי יש פצעים פתוחים, אשר השפשוף מזיק להם ומכאיב יותר. על כן עושה המצרי תנועות משונות בהשתדלו לגרד פצעים מגרדים בלי לפגוע בפתוחים.

המצרים בכו מכאב, אך הדמעות המלוחות שנטפו על הפצעים צרבו אותם, וגרמו להם לקפץ על מקומם מכאבי תופת. הם נאלצו להאנק בליבם, לחשוק את שפתותיהם ולחנוק את הדמעות במאמץ אדיר. **גם היולדות היהודיות חשקו את שפתותיהן שלא לצעוק בשעת הלידה כדי שתינוקן לא יתגלה!**

אבא ואמא רואים בצרת ילדיהם ובכאבם, ואינם ניגשים להחזיקם, ביודעם שפעולה זו תכאיב לשניהם. הילדים נצמדים אל אבא ואמא שיעזרו להם ויטפלו בפצעיהם, אולם ההורים נאלצים לעמוד מנגד. לא רק שאינם מרימים את ילדיהם ומטפלים בו, אלא אף צועקים עליהם שלא יגעו בהם כי הכאב הוא נורא. **גם אתם לא הנחתם לילדים ולילדות שנדקרו מן התבן לחבוש את פצעיהם ולקבל תנחומים מהוריהם!**

בא הלילה והמצרים עייפים וסחוטים, כאובים ודואבים. **כך הרגישו ישראל אחרי יום של עבודת פרך ומכות אכזריות. הם סבלו כך במשך שנים!!**

שבוע שלם סבלו מהגירודים ומן הכאבים. נוסף לכך סבלו מרעב, ידיהם הפצועות התקשו לגעת באוכל. הם סבלו גם מחוסר שינה, כיון שלא העיזו לשכב במיטה, שהרי אז היו לוחצים על אזור גדול בגופם הפצוע. כאשר כואב לו לאדם ואין לו פתרון, הוא מתוסכל. וכאשר הוא רעב הוא כועס ועצבני, וכאשר הוא עייף הוא מאבד את עשתונותיו. כאן הצטרף הכל ביחד לשבוע שלם של טרוף הדעת.

גם הבהמות לא נמלטו מן המכה. השחין פגע בחמורים, בסוסים, בגמלים, בבקר ובצאן, בכלבים ובחתולים. הם יללו ופרכסו מכאבים, ובקושי נגעו באוכל. בניגוד להם, בהמות ישראל המשיכו ללעוס את מזונם בנחת ולהתפרקד במנוחה על הדשא בסיום הארוחה. ההבדל הזה התרחש על אף שעמדו זו ליד זו ממש!

קידוש ה'

חרטומי מצרים רצו אף הם לעשות כישוף מעין זה, אך הם נמנעו מכך משום שבושו ונכלמו במצבם המביש, בהיותם מלאים שחין ואין ביכולתם לעזור אפילו לעצמם. על כן לא באו להיכל המלך ולא נראו לפני משה בחוצות, אלא נשארו בבתיהם המסוגרים. בכל זאת לא שילח פרעה את בני ישראל, כי בשלב זה כבר הכביד ה' את ליבו כדי להרבות נסים ומופתים במצרים.

במכה זו תם שלב ב' של עשר המכות - עד"ש (ערוב, דבר, שחין), שבו לימד הקב"ה את האנושות כי הוא איננו רק בורא העולם, אלא אף משגיח בהשגחה פרטית על כל נברא - "כי אני ה' **בקרב הארץ**".

מכת ברד

ושמתי להם מקום לנוס שמה

מיד לאחר מכת שחין, עוד בטרם התחילו פצעי המצרים להגליד, הופיע משה לפני פרעה והתרה בו, שאם לא ישלח את בני ישראל, יוכה במכת ברד, שעוד לא היתה כמוה. פרעה, שכבר הכביד ה' את ליבו, מאן לשמוע. כך חזרה ההתראה על עצמה במשך שלושה שבועות. ביום האחרון כבר נמאס לפרעה מן ההתראות, והוא החליט ללכת ליאור מדרך אחרת, כדי שמשה לא יפגוש אותו. אולם לפני צאתו מן הארמון הוא נדהם לראות את משה שהקדים אותו ובא לביתו.

אמר לו משה: אם עדין ממאן אתה לשלוח את בני ישראל, דע לך שמחר, בדיוק בשעה הזאת, כאשר תגיע השמש לסימן שאני עושה לך פה על הקיר, ימטיר ה' על מצרים ברד אשר כמוהו לא היה מעולם. מוסיף משה ואומר: מי שברצונו להנצל מן הברד, שיכנס הביתה ויכניס עמו אף את בהמותיו. כל מה שיהיה מחוץ לבית, יהרס וימות על ידי הברד. יתברך שמו של הקב"ה, שאין מידותיו כמידות בשר ודם. אדם המבקש להביא פורענות על חברו, דואג הוא שלא ידע חברו ממנה, ומתפלל שתצליח עצתו כדי שיפול חברו. אבל הקב"ה אינו כן, אלא מתרה ומייעץ איך להנצל.

ברד וגחלי אש!

למחרת, בדיוק ברגע שבו הגיעה השמש אל הסימן שבקיר, נטה משה את ידו השמימה כשמטה האלוקים בידו, וכך התחילו הברקים מבריקים והרעמים מרעימים, והארץ רועדת. אבני ברד כבדות ניתכו ארצה בחוזקה.

עד מכת הברד לא ידעו המצרים גשם מהו, וכעת יורד על ראשם ברד!! ולא ברד רגיל מכדורים קטנטנים של קרח, אלא **כל גרגיר כגודל אבטיח!!** ובתוך הקרח יש אש, כדורי אש מן השמים! התופעה לא נקלטת במוח: מים ואש מעורבים יחד?! והפלא הגדול יותר הוא, שאחד לא השפיע על השני – האש לא המיסה את הקרח, והקרח לא כיבה את האש! כל חוקי הטבע בוטלו לגמרי. האש בערה בתוך קרח סגור ללא חמצן, ובכלל, ללא כל חומר בערה!

נתאר לעצמנו: המצרים רואים בשמים הבזקי אור ענקיים – ברק! חלחלה עוברת בהם, מעולם לא ראו דבר כזה! לאחריו נשמע רעש גדול מתגלגל – רעם אדיר, בחייהם לא שמעו קול מבהיל כזה. לבם נמס מפחד ובהלה. בטרם התאוששו מבהלתם, הבריקו ברקים נוספים והרעימו רעמים, הארץ רעדה תחתם, ואז הגיע – ברד!

מה חשב המצרי באותו רגע? אולי חשבו שהעולם חוזר לתוהו ובוהו, השמים והארץ עומדים לפני התמוטטות. מי שיכול, זחל אל מתחת למיטה, אחרים התכווצו כמו כדור רועד בפינת החדר. חלקם עצמו עיניהם בחוזקה ותחבו ידיהם עמוק באוזניהם. לשונם נעתקה מרוב פחד וחלחלה. היו אחרים שפצחו בצווחות נוראות! יתכן ששערם סמר ואולי אפילו הלבין מן הפחד. פחד מוות אפף את כולם, ובאימה גדולה הם חיכו לקץ העולם. **הייתם מבעיתים את ישראל בקולכם בחרופים ובגידופים – עכשיו תבעתו אתם מן הקולות!**

מגורים משותפים עם בהמות

הבהמות שהוכנסו הביתה לשם הצלתן, נבהלו גם הן מן המהומה בחוץ. הן יללו בחרדה, השתוללו והתפרעו בבית המצרי. איך אפשר לחיות בצורה כזאת יחד עם בהמות מתפרעות בבית אחד? בבתים התפשט ריח הבהמות. יתכן שלחלק מן המצרים נמאס מן המגורים המשותפים הללו, והם שילחו את בהמותיהם למות בחוץ על ידי הברד. **הכרחתם את בני ישראל לחיות יחד עם בהמותיהם בשדות חודשים ארוכים – תתענגו גם אתם על ה"תענוג" הזה!**

היו מצרים שרצו להתחכם. הם לא הכניסו את הבהמות לבית, אולם הם טחו את הרפת בטיט, והכניסו לשם את עבדיהם ומקניהם. אך אי אפשר להתחכם נגד הקב"ה. ה' אמר להכניס לבתים, וכל תחבולה אחרת לא תועיל! האש האצורה בתוך הברד, המסוגרת מכל הכיוונים, שאפה לצאת החוצה, וברגע שגבר החום מבפנים יותר ויותר,

נשמע פיצוץ עז, והאש יצאה בכח גדול כמו תותח בעל עוצמה אדירה! כך נשברו גדרות העץ לרסיסים, ומתו כולם מאדם ועד בהמה, כדבר ה' ביד משה עבדו. אולם מפליא מאוד מאוד, שבתוך כל המהומה הזאת בני ישראל וצאנם לא ניזוקו כלל. רק ששמעו הם את קולות הרעמים, כי רעמים באים ליישר עקמומיות שבלב, וזה היה נדרש לישראל מאוד בזמן ההוא.

הרס הצמחיה

ליבול והצמחיה נגרם נזק רב. הברד שניתך ארצה בחוזקה שבר את כל העצים והיבול והרס אותם מן השורש. לאחר מכן יצאה האש ושרפה אותם. אולם דווקא היבול הרך, כמו החיטה והכוסמת, לא ניזוק - לא נשבר ולא נשרף. הביא הקב"ה את הפורענות על מצרים בצורה מחושבת, כדי להותיר להם יכולת קיום, למען הרבות מופתיו בארץ מצרים.

הברד פוסק

אחרי שבעה ימים, נכנע פרעה מעוצמת המכה, שלח לקרוא למשה ואהרון והודיעם: "חטאתי הפעם, ה' הצדיק, ואני ועמי הרשעים!" הוא מבקש מהם שיתפללו אל ה' שיסיר את המכה ברגע זה, בלי עיכובים, ואז אשלח את בני ישראל. אמר לו משה: כך אמרת במכות הקודמות ולא שילחתם. השיבו פרעה: "חטאתי הפעם, חטאתי לה' אלוקיכם ולכם. עכשיו אני משלחם! אמר לו משה: אומנם יודע אני שלא תעמוד בדיבורך, אולם בכל זאת אצא מיד מן העיר ואתפלל שיפסיק הברד, למען תדע כי אין כה' בכל הארץ.

יצא משה מעם פרעה, ונעשתה לו קפיצת הדרך שהגיע מיד אל מחוץ לעיר. התפלל משה אל ה', ומיד פסק הברד. אפילו הברד שכבר היה באויר, לא המשיך לרדת. תלה הקב"ה ברד זה באויר בין שמים לארץ במשך 41 שנה עד זמן יהושע.

"וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקולות, ויוסף לחטוא, ויכבד לבו הוא ועבדיו". חזר פרעה לרשעותו וסרובו, אולם בכל זאת נשאר עליו רושם המכה, ומכאן ואילך פרעה התחיל להוקיר את ישראל, והסיר מהם לגמרי את כל העבודה. למעשה לא היה לו שום רווח בהשארת בני ישראל בארצו, אולם הסיבה האמיתית שלא נתנה לו לשלחם היא אי רצון להכנע ולהשפיל עצמו לפני הקב"ה.

מכת ארבה

בנערינו ובזקנינו נלך!

למחרת מכת ברד, כשעדיין גושי קרח מכסים את הארץ, ועשן עולה מן העצים ומן הרפתות, נכנסים שוב משה ואהרון אל ארמון פרעה ומתרים בו, שאם לא ישלח את בני ישראל, יוכה על ידי ארבה. במשך שלושה שבועות חוזרת ההתראה על עצמה, וביום האחרון אומר משה לפרעה: "כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים, עַד מָתַי מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי, שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֵנִי. כִּי אִם מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ אֶת עַמִּי, הִנְנִי מֵבִיא מָחָר אַרְבֶּה בִּגְבֻלֶךָּ, וְכִסָּה אֶת עֵין הָאָרֶץ".

הפעם, חששו עבדי פרעה מאזהרותיו של משה, והתחילו לדון ביניהם בענין. כשראה משה שהם מתדיינים, יצא לזמן מה כדי לאפשר להם לשוב בתשובה. מיד בצאתו פנו עבדי פרעה ואמרו למלכם: עד מתי יהיה לנו זה למוקש? שלח את האנשים, ויעבדו

את ה' אלוקיהם. האם עוד לא ידעת כי אבדה מצרים?! שמע פרעה לדבריהם, וביקש להשיב את משה ואהרון, אמר להם: הרשות נתונה לכם ללכת לעבוד את אלוקיכם. מי ומי ההולכים? עונה לו משה: כולנו, מנער ועד זקן, בנים ובנות, בצאננו ובבקרנו, כי חג ה' לנו.

מיד מתחזק לב פרעה והוא משיב להם: דרך הבחורים והזקנים לזבוח, אך אין דרך הטף לזבוח. מדבריכם מבין אני שכוונתכם לברוח! ועכשיו לכו מכאן מהר, אינני רוצה לשמוע אתכם ואת בקשותיכם! לא השכיל פרעה לדעת כי בעבודת ה' אצל עם ישראל נוטלת חלק כל המשפחה היהודית, ולא כאותן דתות אשר רק הכמרים עובדים לאליל עבור כל בני עמם.

צבא של ארבה

בצאת משה מעם פרעה, הוא נוטה את מטהו לשמים, ואז השיב הקב"ה רוח מזרחית כל היום וכל הלילה. בבוקר הגיע עם הרוח - הארבה. להקות ארבה כה עצומות לא נראו עדין בעולם. כל אויר מצרים התמלא ארבה כה רב עד שהם עמדו זה על גבי זה בגובה של כמה מטרים. לא היו ביניהם מרווחי אויר, ומתוך כך נתכסה אור השמש וחשכה הארץ. שבעה מיני ארבה הגיעו למצרים.

נתאר לעצמנו את המצרי ההולך לתומו ברחוב בשעה זו. הוא שם לב שרוח מזרחית חזקה נושבת, אך לא מבין מה פשרה. והנה רואה הוא מרחוק ענן גדול וחשוך עולה מצד מזרח. כנראה, מהרהר המצרי בלבו, הרוח הביאה אותו. לא יורד ממנו גשם או ברד, הוא לא מתפזר, אך מוזר! פתאום מחשיך היום. מדוע שקעה השמש באמצע היום? מהר מאוד הוא עומד על טעותו. הענן הוא של ארבה, ומיליארדי השרצים הם שמסתירים את אור השמש. המצרי האומלל מנסה לרוץ לביתו למצוא מחסה, אך עוד הוא ממהר ונחיל הארבה נוחת על העץ ומתחיל מיד לאכול בתאבון בלי הרף. המצרי הטובע בארבה מבין, שאין זו להקת ארבה רגילה, שכן הארבה התחיל לכרסם בבגדיו ולנגוס אפילו בו עצמו! רצונו להגיע הביתה כמה שיותר מהר, אבל ההליכה נעשתה קשה מאוד. עליו לפלס את דרכו בתוך הצבא הגדול הזה, כשבדרך הוא מתכבד בניקורי הארבה. מי יודע אם יצליח להגיע הביתה בשלום?

חיסול המלאי

המצרים הנמצאים בבתיהם, רואים מבעד לחלון ענן של ארבה צונח מן השמים, ומכסה את הארץ. בלי שהיות מתחיל לאכול מה שנותר לאחר הברד משדותיהם. שוד ושבר! כל החיטה והכוסמת נאכלים! מה יאכלו מעכשיו?

המצרי מצטער מאוד על ההרס שזורע הארבה בכל, אך מתנחם במזון המאוחסן בביתו המוגן. שמחתו לא אורכת זמן רב. המכרסמים הקטנים לא מסתפקים בכרסום שרידי היבול שהיה בשדות. לאחר שנגמר כל מה שיש לאכול בשדה, אפילו שאריות של ענפים וגזעי עצים, הם חודרים למחסנים ואוכלים גם את האוכל המאוחסן שם. משם הם מעיזים להכנס אפילו לבתים, שלא כמו ארבה רגיל האוכל רק מה שבחוץ. נכנס הארבה לחדרי חדרים, מגיעים לכל מקום ולכל פינה, אוכלים ונוגסים מבגדיהם, תכשיטיהם וכל כלי חמדתם. הם מעיזים גם לנקר את עיני המצרים ואת פניהם. איזה ארבה חצוף!

שבוע קשה

שבוע קשה עבר על מצרים. שארית המזון הושמדה, ואפילו שתיה כמעט אין, כי ריבוי

הארבה סתם את המעיינות. האויר הזדהם מריח הצחנה, וזמזום הכרסומים החריש אוזנים. הרעש שהקים הארבה לא איפשר מנוחה, קולות הכרסומים ממש מרופפים את העצבים. שאריות המזון האחרונות כלו. אך יש במה להתנחם! הרי הארבה עצמו ראוי לאכילה. נאסוף את הארבה, חשבו המצרים בליבם, נמלא בו כל כלי שיש לנו, נמליח אותו ונאכל ממנו כתחליף למזון שהוכחד. אמרו ועשו. כל השבוע טרחו בני המשפחה לאסוף חביות חביות, והכינו מזון בשפע לחודשים הבאים. אולם הקב"ה חשב אחרת: "רשעים, במכה שהבאתי עליכם אתם הייתם שמחים?!" גם אלו יפרחו עם הרוח בתום המכה!!

לא נשאר ארבה אחד!

פרעה, שגרש את משה ואהרון מארמונו ימים ספורים קודם לכן, קרא להם עכשיו בתחנונים לבוא, התוודה לפניהם וביקש מהם שיתפללו לה' "ויסר מעלי את המוות הזה". איזו אנוכיות! הוא לא מבקש בעבור כל עמו, אלא רק בעבור עצמו!

יוצא משה מעם פרעה ומעתיר לה' בתפילה, הביא ה' רוח ים חזקה מאוד, וברגע אחד נשאה הרוח את כל הארבה חזרה "ולא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים". אפילו הכבושים בקדרות ובחביות פרחו להם. אוי, איזה מפח נפש! כל העמל של כל בני המשפחה במשך שבוע שלם הלך לטמיון! **גם אתם גרמתם לבני ישראל מפח נפש, כשהכרחתם אותם לבנות על אדמה לחה, וכל עבודתם ירדה לטמיון!**

מכת חושך

חושך מוחלט

לאחר מכת הארבה, היה מצב המצרים בכי רע. הארבה חיסל כל מה שנותר מן הברד, החקלאות הושבתה לגמרי, והבטן קרקרה מרעב. בנוסף לכך, הארבה הותיר אחריו זוהמה רבה שהבאישה את האויר וגרמה למחלות רבות. שלושת השבועות הבאים עברו עליהם בחיפוש נואש אחר מזון. אולי קנו הם מזון מארצות אחרות, אך בכל אופן המחסור במזון היה חמור. ל"מזלם" לא הופיע משה בימים אלה בארמון פרעה ל"איומים" נוספים, ומבחינה זו היה להם קצת 'שקט על הראש'. לא ידעו כי עומדים הם לפני מכה איומה מאוד, אשר הסבל הנפשי בה עולה עשרת מונים על הסבל הגופני.

והנה, ביום בהיר אחד, כשהשמש כבר זורחת במלוא עוזה, בסביבות השעה 9:00 בבוקר, ירדה חשכה פתאומית על כל ארץ מצרים. חושך מוחלט! לא חושך של העדר אור בלבד, אלא חושך מוחשי ביותר שאפשר אפילו למששו בידים, ושום מקור אור אינו יכול לסלקו. הנרות הדולקים כבו בחושך הסמיך. איש לא ראה מאומה, אפילו אם הסתכל על היד כשהיא ממש מול עיניו - לא ראה אותה! העיניים פקוחות ולא רואים כלום! מחשבות מבהילות מתרוצצות בראש המצרי: אולי התעוורתי?

חרדת מוות

לאחר השקט של ההלם הראשוני, נשמעות צעקות מכל כיוון. ילדים מבוהלים חיפשו נואשות אחר אמותיהם, הורים מודאגים שיצאו לטייל עם ילדיהם, נכנסו לפאניקה אמיתית: כיצד ימצאו את הילדים? איך יחזרו הביתה? אנשים שהתעשתו מן ההלם, החליטו להשתדל להתקדם לעבר ביתם. מגשש המצרי באפילה, אולם בדרכו הוא נתקל באנשים אחרים שגם הם מגששים באפילה. הוא גם נתקל בעצים ובעגלות. אנשים אחרים נתקלים בו ונופלים עליו. כשסוף סוף הוא קם, הוא נוכח לדעת כי אין לו

מושג בכלל לאיזה כיוון לפנות, ואיפה בדיוק הוא נמצא. אין מי שיראה לו את הדרך. ובכלל, מרוב צעקות אי אפשר לשמוע מה שאומרים. כולם מבולבלים, נרגזים וצועקים איש על רעהו, אולי אפילו מכים אחד את השני.

מצבם של אלו שנמצאו בבית לא היה טוב בהרבה, הם לא ראו מאומה. איך אפשר לתפקד כך? איך יכינו מזון? איך ימצאו שתיה? צעקות הפחד וההיסטריה הרקיעו שחקים. בני המשפחה שניסו לגשש ולחפש זה את זה, נתקלו בחפצים שונים, מעדו ונפלו. יתכן שאף נפצעו מרסיסים של שברי כלים, אך לא ניתן היה כלל לראות את הפציעה, ובודאי שלא לטפל בה. יבבות הפחד התמזגו בצעקות הכאב. הבלבול גדול. מה קרה? מה השעה? כמה זמן עבר? עד מתי זה ימשך?

ולכל בני ישראל היה אור במושבותם

ומה מצבם של בני ישראל בימים אלו? לבני ישראל יש אור, אשר מאיר יותר מן הרגיל גם בלילות. האור מלווה את ישראל גם כאשר הוא נכנס לבית מצרי השרוי בחשכה. אור וחושך – שני ניגודים – משמשים בערבוביא ומוכיחים כי הקב"ה "יוצר אור ובורא חושך", הוא קבע אור מבהיק לזה, וחושך מוחלט לזה, באותו מקום ובאותו זמן! **הכרחתם את ישראל ללכת לפניכם בפנס להאיר לכם את האפילה, כעת הם נהנים מ"פנס צמוד", בעוד אתם שרויים בחושך!**

וטהרתי את בני ישראל

אולם אף בני ישראל בזמן זה לקו במכה איומה. 80% מבני ישראל לא היו ראויים לצאת ממצרים ולקבל את התורה, היו אלה רשעי הדור וכן אנשים אשר לא היה בהם רצון לצאת ממצרים. הם ראו בעיניהם 8 מכות איומות שבהם הראה ה' את כוחו המופלא, ובכל זאת עדיין לא רצו ללכת אחרי ה'. רצה הקב"ה לאבדם מן העולם, כדי שהבסיס ליצירת עם ישראל יהיה קדוש ונקי מכל פסול. אולם לא רצה להורגם בידיעתם של המצרים, כדי שלא יהיה להם פתחון פה לומר: אנו לוקים ואף אלו לוקים, וממילא אין כאן ענישה מכוונת דווקא עבורנו. מכת חושך היתה ההזדמנות לאבד אנשים אלו מן העולם. ואכן מיליוני אנשים – 80% מבני ישראל (ויש אומרים 98% ויש אומרים 99.8%) – מתו בשלושת ימי האפלה הראשונים! בכיות האבל של בני ישראל נבלעו בתוך הרעש והמהומה ששררו במצרים באותם ימים, כך שהמצרים לא חשו במאומה. גם לאחר שהסתיימה המכה, לא חשו המצריים בחסר הגדול בגלל הטראומה העמוקה ובגלל המאורעות הדרמאטים שהתרחשו לאחר מכן בזה אחר זה.

אי אפשר לזוז!

בינתיים המצריים במשך שלושה ימים מגששים באפילה הנוראה בפחד עצום ובבלבול. רעבים, צמאים, עייפים ואבודים לגמרי, כאשר כל רגע שעובר נראה כמו נצח. אך בזה לא תמה המכה, לפתע הם חשים כי האפילה נעשית סמיכה יותר ויותר, עד שאי אפשר לזוז כלל! כל אחד נשאר "קפוא" בתנוחה שהיה בה. 72 שעות נשארו באותה תנוחה, ללא תנועה! העומדים לא יכלו לשבת, היושבים לא יכלו לעמוד, השוכב לא היה יכול לקום, הזוחל לא יכול לזקוף, מי שהושיט יד או רגל לא יכול לאוספם. פיותיהם נסתמו ולא יכלו לדבר ולקרוא לעזרה. היו אלה שלושה ימים של חושך מוחלט. כל אחד נמצא לבד לבד, בלי שום אפשרות לקשר עם השני, לא רואה ולא מרגיש מאומה מסביבו, בודד בתוך השקט האיום – במשך 72 שעות! **גם אתם בודדתם את בני ישראל זה מזה ושלחתם אותם לרעות צאן במדבריות שוממים!**

מה חשב המצרי בימים אלו? הרי הוא אינו רואה, אינו מדבר, אינו יכול לזוז. האם אני עדין חי בכלל? **כך הרגישו הילדים שנקברו חיים בתוך הקירות!**

חטטנים עלומים

נתאר לעצמנו, מתוך הדממה, נשמע לפתע קול של צעדי אדם. צעדים בטוחים של אדם שכנראה הולך ורואה כרגיל. "אני שומע", מהרהר המצרי, "כלומר אני עדיין חי, אבל מי זה פה נכנס לביתי ללא רשותי?" הפסיעות ממשיכות לכיוון ארון הבגדים, שם הן פוסקות ונשמע קול חיטוט. "חוצפה!", זועם המצרי, "גנב ניצל את חוסר האונים שלי והחליט לפלוש לביתי!" אולם למעשה אין לאל ידו לעשות כלום. הוא שומע כיצד נפתחת מגירת חפצי הערך, ולאחר שההוא כנראה גמר לרוקן אותה, הוא שומע את קול הפסיעות המתרחקות מן הבית. איזו השפלה! מלבד הסבל הגופני היה כאן סבל נפשי איום. אנוכיותו של המצרי הושפלה לגמרי. כל עצמיות האדם נלקחה ממנו. **גם אתם נטלתם את עצמיות בני ישראל כאשר הטלתם עליהם עבודות המנוגדות לרצונם!**

מי אכן היה אותו 'חטטן' אלמוני? היו אלה בני ישראל, אשר הסתובבו בין בתי המצרים באופן חופשי בימים אלו. כך גילו את אוצרותיהם של המצרים, כספם, זהבם, תכשיטיהם וכל כלי הערך שלהם. הם לא לקחו מאומה, אך לאחר מכת בכורות, לפני צאתם ממצרים, הם ידעו מה בדיוק לבקש מן המצרים. ומצרי ששיקר ואמר שאין לו חפץ מסוים, אמר לו היהודי: הלוא ראיתי חפץ זה במגירה השלישית בארון הימני בחדר השינה, ויכול הייתי לקחת בזמן החושך ולא לקחתי. ועל ידי כן מצאו בני ישראל חן בעיני מצרים, ונתנו להם הכל.

קץ שם לחושך

לאחר ששה ימים של סיוט מתמשך, לפתע נהיה אור גדול! המצרים שפשפו את עיניהם, זמן רב לקח להם להתרגל לאור. בכלל, קשה היה להזיז את הגוף לאחר שלא הזיזו אבר במשך 3 ימים!

עם סיום המכה, קורא פרעה למשה ואמר לו שילכו לעבוד את ה'. פלא גדול הוא שפרעה קורא למשה מעצמו, לאחר שכבר סרה המכה. הרי במכות הקודמות הוא ביקש לשלוח את בני ישראל רק כאשר היה עדיין סובל מן המכה, אך מיד לאחר שסרה המכה הכביד את ליבו. ואילו כאן למרות שסרה המכה הוא קורא למשה ומבקש לשלוח את בני ישראל. מכאן ניתן להסיק שמכת חושך היתה קשה ונוראה, והותירה עליו רושם עצום.

אין תנאים עם הקב"ה!

אולם גם עכשיו חושב פרעה שהוא יכול להתנות תנאים עם משה. הוא מתנה את יציאת בני ישראל מארצו בתנאי שכל אחד יקח רק שה או שור אחד ולא יותר, שאר הצאן והבקר ישארו במצרים. משה אינו מקבל תנאים ואומר לו: כל מקננו ילך עמנו, כי איננו יודעים כמה קורבנות נצטרך להביא, אולי ה' יאמר לנו להשלים קרבנות עבור 210 השנים שלא הקרבנו כלום?! ולכן לא רק שניקח את מקננו, אלא שגם אתם תתנו לנו משלכם צאן ובקר!

כשמוע פרעה דיבורים אלה, מיד משנה הוא דעתו מן הקצה לקצה! הוא רותח מזעם ומאיים על משה: "עד מתי אתה נכנס לכאן? לך מעלי! השמר לך, אל תוסף ראות פני, כי ביום ראותך פני תמות!" עונה לו משה: יפה דברת, אני אינני בא עוד אליך, אלא

אתה בא אלי, וכל השרים שלך יבואו אתך, ותשתחוו אלי ותבקשו ממני שנצא מכאן. אך לפני צאתי אני רק רוצה להוסיף ולומר לך עוד דבר אחד: "כֹּה אָמַר ה', כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם, וּמֵת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מִבְּכוֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסְאוֹ, עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה... וְהָיְתָה צְעָקָה גְּדֹלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם, אֲשֶׁר כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָתָה וְכָמֹהוּ לֹא תוֹסִיף!". לפני יציאתו, סטר משה לפרעה על לחיו!!! ופרעה, שלפני מספר דקות איים להרוג את משה, לא מצווה להורגו כעת, אף על פי שמשה התרה בו על מכה איומה נוספת, ועוד התחצף מאוד בסטירת לחי מצלצלת! נפלאות ה' יתברך!

מכת בכורות

קרבן פסח

מכת בכורות הינה למעשה המכה האחרונה, שמיד לאחר התרחשותה צריכים בני ישראל לצאת ממצרים. הגיעה העת לקיים את השבועה שנשבע הקב"ה לאברהם אבינו, שהוא גואל את בניו. אך בני ישראל לא היו במצב שהיו ראויים לכך, ולא היתה להם שום מצוה שבזכותה יגאלו. לכן נתן להם הקב"ה לפני מכת בכורות שתי מצוות: מצות קרבן פסח ומצות מילה.

למצות קרבן פסח נבחר השה, שנחשב אצל המצרים עבודה זרה. הם עבדו למזל טלה, ועל כן לא היו שוחטים בהמה דקה ולא אוכלים מבשרה. בני ישראל, שהשתקעו בתוך מצרים, דבקו אף הם בעבודה זרה זו והאמינו בה. אף על פי שראו ישראל נפלאות גדולות במשך התקופה האחרונה ונוכחו בעליל לראות את אפסיות העבודה זרה, מכל מקום היו צריכים התחזקות נוספת על ידי מעשה שיעשו הם בעצמם, שיקחו את אלוהי מצרים וישחטו אותו בעצמם לעיני כולם ללא פחד ומורא.

ביטול מוחלט של העבודה זרה

לקחו בני ישראל את השה ביום י' בניסן, 4 ימים לפני שחיטתו, וקשרוהו אל המיטה, כדי שיראו המצרים את אלילם קשור בבזיון בבית ישראל והוא צועק, ואין לאל ידם להושיע. בזה תתחזק יותר ויותר אמונתם של בני ישראל. בחרו ישראל, על פי ציווי ה', דווקא "אלוהים חזק", כלומר: שה תמים ללא מום, בריא – זכר בן שנה, שלם וחזק, כדי שלא יאמרו המצרים שבני ישראל הצליחו להתגבר על אלילם רק בשל היותו בעל מום, חולה, שבור, חלש, זקן או נקבה.

אמונתם של המצרים היתה, כי כוחו של השה חזק במיוחד בתקופת מזל "טלה", כלומר בחודש ניסן. לכן לקחו בני ישראל את השה דווקא בחודש ניסן, ודווקא באמצע החודש – ביום יד' בניסן – כשמזל הטלה בשיא זוהרו, שלמותו וגבורתו. אחר הצהרים, בשעה שיש אנשים רבים בחוצות, הכינו בני ישראל את השה לשחיטה לעיני כולם. המצרים חפצו לסקול את בני ישראל, אך הקב"ה לא נתן להם להשמיע אפילו הגה של מחאה. וכדי שידעו כולם בברור כי כאן נשחט שה, ציוה הקב"ה לבני ישראל למרוח מדם השה בפתח הבית על המשקוף ועל שתי המזוזות בצדן החיצוני.

צליית השה ואכילתו

אחר כך צלו ישראל את השה על האש. לא בישלו אותו ואפילו לא צלו אותו בכלי, כדי להפיק מן הבשר את הריח החזק ביותר. מיד התפשט הריח בכל ארץ מצרים – למרחק של 1,600 ק"מ! כך ראו המצריים כיצד ישראל צולים את אלוהיהם, הריחו את

ריחו הנעים בחוטמיהם, וליבם נמק בקרבם. בטנם הומה מרעב כבר ממכת הארבה, וכעת הם מריחים ריח נעים של בשר צלוי! ריר יצא מפיהם מרוב תאוותם לאכול אף הם, והיו מצרים שאכן התפתו לבקש מן היהודים חתיכת בשר (זוהי עבירה חמורה במצרים!). אולם ה' אמר "כל בן נכר לא יאכל בו". **אתם הזמנתם את בני ישראל לסעודותיכם לשרת אתכם, ולא נתתם להם לטעום מאומה למרות שהיו רעבים – עכשיו תרגישו את התענוג הגדול הזה לראות ולהריח בלי לטעום!**

כדי שיהיה ניכר שאכן זהו כבש, צלו אותו בני ישראל כשהוא שלם על ראשו ועל כרעיו. בעת האכילה נזהרו שלא לשבור עצם, ובסיום האכילה השליכו את העצמות בשלמותן, כדי שהמצרים יבחינו שאלו הן עצמות השה אלוהיהם. כך הוכיחו בני ישראל שוב ושוב את אפסיותה המוחלטת של העבודה זרה.

מצות ברית מילה

בימים שלפני קרבן פסח, מלו בני ישראל את עצמם. אך היו רבים שחששו לעשות זאת. מה עשה הקב"ה? צוה את משה שיעשה קרבן פסח, והדביק בו הקב"ה ריחות גן עדן, והיה הריח הולך בכל ארץ מצרים. נתכנסו כל ישראל אצל משה ואמרו לו: בבקשה ממך, האכילנו מפסחך. אמר להם: אם אין אתם נימולים, אין אתם אוכלים, משום שערל אסור לאכול מקרבן פסח. מיד נתרצו כולם למול, ומשה מל, אהרון פרע, ויהושע בן נון מצץ. וכך מלו את כל עם ישראל בכמה שעות ספורות, ונתנו את שני הדמים על משקופי בתיהם. והקב"ה עבר ונשק כל אחד וברכו.

למכה מצרים בבכוריהם

ומה קורה בינתיים בקרב תושבי מצרים? שמעו התושבים על התראתו של משה לאחר מכת החושך, שעוד מעט ימותו כל בכורי מצרים. היו מצרים שלגלגו על ההתראה, אולם מצרים רבים חרדו חרדה גדולה וחיפשו עצות להציל את בכוריהם. מה יוכלו לעשות? היו שהחליטו לשלוח את בכורותיהם לישון בבתי בני ישראל, כך קיוו שינצלו מן המכה. היו אחרים שבטחו עדיין בעבודת הכוכבים שלהם, ושמו את בכורם בבית אלילם, כדי שישמור עליהם. והיו שהבריחו את בכוריהם אל מחוץ לגבולות מצרים.

אולם בסך הכל האוירה הכללית במצרים היתה די שאננה. רק הבכורות היו חרדים מאוד לגורלם. הם נכנסו לאבותיהם ואמרו: כל מה שהזהיר משה עד עכשיו שיקרה – התקיים. כעת הוא אומר "ומת כל בכור בארץ מצרים", הבה נוציא את העברים האלו מבינינו, כי אם לא, אנחנו נמות. ענו להם האבות: יש לנו עשרה בנים, ימות אחד מהם ולא נוציא את העברים האלו! אמרו הבכורות: נלך לפרעה, שהוא בכור, אולי הוא יחוס על נפשו ויוציא כבר את בני ישראל. הלכו אל פרעה ושטחו לפניו את בקשתם שימהר להוציא את בני ישראל. כעס פרעה על בקשתם ה"נועזת" ומיד נתן פקודה שישברו את שוקיהם של אותם בכורים. אמר: אפילו אם אמות, לא אוציא את ישראל לחרות! מיד יצאו הבכורות וברוב פחדם וכעסם פתחו במלחמה נגד אבותיהם, והרגו מהם 600,000 איש!

מת כל בכור!!!

בליל טו' בניסן, כאשר בני ישראל עושים בבתיהם את קורבן הפסח בשמחה גדולה, ואילו בכורי מצרים מועדים לפורענות, הולך פרעה לישון על מיטתו בשאננות. למרות היותו בכור, ולמרות שיש לו בנים בכורים, הוא מצליח אפילו להרדם! לעומת זאת,

בחוצות העיר מתנהלים קרבות עזים בין הבכורות לאבותיהם. בחצות בדיוק מסתיימת מהומת המלחמה, מתברר שהבכורות צדקו, הם פחדו פחד מוות שימותו, ואכן זה קרה - הם מתים. צעקות המלחמה התחלפו בזעקות שוד ושבר! לשמע הזעקות הנוראיות הפורצות מכל כיוון, קם פרעה בבהלה משנתו, וצעק צעקה גדולה ומרה, הלוא אף הוא בכור!!! מה יהיה??

הבכורות הוכו על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו ולא על ידי מלאך. כך הראה ה' את גודל אהבתו לעם ישראל. אך יחד עימו באו 900,000,000 (תשע מאות מיליון) מלאכי חבלה, שפעלו גם אצל יתר המצריים והבהמות.

היקף המכה היה מעל ומעבר למשוער. מתו הרבה יותר ממה שחשבו לפני כן. המצרים חשבו שיהיה לכל היותר מת אחד בכל בית, אולם למעשה הגיעה המכה לממדים גדולים בהרבה, עד לחמשה או עשרה הרוגים בכל בית. בנוסף לבכורות מאם, מתו גם הבכורות מאב (המצריות היו מולידות גם מרווקים פנויים, וכך היו להן בכורות הרבה). ובית שלא היה בו בכור, מת הגדול שבהם. גם אנשים חשובים רבים מתו. וכן מתו כל הבכורות שישנו בבתי בני ישראל, והבכורות שברחו מארץ מצרים, וכמובן גם הבכורות שישנו בבית אליליהם. רק שני בכורים נצלו: פרעה - כדי שיראה את סופם של המצרים בקריעת ים סוף, ובתו בתיה - בזכות תפילתו של משה רבנו.

יום צהלה לישראל, יום צעקה לאויביהם!

נתאר לעצמנו: המצרי לתדהמתו מוצא שיש בביתו יותר ממת אחד. זכרים וגם נקבות, ואף אשתו המעוברת (שעוברה היה בכור, ללא ידיעתו כמובן), הפילה את וולדה. וכיון שניתנה רשות למשחית להשחית, מתה גם האשה בעצמה. מה זאת? תוהה המצרי במר ליבו. מדוע? זו טעות! הרי לא כל אלו שמתו היו בכורות (לדעתו)?!! מתוך בכיו הסוער ויללותיו, הוא נזכר לפתע שבכורו האמיתי נמצא בעצם בבית ישראל. הוא רץ מיד לבית ישראל, מנסה להתעודד בתקווה שאולי בכורו נותר בחיים. ככל שהוא מתקרב יותר אל הבית, הוא שומע קולות של ניגונים עליזים. על מה השמחה הגדולה?? מי כאן חוגג בשעה שאני שרוי באבל ובחרדה?? ואז הוא נזכר שבני ישראל השנואים מסיימים סעודתם על אלילו השה לאחר ששחטוהו וצלוהו. כעת הם חוגגים בזמן אבלו! זורים מלח על פצעיו, ושמחים לאידו! הוא חורק שיניים ונוקש בדלת. אין קול ואין עונה, שקועים הם בשמחתם ושירתם, ואין הם חפצים להפסיק באמצע. כאשר מגביר המצרי את עוצמת הדפיקות, ועדיין לא זוכה למענה, הוא מתפרץ ונכנס לבית ללא רשות. בקול מתוח הוא שואל את בני הבית: "היכן בניך?", אך כשרואה ששאלתו שבה ריקם, הוא ממהר להכנס בעצמו לחדר השנה. אוי, שוד ושבר! בכורו מוטל מת על המיטה! הוא נשבר לגמרי. לעומת זאת הבכור של בני ישראל, השוכב במיטה הסמוכה, ישן בשלוה על מיטתו כשהוא בריא ושלם! בדמעות זולגות על לחייו הוא מרים את בנו המת בידיו הרועדות וחוזר לביתו מבולבל וכועס, שבור ואבל.

מות האלילים

המצרי מתאבל על בנו בכורו, על יתר ילדיו, על אשתו ועל אביו, שהיה אף הוא בכור. אולם אבלו כפול. הצער הוא לא רק על מיתת הבן, אלא אף על מיתת האליל. **הבכור היה אחד מאלילי מצרים**. כאשר היה בכור מת, קברוהו בבית כדי שהשפעתו תישאר. היו מצרים שחקקו את דמות בנם בכורם בקירות הבית. והנה במכת בכורות נסדקו ונשחקו אותן הצורות, והיו מתפוררות לפניהם. הדבר הזה היה קשה למצרים כאילו

היום קברו את אותם בכורות. שלח הקב"ה את הכלבים שיחטטו אף בקברי הבכורות המתים, ויוציאו משם את עצמותיהם. וכך היו הכלבים מוליכים את העצמות בביזיון לפני כל מצרים, והצער על מותם התעורר מחדש. יוצא שבאותו הלילה בכו המצרים על דורות של בכורות!!

שבור ורצוץ רוצה המצרי לפנות לאלוהיו, אך אל מי יפנה? הבכורות מוטלים לפניו מתים. היאור אכזב אותו כבר מזמן, השה הוכח כחלש לאחר שנצלה ונאכל על ידי בני ישראל רק לפני מספר שעות. ברוב יאושו הוא מחליט לפנות אל אלילי הזהב והכסף, אך אבוי! כולם נמסו. ואלילי האבן נימוחו. אלילי העץ הרקיבו והתליעו! אלו אלוהים!! כך אבדו באותו הלילה כל אליליהם של מצרים, חוץ מאליל אחד בשם "בעל צפון", שנשאר כדי להטעותם.

פרעה בפיג'מה באמצע הלילה

בינתיים נמצא פרעה בארמונו. שרוי באבל כבד על מיתת בנו בכורו, העומד להיות יורשו, ועל יתר בני המשפחה שניספו. פחד מוות אוחזו ביודעו שאף הוא בעצמו בכור! רק כעת נוכח לדעת שטעה טעות מרה בכך שלא שלח את בני ישראל שנה קודם, בטרם החלו המכות. החשש והפחד שמא ימות כל רגע, מאלץ אותו ללכת בכבודו ובעצמו לחפש את משה רבנו. באותו לילה נשמע קולו עד ארץ גושן, הנמצאת באמצע מצרים. פרעה מתחנן בקול עצוב על נפשו: "קומו צאו מתוך עמי". לשעבר הייתם עבדי פרעה, מכאן ואילך אתם עבדי ה'.

כל עוד רוחו בו הוא מגיע לארץ גושן. אווירת השמחה השוררת שם כלל לא נוגעת ללבו. היכן בכלל גר משה רבנו? זאת לא ידע, הן מעולם לא ביקר בביתו. בפחד גדול הוא נוקש על הדלת הראשונה הנקראת בדרכו, אך קולות החגיגה הרמים גוברים על קול דפיקותיו. אפילו אחרי שהוא מזדהה כפרעה - מלך מצרים - עדיין, איש לא יוצא לכבודו! (כי מלך מלכי המלכים ציוה שלא לצאת מפתח הבית עד בוקר). לאחר שסוף סוף הוא מקבל התייחסות, צוחקים עליו ושולחים אותו מכתובת לכתובת ומטעים אותו.

תחיה ותראה

לאחר חיפושים מייגעים, הוא מוצא את משה ונופל לרגליו. אומר לו משה: מה אתה מבקש? מי בא אצל מיי? אתה אצלי או אני אצלך?! עונה לו פרעה: בבקשה ממך, קומו צאו מתוך עמי, גם הגברים גם הטף, לכו עבדו את ה' כדברכם. הכל כפי שאתם אמרתם, ולא כפי שאמרתי אני. קחו גם את צאנכם, וגם אני אתן לכם זבחים ועולות כאשר דברתם. פרעה לא רק מבקש, אלא אף מצווה במצוות המלך: צאו מיד, אינני נותן לכם רשות לעמוד בתוך עמי, אל תתעכבו כאן בשום פנים. משיב לו משה: הגנבים אנחנו, כי נצא בלילה?! ה' ציוה אותנו שלא לצאת החוצה בלילה הזה, כי הוא רוצה להוציאנו בגלוי, ביום! אולם פרעה, אין לך מקום לדאגה, אתה לא תמות הלילה הזה. ה' לא סיים להעניש את מצרים, ואתה תחיה עד שתראה את אובדן מצרים לגמרי.

חזר פרעה לארמונו כלעומת שבא. רגוע במקצת עקב הבטחת משה שלא ימות הלילה, אך מתוח מהנבואה על העתיד להתרחש. באותו לילה לאחר חצות לא ישן אף אחד במצרים. כל אותו הלילה היו ישראל אוכלים ושותים יין ושמחים ומהללים להקב"ה בקול גדול, והמצרים צועקים במר נפש על האסון שפקד אותם.

יציאת מצרים

ויצאו ברכוש גדול

ביום חמישי טו' בניסן, לאחר לילה שכולו הלל והודאה לה', הגיע הזמן שקבע ה' לבני ישראל לצאת ממצרים. והנה בבוקרו של אותו היום מקבלים בני ישראל הוראה מאת ה' יתברך על ידי משה רבנו, ללכת לבתי המצרים ולבקש מהם בהשאלה את כל חפצי הערך שברשותם. לאמיתו של דבר היו מעדיפים בני ישראל לוותר מראש על השלל, ולא להסתכן ללכת לבית המצרים ולעורר פרובוקציות בשעה שמתיהם עדיין מונחים לפניהם. מה גם שנוספה כאן הדאגה שמא בסיבת הממון עלולים המצרים לרדוף אחריהם. אולם בני ישראל רוצים לעשות את רצון ה'. ואכן רצה ה' שיקבלו בני ישראל את ממונם של המצרים דווקא באופן זה, כדי שירדפו המשאילים אחר כך אחריהם, ובזה תושלם ישועתם כשהרודפים יטבעו בים סוף. הזמן קצר והמלאכה מרובה, אולם הפועלים זריזים. עושים בני ישראל פשיטה בכל בתי המצרים, ושואלים מהם כלי כסף וזהב ובגדים.

וה' נתן את חן העם

נתאר לעצמנו: המצרי יושב בביתו שבור ואבל על קרוביו הרבים שמתים לנגד עיניו. הוא מיואש ואובד עצות, וכל אליליו מנופצים סביבו על הקרקע. בניגוד לאוירת היגון השוררת בביתו, נראה עבדו היהודי (סיבת צרותיו) שהגיע אליו - עליז ושמח. הוא מודיע בחגיגיות שהוא הולך לחגוג עם כל עמו לאלוקיו. בקשה נועזת בפיו: שהמצרי יממן לו את החגיגה! מהי התגובה הצפויה מצד המצרי? הלם הבקשה עלול היה לגרום לו להנחית על פניו של המחוצף מכה הגונה בתוספת קללות נמרצות. אך לא, המצרי עוזב את כל קרוביו המתים, עונה ליהודי בסבר פנים יפות, ושואל למבוקשו!

היהודי מבקש כסף, זהב וכלים יפים, והמצרי משקר ואומר לו שאין לו דברים כאלו. עונה לו היהודי: הרי בארון הימני במגרה השלישית יש לך זהב, ובויטרינה שבסלון יש לך כלי כסף יפים. מתפעל המצרי ואומר: ידעת את מקומם של הכסף והזהב ולא לקחת? מיד אביא לך! לא רק אחד כפי בקשתך, אלא שנים. ואוסיף לך עוד חפצים שלא בקשת. כעת מבין המצרי מי היה בעל הפסיעות ששמע בעת שלא היה יכול לזוז במכת חושך. במקום לכעוס על היהודי שחיטט לו בביתו ובחפציו - הוא מחבב אותו על כך ונותן לו מאוצרותיו עוד ועוד!

המצרי מזמינו להכנס הביתה, תוך כדי אזהרות להמנע מלנגוע בגויות בניו ובנותיו המתים המפוזרים בבית, ולנהוג כבוד בגויית אמו שמתה. הוא אפילו הזיז את גופות בניו כדי לפלס דרך ליהודי, "חברו הטוב ביותר". המצרי מתנצל על אי הנוחות הזמנית, ונותן את בגדי אשתו ותכשיטיה בחפץ לב, בהסבירו שאשתו מתה במכת הצפרדע, והוא לא זקוק לתכשיטיה יותר. בנותיו גם הן אינן צריכות את הבגדים והתכשיטים של אמן, כיון שחלקן מתו על ידי חיות רעות, לפני מספר חודשים, לצערו הרב. וחלקן מתו כעת פתאום ושוכבות כאן. ובעצם הוא מציע לו לקחת גם את בגדיהן ותכשיטיהן של הבנות, מכיון שהוא חבר טוב שלו. הוא מוסיף לתת לו גם את חליפות בניו, כי גם הם מתו בלילה, עד שנתן לו גם את החליפה של עצמו ותכשיטיו, כי ממילא מצב רוחו גרוע בגלל כל המתרחש, ובמיוחד בלילה הזה, ולא נראה לו שהוא ישתפר אי פעם...

רכוש גדול

היאומן כי יסופר? אולם כך היה. זוהי המשמעות של: "וה' נָתַן אֶת חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם". כמות החפצים שקבלו מהמצרים היתה כל כך גדולה, עד שלכל אחד ואחד מישראל היו אוצרות שהטעינום על תשעים חמורים לפחות! וסך הכל היו מיליוני חמורים, וכל חמור היה טעון בערך 18 ק"ג כסף וזהב ואבנים טובות ובגדים. ופלא הוא שבתוך 6 שעות הלכו ישראל לכל בתי מצרים, והטעינו כל אחד מטען כה עצום. כנראה "ידידיהם הטובים" המצרים עזרו להם...

היציאה ברכוש גדול הוכיחה לאומות העולם, שישראל יצאו ממצרים אך ורק ברצון ה', ולא שגרשו אותם המצרים מרצונם או מפני שהם עם בזוי ושפל.

איסוף בני ישראל

לפני היציאה, נתן ה' כח בקולו של משה, והיה קולו מהלך בכל ארץ מצרים. בשעה קלה התקבצו כולם מכל קצווי מצרים לרעמסס. ביום אחד נעשה קיבוץ שלא היו מספיקים אליו בדרך הטבע כמה ימים עם לילותיהם.

בני ישראל לא לקחו עמם מזון ביציאתם ממצרים, מלבד המצות והמרור שנשארו אחרי שסיימו לאכול את קורבן הפסח, ובצק שלא הספיקו לאפותו. המצות והמרור נישאו צרורים בבגדיהם על שכמם, לא טעונים על בהמתם, משום חיבוב מצוה. על ראשם נשאו את הבצק, ולא רק שלא החמיץ, אלא שהתרחש בו נס ונאפה מחום השמש. מלבד דברים אלו לא לקחו צידה נוספת לדרך, אפילו מעט ממתקים ואגוזים לילדים הקטנים לא לקחו. כה גדול היה בטחונם בקב"ה! אכן היתה להם ברכה בבצק זה, שאכלו ממנו במשך חודש שלם!

ובני ישראל יוצאים ביד רמה

בשנת 2,448 לבריאת העולם, ביום חמישי, בחמשה עשר לחודש ניסן, יצאו בני ישראל ממצרים. "בעצם היום הזה" - בחצות היום. לא בלילה, כדרך הגנבים. אמר הקב"ה הריני מוציאם בחצי היום, וכל מי שיש בו כח למחות - יבוא וימחה.

ואומנם לא היה מי שעכב ואפילו לא מי שימחה. אפילו הכלבים כיבדו את בני ישראל, ולא פערו את פיהם למחות ולא נבחו, למרות שכל הלילה היו נובחים ומוציאים את הבכורות מקבריהם. המצרים גם הם לא עיכבו בעדם ולא מחו אלא בקשו מהם שילכו. ופרעה בעצמו ליוה אותם מעט, וביקש שיתפללו עליו ויבקשו עליו רחמים.

מחנה ענק של למעלה מ - 3,000,000 אנשים, כשאליהם מתלוים גם "ערב רב" וכן צאן ובקר, גמלים וסוסים, בכמות שאינה ניתנת לתיאור - כולם יוצאים יחד.

היה זה מחזה מרהיב עין. בני ישראל, מיליוני אנשים, יצאו על צבאותם, כל שבט ושבט מסודר לפי דגלו בסדר מופלא, כאילו התאמנו בצורת עמידה זו חודשים ארוכים. הסדר היה מופתי על אף עשרות מיליוני הבהמות שהיו עמוסות מכל טוב מצרים. עיני המצרים התרחבו מהתפעלות כשראו את בני ישראל, עבדיהם לשעבר, שהיו משועבדים בטיט ובלבנים, חונים לדגליהם בטקסי המלכים, כולם לבושים בבגדים מפוארים, ומקושטים בתכשיטים יקרים שקבלו מהמצריים.

כך הוציא הקב"ה את בני ישראל ממצרים, בזרוע נטויה וביד רמה!

קריעת ים סוף

להתרחק מכאן!

לאן מועדות פניו של העם היוצא זה עתה לחופשי, מן הארץ הארורה אשר בה סבלו כה רבות? מן הארץ הרוויה בדם יקיריהם? נתאר לעצמנו, מה היתה הרגשתם של עם ישראל באותה שעה? איזה מטען של זכרונות הם נושאים עמם מן הארץ שממנה הם יוצאים זה עתה? נכון אומנם שבתקופה האחרונה כבר לא סבלו כבעבר מן המצריים, ועוד זכו להטבות ולכבוד גדול, אך ודאי לא די בכך כדי להשכיח מן הלב את כל הכאב והיגון, הצער והסבל, שהיו מנת חלקם בארץ הזאת.

ראובן עוד זוכר היטב את אותו יום מר ונמהר, שבו לא הצליח לעבוד מהר, כי כל הלילה לא ישן אלא שימש כמשרת אצל אדונו המצרי שהחליט לעשות סעודה כמעט עד אור הבוקר. כאשר חזר לעבודתו בטיט ובלבנים אפסו כוחותיו ובקושי הצליח לגרור את רגליו העייפות, ידיו עבדו בכבדות נוראה, וכך קרה שלעת ערב חסרו לו ששה לבנים. ואז... הוא לא יוכל לשכוח זאת לעולם, אז בא המצרי האכזר ולקח את השישייה של התינוקות הרכים והחמודים שלו בני השנה, ותחב אותם בתוך הקיר במקום הלבנים החסרות. התמונה המזעזעת הזאת, בה צפה לנגד עיניו בילדיו הרכים הצועקים באימה, ואין לאל ידיו להושיעם, עומדת חיה היטב מול עיניו. אי אפשר לשכוח זאת. גם שמעון זוכר היטב את אובדנם של עשרה מילדיו בצורה טראגית, כאשר הגיעו שוטרי פרעה, חטפו אותם בכח, והודיעו לו כי הם מובלים לשחיטה, כדי שפרעה יוכל להתרחץ בדמם לריפוי הצרעת שלו. ואילו ליהודה יש מזכרת חיה מן השעבוד הנורא: עד היום הוא עוד צולע קשות מאותה נפילה שבה עמד על הבנין הגבוה כדי לבנות לבנים נוספות, ולפתע התחיל הבנין לשקוע באדמה הלחה, והוא איבד את שווי המשקל ונפל בחבטה עזה למטה על ערימת אבנים. רק בנס לא מת, אולם מאז הוא צולע קשות וסובל מכאבים תמידיים בגב ובמתניים. יששכר לעומתו נעשה עיור מפגיעה של אבנים חדות שיידו בו ילדים קטנים מצריים ל"הנאתם" בעוברו ברחוב. זבולון איבד את אשתו ושמונה מילדיו, דן איבד שנים עשר ילדים ונעשה חרש באוזן אחת מסטירת לחי מצלצלת שחטף פעם ממצרי בעת שהעיז לעשות הפוגה קלה מעבודתו... וכך - כל אחד וצערו, כל אחד וזכרונותיו הקשים. **עכשיו מגמתם להתרחק מן המקום הזה – וכמה שיותר מהר!** ולאן? כמובן - אל הארץ המובטחת, אל ארץ ישראל.

כיצד יגיעו אל הארץ הנכספת? הדרך הקצרה ביותר היא דרך ארץ פלשתים. זהו הכיוון ההגיוני ביותר שעליהם לפנות לעברו, גם מן הבחינה שזהו מקום מיושב שבו יוכלו לדאוג לעצמם ולכל ילדיהם ובהמותיהם לאוכל ושתיה. הרי מליל השימורים שהיה אמש לא לקחו הם עמם שום קופסאות שימורים... אלא רק מעט מצות ומרור. ברור אם כן שהכיוון המתאים ביותר הוא דרך ארץ פלשתים.

"ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלשתים"

והנה - הפתעה, מתקבלת מפי משה בשם ה' ההנחיה ללכת דווקא לכיוון המדבר. למדבר?!?! זו הרי ממש התאבדות! המדבר שורץ חיות רעות, ואין שם אוכל ושתיה, החום קופח על הראש ביום, והקור בלילה חודר לעצמות, ובכלל - הרי זה לא הכיוון?

אך לא עם כעם ישראל ישאל שאלות כאלו ואחרות. עם אשר ראה עין בעין את נסיו וחסדיו של הקב"ה, אין בליבו מקום לתהיות וספקות. ואם זה ציווי ה' - אז כך עושים ללא שאלות! וכך כולם - מקטנם ועד גדולם שמים פעמיהם לכיוון המדבר. זהו שאומר

הנביא (ירמיהו ב ב): "כֹּה אָמַר ה' זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ, לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה".

ומדוע באמת לא רצה ה' שעם ישראל ילכו דרך ארץ פלשתים? זאת מבארת התורה (שמות יג יז): "וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא, כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה".

אומר המדרש (שמות רבה כ יז): משל לסוחר אחד שקנה פרה ורצה לקחת אותה לביתו, אלא שבסמוך לביתו היה קיים בית מטבחיים. אמר הסוחר: אם אני מוליך אותה אל ביתי בדרך הרגילה, היא רואה את בית השחיטה ואת הדמים והיא בורחת, לכן עלי להוליך אותה בדרך אחרת ולהכניס אותה מן הדלת האחורית.

כך כשיצאו עם ישראל ממצרים, היו בני עזה ואשקלון וכל ארץ פלשתים מתכוננים למלחמה כנגדם. אמר הקדוש ברוך הוא, שלא יראו ישראל את המלחמה ויחזרו להם למצרים, לכן אוליכם דרך אחרת.

סיבה נוספת שבשלה לא רצה ה' להנחות את העם דרך ארץ פלשתים היתה בעקבות מאורע שארע שלושים שנה לפני כן:

בני שבט אפרים שהיו בארץ מצרים תחת עול השעבוד, עשו חישוב שהנה עברו חלפו להם כבר 400 שנה מאז ברית בין הבתרים, ואם כן הגיעה שעת גאולתם. לאור מסקנתם זו הם החליטו לעשות מעשה נועז - לברוח ממצרים, כשמגמת פניהם אל ארץ ישראל. אולם חישובם היה מוטעה, שכן מנין ה - 400 שנה התחיל מהולדת יצחק, ולא מעת כריתת ברית בין הבתרים. אם כן לא היה זה העת המתאים לגאולה, ולכן בעוברם בארץ פלשתים, קמו הפלשתים והרגו מהם 300,000 איש. הם הניחו את גויותיהם בשדה מבלי לקוברם, וכך היו עצמותיהם מוטלות בערימות ערימות על פני השדה בארץ פלשתים. אמר הקדוש ברוך הוא, אם יראו ישראל עצמות בני אפרים שטוחים בדרך יחזרו למצרים, ולכן אנחה אותם בדרך עוקפת.

למה הדבר דומה? למלך שנשא אשה ורצה ללכת עמה למדינתו, אולם - שוד ושבר! כאשר הגיע אל פתח מדינתו מתה אשתו. בצער רב קבר אותה המלך בפתח המדינה. לאחר זמן קצר החליט המלך לשאת את אחותה. אמר המלך: אם אביא אותה אל מדינתי בדרך הרגילה, תראה האשה את קברה של אחותה ותרצה לחזור. ולכן עלי להכניס אותה למדינה בדרך עוקפת. (שמות רבה כ יא)

כל עכבה לטובה

מלבד סיבות אלו, מגלה לנו המדרש כי כוונת ה' היתה לעכב את עם ישראל במדבר בכוונה תחילה.

אמר הקדוש ברוך הוא: אם אני מוליך את עם ישראל בדרך פשוטה ויגיעו מהר לארץ ישראל, מיד כל איש יחזיק בשדהו ובכרמו, יעדור, יחרוש, יזרע ויקצור, וכך יתבטלו מן התורה. לכן אוליך אותם דרך המדבר, ויאכלו את המן וישתו מי באר, וכך תהא התורה מתיישבת בגופן.

ועוד, כששמעו הכנענים שישראל יצאו ממצרים ובכוונתם להיכנס לארץ, עמדו ושרפו את הזרעים, ועקרו את האילנות, וקצצו את הנטיעות, וסתרו את הבנינים, וסתמו את המעינות. אמר הקדוש ברוך הוא, אני הבטחתי לאברהם אביהם להכניסם בארץ מלאה

כל טוב, הריני מעכבם במדבר ארבעים שנה עד שיעמדו הכנענים ויתקנו מה שקלקלו. (מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי יג יז)

על כנפי נשרים

וכך, על פי צווי ה', מבלי להבין מדוע ולמה, פנה מחנה ישראל, אנשים נשים וטף לכיוון המדבר, כשבתרמילם רק מעט מצות ומרור. ביום הראשון שהיה יום חמישי (ט"ו בניסן) נסעו בני ישראל מ"רעמסס" ל"סוכות" - מרחק של כ-12 קילומטר! וביום שישי המשיכו במסעם והגיעו עד ל"איתם" (רש"י שמות יג כ).

אולם לא היה זה מסע מעייף ומייגע, כמו שהיה צריך להיות על פי דרך הטבע. הקב"ה סובב את עם ישראל בניסים גדולים, והוליכם במדבר בתנאים הנוחים והנעימים ביותר. כיצד?

אומר המדרש: שבעה ענני כבוד היו מקיפים אותם: **אחד מלמטה** - היה מוליך אותם, כדי שלא יהיה להם טורח בהליכתם, בדומה לאדם הנמצא בתוך ספינה שלא מרגיש קושי בכך שהספינה מפליגה יומם ולילה בלי הפסק. **אחד מלמעלה** - להגן עליהם מפני השמש הקופחת, ומפני חיצים שעלולים לזרוק לעברם. **ארבע מארבע רוחות** - להגן עליהם מפני חיות רעות ושודדי דרכים, **ואחד מהלך לפניהם** - להכות את כל הנחשים והעקרבים והשרפים הנמצאים בדרכם ולשרוף את כל הקוצים. וכמו כן, אם היה מקום נמוך היה מגביהו, ואם היה מקום גבוה היה משפילו ועושה אותם מישור. (במדבר רבה יט טז)

"וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים" - מעיד הקב"ה. כך הלכו עם ישראל על מי מנוחות, כשבמשך היום היה עמוד הענן הולך לפניהם ומראה להם את כיוון הליכתם, ולעת ערב היה מתחלף עמוד הענן בעמוד אש, אשר היה הולך עמהם כל הלילה ומאיר להם את החשיכה באור בהיר מאוד כאור היום. (שמות יג כא)

אמר רבי אנטונינוס: משל למלך שהיה נוטל את הפנס ומאיר לבניו. אמרו לו שריו ועבדיו: ניטול אנו את הפנס במקומך ונאיר בו לבניך. אמר להם: אין אני מחזיק את הפנס מפני שאין מישהו אחר שיחזיק, אלא ברצוני להראות לכם את גודל חיבתי לבני, כדי שאתם תהיו נוהגים עמהם בכבוד.

כך הודיע הקב"ה את חיבתן של ישראל לאומות העולם, ע"י שהוא בעצמו הלך לפניהם והאיר להם את הדרך, כדי שיהיו נוהגים עמהם בכבוד. וכדי שיתפרסם הדבר בעולם, היה עמוד הענן מעלה עשן, וכך ראו אותו למרחקים כל מלכי מזרח ומערב, והיו אומות העולם אומרים: "מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר, כְּתִימֲרוֹת עָשָׁן, מְקֻטֶּרֶת מֹר וּלְבוֹנָה...". (מכילתא בשלח מסכת דויהי פתיחתא)

המאבק עם שלוחי פרעה

הלכו בני ישראל במשך יום חמישי ויום שישי, והתרחקו ממצרים מרחק גדול. כמובן שעל פי דרך הטבע לא יתכן שעם שלם, הכולל בתוכו נשים, זקנים, ילדים ותינוקות, ואף נכים רבים (בעקבות עבודת הפרך) - יעשה מרחקים כה גדולים במשך יומיים של הליכה בלבד. אין ספק שהיה זה מסע על טבעי.

ביום שבת קודש חנו ושבתו בני ישראל באיתם. ולמחרת, ביום ראשון בבוקר, התחילו להתכונן להמשיך במסע - ארגנו וארזו חפצים והכינו את הבהמות. אולם אז קמו השליחים המצריים ששלח פרעה עם ישראל, ואמרו: עד כאן! הגיע הזמן לחזור למצרים, כפי שהבטחתם - "דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַה' אֱלֹהֵינוּ". אמרו להם בני ישראל: על מה אתם מדברים? האם אינכם מעודכנים בחדשות?! הרי זה שיצאנו

ממצרים לא היה על סמך בקשתנו הישנה מפרעה לצאת לשלושה ימים - את הבקשה ההיא כבר אז הוא דחה מכל וכל. אלא יצאנו בגלל שהוא ביקש מאתנו לצאת! שכחתם שרק לפני שלושה ימים באתם אתם וחבריכם ואף פרעה בכבודו ובעצמו, והתחננתם לפנינו שנצא?! כמעט גרשתם אותנו בכח! ולכן אנו משוחררים לעולם!

אמרו השליחים: התירוצים שלכם לא מעניינים אותנו. לנו יש פקודה מאת פרעה להחזיר אתכם למצרים לאחר שלושה ימים!

מיד התנפלו בני ישראל על השלוחים והרגו אותם, אולם חלקם הצליחו להימלט, וברחו חזרה למצרים. (מכילתא בשלח פרשה א)

תרגיל הטעיה

התיקים ארוזים, הבהמות מוכנות לצאת לדרך, שליחי פרעה נהדפו. כעת מחכים בני ישראל להוראה ממשה רבנו - להמשיך במסע, כשהמטרה, כמובן - להמשיך להתרחק ככל היותר ממצרים, ומהר ככל האפשר, בפרט לאור ההשערה המתבקשת, שהשליחים המצריים שברחו, בודאי לא ישבו בשקט, אלא ירוצו לפרעה לספר לו על ההתרחשויות האחרונות, ויחזרו עם תגבורת מלאה! **והנה – תדהמה.** תקיעת חצוצרה נשמעת, אות כי יש להמשיך במסע, אולם לאן? לא פחות ולא יותר - **לחזור חזרה לכיוון מצרים,** לעבר "פי החירות"! פי החירות היה למעשה שמה החדש של העיר "פי-תום" שבנו עם ישראל בהיותם תחת שעבוד מצרים. עיר הזוועה, שבה התענו בעבודות פרך אכזריות, ואיבדו כה רבים מילדיהם. לשם - לחזור?!

הלוא אף מבחינה אסטרטגית זוהי עמדה גרועה ביותר, שכן מקום זה שוכן בין "מגדול" שהיא מצודה גדולה של המצריים, לבין ים סוף, בקרבת מקום ל"בעל צפון" שהוא אליל גדול של מצרים. בנסיעה זאת - מלבד שהם מתקרבים למצרים במקום להתרחק, הרי הם מכניסים את עצמם למקום מסוכן ממש, למלכודת נוראה! אם ירדפו אחריהם המצריים - לא תהיה להם אפשרות לסגת לשום כיוון!

ואכן היו אנשים מבני ישראל אשר בשומעם את קול החצוצרה התחילו למרוט שערותיהם, כי חשבו שמשה מחזיר אותם לאחוריהם מפחד פרעה ושלוחיו.

אמר להם משה: אל דאגה, כך אמר לי הקב"ה לעשות, ואף הבטיח שלא תחזרו עוד לשעבוד מצרים, אלא בני חורין אתם. ולפיכך נקרא המקום מעתה "פי החירות".

ועם ישראל, מאמינים בני מאמינים, קיבלו באמונה את דבריו של משה, והחלו במסעם לעבר פי החירות. (מכילתא בשלח מסכת דויהי א. רש"י שמות יד)

נפלאות הן דרכי ה'. דווקא מסע מסוכן זה, היה תרגיל הטעיה מיוחד במינו, אשר גרם לפרעה ולעמו לצאת לרדוף אחרי בני ישראל, ובכך לנחול מפלה מוחצת. שהלוא מבלי זאת, לא היו מעיזים כלל וכלל לצאת ולרדוף אחרי בני ישראל - הרי המכות שקיבלו עוד כה טריות וכה כואבות, הפחד והבהלה הנוראיים עדיין כה מוחשיים. אבל תפנית בלתי צפויה זו במסעם של בני ישראל, שינתה את מהלך הדברים באופן מפתיע ומעניין...

לא זו בלבד, אלא רווח נוסף הרוויחו בני ישראל בכך שחזרו אל פי החירות. בהגיעם, נכונה להם הפתעה! שם, ב"בעל צפון" היו מכונסים כל הכסף והזהב העצומים שאסף יוסף במשך שבע שנות הרעב. עכשיו היתה להם הזדמנות פז לקחת את כל הרכוש הזה, והם התעשרו עושר רב! (ילקוט שמעוני בראשית פרק טו סימן עז)

חלום בלהות!

מה קורה בינתיים בארץ מצרים? כאשר יצאו בני ישראל ממצרים, היו המצרים עדיין מלקקים את הפצעים הטריים בעקבות מכת בכורות. עקב העומס הרב בבתי הקברות, נותרו מתים רבים שעדיין לא הובאו לקבורה, וריחם המבאיש מילא את הבתים. המצרים שנותרו עדיין בחיים הסתובבו מבולבלים לגמרי.

נתאר לעצמנו: מסתובב המצרי בביתו סהרורי ומבולבל. מתיו עדיין מוטלים לפניו ועליו לדאוג להם לקבורה נאותה. ריח הגופות כבר מדגדג באפו, וגורם לו להסתחרר יותר. בתי הקברות הודיעו רשמית כי אין באפשרותם לקבל מתים נוספים, כל הקברים בתפוסה מלאה. באין ברירה הוא יוצא החוצה לחפש מקום מתאים לכריית קברים ליקיריו, אולם ביציאתו הוא נוכח לראות שאחרים כבר הקדימו אותו, והוא לא מצליח למצוא מקום מתאים. הוא מפעיל קצת את המרפקים, ולאחר מכות פה ושם, קללות ודחיפות הוא מצליח במאמץ רב לשריין לעצמו מקום פנוי. הוא כורה "קבר אחים" אחד גדול ושם שם את כל המתים שלו. זה כבר למעלה מכוחותיו ללכת לחפש קברים נוספים.

עכשיו הוא כבר עייף ומותש, אין לו כח אפילו להצטער על מות יקיריו. מילא אם היו לו מהם זכרונות טובים, אבל הוא זוכר היטב כי מותם התרחש דווקא באמצע מלחמה חזיתית שערכו הבכורות עם אבותיהם, בדיוק שתי דקות לאחר שה"ילד חמד" הבכור שלו החטיף לו מכה הגונה. אז עכשיו הוא רוצה לשכוח מהכל, פשוט לא לחשוב על שום דבר. הוא רק ישקיט מעט את רעבונו וילך לישון שינה עמוקה עמוקה.

בטנו מקרקרת ודורשת את שלה. הוא חייב למצוא משהו לאכול. מה יאכל? ריח הבשר הצלוי על האש של בני ישראל הכה באפו כל הלילה ועד עכשיו הוא מדגדג לו בנחיריים, אולי באמת יכין לו איזה קבב טוב או סטייק עסיסי, פיצוי על כל הסיוט שעבר עליו בלילה הזה? מאין יקח בשר? זו לא בעיה! הוא יגש אל אורוות הסוסים, יקח לו משם סוס שמן, יהרוג אותו במכה אחת ויצלה את בשרו על האש!

במרץ מחודש הוא הולך אל אורוות הסוסים, פותח את הדלת בתנופה עזה, והנה - מה קורה פה? איפה הסוסים שלי? והחמורים? והגמלים? נכון שרובם מתו במכת דבר, ועוד כמה אחדים במכת ברד, והבכורים שבהם מתו במכת בכורות, אולם בכל זאת הוא זוכר בבירור שנשארו לו עוד כמה! אך איפה הם?

ואז בבת אחת הוא נזכר בהכל. הכל נראה לו כמו חלום רחוק מאוד. מתי זה היה שזבולון בא לביתו וביקש ממנו בהמות? אולי שנה שעברה? אולי לפני חודש? המוח שלו כבר בקושי פועל, הוא זוכר איזו תמונה מעורפלת, שבא אליו זבולון עבדו לשעבר, והתחיל לספר לו סיפורים על איזה חגיגה שהם עומדים לערוך. הוא ביקש ממנו בהמות, ואז הוא נתן לו. מה עוד הוא בקש? אה, הוא בקש גם תכשיטים ובגדים, וכלי כסף ומטבעות זהב. איזה חצוף! רגע רגע - ואני נתתי לו את מבוקשו?! לא יכול להיות! לא יכול להיות!! אחוז תזזית ובהלה הוא רץ אל ביתו, פותח את המגירות, את הארונות והויטרינות - הכל ריק, אין כלום! זאת אומרת שאני נתתי לו! מה קרה ליי? הייתי מטורף? מה קורה כאן? מה קורה כאן??! זה בטח חלום רע, אני עוד מעט אתעורר ואראה שהכל בסדר, והילדים שלי ישנים במיטותיהם בשלוה, וכל חפצי נמצאים במקומם, הכל רק חלום בלהות. הוא מנסה לשפשף את העיניים שוב ושוב, אך הוא

נוכח לראות שזה לא חלום, זו מציאות איומה שהוא נקלע לתוכה. בעצם כל זה היה רק היום בבוקר! לא יאומן, ממש לא יאומן!

אז איפה הוא עכשיו זבולון הזה, אני אתפוס אותו משתי האוזניים ואחייב אותו להחזיר לי הכל! הוא לא מתבייש ככה לעשות - לנצל את החולשה שלי בשעה שיקירי מתים, ולרושש אותי לגמרי? בחמת זעם הוא יוצא החוצה לחפש את זבולון. את זבולון הוא לא מוצא, אבל הוא רואה כמה מידידיו ושכניו שגם הם נראים כועסים. כנראה גם אליהם הגיעו הנצלנים הללו וסחטו מהם כסף! חייבים להתנקם בהם! איפה הם בעצם? הי, הרי הם יצאו ממצרים! לקחו את הרכוש וברחו! גנבים שכמותם!

יחד עם כמה מחבריו הוא מחליט שיש להתארגן למרדף אחר הנמלטים - עליו להחזיר לעצמו את רכושו ויהי מה. הם כבר מתחילים להתארגן, אלא שאז מגיעות שמועות מרגיעות. השמועות אומרות שבני ישראל אמורים לחזור עוד שלושה ימים! כך הם אמרו, ופרעה שכמובן לא סמך על הבטחתם, שלח עימהם שליחים מזויינים להחזירם בכח למצרים בהגיע הזמן. המצרי וחבריו נרגעים מעט, הם יחכו עוד שלושה ימים, ואז - הם כבר יראו לעבדים החצופים שלהם את נחת זרועם!

מן הפח אל הפחת

ומה קורה בימים אלו בדרג המדיני? בארמונו של פרעה? פרעה חוזר לארמונו מובס ומושפל. כיצד העזתי להשפיל את עצמי כך בפני בני ישראל ובפני משה? הוא חושב לעצמו. אולם עלי להתחזק! הוא מחליט נחושות. אסור לשקוע בעבר, צריך ללכת עם הפנים אל העתיד, ולפתוח דף חדש. סוף סוף יצאו בני ישראל ממצרים, זה הזמן לשקם את ארץ מצרים מן הטראומות שפקדו אותה בשנה האחרונה, צריך לכנס ועדת חירום ולהכין תוכנית שיקום כלכלית. צעד אחר צעד נוביל את מדינתנו חזרה אל ימי הזוהר שלה!

אולם כבר מהתחלה הרגיש פרעה שמשהו כאן משתבש! הנתינים הרבים שנמצאים אצלו מכל מדינות מלכותו - מסין, מיפן, מהודו ומכוש ועוד ועוד, הנתינים שעד כה חרדו למוצא פיו ופחדו ממנו פחד מוות, מתחילים פתאום לזלזל. נראה לו כי מתחילים לבצבץ להם ניצני מרד. פרשניו המדיניים של פרעה אישרו את תחושתו. הם זימנו אותו לפגישה דחופה, והודיעו לו כי בתקופה הקרובה צפויים מרידות קשות מצד 'ארם נהריים', 'ארם צובה', ומדינות נוספות. את התרחיש הזה הם נימקו בהסבר פשוט - כל המלכים עושים חשבון הגיוני: 'אם בני ישראל שהיו בתוך מצרים הצליחו להימלט ולהשתחרר מעול המצרים, כנראה שמלכות מצרים מתחילה להתפורר, ולמה שאנו נמשיך להעלות מיסים ולהיות כנועים למצרים?!'. (מכילתא בשלח מסכת דויהי א)

ויהי...

זו היתה הפרשנות של המצריים, אולם המדרש (שם) מגלה לנו שהיתה כאן סיבה נסתרת מאת ה': עד עכשיו היה פרעה שולט מסוף העולם ועד סופו, ומצרים היתה אימפריה של ממש, אולם כל הכבוד הזה לא היה אלא בשביל כבודן של ישראל, [כדי שלא יהיו ישראל נתונים תחת אומה שפלה ובזויה, "וכן אתה מוצא בכל מלכות ששעבדה את ישראל, ששלטה על כל העולם כולו בשביל כבודן של ישראל" - לשון המדרש] אולם עכשיו שבני ישראל יצאו ממצרים, כבר בטלה סיבה זו ומצרים החלה לרדת מגדולתה.

פרעה נאנח עמוקות. כשהוציא את ישראל ממצרים - הוא לא חשב שתהיה לו נפילה מכיוון כזה!

"וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת הָעָם" (שמות פרק יג, פס' יז) - 'ויהי' לשון צער. אוי, ווי היא! פרעה צעק ווי! וכל מצרים צעקה ווי! ווי לנו שהוצאנו את ישראל ממצרים!

המדרש מביא סיבות נוספות לצערו של פרעה על יציאתם של ישראל:

משל למה הדבר דומה? לאדם שהיה לו פרדס. אמר לו חברו: מכור לי את הפרדס הזה, הסכים ומכר לו במאה זוז. ולא היה יודע בעל הפרדס מה יש בתוכו. אמרו לו חבריו: בכמה מכרת את הפרדס? אמר להם, במאה זוז. אמרו לו: יש בו זיתים בשווי אלף זוז, גפנים בשווי אלף זוז, וכן רמונים ומיני בשמים ועוד מינים ממינים שונים, אשר כל אחד מהם שווה אלף זוז. ואתה לא ידעת מה מכרת!

כך היה פרעה - כששלח את ישראל לא היו נחשבים בעיניו כלום. אמרו לו גדולי המלכות: מה עשית?! אילו לא היה בידם אלא הביזה לבדה, כבר נגרם לך מיציאתם הפסד עצום. מה גם שהלכו עימם "ערב רב" (תערובת של אומות), וכמה עשירים היו בהם, כמה חכמים, כמה בעלי אומניות! באותה שעה התחיל פרעה קורא ווי ווי - "ויהי בשלח".

אמר רבי לוי, משל לאחד שהיתה לו שדה מלאה אבנים וקוצים. הוא רצה להתפטר ממנה ומכר אותה בזול לאחר. עמד אותו האיש שקנה את השדה, וסילק את האבנים מתוכה, ומצא תחתיהם מים חיים. נטע האיש ערוגות ערוגות של פירות משובחים - גפנים, רימונים, מיני בשמים. תקע יתדות במקומות הנצרכים, בנה מגדל בתוך השדה והושיב בתוכו שומר. כל מי שהיה עובר על יד השדה היה משבחו ומהללו. פעם אחת הזדמן לשם אותו האיש שמכר את השדה, וראה אותו מלא כל טוב, אמר: אוי לי שכך מכרתי! אוי לי שכך הוצאתי מידי!

כך היו ישראל במצרים כקוצים בעיני המצריים. אולם כאשר יצאו ממצרים, נעשו לפתע עם מיוחס ומפואר, מסודרים לדגליהם לתפארה - מטה ראובן, מטה שמעון, מטה לוי וכו'. כשהיו הבריות רואים את ישראל היו משבחים אותם. ומי היה בין המשבחים? אפילו בלעם הרשע! - שאמר (במדבר כד ה): "מה טובו אהליך יעקב, משכנותיך ישראל". ראה אותם פרעה בתפארתם ובגדולתם, התחיל צווח ואומר: אוי לו לאותו האיש שכך הוציא מתחת ידו! (שמות רבה כ ה)

פתח תקוה

נאנח לו פרעה בכאב, כולו מבולבל, מוקף בבעיות פנים וחוץ. אך... לפתע הוא נזכר, שבעצם המערכה אינה אבודה, ישנו פתח לתקוה. בני ישראל אמרו במפורש שהם יחזרו תוך שלושה ימים, והוא פרעה שלח עימהם שליחים מזויינים כדי להחזירם. כמה טוב שלא איבדתי את העשתונות ברגעי הלחץ והמהומה, הוא חושב לעצמו, אכן אין כמוני! הנה בעוד שלושה ימים יחזרו בני ישראל, אם לא מתוך רצון אז בכח, ואז אוכל להשתלט על העניינים ולהחזיר את המצב לקדמותו.

בינתיים באו אל פרעה חרטומיו ומכשפיו ואמרו לו: דע לך פרעה, כי אנו רואים בחוכמותינו ובכישופינו, שבני ישראל הולכים גם ביום וגם בלילה. כנראה שהם רוצים לברוח ואין בכוונתם לשוב למצרים, תקח זאת בחשבון.

מפנה!

מיטלטל לו פרעה בין יאוש לתקוה במשך שלושה ימים, ונתון בהתלבטות קשה לגבי נקיטת צעדיו הבאים. האומנם כדאי ונכון הדבר לרדוף אחרי בני ישראל ולהחזירם?!

הלוא כבר סבלנו מהם די והותר, כל מערכות הכלכלה והביטחון נהרסו בגללם, ומי ערב לנו שהפעם נצליח להתגבר עליהם?! ומצד שני - הלוא יציאתם הולכת וגורמת להתפוררות מהירה של האימפריה, ומי יודע לאן זה ימשיך להוביל?! ההכרעה קשה. השיקולים לכאן ולכאן כבדי משקל.

אולם ביום הרביעי - חל מפנה משמעותי לטובת פרעה! מכשפיו וחרטומיו הודיעו לו כי בני ישראל מתחילים לחזור אחורה לכיוון מצרים! אהה! נבוכים הם! תועים ומבולבלים, ולא יודעים את דרכם במדבר הגדול - וזו כבר נקודה טובה לטובתי.

אבל זה לא הכל! הנקודה היותר משמעותית היא הכיוון שאליו פנו בני ישראל - לא פחות ולא יותר, אל פי החירות! - בין מגדול ובין הים, לפני "בעל צפון" שהוא האליל החזק והבלתי מנוצח. הידד! בני ישראל הסגירו את עצמם בידיים!

הידיעה המרעישה הזאת מתאמתת יותר כאשר לפתע מגיעים במרוצה חלק מן השליחים המזויינים ששלח פרעה עם ישראל, ומאשרים את הדברים. גם מן המצודה - "מגדול" - הוא רואה איתותים. יש להם הסכם עם שומרי המצודה, שברגע שיש תנועה חריגה, הם מדליקים מדורות הנראות עד מצרים. ואכן היום הם הדליקו מדורות! גם עמלק הרשע שהבחין כי בני ישראל "תועים" במדבר מיהר במרוצה להודיע זאת לפרעה. וכך התאמתה העובדה הזו ללא כל ספק. (מכילתא בשלח ויהי א. מע"ל שא)

משגיא לגויים

נס קרה פה! פשוט נס! רגע, אבל מה פתאום שיתרחשו לי ניסים? חושב פרעה. ניסים נוטים להתרחש דווקא עם בני ישראל, לא איתי. זאת חשתי על בשרי היטב היטב בשנה האחרונה! אז מה באמת קרה כאן?

אולם השאלה הזאת לא מטרידה אותו זמן רב. מהר מאוד הוא מוצא בעזרת פרשניו לענייני דת תשובה פשוטה וברורה לשאלה זו: הרי ה' כעס על פרעה בגלל שני דברים: האחד - שזלזל בו ואמר "מי ה' אשר אשמע בקולו", והשני - שלא הסכים לשלוח את בני ישראל מארצו. על איזה דבר כעס עליו ה' יותר, ובעבורו נתן לו את המכות? תמיד חשב פרעה כי זה בגלל הסיבה השניה, שלא רצה לשלוח את עם ישראל. כך במפורש אמר לו משה רבנו. אולם עכשיו הוא מבין שלא! הסיבה האמיתית היתה שונה - ה' כעס עליו שהוא לא שלח את בני ישראל אך ורק משום שזו פגיעה בכבודו! אולם אין לו לה' ענין מיוחד דווקא בטובתם של ישראל - עובדה שעכשיו, כשפרעה ציית בקולו ושלח את בני ישראל, ה' כבר לא משגיח יותר על בני ישראל. הוא עזב אותם לנפשם במדבר ללא הדרכה כשהם טועים בדרך. אם כן אין פה שום שאלה! ה' חדל להשגיח על בני ישראל, וזוהי הזדמנות פז עבורנו להשתלט עליהם בחזרה! (הר"מ אלשיך. מע"ל שב)

השערה זו מקבלת חיזוק במיוחד לאור העובדה שבני ישראל לא סתם טעו בדרך, אלא פנו דווקא לכיוון "בעל צפון". זה הרי ברור, שברגע שה' חדל להשגיח על ישראל, מיד השתלט עליהם בעל צפון האליל החזק מכולם, ומכוחו הם נסגרו במדבר!

בעל צפון

מי היה "בעל צפון"? היה זה אליל, עשוי שני עמודים גבוהים, שהיו דומים לצורות של אדם, אשר עיניהם עגולות ופתוחות. אולם הם לא נעשו או נחרטו ביד אדם, אלא נוצרו כך מן ה"טבע". על האליל היו חרותים כל שמות המזלות, והמצרים בכח כישופיהם ידעו על פי ההסתכלות בו כל מה שנעשה בעולם. המצרים ייחסו לאליל זה כח רב - "שם גדולם של מצרים, שם היתה תפארתם, שם היתה מקום מיוחס שלהם". (מע"ל רצז)

למצרים היו אלילים רבים, והם האמינו שבידי כל אליל מופקד כח מסוים: יש אליל המופקד על הבריאות, יש אליל לענייני בטחון, בעל צפון היה "האליל לענייני כלכלה וממון", הם האמינו שהוא ממונה על הממון, כמו שכתוב: "זהב מצפון יאתה", ולכן החליטו להטמין דווקא שם את כל הרכוש הרב שכנס יוסף בשבע שנות הרעב. היה זה רכוש רב ועצום שהגיע למצרים מכל קצוות העולם, והוא נשמר שם בתקוה ששם תחול עליו ברכה ושמירה.

כזכור במכת בכורות נכחדו ואבדו כל אלילי מצרים. אולם רק "בעל צפון" נשאר קיים, וזאת כדי להטעותם. שעיקר כעסם של המצריים על עם ישראל היה על כך שרוששו אותם ונטלו מהם את רכושם. עתה חשו שיכולים הם להישען על בעל צפון האליל החזק מכולם והבלתי מנוצח, שהוא ינקום מישראל את נקמתם, וישיב להם את רכושם. (כלי יקר שמות יד ב)

ואכן עכשיו התקבלה אצל המצריים תמונה "ברורה" להפליא: בני ישראל ברחו עם הרכוש הרב שלקחו עימם, ניצלו את חולשתנו הזמנית כדי להתעשר על חשבוננו, ובעל צפון האליל לענייני ממון מתנקם בהם! הוא "מכשף" אותם שיבואו לכיוון שלו, ובכך הוא מסגיר אותם בידנו...! יחי בעל צפון אלילנו הגיבור!

זה שנאמר (איוב פרק יב פס' כג): "מַשְׂגִּיא לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם" - אמרו חז"ל אל תקרא 'מַשְׂגִּיא' אלא 'מַשְׁגִּיא' (לשון שגיאה), שהקב"ה נותן לגויים לשגות ולטעות כדי לאבדם.

קדימה למלחמה!

לאור המסקנות ה"ברורות" הללו, החליט פרעה שאין מה לחכות. בו ביום הוא ארגן עצרת המונית, וקרא לכל העם לצאת למלחמה. בנאומו הנלהב אל האומה הוא אמר: "בני עמי היקרים, בואו עמי, ולא אנהג עמכם כמו כל המלכים! כל המלכים - אם יש להם מלחמה הם נשארים מאחור, ושולחים את עבדיהם לפניהם, ואילו אני מבטיח שאלך בראש כולם, כי בטוח אני בנצחוננו! ויותר מכך - כל המלכים לאחר המלחמה מצווים להביא את השלל אל המלך, והמלך נוטל חלק בראש, ואילו אני אשווה אתכם בביזה, ולא אקח לעצמי שום יתרון בכמות ובאיכות! ולא עוד אלא שאפתח בפניכם אוצרות כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות ואתן לכם!" (מכילתא בשלח מסכת דויהי א)

ואכן פתח פרעה את אוצרותיו, ונתן להם כ"מקדמה" מתנות יקרות ערך ודברי מלכות. ההמון המשולהב לא היה זקוק לשכנועים נוספים, רגשות הנקם שהשתוללו בליבם בימים האחרונים פרצו החוצה, וכולם התארגנו יחד למרדף ולמלחמה נגד בני ישראל.

גיוס המוני

פרעה החליט לגייס צבא אדיר. הפעם הוא לא יקח שום צ'אנס! כבר מספיק בושות הוא ספג בגלל העם הזה, הפעם הוא יראה להם את נחת זרועו! "עלי לגייס צבא רב, באופן שכנגד כל גבר מישראל, יהיו 300 חיילים גבורים! כך לא יוכלו הם להימלט ממני". כך חשב פרעה לעצמו, וממחשבה למעשה הוא פנה לבצע זאת. אולם כיצד ידע מהו מספרם המדויק של עם ישראל? זאת לא בעיה! בשביל מה קיים "משרד הפנים"? עיון מדוקדק בפנקסים הראה לו כי בני ישראל מונים 3,000,000 גברים. למעשה לא היה זה מספרם האמיתי, כי במכת חושך מתו רובם ונשארו רק 600,000 גברים שיצאו ממצרים. אולם בבהלה של התקופה האחרונה עוד לא הספיקו במשרד הפנים המצרי להתעדכן בנתונים אלו. בהתאם לנתונים הרשומים בפנקסים, יצא פרעה עם צבא של 900,000,000 (-תשע מאות מליון) חיילים! פי 1500 יותר מבני ישראל!

ולמי שאומר שהנותרים ממכת חושך הם רק אחד מחמישים, חשב פרעה לגייס פי שלושים מישראל, ולמי שאומר שהנותרים ממכת חושך היו אחד מחמש מאות, פרעה חשב לגייס פי שלוש מישראל. אולם לכל הדעות הללו מנה צבא פרעה תשע מאות מליון חיילים. (ילקוט שמעוני שמות יד רל ובפירוש זית רענן. רבנו בחיי שמות יג יח)

אל הצבא האדיר הזה התלוו שש מאות רכבים מובחרים במיוחד. לכל רכב היו אמורים להצמיד שני סוסים, אלא שפרעה בשנאתו הבוערת כלפי בני ישראל רתם סוס נוסף לכל רכב, כדי שירכבו מהר יותר. אלו היו המרכבות שהצטרפו למלחמה מטעם הצבא, אולם אזרחי מצרים הוסיפו ונידבו את כל הסוסים והרכבים שלהם! ומאין היו להם סוסים? הרי הסוסים שלהם מתו במכת דבר? אלא היו אלה הסוסים של "הירא את דבר ה'" אשר הניס את הבהמות לתוך ביתו לפני מכת דבר, ובכך הציל אותם. אותם "יראים לדבר ה'" הם אלה שנידבו עכשיו את סוסיהם בהתלהבות ובתאוות נקם! מכאן אמרו: "הטוב שבנחשים - הרוג, הטוב שבמצרים - רצוץ את מוחו!" שאפילו ה"יראים" שבהם, מלאים שנאה לישראל היו. ופרעה הגדיל לעשות בכך שאסר את סוסו בידו, מבלי להמתין שעבדיו יעשו זאת עבורו, עד כדי כך שבשה שנאתו הגדולה לעם ישראל את הכללים הבסיסיים. (מכילתא בשלח א)

ביום שני כ' בניסן יצא המחנה הכבד של מצרים למרדף אחרי בני ישראל, מלווה במכשפים רבים שרצו בכח הכישוף לכלות ח"ו את עם ישראל. (זוהר)

המרדף ארך יומיים, וביום שלישי (שהוא היום השישי של פסח) לעת ערב השיגו המצרים את בני ישראל והגיעו אל בעל צפון. כשראה פרעה את בעל צפון עומד איתן, שמח שמחה גדולה. הוא חשב בלבו: אני חשבתי להטביע את ישראל בים, ועכשיו אני רואה שהוא מסכים לדעתי, ולכן הוא עיכב את עם ישראל אצלו כדי להטביעם בים. ומתוך שמחה התחיל פרעה לזבח ולהקטיר ולנסך ולהשתחוות לעבודה זרה, והקריב הרבה קורבנות לאליל הזה, והודה לו על החסד שעשה לו שהסגיר את בני ישראל בידיו כדי להתנקם בהם. (מכילתא בשלח מסכת דויהי ב)

חרדה!

"וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם, וַיִּירְאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'". (שמות יד י)

בני ישראל ראו את מחנה מצרים, מחנה כבד מאוד בא לקראתם, כשהוא מאוחד כאיש אחד בלב אחד נגדם. אך לא זאת בלבד הם ראו, אלא ראו הם אף את "עוזא" שהוא מלאך הממונה על האומה המצרית, והיה מרחף מעל המצריים כדי לעזור להם. (שמות רבה כא ה)

פחד גדול נפל באותו רגע על בני ישראל. לא, הם לא שכחו כל כך מהר את הניסים שנעשו להם במצרים, אולם בכל זאת ניקר בליבם הספק: שמא עד עכשיו היו לנו ניסים במצרים כי ה' רצה להתנקם מפרעה אשר פגע בכבוד ה' ואמר: "מי ה' אשר אשמע בקולו", ואילו עכשיו שיצאנו ממצרים אין ה' משגיח עלינו כבעבר, והנה הסכנה מול העיניים כה מוחשית, נקלענו למצב שבו אנו סגורים מכל הכיוונים: מקדימה - ים, מאחור - המצריים, ומן הצדדים - מדבר מלא חיות רעות, ואף מצודה גדולה של המצריים. (דברי שלום וכסף נבחר. מע"ל שז)

ארבע כיתות

כשראו בני ישראל כך, ניסו לטכס עצה כיצד לפעול. דעותיהם היו חלוקות זה מזה: שבטי ראובן, שמעון ויששכר אמרו: נקפוץ לתוך הים, והעיקר שלא ניפול בידי המצריים!

שבטי זבולון, בנימין ונפתלי אמרו: ניכנע ונחזור להשתעבד במצרים, העיקר שלא נמות!

שבטי יהודה, ויוסף אמרו: נילחם במצרים עד טיפת הדם האחרונה!

שבטי לוי, גד ואשר אמרו: נפחיד את מצרים על ידי שנשמיע קולות של מלחמה, ואז הם יברחו.

היו שניסו לאותת למצרים שהם עומדים לצידם ומוכנים להכנע. והרשעים שביניהם אמרו: "המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר?!", עד עכשיו היינו מצטערים על מיתת אחינו במכת חושך ומרחמים עליהם, אולם עכשיו אנו רואים שעלינו לרחם על עצמנו יותר מאשר עליהם, כי מיתתנו במדבר קשה לנו ממיתת אחינו באפלה, שאחינו נספדו ונקברו, ואנו - תהא נבלתנו מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה.

בתוך כל המהומה קם משה רבנו והשקיט את הרוחות. הוא ענה בסבלנות לכל קבוצה לפי המתאים לה:

לאלו שרצו לקפוץ לים, אמר: "אַל תִּירָאוּ, הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם" - הראה להם צבאות של מעלה מלאכי מרום הבאים לעזרת ישראל, ואמר: הרימו עינכם וראו את המון המלאכים הבאים להושיעכם ואל תתייאשו!

לקבוצה שרצתה לחזור למצרים, אמר משה: "כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד עוֹלָם" - לא תחזרו יותר להיות עבדים במצרים!

לקבוצה השלישית שרצתה להלחם, אמר משה: "ה' יִלָּחֵם לָכֶם" - אתם אינכם צריכים להילחם!

ולקבוצה הרביעית שרצתה להשמיע קולות, אמר משה: "וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן" - אין צורך אפילו להשמיע קולות של מלחמה. התשועה תבוא בצורה אחרת מאת ה'. (מכילתא בשלח דויהי ב. מע"ל שח)

יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע

בשומעם דברים אלו, התחזקו בני ישראל והתאספו בבכיות ובתפילה לפני ה', וכך התקרבו יותר אל אביהם שבשמים והתחזקו באמונה וביטחון.

אומר המדרש: לָמה היו ישראל דומים באותה שעה? ליונה שברחה מפני בן הנץ, ונכנסה לנקיק הסלע, והיה הנחש נושף [שורק] בה מתוך הסלע. אם תכנס לפנים יכיש אותה הנחש, אם תצא לבחוץ הרי בא בן הנץ לתופסה. כך היו ישראל דומים באותה שעה: הים סוגר, ושונא רודף! מה עשו? נתנו עיניהם בתפלה לאביהם שבשמים! עליהם הכתוב אומר (שיר השירים ב יד): "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה... הַשְׁמִיעִנִי אֶת קוֹלֵךְ, כִּי קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה!" (מכילתא שם)

תפילת משה

באותה שעה עמד משה רבנו בתפילה לה' ואמר לפניו: רבונו של עולם, לָמה אני דומה? לרועה שמסר לו אדונו צאן, ומחוסר זהירות ואחריות העלה הרועה את הצאן לראשי צוקים, ולא היה יודע איך להורידם. נתעטף בבגדו והתחיל יושב נבוך ותמה מה תהא עליהם, וכיצד יחלצם. כך אני - אם אני בא להחזירם לכיוון מצרים, הרי שם פרעה ומצריים. ואם אני מוליכן לצד דרום - שם בעל צפון. ואם אני מוליכן לצפון הרי שם מגדול. ואם אני מוליכן למזרח הרי שם הים.

אמר לו הקדוש ברוך: "מַה תִּצְעַק אֵלָיו?!" - בני נתונים בצרה, והים סוגר, ושונא רודף - ואתה עומד ומרבה בתפלה?! יש שעה לקצר ויש שעה להאריך! ומלבד זאת, כבר צעקתם של בני ישראל קדמה לצעקתך, ושמעתי לקולם.

אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: ומה עלי לעשות? אמר לו: אתה מרומם ומפאר ומשבח ונותן שיר ושבח ותהלה ותפארת הודיה והלל למי שהמלוכה שלו, ואני מושיע אתכם. בזכות אברהם אביכם שהלך לעקוד את בנו יחידו על המזבח "**וַיִּבְקַע** עֲצֵי עֹלָה" - בזכותו אני **אבקע** לכם את הים ואצילכם, ואילו מצרים יטבעו בתוך הים, ובכך ידעו כי אני ה'. (ילקוט שמעוני שמות יד רלג)

רעש גדול בשמים

באותה שעה עמד "עוזא" שר של מצרים לפני הקב"ה ואמר לפניו: "רבונו של עולם! נקראת צדיק וישר, ואין לפניך לא עוולה ולא משוא פנים ולא מקח שחד, למה אתה רוצה להטביע את מצרים? הרי פרעה לבדו הוא זה שגזר להשליך את התינוקות של בני ישראל למים, ולמה יענש כל העם בגללו?! ואם אתה רוצה להענישם על כך שהשתעבדו בישראל - הרי כבר נטלו ישראל את שכר עבודתם, כשלקחו את כל הכסף ואת כל הזהב שלהם?!"

מיד כינס הקב"ה את כל פמליא של מעלה ואמר להם: "דונו ביני ובין עוזא שר של מצרים! בתחלה הבאתי על מצרים רעב, והעמדתי להם את יוסף אשר בחכמתו צבר מזון והעשיר את מצרים, ונעשו כולם עבדיו. ואם כן כל רכוש מצרים שייך ליוסף ולבניו! ולבסוף התייחסו המצריים אל בני כגרים ועבדים, והשתעבדו בהם שעבוד קשה, עד שעלתה צעקתם לפני. ושלחתי להם את משה ואהרן עבדי ואמרו למלך שלהם: "כה אמר ה' אלהי העברים", ובאותה שעה היו יושבים לפניו כל מלכי מזרח ומערב והתחיל מתגאה לפניהם ואמר: "מי ה', לא ידעתי את ה', אלא המתינו ואבדוק בספרים שלי אם שמו כתוב אצלי", בדק ולא מצא. השיבו משה ואהרן ואמרו לו: "הוא ברא שמים וארץ, והוא צר את העובר במעי אמו, והוא משיב רוחות ומוריד גשמים, ומפריח טללים, ומצמיח אילנות ועשבים, וממית ומחיה, ונפש כל חי בידו!" השיב פרעה לשלוחי: "אין אלוה בעולם שיעשה מעשים הללו! אלא אני בראתי את עצמי ואת נילוס נהרי". וכיון שכפר בי, שלחתי לו עשר מכות ולא הועיל לו, והמשיך לכפור בי והוסיף לשעבד את בני. ולאחר שהודעתי לו את כוחי וגבורתי שלח אותם בעל כרחו, ועכשיו רדף אחריהם להחזירם שוב לשעבוד! מי שעושה מעשים כאלו ולא מבין, אינו ראוי לטבעו בים הוא וכל חילו?!"

השיבו כל פמליא של מעלה: "הדין עמך רבונו של עולם, ועשה כל מה שאתה חפץ".

באותה שעה ענה עוזא ואמר: "רבונו של עולם! יודע אני בעצמי שהם חייבים, אלא שבכל זאת תתנהג עמהם במדת הרחמים".

שמע מיכאל השר של ישראל, כי עוזא מנסה לבקש רחמים על מצרים, מיד נתן הוראה לשר גבריאל שיטוס למצרים ויביא משם לבנה אחת מן הלבנים שעשו בני ישראל. הביא גבריאל את הלבנה, ומצאו בה תינוק אחד מישראל שהיה מעוך ונתון בתוך הטיט. התייצב גבריאל ואמר: רבונו של עולם! מעשים כאלו עשו לבניך, ואתה תרחם עליהם?! מיד חזר הקב"ה וישב עליהן במדת הדין וגזר את דינם להטביעם בים. (ילקוט שמעוני שמות יד רמא)

קָחָם עַל זְרוֹעָתָיו

הערב ירד, הגיע הזמן שבו עמוד הענן צריך להתחלף בעמוד האש, כמידי לילה. אלא שבלילה זה השתנו הדברים. עמוד האש ירד והלך כמידי לילה לפני מחנה בני ישראל, אולם עמוד הענן לא הסתלק, כי בלילה זה הועיד לו ה' תפקידים גדולים וחשובים, ניסים רבים התרחשו באמצעותו.

הלך עמוד הענן מאחורי מחנה ישראל, והפריד בינם לבין מחנה מצרים. וכך המצריים לא יכלו להתקרב אל מחנה ישראל. כשניסיו המצריים לזרוק לעבר מחנה ישראל אבנים וחיצים, קיבל עמוד הענן את החיצים והאבנים, והחזיר אותם כלפי מצרים.

משל למה הדבר דומה? לאחד שהיה מהלך בדרך, והיה מוליך את בנו לפניו. באו שודדים לשבותו מלפניו, נטל האב את הבן מלפניו ונתנו לאחריו. בא הזאב מאחריו, נטל האב את הבן מאחריו ונתנו מלפניו. באו שודדים מלפניו וזאבים מאחריו - נטל האב את בנו ונתנו על זרועותיו. כך עשה הקדוש ברוך הוא, שהחזיק את ישראל והוליכם במדבר 'יד ביד', וסידר להם את העננים בכל עת לפי צרכם, וזהו שנאמר (הושע יא ג): "וְאָנֹכִי תִרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל זְרוֹעֹתָיו". (מכילתא בשלח ויהי ד. רש"י שמות יד יט-כ)

חושך מצרים!

בעוד עמוד האש הולך לפני בני ישראל ומאיר להם את דרכם - הרי עמוד הענן מחשיך את מחנה מצרים לגמרי! חושך גדול נפל פתאום על מצרים, חושך עבה וסמיך, ממש כמו במכת חושך!

חושך זה היה למעשה "חוב קטן" שנשאר למצרים ממכת חושך, כי כל המכות ארכו שבעה ימים, ואילו מכת חושך ארכה רק ששה ימים. את היום הנוסף שמר להם הקדוש ברוך הוא ללילה הזה, כדי לעשות למצרים "הצגה מושלמת".

אולם התרחש כאן נס בתוך נס. למרות החושך הכבד שירד עליהם עד שלא יכלו לראות זה את זה, בכל זאת הם ראו היטב את מחנה ישראל שהיה מואר באור חזק על ידי עמוד האש! (מע"ל שיד)

חרבם תבוא בלבם

נתאר לעצמנו את אותו מצרי שרודף בתאוות נקם אחרי זבולון עבדו לשעבר במטרה להחזיר לעצמו את רכושו. הנה לאחר יומיים של מרדף מטורף הוא סוף סוף משיג יחד עם כל חבריו את מחנה ישראל! עכשיו מחנה ישראל נמצא ממש במרחק קטן ממנו, והנה הנה עוד מעט הוא יכנס לשם בחמת זעם ויראה לזבולון ולכל חבריו את נחת זרועו! כמצרי הנאמן לדתו הוא לא שוכח להודות ל"בעל צפון" אשר נקם את נקמתו והביא אותו עד הלום, וכבר הוא מתכונן לזנק על בני ישראל, להתנפל עליהם כחיית טרף, ולכלות בהם את כל זעמו ותסכוליו האחרונים.

הוא מכניס את היד לתרמילו להוציא כמה חיצים, ולפתע פתאום בלי הודעה מוקדמת --- הצילו! מה קורה כאן?!?! אני לא רואה כלום! אולי התעוורתי?! ואולי... מה זה יכול להיות? בבת אחת הוא חוזר אל הסיוט הנורא ההוא שהתרחש במצרים לפני זמן לא רב במכת חושך. שוב צעקות בהלה, דחיפות, מכות, אנחות של כאב... הצילו!!!

טוב שיש לי קצת נסיון, הוא חושב. לפחות הפעם אעמוד במקומי ולא אנסה ללכת

לשום כיוון כדי לא להסתבך יותר. הוא עוד זוכר היטב איזה חבטות ספג במצרים כשפתאום באמצע הדרך הביתה נהיה חושך מוחלט, והוא בבהלתו ניסה לחפש את דרכו בחושך, ונתקל באנשים מבוהלים והיסטריים כמוהו. את הדחיפות, החבטות, הנפילות והמכות שהיו שם הוא זוכר היטב, ובהחלט מעוניין לוותר על ה"תענוג" הגדול הזה כרגע. לכן מוטב עכשיו לעמוד ולא לזוז!

אך רגע, מה קורה פה? איך יתכן? מכיוון מחנה ישראל אני רואה אור גדול! את כף ידי אינני יכול לראות, אך את מחנה ישראל אני רואה היטב. איך יתכן? נו, אז זו חצי נחמה, כך אוכל לפחות לזרוק לעברם כמה חיצים! איפה זבולון עבדי? הוא מנסה לתור בעיניו אחר זבולון שלו, והנה הוא מצליח לראות אותו. למרבה הפלא, זבולון אינו נראה מוטרד או מפוחד. הוא יושב עם אשתו וילדיו ואוכל ושותה בשמחה. כנראה אינו יודע מה מחכה לו עכשיו, אני כבר אדאג להשבית את שמחתו!

הוא ממהר לחפש את החיצים שלו, ולאחר גישושים ומישושים ארוכים ומייגעים הוא כבר מחזיק בידו מספר חיצים. אתחיל מהקל אל הכבד, הוא מגחך לעצמו בהנאה, קודם אזרוק חץ לעבר הבן הקטן, אחר כך על הגדול יותר, וכך הלאה לפי הסדר... זבולון יהיה אחרון חביב, כדי שיהיה לו קצת "נחת" לפני מותו. זה בהחלט מגיע לו בגלל כל מה שסבלתי בגללו.

המצרי מכוין את החץ אל המטרה, עושה תנופה חזקה, ו... בעוצמה רבה הוא מיידה את החץ. הוא אינו רואה את החץ העושה את דרכו לכיוון מחנה ישראל, כי החושך מונע זאת, אולם הוא מצפה בדריכות לראות את בהלתם הפתאומית של זבולון ומשפחתו, למראה דרישת השלום החמה והחדה ששיגר להם כעת...

ולפתע... אאייי!!! צרחת אימים פורצת מגרונו של המצרי. חפץ חד פוגע קשות בידו הימנית ופוצע אותה. דם רב זב ממנה, והוא אינו יכול אפילו לטפל בה. אין לו בהישג ידו שום אמצעי טיפול. לנסות לחפש זה לא כדאי - כי כל נסיון לזוז לכאן או לכאן בחושך הנורא הזה עלול להזיק לו יותר, הוא עלול להתקע בחבריו וליפול, או שהוא יפיל אותם בטעות ויספוג על כך בעיטות ומכות נמרצות, וכרגע אין לו שום חשק לא לזה ולא לזה. חסר אונים הוא מנסה "לחבוש" את הפצע על ידי הבגד שלו. כאשר הוא בא להוציא את החפץ החד שנתקע בו, הוא נדהם לגלות במישושו כי החפץ הזה מוכר לו... מוכר לו מאוד... רק לפני מספר שניות הוא החזיק אותו בידיו...

"זֹאת רָשָׁע לַצַּדִּיק וְחֹרֵק עָלָיו שִׁנָּיו: ה' יִשְׂחַק לוֹ כִּי רָאָה כִּי יָבֹא יוֹמוֹ: חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים וְדָרְכוּ קַשָּׁתָם... **חַרְבָּם תָּבוֹא בְלִבָּם** וְקַשְׁתוֹתָם תִּשָּׁבַרְנָה" (תהלים לז, יב - טו)

באו מים עד נפש!

ובינתיים במחנה ישראל, פונה משה רבנו בציווי ה' אל בני ישראל ואומר להם: עליכם לנסוע לכיוון הים, ומה' תבוא הישועה!

מבוכה נפלה בקרב המחנה. להכנס לתוך הים? לא להכנס? מי יכנס ראשון? עוד הם מתלבטים וחוככים בדעתם מה לעשות, והנה בא נחשון בן עמינדב משבט יהודה ובבת אחת קפץ אל תוך המים! ראו זאת יתר השבטים ולבשו עוז ואף הם קפצו לים. אולם הים לא נבקע מיד, המים הגיעו עד חוטמם וכמעט הטביעו אותם. קרא נחשון ואמר: "הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ"!

באותה שעה עמד משה בתפילה. אמר לו הקב"ה: בני עומדים בים ועומדים להטבע ואתה מאריך בתפילה? אמר לו משה: וכי מה אני יכול לעשות? אמר לו הקב"ה: "וְאַתָּה הָרֵם אֶת מַטְּךָ וּנְטֵה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבְקָעֵהוּ"! (ילקוט שמעוני תהילים סח)

השלכת המטה

תחילה ציוה ה' את משה שיסיר מידיו את המטה, אין הוא חפץ שקריעת ים סוף תתרחש באמצעות המטה. ומדוע?

אמר רבי סימון: משל לאדם שהיה אהוב מאוד על המלך, והיה תמיד נושא בידיו "זמורה" (אות של כבוד ושלטון) וכולם היו מכבדים אותו. אמרו אנשים: אם הזמורה לא היתה בידו - לא היה מתכבד. שמע המלך ואמר לו: עזוב מידך את הזמורה וצא לחוץ, וכל מי שאינו שואל בשלומך, אני נוטל את ראשו!

כך אמרו המצריים: לא היה יכול משה לעשות כלום אלא רק עם המטה! בו הכה את היאור, בו הביא את כל המכות! כיון שבאו ישראל לתוך הים והמצריים עומדים מאחריהם, אמר הקדוש ברוך הוא למשה: השלך את מטך, שלא יאמרו אילולי המטה לא היה יכול לקרוע את הים. (שמות רבה כא)

הים ראה וינס

השליך משה את מטהו, ונטה את ידו כלפי מעלה, והנה החלה לנשב רוח קדים עזה - רוח מזרחית שהיא הרוח החזקה ביותר בכל הרוחות, ובה הקב"ה נוקם את נקמתו מן הרשעים. על ידי רוח זו רצה הקב"ה להטעות את המצריים שיחשבו כי הים נבקע ונקפא בצורה טבעית, ובכך יחליטו לרדוף אחרי בני ישראל. (שמות יד כא רש"י ורמב"ן)

כשרצה משה לבקוע את הים, לא רצה שרו של ים לחלק את מימיו, כי היה טוען: "אני גדול ממך, שאני נוצרתי ביום השלישי, ואתה נוצרת ביום השישי". אומנם - 'תנאי התנה הקב"ה עם הים עוד משעת ימי בראשית, שיקרע לפני בני ישראל', אולם שרו של הים חשב כי כעת כשבני ישראל נמצאים בדרגה נמוכה מבחינה רוחנית ושקועים עדיין בעבודה זרה של מצרים, אין ראוי שייעשה להם נס במצב כזה. הראה לו משה את המטה שבו היה חקוק השם המפורש, וכן את ארונו של יוסף, אולם שרו של הים עמד בסירובו. כיון שראה משה כך אמר לקדוש ברוך הוא: אין הים רוצה להקרע. מה עשה הקדוש ברוך הוא? נתן ימינו על ימינו של משה, ואמר לשר הים, כי עתידים בני ישראל לקבל את התורה, ולכן הם ראויים שייעשה להם נס. משראה השר של הים את הקב"ה בכבודו ובעצמו אחזו פחד גדול וברח ממקומו, שנאמר: "הים ראה **וינס**". (שמות רבה כא, ו. מע"ל שיב)

בתוך הים – ביבשה

עומדים בני ישראל בתוך הים, והמים מכסים את כל גופם, ולפתע, בבת אחת - הכל יבש! מי הים נבקעו ונעמדו בצדדים! קרקעית הים אפילו לא לחה, אלא יבשה לגמרי! ולפניהם נפתח מסלול הליכה פתוח באורך של כ- 300 קילומטר, כשהמים עומדים להם כחומה מימינם ומשמאלם! איזה פלא!!! ישתבח שמו לעד. (תרגום יונתן)

כשראה זאת השטן, התחיל לקטרג ואמר: רבונו של עולם! מאחר שבני ישראל היו עובדי עבודה זרה במצרים - למה עשית להם את הנס הזה?! והיה השטן הולך וצועק עד ששר של ים שמע את קולו ורצה ללכת בזעף ובחימה להטביע את בני ישראל.

מיד השיב לו הקב"ה: שוטה שבעולם, וכי בכוונה וברצון עבדו ישראל עבודה זרה?! והלוא לא עשו זאת אלא מתוך שעבוד וטרוף הדעת שהיו מנת חלקם במצרים! כיון ששמע זאת שר של ים - הסיר חמתו מבני ישראל, והפנה את כל זעמו כלפי מצרים.

ירד גבריאל המלאך אל עם ישראל והקיפם ושמרם כחומה. והיה מכריז על הים ואומר למים שבימינם: הזהרו בישראל שעתידים לקבל את התורה שניתנה בימינו של הקב"ה, שנאמר: "מימינו אש דת למו". חזר ואמר למים שבשמאלם: הזהרו בישראל, שעתידים להניח תפילין בשמאל! חזר ואמר למים שלאחוריהם: הזהרו בישראל שעתידים להתעטף בציצית מאחוריהם! והמים שומעים דבריו ועומדים כחומות. (ילקוט שמעוני שמות יד)

ונחלק להם הים לשנים עשר קרעים כדי שיהא לכל שבט ושבט שביל לבדו, וכך ילכו בנחת ובצורה מסודרת. חומות הים שבין כל שבט ושבט היו מאירים ויפים מההשתקפות של עמוד האש, ונראו כיהלומים בורקים ושקופים, כך שיכלו לשוחח ולדבר זה עם זה, ובכך היו רגועים יותר והתיישבה דעתם. (שמות רבה כד. מכילתא בשלח ויהי ד. מע"ל שלד)

את הרוח החזקה הממשיכה להשתולל בעוז, הם לא חשו, כי ענני הכבוד המשיכו ללכת עמם וסוככו עליהם. (מע"ל שלג)

דרש רבי נהוראי: היתה בת ישראל עוברת בים ובנה בידה ובוכה, מושיטה ידה ונוטלת תפוח או רימון מתוך הים ונותנת לו, וזה שנאמר: "לא חסרת דבר" - שלא היו חסרים אלא להזכיר דבר והוא נברא לפניהם. (שמות רבה כא י)

גם רוח השיב ה' מגן עדן, שנשאה והביאה עימה אל בני ישראל ריחות ערבים של מיני בשמים.

ומה שתוך - מתוך מי הים עצמם, יצאו מים מתוקים! בני ישראל היו נוקבים בקירות המפרידים בין שבט לשבט, ויצאו מהם זרמי מים מתוקים כאילו יצאו ממעיין. (שוחר טוב קיד ז)

פרסום הנס

כאשר נבקע ים סוף, נבקעו עימו כל המימות שבעולם, כל המים שבכוסות השתיה, בחביות, בבורות, בנהרות ובימים הגדולים - כולם נבקעו לשניים, כדי לפרסם את הנס הגדול שנעשה לכבוד בני ישראל. (ילקוט שמעוני שמואל ב כב)

נתאר לעצמנו: יושב לו סיני ושותה להנאתו כוס תה, ולפתע - מה זה? התה נעמד לו בצידי הכוס, ובאמצע נעשה ריווח. מופתע והמום הוא הולך להראות את הפלא לאשתו. הוא פוגש אותה במטבח כשהיא מחזיקה בידה כף גדולה, ועל פניה ארשת פנים של תדהמה. בוא תראה, היא קוראת לו כמעט בהיסטריה, תראה מה קורה פה! היא מראה לו את סיר המרק סיני שבישלה זה עתה ומספרת בהתרגשות: באמצע שאני בוחשת את המרק, פתאום נעמדו להם מי המרק בצידי הסיר, ובאמצע - הכל יבש! שניהם מתבוננים יחד בתדהמה בסיר ובכוס התה, כשלפתע נשמעים צעקות מכיוון חדר האמבטיה. בבהלת מה הם ניגשים אל בנם הקטן, שבקש להשתכשך לו מעט במים, ונדהמים לגלות גם שם מראה מוזר...

משהו קורה פה! אולי איזו תופעת טבע נדירה שהם לא שמעו עליה? הם מחליטים לצאת לרחוב להראות לכולם את הפלא, אך הם מגלים כי הם לא היחידים. אצל

השכנים כולם קרו דברים דומים. כל המים נבקעו! הדבר הפך לשיחת היום, כולם ניסו להעלות השערות שונות באשר לתופעה המוזרה. אולם ההלם הגדול יותר הגיע כאשר התחילו להגיע שמועות כי גם המים שבים נבקעו! אנשים רבים אשר הפליגו באוניות באותה עת, העידו כי לפתע פתאום ניטלטלה אונייתם טלטלה עזה, וכל מי הים ניטלטלו לצדדים לגובה אדיר, ובאמצע - יבש הים.

הסיפורים המשיכו להתגלגל מפה לאוזן, וההשערות התרבו מיום ליום. אולם כעבור מספר ימים, כאשר הגיעו החדשות המסעירות אודות נפילתה הפתאומית של האימפריה העולמית - מצרים, אז התקבלה תמונה ברורה לגבי כל מאורעות התקופה האחרונה. עדי ראיה שהיו בקרבת מקום האירוע סיפרו, כי בני ישראל יצאו ממצרים, וכאשר רדפו אחריהם המצריים להחזירם, נעשה להם לפתע נס גדול, ונבקעו מי ים סוף לכבודם. אותם מים הטביעו לאחר מכן את כל המצריים וכך נפלה בבת אחת האימפריה האדירה.

הנה כי כן, כך התפרסם בעולם כולו שמו של הקדוש ברוך הוא יתברך ויתעלה, אשר בגבורתו משנה את כל מערכות הטבע למען בניו חביביו - עם ישראל.

מרדף בתוך הים

נחזור אל מחנה מצרים, אל המצרי האומלל המטפל בידו הפצועה. לא זמן רב הוא ישב 'ללקק את הפצע', זה בהחלט לא הזמן המתאים. עכשיו חשוב לו יותר להתנקם בזבולון. אם פעם אחת זה לא הלך, אין זה אומר כי צריך להתייאש, מנסים שוב. אולם הנסיון הזה עלה לו בפציעה חמורה נוספת ברגל השמאלית, כאשר הענן החזיר אליו את אותו חץ חזרה. כחיה פצועה הוא החליט לנסות את מזלו בזריקת אבנים, ואז קיבל 'פנס' רציני במצח. לאחר עוד כמה נסיונות כושלים ששילם עליהם ביוקר, הגיע המצרי למסקנה שהעסק הזה לא משתלם. אי אפשר להרוג את היהודונים הללו מרחוק, צריך פשוט לתפוס אותם בידיים ולגמור סיפור. קדימה, יש למהר. אומנם המשימה לא קלה בחושך השורר, אך טוב שלפחות רואים את מחנה ישראל ויודעים את כיוון ההליכה.

ולפתע--- המצרי חש טלטלה עזה! רוח עזה החלה פתאום לנשב, והוא כמעט עף ממקומו. מה קורה פה?! מה הרוח הזאת? חשבתי שכבר נגמר החורף, אפילו מעיל לא לקחתי אתי. חה... כאילו שזה היה עוזר, איזו רוח זאת? זאת לא רוח, זו ממש סופה.

והנה - לא יאומן! המצרי משפשף את עיניו בחוסר אמון. הרוח העמידה את מי הים לצדדים והקפיאה אותם, איזו תופעת טבע נדירה ומעניינית! המצרי מאמץ את עיניו לראות, מה עושים כרגע בני ישראל? הנה - הם נכנסים לתוך הים! חושבים שיצליחו להימלט... שוטים שכמותם, מה הם חושבים, שרק הם ראו שהים התייבש? גם אנחנו רואים זאת, מיד נרדוף אחריהם ונשיג אותם!

מחבריו הוא שומע כי גם הם בדעה אחת עמו, וכך - בלי שהיות, פונה מחנה מצרים אל תוך הים הבקוע, למרדף אחר בני ישראל. המרדף מתיש ומייגע - הרוח הנוראה המשתוללת אינה מפסיקה אף לרגע, והרכיבה קשה מאוד. מידי פעם מתנגשים הסוסים אלו עם אלו בגלל החושך הנורא, ומעוררים מחדש את כאב הפציעות והמכות שספגו מן החיצים והאבנים, אבל המטרה הגדולה העומדת למול עיניהם גוברת על כל קושי! זהו כוחה של השנאה המקלקלת את השורה, מעל לכל השערה.

המצרים מתפלאים לראות כי בני ישראל הולכים דווקא רגועים. הם לא נראים מטולטלים מן הרוח הנוראה. ואם לא די בכך, הם מבחינים גם שיש להם פירות טעימים, והם אוכלים אותם להנאתם בנחת ובשמחה.

מהומת מוות

כמעט כל הלילה נמשך המרדף - בני ישראל עוברים בים, והמצרים אחריהם. כשהתקרב כבר הבוקר, הספיקו כל בני ישראל עד האחרון שבהם, לעבור את הים ולצאת אל היבשה, ואילו מחנה מצרים - היה כולו עד האחרון שבהם בתוך שטח הים. זו היתה השעה שבה חפץ ה' יתברך לעשות את הנקמה הסופית מן המצריים.

"וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף ה' אֶל מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן, וַיָּהָם אֵת מַחֲנֵה מִצְרָיִם".

לפתע החלו להשמע קולות אדירים של ברד ואש מתלקחת. עמוד הענן החל לרכך את האדמה מתחת רגלי המצריים, ועמוד האש הרתיח את האדמה, וכך הפכה הקרקע לטיט רותח! מעוצמת החום, נשמטו פרסות הסוסים מרגליהם! גם גלגלי המרכבות החלו להישרף. המרכבות נגררו ב"צליעה", ויושביהם היטלטלו בעוצמה רבה מצד לצד. חומות המים הגדולות החלו להתפורר, ועל ראשי המצריים נחתו אבני קרח כבדות ששברו את ראשיהם.

ואם לא די בכך - לפתע החלו כל מיני מחלות שונות ומשונות, כמו שחין, טחורים, כאבי בטן ועוד, לפקוד את המצרים. (שמות יד כד. רש"י. רשב"ם. ספורנו. מכילתא בשלח ויהי ה. מע"ל שלט)

נתאר לעצמנו מה התחולל שם. יושב המצרי על מרכבתו בעיצומו של מרדף מייגע בתנאים קשים של חושך ורוח סערה. לפתע - קופץ הסוס ממקומו כאחוז תזזית, המצרי נופל בחבטה על קרקעית המרכבה, ושובר את הכתף. מה קרה לו, לסוס הזה? חושב המצרי בכעס. הוא עדיין לא מספיק להתרומם, והנה - טראח...! גלגל אחד מן המרכבה נופל, והמרכבה סופגת חבטה עזה, היא נעשית מוטית בשיפוע חד לכיוון הגלגל החסר, והמצרי היושב בתוכה מתגלגל בעוצמה רבה ב"מורד" התלול... אגב הגלגול הוא מספיק לשבור עוד כמה עצמות. אבל בכך לא די! הסוס כאילו השתגע! הוא קופץ ומשתולל, וגורר עמו את המרכבה. המרכבה מיטלטלת מצד לצד, כשכיוון השיפוע משתנה בהתאם, והמצרי מתגלגל מצד לצד - מימין לשמאל, ומשמאל לימין, ומשם - לאחור, ומאחור - לפנים. ספק אם נשארה בגופו עצם שלימה מכל הטלטולים הללו...

הוא מחליט שעליו לסיים את הסיוט הנורא הזה עכשיו! עליו לרדת מן המרכבה הקפיצית הזו כמה שיותר מהר! אבל איך? כל גופו שבור וכמעט אין ביכולתו להניע אבר. אולם הוא מתאמץ בכוחות על אנושיים, תופס היטב במעקה כדי לא ליפול שוב ומוציא את רגליו אל מחוץ למרכבה. עכשיו הוא ירד ממנה ויגמור את הסיוט! בבת אחת הוא קופץ מן המרכבה, ו.... מה זה? הנעליים נמסות! הוא עוד לא מספיק להבין מה קורה, וכבר הוא מוצא את עצמו יחף, ואז --- אייי....! זעקת כאב נמלטת מפיו. הקרקע כולה מלאה בוץ רותח! כויות ענקיות ועמוקות צורבות את כפות רגליו. בתנועה אינסטינקטיבית הוא מרים את הרגל האחת, ולאחר מכן מניח אותה ומרים את השניה - חבל שאי אפשר להרים את שתי הרגליים ביחד! וכך הוא מרים לסירוגין פעם את רגל ימין ופעם את רגל שמאל, כשכל כולו בוער מן הכויות האיומות. ה"ריקוד" המוזר הזה מזכיר לו משהו, גם במכת כינים הוא רקד ריקוד דומה...

נפלתי מן הפח אל הפחת, הוא חושב לעצמו, המצב בתוך הכרכרה היה יותר נסבל... במאמצים מרובים הוא עולה שוב על הכרכרה. הוא ממשיך לספוג מכות ושברים, אלא שעכשיו הוא מקבל את היסורים יותר באהבה... זה עדיף על פני הכויות האיומות. המצרי כבר התייאש מלנסות לקום, הוא שוכב על קרקע המרכבה חסר ישע וממשיך לספוג מכות. הכויות בכפות הרגליים צורבות כאש, מה גם שנשאר דבוק בהן עדיין טיט רותח שטרם התקרר. כאשר ניסה לגרד אותו עם היד, חטף כויות נוספות בידיו.

אולם זה לא הכל... לפתע החל כל גופו לפרוח בשחין. רק לא זה! אין לו כח לסיוט הנורא הזה...! הוא מרגיש שהוא כמעט מאבד תחושה... איך אפשר לסבול עד כדי כך?

שברים, מחלות, מכות, כויות - כך היה מחנה מצרים כולו בבהלת מוות! בשלב זה הבינו סוף סוף המצריים, כי ה' נלחם למען בני ישראל. הם הבינו שפרשני הדת של פרעה טעו בפרשנותם, במה שאמרו שלאחר שבני ישראל יצאו ממצרים, ה' כבר עזב אותם. הנה עכשיו ה' מתנקם בנו, הבינו המצריים, ולכן - עלינו לברוח!

מיד - החליטו כולם לעשות 'רברס'. בכוחות לא להם מנסים המצרים למשוך במושכות הסוסים ולהפנות אותם חזרה לכיוון היבשה. אולם "פקקי תנועה" כבדים חסמו את המעבר. עגלות תקועות, בני אדם חולים השוכבים בחוסר אונים, ארגזים שנפלו מן העגלות - כל אלו חסמו את הדרך ולא אפשרו מנוסה.

אין מנוס!

אולם כל זה היה רק "מקדמה" - לפנות בוקר התרחשה המפלה הקשה ביותר:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נְטֵה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם... וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם, וְיָשָׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ, וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ, וַיְנַעֵר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם" (שמות יד כו, כז)

לפתע, בבת אחת, עם הטיית ידו של משה, נפלו חומות המים האדירות, ושבו לשטוף את הים. הגלים הסוערים שטפו בשצף קצף את המצרים המבוהלים.

המצרים שהיו קרובים לשפת הים ניסו לברוח, אך הסוסים הכניסו אותם לתוך הים בכח. היו שידעו לשחות וחשבו בכך להינצל ולהגיע לשפת הים, אבל הים הגועש לא נתן להם לעשות זאת. היו שניסו לברוח מן הים בכח הכישוף. אבל שרו של ים אמר: האם אפשר שפקדון שנתן ה' בידי - אתננו לצאת מידיי?! ואז היו המים רצים אחרי המצרים וסוחפים אותם אליהם שוב בכח.

שני מכשפים גדולים במיוחד היו במצרים - יוחני וממרא שמם, ועשו להם כנפיים בכשפים ופרחו באויר ונתלו ברומו של עולם. אמר גבריאל: "ברוב גאונך תהרוס קמיך"! מיד אמר הקב"ה למיכאל: לך ועשה בהם דין! תפסם מיכאל בשערות ראשם וקעקען על פני הים. (ילקוט שמעוני שמות יד רלה)

"תרגילי מים"

אבל ה' לא נתן למצרים את ה"תענוג" לטבוע בקלות, ולהתפטר מהצרות. ה' ניער את גלי הים בעוצמה רבה, והמצרים החלו להיזרק בכח רב מן הים לאויר, ומן האויר חזרה לים, וכך שוב ושוב. ה"קפיצות לגובה" הללו לא היו חוויה נעימה במיוחד, שכן בהיותם למעלה באויר, ה' הפך אותם ועשה להם "גלגולי סלטה"... נזרק המצרי עם מרכבתו לאויר, כשהמרכבה למטה והוא למעלה, אולם באמצע הדרך הם התהפכו -

הסוס למעלה והמצרי עם ראש למטה. וכך, כאשר נחתו חזרה לים, קיבל ראשו של המצרי חבטה עזה.

בדרך הטבע, כבר היו כולם צריכים למות תוך מספר שניות, אלא שנתן בהם הקב"ה חיות, כדי שירגישו את היסורים שוב ושוב.

ה"צדיקים" שבמצרים אכן מתו די מהר - "צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים" - שקעו כמו עופרת ונטבעו. הבינונים שבהם "יָרְדוּ בְמְצוֹלֹת כְּמוֹ אָבֶן" - ה' נתן להם לעשות כמה "תרגילי מים" נחמדים ורק אחר כך הטביע אותם. ואילו הרשעים, שהתאכזרו ביותר לבני ישראל נעו ונדו בתוך הים זמן רב, כמו קש הצף על פני המים - "תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ". (מכילתא ורש"י)

לעומת זאת העמים האחרים שהצטרפו למרדף, לא טבעו בים. ה' חיזק את ליבם שירדפו אחרי בני ישראל כדי שיראו במפלת המצרים ויכירו בגדולת ה' יתברך, וילכו לספר זאת בכל העולם. מֵי הים הכירו, מי מצרי ומי משאר האומות! (ש"ך וזוהר. מע"ל שדמ)

נתאר לעצמנו: מיטלטל המצרי הרשע בתוך המים מצד לצד, ולפתע - נזרק לאויר בכח רב, עושה גלגול, ונוחת חזרה בחבטה עזה אל תוך הים. העוצמה החזקה שבה הוא נופל, גורמת לו להכנס עמוק עמוק בתוך הים, והמים שוטפים אותו מכל כיוון. הוא מנסה לשחות או להוציא את הראש מן המים כדי לנשום, אך ללא הצלחה. כעבור מספר שניות של סיוט נורא, הוא מרגיש שהוא מתחיל לאבד את הנשימה. 'עוד מעט אני מת' הוא חושב לעצמו, והמחשבה הזאת די מנחמת אותו. הנה הוא כבר כמעט כמעט מת, ו--- הופס! גל גדול ואדיר מעלה אותו בבת אחת ממעמקי הים, וראשו יוצא החוצה. באינסטינקט בלתי רצוני הוא עושה נשימה עמוקה וממלא את ראותיו באויר. לאחר עוד כמה טלטולים קשים, שוב - קפיצה לגובה, גלגול ונחיתה אל מעמקי הים. שוב מאבק בגלים, שוב איבוד נשימה, כמעט מוות, ו- חזרה החוצה לנשום אויר נוסף, להמשיך לחיות, להמשיך לסבול. וכך חוזר הדבר על עצמו שוב ושוב!

"שֵׁבֶט – לְגֵו כְּסִילִים"

אומר המדרש: משל פרעה למה הדבר דומה? לרועה אחד שהיה רועה חזירים. מצא רחל אחת [נקבת האיל], משך אותה לעדרו. שלח בעל הרחל לומר לרועה: "תן לי את רחלי". אמר לו: "אין לך אצלי רחל!". אמר בעל הרחל לידידיו: הודיעו לי - מהיכן הוא משקה את בהמותיו? הלכו והודיעוהו, וסתם לו את המעיינות. אמר לו: "שלח לי רחלי!" אמר לו: "אין לך בידי רחל!", אמר בעל הרחל: הודיעו לי - היכן הוא מושיב את בהמותיו? הלכו והודיעוהו, הלך והרס את הצריפים. אמר לו: "שלח לי רחלי!" אמר: "אין לך בידי רחל!" אמר: הודיעו לי - היכן הוא רועה? הלכו והודיעו לו, ושרף את כל העשב שהיה לו. אמר לו: "שלח לי רחלי!", אמר: "אין לך בידי רחל!". אמר: הודיעו לי - היכן בנו הולך ללמוד? הלך ולקח את בנו ואסר אותו תחת ידו. אמר לו: "שלח לי רחלי!" אמר לו: "הרי לך רחלך!". היה הרועה ממשיך בעבודתו, ולפתע תפס אותו בעל הרחל ואסר אותו עם בנו. אמר הרועה: "עכשיו אין רחלך בידי, למה אתה אוסר אותי?! מה יש לך בידי עודי?!", אמר לו: "אני מבקש ממך כל מה שילדה, והצמר שגזזת ממנה - כל הימים שהיתה אצלך!" התחיל צווח ואומר: הלואי ולא הייתי מחזיר את הרחל, והיו בני אדם אומרים: הנה הרועה עמד בדבריו, והוא [בעל הרחל] לחינם התנכל לו ובקש להרגו. אבל עכשיו שנתתי לו את רחלו, הרי זה כאילו הודיתי באשמה, ויש לו פתחון פה לתבוע ממני דברים נוספים.

כך: המלך - זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, רחל - אלו ישראל, רועה חזירים - זה פרעה. ירדו ישראל למצרים ונתן עליהם פרעה מסים, וגזר "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו". התחיל הקדוש ברוך הוא אומר למשה: אמור לפרעה "שלח עמי ויעבדוני". הלך ואמר לו, התחיל פרעה אומר: "מי ה' אשר אשמע בקולו?!" בא משה ואמר לקדוש ברוך הוא: "הרי הוא אומר מי ה' ואינו רוצה לשלח!" אמר לו: היכן מצרים שותים? אמר לו: מנילוס. אמר לו: הפוך אותו לדם. הלך אהרן והכהו ונהפך לדם. התחילו המצרים מבקשים לשתות, ולא היו מוצאים. חזר ואמר: "שלח עמי!" ולא רצה. אמר לו: היכן בהמתו רועה? שלח עליהן ברד ושיבר כל עץ שלהם ושרף את הכל. ואחר כך שלח להם ארבה ואכל כל ירק העץ. הביא עליו כל המכות ולא רצה לשלחם. ולבסוף נטל בנו וחבשו, שנאמר "וה' הכה כל בכור". באותה שעה אמר פרעה: "קומו צאו!". אולם לאחר מכן תפשו הקב"ה וחבשו בצד בנו שנאמר: "ונער פרעה וחילו בים סוף". התחיל פרעה אומר: "הלואי לא שלחתים! והיו העולם אומרים: הנה פרעה עמד בדיבורו". על כך נאמר (משלי כו ג): "שׁוֹט לַסּוּס, מֶתֶג לַחֲמוֹר, וְשֵׁבֶט - לְגֵו כְּסִילִים" - הסוס צריך "שוט" כדי להטות אותו לדרך הנכונה, החמור צריך "מתג" כדי לרסן אותו, כך הכסיל - מבין רק ב"שבט" ובמכות. הכסיל זה פרעה, שלא למד לקח מהתחלה, וספג מכה אחר מכה, עד המכה המוחצת בים סוף. (שמות רבה כ)

פליטת הגופות אל היבשה

ובמחנה ישראל - יצאו כבר כולם מן הים. הם הגיעו חזרה למדבר איתם, קרוב לנקודת המוצא שבה הם היו לפני שנכנסו אל הים. למעשה הם לא חצו את הים לרוחבו, כי אין הים מפריד בין ארץ מצרים וארץ כנען, ולא היה להם צורך לחצות אותו, אלא הכניסה לתוך הים היתה אך ורק כדי להטביע את המצרים בתוכו. ולכן הם הלכו בים בחצי עיגול, קשת - נכנסו, עשו סיבוב, ויצאו מאותו כיוון שממנו באו. (חזקוני שמות יד כב)

מסתכלים בני ישראל סביבם, והנה הים חזר לאיתנו והם נמצאים ביבשה. המצרים נעלמו מן האופק, אבל איפה הם עכשיו? דאגה התחילה ליכנס לליבם: שמא כשם שאנחנו עולים מצד זה, כך מצרים עולים מצד אחר, במרחק מה מאתנו, ועוד מעט הם יגלו את מקומנו וירדפו אחרינו שוב!

מיד אמר הקב"ה לשרו של ים שיפלוט את כל המצרים ליבשה, כדי שיראו אותם בני ישראל מתים ויירגעו. אמר השר של הים לפני הקב"ה: רבונו של עולם, יש עבד שנתן לו אדונו מתנה, וחוזר האדון ונוטל ממנו את המתנה?! אמר הקב"ה: אני אתן לך בעתיד פיצוי הוגן על כך, בתוספת ריבית רצינית: במלחמת סיסרא תקבל אליך את אויבי ישראל, במספר של פי אחד וחצי ממספר המצריים. אמר לפניו: רבונו של עולם, יש עבד שתובע את אדונו?! כיצד אעיז בבוא הזמן לדרוש את הפיצוי המובטח ליז? אמר לו הקב"ה: נחל קישון יהיה ערב לכך שאקיים את הבטחתי! כששמע זאת שר הים, מיד פלט את המצרים אל היבשה. (ערכין טו ע"א)

אולם כאשר הגיעו המצרים אל היבשה, ננטש ריב גדול בין השרים של מעלה: שרו של הים אמר ליבשה: "קח את בניך", אבל שר היבשה חשש לקבל את גופות המצריים אליו, כי זכר היטב את ההקפדה שהקפיד עליו הקב"ה כאשר האדמה ספגה לתוכה את דמו של הבל שנרצח בידי קין. אז קילל הקב"ה את האדמה ואמר: "ארורה האדמה בעבורך!" עכשיו חשש השר שמא הקב"ה יתבע אותו גם על בליעת דם ההרוגים של מצרים, ולכן חזר שר היבשה והטיל את גופות המצריים חזרה לים ואמר לו: "קח מתיך

כי על ידך מתו". וכך היו הגופות הולכים ונזרקים מים ליבשה ומיבשה לים, ומיטלטלים ברכבם ובפרשיהם כאילו היו כדור במישור. אז נשבע הקב"ה לאדמה שלא יתבע אותה על דם ההרוגים, ונתרצתה היבשה לקחתם. (שוחר טוב כב יז)

לעשות נקמה בגויים!

עומדים בני ישראל על שפת הים, והנה - גופות אדם, גויות סוסים, מרכבות ורכוש רב - מתחילים להיפלט מן הים אל היבשה! הם ניגשים אל גויות המצרים, והנה - עוד רוח חיים באפם! את מיתתם לא סיימו המצריים בתוך הים אלא נפלטו אל היבשה כשהם מעולפים למחצה, כדי שתכסם בושה על מפלתם המוחצת. (מכילתא בשלח ויהי ו)

מה עשו בני ישראל? היה כל אחד ואחד מישראל נוטל את כלבו, והולך ונותן את רגלו על צוארו של מצרי, והיה אומר לכלבו: אכול מן היד הזו שנשתעבדה בי! אכול מן הזרועות הללו שהכו אותי! אכול מן הלב הזה שלא חס עלי!

והיה האחד אומר לחברו: הנה המצרי הרשע הזה שהשתעבד בי קשות, והנה הרשע הזה שנתן את בני בטיט! וכל אחד מישראל לקח את השוט שלו והיו מכים לנוגשים על פניהם, וחובטים בהם חבטות גדולות ונאמנות. (ילקוט שמעוני שמות יד רמז)

רק לאחר שעשו בהם בני ישראל נקמה גדולה, נפחו המצרים את נשמתם. ופתחה האדמה את פיה ובלעה את כולם. "אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה" - המצרים זכו לקבורה בגלל שלוש סיבות: האחת - שכבדו את יעקב אבינו בפטירתו, ועלו כל מצרים עם יוסף להלוויתו. השניה - שהודו ואמרו "ה' הצדיק". והשלישית - שעל ידם היה קידוש ה' גדול בעולם כולו. (מע"ל שמח)

בשעת מיתתם של המצרים, ראו בני ישראל גם במיתתו של השר הממונה על מצרים. אז חשו בני ישראל כי אכן הם ניצלו סופית מן המצרים, ואינם בגדר "עבדים בורחים" כי אם "בני חורין". (ספורנו שמות יד ל)

ביזת הים

יחד עם המצריים נפלט אל הים כל הרכוש הגדול שהביאו עימם, היה זה רכוש עצום מאוד מאוד. מאין היה למצרים רכוש זה, והרי בני ישראל לפני צאתם לקחו מהם את כל חפצי הערך שברשותם, והשאירו את מצרים מרוקנת מכל "כמצולה שאין בה דגים"? אלא שהרכוש שלקחו עימם בני ישראל היה מאת המון העם, אבל אוצרות המלוכה הרבים של המצריים עדיין נותרו. כזכור, פרעה לפני צאתם למרדף פתח לפני המצריים את כל אוצרות המלוכה וחילק להם כדי להמריץ אותם לבוא למלחמה. הוא קישט את כל הסוסים באבנים טובות ומרגליות, ומילא את המרכבות בכסף ובזהב לרוב. כל אלו התלוו עם המצרים במרדפם, ועכשיו פלט הים את הכל. (הרא"ם)

בזזו בני ישראל את השלל הרב והתעשרו עושר רב, לקיים מה שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים (בראשית טו יד): "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי, וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל".

גדולה היתה ביזת הים - הרבה יותר מביזת מצרים, והדבר רמוז בפסוק (שיר השירים א יא): "תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף". דרשו חז"ל: נקודות הכסף - זו ביזת מצרים, ותורי זהב - זוהי ביזת הים. ללמדנו שביזת הים היתה מול ביזת מצרים כ"תורי זהב" לעומת "נקודות כסף". (מכילתא בא פסחא יג)

אורח הכבוד

ומי היה נוכח בכל המעמד הגדול הזה? יעקב אבינו בכבודו ובעצמו! נס תחיית המתים התרחש! על מה ולמה?

אומר המדרש: בשעה שהיה יעקב צריך לרדת למצרים, ידע מברית בין הבתרים שאמר הקב"ה לאברהם אבינו על בניו, ועבדום ועינו אותם, ולכן היה מתיירא שמא ייהרגו הוא ובניו בגלות הקשה. אמר לו הקב"ה: "אַל תִּירָא מֵרְדָה מִצְרַיְמָה, כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימְךָ שָּׁם". אמר יעקב: חוששני שמא לא אזכה להיקבר עם אבותי ולא אראה בגאולת בני, ובנס שאתה עתיד לעשות להם. אמר לו ה': "אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אַעַלְךָ גַּם עָלֹה" - אני אעלה ואביא אותך אל קבר אברהם ויצחק, וכן אעלה אותך למעלה שתראה את הגאולה בעיניך. עכשיו עורר הקב"ה את יעקב אבינו ואמר לו: קום וראה את בניך שיוצאים ממצרים, וראה את הניסים שאני עושה עמהם. והביאו על שפת הים וראה במו עיניו את כל הניסים! (זוהר. מע"ל שמח).

שירת הים

בבוקרו של יום שביעי של פסח, לאחר שחזו ישראל בעיניהם בידו הגדולה והחזקה של הקב"ה, נכנסה בלבם יראת הרוממות והאמונה השלימה. אמרו: עשית לנו את כל הניסים האלו, אף אנו לא נהיה כפויי טובה. ומה יש לנו לומר? שירות ותשבחות לה' יתברך! (ילקוט שמעוני שמות יד רמז)

אז זכו ישראל למעלה גדולה מאוד של נבואה, והתחילו לומר שירה ברוח הקודש. כל ישראל אמרו שירה עם משה רבנו יחד כאחד, בלי שינוי זה מזה - אות באות ותיבה בתיבה. אפילו התינוקות הרכים שמטו את האוכל מפיהם והצטרפו לשירה, ואף העוברים במעי אימותיהם אמרו שירה!

והקב"ה הופיע שם עם כל המלאכים - הפמליא של מעלה, כדי שיראו אותו ויכירו מי האל העושה להם נסים אלו. וכן ראו את בית המקדש ואת ירושלים של מעלה, וכל אחד ואחד, גם המון העם והילדים הקטנים, הכירו והשיגו מה שלא הכירו הנביאים הגדולים, ואפילו יחזקאל הנביא לא הגיע למעלה זו. (ילקו"ש שמות טו רמד. סוטה לא ע"ב. מע"ל שמט)

בתוך בני ישראל היו אנשים רבים, אשר גדלו במצרים בצורה ניסית על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, כפי שסופר לעיל, שהיו האמהות יולדות במדבר, וה' זן את הילדים ונתן להם מאצבע אחת דבש ומאצבע אחת חלב, וגדלו כמו עשבי השדה. עכשיו כשנגלה אליהם הקב"ה על הים, הכירוהו ואמרו: "**זה** אלי ואנוהו". (סוטה יא ע"ב)

שירת מרים

"וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת הַתֹּף בְּיָדָהּ, וַתֵּצֶאן כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבְמְחֹלֹת". (שמות טו כ)

הנשים הצדקניות שכה בטוחות היו בגאולתן השלימה, לקחו עמן תופים וכלי זמר ממצרים [למרות החיפזון בו יצאו], וכעת יצאו אף הן בשירה ובהודיה לה' יתברך. (רש"י)

מרים הנביאה היא זו שפתחה בשירה, ואחריה שרו כל הנשים. ומדוע דווקא מרים? "מרים" נקראה כך על שם מרירות הגלות, שכאשר נולדה התחיל עול השעבוד להיות מר וקשה מאוד. בשל כך כינו אותה האנשים "ביש גדא" [מזל רע], אך היא ענתה לעומתם: אדרבה, צריכים אתם לקרוא לי "מזל טוב", כי ככל שהגלות קשה יותר, אות

היא שהגאולה מתקרבת. שהרי הגאולה דומה ללידה: כל זמן שאין האשה מרגישה צירי לידה חזקים, סימן שהלידה עוד רחוקה, אך ככל שמתחזקים הצירים, כך מתקרבת הלידה.

כך אמרה מרים הנביאה בזמן השעבוד הקשה, ואף התנבאה שאמה תלד בן שיושיע את ישראל. אולם בני ובנות ישראל שהיו כה שקועים בעבודת הפרך ובשעבוד המר, התקשו לקבל את דברי הנחמה הללו. עכשיו, שנבואתה ודבריה התקיימו, הרי מן הראוי שהיא זו שתצא בראש השירה, להזכיר לכולם כי דווקא מתוך המרירות והקושי צומחת הישועה! (מע"ל שס)

שירת המלאכים

לאחר ששרו בני ישראל, ואף הנשים שרו, פתחו המלאכים בשירה. למעשה רצו המלאכים להקדים את בני ישראל בשירתם. הם פנו ואמרו לקב"ה: הרי בלילה, ליל קריעת ים סוף, כאשר בקשנו לאמר שירה, אמרת לנו: "מעשי ידי טובעים בים, ואתם אומרים לפני שירה?!". ולכן במשך כל הלילה לא אמרנו לפניך שירה. עכשיו רוצים אנו לומר לפניך שירה תחלה לפני בני ישראל. אמר להם הקב"ה: רצוני שבני יאמרו שירה תחילה!

לאחר שאמרו האנשים שירה, ביקשו המלאכים לומר שירה. אמר להם הקב"ה: המתינו עד שהנשים יאמרו שירה תחילה. טענו המלאכים ואמרו: לא די שהאנשים קדמו לנו, אלא גם הנשים? ענה להם הקב"ה: חייכם כן! שהצדיקים והצדיקות של עם ישראל - מעלתם גדולה משלכם! (ילקוט שמעוני שמות טו רמא)

ואומנם לאחר ששרו הגברים והנשים, פתחו אף המלאכים בשירה, וכך היה יום שביעי של פסח יום שכולו שירה והודיה לה' יתברך.

"וְאִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם, וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו, וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ, וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ, וְיָדֵינוּ פְּרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמַיִם, וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת, אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִין לְהוֹדוֹת לְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, וּלְבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ, עַל אַחַת מֵאֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרוֹב רִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים, הַטּוֹבוֹת נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּנוּ וְעִם אֲבוֹתֵינוּ"...

אומר רבנו סעדיה גאון: אם בהבטחת שתי אותיות של "דן" אנוכי, נתרחשו לאבותינו נסים ונפלאות כה רבים, על הגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו, שנכתבו עליה פרקים שלמים בנביאים, על אחת כמה וכמה, כי נפלאים יהיו מעשי ה' יתברך, ברוב ישועות ונחמות!

על הניסים...

היאומן כי יסופר?!

ניסים גדולים ועצומים הקיפו את בני ישראל בתקופת גאולת מצרים, ניסים שקשה להבינם בשכלנו הקט. בורא העולם, אשר יצר בתבונה בלתי נתפסת את העולם הנפלא שבו אנו חיים, מן הדברים הקטנים ביותר, כמו האטומים הזעירים, תאי גופינו המופלאים, יצורים קטנטנים ומורכבים, ועד הדברים הגדולים כמרחבי הקוסמוס האדירים, שכדור הארץ לעומתם הוא כגרגר אבק בתוך אולם ענק - אותו בורא עולם אשר קבע את חוקי הטבע, הוא זה שאף קבע לשנות את חוקי הטבע בזמנים מסוימים, כדי להוביל את העולם אל ייעודו ושלמותו. כמו שאומר המדרש (בראשית רבה ה ה):

אמר רבי יוחנן: תנאי התנה הקב"ה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל... אמר רבי ירמיה בן אלעזר: לא עם הים בלבד התנה הקדוש ברוך הוא, אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית! שנאמר: (ישעיה מה יב): **"אָנֹכִי עָשִׂיתִי אֶרֶץ, וְאָדָם עָלֶיהָ בָּרָאתִי, אֲנִי יָדַי נָטוּ שָׁמַיִם, וְכָל צְבָאָם צִוִּיתִי"** - צויתי את הים שיהיה נקרע לפני ישראל, צויתי את השמים ואת הארץ שישתקו לפני משה, צויתי את השמש ואת הירח שיעמדו לפני יהושע, צויתי את העורבים שיכלכלו את אליהו הנביא, צויתי את האש שלא תזיק לחנניה מישאל ועזריה, צויתי את האריות שלא יזיקו את דניאל, צויתי את השמים שיפתחו לקול יחזקאל, צויתי את הדג שיקיא את יונה.

וכך כותב בילקוט "מעם לועז" (שמות ח"א שנ): וברור הדבר שעלינו להאמין בכל הניסים הללו שהם אמת. ולא כאותם הפילוסופים הארורים שאינם מאמינים אלא במה שרואות עיניהם ומבינים בדעתם, והם מכחישים בדברי רבותינו ז"ל. אבל אלו שהם יראי שמים ובעלי נפש המאמינים כי הקב"ה ברא כל העולם יש מאין, בודאי יש בכוחו לעשות ניסים שהם נגד הטבע, ואעפ"י שאין להבינם בדעת. ואם נתבונן היטב נראה כי יש בעולם הרבה דברים שהם נפלאים מאוד, אבל בהיותם דבר של כל יום אנו מסתגלים לזה ולא משתוממים. למשל: בעיר שאין שם ים, ובני אדם לא ראו מעולם לא ים ולא דגים - כשיבוא אדם ויספר להם, שיש מקום שבו מקובצים מים רבים, ובתוכו בעלי חיים שהם רק במים, הרי האנשים האלו בודאי לא יתנו אימון בדבריו, כי הם יודעים שכל בעל חיים הנופל במים מיד מת. ובפרט אם יספר להם כי אותם הברואים כל זמן שהם בתוך המים הם חיים, וכשמוציאים אותם מן המים הם מתים, בודאי יחשבוהו לשקרן, כי הוא מספר דברים שהם נגד הטבע. וכן לכל הנעשה בעולם, כי בהיותנו רגילים להם, שוב אין אנו תמהים ומשתוממים. אבל מי שיש לו דעת רואה ומבין כי כל זה מעשי ידיו של הקב"ה שכוחו גדול, יתברך שמו ויתעלה הדרו".

"אמת – מארץ תצמח"

בעשורים האחרונים התגלו תגליות ארכיאולוגיות רבות מאוד, המאמתות ומוכיחות את דיוקם ההיסטורי של המסורות הכתובות בתנ"ך, ואת אלה שנמסרו לנו על ידי רבותינו בתורה שבעל פה. לארכיאולוגים בני זמנינו לא נותר אלא להודות בפה מלא על אמיתות העובדות הכתובות בתורה [להלן נביא קטעים מתוך הספר "מסילות אל האמונה" עמ' 241 והלאה].

פרופסור נלסון גליק כותב: "ימים הרבה עסקתי בארכיאולוגיה מקראית, ועד היום לא הוצאתי ממעבה האדמה שום חפץ, לא חשפתי עיר קדומה, ולא נזדמן לי לראות דבר ארכיאולוגי כלשהוא, שיהיה בו סתירה כביכול לדברי המקרא".

ויל דורנט כותב בספרו: "...סיפור היהודים כפי שגולל בתנ"ך, עמד במבחן הביקורת והארכיאולוגיה. כל שנה מוסיפה אישורים מתעודות, מונומנטים וחפירות. עלינו לקבל את דיווח התנ"ך..."

ד"ר יוחנן אהרוני: "...התגליות החדשות שינו לחלוטין את גישת החוקרים למקרא. הם רואים בו עתה מקור היסטורי ממדרגה ראשונה... אין עוד חוקר רציני אשר יכול היום לפקפק בעובדה שמסורות אלה אומנם נמסרו בנאמנות מפליאה מדור לדור".

הדברים פשוטים וברורים, שאין המסורת היהודית זקוקה לכל אישור של ארכיאולוגים למיניהם כדי לדעת שכל המסופר בתורה הוא אמת לאמיתה. אולם יש לראות בגילויי הארכיאולוגיה כאמצעי שההשגחה מסרה לידינו לחיזוק נוסף לאמונה, להוציא אף מלב הספקנים, דברים הידועים משכבר.

עדויות מכל העולם

אחד החוקרים הרציניים בתחום זה הוא פרופסור עמנואל ויליקובסקי. את פרופסור ויליקובסקי הטרידו שאלות קשות. על פי המסופר בתנ"ך היו בהיסטוריה העולמית מאורעות כבירים שהיו חייבים להשאיר רושם רב על האנושות כולה. מאורעות כמו יציאת מצרים, קריעת ים סוף (שבו נבקעו כל המימות שבעולם!) ומעמד הר סיני (העולם נעצר - עוף לא פרח, צמחים לא נעו וכו'. וקול השופר נשמע בכל העולם), היו צריכים להיות מתועדים גם אצל האומות שמסביב לאזורי המזרח התיכון. וכיצד זה שהם אינם מסופרים על ידי אומות אחרות?

פרופסור ויליקובסקי לא טמן ידו בצלחת, והחל לנבור בספריות בחיפוש אחר כתבי יד עתיקים. במשך תשע שנים הוא חקר את הנושא, ובסופם הוא יכל לברך על המוגמר. בידיו היה אוסף עצום של עדויות רבות על תהפוכות טבע כלל עולמיות בזמנים היסטוריים ממסורות עם, וממצאים גיאולוגים סביב העולם כולו. לא נותר לו אלא לשבץ את המאורעות ההם בצד אלו המסופרות בתנ"ך, והנה הפלא ופלא - אפשר לראות כיצד חוו את מכות מצרים מן הצד המצרי, איך הם עמדו מופתעים אל מול עמוד האש האימתני שהלך כנגד "אויבי הארץ", כלשונם של המצריים. עדויות מכל רחבי העולם על היבקעותם של המים, תהפוכות הטבע האדירות שליוו את מעמד הר סיני, כולל קולו העצום של השופר, ועצירת השמש בימי יהושע בן נון.

פפירוס איפואר

אחד הממצאים המרשימים, העוסק במכות מצרים, הנו "פפירוס איפואר" - כתב יד מצרי, המתעד את עשרת המכות שירדו על מצרים. [הפפירוס נרכש בשנת ה'תקפ"ח (1828 למניינם) על ידי המוזיאון של ליידן בהולנד ומספרו הקטלוגי - 344. הוא כתוב על שני צדדיו. ומכיל שבעה עשר עמודים. ברוב העמודים ארבע עשרה שורות, מן העמוד הראשון נותר שלם רק שליש, העמודים 9 ו - 16 הינם במצב גרוע ביותר, וגם שאר העמודים כולם פגומים בשוליהם העליונים והתחתונים].

פרופסור עמנואל וילקובסקי הוא שגילה את הדמיון הרב בין תאור ההרס והחורבן שפוקד את מצרים, כפי שמתאר אותן המצרי "איפואר", לבין התיאור של התורה על מכות מצרים, וזה לשונו: "...חקרתי ודרשתי בכתובים, ואולם לא מצאתי איזכור כלשהו לאסון כזה בספרים העוסקים בהסטוריה של מצרים, עד אשר נתקלתי בהתייחסות לחכם בשם "איפואר", המקונן על כך שים הנילוס הפך לדם. חיפשתי אחר המקור, ומצאתיו במהדורה מאת אלן גרדנר, אשר תרגם את הטקסט בשנת 1909... עיון בכתוב הביאני למסקנה, שלא זו בלבד שהיה זה תיאור של שואת טבע, אלא שהטקסט היה תיאור מדויק של מכות מצרים... כה רב הדמיון בין התיאורים, עד כי - שנים מועטות

לאחר מכן - כאשר שלחתי את הטקסטים המקבילים לפרופסור גוהן גרסטנג, האיג'פטולוג הבריטי וחוקר יריחו, השיב לי הלה, שהטקסט מתוך הפפירוס המצרי נראה לו כהעתק מספר שמות...!" (פרופ' וילקובסקי, "חוזים בכוכבים וחופרי קברים" עמ' 32)

ממה התפעל פרופ' וילקובסקי? מה היה תוכנו של הפפירוס שכה הרשים אותו? הנה לפנינו ציטוט חלקי מן הפפירוס, בהשוואה לפסוקים מחומש שמות:

ספר שמות	תרגום פפירוס איפואר
ויהי הדם בכל ארץ מצרים (ז,כ)	**מכות בכל הארץ, דם בכל מקום**
ויבאש היאור (ז, כא)	**האנשים נרתעים מלטעום, בני אנוש צמאים לדם**
ויזפרו כל מצרים סביבות היאור מים לשתות, כי לא יכלו לשתות מימי היאור (ז, כה)	**אלה הם מימינו, זהו אושרנו! מה נעשה? הכל נחרב!**
הנה יד ה' היה במקנך אשר בשדה, בסוסים, בחמורים, בגמלים, בבקר ובצאן, דבר כבד מאוד (ט,ג)	**כל החיות לבם בוכה, הבקר גועה.**
ויט משה את מטהו על השמים, וה' נתן קולות וברד, ותהלך אש ארצה... ויהי ברד ואש מתלקחות... (ט, כג – כד)	**עצים הושמדו.** **אומנם כן, שערים עמודים וקירות נאכלו על ידי האש...**
ולא נותר כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים (י, טו)	**מצרים בוכה, ארמון המלוכה בלא רווחיו, בלא פירות בלא תבואה, אשר לו שייכים החיטה, השעורה, האווזים והדגים.**
ויך הברד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה מאדם עד בהמה, ואת כל עשב השדה הכה הברד, ואת כל עץ השדה שבר (ט, כה)	**אמנם כן, הושחת הכל אשר עוד אתמול נראה, האדמה הושארה ללאותה כמו אחרי קציר פשתה.** **אין למצוא פירות ולא ירק... רעב.**
כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הבית וירד עליהם הברד ומתו (ט, טו)	**ראה הבקר הופקר ואין איש שיאספם יחד, כל אחד מחפש רק את אלו החתומים בשמו.**
ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים, ותהי צעקה גדולה במצרים, כי אין בית אשר אין שם מת (יב, ל)	**אמנם כן, בני הנסיכים הושלכו לעבר הקירות.** **היתה צעקה גדולה במצרים.**
ויהי בחצי הלילה, וה' הכה כל בכור בארץ מצרים, מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור, וכל בכור בהמה (שמות יב כט)	**הנהמה נשמעת בכל הארץ מעורבת בקינות. אומנם כן, הגדול והקטן זעקו, הלואי ואמות. האומנם זהו סוף האדם, לא הריון ולא לידה! אולי תפסיק נא האדמה מן הרעש, ויפסק השאון.** **בתי הסוהר חרבו, מצרים העילית הושחתה. הכל נהרס, מעונות האדם התהפכו ברגע.**
וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך, ולילה בעמוד אש להאיר להם (יג, כא)	**ראה, האש עלתה גבוה גבוה, ולהבתו הולכת נגד אויבי הארץ.**
וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות (יב, לה)	**הנה השפחות לובשות תכשיטי הגברות.**

שַׁעַר הַהֲלָכָה

חֹדֶשׁ נִיסָן

לְמוּד הִלְכוֹת הַפֶּסַח

שׁוֹאֲלִים בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח קֹדֶם הַפֶּסַח שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְלָכֵן, רָאוּי וְנָכוֹן לִלְמֹד אֶת הִלְכוֹת הַפֶּסַח מִיּוֹם פּוּרִים [י"ד באדר], שֶׁהוּא יוֹם הַשְּׁלֹשִׁים שֶׁקֹּדֶם הַפֶּסַח, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶינָה הַהֲלָכוֹת שְׁגוּרוֹת בְּפִיו, וְיַעֲשֶׂה אֶת כָּל הַמִּצְווֹת כְּהִלְכָתָן. (תוספות והרא"ש. א)

תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמּוֹסְרִים שִׁעוּרִים לָרַבִּים וּמַרְבִּיצִים תּוֹרָה לְקָהָל ה', צְרִיכִים לְהִשְׁתַּדֵּל בְּיָמִים אֵלּוּ לְלַמֵּד אֶת הָעָם בְּעִקָּר בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח: הַכְשָׁרַת הַכֵּלִים מֵחָמֵץ, כַּשְׁרוּת הַמָּזוֹן, אֲפִיַּת הַמַּצּוֹת, בְּדִיקַת חָמֵץ, בִּעוּר חָמֵץ, לֵיל הַסֵּדֶר וְעוֹד. כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בְּקִיאִים הֵיטֵב בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ, וּכְמוֹ שֶׁצִּוָּה הַקָּבָ"ה לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ (שמות יח כ): "וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרֹת, וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ, וְאֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן". (א)

פָּרָשַׁת הַחֹדֶשׁ

קָרְבַּן פֶּסַח

בְּשַׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, תִּקְנוּ חֲז"ל כְּתוֹסֶפֶת לִקְרִיאַת הַתּוֹרָה שֶׁל פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ שֶׁבְּכָל שַׁבָּת, לְהוֹצִיא עוֹד סֵפֶר תּוֹרָה וְלִקְרֹא בּוֹ "פָּרָשַׁת הַחֹדֶשׁ", שֶׁהִיא בְּחָמֵשׁ שְׁמוֹת פָּרָשַׁת בֹּא, כִּי שָׁם צִוָּה הַקָּבָ"ה אֶת יִשְׂרָאֵל עַל הַקְרָבַת קָרְבַּן הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבוֹת שֶׂה לַבָּיִת". וְקוֹרְאִים קְרִיאָה זוֹ עַתָּה, כְּדֵי לְעוֹרֵר עַל הַדָּבָר בְּתְחִלַּת חֹדֶשׁ נִיסָן, שֶׁאוּלַי נִזְכֶּה כְּבָר בְּשָׁנָה זוֹ לְהַקְרִיב קָרְבַּן פֶּסַח, וְעַל יְדֵי הַקְּרִיאָה נדע הֵיאַךְ לְהִתְכּוֹנֵן לַחַג בַּהֲבָאַת הַקָּרְבָּן. (סימן תרפה סעיף ד)

הַפְטָרָה

בְּשַׁבָּת זוֹ מַפְטִירִים אֶת הַפְטָרַת פָּרָשַׁת הַחֹדֶשׁ. וְאִם טָעָה הַמַּפְטִיר וְקָרָא אֶת הַפְטָרַת פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ, וְנִזְכַּר בְּאֶמְצַע הַהַפְטָרָה אוֹ בְּסִיּוּמָהּ, יַפְסִיק וְיַחֲזֹר לִקְרֹא אֶת הַפְטָרַת הַחֹדֶשׁ בְּלִי לְבָרֵךְ שׁוּב אֶת הַבְּרָכוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁל הַהַפְטָרָה. וְאִם נִזְכַּר אַחַר שֶׁסִּיֵּם אֶת הַהַפְטָרָה וּבֵרַךְ אֶת הַבְּרָכוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, יִקְרָא עַתָּה אֶת הַפְטָרַת הַחֹדֶשׁ, אַךְ בְּלִי בְּרָכָה. (חזו"ע פורים כב)

שַׁבָּת וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ

רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁחָל בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִים שְׁלֹשָׁה סִפְרֵי תּוֹרָה. בַּסֵּפֶר הָרִאשׁוֹן קוֹרְאִים שִׁשָּׁה עוֹלִים בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ. בַּסֵּפֶר הַשֵּׁנִי קוֹרֵא הָעוֹלֶה הַשְּׁבִיעִי בִּקְרִיאַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ. בַּסֵּפֶר הַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא הַמַּפְטִיר בְּפָרָשַׁת הַחֹדֶשׁ וְאוֹמֵר קַדִּישׁ. וְאֵין אוֹמְרִים קַדִּישׁ אַחַר גְּמַר הַקְּרִיאָה בְּסֵפֶר תּוֹרָה הָרִאשׁוֹן, מִכֵּיוָן שֶׁעֲדַיִן לֹא עָלוּ שִׁבְעָה עוֹלִים וְלֹא הִסְתַּיְּמָה חוֹבַת הָעוֹלִים שֶׁל הַיּוֹם. אַךְ לְאַחַר הַסֵּפֶר הַשֵּׁנִי, שֶׁעָלוּ כְּבָר שִׁבְעָה עוֹלִים, אוֹמְרִים קַדִּישׁ. וּמִכָּל מָקוֹם, אִם הֶעֱלוּ שִׁבְעָה עוֹלִים בַּסֵּפֶר הָרִאשׁוֹן, כֵּיוָן שֶׁהַשְּׁלִמָה חוֹבַת הַיּוֹם, יֹאמְרוּ קַדִּישׁ גַּם אַחַר הַסֵּפֶר הָרִאשׁוֹן, וְאַחַר הַסֵּפֶר הַשֵּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי, וְנִמְצָא שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁלֹשָׁה קַדִּישִׁים. (ט)

כְּבוֹדָהּ שֶׁל תּוֹרָה – בְּכָל פַּעַם שֶׁמּוֹצִיאִים שְׁלֹשָׁה סִפְרֵי תּוֹרָה, כְּגוֹן בְּחַג שְׂמְחַת תּוֹרָה, אוֹ שַׁבָּת שֶׁחָל בָּהּ: רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת, אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר, אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, מִנְהָג קָדוּם וְיָפֶה לוֹמַר הַשָּׁלִיחַ צִבּוּר עִם הַקָּהָל, אֶת הַפְּסוּקִים דִּלְהַלָּן בְּפִתְיחַת הַהֵיכָל, לְאַחַר שֶׁהוֹצִיאוּ אֶת שְׁלֹשֶׁת סִפְרֵי הַתּוֹרָה מֵהַהֵיכָל (ירמיה פרק י פסוקים ו, ז, י):

"מֵאֵין כָּמוֹךָ ה', גָּדוֹל אַתָּה, וְגָדוֹל שִׁמְךָ בִּגְבוּרָה". "מִי לֹא יְרָאֲךָ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם כִּי לְךָ יָאָתָה, כִּי בְכָל חַכְמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל מַלְכוּתָם מֵאֵין כָּמוֹךָ". "וַה' אֱלֹהִים אֱמֶת, הוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם, מִקְצְפּוֹ תִּרְעַשׁ הָאָרֶץ, וְלֹא יָכְלוּ גּוֹיִם זַעְמוֹ". ואחר כך יאמרו: **"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד". "אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא, אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא. אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא, אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא".** (הגר"ח פלאג'י, הלבוש ועוד)

הַפְטָרָה – בְּשַׁבָּת זוֹ שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, מַפְטִירִים הַפְּטָרַת פָּרָשַׁת "הַחֹדֶשׁ", וְלֹא הַפְּטָרַת שַׁבָּת וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁהִיא "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי". וְרַק בְּסִיּוּם הַהַפְטָרָה יִקְרְאוּ פָּסוּק רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן מֵהַפְטָרַת "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי". (חזו"ע פורים יט)

☜ הַנְהָגוֹת חֹדֶשׁ נִיסָן

יְמֵי שִׂמְחָה לְיִשְׂרָאֵל

אֵין אוֹמְרִים וִדּוּי בְּכָל חֹדֶשׁ נִיסָן, כֵּיוָן שֶׁהַחֹדֶשׁ כֻּלּוֹ יְמֵי שִׂמְחָה לְעַם יִשְׂרָאֵל - בְּתִקּוּפוֹת הֶעָבָר, הַהֹוֶה וְהֶעָתִיד. שֶׁהֲרֵי כַּחֲצִי שָׁנָה לְאַחַר שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, נִצְטַוּוּ לִבְנוֹת אֶת הַמִּשְׁכָּן, וְחָנְכוּ אוֹתוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן. וּשְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל הִקְרִיבוּ קָרְבָּנוֹת מִיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן עַד י"ב בּוֹ, וְכָל נָשִׂיא הָיָה עוֹשֶׂה יוֹם טוֹב בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ לְחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ. יוֹם י"ג בְּנִיסָן הָיָה 'אִסְרוּ חַג' שֶׁל הַנְּשִׂיאִים. י"ד בְּנִיסָן הוּא עֶרֶב פֶּסַח, וּלְאַחַר מִכֵּן שִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח עַד כ"א נִיסָן. יוֹם כ"ב הוּא 'אִסְרוּ חַג' שֶׁל פֶּסַח. וּמִיּוֹם כ"ג עַד כ"ט, הֵם יְמֵי שִׂמְחָה עַל שֵׁם הֶעָתִיד, כִּי בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, עָתִיד לְהִבָּנוֹת בְּט"ו בְּנִיסָן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל (ראש השנה יא ע"א): "בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ וּבְנִיסָן עֲתִידִים לְהִגָּאֵל", וְשִׁבְעַת יְמֵי חֲנֻכַּת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ יְדֻחוּ לְאַחַר חַג הַפֶּסַח, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְעָרֵב אֶת שִׂמְחַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עִם שִׂמְחַת חַג הַפֶּסַח. נִמְצָא שֶׁכָּל יְמֵי חֹדֶשׁ נִיסָן הֵם יָמִים טוֹבִים וּשְׂמֵחִים לְיִשְׂרָאֵל, וְלָכֵן אֵין אוֹמְרִים בָּהֶם וִדּוּי כְּלָל. (ב)

[וְרָמְזוּ בָּזֶה אֶת הַפָּסוּק: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים", דְּהַיְנוּ שֶׁכָּל חֹדֶשׁ נִיסָן, יֵשׁ לוֹ דִּין רֹאשׁ חֹדֶשׁ, לְעִנְיַן שֶׁאֵין אוֹמְרִים בּוֹ וִדּוּי וְתַחֲנוּנִים]. (ח)

פָּרָשַׁת הַנְּשִׂיאִים

מִנְהָג טוֹב לִקְרֹא מֵר"ח נִיסָן עַד י"ב בּוֹ פָּרָשַׁת הַנְּשִׂיא שֶׁל אוֹתוֹ יוֹם שִׁבְּפָרָשַׁת נָשֹׂא, וּבְי"ג יִקְרָא אַרְבָּעָה פְּסוּקִים שֶׁבִּתְחִלַּת פָּרָשַׁת בְּהַעֲלֹתְךָ, כַּמּוּבָא בַּסִּדּוּרִים. (ג)

תַּעֲנִית

מֻתָּר לְהִתְעַנּוֹת תַּעֲנִית יָחִיד בְּחֹדֶשׁ נִיסָן [חוץ מִיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְחַג הַפֶּסַח], כְּגוֹן עַל

פְּטִירַת אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, שֶׁפָּסַק מָרָן בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תקסח סעיף ח) שֶׁטּוֹב לְהִתְעַנּוֹת בְּיוֹם זֶה. אוּלָם כַּיּוֹם, שֶׁהַדּוֹרוֹת נֶחְלְשׁוּ, וְאִם יִתְעַנֶּה יֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁיִּמְעַט מִלְּמוּד הַתּוֹרָה, עָדִיף שֶׁלֹּא יִתְעַנֶּה כְּלָל, וְיֵשֵׁב וְיַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, וּזְכוּת הַתּוֹרָה תַּעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת גְּבוֹהוֹת מְאֹד מְאֹד אֶת הוֹרָיו הַנִּפְטָרִים יוֹתֵר מֵהַתַּעֲנִית. וּבְפָרָט אִם זוֹכִים לְאַרְגֵּן שְׁעוּר תּוֹרָה בָּרַבִּים לְעִלּוּי נִשְׁמָתָם שֶׁל הַהוֹרִים, שֶׁבְּוַדַּאי אֵין עֶרֶךְ לָזֶה. (סימן תכט ס"ב. ה)

בְּנֵי אַשְׁכְּנַז נָהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהִתְעַנּוֹת תַּעֲנִית יָחִיד בְּחֹדֶשׁ נִיסָן, אוּלָם לְמִנְהָגָם שֶׁהֶחָתָן מִתְעַנֶּה בְּיוֹם חֻפָּתוֹ, מֵאַחַר וּבְאוֹתוֹ יוֹם נִמְחָלִים לוֹ כָּל עֲוֹונוֹתָיו, יִתְעַנֶּה תַּעֲנִית זוֹ בְּחֹדֶשׁ נִיסָן, וַאֲפִלּוּ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ. [וְאַף שֶׁאֵין לְהִתְעַנּוֹת בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, בְּכָל זֹאת כֵּיוָן שֶׁבְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן נִפְטְרוּ בּוֹ נָדָב וַאֲבִיהוּא, מַתָּר לְהִתְעַנּוֹת]. (הרמ"א תכט ס"ב, תקעג. ז) וּמַה שֶּׁאָמְרוּ חֲז"ל שֶׁחָתָן נִמְחָלִים כָּל עֲוֹונוֹתָיו, הוּא בְּתִנְאֵי שֶׁמַּחְלִיט בָּאֱמֶת לָשׁוּב מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים וּפוֹתֵחַ דַּף חָדָשׁ בְּחַיָּיו בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְווֹת. אֲבָל אִם מַמְשִׁיךְ הוּא בְּהַנְהָגוֹתָיו וּבְמַעֲשָׂיו הַלֹּא טוֹבִים, אֵין עֲוֹונוֹתָיו נִמְחָלִים.

הֶסְפֵּד

דִּינֵי הֶסְפֵּד בַּשְּׁלוֹשִׁים יוֹם שֶׁלְּפָנֵי חַג הַפֶּסַח וּבְכָל חֹדֶשׁ נִיסָן, יְבֹאָרוּ לְהַלָּן (עמוד 182).

תְּקוּן חֲצוֹת

בְּחֹדֶשׁ נִיסָן מְדַלְּגִים עַל 'תְּקוּן רָחֵל' וְאוֹמְרִים רַק 'תְּקוּן לֵאָה'. וּמִכָּל מָקוֹם בְּחַג הַפֶּסַח עַצְמוֹ אֵין אוֹמְרִים אַף תְּקוּן לֵאָה. (בן איש חי, כף החיים ועוד)

❦ בִּרְכַּת הָאִילָנוֹת ❦

טַעַם הַבְּרָכָה

הַיּוֹצֵא בִּימֵי נִיסָן וְרוֹאֶה אִילָנוֹת מַאֲכָל הַמּוֹצִיאִים אֶת פְּרִחֵיהֶם, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם פַּעַם אַחַת בְּדִלְהַלָּן, כְּדֵי לְהוֹדוֹת לַה' עַל חִדּוּשׁ הָעֵצִים הַיְבֵשִׁים שֶׁהִפְרִיחָם. (י)

נֹסַח הַבְּרָכָה

"בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם, וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת, לֵהָנוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם".

מִנְהָג מָרָן הָרַאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל הָיָה לְהַתְחִיל בְּפִסּוּק 'וִיהִי נֹעַם...', הַבְּרָכָה, יְהִי רָצוֹן... שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְּשִׂמְחָה וְכוּ', לְלֹא לְשֵׁם יִחוּד וּלְלֹא הַבַּקָּשָׁה לְעִלּוּי נְשָׁמוֹת. וְזֹאת עַל פִּי מָה שֶׁכָּתַב מָרָן הַחַיִּד"א (ברכי יוסף אורח חיים סימן א ס"ק ט) שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר תִּקְּנוּ הַחֲכָמִים סֵדֶר לְמוּדִים שׁוֹנִים וּקְבִיעוּת עִתִּים, וְכַוָּנָתָם הָיְתָה לְזַכּוֹת אֶת הָרַבִּים, הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל, כִּי בְּלֹאו הֵכִי הֵם בָּעֲוונוֹת בְּטֵלִים מִלְּמוּד תּוֹרָה, וְעַל יְדֵי סֵדֶר הַלְּמוּדִים הַלָּלוּ, הֵם קוֹרְאִים וּמִתְעוֹרְרִים. אוּלָם לֹא נֶאֶמְרוּ כָּל הַשַּׁעוּרִים הַלָּלוּ לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים אֲשֶׁר לָהֶם יָד וְשֵׁם טוֹב, חֲכָמִים וִידוּעִים לַעֲסֹק בְּגוּפֵי תּוֹרָה וְלַעֲמֹד עַל עִקַּר דִּינֵי הַתּוֹרָה, לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת. וְכֵיוָצֵא בָּזֶה כָּתַב בְּכַף הַחַיִּים (סי' תיז ס"ק יג) לְעִנְיַן סֵדֶר הַלְּמוּד בְּעֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁנִּרְאֶה שֶׁכָּל סֵדֶר זֶה הוּא לְהַמּוֹן הָעָם, אֲבָל מִי שֶׁתּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ וְיֵשׁ לוֹ לֵב מֵבִין בַּגְּמָרָא וּבַפּוֹסְקִים, אֵין צָרִיךְ לְבַטֵּל כְּדֵי לוֹמַר סֵדֶר זֶה. עי"ש.

כַּוָּנַת הַבְּרָכָה

יְכַוֵּן בַּבְּרָכָה הֵיטֵב, כִּי יֵשׁ בָּהּ תִּקּוּן וְעִלּוּי גָּדוֹל לַנְּשָׁמוֹת הַמְגֻלְגָּלוֹת בַּעֲצֵי הַשָּׂדֶה

וּבָעֲשָׂבִים, וִיבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים. וְיִשְׁתַּדְּלוּ לְבָרֵךְ בְּרָכָה זוֹ בַּעֲשָׂרָה, כְּדֵי שֶׁיֹּאמְרוּ קַדִּישׁ לְאַחַר מִכֵּן לְעִלּוּי נִשְׁמַת הַנִּפְטָרִים. (החיד"א. י, יב)

שְׁנֵי אִילָנוֹת

לְכַתְּחִלָּה יְבָרֵךְ כְּשֶׁרוֹאֶה שְׁנֵי אִילָנוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם אִם אֵין לוֹ אֶלָּא אִילָן אֶחָד, רַשַּׁאי לְבָרֵךְ, כִּי הַבְּרָכָה הִיא עַל כְּלָלוּת הַבְּרִיאָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (ברכות מג ע"ב) הַיּוֹצֵא בִּימֵי נִיסָן וְרוֹאֶה 'אִילָנֵי' דִּמְלַבְלְבֵי [אִילָנוֹת מְלַבְלְבִים] לְשׁוֹן רַבִּים, לָאו דַּוְקָא שֶׁצָּרִיךְ כַּמָּה אִילָנוֹת, אֶלָּא דַּי אֲפִלּוּ בְּאִילָן אֶחָד. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ הָרוֹאֶה חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל מְבָרֵךְ..., הָרוֹאֶה מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל מְבָרֵךְ..., הָרוֹאֶה בְּרָקִים מְבָרֵךְ..., וַהֲרֵי פָּשׁוּט שֶׁאֲפִלּוּ רָאָה חָכָם אֶחָד, אוֹ מֶלֶךְ אֶחָד, אוֹ בָּרָק אֶחָד מְבָרֵךְ. וְכֵן מְפֹרָשׁ בַּרָאבִי"ה, וּבָרָא"ה וְעוֹד. וּבְשׁוּ"ת רִבְבוֹת אֶפְרַיִם הֵעִיד שֶׁרָאָה לְהַגָּאוֹן רַבִּי מֹשֶׁה פַיינְשְׁטֵיין שֶׁבֵּרֵךְ עַל אִילָן אֶחָד, וְשֶׁכֵּן מִנְהָג אַשְׁכְּנַז, וְכֵן עָשָׂה מַעֲשֶׂה הַגַּרְשָׁ"ז אוֹיֶרְבָּךְ, וְכֵן כָּתְבוּ כַּמָּה אַחֲרוֹנִים. וּמִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ מַצְרִיכִים שָׁנִי אִילָנוֹת, לְכַתְּחִלָּה יְבָרֵךְ עַל שְׁנַיִם. (יג. חזו"ע ברכות תנז)

אִילָנוֹת מַאֲכָל

צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ אִילָנוֹת מַאֲכָל וְלֹא אִילָנוֹת סְרָק. וְאִם טָעָה וּבֵרַךְ עַל אִילָנוֹת סְרָק, לֹא יְבָרֵךְ שׁוּב עַל אִילָנוֹת מַאֲכָל. (יג)

אִילָנוֹת מֻרְכָּבִים אוֹ עָרְלָה

לְכַתְּחִלָּה לֹא יְבָרֵךְ עַל אִילָנוֹת מֻרְכָּבִים, הוֹאִיל וְנָטְעוּ אוֹתָם בְּאִסּוּר נֶגֶד רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ. אֲבָל אִילָנוֹת עָרְלָה לְכַתְּחִלָּה יָכוֹל לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם. שֶׁהֲרֵי לֹא נִטְּעוּ בָּאִסּוּר, אֶלָּא דַרְכָּם בַּכָּךְ שֶׁאֲסַרְתָּם הַתּוֹרָה בַּהֲנָאָה שָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת. (טו, יט)

רְאִיָּת הַפְּרָחִים

אֵין דַּי בִּרְאִיַּת הָאִילָנוֹת לְבַד, אֶלָּא יִרְאֶה אֶת הַפְּרָחִים קֹדֶם, וְאַחַר כָּךְ יְבָרֵךְ. וּבִפְרָט יֵשׁ לָשִׂים לֵב לָזֶה כַּאֲשֶׁר יֵשׁ קִבּוּץ גָּדוֹל שֶׁל אֲנָשִׁים, שֶׁיִּרְאוּ כֻּלָּם אֶת הַפְּרָחִים וְרַק אַחַר כָּךְ יְבָרְכוּ. וְאִם בֵּרְכוּ וְלֹא רָאוּ, לֹא יְבָרְכוּ שׁוּב כְּשֶׁיִּרְאוּ. (כח)

עִוֵּר

הָעִוֵּר לֹא יְבָרֵךְ בִּרְכַּת הָאִילָנוֹת, כֵּיוָן שֶׁבְּרָכָה זוֹ תְּלוּיָה בָּרְאִיָּה וְהוּא אֵינוֹ רוֹאֶה, אַךְ טוֹב שֶׁיִּשְׁמַע מֵאַחֵר שֶׁיּוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָה, וְיַעֲנֶה אָמֵן. (כח, יד)

חוּץ לָעִיר

טוֹב לְבָרֵךְ עַל אִילָנוֹת הַנְּטוּעִים מחוּץ לָעִיר. וְאָמְנָם, אִם יֵשׁ חֲשַׁשׁ בִּטּוּל תּוֹרָה, יְבָרֵךְ עַל אִילָנוֹת שֶׁבְּתוֹךְ הָעִיר. (יב)

כָּתַב הָרַמְבָּ"ם (פ"י מברכות הי"ג): הַיּוֹצֵא לַשָּׂדוֹת אוֹ לַגִּנּוֹת בְּיוֹמֵי נִיסָן וְכוּ'. מַשְׁמָע שֶׁמְּבָרֵךְ גַּם עַל גִּנּוֹת שֶׁבְּתוֹךְ הָעִיר. וְכֵן דִּיֵּק בַּסֵּפֶר פְּרִי הָאֲדָמָה, שֶׁאֲפִלּוּ הָיוּ הַגִּנּוֹת תּוֹךְ חֲצֵרוֹ וְרָאָה בָּהֶם אִילָנוֹת פּוֹרְחוֹת, מְבָרֵךְ. וּמַהֲרָ"ח פָלָאג'י כָּתַב שֶׁכֵּן נוֹהֲגִים רַבָּנֵי אַלְפִין בִּפְשִׁיטוּת בָּעִיר קוּשְׁטָא, שֶׁמְּבָרְכִים בְּעַד הַחַלּוֹן בִּהְיוֹתָם בְּבֵיתָם וְאֵינָם זָזִים מִמְּקוֹמָם, וְעוֹמְדִים וּמְבָרְכִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם גִּבּוֹרֵי כֹּחַ, אֵינָם יוֹצְאִים הַשָּׂדֶה לְבָרֵךְ. וְכֵן מִנְהָג עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ מוֹרֵנוּ הָרַב הַיָּ"ם הַגָּדוֹל לְבָרֵךְ בַּחֲצֵרוֹ שֶׁהָיוּ לוֹ שָׁם אִילָנוֹת. וְכֵן דַּעַת מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ, מַהֲרַ"ם אֶלְשָׁקָר, פֶּתַח הַדְּבִיר, רַב פְּעָלִים. וּבֶאֱמֶת שֶׁבְּכַמָּה רִאשׁוֹנִים לֹא כָּתוּב בִּכְלָל לְשׁוֹן "הַיּוֹצֵא", אֶלָּא "הָרוֹאֶה" אִילָנוֹת בַּגַּן שֶׁלָּהֶם, מְבָרֵךְ.

זְמַן הַבְּרָכָה

לְכַתְּחִלָּה יְבָרֵךְ בְּרִכַּת הָאֵילָנוֹת בְּיוֹם רִאשׁ חֹדֶשׁ עַצְמוֹ, שֶׁזְּרִיזִים מַקְדִּימִים לְמִצְווֹת. וְאִם לֹא הִסְפִּיק, רַשַּׁאי לְבָרֵךְ כָּל הַחֹדֶשׁ. וַאֲפִלּוּ בְּחֹדֶשׁ אִיָּר יָכוֹל לְבָרֵךְ, כָּל שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ פֵּרוֹת בָּאִילָן, עַל אַף שֶׁגָּדְלוּ בּוֹ חֵלֶק מֵהַפֵּרוֹת. (כד, כה, כו)

שַׁבָּת קֹדֶשׁ

מַתְּחִיל לְבָרֵךְ בְּרִכַּת הָאִילָנוֹת בְּשַׁבָּת, וּבְפָרָט כְּשֶׁחָל רִאשׁ חֹדֶשׁ בְּשַׁבָּת. וְכָל שֶׁכֵּן בִּמְקוֹמוֹת שֶׁרֹּב הַצְּבוּר בָּאִים לְבֵית הַכְּנֶסֶת רַק בְּשַׁבָּת וְיֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁיִּשְׁכְּחוּ בֵּימֵי הַחֹל לְבָרֵךְ, שֶׁבְּוַדַּאי מִצְוָה רַבָּה לְבָרֵךְ בְּשַׁבָּת לְזַכּוֹתָם. וְהַגְּאוֹן הָאַדֶּרֶ"ת [וַהַרב אַבְרָהָם דָּוִד רַבִּינוֹבִיץ תְּאוֹמִים] הָיָה מְהַדֵּר לְבָרֵךְ דַּוְקָא בְּשַׁבָּת, כְּדֵי לְהַשְׁלִים מֵאָה בְּרָכוֹת. וְכֵן נָהַג הַגָּאוֹן רַבִּי שְׁלֹמֹה זַלְמָן אוֹיֶרְבָּךְ. וְכָתַב מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן זְצוּק"ל: "וְכֵן הוֹרִיתִי הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה בְּשָׁנַת ה'תשנ"ה שֶׁחָל רִאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן בְּשַׁבָּת, וּבֵרַכְנוּ בְּרִכַּת הָאִילָנוֹת בְּרֹב עַם כְּמִנְהָגֵנוּ תָּמִיד לְבָרֵךְ בְּיוֹם רִאשׁ חֹדֶשׁ". ע"כ. (כ, כג. חזו"ע שבת ד עט)

מִנְהָג טוֹב רָאִינוּ אֵצֶל רַבָּה הָרָאשִׁי שֶׁל כַּרְמִיאֵל הָרָה"ג רַבִּי אֵלְיָהוּ מַלְכָּא שְׁלִיט"א, שֶׁהוּא עַצְמוֹ מְבָרֵךְ בְּרִכַּת הָאִילָנוֹת בְּרִאשׁ חֹדֶשׁ, אֲבָל מֵאַחַר וּבְרִאשׁ מַעֲיָנְיָו עוֹמֶדֶת מַעֲלַת זְכוּי הָרַבִּים, וְיוֹדֵעַ שֶׁיֶּשְׁנָם אֲנָשִׁים שֶׁבָּאִים מִשַּׁבָּת לְשַׁבָּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת, עַל כֵּן הוֹלֵךְ שׁוּב בְּשַׁבָּת עִם כָּל הַמִּתְפַּלְלִים, שֶׁיְּבָרְכוּ בְּרִכַּת הָאִילָנוֹת, כְּדֵי לְזַכּוֹתָם. וְכָל הַמְּזַכֶּה אֶת הָרַבִּים, זְכוּת הָרַבִּים תְּלוּיָה בּוֹ.

נָשִׁים

גַּם הַנָּשִׁים צְרִיכוֹת לְבָרֵךְ בְּרִכַּת הָאִילָנוֹת. (י)

וְהֵן אֻמָּת, שֶׁהַנָּשִׁים פְּטוּרוֹת מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא [גּוֹרֵם]. דְּהַיְנוּ, כָּל מִצְוָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ זְמַן קְבוּעַ, [שֶׁהַזְּמַן גּוֹרֵם לָהּ לִבְוֹא], הָאִשָּׁה פְּטוּרָה מִמֶּנָּה. כְּגוֹן מִצְוַת צִיצִית, שִׁזְמַנָּהּ קָבוּעַ בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, וְכֵן תְּפִלִּין, שֶׁזְּמַנָּן קָבוּעַ בַּחֹל וְלֹא בְּשַׁבָּת, וְכֵן שׁוֹפָר, סֻכָּה, לוּלָב, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְכֵיוָן שֶׁגַּם בְּמִצְוֹות מִדְּבָרֵי חֲכָמִים קַיָּם כְּלָל זֶה, אִם כֵּן, תִּהְיֶינָה הַנָּשִׁים פְּטוּרוֹת מִבִּרְכַּת הָאִילָנוֹת, כֵּיוָן שֶׁזְּמַנָּהּ קָבוּעַ בְּחֹדֶשׁ נִיסָן?

אוּלָם, דַּע כִּי הַנָּשִׁים פְּטוּרוֹת דַּוְקָא מִמִּצְוֹת שֶׁהַצִּווּי לַעֲשׂוֹתָן לִזְמַן מְסֻיָּם בִּלְבַד, אֲבָל מִצְוֹת שֶׁרַק הַמְּצִיאוּת גּוֹרֶמֶת שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתָן בְּכָל זְמַן, כְּגוֹן מִצְוַת בִּכּוּרִים, שֶׁמָּה שֶׁזְּמַנָּהּ קָבוּעַ מֵחַג הַשָּׁבוּעוֹת וְעַד חֲנֻכָּה, הוּא רַק מֵחֲמַת שֶׁאֵין שִׁבְעַת הַמִּינִים מְצוּיִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בִּשְׁאָר הַשָּׁנָה, אֲבָל אִלּוּ הָיוּ מְצוּיִים, הָיָה רָאוּי לְהָבִיא בִּכּוּרִים בְּכָל הַשָּׁנָה, בָּזֶה הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת. וְכֵן בִּבְרִכַּת הָאִילָנוֹת, שֶׁאֵין הַצִּווּי לְחֹדֶשׁ נִיסָן דַּוְקָא, אֶלָּא הַמְּצִיאוּת שֶׁהָאִילָנוֹת מַלְבְּלְבִים בְּחֹדֶשׁ נִיסָן, אֲבָל אִלּוּ הָיוּ מַלְבְּלְבִים בִּזְמַן אַחֵר, הָיוּ מְבָרְכִים בִּזְמַן אַחֵר. וּבֶאֱמֶת שֶׁיֶּשְׁנָן מְקוֹמוֹת בְּחוּץ לָאָרֶץ שֶׁהָאִילָנוֹת מַלְבְּלְבִים בָּחֳדָשִׁים אֲחֵרִים, וּמְבָרְכִים בֶּחֳדָשִׁים הָהֵם, לְכָךְ לֹא נָחְשָׁבָת בְּרִכַּת הָאִילָנוֹת כְּכָל מִצְוָה שֶׁזְּמַנָּהּ קָבוּעַ. (ו, כה)

שַׁבַּת הַגָּדוֹל

הַטַּעַם לְשַׁבַּת הַגָּדוֹל

שַׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי חַג הַפֶּסַח נִקְרֵאת: "שַׁבַּת הַגָּדוֹל", מִפְּנֵי **הַנֵּס הַגָּדוֹל** שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהּ. שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁנָה שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, חָל פֶּסַח בְּיוֹם חֲמִישִׁי, וּבַשַּׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו שֶׁהָיָה עֲשִׂירִי בְּנִיסָן, צִוָּה הַקָּבָ"ה אֶת עַם יִשְׂרָאֵל לָקַחַת שֶׂה לְקָרְבַּן פֶּסַח. וּכְשֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל כֵּן, נִשְׁאֲלוּ מֵהַמִּצְרִים לְפֵשֶׁר הַדָּבָר, וְעָנוּ לָהֶם: עָתִיד הַקָּבָ"ה בְּלֵיל חֲמִישִׁי

[לֵיל פֶּסַח] לַהֲרֹג אֶת כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם, וְאָנוּ נִתֵּן אֶת הַדָּם עַל הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת, לְבַל יָבוֹא הַמַּשְׁחִית אֶל בָּתֵּינוּ לִנְגֹּף. כְּשֶׁשָּׁמְעוּ זֹאת הַבְּכוֹרוֹת, הָלְכוּ מִיָּד אֵצֶל אֲבוֹתֵיהֶם וְאֵצֶל פַּרְעֹה וְדָרְשׁוּ לִשְׁלֹחַ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁלֹּא יָמוּתוּ, אַךְ נִתְקְלוּ בְּסֵרוּב מַחְלָט וְהֵחֵלּוּ בְּמִלְחָמָה - זֶה לְעֻמַּת זֶה, וְנֶהֶרְגוּ רַבִּים מֵהַמִּצְרִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלו י): "לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם", כְּלוֹמַר, מִצְרַיִם הֻכּוּ עַל יְדֵי בְּכוֹרֵיהֶם. כְּשֶׁרָאוּ הַמִּצְרִים כָּךְ, חָגְרוּ אִישׁ חַרְבּוֹ לִנְקֹם בְּיִשְׂרָאֵל, אַךְ ה' יִתְבָּרַךְ הֵגֵן עֲלֵיהֶם בְּרֹב רַחֲמָיו, וְהֵבִיא עַל הַמִּצְרִים מַחֲלוֹת וְיִסּוּרִים רַבִּים וּמְשֻׁנִּים, עַד שֶׁהָיוּ שִׁנֵּיהֶם קֵהוֹת וּמְעֵיהֶם מִתְחַתְּכִים, וְנֶאֶלְצוּ לָסֶגֶת אָחוֹר, וְעַל יְדֵי כָּךְ נִצְּלוּ עַם יִשְׂרָאֵל מִידֵי הָאוֹיְבִים הַלָּלוּ. עַל כֵּן נִקְרֵאת שַׁבָּת זוֹ "שַׁבַּת הַגָּדוֹל", שֶׁהָיָה זֶה יוֹם גָּדוֹל לְעַם יִשְׂרָאֵל, שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם נֵס. (כט)

טַעַם נוֹסָף לִקְרִיאַת הַשַּׁבָּת "שַׁבַּת הַגָּדוֹל", כִּי חוֹבָה קְדוֹשָׁה לְהִתְאַסֵּף **בְּשַׁבָּת** זוֹ בְּרֹב עַם בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת, וְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל **גְּדוֹלֵי** הַתּוֹרָה דּוֹרְשִׁים בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח וַעֲרִיכַת לֵיל הַסֵּדֶר כְּמִשְׁפָּטוֹ. וְטוֹב לְהַרְחִיב אֶת הַדִּבּוּר גַּם בְּדִבְרֵי אַגָּדָה וְסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם וּפֵרוּשֵׁי הַהַגָּדָה שֶׁל לֵיל פֶּסַח, לְהַזְכִּיר גְּבוּרוֹת ה' וְנִפְלְאוֹתָיו. וְכָל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים, אַשְׁרָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. (ל, לא)

וְכָךְ הָיָה מִנְהָגוֹ שֶׁל מָרָן מַלְכָּא הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זְצוּק"ל, שֶׁהָיָה דּוֹרֵשׁ בְּכָל שַׁבַּת הַגָּדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּהֵיכַל יְשִׁיבַת "אוֹר הַחַיִּים" שֶׁבִּשְׁכוּנַת הַבּוּכָרִים בְּרָאשׁוּתוֹ שֶׁל הַגָּאוֹן רַבִּי רְאוּבֵן אֶלְבָּז שְׁלִיטָ"א, וְהָיוּ בָּאִים כְּאַלְפַּיִם אִישׁ, אַשְׁרֵי מִי שֶׁרָאָה פָּנָיו, אַךְ כֻּלָּם הָיוּ זוֹכִים לִשְׁמֹעַ אֶת מוֹצָא פִּיו שֶׁל מָרָן, וְגָדוֹל הָיָה הַמַּחֲזֶה וּמְרַגֵּשׁ מְאֹד. הָיָה הָרַב, כְּהֶרְגֵּלוֹ בַּקֹּדֶשׁ, מְתַבֵּל אֶת דְּרָשָׁתוֹ בְּדִבְרֵי אַגָּדָה, מְשָׁלִים וּמַעֲשִׂיּוֹת הַמּוֹשְׁכִים אֶת הַלֵּב, יַחַד עִם דִּבְרֵי חִזּוּק וֶאֱמוּנָה וּבִטָּחוֹן בַּבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, וְהָיָה מַאֲרִיךְ בִּדְרָשָׁתוֹ עַד כַּמָּה דַּקּוֹת לִפְנֵי הַשְּׁקִיעָה, וְכֻלָּם הָיוּ מְמַהֲרִים לָלֶכֶת לְבֵיתָם, כְּדֵי לְהַסְפִּיק לֶאֱכֹל סְעוּדָה שְׁלִישִׁית בִּזְמַנָּהּ. אַשְׁרֵי עַיִן רָאֲתָה כָּל אֵלֶּה.

עֶרֶב פֶּסַח שֶׁחָל בְּשַׁבָּת

כְּשֶׁחָל עֶרֶב פֶּסַח בְּשַׁבָּת, יֵשׁ לְהַקְדִּים אֶת דְּרָשַׁת שַׁבַּת הַגָּדוֹל לַשַּׁבָּת הַקּוֹדֶמֶת, כְּדֵי לְהוֹרוֹת לָעָם אֶת הִלְכוֹת הַפֶּסַח. וּמִכָּל מָקוֹם, גַּם בְּשַׁבָּת שֶׁל עֶרֶב פֶּסַח מַמָּשׁ, יֵשׁ לִדְרֹשׁ בְּסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם וּבְחִזּוּק הָאֱמוּנָה בַּבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ. וְיֵשׁ לְהַרְחִיב אֶת הַדִּבּוּר עַל בִּעוּר הַשְּׂאוֹר שֶׁבָּעִסָּה [הַיֵּצֶר הָרַע], וְעַל מַחְמֶצֶת הַדֵּעוֹת הַמְשֻׁבָּשׁוֹת, וְעַל נְפִיחַת הַמִּדּוֹת הַמְקַלְקָלוֹת, כְּדֵי שֶׁנַּחֲזֹר לַמּוּטָב. (לב, רנא)

הַפְטָרָה

הַפְטָרַת שַׁבַּת הַגָּדוֹל הִיא: "וְעָרְבָה לַה' מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם" (מלאכי ג, ד). וּבְשָׁנָה שֶׁמַּקְדִּימִים אֶת דְּרָשַׁת שַׁבַּת הַגָּדוֹל, יַפְטִירוּ הַפְטָרָה זוֹ בַּשַּׁבָּת שֶׁל עֶרֶב פֶּסַח מַמָּשׁ, וְכֵן הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט. וְרַק בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִנְהָג בָּרוּר לְהַפְטִיר בְּהַפְטָרַת פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ, יַעֲשׂוּ כְּמִנְהָגָם. (ל)

שַׁבַּת הַגָּדוֹל שָׁלוֹם

בְּשַׁבַּת הַגָּדוֹל יֹאמַר: "שַׁבַּת הַגָּדוֹל שָׁלוֹם", כְּדֵי לִזְכֹּר וּלְהַזְכִּיר לַאֲחֵרִים אֶת נִסָּיו וְנִפְלְאוֹתָיו שֶׁל הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ. וְסִיֵּם מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן זְצוּק"ל: "וּמָה טוֹב וּמָה נָעִים לְהַמְשִׁיךְ בְּמִנְהָג יָפֶה זֶה, אֲשֶׁר מַחֲזֶה שַׁדַּי יֶחֱזֶה". (הגאון החיד"א ועוד. ל)

שַׁבָּת הַגָּדוֹל מִסַּגֵּל לִנְסִים וִישׁוּעוֹת

מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה בְּיוֹם כ"ז שְׁבָט שְׁנַת תש"מ, בְּבֵיתוֹ שֶׁל הַבַּבָּא סָאלִי זִיע"א הִתְקַבְּלָה שִׂיחַת טֶלֶפוֹן בְּהוּלָה מֵאַרְגֶּנְטִינָה, בָּהּ סִפְּרוּ לָרַב שֶׁנֶּחְטַף בְּנוֹ שֶׁל שָׁאוּל סִתְהוֹן דַּבַּאח מַעֲשְׂיָרֵי הַיְּהוּדִים הַתּוֹמְכִים בַּתּוֹרָה. שָׁמַע הַצַּדִּיק, הִרְהֵר שָׁעָה קַלָּה וְאָמַר: "הַחוֹטְפִים יִתָּפְשׂוּ וְהוּא יֵשָׁחֵרַר לְשָׁלוֹם, חִנָּם אֵין כֶּסֶף". חָלְפוּ יָמִים וְשָׁבוּעוֹת, עָבַר כָּל חֹדֶשׁ אֱדָר, וְלֹא נִשְׁמַע כְּלוּם. ב-ו' לְחֹדֶשׁ נִיסָן, טֶרֶם הָאָב בְּמְיֻחָד לְאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ, אָמַר לוֹ הַצַּדִּיק, הַשַּׁלְחָן עָרוּךְ הוּא סֵפֶר הֲלָכָה, לְהוֹרוֹת אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה, וְכָתוּב בּוֹ (סימן תל):

"שַׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי הַפֶּסַח קוֹרְאִים אוֹתוֹ שַׁבָּת הַגָּדוֹל מִפְּנֵי הַנֵּס שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ", נִמְצָא שַׁיָּשׁ כָּאן הוֹרָאָה לְדוֹרוֹת שֶׁיּוֹם זֶה מְסֻגָּל לִנְסִים וִישׁוּעוֹת. וְהִבְטִיחַ, בְּשַׁבָּת הַגָּדוֹל יֵשָׁחֵרַר הַבֵּן חִנָּם אֵין כֶּסֶף. חָזַר הָאָב מְעוֹדָּד וּמְחֻזָּק. וְהִנֵּה עֶרֶב שַׁבָּת הַגָּדוֹל י"ב נִיסָן, מְצַלְצֵל הַטֶּלֶפוֹן בְּבֵית הֶעָשִׁיר, הוֹדִיעוּ הַחוֹטְפִים שֶׁהַבֵּן בְּיָדָם וְנָקְבוּ בִּסְכוּם כֶּסֶף עָתָק, אִם יְשַׁלְּמוּ יֵשָׁחֵרַר הַבֵּן, הַמַּסְכִּימִים אַתֶּם? נִתְּנָה הַסְכָּמָה. אִם כֵּן, מָחָר יָבוֹא אֶחָד מִכֶּם לְמָקוֹם פְּלוֹנִי לְבוּשׁ חֻלְצָה בְּצֶבַע פְּלוֹנִי וּבְיָדוֹ מִזְוָדַת הַכֶּסֶף, לְאַחַר מִכֵּן יֵשָׁחֵרַר הַבֵּן, אַךְ אִם תּוֹדִיעוּ לַמִּשְׁטָרָה, מוֹת יוּמַת. הֵם זָכְרוּ שֶׁהַצַּדִּיק הִבְטִיחַ חִנָּם, אֲבָל פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ דּוֹחֶה הַכֹּל, לָכֵן לֹא הוֹדִיעוּ לַמִּשְׁטָרָה. אָח שֶׁל הֶחָטוּף הִשִּׂיג חֻלְצָה כַּאֲשֶׁר בִּקְּשׁוּ, הָלַךְ עִם הַמִּזְוָדָה, וְהִמְתִּין. הֵם לֹא יָדְעוּ שֶׁהַמִּשְׁטָרָה עָקְבָה אַחַר שִׂיחוֹת הַטֶּלֶפוֹן, וְהֵכִינָה מַאֲרָב. הַשּׁוֹטְרִים הִבְחִינוּ בַּשָּׁנִים הַמִּתְקָרְבִים לָאָח, וְהַשָּׁנִים הִבְחִינוּ בַּשּׁוֹטְרִים וְנִמְלְטוּ. הָאָח חָשְׁכוּ עֵינָיו, שֶׁלֹּא יְמַמְּשׁוּ אֶת אִיּוּמָם, לָכֵן לֹא סִפֵּר כְּלוּם, וְהִמְתִּין. אֶחָד הַחוֹטְפִים נִמְלַט בֵּין הָאֲנָשִׁים, הַשֵּׁנִי נִכְנַס לְבֵית קָפֶה הֶחֱלִיף אֶת בְּגָדָיו בַּשֵּׂרוּתִים, יָצָא וְהִמְתִּין בְּתַחֲנַת הָאוֹטוֹבּוּס. לְפֶתַע הִבְחִין הַשּׁוֹטֵר שֶׁמִּשֶּׁהוּ עוֹלֶה לָאוֹטוֹבּוּס וְטוֹרֵחַ לְהַכְנִיס אֶת חֻלְצָתוֹ בַּמִּכְנָסַיִם, הִתְעוֹרֵר בּוֹ הַחֲשָׁד שֶׁמָּא הוּא הַחוֹטֵף וְהֶחֱלִיף אֶת חֻלְצָתוֹ וְלֹא הִכְנִיסָהּ. מִיָּד עָצַר אֶת הָאוֹטוֹבּוּס, הוֹרִיד אֶת הַנּוֹסֵעַ לְתַחֲנַת מִשְׁטָרָה, אַחַר שָׁעָה וְחֲצִי שֶׁל חֲקִירוֹת, הִסְגִּיר אֶת חֲבֵרָיו. וְהָאָח עֲדַיִן הִמְתִּין עִם הַמִּזְוָדָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. בַּסּוֹף הֶחֱלִיט לִפְנוֹת לְתַחֲנַת מִשְׁטָרָה וְהִנֵּה שָׁם רוֹאֶה הוּא אֶת אָחִיו שֶׁשֻּׁחְרַר בְּשַׁבָּת הַגָּדוֹל בְּחִנָּם אֵין כֶּסֶף, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַצַּדִּיק... (מעיין השבוע ט נד)

❧ הַכְשָׁרַת הַכֵּלִים לְפֶסַח ❧

טַעַם הַכְשָׁרַת הַכֵּלִים

הַכֵּלִים שֶׁאָנוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה לְמַאֲכְלֵי חָמֵץ, מֵאַחַר וְהֵם בְּלוּעִים מֵהֶחָמֵץ, אֵין אָנוּ יְכוֹלִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּחַג הַפֶּסַח, אֶלָּא אִם כֵּן נַפְלִיט אֶת הֶחָמֵץ הַבָּלוּעַ בָּהֶם. וּלְהַלָּן נִרְאֶה כַּמָּה פְּרָטֵי דִּינִים בְּהֶכְשֵׁר כְּלֵי הֶחָמֵץ.

מַעֲרֶכֶת מְיֻחֶדֶת לְפֶסַח

מִי שֶׁיָּכוֹל לְיַחֵד מַעֲרֶכֶת כֵּלִים מְיֻחֶדֶת לְפֶסַח, תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה. וְיֶשְׁנִים לֵב לְהַצְנִיעַ אֶת כָּל כְּלֵי הֶחָמֵץ שֶׁהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה בְּאָרוֹן מְיֻחָד, וְיִסְגֹּר אוֹתוֹ וְיִכְתֹּב עָלָיו "כְּלֵי חָמֵץ", לְבַל יִטְעוּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בַּפֶּסַח. וְאָמְנָם לֹא לְכָל אָדָם יֶשְׁנָהּ אֶפְשָׁרוּת לְיַחֵד מַעֲרֶכֶת כֵּלִים נוֹסֶפֶת, וְלָכֵן יֵשׁ לָדַעַת אֶת פְּרָטֵי הַדִּינִים כְּדִלְהַלָּן.

הַמָּקוֹר מִן הַתּוֹרָה

כְּשֶׁחָזְרוּ עַם יִשְׂרָאֵל מִמִּלְחֶמֶת מִדְיָן, הֵבִיאוּ עִמָּם שָׁלָל גָּדוֹל שֶׁל כְּלֵי כֶּסֶף וּכְלֵי

זָהָב, וְצִוָּה אוֹתָם הַקָּבָ"ה לְהַכְשִׁיר אֶת כָּל הַכֵּלִים מִבְּלִיעַת הַמַּאֲכָלוֹת הָאֲסוּרוֹת שֶׁנִּבְלְעוּ בָּהֶם, כַּמְבֹאָר בַּפְּסוּקִים דִּלְהַלָּן (במדבר לא כא):

"וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה, זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. אַךְ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף אֶת הַנְּחֹשֶׁת אֶת הַבַּרְזֶל אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעֹפָרֶת. **כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ** וְטָהֵר, אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא, **וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם".**

מִפְּסוּקִים אֵלּוּ אָנוּ לְמֵדִים, כִּי כָּל כְּלִי אֲשֶׁר בָּלַע מִמַּאֲכַל אִסּוּר - כְּדֵי לְהַכְשִׁירוֹ וּלְהַגִּיעַ לִכְלֵטַת הָאִסּוּר כָּלִיל, **הֶכְשֵׁרוֹ כְּדֶרֶךְ תַּשְׁמִישׁוֹ** כְּדִלְהַלָּן. וְאֵין מְבָרְכִים עַל הֶכְשֵׁר הַכֵּלִים. (קכד)

לִבּוּן

כֵּלִים שֶׁהַשְׁמּוּשׁ בָּהֶם הוּא בְּאֵשׁ, כְּגוֹן שֶׁפּוּדִים שֶׁצּוֹלִים בָּהֶם עַל הָאֵשׁ - כֵּיוָן שֶׁבָּלְעוּ אִסּוּר בְּאֶמְצָעוּת הָאֵשׁ, הֶכְשֵׁרָם עַל יְדֵי הָאֵשׁ, דְּהַיְנוּ לְהַכְנִיסָם בְּתוֹךְ הָאֵשׁ עַד שֶׁיִּהְיוּ נִיצוֹצוֹת אֵשׁ נִתָּזִים מֵהֶם. וְהֶכְשֵׁר זֶה נִקְרָא: "לִבּוּן".

הַגְעָלָה

כֵּלִים שֶׁהַשְׁמּוּשׁ בָּהֶם הוּא בְּבִשּׁוּל שֶׁל דָּבָר לַח, כְּגוֹן סִיר שֶׁבִּשַּׁל בּוֹ מָרָק אוֹ מַאֲכָל עִם רֹטֶב - כֵּיוָן שֶׁבְּלִיעָתָם בְּאֶמְצָעוּת לַח רוֹתֵחַ, הֶכְשֵׁרָם גַּם כֵּן עַל יְדֵי הַמַּיִם הָרוֹתְחִים. דְּהַיְנוּ, לְהַרְתִּיחַ מַיִם בְּכֵלִי, וּכְשֶׁהַמַּיִם מְבַעְבְּעִים, יַכְנִיס אֶת הַכְּלִי עִם הַיְּדִיוֹת וְהַמִּכְסֶה לַמַּיִם, וְאָז יִפָּלֵט הָאִסּוּר הַבָּלוּעַ. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: "הַגְעָלָה" [הַפְלָטָה]. (קלה, קלו)

נִקְיוֹן הַכְּלִי

קֹדֶם הַהַגְעָלָה יְנַקֶּה אֶת הַכְּלִי הֵיטֵב בְּחֻמְרֵי נִקּוּי, וְיָסִיר מִמֶּנּוּ כָּל לְכְלוּךְ וַחֲלָדָה, וְינַקֶּה גַּם בְּמָקוֹם הַבְּרָגִים. (קלד)

כְּלִי גָּדוֹל

כְּלִי גָּדוֹל מְאֹד שֶׁמֻּחֲמַת גָּדְלוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְכָנֵס לְתוֹךְ כְּלִי הַהַגְעָלָה, יְמַלְּאֵהוּ מַיִם עַד הַסּוֹף וְיָרִתִּיחֵהוּ בְּאֹפֶן שֶׁיַּגִּיעוּ הַמַּיִם עַל כָּל שִׂפַת הַכְּלִי. וְיַעֲשֶׂה שָׁפָה גְּבוֹהָה יוֹתֵר לְפִיו שֶׁל הַכְּלִי, כְּדֵי שֶׁיִּתְמַלֵּא הֵיטֵב וְיַגִּיעוּ הַמַּיִם גַּם בְּשִׂפָתוֹ, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא נִתְּזוּ פַּעַם אַחַת נִיצוֹצוֹת מֵהֶחָמֵץ שֶׁהִתְבַּשֵּׁל בַּכְּלִי עַל הַשָּׂפָה. וְאוּלָם כָּל זֶה בִּכְלִי רָגִיל שֶׁנּוֹגֵעַ הֶחָמֵץ רַק בְּתוֹכוֹ וְלֹא מִבַּחוּץ, אֲבָל כְּלִי שֶׁמַּכְנִיסִים אוֹתוֹ לְתוֹךְ תַּבְשִׁיל הֶחָמֵץ, וּכְגוֹן קַעֲרַת מַצָּקֶת גְּדוֹלָה שֶׁמַּכְנִיסִים אוֹתָהּ לְתוֹךְ הַסִּיר כְּדֵי לְשָׁפֵּךְ מִמֶּנָּה לַצַּלָּחוֹת, כֵּיוָן שֶׁבְּלִיעָה חָמֵץ מִבַּחוּץ, צָרִיךְ לְהַכְנִיסָהּ כֻּלָּהּ לְתוֹךְ כְּלִי הַהַגְעָלָה. (סימן תנב ס"ו ובמשנה ברורה)

שְׁטִיפָה בְּמַיִם קָרִים

נָהֲגוּ לִשְׁטֹף אֶת הַכְּלִי בְּמַיִם קָרִים מִיָּד לְאַחַר הַהַגְעָלָה. וְהַטַּעַם לַדָּבָר, זֵכֶר לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהָיוּ נוֹתְנִים אֶת הַכֵּלִים לְאַחַר הַהַגְעָלָה בְּמַיִם קָרִים. (סימן תנב סעיף ז, קמב, קנז)

הַבְהָרָה: רָאוּי לְהַקְדִּים אֶת הַהַגְעָלָה קֹדֶם זְמַן אִסּוּר אֲכִילַת הֶחָמֵץ שֶׁבְּעֶרֶב פֶּסַח [שֶׁהוּא בְּי"ד בְּנִיסָן

בבקר (10:20 בערך בשעון קיץ), כיון שאם מגעיל לאחר זמן אסורו, יש להזהר בעוד כמה פרטי דינים. ובלאו הכי בהכשרת הכלים ישנם פרטים ודינים רבים, ולכן כל אדם שאינו בטוח בעצמו שבקי בהלכה, יפנה למורה הוראה שינחה אותו כיצד לנהג. וברוך ה' כיום יש בכל עיר מקומות להכשרת כלים מטעם הרבנות המקומית קדם הפסח. ועל העוסקים בהכשרת הכלים לשנן היטב את ההלכות קדם גישתם למלאכה חשובה ואחראית שכזו. (קסב)

חלוק בין בליעת אסור לבליעת היתר

יש להבהיר, כי כל מה שהצריכה התורה שתשמישם באש כשפודים - הכשרם באש, אינו אלא בכלים שבלעו ממאכל אסור, כלי מדין הנ"ל שבלעו ממאכלות אסורות כנבלות וטרפות וחזיר, ועל כן החמירה התורה בהם שיאין הכשרם אלא באש, אבל כלים שהשתמשו בהם באש בדבר של היתר, כגון שצלו בהם בשר כשר, ועתה רוצה להשתמש בהם למאכלי חלב, אין צריך להכשירם בלבוז באש, ודי להכשירם בהגעלה בלבד, שלא החמירה התורה בהם כל כך מאחר ומתחלה בלעו היתר.

ומעתה, בהכשרת הכלים לפסח, מאחר ובמשך כל השנה החמץ הוא היתר גמור, אם כן לכאורה לא נצטרך ללבן את השפודים באש ודי יהיה להם בהגעלה, ובאמת שכן דעת רב הראשונים (הרמב"ם, הראב"ד, רבנו תם, הסמ"ג, ראבי"ה, אור זרוע, תוספות רי"ד, הראב"ן, הרז"ה, הריבב"ן, הגהות מימוניות, רבנו חיים בר שמואל תלמיד הרשב"א, היראים, התרומה), אלא שמרן השלחן ערוך חשש לחולקים (הרמב"ן, מהר"ם חלאוה, המאירי, מחזור ויטרי, ההשלמה, הר"ן, רבנו ירוחם) שאומרים שהחמץ נחשב אסור, ונמצא שהשפודים בלעו אסור, ולכן הצריך לבון. [ומכל מקום בכמה הלכות מסיימות הקל מרן, וצרף את דעת האומרים שהחמץ הוא היתר].

אך יש להבין, כי מאחר והחמץ נבלע בשפוד במשך השנה שאז הוא היתר גמור, היאך אפשר לומר שהכלים בלעו אסור? אלא אומר הרמב"ן: "חמץ שמו עליו", דהיינו החמץ כל השנה יש לו שם של 'חמץ', עונה זו כל השנה היא בגדר אסור חמץ ביחס לימי הפסח, ואין זה דומה לבשר כשר שנבלע בשפוד שהוא היתר גמור תמיד ולכן די בהגעלה כדי להפכו לחלבי, אבל חמץ אף שמתר הוא עתה באכילה לחלוטין, מכל מקום אף עתה נחשב הוא אסור ביחס לפסח שאסרה בו התורה לאכל חמץ, ולכן אם נבלע בשפוד, הכשרו בלבוז דוקא.

באור ומקור לחלוק בין בליעת אסור להתר

ויש להבין, מה הסברא לחלק בין אם השפוד בלע אסור או בלע התר, הלא אם אין הבלוע יוצא מהשפוד אלא בלבוז, מדוע די לו בהגעלה כשבלע התרי והבאור בזה הוא, כי אף שבהגעלה נשאר מעט מטעם הבשר הכשר הבלוע בשפוד, בכל זאת כיון שמעולם לא הכר כאן אסור בשר וחלב בעין, אלא שכאשר ישתמש בהם בחלב, יתהוה ויתחדש כאן אסור שלא נוצר עד עתה, והוא יתהוה בבלוע ולא בעין, לכך לא החמירה התורה. לא כן בבליעה מנבלות וטרפות ומאכלות אסורות, שנוצר האסור בעין קדם שנבלע, וכן בחמץ, שבבר נעשה המאכל חמץ קדם שנבלע בשפוד, לכך צריכים דוקא לבון.

וכדי להבין את מקור הדין מהגמרא, נקדים הקדמה קטנה. כידוע בבית המקדש צותה התורה להקריב קרבנות על גבי המזבח, ובשרם היה נאכל עד זמן מסים כפי שקבעה התורה. למשל: קרבן חטאת נאכל לכהנים באותו יום שהקריבו אותו והלילה שלאחריו ולא יותר, ואם נשאר מהבשר אחר זמן זה, הריהו נקרא אסור "נותר", והאוכלו חייב כרת.

והנה לאחר שהכהנים בשלו או צלו את בשר החטאת, ועבר יום ולילה, נמצא שטעם בשר החטאת הבלוע בסירים ובשפודים הריהו טעם של אסור "נותר", ואיך יבשלו או יצלו בהם שוב קרבנות אחרים, הרי הם יבלעו מטעם של הבשר הנותר? לכך צותה התורה (ויקרא ו כא): "ומרק ושטף במים". כלומר, שהיו מגעילים את הכלים במים רותחים בבית המקדש, הן הכלים שבשלו בהם והן הכלים שצלו בהם, וכמבאר במשנה (מסכת זבחים צז ע"א): השפוד והאסכלה של בשר הקרבנות, הכשרם בהגעלה.

וּבַגְּמָרָא (מסכת עבודה זרה עו ע"א) שָׁאַל רַב עַמְרָם אֶת רַב שֵׁשֶׁת, מַדּוּעַ כְּלֵי גּוֹיִם שֶׁבָּלְעוּ בְּאֵשׁ - הֶכְשֵׁרָם בְּלִבּוּן, וְאִלּוּ כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבָּלְעוּ בְּאֵשׁ מִבְּשַׁר הַקְּרְבָּנוֹת - הֶכְשֵׁרָם בְּהַגְעָלָה? הֵשִׁיב לוֹ רַב שֵׁשֶׁת, שֶׁיֵּשׁ הֶבְדֵּל בֵּין בְּלִיעַת כְּלֵי קָדָשִׁים לִבְלִיעַת כְּלֵי גּוֹיִם. בִּכְלֵי הַגּוֹיִם מִתְחַלָּה הָיָה כָּאן אִסּוּר בָּעַיִן וּלְאַחַר מִכֵּן נִבְלַע בַּשָּׁפּוּד, לָכֵן הֶחֱמִירָה בּוֹ הַתּוֹרָה יוֹתֵר, לֹא כֵן בַּשָּׁפּוּד שֶׁצָּלוּ בּוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ, מִתְּחִלָּה לֹא הָיָה כָּאן שׁוּם אִסּוּר, וְרַק לְאַחַר יוֹם וָלַיְלָה נוֹצַר אִסּוּר "נוֹתָר" בַּבָּלוּעַ וְלֹא בָּעַיִן, וּכְשֶׁנּוֹצַר הָאִסּוּר בַּבָּלוּעַ, הֲרֵיהוּ קַל יוֹתֵר.

וּמִכָּאן לָמַדְנוּ עַל שַׁפּוּדִים שֶׁצָּלָה בָּהֶם בָּשָׂר, וְרוֹצֶה עַתָּה לְהָפְכָם לְמַאֲכְלֵי חָלָב כִּגְבִינַת חֲלוּמִי שֶׁצּוֹלִים אוֹתָהּ, מֵאַחַר וְהַשַּׁפּוּדִים מִתְּחִלָּה בָּלְעוּ בְּשַׂר הֶתֵּר גָּמוּר, וְרַק לְאַחַר מִכֵּן כְּשֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בִּגְבִינָה יוֹצֵר כָּאן אִסּוּר חָדָשׁ שֶׁל "בָּשָׂר וְחָלָב", וְאָז כְּבָר הַבָּשָׂר בָּלוּעַ, לְכָךְ דַּי לָהֶם בְּהַגְעָלָה. וְהוּא הַדִּין לְמַחֲבַת טָפְלוֹן בְּשָׂרִית שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בְּלִי שֶׁמָּן כְּלָל, וְרוֹצֶה לְהָפְכָהּ לַחֲלָבִית, דַּי לָהּ בְּהַגְעָלָה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחָמֵץ שֶׁמִּתְחִלָּתוֹ שֵׁם אִסּוּר חָמֵץ עָלָיו, וְנוֹצַר בּוֹ הָאִסּוּר קֹדֶם שֶׁנִּבְלַע.

כָּל הָאָמוּר דַּוְקָא בְּשַׁפּוּד אוֹ בְּמַחֲבַת בְּשָׂרִי שֶׁרוֹצֶה לְהָפְכָם לַחֲלָבִי אוֹ לְהֶפֶךְ, אֲבָל שַׁפּוּד אוֹ מַחֲבַת בְּשָׂרִי שֶׁטָּעָה וְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּמַאֲכָל חֲלָבִי בְּלִי הַגְעָלָה, נֶאֶסְרוּ בְּשִׁמּוּשׁ, וּלְגַבֵּי הֶכְשֵׁרוֹ יִשְׁאַל חֲכָם מוֹרֶה הוֹרָאָה. (שולחן ערוך יורה דעה סימן קכא ס"ד, וכמבואר ברבותינו הראשונים. וכן הוא בגר"א, ערך השלחן, אבני צדק, חק יעקב, רבנו זלמן, רעק"א, החתם סופר, חסד לאברהם אלקלעי, זבחי צדק, זהב שבא לגאון רבי שמעון אגסי ועוד. קכו, קלח)

כָּל כְּלִי הוֹלְכִים בּוֹ אַחַר רֹב תַּשְׁמִישׁוֹ

הֶכְשֵׁר הַכְּלִי נִקְבָּע עַל פִּי רֹב שִׁמּוּשׁוֹ. כְּלוֹמַר, שֶׁאִם עַל פִּי רֹב הַשִּׁמּוּשׁ בַּכְּלִי הוּא בְּתַבְשִׁילִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לַחוּת, כְּרֹטֶב אוֹ מָרָק, אַף עַל פִּי שֶׁפְּעָמִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ גַּם בְּמַאֲכָל יָבֵשׁ שֶׁלֹּא בְּאֶמְצָעוּת רֹטֶב - כֵּיוָן שֶׁרֹּב שִׁמּוּשׁוֹ הוּא בְּתַבְשִׁיל לַח, הֶכְשֵׁרוֹ בְּהַגְעָלָה. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ הֶכְשֵׁר כָּל כְּלִי וְכֶלִי. (סימן תנא סעיף ו)

וְיֵשׁ לְהָבִין מָה הַסְּבָרָא בְּזֶה שֶׁנַּלֵּךְ אַחַר רֹב שִׁמּוּשׁוֹ שֶׁל הַכְּלִי, הֲרֵי אִם הִשְׁתַּמְּשׁוּ פַּעַם אַחַת בַּכְּלִי בְּיָבֵשׁ, הֶכְשֵׁרוֹ בְּלִבּוּן, כִּי כְּבוֹלְעוֹ כָּךְ פּוֹלְטוֹ, וְאִלּוּ אִם נִשְׁתַּמֵּשׁ בַּכְּלִי הַזֶּה עוֹד כַּמָּה פְּעָמִים בְּלַח, דַּי יִהְיֶה לְהַכְשִׁירוֹ בְּהַגְעָלָה, כִּי נַעֲשָׂה רֹב שִׁמּוּשׁוֹ בְּלַח, וַהֲלֹא בְּלִיעָתוֹ בְּיָבֵשׁ לְהֵיכָן הָלְכָה?

וְהַדְּבָרִים מְיֻשָּׁבִים עַל פִּי דִּבְרֵי רַבֵּנוּ מְנַחֵם עֲזָרְיָה מִפָּאנוֹ. וּתְחִלָּה יֵשׁ לָדַעַת כִּי מִן הַתּוֹרָה דַּוְקָא כְּלִי שֶׁהוּא 'בֶּן יוֹמוֹ' [שֶׁבִּשְׁלוּ בּוֹ אִסּוּר בְּ-24 שָׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת] צָרִיךְ הֶכְשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁהָאִסּוּר הַבָּלוּעַ בּוֹ פּוֹלֵט טַעַם טוֹב בַּמַּאֲכָל, אֲבָל כְּלִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן יוֹמוֹ [שֶׁלֹּא בִּשְׁלוּ בּוֹ אִסּוּר בְּ-24 שָׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת], אֵינוֹ צָרִיךְ שׁוּם הֶכְשֵׁר, כֵּיוָן שֶׁטַּעַם הָאִסּוּר הַבָּלוּעַ בּוֹ כְּבָר נִפַּג, וְטַעַם פָּגוּם אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה. וּבְכָל זֹאת חֲכָמִים הִצְרִיכוּ לְהַכְשִׁיר כְּלִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן יוֹמוֹ, כְּדֵי לְהַפְלִיט מִמֶּנּוּ אֶת הַטַּעַם הַפָּגוּם. וְעַתָּה, כְּלִי שֶׁבָּלַע פְּעָמִים רַבּוֹת בְּלַח וּפַעַם אַחַת בְּיָבֵשׁ - אִם אָכֵן בָּלוּעַ בְּיָבֵשׁ בְּ-24 שָׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, יֵשׁ לְהַצְרִיכוֹ לִבּוּן, מֵאַחַר וְטַעֲמוֹ אֵינוֹ פָּגוּם וְלֹא יִפְלֹט אֶלָּא בָּאֵשׁ. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהוֹלְכִים אַחַר רֹב שִׁמּוּשׁוֹ - זֶהוּ דְּוָקָא שֶׁכְּבָר עָבְרוּ 24 שָׁעוֹת מִבְּלִיעָתוֹ בְּיָבֵשׁ, שֶׁמִּן הַתּוֹרָה אֵינוֹ צָרִיךְ לִבּוּן, וּלְכָל הַיּוֹתֵר יִצְטָרֵךְ הַגְעָלָה, אִם הִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְאַחֲרוֹנָה בְּלַח, וַחֲכָמִים הֵם שֶׁהִצְרִיכוּ לְהַכְשִׁירוֹ אַף אִם לֹא הִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּ-24 שָׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת כְּלָל. וְלֹא הֶחְמִירוּ לְהַצְרִיכוֹ אֶת הַהֶכְשֵׁר הֶחָמוּר יוֹתֵר, אֶלָּא קָבְעוּ לָלֶכֶת אַחַר רֹב שִׁמּוּשׁוֹ, מִבְּלִי לְחוּשׁ לְמַעוּט. (הרמ"ע מפאנו סי' צו. גינת ורדים, עין יצחק אלחנן, בית דוד, רב פעלים, ועיין שלמת חיים זוננפלד. קמח)

סִירִים

הַסִּירִים רֹב שִׁמּוּשָׁם הוּא בְּדָבָר לַח, וְאַף שֶׁפְּעָמִים מְבַשֵּׁל בָּהֶם מַאֲכָל יָבֵשׁ לְלֹא רֹטֶב, הֶכְשֵׁרָם בְּהַגְעָלָה. וְגַם מִכְסֵה הַסִּיר וְהַיָּדִית צְרִיכִים הַגְעָלָה. (תנא סעי' ה, יב, יד)

יֵשׁ לְהַקְפִּיד לְנַקּוֹת וְלִגְרֹר הֵיטֵב אֶת הַשַּׁחְרוּרִית שֶׁבְּתַחְתִּית הַכְּלִי, וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהוֹצִיאָהּ, יַגְעִיל אֶת הַכְּלִי כְּמוֹ שֶׁהוּא. (קלו)

כַּפּוֹת, כַּפִּיּוֹת וּמַזְלְגוֹת

כַּפּוֹת, כַּפִּיּוֹת וּמַזְלְגוֹת, כֵּיוָן שֶׁרֹב שִׁמּוּשָׁם הוּא בִּ'כְלֵי שֵׁנִי' [דְּהַיְנוּ בִּכְלֵי שֶׁהוּרַק אֲלֵיו הַמַּאֲכָל מֵהַכְּלִי שֶׁבָּשַׁל בּוֹ], אַף הֶכְשֵׁרָם בִּכְלֵי שֵׁנִי. וְהַיְנוּ שֶׁיֵּרְתִּיחַ מַיִם, וְיָכוֹל לְשָׁפְכָם לְתוֹךְ קְעָרָה, וּבְעוֹד הַמַּיִם חַמִּים מְאֹד, יַנִּיחַ אֶת הַכֵּלִים בַּקְּעָרָה. וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאֶפְשָׁר לְהַכְשִׁירָם בְּעֵרוּי מִכְּלֵי רִאשׁוֹן, דְּהַיְנוּ שֶׁיֵּרְתִּיחַ מַיִם וְיֵעָרֶה עַל הַכֵּלִים. וּמִכָּל מָקוֹם, בְּנֵי אַשְׁכְּנַז מַחְמִירִים לְהַכְשִׁירָם דַּוְקָא בְּהַגְעָלָה בְּכְלֵי רִאשׁוֹן. (סימן תנא סעיף ה, ו, קמד)

סַכִּין

יְנַקֶּה הֵיטֵב אֶת הַסַּכִּין, וּבִפְרָט בְּמָקוֹם הַחִבּוּר לַיָּדִית. וְאַף שֶׁרֹב הַשִּׁמּוּשׁ בְּסַכִּין הוּא בִּכְלֵי שֵׁנִי, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁבִּשְׁעַת הַחִתּוּךְ דּוֹחֲקִים אֶת הַסַּכִּין בַּמַּאֲכָל, לְכָךְ בּוֹלַעַת הִיא יוֹתֵר, וְהֶכְשֵׁרָהּ בְּהַגְעָלָה. וְאוּלָם בְּהַגְעָלָה זוֹ אֵין חִיּוּב לְהַקְפִּיד שֶׁהַמַּיִם יִהְיוּ עַל הָאֵשׁ בִּשְׁעַת הַהַגְעָלָה, אֶלָּא דַּי שֶׁהַמַּיִם יִהְיוּ חַמִּים מְאֹד. (סימן תנא ס"ג. קלז)

מַצָּקֶת

הַמַּצָּקֶת, כֵּיוָן שֶׁרֹב שִׁמּוּשָׁהּ הוּא בִּכְלֵי רִאשׁוֹן, הֶכְשֵׁרָהּ בְּהַגְעָלָה. (סימן תנא סעיף ה)

מֵחַם מַיִם

מֵחַם שֶׁבְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה מַקְפִּידִים שֶׁלֹּא לְחַמֵּם עָלָיו דִּבְרֵי מַאֲכָל, אֵין צָרִיךְ הֶכְשֵׁר, וְרַק יְדִיחֶהוּ הֵיטֵב מִבַּחוּץ. אַךְ אִם חִמְּמוּ עָלָיו אֲפִלּוּ פַּעַם אַחַת פִּתָּה אוֹ בּוֹרְקָס וְכַדּוֹמֶה, יִגְעִיל אֶת הַמִּכְסֶה. אֲבָל הַמֵּחַם עַצְמוֹ מִן הַדִּין אֵין צָרִיךְ הֶכְשֵׁר. כֵּיוָן שֶׁזֶּה נוֹתֵן טַעַם בָּר נוֹתֵן טַעַם שֶׁל הֶתֵּר, כִּי הֶחָמֵץ נָתַן טַעַם בַּמִּכְסֶה, וְהַמִּכְסֶה בַּמֵּחַם בְּזָמָן שֶׁהֶחָמֵץ הָיָה עֲדַיִן מוּתָּר. וּכְדִלְהַלָּן בְּמִרְקַחַת שֶׁנֶּעֶשְׂתָה בִּכְלִי חָמֵץ שֶׁמּוּתָּר לְאָכְלָהּ. (פסקי משה קב. ועיין חזו"ע פסח קה)

מַחֲבַת

מַחֲבַת, בֵּין שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ עִם הַרְבֵּה שֶׁמֶן [כְּטוּגוֹן צ'יפְּס וּשְׁנִיצֶל], וּבֵין שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ עִם מְעַט שֶׁמֶן [כְּטוּגוֹן בֵּיצָה], הֶכְשֵׁרָהּ בְּהַגְעָלָה. (כן כתבו בתשובות הגאונים, הראבי"ה, הרא"ש, הרוקח, טור ושו"ע סימן תנא סי"א, ויורה דעה סימן קכא ס"ד. ערך השלחן, אבני צדק, רבנו זלמן, חק יעקב, הש"ד, תפארת אדם, שלחן גבוה, החיד"א, זרע אמת ועוד. קלח)

סִיר עוּגָה

סִיר עוּגָה שֶׁמּוֹרְחִים בּוֹ מְעַט שֶׁמֶן שֶׁלֹּא תִּשָּׂרֵף הָעוּגָה, אֶפְשָׁר מִן הַדִּין לְהַכְשִׁירוֹ בְּהַגְעָלָה. אַךְ עָדִיף לִקְנוֹת סִיר עוּגָה חָדָשׁ לְפֶסַח. (שלחן גבוה, תפארת אדם, מהר"י בכר שמואל ועוד. קלב)

תַּנּוּר אֲפִיָּה

יְנַקֶּה אֶת הַתַּנּוּר הֵיטֵב עִם חֲמָרֵי נִקּוּי מִכָּל שְׁיָרֵי מַאֲכָל וְזֵעָה שֶׁהִצְטַבְּרוּ בַּפִּנּוֹת. וְטוֹב שֶׁיְּמַתִּין 24 שָׁעוֹת מֵעֵת הַשְׁמוּשׁ הָאַחֲרוֹן בַּתַּנּוּר, וְיַסִּיקֶהוּ לְמֶשֶׁךְ שָׁעָה אַחַת בְּמִדַּת הַחֹם הַגָּבוֹהָה בְּיוֹתֵר, וְאָז רַשַּׁאי לֶאֱפוֹת וְלִצְלוֹת בּוֹ בְּפֶסַח. וּמִכָּל מָקוֹם, לְתַבְנִיּוֹת הָאֲפִיָּה לֹא יוֹעִיל הֶכְשֵׁר זֶה, וְלָכֵן לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בַּתַּבְנִיּוֹת שֶׁל הֶחָמֵץ, אֶלָּא בְּתַבְנִיּוֹת מְיֻחָדוֹת לְפֶסַח אוֹ בְּתַבְנִיּוֹת חַד פַּעֲמִיּוֹת. (קלב)

מִיקְרוֹגָל לְלֹא גּוּפֵי הַשְׁחָמָה

יְנַקֶּה אֶת הַמִּיקְרוֹגָל הֵיטֵב מִכָּל שְׁיָרֵי מַאֲכָל דְּבוּקִים. וְיַנִּיחַ בְּתוֹכוֹ קַעֲרַת מַיִם עִם מְעַט חָמְרֵי נִקּוּי, כְּדֵי לִפְגֹּם אֶת הַמַּיִם שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְאוּיִים לִשְׁתִיָּה כְּלָל, וְיַפְעִיל כָּךְ אֶת הַמִּיקְרוֹגָל בְּמֶשֶׁךְ חָמֵשׁ אוֹ שֵׁשׁ דַּקּוֹת. וְאִם יֵשׁ בּוֹ גּוּפֵי הַשְׁחָמָה, הֶכְשֵׁרוֹ כְּהֶכְשֵׁר תַּנּוּר אֲפִיָּה כַּנַ"ל. (ויקו"י ח"ה שסא)

חֲצוּבָה [הַבְּרָזֶל שֶׁעָלָיו מַנִּיחִים אֶת הַסִּיר בַּבִּשּׁוּל] **וְכִירַיִם** [הַמִּשְׁטָח שֶׁל הַגַּז]

יְנַקֶּה אֶת כָּל הַחֲלָקִים הֵיטֵב בְּחָמְרֵי נִקּוּי, וְיַחְמִיר לְהַגְעִילָם. אַךְ אַף אִם עֵרָה עֲלֵיהֶם מַיִם רוֹתְחִים מִכְּלִי רִאשׁוֹן, הֶכְשֵׁרוּ בְּכָךְ. וְיֵשׁ מַחְמִירִים לְצַפּוֹתָם בִּנְיַר כֶּסֶף.

הַטַּעַם שֶׁאֵינָם צְרִיכִים לִבּוּן, כִּי אֲפִלּוּ אִם נָפַל אֵיזֶה חָמֵץ יָבֵשׁ עַל הַחֲצוּבָה וְנִצְלָה שָׁם בָּאֵשׁ וְנִבְלַע, מִן הַסְּתָם הוּא נִשְׂרָף. וַאֲפִלּוּ אִם לֹא נִשְׂרָף, בְּכָל זֹאת מֵאַחַר וְלֹא מַנִּיחִים בְּפֶסַח אֶת הַמַּאֲכָל עַצְמוֹ עַל הַחֲצוּבָה, אֶלָּא נוֹתְנִים אוֹתוֹ בַּסִּיר, וְהַסִּיר עַל הַחֲצוּבָה - כְּלָל גָּדוֹל בְּיָדֵינוּ שֶׁאֵין הַבָּלוּעַ בַּכְּלִי יוֹצֵא לִכְלִי אַחֵר שֶׁלֹּא בְּאֶמְצָעוּת רֹטֶב. וּבְלָאו הָכִי הֲרֵי רֹב הַנִּבְלַע בַּחֲצוּבָה אֵינוֹ אֶלָּא מִמַּה שֶׁנִּשְׁפַּךְ עָלָיו, וְאִם כֵּן מֵעִקַּר הַדִּין דַּי לוֹ בָּעֵרוּי בִּלְבַד. (קלז)

הַהֶבְדֵּל בֵּין חָמֵץ לְבָשָׂר וְחָלָב

וְיֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי בְּשָׂאר יְמוֹת הַשָּׁנָה אֵין צָרִיךְ לְהַגְעִיל אֶת הַחֲצוּבָה וְהַכִּירַיִם בֵּין שִׁמּוּשׁ בְּבָשָׂר לְשִׁמּוּשׁ בְּחָלָב, אַף שֶׁפְּעָמִים נִשְׁפָּךְ מֵהַמַּאֲכָל, וּמַדּוּעַ בָּחָמֵץ אָנוּ מַחְמִירִים? תְּשׁוּבָה: רֵאשִׁית, בְּוַדַּאי שֶׁבְּשָׂאר יְמוֹת הַשָּׁנָה, כְּשֶׁיֵּשׁ לִכְלוּךְ שֶׁל חָלָב אוֹ בָּשָׂר הַנִּכָּר לָעַיִן, צָרִיךְ לְנַקּוֹתוֹ. אֶלָּא שֶׁלְּגַבֵּי הַבָּשָׂר וְהֶחָלָב **הַבְּלוּעִים** בַּחֲצוּבָה וּבַכִּירַיִם, כֵּיוָן שֶׁכָּל בְּלִיעָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא בְּלִיעָה שֶׁל הֶתֵּר [חֲלָב לִבְּד אוֹ בָּשָׂר לִבְּד], סָמְכוּ עַל הַמְּצִיאוּת הַמּוֹכַחַת שֶׁהָאֵשׁ שׂוֹרֶפֶת אֶת הַנִּשְׁפָּךְ עַל הַחֲצוּבָה מִיָּד. אוּלָם בְּפֶסַח הֶחָמִירוּ, מִשּׁוּם הַחֲמָרָה הַגְּדוֹלָה שֶׁל אִסּוּר חָמֵץ. (קלז)

פְּלָטָה שֶׁל שַׁבָּת

יְנַקֶּה הֵיטֵב אֶת הַפְּלָטָה מִכָּל חֲשַׁשׁ חָמֵץ דָּבוּק, וְיַעֲרֶה עָלֶיהָ מַיִם רוֹתְחִים מִכְּלִי רִאשׁוֹן (קלח). וְאוּלָם אִם יֶשְׁנָהּ רְגִילוּת לְחַמֵּם חַלּוֹת בְּשַׁבָּת עַל גַּבֵּי הַפְּלָטָה, יְצַפֶּה אוֹתָהּ הֵיטֵב הֵיטֵב בִּנְיַר כֶּסֶף בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יִקָּרַע, וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בְּפֶסַח.

שַׁפּוּדִים וּרְשָׁתוֹת

שַׁפּוּדִים וּרְשָׁתוֹת שֶׁצָּלוּ בָּהֶם חָמֵץ עַל הָאֵשׁ [כְּגוֹן קְצִיצוֹת בָּשָׂר הַמְעֹרָבוֹת בְּפֵרוּרֵי לֶחֶם], הֶכְשֵׁרָם בִּלְבּוּן בָּאֵשׁ עַד שֶׁיִּהְיוּ נִיצוֹצוֹת אֵשׁ נִתָּזִים מֵהֶם. וְאִם טָעָה וְהִכְשִׁירָם בְּהַגְעָלָה בִּלְבַד וְצָלָה בָּהֶם בְּפֶסַח, רַשַּׁאי לֶאֱכֹל אֶת הַמַּאֲכָל. וְאִם צָלָה בָּהֶם בָּשָׂר וְלֹא יָדוּעַ לוֹ שֶׁהָיָה מְעֹרָב בָּהֶם פֵּרוּרֵי לֶחֶם, דַּי לְהַגְעִילָם. (קכו)

מֻדִיחַ כֵּלִים

יְנַקֶּה הֵיטֵב אֶת מֻדִיחַ הַכֵּלִים, וְדַי בָּזֶה. כִּי אַף אִם נֹאמַר שֶׁמֻּחְמֶת הַמַּיִם הַחַמִּים, בּוֹלֵעַ הַמֻּדִיחַ מִשְּׁאֲרִיּוֹת הַמַּאֲכָל, הֲרֵי שֶׁמֵּאַחַר וְהַמַּיִם הֵם פְּגוּמִים מֻחְמָרֵי הַנִּקּוּי, נִמְצָא שֶׁהַמֻּדִיחַ בּוֹלֵעַ טַעַם פָּגוּם מִתְּחִלָּה, וּבָזֶה לֹא אָסְרוּ רַבּוֹתֵינוּ "נוֹתֵן טַעַם לְפָגָם" אֲפִלּוּ לְכַתְּחִילָה. וּמִטַּעַם זֶה, מֻתָּר גַּם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמֻדִיחַ כֵּלִים בִּכְלֵי בָּשָׂר וּכְלֵי חָלָב יַחַד. כַּמְבֹאָר בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן צה סעיף ד), וברשב"א, הר"ן, המאירי. ובאחרונים רבים, ומהם: צמח צדק, חכם צבי, כנסת יחזקאל, שאגת אריה, פרי תואר, קול אליהו ישראל, מהר"ץ נבון רבו של החיד"א, מהר"י עייאש, הגאון החיד"א, זבחי צדק, שלחן גבוה, בית דוד, הגר"ח פלאג'י, יד אפרים ועוד (שו"ת יביע אומר ח"י יורה דעה סימן ד). חוברת "כשרות המטבח בהלכה ובאגדה".

שַׁיִשׁ מִטְבָּח

יָדִיחַ וְינַקֶּה אֶת הַשַּׁיִשׁ הֵיטֵב בְּכָל הַפִּנּוֹת, וְיַעֲרֶה עָלָיו מַיִם רוֹתְחִים מִכְּלִי רִאשׁוֹן. וְאִם יֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁיִּתְקַלְקֵל מֵהַמַּיִם הָרוֹתְחִים, דַּי בִּשְׁטִיפָה וַהֲדָחָה הֵיטֵב. (קס)

כִּיּוֹר חַרְסִינָה

יְדִיחַ הֵיטֵב אֶת הַכִּיּוֹר, וְיַעֲרֶה עָלָיו [ג׳ פְּעָמִים] מַיִם רוֹתְחִים מִכְּלִי רִאשׁוֹן. (קנא)

כְּלֵי זְכוּכִית

שָׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת אֲבוֹת דְּרַבִּי נָתָן: "כְּלֵי זְכוּכִית אֵינָם בּוֹלְעִים וְאֵינָם פּוֹלְטִים". עַל כֵּן אֵינָם צְרִיכִים שׁוּם הֶכְשֵׁר, וַאֲפִלּוּ אִם הִכְנִיסוּ בָּהֶם מַשְׁקֶה חָמֵץ חַם אוֹ קַר לִזְמַן מְמֻשָּׁךְ כְּבַקְבּוּקֵי בִּירָה, מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּפֶסַח, וּבִלְבַד שֶׁיִּשְׁטְפֵם וְיִדִיחֵם הֵיטֵב. כֵּן פָּסַק מָרָן רַבֵּנוּ יוֹסֵף קָארוֹ בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תנא סעיף כו). וְהוּא הַדִּין לְשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה שֶׁמֻּתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתָן כּוֹסוֹת וְצַלָּחוֹת שֶׁל זְכוּכִית לְמַאֲכְלֵי בָּשָׂר וּלְמַאֲכְלֵי חָלָב.

כן דעת רוב הראשונים, ומהם: רבנו תם, הרשב"א, הרא"ש, הר"ן, המאירי, המרדכי, האשכול, הראבי"ה, המכתם, הרשב"ץ, רבנו ירוחם, אוהל מועד ועוד. וכן פסקו רבים מהאחרונים, הכנסת הגדולה, הפרי חדש, שלחן גבוה, שער המפקד, הפרי מגדים ועוד, והעידו שכן המנהג בארץ ישראל וגלילותיה. ואף הרמ"א לא החמיר אלא בפסח, אבל בין בשר לחלב מודה לרוב הראשונים שמותר, כך כתבו הכנסת הגדולה, מנחת יעקב, קהל יהודה, זרע אמת, מהר"ם מבריסק, מהר"י אשכנזי ועוד.

וּבְתְשׁוּבוֹת וְהַנְהָגוֹת לְגֶר"מ שְׁטֶרְנְבּוּךְ כָּתַב, שֶׁגַּם בְּלִיטָא נָהֲגוּ לְהַקֵּל בָּזֶה בֵּין בָּשָׂר לְחָלָב. וּבְשׁוּ"ת מִשְׁנֶה הֲלָכוֹת (חלק ט סימן קסח) שָׁאַל הַשּׁוֹאֵל, עַל מַה סָּמְכוּ רַבִּים מִבְּנֵי אַשְׁכְּנַז לְהָקֵל בִּכְלֵי זְכוּכִית בְּבָשָׂר וְחָלָב, מֵאַחַר וְלֹא מָצָא לָזֶה סָמָךְ בְּשׁוּם מָקוֹם. וְהֵשִׁיב לוֹ הָרַב, שֶׁלֹּא רָאִינוּ אֵינָהּ רְאָיָה, שֶׁהֲרֵי כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁאַף לַמַּחְמִירִים בִּכְלֵי זְכוּכִית, הֶחְמִירוּ דַּוְקָא בְּפֶסַח שֶׁאִסּוּרוֹ בְּמַשֶּׁהוּ, אֲבָל בְּשְׁאָר אִסּוּרִים לֹא חָשְׁשׁוּ. וְעַיֵּן שָׁם עוֹד, וְסֵיַּם בָּזֶה הַלָּשׁוֹן: "וְשָׁמַעְתִּי מִגְּדוֹל אֶחָד בְּדוֹרֵנוּ, שֶׁאִשְׁתּוֹ הָרַבָּנִית רָצְתָה לְהַחְמִיר וְלָקַחַת כּוֹסוֹת שֶׁל זְכוּכִית לְבָשָׂר לְבַד וּלְחָלָב לְבַד, וּמָחָה בָּהּ וְאָמַר, כָּךְ רָאִיתִי בְּבֵית אִמִּי הַצַּדְקָנִית שֶׁהָיְתָה מְקַבֶּלֶת מִגְּאוֹנֵי וְצַדִּיקֵי הַדּוֹר הַקּוֹדֵם, וְכֵן רָאִיתִי אֵצֶל שְׁאָר צַדִּיקֵי הַדּוֹר הֶעָבָר, וְאֵינִי רוֹצֶה לְשַׁנּוֹת מִמַּה שֶּׁרָאִיתִי בְּבֵית אִמִּי, וְאֵל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ" (קנב). וְכֵן הוֹדִיעַ מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל בְּשֵׁעוּרוֹ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת בַּלְּוָיָן, שֶׁכֵּן נוֹהֵג בְּבֵיתוֹ בֵּין בַּפֶּסַח וּבֵין בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתָם כְּלֵי זְכוּכִית כְּדַעַת כָּל הַפּוֹסְקִים הֵנָּ"ל.

מִנְהַג בְּנֵי אַשְׁכְּנַז לְהַחְמִיר בִּכְלֵי זְכוּכִית שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶם בְּחָמֵץ חַם, שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּפֶסַח. (הרמ"א סימן תנא סעיף כו) וְאוּלָם, כְּלֵי זְכוּכִית שֶׁל דּוּרְלֶקְס וּפַיֶּרֶקְס, שֶׁמְּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לְבִשּׁוּל עַל הָאֵשׁ מַמָּשׁ, יְכוֹלִים בְּנֵי אַשְׁכְּנַז לְהַכְשִׁירָם עַל יְדֵי הַגְעָלָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וּלְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּפֶסַח. וְאֵין צָרִיךְ לְשָׁטְפָם אַחַר כָּךְ בְּמַיִם קָרִים כַּנָּהוּג לְאַחַר הַהַגְעָלָה, מֵחֲשָׁשׁ שֶׁמָּא יִתְפּוֹצְצוּ לִרְסִיסִים. (קנה)

עֲדוֹת הַמִּזְרָח שֶׁנָּהֲגוּ בְּחוּץ לָאָרֶץ לְהַחְמִיר בִּכְלֵי זְכוּכִית, וּבָאוּ וְקָבְעוּ אֶת מְקוֹמָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, רַשָּׁאִים לִשְׁנוֹת מִמִּנְהָגָם כְּדַעַת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, אַף בִּכְלֵי הַתָּרָה. (קנה, קנז, פו)

כְּלֵי פְּלַסְטִיק, עֵץ, אֶבֶן, אֱמַיִל [פַּח מְצֻפֶּה בְּחֹמֶר לָבָן אוֹ צִבְעוֹנִי]

הֶכְשֵׁר כֵּלִים אֵלּוּ, כְּהֶכְשֵׁר כְּלֵי מַתֶּכֶת הַמִּבְאָר לְעֵיל. (קנא, קנז)

כְּלֵי חֶרֶס

אֵין מוֹעִיל הֶכְשֵׁר לִכְלֵי חֶרֶס, כִּי הַתּוֹרָה הֵעִידָה עֲלֵיהֶם שֶׁאֵינָם פּוֹלְטִים. וְלָכֵן יְנַקֶּה הֵיטֵב שֶׁלֹּא יְהֶיֶה חָמֵץ נִכָּר בָּהֶם, וַיְצַנְיֵעַם בְּמָקוֹם מְיֻחָד, וְלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּפֶסַח. וְאוּלָם אִם הַשְׁמוּשׁ בָּהֶם בְּמַשְׁקֶה חָמֵץ **צוֹנֵן** כְּמוֹ בִּירָה, וְשָׁהָה הַמַּשְׁקֶה בְּתוֹכָם 24 שָׁעוֹת וָמַעְלָה, הֶכְשֵׁרָם בְּהִגָּעֲלָה. אוֹ שֶׁיְּמַלְּאֵם מַיִם, וּלְאַחַר 24 שָׁעוֹת יְרוֹקֵן אֶת הַמַּיִם וִימַלֵּא שׁוּב מַיִם אֲחֵרִים לְמֶשֶׁךְ 24 שָׁעוֹת, וִירוֹקֵן וִימַלֵּא שׁוּב לְמֶשֶׁךְ 24 שָׁעוֹת, וְאָז רַשַּׁאי לָתֵת בָּהֶם יַיִן לְלֵיל הַסֵּדֶר. (סימן תנא ס"א, סכ"א. קמט)

שְׁמוּשׁ בְּצוֹנֵן

כֵּלִים שֶׁרַּב שִׁמּוּשָׁם בְּצוֹנֵן, כְּגֶבִיעַ שֶׁל קִדּוּשׁ וְכוֹסוֹת כֶּסֶף וְכַדּוֹמֶה, שֶׁשּׁוֹתֶה בָּהֶם מַשְׁקִים שֶׁל חָמֵץ כְּמוֹ בִּירָה אוֹ וִיסְקִי, אַף עַל פִּי שֶׁמִּדֵּי פַּעַם נוֹתֵן בָּהֶם מַשְׁקֶה חַם וּמַטְבָּל בּוֹ בִּיסְקְוִיט, דַּי לְשָׁטְפָם וְלַהֲדִיחָם הֵיטֵב. וּבְנֵי אַשְׁכְּנַז מַחְמִירִים לְהַגְעִילָם בְּרוֹתְחִים. (סימן תנא ס"ו. קמז)

מְקָרֵר

יְנַקֶּה הֵיטֵב אֶת הַמְּקָרֵר, וּבְפָרָט בַּגּוּמִיּוֹת שֶׁבְּדַלְתּוֹת וּבַחֲרִיצִים. (קמח)

שֻׁלְחָן

אִם אוֹכֵל יְשִׁירוֹת עַל הַשֻּׁלְחָן לְלֹא מַפָּה, נָהֲגוּ לְעָרוֹת עָלָיו מַיִם רוֹתְחִים. אַךְ אִם יֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁיִּתְקַלְקֵל, דַּי בְּכָךְ שֶׁיְּכַסֶּה אֶת הַשֻּׁלְחָן בְּמַפָּה כָּל יְמֵי הַפֶּסַח. (קנט)

שִׁנַּיִם תּוֹתָבוֹת

יִשְׁטוֹף וְינַקֶּה הֵיטֵב אֶת הַשִּׁנַּיִם הַתּוֹתָבוֹת, וְטוֹב לְעָרוֹת עֲלֵיהֶן מַיִם חַמִּים. (סג, קמה)

צַעֲצוּעִים

יֵשׁ לִשְׁטוֹף וּלְנַקּוֹת הֵיטֵב אֶת כָּל צַעֲצוּעֵי וּמִשְׂחֲקֵי הַיְלָדִים.

❧ כַּשְׁרוּת הַמִּצְרָכִים בְּפֶסַח ❧

הַשְׁגָּחָה מֻסְמֶכֶת

כָּל מִצְרְכֵי הַמָּזוֹן שֶׁקּוֹנִים לְפֶסַח, צָרִיךְ לְהַקְפִּיד שֶׁיִּהְיוּ כְּשֵׁרִים לְפֶסַח בְּהַשְׁגָּחָה מֻסְמֶכֶת. וְיַקְפִּיד בָּזֶה אֲפִלּוּ בְּמִצְרָכִים שֶׁאֵינָם מִמִּינֵי דָּגָן, כִּי יִתְכֵּן מְאֹד שֶׁבְּאֶחָד מִן הָרְכִיבִים יֶשְׁנָהּ תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ שֶׁאֵינָהּ יְדוּעָה לָנוּ.

☜ אֹרֶז וּקְטָנִיּוֹת

לֹא חָמֵץ

יֵשׁ לָדַעַת וּלְהוֹדִיעַ, כִּי הָאֹרֶז וְכָל הַקִּטְנִיּוֹת, כְּמוֹ חוּמּוּס, שְׁעוּעִית, אֲפוּנָה, עֲדָשִׁים וְעוֹד, אֵינָם חָמֵץ כְּלָל וְעִקָּר, וְאֵין שׁוּם אִסּוּר לְאָכְלָם בְּפֶסַח.

כַּמְבֹאָר בְּמִשְׁנָה מַסֶּכֶת פְּסָחִים (קיד ע"א) שֶׁצָּרִיךְ לֶאֱכֹל שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין בְּלֵיל פֶּסַח. וּבַגְּמָרָא: אָמַר

רַב הוּנָא שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין, כְּגוֹן סִילְקָא [תֵּרֶד] וְאוֹרֶז. וְרָבָא הָיָה מְהַדֵּר כָּל שָׁנָה לֶאֱכֹל בְּלֵיל פֶּסַח דַּוְקָא סִילְקָא וְאוֹרֶז, כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ שְׁנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ מִפִּיו שֶׁל רַב הוּנָא. וְאָמַר רַב אָשֵׁי, מִכָּאן לְמַדְנוּ שֶׁאֵין מִי שֶׁחוֹשֵׁשׁ לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי שֶׁחָלַק עַל חֲכָמִים וְאָמַר שֶׁהָאוֹרֶז הוּא מִין דָּגָן. ע"כ.

אֶלָּא שֶׁלִּפְנֵי כַּמָּה מְאוֹת שָׁנִים, כַּאֲשֶׁר הָיוּ שְׁדוֹת הַחִטָּה וְהַקִּטְנִיּוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ, הָיוּ מְשָׁתְּלְשְׁלִים גַּרְעִינֵי חִטָּה לִשְׂדוֹת הַקִּטְנִיּוֹת וּמִתְעָרְבִים בָּהֶם, וְלֹא כֻּלָּם בְּקִיאִים הָיוּ לְבָרֵר אֶת הַקִּטְנִיּוֹת הֵיטֵב לְבַל תִּשָּׁאֵר שָׁם שׁוּם חִטָּה. לֹא פַּעַם קָרָה שֶׁהָיוּ מוֹצְאִים בְּפֶסַח גַּרְגֵּר חִטָּה בַּתַּבְשִׁיל, שֶׁאָז נֶאֱסַר כֻּלּוֹ. אִי לְכָךְ, בְּאַרְצוֹת אַשְׁכְּנַז הִנְהִיגוּ עַל עַצְמָם חֻמְרָה זוֹ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קִטְנִיּוֹת, מֻחָשָׁשׁ שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְבָרְרָם כַּהֹגֶן. מִלְּבַד זֹאת, פְּעָמִים רַבּוֹת הָיוּ מְיַבְּאִים אֹרֶז וְקִטְנִיּוֹת בְּשַׁקֵּי הַקֶּמַח, וְהָיָה נִדְבָּק קֶמַח בָּאֹרֶז, שֶׁדָּבָר זֶה גָּרַם לְחָמֵץ גָּמוּר. וְעַל כֵּן בְּוַדַּאי שֶׁעַל בְּנֵי אַשְׁכְּנַז לְהַמְשִׁיךְ בְּמִנְהָגָם, מִשּׁוּם "וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ". (פב)

כָּתַב הַטּוּר (סימן תנג): יֵשׁ אוֹסְרִים לֶאֱכֹל אֹרֶז וְכָל מִינֵי קִטְנִיּוֹת בַּתַּבְשִׁיל, לְפִי שֶׁמִּינֵי חִטִּים מִתְעָרְבִים בָּהֶן, וְחֻמְרָה יְתֵרָה הִיא זוֹ, וְלֹא נָהֲגוּ כֵּן. וְכָתַב הַבַּיִת יוֹסֵף: גַּם רַבֵּנוּ יְרוּחָם כָּתַב, אוֹתָם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֹרֶז וּמִינֵי קִטְנִיּוֹת מְבֻשָּׁל בְּפֶסַח - מִנְהַג שְׁטוּת הוּא, זוֹלְתִי אִם הֵם עוֹשִׂים לְהַחְמִיר עַל עַצְמָם, וְלֹא יָדַעְתִּי לָמָּה. וְאוּלַי לֹא רָאָה רַבֵּנוּ יְרוּחָם מַה שֶּׁכָּתַב הַסַּמַ"ק, שֶׁנִּרְאֶה שֶׁאֲסָרוּם מִשּׁוּם דְּדָגָן מֵעֲשֶׂה קְדֵרָה וְקִטְנִית מֵעֲשֶׂה קְדֵרָה, וְגִזְרוּ שֶׁמָּא יְבַשֵּׁל דָּגָן כְּמוֹ קִטְנִית. וְגַם יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂים פַּת מִקִּטְנִית וְיִבּוּאוּ לְטָעוֹת וְיַעֲשׂוּ פַּת מִדָּגָן, אֲבָל מִינֵי יְרָקוֹת שֶׁאֵינָם דּוֹמִים לְדָגָן כְּלָל, לֹא יָבוֹאוּ לְטָעוֹת. וְגַם פְּעָמִים תְּבוּאָה מְעֹרֶבֶת בָּהֶם, וְאִי אֶפְשָׁר לְבָרְרוֹ יָפָה. וְרַבֵּנוּ מָנוֹחַ כָּתַב טַעַם שֵׁם סֵפֶר הַמִּנְהָגוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לֶאֱכֹל קִטְנִיּוֹת בַּמּוֹעֵד, שֶׁנֶּאֱמַר "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ", וְאֵין שִׂמְחָה בַּאֲכִילַת תַּבְשִׁיל קִטְנִיּוֹת. וְסִיַּם הַבַּיִת יוֹסֵף: "וְלִית דְּחֵשׁ לְדַבְּרִים הַלָּלוּ זוֹלְתִי הָאַשְׁכְּנַזִים". וְכָתַב הַגָּאוֹן יַעֲבֵ"ץ בְּסִפְרוֹ מֹר וּקְצִיעָה: "וּמֵעִידְנִי עַל אַבָּא מָארִי הַגָּאוֹן חָכָם צְבִי זַצ"ל, שֶׁפַּעַם צָעַר נִצְטָעֵר אוֹתוֹ צַדִּיק עַל מִנְהַג הָאַשְׁכְּנַזִים לְהַמְנַע מֵאֲכִילַת אֹרֶז וְקִטְנִיּוֹת בְּפֶסַח, וְהָיָה אוֹמֵר, אִם הָיָה לִי כֹּחַ הָיִיתִי מְבַטֵּל לְמַנְהָג הַגְּרוּעַ הַלָּז, שֶׁהִיא חֻמְרָה שֶׁמְּבִיאָה קַלָּה, וְיוֹצֵא מִמֶּנָּה מְכֻשׁוֹל לְהָכָּשֵׁל בְּאִסּוּר חָמֵץ גָּמוּר, כִּי מִתּוֹךְ שֶׁאֵין מִינֵי קִטְנִיּוֹת וְאֹרֶז מְצוּיִים לֶהָמוֹן לֶאֱכֹל וְלִשְׂבֹּעַ, צְרִיכִים לֶאֱפוֹת מַצָּה הַרְבֵּה מְאֹד, וְאֵין נִזְהָרִים בְּעֶסְקָה כָּרְאוּי וְכוּ', וְגַם נִמְנָעִים מִשְּׁמֹחַת יוֹם טוֹב מִסִּבַּת חֻמְרָה שֶׁאֵין לָהּ טַעַם וְלֹא רֵיחַ, וְאַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֲז צַדִּיק דַּרְכּוֹ וְנִפֶּץ חֻמְרוֹת אֵלּוּ אֶל הַסָּלַע". עי"ש.

מִנְהָגֵי חוּץ לָאָרֶץ

יֶשְׁנָן קְהִלּוֹת מְסֻיָּמוֹת מִבְּנֵי סְפָרַד בְּחוּץ לָאָרֶץ, כְּמוֹ בְּחֶלֶק מֵעָרֵי מָרוֹקוֹ וְעוֹד, שֶׁנָּהֲגוּ בַּחֻמְרָה זוֹ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּפֶסַח קִטְנִיּוֹת אוֹ חֵלֶק מִסּוּגֵי הַקִּטְנִיּוֹת. וְאָמְנָם, לְאַחַר שֶׁעָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהַמָּרָא דְּאַתְרָא הוּא מָרָן הַשַּׁלְחָן עָרוּךְ רַבֵּנוּ יוֹסֵף קָארוֹ זיע"א, אֲשֶׁר כָּל הַסְּפָרַדִּים וַעֲדוֹת הַמִּזְרָח לְלֹא יוֹצֵא מִן הַכְּלָל קִבְּלוּ הוֹרָאוֹתָיו, רַשָּׁאִים הֵם לִשְׁנוֹת מִנְהָגָם וְלֶאֱכֹל קִטְנִיּוֹת לְלֹא הַתָּרָה. וְאִם הִמְשִׁיכוּ בְּחֻמְרָתָם לְאַחַר שֶׁעָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּלְאַחַר מִכֵּן רוֹצִים לְשַׁנּוֹת אֶת מִנְהָגָם, יַעֲשׂוּ הַתָּרָה. וְאִם עָשׂוּ הַתָּרָה כַּנָּהוּג לַעֲשׂוֹת בְּכָל עֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה אוֹ בְּעֶרֶב כִּפּוּר, אֵינָם חַיָּבִים לַעֲשׂוֹת הַתָּרָה עַל מִנְהָגָם זֶה, כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ בְּמִפָּרֵשׁ בַּהַתָּרָה, שָׁכָל מִנְהָג טוֹב שֶׁנָּהֲגוּ, הֲרֵי הוּא בְּלִי נֶדֶר (קנד. ה"ע ח ס. חזו"ע ארבע תעניות רסו). וּכְבָר הִתְבַּטָּא הַגָּאוֹן חָכָם צְבִי שֶׁהָיָה מֵרַבָּנֵי אַשְׁכְּנַז לִפְנֵי כִּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְאָמַר: "הַלְוַאי וְהַמַּצָּה שֶׁאֲנִי אוֹכֵל בְּלֵיל הַסֵּדֶר תִּהְיֶה כְּשֵׁרָה לְלֹא שׁוּם חֲשַׁשׁ חִמּוּץ, כְּמוֹ הָאֹרֶז וְהַקִּטְנִיּוֹת שֶׁאוֹכְלִים אַחֵינוּ הַסְּפָרַדִּים בְּפֶסַח". (פד, פו)

יָדוּעַ, כִּי כַּמָּה מִמִּנְהָגֵי בְּנֵי אַשְׁכְּנַז הֻנְהֲגוּ בְּמִקּוֹמוֹת מְסֻיָּמִים בְּחוּץ לָאָרֶץ בִּקְהִלּוֹת בְּנֵי סְפָרַד, וּכְפִי שֶׁמְּעִידִים כַּמָּה גְּדוֹלִים, כְּדִלְהַלָּן: כָּתַב הַגָּאוֹן רַבִּי יוֹסֵף מַשָּׁאש, וְזוֹ לְשׁוֹנוֹ: וְנִתְפַּשֵּׁט מִנְהָג זֶה בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי, עִיר וָאֵם בְּיִשְׂרָאֵל מַקְנֵס, בִּשְׁנַת תער"ב, עַל יְדֵי אִישׁ צַדִּיק רַב וְעָצוּם כמוהר"ר זְאֵב הַיילְפְּרִין, שֶׁבָּא מֵאֶרֶץ אַשְׁכְּנַז, וְהִרְבִּיץ תּוֹרָה הִרְבֵּה בְּעָרֵי הַמַּעֲרָב, וְקִבֵּל מִנְהָג זֶה. וּבַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה עָשׂוּ כְּדָבָריו רַק בִּישִׁיבָה, אַךְ שֶׁאָר הַצִּבּוּר לֹא נָהֲגוּ כֵּן, אֲבָל בַּשָּׁנִים לְאַחַר מִכֵּן, כֻּלָּם נִגְרְרוּ אַחַר מָה שֶׁהִנְהִיג אוֹתוֹ רַב מֵאַשְׁכְּנַז, וְנָהֲגוּ כְּמוֹתוֹ. ע"כ. וּבְשׁוּ"ת חֶמְדַּת דָּנִיאֵל כָּתַב, חַכְמֵי אַשְׁכְּנַז בִּקְּרוּ בְּכַמָּה אֲרָצוֹת שֶׁל בְּנֵי סְפָרַד, כְּמוֹ הֹדּוּ, בָּבֶל, פָּרַס, מַרוֹקוֹ וְעוֹד, וְלִמְּדוּ הֲלָכוֹת וְהִנְהִיגוּ כְּפִי הַמִּנְהָגִים שָׁלָּהֶם, וְעַד הַיּוֹם בְּהֹדּוּ אֵיכָם זָזִים מִסֶּפֶר קְצוּר שֻׁלְחָן עָרוּךְ נֶאֱנְצְפְּרִיד, כְּפִי שֶׁרַבָּנֵי אַשְׁכְּנַז הִנְהִיגוּ אוֹתָם. וְדַרְכָּם שֶׁל בְּנֵי סְפָרַד שֶׁהֵם נִכְנָעִים לְקַבֵּל וְנִכְפָּפִים לִבְנֵי אַשְׁכְּנַז, בְּפֶרַט אַחַר שֶׁהֵקִימוּ שָׁם תַּלְמוּדֵי תּוֹרָה וִישִׁיבוֹת. ע"כ. וּבַהַקְדָּמָה לְסִדּוּר אֲבוֹתֵינוּ כָּתַב, וּבִשְׁנוֹת הַחֲמִשִּׁים רָצוּ שְׁלִיחֵי חַבָּ"ד לְעָרֵער עַל מִנְהָג מְסֻיָּם בְּמַרוֹקוֹ וְהִצִּיעוּ סְדָרִים חֲדָשִׁים בְּעִנְיְנֵי הַכַּשְׁרוּיוֹת, וּמִיָּד נִקְרְאוּ לְסֵדֶר דְּחוּף עַל יְדֵי בֵּית הַדִּין הַגָּדוֹל שֶׁבְּקַזַּבְלַנְקָה. וְאָמְרוּ לָהֶם אֲנַחְנוּ מְכַבְּדִים אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר בְּזֶה, וַאֲנַחְנוּ נַעֲזֹר לָכֶם בְּכָל מָה שֶׁקְּשׁוּר לְהַפָּצַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם, אֲבָל אֵינְכֶם רַשָּׁאִים בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן לְהִתְעָרֵב בְּמִנְהֲגֵי הָאָרֶץ הַזֹּ. ע"כ. וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה כָּתְבוּ עוֹד מְגִדּוֹלֵי וּגְאוֹנֵי מַרוֹקוֹ רַבִּי רְפָאֵל עַבּוּ וְעוֹד. (ילקוט יוסף שבת א כרך ב תרפא)

צָא וּרְאֵה מָה כָּתַב הַגָּאוֹן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מָאמָאן זצ"ל עַל חָכָם אֶחָד, שֶׁכָּתַב כִּי בְּצַפְרוֹ שֶׁבְּמַרוֹקוֹ נָהֲגוּ אִמּוֹתֵינוּ לְהַדְלִיק נֵרוֹת שַׁבָּת וְאַחַר כָּךְ לְבָרֵךְ. וְזוֹ לְשׁוֹנוֹ: "וְלֹא הִיא בִּכְלָל, אֶלָּא רַק בִּזְמַן הָאַחֲרוֹן הַבָּנוֹת הַצְּעִירוֹת שֶׁהָיוּ לוֹמְדוֹת בְּבֵית הַסֵּפֶר שֶׁל חַבָּ"ד, אוֹ בְּטַאנְגִ'יר בְּבֵית הַסֵּפֶר שֶׁל חַבָּ"ד, שָׁם לִמְּדוּ אוֹתָן לְבָרֵךְ אַחַר הַהַדְלָקָה כְּמִנְהָג הָאַשְׁכְּנַזִּים, אַךְ אֲנִי מַקְפִּיד עַל בְּנוֹתַי לְבָרֵךְ רַק לִפְנֵי הַהַדְלָקָה, וּכְדַעַת מָרָן מַלְכָּא ע"ה, וְכָךְ הָיָה מִנְהָג אִמּוֹתֵינוּ וְכוּ', וַאֲנִי חוֹזֵר וְאוֹמֵר, אָסוּר לוֹמַר שֶׁבְּעִירֵנוּ צְפרוֹ הָיָה הַמִּנְהָג בָּזֶה כְּהָרַמָ"א, וְלֹא הִיא בִּכְלָל, אֶלָּא הָעִקָּר לְהַלָּכָה כְּמוֹ שֶׁכָּתַב מָרָן בְּבֵית יוֹסֵף". ע"כ. (ילקוט יוסף שבת א כרך ב תרפד)

לְהַלָּן מְכֻתָּב מְאֹד מְעַנְיֵן שֶׁשָּׁלַח לִבְנֵי כ-50 שָׁנָה, הָרַב הַגָּדוֹל, עֲנָק שֶׁבַּעֲנָקִים, הַגָּאוֹן רַבִּי רְפָאֵל בָּרוּךְ טוֹלֵידָאנוֹ זַצ"ל הָרַב הָרִאשִׁי וְרֹאשׁ אָבוֹת בָּתֵּי הַדִּין בְּמַרוֹקוֹ, לְמָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל. וְזוֹ לְשׁוֹנוֹ:

לִכְבוֹד יְדִידֵנוּ וְאוֹר עֵינֵינוּ הַגָּאוֹן הַמְפֻרְסָם, סִינַי וְעוֹקֵר הָרִים הַרִּיחָ"ג כמהר"ר עוֹבַדְיָה יוֹסֵף (שליט"א).

יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילוֹ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיו. סִפְּרוּ יַבִּיעַ אֹמֶר חֵלֶק א' הִגִּיעֵנִי, וּבְעִיָּנִי בּוֹ הִתְעַנְּגְתִּי מֵרֹב חֲרִיפוּתוֹ וּגְאוֹנוּתוֹ, יְהִי רָצוֹן שֶׁעוֹד יָפוּצוּ מַעְיְנוֹתָיו חוּצָה לְהַגְדִּיל תּוֹרָה וּלְהַאֲדִירָהּ.

וְזֹאת לְהוֹדִיעַ לְמַעֲלַת כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ, כִּי כְּשֶׁבָּאוּ לְמַחֲנֵנוּ תִּלְמִידֵי חֲכָמִים מֵאַחֵינוּ הָאַשְׁכְּנַזִּים, הִתְחִילוּ לְלַמֵּד דִּינִים לְתַלְמִידִים שֶׁלָּנוּ בְּסֵפֶר קְצוּר שֻׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁל הַגָּאוֹן ר' שְׁלֹמֹה גַאנְצְפְּרִיד זַצ"ל, שֶׁהוּא עַל פִּי הוֹרָאוֹת הָרַמָ"א וְאַחֲרוֹנֵי רַבָּנֵי אַשְׁכְּנַז, וְלָכֵן עָלָה בְּדַעְתִּי לְחַבֵּר קְצוּר שֻׁלְחָן עָרוּךְ עַל פִּי מָרָן וְרַבּוֹתֵינוּ הָאַחֲרוֹנִים הַסְּפָרְדִּים שֶׁאֲנַחְנוּ נִגְרָרִים אַחֲרֵיהֶם, אֲבָל לֹא הָיוּ לִי כַּמָּה מִסְּפְרֵי הָאַחֲרוֹנִים, וְאִנָּה ה' לְיָדִי סֵפֶר הַקָּדוֹשׁ כַּף הַחַיִּים שֶׁחִבֵּר הָרַב הַגָּאוֹן הַמְקֻבָּל ר' יַעֲקֹב חַיִּים סוֹפֵר זַצ"ל, וְאָמַרְתִּי עֵת לַעֲשׂוֹת לַה', וּבְעֶזְרַת ה' יִתְבָּרֵךְ לְקַטְתִּי מִמֶּנּוּ בִּקְצָרָה כָּל חִדּוּשֵׁי דִּינִים הַנְּחוּצִים, וְכַאֲשֶׁר עֵינֵי מַעֲלַת כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ תֶּחֱזֶינָה מֵישָׁרִים, וּכְשֶׁבָּאתִי לְאַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה נוֹדַע לִי כִּי מַעֲלַת כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ יֵשׁ לוֹ כַּמָּה הַשָּׂגוֹת וְהֶעָרוֹת עַל הַסֵּפֶר כַּף הַחַיִּים הַנַּ"ל, וְעוֹד כַּמָּה חִדּוּשֵׁי דִּינִים אֲחֵרִים, וּבְכֵן אִם יוֹאִיל מַעֲלַת כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ לִשְׁלֹחַ אוֹתָם לִי, בְּלִי נֶדֶר אַעֲלֶה אוֹתָם בִּשְׁמוֹ, וְאֶעְתִּדֵם עֲטָרוֹת, בַּמַּהֲדוּרָא הַבָּאָה. וּלְרוֹם כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן. הַחוֹתֵם בִּבְרָכַת הַתּוֹרָה רְפָאֵל בָּרוּךְ טוֹלֵידָאנוֹ ס"ט [מִלְּפָנִים הָרַב הָרִאשִׁי וְרַאֲבַ"ד בְּמַקְנֵאס וַאֲגַפֶּיהָ. מַרוֹקוֹ] (שו"ת יביע אומר ח"ו סימן מח)

בֶּן נָשׁוּי

בָּחוּר סְפָרַדִּי שֶׁנָּהַג בְּבֵית הוֹרָיו שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קִטְנִיּוֹת, וְכֵיוֹם נָשָׂא אִשָּׁה וְעוֹמֵד בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ, רַשַּׁאי לֶאֱכֹל קִטְנִיּוֹת לְלֹא שׁוּם הַתָּרָה כְּלָל. (פה)

מִנְהָגֵי הָאָב

אַבָּא הַמְצַוֶּה אֶת בְּנוֹ הַנָּשׂוּי שֶׁיְּמַשְׁיךְ בְּחֻמְרוֹתָיו שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֹרֶז וְקִטְנִיּוֹת, וְהַבֵּן אֵינוֹ חָפֵץ, אֵינוֹ חַיָּב לִשְׁמֹעַ לְאָבִיו, אַדְּ יִזָּהֵר לְהַבְהִיר זֹאת לְאָבִיו בְּנַחַת וּנְעִימוּת, וְהַכֹּל עַל מְקוֹמוֹ יָבוֹא בְּשָׁלוֹם.

אַבָּא מִבְּנֵי סְפָרַד שֶׁנּוֹהֵג בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח אוֹ בְּשְׁאַר הֲלָכוֹת כְּדֵאָה מְסַיֶּמֶת שֶׁאֵינָהּ כְּפִסְקֵי מָרָן הַשָּׁלְחָן עָרוּךְ, עַל הַבֵּן לְשָׁנוֹת מֵאָבִיו וְלָלֶכֶת כְּפִסְקֵי מָרָן. וַאֲפִלּוּ אִם אָבִיו מְצַוֶּה אוֹתוֹ שֶׁיְּמַשְׁיךְ כְּמִנְהָגָיו, יַבְהִיר הַבֵּן לְאָבִיו בְּכָבוֹד וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ שֶׁבְּנֵי סְפָרַד קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הוֹרָאוֹת מָרָן הַשָּׁלְחָן עָרוּךְ בֵּין לְהָקֵל בֵּין לְהַחְמִיר. וּמִכָּל מָקוֹם אִם חָפֵץ הַבֵּן מֵרְצוֹנוֹ לְהַחְמִיר כְּמִנְהָגֵי אָבִיו, רַשַּׁאי. אֲבָל לְהָקֵל נֶגֶד מָרָן הַשָּׁלְחָן עָרוּךְ, אֵינוֹ רַשַּׁאי בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן. וּכְבָר כָּתַב הַגְּאוֹן הַחִיד"א, שֶׁסְּפָרַדִּי שֶׁהֵקֵל כְּדֵאָה אַחֶרֶת נֶגֶד מָרָן הַשָּׁלְחָן עָרוּךְ, צָרִיךְ תְּשׁוּבָה וְכַפָּרָה עַל זֶה.

כֵּן דַּעַת כָּל גְּדוֹלֵי הַפּוֹסְקִים, וּמֵהֶם: מַהֲרַאנ"ח, מַהֲרַ"ם גַּלַאנְטֵי, הֲלָכוֹת קְטַנּוֹת, מֶהֳרִי"ץ, פַּרְח מַטֶּה אַהֲרֹן, מַהֲרַ"א יִצְחָקִי גַּאבַ"ד חֶבְרוֹן, גִּנַּת וֶרְדִים, נָחָפָּה בַּכֶּסֶף, הַחִיד"א, רַבִּי חַיִּים מוֹדָעִי בְּשׁוּ"ת חַיִּים לְעוֹלָם, הָרַאשֶׁל"צ רַבִּי מָרְדְּכַי יוֹסֵף מֵיוּחָס בְּשׁוּ"ת שַׁעַר הַמַּיִם. וְהַיַּעַבֵ"ץ כָּתַב, **שֶׁאֵין לָנוּ לָזוּז מִפְּסָקֵי בַּעֲלֵי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁהֵם הֲלָכוֹת קְבוּעוֹת לְכָל יִשְׂרָאֵל, וְהַפּוֹרֵשׁ מֵהֶם כְּפוֹרֵשׁ מִן הַחַיִּים.** וְכָתַב בְּשׁוּ"ת מַטֶּה לֵוִי, **וְאָנוּ מְחֻיָּבִים שֶׁלֹּא לִנְטוֹת מִדִּבְרֵיהֶם יָמִין וּשְׂמֹאל, מֵאַחַר שֶׁכְּבָר הִתְפַּשְׁטָה הוֹרָאָתָם בְּכָל הָעוֹלָם, וְקִבְּלוּ דִּבְרֵיהֶם כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּהֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי,** כֹּה דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר קִבַּלְנוּ מֵהַגְּאוֹן שָׁב יַעֲקֹב, הַפְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ, וְהַגְּאַבַ"ד רַבִּי אַבְרָהָם אַבּוּשׁ. ע"כ. וכ"כ בְּשׁוּ"ת בֵּית אֶפְרַיִם, וּבְדִבְרֵי חַיִּים מִצאנְז וְעוֹד. וּבַסֵּפֶר שֻׁלְחָן גְּבוֹהַּ כָּתַב, **כֵּיוָן שֶׁבְּנֵי סְפָרַד קִבְּלוּ הוֹרָאוֹת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, כָּךְ הַהֲלָכָה, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁהָרַמ"א וְאֶלֶף פּוֹסְקִים כְּמוֹתוֹ חוֹלְקִים עָלָיו, אָנוּ פּוֹסְקִים כְּמָרָן בֵּין לְהָקֵל וּבֵין לְהַחְמִיר.** וְכֵן כָּתְבוּ בְּשׁוּ"ת מִשְׁפַּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב, בֵּית דִּינוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה אָבִ"ד אֶרֶם צוֹבָה, מַהֲרַ"י אַלְפַאזִי, רַבִּי אֱלִיָּהוּ יִשְׂרָאֵל, חַיִּים בְּיָד, רַבִּי יְשׁוּעָה בָּסִיס גַּאבַ"ד תּוּנִיס, עֶרֶךְ הַשֻּׁלְחָן, חִקְרֵי לֵב, מַהֲרִי"ט אֶלְיָקִים, פֶּתַח הַדְּבִיר, כֶּרֶךְ שֵׁל רוֹמִי, רַבִּי שְׁלֹמֹה מֹשֶׁה סוּזִין, זִכְרוֹנוֹת אֱלִיָּהוּ מִנְּי, הָרַאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבִּי יַעֲקֹב שָׁאוּל אֶלְיָשָׁר וְעוֹד רַבִּים מֵהַפּוֹסְקִים, כֻּלָּם פֶּה אֶחָד, כִּי בְּנֵי סְפָרַד קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם הוֹרָאוֹת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וְאֵין לְזוּז מִפְּסָקָיו כְּלָל. וְהָרוֹצֶה לְהַחְמִיר, יַחְמִיר לְעַצְמוֹ, אֲבָל אֵין לְהוֹרוֹת כֵּן לַאֲחֵרִים. וְגַם בְּשׁוּ"ת רַב פְּעָלִים כָּתַב **שֶׁאֲפִלּוּ מֵאָה אַחֵרוֹנִים חוֹלְקִים עַל מָרָן, אֵין אָנוּ שׁוֹמְעִים לָהֶם, כִּי אָנוּ מְחֻיָּבִים לָלֶכֶת אַחֲרֵי הוֹרָאוֹת מָרָן מִכֹּחַ הַקַּבָּלָה.** וּמָה שֶׁהָרַב זַצ"ל חוֹלֵק בְּכַמָּה מִקּוֹמוֹת, כְּבָר בָּאֲרוּ הָאַחֲרוֹנִים שֶׁהוּא מִפְּנֵי הַמִּנְהָג שֶׁנָּהֲגוּ בְּבַגְדָּאד, אוֹ מִכְּיוָן שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ פְּסָקֵי מָרָן הֵם בְּגֶדֶר 'קַבָּלַת הוֹרָאוֹת מָרָן', אֲבָל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שָׁמָרָן הוּא 'מָרָא דְּאַתְרָא', אֵין לְהוֹרוֹת נֶגֶד דַּעַת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ זִיעָ"א. (הליכות עולם א יז. ילקוט יוסף כיבוד אב ואם א שעח. ועיין עוד בהרחבה בחוברת "חג השבועות בהלכה ובאגדה")

אַשְׁכְּנַזִיָּה הַנְּשׂוּאָה לִסְפָרַדִּי

אִשָּׁה אַשְׁכְּנַזִיָּה הַנְּשׂוּאָה לִסְפָרַדִּי, רַשָּׁאִית לֶאֱכֹל אֹרֶז וְקִטְנִיּוֹת בְּפֶסַח, וְכֵן יְכוֹלָה לְהָקֵל בְּכָל מִנְהָגֵי הַסְּפָרַדִּים שֶׁמְּקִלִּים בָּהֶם. וְכָתְבוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁכָּךְ עָדִיף שֶׁתַּעֲשֶׂה כְּכָל מִנְהָגֵי הַסְּפָרַדִּים, מֵאֲשֶׁר תַּחְמִיר עַל עַצְמָהּ כְּמִנְהָגֵי בֵּית אָבִיהָ, כִּי בָּזֶה שֶׁתִּתְנַהֵג בְּחֻמְרוֹת יֶתֶר עַל בַּעְלָהּ, גּוֹרֶמֶת לִמְנִיעַת הַשָּׁלוֹם בַּבַּיִת, שֶׁחָמוּר הוּא מְאֹד. וּכְבָר כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (הלכות אישות פרק טו הלכה כ): "צִוּוּ חֲכָמִים עַל הָאִשָּׁה שֶׁתִּהְיֶה מְכַבֶּדֶת אֶת בַּעְלָהּ בְּיוֹתֵר מִדַּאי, וְתַעֲשֶׂה כָּל מַעֲשֶׂיהָ עַל פִּיו, וְיִהְיֶה בְּעֵינֶיהָ כְּמוֹ שַׂר אוֹ מֶלֶךְ, מְהֻלֶּכֶת בְּתַאֲוַת לִבּוֹ, וּמַרְחֶקֶת כָּל מַה שֶּׁיִּשְׂנָא, וְזֶה הוּא דֶּרֶךְ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים הַטְּהוֹרִים בְּזִוּוּגָן, וּבִדְרָכִים אֵלּוּ יִהְיֶה יִשּׁוּבָם נָאֶה וּמְשֻׁבָּח". ע"כ. (פז)

הַאִם מֻתָּר לְאַשְׁכְּנַזִי לְבַשֵּׁל קִטְנִיּוֹת לִסְפָרַדִּי?

מֻתָּר לְאַשְׁכְּנַזִי לְבַשֵּׁל לַחֲבֵרוֹ הַסְּפָרַדִּי אֹרֶז וּשְׁאָר מִינֵי קִטְנִיּוֹת בְּפֶסַח. וּכְמוֹ כֵן רַשַּׁאי לְבַשֵּׁל אֹרֶז בְּיוֹם טוֹב שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח שֶׁחָל בְּיוֹם שִׁשִּׁי, כְּדֵי שֶׁיֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ הוּא וּבְנֵי בֵיתוֹ בְּלֵיל שַׁבָּת שֶׁהוּא אִסְרוּ חַג שֶׁל פֶּסַח, וְאֵין בָּזֶה חֲשָׁשׁ וְלֹא כְּלוּם. (פו. רבי עקיבא איגר, חת"ס, שדי חמד, מנחת יצחק, הגרב"י זילבר, הגרי"ש אלישיב, מגילת ספר. חזו"ע שבת ג קי)

סְפָרַדִּיָּה הַנְּשׁוּאָה לְאַשְׁכְּנַזִי

אִשָּׁה סְפָרַדִּיָּה הַנְּשׂוּאָה לְאַשְׁכְּנַזִי, לֹא תִּבַּשֵּׁל בְּבֵיתָם אֹרֶז וְקִטְנִיּוֹת, אַף כַּאֲשֶׁר מַגִּיעָה לְבִקּוּר אֵצֶל הוֹרֶיהָ בֶּחָג, רַשָּׁאִית לֶאֱכֹל שָׁם אֹרֶז וְקִטְנִיּוֹת. (פח)

אוֹרֵחַ

אַשְׁכְּנַזִי הַמִּתְאָרֵחַ אֵצֶל סְפָרַדִּי, הֲגַם שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל קִטְנִיּוֹת, רַשַּׁאי לֶאֱכֹל אֶת הַמַּאֲכָלִים שֶׁהִתְבַּשְּׁלוּ בַּסִּירִים שֶׁבִּשְּׁלוּ בָּהֶם אֹרֶז וְקִטְנִיּוֹת לְלֹא שׁוּם חֲשָׁשׁ. (פו)

בְּדִיקַת הָאֹרֶז

בְּהִיוֹת וְהַמְּצִיאוּת כַּיּוֹם שֶׁהָאֹרֶז נָקִי מִכָּל חֲשָׁשׁ חִטָּה, עַל כֵּן, דַּי לִבְדֹּק אֶת הָאֹרֶז פַּעַם אַחַת בְּתִשּׁוּמֶת לֵב רַבָּה לְבַל תִּמָּצֵא בּוֹ חִטָּה. וְיִזָּהֲרוּ שֶׁלֹּא לִבְדֹּק לְיַד הַיְלָדִים כְּשֶׁהַלֶּחֶם בְּיָדָם, שֶׁמָּא יִפְּלוּ חֲלִילָה פֵּרוּרִים. (כן הורה מורנו הראשון לציון והרב הראשי לישראל רבנו יצחק יוסף שליט"א)

☜ מַצָּה עֲשִׁירָה

קֶמַח וּמֵי פֵּרוֹת

מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה לָלוּשׁ וְלֶאֱפוֹת עוּגוֹת מַצָּה עֲשִׁירָה, דְּהַיְנוּ עוּגוֹת מִקֶּמַח חִטָּה כָּשֵׁר לְפֶסַח הַנִּלּוֹשׁ בְּמִיץ פֵּרוֹת, שֶׁמָּן, דְּבַשׁ, חָלָב, בֵּיצִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, בְּלִי מַיִם כְּלָל. וּמֻתָּר לְהַשְׁהוֹת עִסָּה זוֹ זְמַן רַב, כֵּיוָן שֶׁכְּלָל גָּדוֹל אָמְרוּ חֲז"ל (מסכת פסחים לה ע"ב): "מֵי פֵּרוֹת אֵין מַחְמִיצִים". וּפָשׁוּט שֶׁצָּרִיךְ בָּזֶה זְהִירוּת מְרֻבָּה, וְיַקְפִּיד גַּם שֶׁהַכֵּלִים יִהְיוּ יְבֵשִׁים מִמַּיִם, כִּי אִם יִתְעָרֵב בָּעִסָּה אֲפִלּוּ מְעַט מַיִם, יְכוֹלָה הָעִסָּה לְהַחְמִיץ.

כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (חמץ ומצה פרק ה הלכה ב): "חֲמִשָּׁה מִינֵי דָּגָן, אִם לָשׁ אוֹתָם בְּמֵי פֵּרוֹת בִּלְבָד בְּלֹא שׁוּם מַיִם, לְעוֹלָם אֵינָם בָּאִים לִידֵי חִמּוּץ, וַאֲפִלּוּ הִנִּיחָם כָּל הַיּוֹם עַד שֶׁנִּתְפַּח הַבָּצֵק, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה, שֶׁאֵין מֵי פֵּרוֹת מַחְמִיצִים אֶלָּא מְסָרְיחִים, וּמֵי פֵּרוֹת הֵם, כְּגוֹן: יַיִן, חָלָב, דְּבַשׁ, זַיִת, מֵי תַּפּוּחִים, מֵי רִמּוֹנִים, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם מִשְּׁאָר יֵינוֹת וּשְׁמָנִים וּמַשְׁקִים. וְהוּא שֶׁלֹּא יִתְעָרֵב בָּהֶם שׁוּם מַיִם בָּעוֹלָם". וכן דעת כל הגאונים, הרי"ף, רבנו תם, רבנו יצחק, העיטור, הרשב"א, הראב"ד, הראבי"ה, אור זרוע הגדול, הרוקח, הרא"ש, נימוקי יוסף, הרמב"ן, רבנו ישעיה הראשון, המאירי, הר"ן, הגהות מיימוני, רבנו שמחה ועוד. וְכָתַב הָרַב הַמַּגִּיד, וַאֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה אֵין בּוֹ שׁוּם חֲשָׁשׁ, וְכֵן נָהֲגוּ, וְכֵן עִקַּר. וְכָתַב מָרָן הַבֵּית יוֹסֵף (סימן תסב): "וּלְעִנְיַן הֲלָכָה, הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט הוּא, לָלוּשׁ בְּמֵי פֵּרוֹת בִּלֹא תַּעֲרֹבֶת מַיִם כְּלָל, וְאֵין חוֹשְׁשִׁים בָּהֶם לְחִמּוּץ כְּלָל, שְׁמֵי פֵּרוֹת בִּלֹא מַיִם אֵין מַחְמִיצִים אֲפִלּוּ שָׁהוּ כָּל הַיּוֹם, וּבְכָלָל מֵי פֵּרוֹת נוֹחֲגִים הֶתֵּר אֲפִלּוּ בְּמֵי בֵּיצִים". וְכֵן פָּסַק בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (תסב סעי' א, ד): מֵי פֵּרוֹת בִּלֹא מַיִם, אֵין מַחְמִיצִים כְּלָל. וּמֻתָּר לֶאֱכֹל בְּפֶסַח מַצָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּמֵי פֵּרוֹת אֲפִלּוּ שָׁהֲתָה כָּל הַיּוֹם, אֲבָל אֵין יוֹצְאִים בָּהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּלֵיל פֶּסַח, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מַצָּה עֲשִׁירָה, וּבַפְּסוּק כָּתוּב לֶחֶם עֹנִי. וּמֵי בֵּיצִים וּשְׁאָר מַשְׁקִים, כֻּלָּם בִּכְלָל מֵי פֵּרוֹת הֵן. ע"כ. וְכֵן הַמִּנְהָג כְּדַעַת רֹב כְּכָל הַפּוֹסְקִים וּמָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַפְּרִי חָדָשׁ, שֻׁלְחָן גְּבוֹהַּ, הַגָּאוֹן רַבִּי יוֹנָה נְבוֹן רַבּוֹ שֶׁל הַחַיִּד"א, וּמָרָן הַחַיִּד"א בְּשֵׁם מָרָ זְקֵנוֹ הַגָּאוֹן רַבִּי אַבְרָהָם אֱזוּלַאי, שֶׁכָּתַב פָּשֵׁט הַמִּנְהָג בְּכָל בְּנֵי סְפָרַד לְהַתִּיר לְכַתְּחִלָּה לָלוּשׁ בְּמֵי פֵּרוֹת בִּלְבַד. וְכֵן דַּעַת מִשְׁפַּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב, שׁוֹאֵל וְנִשְׁאָל וְעוֹד. וְכָתַב הַנּוֹדָע בִּיהוּדָה שָׁרְשִׁ"י שֶׁכָּתַב שֵׁמִי פֵּרוֹת מַחְמִיצִים מִדְּרַבָּנָן, הוּא יָחִיד בַּדָּבָר, וְלֹא מָצָאנוּ לוֹ חָבֵר. וְהַפְּרִי חָדָשׁ כָּתַב שָׁרְשִׁ"י עַצְמוֹ אֵינוֹ סוֹבֵר כֵּן לַהֲלָכָה. (שו"ת יחוה דעת ח"א סימן י, יביע אומר חלק ט סימן מב. שו"ת שמע שלמה חלק ד סימנים יב-טז) וְכֵן הָיָה מִנְהָגוֹ שֶׁל מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל לֶאֱכֹל מַצָּה עֲשִׁירָה בְּפֶסַח.

בְּהִיוֹת וְיֶשְׁנָן שְׁמוּעוֹת שׁוֹנוֹת וּמְשֻׁנּוֹת, בְּדַעַת מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן מֵאוֹר יִשְׂרָאֵל רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זַצַ"ל בְּעִנְיַן הַמַּצָּה עֲשִׁירָה שֶׁל מַאֲפִיּוֹת "פַּפּוּשְׁדוֹ" וְ"קְטִינְיוֹ", אַף שֶׁדַּעְתּוֹ הָרְמָתָה כְּתוּבָה שָׁחֹר עַל

גַּבֵּי לָבָן בְּסִפְרוֹ שְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת יַבִּיעַ אוֹמֵר חֵלֶק ט' סִימָן מב, וְאִם כֵּן מָה יֵּשׁ עוֹד לְהִסְתַּפֵּק בְּעִנְיָן?! גַּם מִי שֶׁהָיָה מָצוּי בְּשִׁעוּרָיו שֶׁל מָרָן זַצַ"ל, שָׁמַע כַּמָּה וְכַמָּה פְּעָמִים אֶת דְּבָרָיו בָּזֶה אִם בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת "הַיְזִדִּים", וְאִם בְּלֵילֵי שִׁשִּׁי בִּישִׁיבַת "אוֹר הַחַיִּים" שֶׁבִּשְׁכוּנַת הַבּוּכָרִים בִּירוּשָׁלַיִם וְעוֹד בְּהַזְדַּמְנֻיּוֹת רַבּוֹת. בְּכָל זֹאת הֶעָתִּקְנוּ לְהַלָּן מִלָּה בְּמִלָּה מִשִּׁעוּר שֶׁמָּסַר מָרָן זַצַ"ל, וּבְכָךְ נִקָּוֶה שֶׁיִּפָּסְקוּ הַהַשְׁעָרוֹת וְהַהַמְצָאוֹת הַשּׁוֹנוֹת וְהַמְשֻׁנּוֹת בְּדַעַת מָרָן זַצַ"ל.

וּבְכֵן, לְאַחַר שֶׁמָּרָן בֵּאֵר בַּשִּׁעוּר בְּטוּב טַעַם וָדַעַת אֶת הַדִּין הַנַּ"ל שֶׁ"מֵי פֵּרוֹת אֵין מַחְמִיצִים", שֶׁלְּדַעַת כָּל הָרִאשׁוֹנִים אֵינָם מַחְמִיצִים כְּלָל וְעִקָּר, חוּץ מֵרַשִׁ"י שֶׁכָּתַב שֶׁזֶּה חָמֵץ מִדְּרַבָּנָן, וּמָרָן הַשָּׁלְחָן עָרוּךְ פָּסַק כְּדַעַת כָּל הָרִאשׁוֹנִים, אָמַר מָרָן כְּדִלְהַלָּן, וְזוֹ לְשׁוֹנוֹ הַקְּדוֹשָׁה מִלָּה בְּמִלָּה: הַיּוֹם יֵּשׁ מַצָּה עֲשִׁירָה שֶׁעוֹשִׂים בְּתֵל אָבִיב, קוֹרְאִים אוֹתָהּ "גְּטִינְיוֹ" "פְּפוּשָׁדוֹ", אֲלֶה יֵּשׁ עֲלֵיהֶם מַשְׁגִּיחַ מְסֻעָמִי, תַּלְמִיד חָכָם יֵרֵא שָׁמַיִם, וְהוּא עוֹמֵד עַל הַמִּשְׁמָר וְרוֹאֶה שֶׁלֹּא מַכְנִיסִים שׁוּם טִפַּת מַיִם, אֲפִלּוּ כְּשֶׁרוֹצִים לִרְחֹץ לְמָשָׁל אֶת הַקְּעָרָה שֶׁשָּׁמָּה לָשׁוּ אֶת הָעִסָּה וְרוֹצִים אַחַר כָּךְ לָלוּשׁ עִסָּה אַחֶרֶת, וְיֵשׁ קְצָת לִכְלוּךְ בַּקְּעָרָה, שׁוֹטְפִים אוֹתָהּ בְּיַיִן לֹא בְּמַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה שׁוּם תַּעֲרֹבֶת שֶׁל טִפַּת מַיִם, כִּי אוּלַי לֹא נִגְּבוּ אַחַר כָּךְ וְנִשְׁאַר טִפַּת מַיִם, לָכֵן עוֹשִׂים הַכֹּל בְּיַיִן, וְעוֹמֵד עַל הַמִּשְׁמָר וְרוֹאֶה שֶׁהַכֹּל נַעֲשָׂה כַּדָּת וְכַדִּין. **לָכֵן בִּשְׁבִיל זֶה הַמַּצָּה שֶׁלָּהֶם, הִיא מְתֻרֶת לָנוּ הַסְּפָרְדִים וַעֲדוֹת הַמִּזְרָח שֶׁקִּבְּלוּ הוֹרָאוֹת מָרָן, וּמָרָן פָּסַק כְּדַעַת הָרִי"ף הָרַמְבָּ"ם וְהָרֹא"שׁ.** בְּזִמְנוֹ כְּשֶׁהִתְחִלְנוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמַּצָּה עֲשִׁירָה הַזֹּאת שֶׁל "גְּטִינְיוֹ" וּ"פְּפוּשָׁדוֹ", הֵם בָּאוּ אֵלַי, הָיִיתִי אָז רַב רָאשִׁי שֶׁל תֵּל אָבִיב, כִּי הָרַב אוּנְטֶרְמָן עָלָיו הַשָּׁלוֹם הִפְרִיעַ לָהֶם, לֹא רָצָה לָתֵת לָהֶם כַּשְׁרוּת, אָמַר: מָה פִּתְאֹם, כָּתוּב בָּרַמְ"א שֶׁזֶּה אָסוּר, אַחַר כָּךְ יָבוֹאוּ אַשְׁכְּנָזִים וְיִקְנוּ, וְכִי אָתֶם תְּפַקְּחוּ שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ אַשְׁכְּנָזִים לִקְנוֹת מַצָּה עֲשִׁירָה?! אָז אַתֶּם מַכְשִׁילִים אֶת הָאַשְׁכְּנָזִים שֶׁלָּנוּ. רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בִּשְׁבִיל הָאַשְׁכְּנָזִים שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ, עוֹשֶׂה גְּזֵרוֹת עָלֵינוּ שֶׁגַּם אֲנַחְנוּ הַסְּפָרְדִים לֹא נֹאכַל?! אֵיפֹה נִשְׁמַע דָּבָר כָּזֶה?! שֶׁיַּעֲשֶׂה מוֹדָעוֹת שֶׁאַשְׁכְּנָזִים לֹא יֹאכְלוּ, אֲבָל אֲנַחְנוּ בִּשְׁבִיל זֶה צְרִיכִים לְהִתְעַנּוֹת בִּשְׁבִילוֹ?! וַאֲנִי פָּנִיתִי אֵלָיו אָז עָלָיו הַשָּׁלוֹם, אָמַר: אֲנִי מַסְכִּים, תַּעֲשֶׂה כְּפִי מָה שֶׁאַתָּה מֵבִין, כְּפִי הַמִּנְהָג שֶׁלָּכֶם. אָמַרְתִּי לוֹ בְּמִצְרִים בְּאַלֶכְסַנְדְּרִיָה כֻּלָּם הָיוּ עוֹשִׂים, לָמָּה לִזְרֹ גְּזֵרוֹת עָלֵינוּ מָה שֶׁלֹּא קִבַּלְנוּ עָלֵינוּ?! אָמַר: כְּבוֹדוֹ צוֹדֵק, וְקִבֵּל אֶת הַדְּבָרִים. רַק כְּבוֹדוֹ יִדְאַג שֶׁיִּהְיֶה מַשְׁגִּיחַ יֵרֵא שָׁמַיִם שֶׁלֹּא יִעֲרְבוּ טִפַּת מַיִם.

יֶשְׁנָם... אוֹהֲבִים לְחַפֵּשׂ מִתַּחַת הָאָרֶץ עֲלִילוֹת בְּרֹשַׁע, אוֹמְרִים אָסוּר לֶאֱכֹל אֶת הַמַּצּוֹת הַלָּלוּ שֶׁל גְּטִינְיוֹ, לָמָּה אָסוּר, בִּשְׁבִיל מָה אָסוּר, לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה, כָּתוּב בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁמַּתָּר, מָה אַתָּה רוֹצֶה לִהְיוֹת חָסִיד יוֹתֵר מִשֻּׁלְחָן עָרוּךְ?! לֹא רוֹצֶה אַתָּה לֶאֱכֹל שֶׁלֹּא תֹּאכַל, לָמָּה בִּשְׁבִיל זֶה לֶאֱסֹר עָלֵינוּ?! אֱלֹה יֵשׁ לָהֶם דֵּעוֹת מְשֻׁנּוֹת, רוֹצִים לֶאֱסֹר עָלֵינוּ דְּבָרִים שֶׁאֲנַחְנוּ לֹא קִבַּלְנוּ, עֲנוּשׁ יֵעָנְשׁוּ, עֲתִידִים לִיתֵּן אֶת הַדִּין, מָה אַתָּה רוֹצֶה לְהַחְמִיר עַל עַם יִשְׂרָאֵל?! מָה שֶׁמֻּתָּר מֻתָּר, אֲנַחְנוּ קִבַּלְנוּ הוֹרָאוֹת הָרִי"ף הָרַמְבָּ"ם וְהָרֹא"שׁ. כָּל שֶׁכֵּן שֶׁאַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת, לָמָּה לָנוּ לְהַחְמִיר, בִּשְׁבִיל מָה לְהַחְמִיר. **לָכֵן לְמַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי, יְכוֹלִים לִסְמֹךְ עַל זֶה, יֹאכְלוּ עֲנָוִים וְיִשְׂבָּעוּ. מֻתָּר לֶאֱכֹל אֶת הַמַּצָּה עֲשִׁירָה הַזֹּאת,** שֶׁאֲנַחְנוּ קִבַּלְנוּ הוֹרָאוֹת מָרָן. עַד כָּאן מִלָּה בְּמִלָּה מִלְּשׁוֹנוֹ הַטְּהוֹרָה שֶׁל מָרָן זִיע"א. **וּמָרָן זַצַ"ל בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ הָיָה אוֹכֵל מִמַּצָּה עֲשִׁירָה זוֹ שֶׁל "פְּפוּשָׁדוֹ" וְ"גְּטִינְיוֹ" בְּפֶסַח, וּמֵחֵלֶק מִמְּנָה גַּם לִנְכָדָיו, כַּיָּדוּעַ לְכָל בְּאֵי בֵיתוֹ.** וְעַיֵּן בַּגְּמָרָא (מסכת פסחים קיד ע"ב) שָׁצְרִיךְ לֶאֱכֹל בְּלֵיל פֶּסַח שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין, זֵכֶר לְקָרְבַּן פֶּסַח וְזֵכֶר לְקָרְבַּן חֲגִיגָה. וְאָמַר רַב הוּנָא: שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין, כְּגוֹן סִילְקָא [תְּרִדִין] וְאָרְזָא [אֹרֶז]. וּמְסַפֶּרֶת הַגְּמָרָא, שֶׁהָאֲמוֹרָא רַבָּא הָיָה מְחַזֵּר כָּל שָׁנָה לְהָבִיא לַשֻּׁלְחָן סִילְקָא וְאָרְזָא, הוֹאִיל וְיָצָא כֵּן מִפִּיו שֶׁל רַב הוּנָא. וּפֵרֵשׁ הָרַשְׁבַּ"ם: וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁיָּכוֹל לְהָבִיא לַשֻּׁלְחָן שְׁנֵי מִינֵי בָּשָׂר, אֲבָל רַבָּא הֵבִיא בְּדָזְקָא סִילְקָא וְאָרְזָא **"בִּשְׁבִיל חֲבָתּוֹ לְהַרְאוֹת שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ".**

וּמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה לִפְנֵי כְּחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּשֶׁדָּרָן רַדְיוֹ בְּאֶחָד מַעֲרוּצֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁדִּבֵּר בְּחוֹל הַמּוֹעֵד פֶּסַח נָגֵד הַמַּצָּה עֲשִׁירָה הַזֹּאת שֶׁל "פְּפוּשָׁדוֹ" וְ"גְּטִינְיוֹ". כְּשֶׁסִּפְּרוּ זֹאת לְמָרָן, קָרָא לוֹ מָרָן וְשָׁאַל אוֹתוֹ: אַתָּה הָיִיתָ שָׁמָּה? בִּקַּרְתָּ שָׁמָּה? לָמָּה אַתָּה מְדַבֵּר סְתָם? הָיוּ מַנָּחוֹת מְעוּגִּיּוֹת אֵלּוּ עַל הַשֻּׁלְחָן שֶׁל מָרָן, וְלָקַח מָרָן עוּגִיָּה אַחַת וּבֵרַךְ עָלֶיהָ "בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת" וְאָכְלָהּ. לְאַחַר מִכֵּן פָּנָה לַשַּׁדָּרָן וְאָמַר לוֹ תִּקַּח עוּגִיָּה וּתְבָרֵךְ, כַּמּוּבָן שֶׁכֵּן עָשָׂה מִיָּד, בֵּרַךְ וְאָכַל. אָמַר לוֹ מָרָן: "עַתָּה לֵךְ וּתְסַפֵּר בָּרַדְיוֹ כָּל מָה שֶׁרָאוּ עֵינֶיךָ פֹּה". יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֵף לֶקַח שֶׁלֹּא יִפְתַּח פִּיו בְּדִבּוּרִים מְיֻתָּרִים, וְיִגַּע לֶחְכְמָה שְׁתִיקָה.

שׁוּב סִפֵּר לִי יְדִיד תַּלְמִיד חָכָם הי"ו שֶׁכַּאֲשֶׁר עָרַךְ אֶת הַמַּפְתֵּחוֹת לְסִפְרוֹ שֶׁל מָרָן זַצַ"ל שׁוּ"ת "יַבִּיעַ אֹמֶר", בְּאַחַת הַפְּעָמִים הוּא הִגִּיעַ אַצֶל מָרָן בְּחֹל הַמּוֹעֵד פֶּסַח כְּדֵי שֶׁיַּעֲמֹד עַל הִתְקַדְּמוּתוֹ, וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה מָרָן הָיָה מְטַבֵּל אֶת עוּגִיּוֹת "פַּפּוּשָׁדוֹ" בַּפִּתָּה, וְשׂוֹחֵחַ עִמּוֹ.

בְּנֵי אַשְׁכְּנַז

מִנְהַג בְּנֵי אַשְׁכְּנַז שֶׁלֹּא לֶאֱפוֹת מַצָּה עֲשִׁירָה אֶלָּא רַק לְחוֹלֶה אוֹ לְזָקֵן, וְיכוֹלִים לְהָקֵל גַּם לִילָדִים קְטַנִּים (קיח). כֵּן כָּתַב הָרֶמָ"א (סימן תסב סעיף ד): "וּבְמִדִינוֹת אֵלּוּ אֵין נוֹהֲגִים לָלוּשׁ בְּמֵי פֵּרוֹת, וְאֵין לְשַׁנּוֹת, אִם לֹא בְּשָׁעַת הַדְּחָק לְצָרְכֵי חוֹלֶה אוֹ זָקֵן הַצָּרִיךְ לָזֶה".

בְּעֶרֶב פֶּסַח מֻתָּר גַּם לִבְנֵי אַשְׁכְּנַז לֶאֱכֹל מַצָּה עֲשִׁירָה, שֶׁלֹּא הֶחְמִירוּ אֶלָּא בַּפֶּסַח עַצְמוֹ. (סימן תעא סעיף ב, נודע ביהודה, ערוך השלחן סימן תמד סק"ה. רסה)

חַנָּיוֹת

הַמּוֹכֵר בַּחֲנוּתוֹ עוּגוֹת 'מַצָּה עֲשִׁירָה', יֵשׁ לוֹ לְהִתְלוֹת מוֹדָעָה שֶׁבְּנֵי אַשְׁכְּנַז אֵינָם אוֹכְלִים עוּגוֹת אֵלּוּ בְּפֶסַח, זוּלַת לְחוֹלִים, לִזְקֵנִים וְלִילָדִים קְטַנִּים. (קיח)

וְקַל וְחֹמֶר בֶּן בְּנוֹ שֶׁל קַל וָחֹמֶר, לְעִנְיָן מוֹכְרֵי בָּשָׂר "כָּשֵׁר", כִּי מֵאַחַר וְיִדּוּעַ שֶׁהַבָּשָׂר הַ"כָּשֵׁר" הִנּוֹ טָרֵף לִבְנֵי סְפָרַד, שֶׁכֵּן דַּעַת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ [כמבואר בחוברת "כשרות המטבח"], וְאֵין לִבְנֵי סְפָרַד לֶאֱכֹל אֶלָּא בָּשָׂר "חָלָק" בִּלְבַד, עַל כֵּן, עַל הַמּוֹכֵר בָּשָׂר לְתִלּוֹת מוֹדָעָה שֶׁבְּנֵי סְפָרַד לֹא יִקְנוּ מֵהֶבָּשָׂר ה"כָּשֵׁר" כְּלָל וְעִקָּר. וְכֵן הָיָה מִתְּחִלָּה [לִפְנֵי כ-150 שָׁנָה] כַּאֲשֶׁר תִּקֵּן הַגָּאוֹן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבִּי יַעֲקֹב שָׁאוּל אֶלְיָשָׁר זְצוּק"ל, תַּקָּנָה זוֹ שֶׁל בָּשָׂר "כָּשֵׁר" וּבָשָׂר "חָלָק". וְיֵשׁ לָשִׂים לֵב לָזֶה, כִּי רַבִּים מִבְּנֵי סְפָרַד אֵינָם מוּדָעִים לָזֶה, וְנִכְשָׁלִים וְאוֹכְלִים בָּשָׂר "כָּשֵׁר" שֶׁבִּשְׁבִילָם הוּא טָרֵף. וְדַע, כִּי בִּמְקוֹמוֹת שֶׁמְּצוּיִים בְּעִקָּר בְּנֵי סְפָרַד, כְּמוֹ בְּחֵלֶק מַעֲרֵי הַפְּרִיפֶרְיָה, אֵין לַמּוֹכֵר לִמְכֹּר בָּשָׂר "כָּשֵׁר" כְּלָל, אֶלָּא רַק "חָלָק", כִּי הוּא מַחְטִיא וּמַכְשִׁיל אֶת הָרַבִּים הַטּוֹעִים מֵחֲמַת חִסָּר יְדִיעָה וְחִסָּר הֲבָנָה בְּחָמְרַת הָעִנְיָן. וּכְבָר כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (הלכות רוצח פי"ב הי"ד, וספר המצוות לא תעשה רצט): כָּל הַמַּכְשִׁיל אָדָם שֶׁהוּא עִוֵּר בְּדָבָר מְסֻיָּם, אוֹ שֶׁחִזֵּק יְדֵי עוֹבֵר עֲבֵרָה, שֶׁהֲרֵי הוּא עִוֵּר בְּדָבָר זֶה שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת דַּרְכּוֹ הָאֱמֶת מִפְּנֵי תַּאֲוַת לִבּוֹ, אוֹ שֶׁיִּפְּתֵהוּ וְיַעְזְרֵהוּ לְהַשִּׁלִים עֲבֵירָתוֹ, אוֹ יָכִין לוֹ סִבַּת הָעֲבֵירָה, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר עַל לֹא תַּעֲשֶׂה: "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל". ע"כ.

עוּגוֹת מִקֶּמַח מַצָּה

מֻתָּר גַּם לִבְנֵי אַשְׁכְּנַז לֶאֱפוֹת עוּגוֹת מִ'קֶּמַח מַצָּה' עִם מַיִם, שֶׁמֵּאַחַר וְהַמַּצָּה נֶאֱפְתָה, שׁוּב אֵינָהּ מַחְמִיצָה לְעוֹלָם. (פרי חדש, שערי תשובה, חק יעקב. קיח)

פְּצוּחִים

יֵשׁ לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא לִקְנוֹת שְׁקֵדִים, פִּיסְטוּקִים וְכַיּוֹצֵא קְלוּיִים הַנִּמְכָּרִים בַּשּׁוּק, אִם אֵין עֲלֵיהֶם הַשְׁגָּחָה כַּדָּת, מֵאַחַר וּפְעָמִים מְעָרְבִים בָּהֶם קֶמַח בַּמֶּלַח שֶׁעֲלֵיהֶם. (קיז)

פֵּרוֹת יְבֵשִׁים

פֵּרוֹת יְבֵשִׁים כְּתָאנִים, צִמּוּקִים, שְׁזִיפִים, מִשְׁמְשִׁים וְכַיּוֹצֵא, הַנִּמְכָּרִים בַּשּׁוּק בַּהַשְׁגָּחָה כַּדָּת, שֶׁיִּבְּשׁוּם בְּאֹפֶן שֶׁאֵין בָּהֶם חֲשַׁשׁ חָמֵץ כְּלָל, מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה לְאָכְלָם בֵּין לִבְנֵי סְפָרַד וּבֵין לִבְנֵי אַשְׁכְּנַז. (הרמ"א סימן תסז סעיף ח)

תַּמְרוּקִים. מִשְׁחַת נַעֲלַיִם. חֲמֵרֵי נִקּוּי.

חָמֵץ שֶׁנִּפְסָל מֵאֲכִילַת הַכֶּלֶב בְּעֶרֶב פֶּסַח, מֻתָּר לֵהָנוֹת מִמֶּנּוּ בַּפֶּסַח (סימן תמב ס"ט).

אֲשֶׁר עַל כֵּן, תַּמְרוּקִים, בֹּשֶׂם וּמוּצְרֵי קוֹסְמֶטִיקָה, מִשְׁחַת נַעֲלַיִם וְחֻמְרֵי נְקוּי, אַף אִם נַעֲשׂוּ לְלֹא הַשְׁגָּחָה לְפֶסַח, מֻתָּרִים, כֵּיוָן שֶׁטַּעֲמָם פָּגוּם וְאֵינָם רְאוּיִים לַכֶּלֶב. (קיט. ילקו"י מועדים שס)

מִשְׁחַת שִׁנַּיִם

מִשְׁחַת שִׁנַּיִם שֶׁנִּפְסְלָה מֵאֲכִילַת הַכֶּלֶב אֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר. וְאַף אִם בְּטָעוּת יִבְלַע, אֵין זֶה נִקְרָא שֶׁמַּחֲשִׁיב אֶת הֶחָמֵץ וְאָכְלוֹ. אֲבָל מִשְׁחַת שִׁנַּיִם שֶׁל הַיְלָדִים בְּטַעַם תּוּת שָׂדֶה וְכַדּוֹמֶה, צְרִיכָה הֶכְשֵׁר, שֶׁהֲרֵי לֹא נִפְסְלָה מֵאֲכִילַת הַכֶּלֶב.

תְּרוּפוֹת

תְּרוּפוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לְלֹא הַשְׁגָּחָה מְיֻחֶדֶת לְפֶסַח וְיֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁמְּעֹרָב בָּהֶן חָמֵץ שֶׁטַּעֲמוֹ פָּגוּם, מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן לְצֹרֶךְ חוֹלֶה שֶׁנָּפַל לְמִשְׁכָּב אַף שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה, וּבִלְבַד שֶׁאֵין הַחֵזֶק מֻהֶנֶה מֵהֶן כְּלָל, כְּגוֹן כַּדּוּרֵי בְּלִיעָה. אֲבָל אִם הַחֵזֶק נֶהֱנֶה מֵהֶן, כְּמוֹ כַּדּוּרֵי מְצִיצָה אוֹ סִירוֹפּ מָתוֹק, אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן. וּמַה טּוֹב לְבַקֵּשׁ מֵהָרוֹפֵא שֶׁיִּרְשֹׁם לוֹ תְּרוּפוֹת הַכְּשֵׁרוֹת לְפֶסַח, כְּמוֹ שֶׁמְּצוּי הַיּוֹם בְּרֹב הַתְּרוּפוֹת. [וּבְאֵר הָרַמְבַּ"ם שֶׁדַּיִן חָמֵץ כְּכָל מַאֲכַל אָסוּר, שֶׁאִם אֵין בּוֹ הֲנָאָה לַחֵזֶק, מֻתָּר לְהִתְרַפֹּאת בּוֹ. וְכָתַב הַחֲזוֹן אִישׁ, אַף עַל פִּי שֶׁמְּעֹרָב הֶעָמִילָן בַּמַּיִם וּמַחְמִיץ, מִכָּל מָקוֹם אִם הוּא מְעֹרָב בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַפְרִיד הֶעָמִילָן לְבַדּוֹ, מֻתָּר לְבָלְעָן, כִּי בְּתַעֲרֹבֶת כָּזוֹ לֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁהוּא מַחְשִׁיב אֶת הֶחָמֵץ ['אַחְשְׁבִיהּ'], כִּי דַּעְתּוֹ רַק עַל הַסַּמִּים הַמּוּעִילִים לִרְפוּאָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם הָיוּ רְאוּיִים לַאֲכִילַת אָדָם, הָיוּ אֲסוּרִים בַּאֲכִילָה וְהָיָה חַיָּב לְבַעֵר.] (קכ)

תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ

אָדָם שֶׁהִתְעָרֵב לוֹ בְּטָעוּת חָמֵץ בְּתוֹךְ מַאֲכָלִים הַכְּשֵׁרִים לְפֶסַח, כְּגוֹן שֶׁמָּצָא גְּרֵגֵר חִטָּה בְּתוֹךְ תַּבְשִׁיל, אוֹ שֶׁהִכְנִיס לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל בְּטָעוּת מִצְרָךְ שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר לְפֶסַח, אוֹ שֶׁהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּטָעוּת בְּכֵלִים שֶׁל חָמֵץ וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - יִפְנֶה לְרֹב מוֹרֶה הוֹרָאָה שֶׁיּוֹרֶה לוֹ כֵּיצַד לִנְהֹג, לְבַל יִכָּשֵׁל חַס וְשָׁלוֹם בְּאִסּוּר כָּלְשֶׁהוּ שֶׁל חָמֵץ, כִּי רַבּוּ הַפְּרָטִים בָּזֶה. [וּלְהַלָּן כָּתַבְנוּ בִּכְתָב קָטָן, מְעַט מִפְּרָטֵי הֲלָכוֹת אֵלּוּ לַהֲבָנַת הַמַּשְׁגִּים.]

מוֹרֶה צֶדֶק

תַּלְמִיד חָכָם הָרָגִיל לְהִשָּׁאֵל בְּעִנְיְנֵי הֲלָכָה, עָלָיו לְשַׁנֵּן אֶת הִלְכוֹת הַפֶּסַח הֵיטֵב הֵיטֵב, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בָּקִי בִּפְרָטֵי הֲלָכוֹת, וְיוּכַל לַעֲנוֹת לַשּׁוֹאֵל כַּדָּת וְכַדִּין. וְאַף אִם אֲבוֹתָיו נָהֲגוּ לְהַחְמִיר בְּדָבָרִים מְסֻיָּמִים אוֹ שֶׁהוּא הִנְהִיג לְעַצְמוֹ חֻמְרוֹת מְסֻיָּמוֹת, אֵין לוֹ לְהוֹרוֹת כֵּן לַאֲחֵרִים, אֶלָּא עָלָיו לְהוֹרוֹת לַשּׁוֹאֲלִים אֶת הַדִּין - לִבְנֵי סְפָרַד כִּדְעַת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וְלִבְנֵי אַשְׁכְּנַז כִּדְעַת הָרָמָ"א. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב מָרָן הַחִיד"א: "אַף שֶׁכָּל אֶחָד מַחְמִיר לְעַצְמוֹ בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח כַּאֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשׁוֹ, אֶת צְנוּעִים חָכְמָה לְהַחְמִיר בְּבֵיתוֹ וּבְחוֹמוֹתָיו. וְכָל מַה שֶּׁיּוּכַל, יִתְחַמֵּק מִלְּגַלּוֹת מִסְתּוֹרָיו לִבְנֵי אָדָם. וְאִם הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה, יוֹרֶה עַל פִּי הַדִּין דַּוְקָא".

תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ

בְּלֵיל פֶּסַח לִפְנֵי הַסֵּדֶר, נִכְנְסָה אִשָּׁה אַחַת אֶצְל הַגָּאוֹן רַבִּי יְחִיאֵל מִיכֶל מִנּוֹבַרְדּוֹק, (בעל "ערוך השלחן"), וּבְפִיהָ שְׁאֵלָה בְּהִלְכוֹת תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ, וְהָיְתָה הַשְּׁאֵלָה חֲמוּרָה מְאֹד. נִכְנַס רַבִּי יְחִיאֵל אֶל חֲדַר סְפָרָיו, וְהִתְחִיל לְעַיֵּן בְּסִפְרֵי הַפּוֹסְקִים, לִמְצֹא צְדָדֵי הֶתֵּר.

בַּחֶדֶר הַחִיצוֹן הָיוּ יוֹשְׁבִים וּמְחַכִּים בְּנֵי בֵיתוֹ, שֶׁהָיוּ מוּכָנִים וּמְזֻמָּנִים לַסֵּדֶר, וְרַבִּי יְחִיאֵל אֵינוֹ יוֹצֵא מֵחֲדַר הַסְּפָרִים, בֵּינְתַיִם עוֹבֶרֶת שָׁעָה, וְרַבִּי יְחִיאֵל סָגוּר בְּחַדְרוֹ מְעַיֵּן בַּשְּׁאֵלָה.

לֹא יָכְלוּ יוֹתֵר בְּנֵי הַבַּיִת לְהִתְאַפֵּק, נִכְנַס אֲלֵיהֶן נָכְדּוֹ וְאָמַר: "סְלַח נָא סַבָּא, עַד מָתַי נֵשֵׁב וּנְחַכֶּה, חֲרֵי לֵיל פֶּסַח הַלַּיְלָה, וְשָׁבַת מְשׁוֹשׁ הַחַג, אִם אֵין צַד הֶתֵּר אוֹסְרִים!" עָנָהוּ סָבוֹ: מָה אַתָּה סָח, בְּנִי, אֵיךְ אוּכַל לָשֶׁבֶת עַל הַשֻּׁלְחָן עִם בְּנֵי בֵיתִי, לִשְׁמֹחַ בְּשִׂמְחַת הַחַג, וְלַעֲרֹךְ הַסֵּדֶר, בְּשָׁעָה שֶׁאִשָּׁה עֲנִיָּה זוֹ תְּהֵא שְׁרוּיָה בְּצַעַר, וְלֹא תֵּדַע שִׂמְחָה בַּחַג? וְחָזַר שׁוּב לְדַפְדֵּף בַּסְּפָרִים. לְאַחַר שָׁעָה יָצָא מֵחַדְרוֹ בְּפָנִים צוֹהֲלוֹת וְהוֹרָה לָאִשָּׁה: מֻתָּר. וְרַק אָז יָשַׁב עַל הַשֻּׁלְחָן, לְסֵדֶר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ. ("חזון עובדיה" הגדה של פסח עמוד ט)

וְכָתַב עוֹד מָרָן הַחַיִּד"א: הָרוֹצֶה לְהַחְמִיר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ הִנֵּה מַה טּוֹב, וְאָמְנָם לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לוֹ, יוֹתֵר טּוֹב אִם יָשִׂים אֶל לִבּוֹ לְדַקְדֵּק בִּדְבָרִים חֲמוּרִים מֵאֵלֶּה שֶׁהֵם עִקְּרֵי הַדָּת וְשָׁרְשָׁן, שֶׁיִּהְיֶה בַּעַל מִדּוֹת תְּרוּמִיּוֹת. וּלְכָל הַדֵּעוֹת אֵין לְהוֹרוֹת בְּרַבִּים לְהַחְמִיר בְּדָבָר שֶׁפָּשַׁט הַמִּנְהָג לְהָקֵל וּפָסְקוּ כֵּן הַפּוֹסְקִים בִּתְשׁוּבוֹתֵיהֶם, וּבְמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי 'תְּשׁוּבָה' עוֹמְדִים אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִים יְכוֹלִים לְהַחְמִיר לָרַבִּים. וְיוֹתֵר מֵהֶמָּה בְּנֵי הִזָּהֵר בְּמִשְׁקַל הַחֲסִידוּת. עַד כָּאן. וְכָתַב הַשַּׁ"ךְ, אָסוּר לֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר אֲפִלּוּ בְּשֶׁל גּוֹי וַאֲפִלּוּ שֶׁאֵין הֶפְסֵד בַּדָּבָר, וְאִם הַצָּרִךְ לֶאֱסֹר מֻחְמֶת הַסָּפֵק, כָּל שֶׁאֵין הָאִסּוּר בָּרוּר כַּשֶּׁמֶשׁ, צָרִיךְ הַמּוֹרֶה לוֹמַר לַשּׁוֹאֵל שֶׁאֵין הָאִסּוּר בָּרוּר. וְכָתַב מַהֲר"י שִׁתְרוּג, קַבָּלָה בְּיָדֵינוּ שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁהַגָּאוֹן רַבִּי יִצְחָק טַייֶב בִּסְפָרוֹ עֶרֶךְ הַשֻּׁלְחָן הֶחְמִיר נֶגֶד הַעֵת מָרָן עַל פִּי רֹב הַפּוֹסְקִים, רַק לְעַצְמוֹ הָיָה מַחְמִיר, אֲבָל לַאֲחֵרִים הָיָה מוֹרֶה כִּדְעַת מָרָן. **וְהַגָּאוֹן רַבִּי חַיִּים פָּלָאגִ'י כָּתַב, שֶׁהַמַּחְמִיר לַאֲחֵרִים נֶגֶד פְּסַק מָרָן, עָנוּשׁ יֵעָנֵשׁ בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁמְּאַבֵּד מִמּוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּלְדַעַת כַּמָּה גְּדוֹלִים דִּינוֹ כְּעוֹבֵר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ שֶׁאֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר חַס וְשָׁלוֹם,** וְשִׂגְגַת תַּלְמוּד כְּזֹאת בְּוַדַּאי שְׁעוֹלָה זָדוֹן. וְכֵן כָּתְבוּ הַגָּאוֹן רַבִּי אַבְרָהָם אָבוּשׁ גאב"ד פְּרֶמִישְׁלָאנִי, וְהַגָּאוֹן רַבִּי אֶלְעָזָר פלקלס תַּלְמִידוֹ הַמֻּבְהָק שֶׁל הַנּוֹדָע בִּיהוּדָה בְּסִפְרוֹ תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה. וְכָתַב הָרַא"ש, "יָעַל הָאוֹסֵר לְהָבִיא רְאָיָה בְּרוּרָה וַחֲזָקָה, כִּי הַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל". וּכְבָר דָּרְשׁוּ חַיַּ"ל (ספרא שמיני פרשה א ועוד) עַל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶת הַפָּסוּק (מלאכי ב ו): "תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ, וְעַוְלָה לֹא נִמְצָא בִשְׂפָתָיו" – תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ, **שֶׁלֹּא טִמֵּא אֶת הַטָּהוֹר** וְלֹא טִהֵר אֶת הַטָּמֵא. וְעַוְלָה לֹא נִמְצָא בִשְׂפָתָיו, **שֶׁלֹּא אָסַר אֶת הַמֻּתָּר** וְלֹא הִתִּיר אֶת הָאָסוּר. וְאָמְרוּ בַּיְרוּשַׁלְמִי (תרומות סופ"ה): כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְטַהֵר אֶת הַטָּמֵא, כָּךְ אָסוּר לְטַמֵּא אֶת הַטָּהוֹר. וְעַל כָּל פָּנִים בְּמָקוֹם שֶׁכָּתַב מָרָן שֶׁבַּעַל נֶפֶשׁ יָחוּשׁ לְעַצְמוֹ, יֵשׁ לְהוֹדִיעַ אֶת הַשּׁוֹאֵל אוּלַי יִרְצֶה לְהִיוֹת בַּעַל נֶפֶשׁ וּלְהַחְמִיר לְעַצְמוֹ. וְכִדְבָרִים הָאֵלּוּ כָּתְבוּ עוֹד רַבִּים מֵהָאַחֲרוֹנִים. וְעַיֵּן בַּקּוּנְטְרֵס הַנִּפְלָא "שֵׁם שָׁאוּל" מָה שֶּׁהֶאֱרִיךְ בָּזֶה. (א, קי)

חָמֵץ אֲפִלּוּ בְּאֶלֶף לֹא בָּטֵל

כְּיָדוּעַ, כָּל מַאֲכָל אִסּוּר שֶׁהִתְעָרֵב בְּמַאֲכָל כָּשֵׁר, אִם יֵשׁ כַּמּוּת שֶׁל פִּי שִׁשִּׁים בַּמַּאֲכָל הַכָּשֵׁר כְּנֶגֶד מַאֲכָל הָאָסוּר, בָּטֵל הָאִסּוּר וּמֻתָּר הַתַּבְשִׁיל בְּאֲכִילָה. **לְמָשָׁל:** אִם נִשְׁפַּךְ מְעַט חֶלֶב לְתַבְשִׁיל שֶׁל בָּשָׂר, וְיֵשׁ בְּתַבְשִׁיל הַבָּשָׂר כַּמּוּת שֶׁל פִּי שִׁשִּׁים כְּנֶגֶד הֶחָלָב הַנִּשְׁפָּךְ, מֻתָּר הַתַּבְשִׁיל בַּאֲכִילָה. וְהוּא הַדִּין בְּשָׂאָר אִסּוּרִים כְּנִבֵּלָה וַחֲזִיר וְכַיּוֹצֵא. כמבואר בהרחבה בחוברת 'כשרות המטבח'. אוּלָם בְּאִסּוּר חָמֵץ **הֶחְמִירוּ חֲכָמִים,** שֶׁאֲפִלּוּ נָפַל מְעַט חָמֵץ לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל **בְּפֶסַח**, עַל אַף שֶׁיֵּשׁ בַּתַּבְשִׁיל כַּמּוּת שֶׁל פִּי 1000 וְיוֹתֵר כְּנֶגֶד הֶחָמֵץ, נֶאֱסָר הַתַּבְשִׁיל כֻּלּוֹ בַּאֲכִילָה. כֵּיוָן שֶׁהַהֶלְכָה קוֹבַעַת: **"חָמֵץ בְּפֶסַח – בְּמַשֶּׁהוּ".** דְּהַיְנוּ, אֲפִלּוּ רַק מַשֶּׁהוּ שֶׁל חָמֵץ מְעֹרָב בַּתַּבְשִׁיל, נֶאֱסָר כָּל הַתַּבְשִׁיל. (סימן תמז ס"א)

אֲלָא שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶאֱסַר הַתַּבְשִׁיל גַּם בַּהֲנָאָה, כְּדִין חָמֵץ מַמָּשׁ שֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה, [אֲלָא אִם כֵּן מְעַט חָמֵץ מַשְׁבִּיחַ אֶת הַתַּעֲרֹבֶת.] וְלָכֵן מֻתָּר לְמָכֹר אֶת הַתַּבְשִׁיל לְגוֹי וְלֶהָנוֹת מֵהַכֶּסֶף, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֵין הַגּוֹי מְשַׁלֵּם יוֹתֵר עֲבוּר הֲנָאַת טַעַם הֶחָמֵץ שֶׁבַּתַּבְשִׁיל, נִמְצָא שֶׁאֵינוֹ נֶהֱנֶה מֵהֶחָמֵץ כְּלָל. (סימן תסז סעיף י. פט) וְאוּלָם בְּנֵי אַשְׁכְּנַז מַחְמִירִים בָּזֶה וְשׁוֹרְפִים אֶת כָּל הַתַּבְשִׁיל, וְרַק בְּהֶפְסֵד מְרֻבֶּה מְקִלִּים לְמָכֹר לְגוֹי. (הרמ"א סימן תסז סעיף י ובמשנה ברורה)

טַעַם חֲמִרַת הֶחָמֵץ: אַחַד הַטְּעָמִים שֶׁהֶחְמִירוּ חֲכָמִים בֶּחָמֵץ יוֹתֵר מִשְּׁאָר אִסּוּרִים, כֵּיוָן שֶׁהַתּוֹרָה הֶחְמִירָה בּוֹ מְאֹד, שֶׁלְּבַד מֵאִסּוּר כָּרֵת שֶׁבּוֹ, אָסְרָה אוֹתוֹ הַתּוֹרָה בִּשְׁנֵי אִסּוּרֵי לֹא תַּעֲשֶׂה - "לֹא יֵרָאֶה" וְ"לֹא יִמָּצֵא", וּבְאִסּוּר עֲשֵׂה שֶׁל "תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם", שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בְּשׁוּם אִסּוּר אַחֵר. וְעוֹד, מִשּׁוּם שֶׁהֶחָמֵץ מָצוּי בְּכָל הַשָּׁנָה בֶּהָתֵּר, וְלֹא רְגִילִים לְהִזָּהֵר מִמֶּנּוּ כְּמוֹ מִשְּׁאָר אִסּוּרִים שֶׁאִסּוּרָם נוֹהֵג כָּל הַשָּׁנָה. (רש"י, תוספות והרא"ש)

תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ קֹדֶם הַפֶּסַח

כָּל הַחֲמָרָה שֶׁהֶחְמִירוּ חֲכָמִים בֶּחָמֵץ שֶׁאֵבְּלוּ בְּאֶלֶף לֹא בָּטֵל, הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁהִתְעָרֵב הֶחָמֵץ **בְּפֶסַח** עַצְמוֹ, אַךְ אִם הִתְעָרֵב הֶחָמֵץ בַּתַּבְשִׁיל קֹדֶם הַפֶּסַח [וְאֵבְּלוּ בְּעֶרֶב פֶּסַח אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, שֶׁכְּבָר אָסְרָה הַתּוֹרָה לֶאֱכֹל חָמֵץ], עֲדַיִן מְקֻלִּים אָנוּ כְּכָל יֶתֶר הָאִסּוּרִים, וּבָטֵל הֶחָמֵץ בְּשִׁשִּׁים. וְהַטַּעַם בָּזֶה, מִכֵּיוָן שֶׁכָּל מַה שֶּׁהֶחְמִירָה הַתּוֹרָה בֶּחָמֵץ שֶׁעוֹבֵר בְּכָרֵת וּבְאִסּוּרֵי 'לֹא יֵרָאֶה' וְ'לֹא יִמָּצֵא' וְ'תַּשְׁבִּיתוּ', הוּא דַּוְקָא בְּפֶסַח עַצְמוֹ, אֲבָל קֹדֶם הַפֶּסַח הֲרֵיהוּ כְּיֶתֶר הָאִסּוּרִים. (סימן תמז סעיף ב. צח)

לְמָשָׁל: נִשְׁפְּכָה מְעַט בִּירָה לְתוֹךְ הַיַּיִן קֹדֶם הַפֶּסַח, וְהָיָה פִּי שִׁשִּׁים בַּיַּיִן כְּנֶגֶד הַבִּירָה, מֻתָּר לִשְׁתּוֹת אֶת הַיַּיִן בְּפֶסַח. אֲבָל אִם נִשְׁפְּכָה הַבִּירָה בְּפֶסַח עַצְמוֹ, נֶאֱסַר כָּל הַיַּיִן, אַף אִם יֵשׁ בָּחָבִית פִּי מִילְיוֹן יַיִן כְּנֶגֶד הַבִּירָה. (סימן תמז סעיף ד. קג)

וְכֵן אִם קֹדֶם הַפֶּסַח נִשְׁפְּכָה מְעַט בִּירָה לְתוֹךְ תַּבְשִׁיל מָרָק אוֹ בָּשָׂר, וְהָיָה פִּי שִׁשִּׁים בַּתַּבְשִׁיל כְּנֶגֶד הַבִּירָה, מֻתָּר לְחַמֵּם אֶת הַתַּבְשִׁיל וּלְאָכְלוֹ בַּפֶּסַח. אֲבָל אִם נִשְׁפְּכָה הַבִּירָה בְּפֶסַח עַצְמוֹ, נֶאֱסַר הַתַּבְשִׁיל, אַף אִם יֵשׁ בַּתַּבְשִׁיל פִּי מִילְיוֹן מֵהַבִּירָה. (סימן תמז סעיף ד. באה"ל ד"ה בלח)

דִּין הַנַּ"ל שֶׁבָּטֵל בְּשִׁשִּׁים קֹדֶם הַפֶּסַח, הוּא אֲפִלּוּ לֹא נוֹדַע לָנוּ קֹדֶם הַפֶּסַח שֶׁהִתְעָרֵב הֶחָמֵץ, אֶלָּא בְּתוֹךְ הַפֶּסַח עַצְמוֹ נוֹדַע לָנוּ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר. (משנה ברורה סימן תמז ס"ק לב. ק)

חִטָּה בְּקוּעָה שֶׁהִיא חָמֵץ, שֶׁנָּפְלָה לְתַבְשִׁיל קֹדֶם הַפֶּסַח, וְהָיָה פִּי שִׁשִּׁים בַּתַּבְשִׁיל, וְהוֹצִיאוּ אֶת הַחִטָּה, מֻתָּר לְחַמֵּם אֶת הַתַּבְשִׁיל שׁוּב בַּפֶּסַח. אֲבָל אִם לֹא הוֹצִיאוּ אֶת הַחִטָּה וְחָזְרוּ וְחִמְּמוּהוּ שׁוּב בַּפֶּסַח, נֶאֱסַר כָּל הַתַּבְשִׁיל, כְּדִין חָמֵץ שֶׁהִתְעָרֵב בְּפֶסַח שֶׁאֵבְּלוּ בְּאֶלֶף לֹא בָּטֵל, מִכֵּיוָן שֶׁהַחִטָּה הֶחָמֵץ נָתְנָה טַעַם שׁוּב בְּעֵת חִמּוּם הַתַּבְשִׁיל בְּפֶסַח עַצְמוֹ, וַהֲרֵי חָמֵץ בְּפֶסַח לֹא בָּטֵל. (סימן תמז סעיף ג. צח)

דִּין חוֹזֵר וְנֵעוֹר

אִם הִתְעָרֵב קֹדֶם הַפֶּסַח מַאֲכָל יָבֵשׁ חָמֵץ בְּמַאֲכָל יָבֵשׁ כָּשֵׁר, כְּגוֹן שֶׁהִתְעָרְבָה מַצַּת חָמֵץ אַחַת בְּשָׁתֵּי מַצּוֹת כְּשֵׁרוֹת לְפֶסַח, הִתְבַּטֵּל הֶחָמֵץ בָּרֹב כְּכָל דִּין יָבֵשׁ בְּיָבֵשׁ [שֶׁאָמְרָה הַתּוֹרָה, שֶׁאִם הִתְעָרְבָה חֲתִיכָה שֶׁל אִסּוּר יְבֵשָׁה בְּרֹב חֲתִיכוֹת יְבֵשׁוֹת שֶׁל כָּשֵׁר, הָאִסּוּר בָּטֵל בְּרֹב, וְכָל הַחֲתִיכוֹת מֻתָּרוֹת בְּאֲכִילָה. לְמָשָׁל: הִתְעָרְבָה חֲתִיכַת בָּשָׂר נְבֵלָה בִּשְׁתֵּי חֲתִיכוֹת שֶׁל בָּשָׂר כָּשֵׁר, שֶׁלֹּשֶׁת הַחֲתִיכוֹת מֻתָּרוֹת בַּאֲכִילָה, רַק טוֹב שֶׁלֹּא אָדָם אֶחָד יֹאכַל אֶת שְׁלָשְׁתָּן. (שו"ע יורה דעה סימן קט סעיף א)]. וּמֵאַחַר וְהִתְבַּטֵּל הֶחָמֵץ קֹדֶם הַפֶּסַח, אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְעוֹרֵר שׁוּב בַּפֶּסַח, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהִתְבַּטֵּל וְאֵין הָאִסּוּר נָכָר, לֹא הֶחְמִירוּ חֲכָמִים שֶׁאֵבְּלוּ בְּאֶלֶף לֹא יִתְבַּטֵּל. כן פסקו רוב הראשונים, רש"י, רבנו תם, רבנו יצחק מבעלי התוספות, האור זרוע, הראבי"ה, רבנו שמחה, רבנו יעקב מקורביל, הרא"ה, הראב"ד, הר"ן, הסמ"ג, התרומה, אורחות חיים, רבנו פרץ, הריטב"א, הרא"ש, העיטור, הסמ"ק, הגהות מימוניות, המכתם, המאירי, הרשב"ץ, וכן פסק בסתם מרן בשו"ע (סימן תמז סעיף ד), וכן פסקו מהרי"ט, מהר"ח מודעי, גינת ורדים, בית יהודה עייאש, ויאמר יצחק, מהר"א בן שמעון ועוד רבים מן האחרונים, ושכן הוא מנהג בני ספרד. וְכָתַב הַגְּאוֹן מַהֲרַ"ם בֶּן חָבִיב שֶׁהַמַּחְמִירִים בְּשֶׁמֶן שׁוֹמְשֵׁמִין שֶׁמָּא נִשְׂרָה עִם חִטִּים, חֲמָרָה יִתְרָה הִיא.

אוּלָם הָרָמ"א (סימן תמז ס"ד) כָּתַב, שֶׁמִּנְהַג אַשְׁכְּנַז לְהָקֵל כֵּן רַק בְּתַעֲרֹבֶת לֹח בְּלַח [כְּמוֹ בִּירָה בְּיַיִן אוֹ בְּתַבְשִׁיל בָּשָׂר כְּנַ"ל], אֲבָל בְּתַעֲרֹבֶת יָבֵשׁ בְּיָבֵשׁ, מַחְמִירִים לוֹמַר שֶׁחוֹזֵר וְנֵעוֹר הֶחָמֵץ וְאֵינוֹ בָּטֵל. וְהַטַּעַם, כְּדֵי לָחוּשׁ לְרַב נַטְרוֹנַאי גְּאוֹן, הָרַמְבַּ"ם, הָרַשְׁבָּ"א וְהָרִי"ץ גֵּאוּת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהִתְבַּטֵּל הֶחָמֵץ קֹדֶם הַפֶּסַח, חוֹזֵר וְנֵעוֹר שׁוּב בְּפֶסַח. וְאַף שֶׁהֵם הֶחְמִירוּ גַּם בְּלַח בְּלַח, מִכָּל מָקוֹם מִנְהַג בְּנֵי אַשְׁכְּנַז לְהַחְמִיר רַק בְּחָמֵץ שֶׁהוּא בְּעֵין, כְּתַעֲרֹבֶת יָבֵשׁ בְּיָבֵשׁ. אֲבָל בְּתַעֲרֹבֶת לַח בְּלַח, מִכֵּיוָן שֶׁאֵין הֶחָמֵץ נִכָּר בָּעֵין, כְּמוֹ הַבִּירָה שֶׁנִּעְלְמָה בְּתוֹךְ הַיַּיִן לְגַמְרֵי, לֹא הֶחְמִירוּ. (משנ"ב ס"ק לג. קג)

נוֹתֵן טַעַם לִפְגָם

כַּיָּדוּעַ, לְגַבֵּי שְׁאָר אִסּוּרִים, אִם בִּשֵּׁל אָדָם בְּטָעוּת בְּסִיר שֶׁל אִסּוּר, נֶאֱסַר הַמַּאֲכָל. **לְמָשָׁל:** בִּשֵּׁל בָּשָׂר בְּטָעוּת בְּסִיר שֶׁל חָלָב, נֶאֱסַר הַבָּשָׂר בַּאֲכִילָה מֵחֲמַת הֶחָלָב הַבָּלוּעַ בַּסִּיר שֶׁנִּפְלַט לַתַּבְשִׁיל. אוּלָם כָּל זֶה דַּוְקָא כְּשֶׁבִּשֵּׁל אֶת הַבָּשָׂר בְּתוֹךְ 24 שָׁעוֹת לְבִשּׁוּל הֶחָלָב בַּסִּיר, אֲבָל אִם כְּבָר עָבְרוּ 24 שָׁעוֹת מִשָּׁעָה שֶׁבִּשֵּׁל חָלָב בַּסִּיר וְאַחַר כָּךְ בִּשֵּׁל בְּטָעוּת בָּשָׂר - מֻתָּר הַבָּשָׂר בַּאֲכִילָה, מִכֵּיוָן שֶׁדַּוְקָא בְּתוֹךְ 24 שָׁעוֹת הַטַּעַם הַבָּלוּעַ בַּסִּיר הוּא טַעַם טוֹב, וְנִמְצָא שֶׁנִּפְלַט לַבָּשָׂר טַעַם טוֹב שֶׁל חָלָב וְאוֹסְרוֹ, אֲבָל לְאַחַר 24 שָׁעוֹת, טַעַם הֶחָלָב הַבָּלוּעַ בַּסִּיר נִפְגַּם וְאֵינוֹ נוֹתֵן טַעַם טוֹב בַּבָּשָׂר, וְלָכֵן אֵינוֹ אוֹסְרוֹ. וְזֶה הַנִּקְרָא בִּלְשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ: "נוֹתֵן טַעַם לִפְגָם, מֻתָּר". דְּהַיְנוּ, כָּל שֶׁבְּלִיעַת הָאִסּוּר נָתְנָה טַעַם פָּגוּם בַּמַּאֲכָל, הֲרֵיהוּ מֻתָּר. כמבואר בהרחבה בחוברת "כשרות המטבח".

וּמֵעַתָּה, לְגַבֵּי אִסּוּר חָמֵץ, אִם טָעָה וּבִשֵּׁל בְּפֶסַח בְּסִיר שֶׁל חָמֵץ - לְאַחַר שֶׁכְּבָר עָבְרוּ 24 שָׁעוֹת מִשָּׁעָה שֶׁבִּשֵּׁל אֶת הֶחָמֵץ בַּסִּיר, מֻתָּר הַתַּבְשִׁיל בַּאֲכִילָה, כֵּיוָן שֶׁכְּבָר נִפְגַּם טַעֲמוֹ שֶׁל הֶחָמֵץ הַבָּלוּעַ, וְנִפְלַט טַעַם פָּגוּם שֶׁל חָמֵץ שֶׁאֵינוֹ אוֹסֵר. כן פסקו הגאונים ורוב הראשונים, רש"י, רבנו תם, רבנו יצחק מבעלי התוספות, רבנו שמואל, רבנו יהודה בר יצחק, אור זרוע, הרמב"ן, אורחות חיים, הריטב"א, מהר"ם מרוטנבורג, הרא"ש, האגור, הרשב"ץ, יכין ובועז, ועוד. וכן פסק מרן בבית יוסף ובשולחן ערוך (סימן תמז סעיף י). ואף על פי שחמץ בפסח אפילו באלף לא בטל, והרי באלף אין טעם כלל ובכל זאת נאסר, מכל מקום, כאן שנפגם החמץ, פקע איסורו לגמרי ואינו אוסר כלל. (משנ"ב צו. קיד, קה)

אָמְנָם הָרָמָ"א (תמז סעיף י) כָּתַב, שֶׁמִּנְהַג בְּנֵי אַשְׁכְּנַז לְהַחְמִיר בְּנוֹתֵן טַעַם לִפְגָם בְּפֶסַח, (כהרשב"א, היראים וריב"א, מפאת חומרת איסור חמץ) וְלָכֵן נֶאֱסָר הַתַּבְשִׁיל בַּאֲכִילָה. וְאוּלָם רַשַּׁאי לִתֵּן אֶת הַתַּבְשִׁיל לִבְנֵי סְפָרַד לְאָכְלוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם אִם עָבְרוּ י"ב חֹדֶשׁ עַל הַכְּלִי אֲפִלּוּ כְּלִי חֶרֶס, וְטָעוּ וּבִשְּׁלוּ בוֹ, אַף לִבְנֵי אַשְׁכְּנַז מֻתָּר הַתַּבְשִׁיל בַּאֲכִילָה. (חכם צבי, הגר"ז, מהר"ש אנגיל ועוד. קיד, קסא)

חָשַׁב שֶׁאַתְּ אַשְׁכְּנַזִּיָּה...

רָגִיל הָיָה מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן זְצוּקָ"ל לְסַפֵּר בְּשִׁעוּרָיו שֶׁפַּעַם בְּבַחֲרוּתוֹ בִּימֵי חוֹל הַמּוֹעֵד פֶּסַח, חָזַר לְבֵיתוֹ בְּעֵת הַצָּהֳרַיִם וְרָאָה אֶת שְׁכֵנָתוֹ בּוֹכָה וְסִיר בְּיָדָהּ, שְׁאַלָהּ מָרָן לָמָּה תִּבְכִּי וְלָמָּה יֵרַע לְבָבֵךְ? אָמְרָה לוֹ, בִּתִּי בְּטָעוּת לָקְחָה סִיר חָמֵץ וּבִשְּׁלָה בּוֹ, הָלַכְתִּי לִשְׁאֹל אֶת רַב הַשְּׁכוּנָה רַבִּי שִׁמְשׁוֹן אַהֲרֹן פּוֹלַנְסְקִי זַצַ"ל (הַנּוֹדָע בְּשֵׁם הַגָּאוֹן מִטֶּפְּלִיק), וְאָמַר לִי שֶׁהָאֹכֶל נֶאֱסַר, וְאֵינֶנִּי יוֹדַעַת מָה לַעֲשׂוֹת.

אָמַר לָהּ מָרָן, "לֹא תִּדְאֲגִי, הָאֹכֶל כָּשֵׁר לְלֹא חֲשָׁשׁ, וְאִם אַתְּ לֹא מַאֲמִינָה לִי, תָּבִיאִי לִי צַלַּחַת אֲנִי גַּם אֹכַל". כַּנִּרְאֶה שֶׁהָרַב חָשַׁב שֶׁאַתְּ אַשְׁכְּנַזִּיָּה לָכֵן פָּסַק לָךְ כָּכָה, אֲבָל אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁאַתְּ פַּרְסִיָּה, מֻתָּר לָךְ הָאֹכֶל לְלֹא חֲשָׁשׁ. (עי' עמוד קי)

מִרְקַחַת – רִבָּה

מִרְקַחַת שֶׁהִתְבַּשְּׁלָה בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה בִּכְלִי חָמֵץ, מֻתָּר לְאָכְלָהּ בְּפֶסַח לְכַתְּחִלָּה. וּמִן הַדִּין גַּם בְּנֵי אַשְׁכְּנַז יְכוֹלִים לְהָקֵל בָּזֶה, מֵאַחַר וְיֵשׁ כָּאן צֵרוּף שֶׁל שְׁנֵי טְעָמִים לְהָקֵל, גַּם שֶׁסְּתַם כֵּלִים אֵינָם בְּנֵי יוֹמָם וּמִמֵּילָא נַעֲשָׂה טַעַם לִפְגָם, וְגַם מִשּׁוּם 'נוֹתֵן טַעַם בַּר נוֹתֵן טַעַם שֶׁל הֶתֵּר', דְּהַיְנוּ שֶׁהֶחָמֵץ נָתַן טַעַם בַּכְּלִי, וְהַכְּלִי נָתַן טַעַם בַּמִּרְקַחַת, וַעֲדַיִן זֶה הֶתֵּר, כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה קֹדֶם פֶּסַח. וּבְצֵרוּף שְׁנֵיהֶם מוֹדֶה הָרָמָ"א לְהָקֵל. (מג"א וחק יעקב. קה)

❖ אִסּוּר הַשְׁהָיַת חָמֵץ ❖

אִסּוּרֵי הַתּוֹרָה

נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה (שמות יב יט): "שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר **לֹא יִמָּצֵא** בְּבָתֵּיכֶם, כִּי כָּל אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ". וּלְהַלָּן נֶאֱמַר (יג ז): "מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים **וְלֹא יֵרָאֶה** לְךָ חָמֵץ **וְלֹא יֵרָאֶה** לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ". וְנֶאֱמַר עוֹד (שמות יב טו): **"תַּשְׁבִּיתוּ** שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם".

אָסוּר לְהַשְׁהוֹת חָמֵץ שֶׁלָּנוּ בִּרְשׁוּתֵנוּ בַּפֶּסַח. וְהַמַּשְׁהֶה חָמֵץ בִּרְשׁוּתוֹ, בְּטֵל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל "תַּשְׁבִּיתוּ שְׁאֹר מִבָּתֵּיכֶם", וְעָבַר גַּם עַל אִסּוּר "לֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ". (סט)

חָמֵץ שֶׁעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח

אָדָם שֶׁעָבַר וְהִשְׁאִיר חָמֵץ בִּרְשׁוּתוֹ בְּפֶסַח, מֵאַחַר וְעָבַר עַל הָאִסּוּרִים הַנַּ"ל, אָסְרוּ חֲכָמִים חָמֵץ זֶה בַּהֲנָאָה בֵּין לְבַעַל הֶחָמֵץ וּבֵין לַאֲחֵרִים, וְעַל כֵּן אָסוּר לְהַאֲכִילוֹ אֲפִלּוּ לִבְהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף שֶׁל הֶפְקֵר אוֹ לְגוֹי. (סימן תמח סעיף ג, ו. סט, עה)

נְקִיּוֹן הַבַּיִת

קֹדֶם לֵיל י"ד בְּנִיסָן יֵשׁ לְנַקּוֹת אֶת כָּל חַדְרֵי הַבַּיִת נִקּוּי יְסוֹדִי לְבַל יִשָּׁאֵר שָׁם שׁוּם חֲשַׁשׁ חָמֵץ. וְכֵן בְּכִיסֵי הַבְּגָדִים וּבְיַלְקוּטֵי בֵּית הַסֵּפֶר, בַּאֲרוֹנוֹת הַמִּטְבָּח, בַּמְּקָרֵר, בָּרֶכֶב, וּבְכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁהִכְנִיסוּ שָׁם חָמֵץ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה. וּכְבָר אָמַר רַבֵּנוּ הָאֲרִ"י זַ"ל: "כָּל הַנִּזָּהֵר מִמַּשֶּׁהוּ שֶׁל חָמֵץ בְּפֶסַח, מֻבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יֶחֱטָא כָּל הַשָּׁנָה". (לב)

וְיַקְפִּיד לְנַקּוֹת הֵיטֵב אֶת כִּיסֵי הַבְּגָדִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בִּגְמָרָא מַסֶּכֶת שַׁבָּת (יב ע"א) חַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסּוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵיֶה בּוֹ דָּבָר שֶׁאָסוּר לָצֵאת בּוֹ בְּשַׁבָּת. וְכֵן פָּסַק מָרָן (סימן רנב ס"ז). וּמֵאַחַר וּפְעָמִים נוֹתֵן אָדָם בְּכִיסּוֹ מַאֲכָלֵי חָמֵץ, וְכַמְבֹאָר בַּגְּמָרָא (מַסֶּכֶת יְבָמוֹת סג ע"א) עַל הַתִּנָּא הַגָּדוֹל רַבִּי חִיָּיא שֶׁכִּשְׁהָיָה הוֹלֵךְ לַשּׁוּק אוֹ לְאֵיזוֹ שִׁמְחָה וְרוֹאֶה דָּבָר מַאֲכָל שֶׁרָאוּי לְאִשְׁתּוֹ, הָיָה שָׂם בְּכִיסּוֹ וּמֵבִיא לָהּ לֶאֱכֹל. עַל כֵּן יֵשׁ לִבְדֹּק אֶת כִּיסֵי הַבְּגָדִים קֹדֶם הַפֶּסַח לְבַל יִשָּׁאֲרוּ שָׁם פֵּרוּרֵי חָמֵץ.

בְּנַחַת וּבְשִׂמְחָה

אַף עַל פִּי שֶׁהַנָּשִׁים טוֹרְחוֹת טִרְחָה מְרֻבָּה מְאֹד בְּנִקְיוֹן הַבַּיִת לְפֶסַח, יֵשׁ לָדַעַת כִּי מִצְוַת הַבְּדִיקָה הִיא מֵחָמֵץ וְלֹא מֵאָבָק, כִּי פְּעָמִים הָאִשָּׁה טוֹרַחַת מִדַּאי מֵעֵבֶר לַנָּדָרֹשׁ עַל פִּי הַהֲלָכָה, וּמִתּוֹךְ כָּךְ מַגִּיעָה לְכַעַס וְרֹגֶז וְאִי סִבְלָנוּת כְּלַפֵּי בַּעְלָהּ וְיָלְדֶיהָ, וְדָבָר זֶה הוּא מִכְּלֵי הַנֶּשֶׁק הַגְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר שֶׁל הַיֵּצֶר הָרַע - לַהֲרֹס אֶת הַשָּׁלוֹם, הַשַּׁלְוָה וְהַשִּׂמְחָה בַּבַּיִת, וְנִמְצָא שֶׁיּוֹצֵא שְׂכָרָהּ בְּהֶפְסֵדָהּ. לְכָךְ תַּקְפִּיד בְּעִקָּר לְנַקּוֹת אֶת הַבַּיִת מֵחָמֵץ, וְתִשְׁתַּדֵּל שֶׁהַכֹּל יִתְנַהֵל בְּרֹגַע, בְּנַחַת וְשַׁלְוָה.

כְּבוֹד הָאִשָּׁה

עַל הַבַּעַל לָשִׂים לֵב לְחַזֵּק וּלְעוֹדֵד **וּלְסַיֵּעַ** אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁתִּחְיֶה בַּעֲבוֹדָתָהּ בְּנִקְיוֹן הַבַּיִת לִקְרַאת יְמֵי הַפֶּסַח. וּכְבָר כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (אישות פרק טו הלכה יט): "צִוּוּ חֲכָמִים שֶׁיִּהְיֶה אָדָם מְכַבֵּד אֶת אִשְׁתּוֹ יוֹתֵר מִגּוּפוֹ, וְאוֹהֲבָהּ כְּגוּפוֹ. וְאִם יֵשׁ לוֹ מָמוֹן, מַרְבֶּה בְּטוֹבָתָהּ כְּפִי הַמָּמוֹן. וְלֹא יַטִּיל עָלֶיהָ אֵימָה יְתֵרָה. וְיִהְיֶה דִּבּוּרוֹ עִמָּהּ בְּנַחַת, וְלֹא יִהְיֶה עָצֵב וְלֹא רוֹגֵז". עַד כָּאן.

"עָזַב תַּעֲזֹב עִמּוֹ"

נִפְסַק בָּרַמְבַּ"ם וּבְשֻׁלְחָן עָרוּךְ (אבן העזר סימן פ): בַּעַל שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶפְשָׁרוּת כַּסְּפִית לְהָבִיא לְרַעְיָתוֹ עוֹזֶרֶת לְמַלְאֲכוֹת הַבַּיִת כְּנִקְיוֹן וּכְבִיסָה וְכַיּוֹצֵא, וְרַעְיָתוֹ חֲפֵצָה בָּזֶה שֶׁיָּבִיא לָהּ עוֹזֶרֶת, חַיָּב הַבַּעַל לְהָבִיא לְרַעְיָתוֹ עוֹזֶרֶת כְּפִי מָמוֹנוֹ, וְדַי שֶׁהִיא תַּעֲשֶׂה רַק חֵלֶק מִמַּלְאֲכוֹת הַבַּיִת.

בְּמִקְרֶה שֶׁהָאִשָּׁה חַלָּשָׁה וְקָשֶׁה לָהּ לַעֲשׂוֹת אֶת מַלְאֲכוֹת הַבַּיִת, כְּגוֹן, קִפּוּל בְּגָדִים, שְׁטִיפַת רִצְפָּה, נְקִיּוֹן הַמִּקְרֵר וַאֲרוֹנוֹת הַמִּטְבָּח לְפֶסַח וְכַיּוֹצֵא, **חוֹבָה** עַל הַבַּעַל לְהָבִיא עוֹזֶרֶת לְאִשְׁתּוֹ, אוֹ שֶׁהוּא עַצְמוֹ יַעֲשֶׂה עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ, שֶׁזֶּה בִּכְלַל מִצְוֹת הַתּוֹרָה 'וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ' וּ'גְמִילוּת חֲסָדִים'. וְאַדְרַבָּה, עִקַּר עֲשַׂיַּת הַחֶסֶד הוּא עִם אִשְׁתּוֹ שֶׁחַיָּב לְכַבְּדָהּ יוֹתֵר מִגּוּפוֹ, וְאַחַר כָּךְ יַעֲשֶׂה חֶסֶד עִם שְׁאָר בְּנֵי אָדָם. וּלְצַעֲרֵנוּ, יֶשְׁנָם שֶׁטּוֹעִים בָּזֶה, וְעוֹזְרִים רַבּוֹת לִבְנֵי אָדָם בַּחוּץ, וּבַבַּיִת אֵינָם שׁוֹטְפִים צַלַּחַת, וְהַכֹּל נוֹפֵל עַל נְשׁוֹתֵיהֶם. יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֵף לֶקַח. ועיין עוד בשלחן ערוך המדות (אהבת הבריות עמודים נח, שפג).

כְּבוֹד הַבַּעַל לְרַעְיָתוֹ

בַּסֵּפֶר "הִזָּהֲרוּ בְּכָבוֹד חֲבֵרָכֶם" כָּתַב עַל הַסַּבָּא מִסְלַבּוֹדְקָא רַבִּי נָתָן צְבִי פִּינְקֵל, שֶׁהָיָה דּוֹרֵשׁ עַל הַפָּסוּק "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ", 'אֶת' לְרַבּוֹת אִשְׁתּוֹ. וְהָיָה דּוֹרֵשׁ מִתַּלְמִידָיו תָּמִיד שֶׁיִּתְיַחֲסוּ בְּכָבוֹד רַב אֶל נְשׁוֹתֵיהֶם, וּמִדַּת הַחֶסֶד שֶׁנִּדְרֶשֶׁת מִכָּל אָדָם לְהֵיטִיב עִם חֲבֵרָיו, רֵאשִׁית כֹּל צָרִיךְ לְבַצַּע אוֹתָהּ עִם אִשְׁתּוֹ וִילָדָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם". וְהָיָה נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְנָאֶה מְקַיֵּם. תַּלְמִידָיו וּמְקָרְבָיו סִפְּרוּ נִפְלָאוֹת עַל יַחְסוֹ לְאִשְׁתּוֹ הָרַבָּנִית, כַּמָּה הָיָה מְכַבְּדָהּ וְעוֹזְרָהּ לְמַעְלָה מִכֹּחוֹתָיו. וּבְכָל זֹאת תָּמִיד הָיָה חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ כְּלַפֶּיהָ, וְהָיָה מְבַקֵּשׁ מִמֶּנָּה מֵחִילָה וּסְלִיחָה. מְזַעְזַעַת הָיְתָה פִּרְדָתוֹ מִמֶּנָּה בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים לִפְנֵי עוֹזְבוֹ אֶת הַבַּיִת לְתִפְלַּת עַרְבִית, שֶׁעִם כָּל יַחְסוֹ הַנִּפְלָא כְּלַפֶּיהָ בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה, חָשַׁשׁ שֶׁמָּא עֲדַיִן לֹא נָהֲגָ כַּשּׁוּרָה עִמָּהּ לְפִי כְּבוֹדָהּ. וּבְעֵינַיִם זוֹלְגוֹת דְּמָעוֹת הָיָה מִתְחַנֵּן אֵלֶיהָ שֶׁתִּסְלַח לוֹ מִכָּל הַלֵּב. (וענף עץ אבות קצח)

הַיַּחַס לַמְשָׁרְתִים

כְּשֶׁמְּבִיאִים מְשָׁרֵת אוֹ עוֹזֶרֶת לַבַּיִת, יִזָּהֲרוּ לְהִתְנַהֵג וּלְדַבֵּר עִמָּהֶם בְּכָבוֹד וְלֹא לְבַיֵּשָׁם חַס וְשָׁלוֹם. וּלְהַלָּן לְשׁוֹנוֹ הַזָּהָב שֶׁל הָרַמְבַּ"ם הֵיאַךְ צְרִיכִים לְהִתְנַהֵג אֲפִלּוּ עִם עֶבֶד גּוֹי: "מִדַּת חֲסִידוּת וְדַרְכֵי חָכְמָה שֶׁיִּהְיֶה אָדָם רַחֲמָן וְרוֹדֵף צֶדֶק וְלֹא יַכְבִּיד עָלָיו עַל עֲבָדּוֹ וְלֹא יֵצֵר לוֹ, וְיַאֲכִילֵהוּ וְיַשְׁקֵהוּ מִכָּל מַאֲכָל וּמִכָּל מִשְׁתֶּה. חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ נוֹתְנִים לָעֶבֶד מִכָּל תַּבְשִׁיל וְתַבְשִׁיל שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים, וּמַקְדִּימִים מְזוֹן הַבְּהֵמוֹת וְהָעֲבָדִים לִסְעוּדַת עַצְמָם, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (תהלים קכג ב): "כְּעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם, כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ". וְכֵן לֹא יְבַזֶּה בְּיָד וְלֹא בְּדָבָרִים, לְעַבְדוּת מִסָּרָם הַכָּתוּב וְלֹא לְבוּשָׁה. וְלֹא יַרְבֶּה עָלָיו צְעָקָה וְכַעַס, אֶלָּא יְדַבֵּר עִמּוֹ בְּנַחַת וְיִשְׁמַע טַעֲנוֹתָיו. וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּדַרְכֵי אִיּוֹב הַטּוֹבִים שֶׁהִשְׁתַּבַּח בָּהֶם וְאָמַר (איוב לא יג): "אִם אֶמְאַס מִשְׁפַּט עַבְדִּי וַאֲמָתִי בְּרִבָם עִמָּדִי. וּמָה אֶעֱשֶׂה כִּי יָקוּם אֵל וְכִי יִפְקֹד, מָה אֲשִׁיבֶנּוּ. הֲלֹא בַּבֶּטֶן עֹשֵׂנִי עָשָׂהוּ, וַיְכֻנֵנוּ בָּרֶחֶם אֶחָד". וְאֵין הָאַכְזְרִיּוּת וְהָעַזּוּת מְצוּיָה אֶלָּא בְּגוֹיִם הָעֲרֵלִים, אֲבָל זֶרַע שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְהֵם יִשְׂרָאֵל שֶׁהִשְׁפִּיעַ לָהֶם הַקָּבָ"ה טוֹבַת הַתּוֹרָה וְצִוָּם בְּחֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִים, רַחֲמָנִים הֵם עַל הַכֹּל. וְכֵן בְּמִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָ"ה שֶׁצִּוָּנוּ לְהַדְּמוֹת בָּהֶם, הוּא אוֹמֵר "וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו". וְכָל הַמְרַחֵם מְרַחֲמִים עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ". עַד כָּאן.

וּמֵעַתָּה צֵא וּלְמַד קַל וָחֹמֶר, אִם דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם נֶאֱמְרוּ עַל עֶבֶד גּוֹי, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה צְרִיכִים אָנוּ לְהִתְיַחֵס בְּכָבוֹד כְּלַפֵּי יְהוּדִי אוֹ יְהוּדִיָּה הַמְשָׁרְתִים אוֹתָנוּ.

הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת

כָּתַב הַגְּאוֹן הַחַיָּד"א בְּסִפְרוֹ "דִּבֵּשׁ לְפִי" (מערכת ה אות טז): כְּפִי מַה שֶּׁמְּתַנַּהֵג הָאָדָם עִם מְשָׁרְתָיו וְעִם בְּנֵי בֵיתוֹ, כָּךְ מִתְנַהֲגִים עִמּוֹ בַּשָּׁמַיִם עַל פִּי מִדּוֹתָיו. וְאִם מִתְנַהֵג עִמָּהֶם בְּאַהֲבָה וְחִבָּה, בְּנֹעַם וּבְרֹךְ, כָּךְ יִתְנַהֲגוּ עִמּוֹ בַּשָּׁמַיִם. אֲבָל אִם מִתְנַהֵג עִמָּהֶם בִּדְרָכִים קָשׁוֹת, חַס וְשָׁלוֹם יִתְנַהֲגוּ עִמּוֹ כָּךְ. וְדַי בְּמִלִּים אֵלּוּ כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁנֶה הָאָדָם אֶת הַנְהָגָתוֹ הַלֹּא טוֹבָה בַּבַּיִת, וְיִנְהַג בִּדְרָכִים יְשָׁרוֹת, טוֹבוֹת וְנוֹחוֹת.

וְכָתַב הַגְּאוֹן רַבִּי חַיִּים פָּלָאגִ'י בְּסִפְרוֹ "תּוֹכַחַת חַיִּים", מַעֲשֶׂה נוֹרָא שֶׁנִּתְגַּלָּה לִי בְּחֶזְיוֹן לַיְלָה בְּאֶחָד מֵעַשְׁירֵי עִירֵנוּ שֶׁהָיָה תָּם וְיָשָׁר וְנִפְטַר, וּלְאַחַר חֹדֶשׁ יָמִים רָאִיתִי אוֹתוֹ בַּחֲלוֹם שֶׁהָיָה לָבוּשׁ בְּגָדִים נָאִים וְשָׂשׂ וְשָׂמֵחַ. וְשָׁאַלְתִּי אוֹתוֹ עַל מַה זָּכָה לְכָל הַכָּבוֹד הַזֶּה, וְאָמַר לִי שֶׁזָּכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא עַל אֲשֶׁר לֹא הִשְׁתַּעְבֵּד בְּמִשָּׁרְתָיו בְּאַכְזָרִיּוּת וּבְקַשְׁי, כִּי אִם בְּרַחֲמָנוּת שֶׁלֹּא הָיָה מַכְבִּיד עֲלֵיהֶם, וַיְהִי חֲלוֹם. וְשׁוּב חָקַרְתִּי בְּדָבָר וְיָדַעְתִּי נֶאֱמָנָה שֶׁכָּךְ הָיְתָה מִדָּתוֹ הַטּוֹבָה, שֶׁלֹּא לְצַעֵר לַמְשָׁרְתִים שֶׁלּוֹ בְּשׁוּם שֶׁרוּת כָּבֵד, וּלְרַחֵם עֲלֵיהֶם בְּכָל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר, אַשְׁרָיו וְאַשְׁרֵי חֶלְקוֹ. עַד כָּאן.

וּבֶאֱמֶת שֶׁהָרַב עַצְמוֹ הָיָה נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְנָאֶה מְקַיֵּם, כְּפִי שֶׁהֵעִיד עָלָיו בְּנוֹ הַגְּאוֹן רַבִּי אַבְרָהָם פָּלָאגִ'י בְּסִפְרוֹ "צַוָּאָה מֻחָיִּים", וְכָתַב: "מָתוֹק לַפִּיּוֹת עִם כָּל אָדָם, וְלַמְשָׁרְתוֹת בִּשְׁעַת אֲכִילָתָם, מִי הוּא מִבְּנֵי הַבַּיִת שֶׁיּוּכַל לְבַקֵּשׁ אֲפִלּוּ כְּלִי מַיִם לִשְׁתּוֹת אוֹ קְעָרָה אוֹ מַזְלֵג מֵהַמְשָׁרֶתֶת כְּשֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת לֶאֱכֹל. גַּם לֹא הָיָה מֵנִיחַ לָנוּ לְעוֹרֵר לַמְשָׁרְתוֹת בַּבֹּקֶר אַף שֶׁהָאִיר הַיּוֹם, כִּי הֵן עֲיֵפוֹת וִיגֵעוֹת, וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ עוֹד מְעַט". (שלחן ערוך המדות, אהבת הבריות עמוד שצה)

בְּדִיקַת הַסְּפָרִים

אֵין צָרִיךְ לִבְדֹּק אֶת הַסְּפָרִים מֵחֲשָׁשׁ שֶׁמָּא נָפְלוּ בָּהֶם פֵּרוּרֵי חָמֵץ. וְאַף שֶׁיִּתָּכֵן כִּי בְּעֵת הַדְּפוּד בָּהֶם נָפְלוּ מְעַט פֵּרוּרֵי חָמֵץ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְחוּשׁ לְכָךְ, וּמַתָּר לִלְמֹד בָּהֶם בְּפֶסַח. וְאוּלָם, בִּרְכוֹנִים שֶׁמְּצוּי שֶׁדְּבוּק בָּהֶם שְׂיָרֵי מַאֲכָל, אֵין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם אֶלָּא לְאַחַר נִקּוּי הֵיטֵב. כן דעת רבנו ישעיה מטראני, המאירי, ומהר"ם חלאווה שדוקא שישנם כמה חצאי זיתים של עיסה הכלי מצרפם ולא בפירורים של פת. והסכימו לזה רוב גדולי האחרונים, המהרי"ל, מטה משה, מגן אברהם, שיירי כנה"ג, פרי חדש, אליה רבה, הגר"ז, שלחן גבוה ועוד. וְכָל שֶׁכֵּן אִם אֵין אֶלָּא חֲצִי כַּזַּיִת בְּלִבּוּד שֶׁאֵין צָרִיךְ בִּעוּר כְּלָל, וכדעת מרן השו"ע שפסק כרבנו יחיאל מפאריש והטור והגמ"י והמרדכי והסמ"ק והרשב"ץ. וכמבואר בפני יהושע, בגדי שש, חמד משה, מגן האלף, מאמר מרדכי ועוד. וְאֵין לְחוּשׁ לְפֵרוּרִים אֵלּוּ שֶׁמָּא יָבֹא לֶאֱכָלָם, הֵן מִטַּעַם שֶׁכָּתְבוּ הָרִאשׁוֹנִים שֶׁאֵין לַחֲשֹׁשׁ לְזֶה אֶלָּא בְּשִׁעוּר כַּזַּיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת וּמַלְקוּת. וְהֵן מִטַּעַם שֶׁנִּמְאָסִים מִיָּד כְּשֶׁנּוֹפְלִים מִפֶּנּוּ, וכמו שכתב הגאון מפלאצק במגן האלף. וּמַה שֶּׁכָּתַב בְּמַעֲשֶׂה רַב שֶׁצָּרִיךְ לִבְדֹּק גַּם בִּסְפָרִים, חוּמְרָא בְּעָלְמָא הִיא וְלֹא מִן הַדִּין. וְלֹא רָאִינוּ לַחֲכָמִים הַזְּקֵנִים הַמִּתְחַסְּדִים עִם קוֹנָם שֶׁיְּחוּשׁוּ לְבִדֹּק כְּלָל וּכְלָל. וכן פסק בשו"ת אור לציון. (שו"ת יביע אומר חלק ז סימן מג. לה)

תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ – מַאֲכְלֵי בַּעֲלֵי חַיִּים

מוּצָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ, אִם הֵם רְאוּיִים לְמַאֲכָל אָדָם, בָּרוּר שֶׁאָסוּר לְהַשְׁאִירָם בַּפֶּסַח, וְחַיָּב לְבַעֲרָם. אֲבָל אִם הֵם לֹא רְאוּיִים לְמַאֲכָל אָדָם אֶלָּא לְבָהֵמָה, מֻתָּר לֶהָנוֹת מֵהֶם בְּפֶסַח, וּכְגוֹן: לְהַאֲכִילָם לְבַעֲלֵי חַיִּים אוֹ לְמָכְרָם לְגוֹי. עַל כֵּן, מַאֲכָל הַמְּיֻחָד לְבַעֲלֵי חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ, וְאֵינוֹ רָאוּי לְמַאֲכָל אָדָם, מֻתָּר בַּהֲנָאָה וְרַשַּׁאי לִתְּנוֹ לְבַעֲלֵי הַחַיִּים.

כָּתַב מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תמב סעי' א, ד, ט): תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ עוֹבְרִים עָלֶיהָ מִשּׁוּם בַּל יֵרָאֶה וּבַל יִמָּצֵא, וּכְגוֹן שֶׁכָּר הַמָּדֵי וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ מִדְּבָרִים הַנֶּאֱכָלִים. אֲבָל דָּבָר שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ חָמֵץ וְאֵינוֹ מַאֲכַל אָדָם כְּלָל אוֹ שֶׁאֵינוֹ מַאֲכַל כָּל אָדָם, כְּגוֹן התריאק"ה [תְּרִיפָה] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אַף עַל פִּי

שֶׁמַּתָּר לְקַיְּמוֹ בְּפֶסַח, אָסוּר לְאָכְלוֹ עַד לְאַחַר הַפֶּסַח. חָמֵץ שֶׁהִתְעַפֵּשׁ קֹדֶם זְמַן אִסּוּרוֹ וְנִפְסַל מֵאֲכִילַת הַכֶּלֶב, אוֹ שֶׁשָּׂרְפוֹ בָּאֵשׁ קֹדֶם זְמַנּוֹ וְנֶחְרַךְ עַד שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַכֶּלֶב, מֻתָּר לְקַיְּמוֹ בְּפֶסַח. עַל כֵּן, דְּיוֹ שֶׁמְּבַשֵּׁל בְּשֵׂכַר שְׂעוֹרִים, מֻתָּר לִכְתֹּב בּוֹ בְּפֶסַח, כֵּיוָן שֶׁנִּפְסַל מֵאֲכִילַת הַכֶּלֶב.

❧ מְכִירַת הֶחָמֵץ לְגוֹי ❧

חָמֵץ מֻצְנָע

כָּאמּוּר, אֵין לְהַשְׁאִיר חָמֵץ בִּרְשׁוּתֵנוּ, [וְאַפִּלּוּ אִם בְּטֵלוֹ, שֶׁאָז אֵינוֹ עוֹבֵר אִסּוּר מֵהַתּוֹרָה כַּמְבֹאָר לְהַלָּן, עַדַיִן אָסְרוּ חֲכָמִים לְהַשְׁאִיר חָמֵץ בָּעֵין.] **אוּלָם, אִם מוֹכֵר אֶת הֶחָמֵץ לְגוֹי,** אַף עַל פִּי שֶׁהֶחָמֵץ נִשְׁאָר בְּבֵיתוֹ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר, כֵּיוָן שֶׁאֵין הֶחָמֵץ שַׁיָּךְ לוֹ. וּבִלְבַד שֶׁיַּנִּיחַ אוֹתוֹ בְּמָקוֹם מֻצְנָע וְסָגוּר, לְבַל תִּגַּע שָׁם יַד אָדָם. (תוספתא, תמח ג, ה ובאחרונים. ע)

אֵיךְ מוֹכְרִים

מְכִירַת הֶחָמֵץ מִתְבַּצַּעַת עַל יְדֵי בֵּית דִּין צֶדֶק אוֹ הָרַבָּנוּת הַמְקוֹמִית שֶׁבְּכָל עִיר. וְעַל כָּל אָדָם לִרְשֹׁם אֶת שְׁמוֹ בְּטָפְסֵי הַמְכִירָה, שֶׁבָּזֶה הוּא מְמַנֶּה אוֹתָם כְּשֻׁלּוּחִים עֲבוּרוֹ לִמְכֹּר אֶת חֲמֵצוֹ לְגוֹי. [נִתָּן לִמְכֹּר אֶת הֶחָמֵץ גַּם בְּאֶמְצָעוּת אֲתַר "הַדַּבְּרוּת". וְאֵין לְאָדָם לִסְמֹךְ עַל עַצְמוֹ וְלִמְכֹּר בֵּינוֹ לְבֵין הַגּוֹי, כִּי פְּרָטֵי וְדִינֵי הַמְכִירָה רַבִּים הֵם עַד מְאֹד. (ע)

מְקוֹם אִחְסוּן

בַּשָּׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת הִתְחִילוּ בְּטָפְסֵי מְכִירַת חָמֵץ שֶׁל רַבָּנִיּוֹת מְסֻיָּמוֹת לִכְתֹּב 'מְקוֹם אִחְסוּן', דְּהַיְנוּ שֶׁעַל כָּל אָדָם לְסַמֵּן שָׁם הֵיכָן הוּא מְאֻחְסָן אֶת חֲמֵצוֹ בְּבֵיתוֹ, בְּאֵיזֶה אָרוֹן אוֹ מַחְסָן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, אֲבָל הַיּוֹתֵר נָכוֹן שֶׁלֹּא לִכְתֹּב בְּטֹפֶס הַמְכִירָה 'מְקוֹם אִחְסוּן' כְּלָל, וּבְכָךְ מוֹכֵר אֶת הֶחָמֵץ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא.

אַף שֶׁבְּוַדַּאי כַּוָּנָתָם לְטוֹבָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נָכָר שֶׁמַּעֲשֶׂה הַמְכִירָה הוּא רְצִינִי וְחָזָק יוֹתֵר, [וּמַחֲמַת כֵּן הֶחֱלוּ גַּם בְּמָקוֹמוֹת מְסֻיָּמִים לִרְשֹׁם כָּל אֶחָד לִמְכִירַת חָמֵץ בְּדַף בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְלֹא כְּפִי שֶׁנּוֹהֲגִים רַבָּם כְּכֻלָּם שֶׁנִּרְשָׁמִים אֲנָשִׁים רַבִּים בְּדַף אֶחָד וּרְוָשְׁמִים רַק אֶת שְׁמָם וְהַכְּתֹבֶת], אַךְ עֲדַיִן הַיּוֹתֵר נָכוֹן שֶׁלֹּא לְסַמֵּן מָקוֹמוֹת מְסֻיָּמִים אֶלָּא לִמְכֹּר אֶת הֶחָמֵץ 'בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא', כִּי פְּעָמִים שֶׁהוּא רוֹשֵׁם לְמָשָׁל שֶׁהֶחָמֵץ נִמְצָא בְּאָרוֹן צְדָדִי בַּמִּטְבָּח, וְשָׁכַח שֶׁנִּמְצָא גַּם בַּמַּחְסָן, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא מָכַר אֶת חֲמֵצוֹ שֶׁבַּמַּחְסָן. וְרַבּוֹת נִשְׁאֲלְנוּ לְאַחַר הַפֶּסַח, מֵאֲנָשִׁים שֶׁשָּׁכְחוּ לִרְשֹׁם בְּדִיּוּק אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת. וְאַף שֶׁמִּן הַסְּתָם הֵם מְבַטְּלִים אֶת הֶחָמֵץ, מִכָּל מָקוֹם עֲדַיִן תִּקְּנוּ חַז"ל לְבַדֵּק גַּם אֶת הֶחָמֵץ וּלְשָׂרְפוֹ בַּפַּעַל, שֶׁמָּא לֹא יְבַטֵּל בְּלֵב שָׁלֵם, אֶלָּא אִם כֵּן מוֹכְרוֹ שֶׁאָז כְּבָר אֵינוֹ שֶׁלּוֹ אֶלָּא שֶׁל הַגּוֹי, וְלֹא צָרִיךְ לְשָׂרְפוֹ וְלֹא כְּלוּם. וְזֹאת מִלְּבַד שֶׁיֶּשְׁנָם רַבִּים הָרְחוֹקִים מִתּוֹרָה וּמִצְווֹת שֶׁלֹּא מְבַטְּלִים אֶת הֶחָמֵץ כְּלָל, וְרַק מוֹכְרִים אוֹתוֹ דֶּרֶךְ אֲתַר 'הַדַּבְּרוּת' וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם.

מְקוֹר הַמְּכִירָה

יֵשׁ לָדַעַת, כִּי מְקוֹר מְכִירַת הֶחָמֵץ לְגוֹי בְּעֶרֶב פֶּסַח, הוּא מֵרְבּוֹתֵינוּ הַתַּנָּאִים בַּתּוֹסֶפְתָּא, וְכֵן פָּסַק הָרַמְבַּ"ם (הלכות חמץ ומצה פ"ד ה"ו): יִשְׂרָאֵל וְגוֹי שֶׁהָיוּ בָּאִים בִּסְפִינָה וְהָיָה חָמֵץ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְהִגִּיעָה שָׁעָה חֲמִישִׁית, הֲרֵי זֶה מוֹכְרוֹ לַגּוֹי אוֹ נוֹתְנוֹ לוֹ בְּמַתָּנָה, וְחוֹזֵר וְלוֹקְחוֹ מִמֶּנּוּ אַחַר הַפֶּסַח, וּבִלְבַד שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לוֹ בְּמַתָּנָה גְּמוּרָה. וְאוֹמֵר הַיִּשְׂרְאֵל לַגּוֹי עַד שֶׁאַתָּה לוֹקֵחַ מִגּוֹי בֹּא וְקַח מִיִּשְׂרְאֵל, שֶׁמָּא אֲצָטְרֵךְ וְאֶקַּח מִמְּךָ אַחַר הַפֶּסַח, אֲבָל לֹא יְמַכֵּר לוֹ וְלֹא יִתֵּן לוֹ עַל תְּנַאי. וְכָתַב בְּתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן, מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ חָמֵץ סְמוּךְ לַפֶּסַח וְקָשֶׁה לוֹ לְבַעֲרוֹ וְנוֹתְנוֹ לְגוֹי בְּמַתָּנָה גְּמוּרָה, וְהַיִּשְׂרְאֵל מַכִּירוֹ לְאוֹתוֹ גּוֹי וְיוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁלֹּא יִגַּע בֶּחָמֵץ כְּלָל, אֶלָּא יִשְׁמְרֵהוּ לוֹ עַד לְאַחַר הַפֶּסַח וְיַחֲזִירֵהוּ לוֹ,

יֵרֶאֶה שֶׁמַּפְתֶּה, רַק שֶׁיִּתְנַהוּ לַגּוֹי לְלֹא שׂוּם תְּנַאי. וְכָתַב הַבַּיִת יוֹסֵף, אַף שֶׁאֵין לְךָ הָעֲרָמָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ, הִתִּירוּ חַז"ל, שֶׁסּוֹף סוֹף נַעֲשָׂה הַקִּנְיָן כַּדִּין. וְכָתַב הַחָתָם סוֹפֵר, וְהַעֲרָמַת מְכִירָה זוֹ הִיא הֶתֵּר גָּמוּר מִן הַתּוֹרָה בְּלִי שׂוּם פְּקָפּוּק, כֵּיוָן שֶׁהוּא מוֹכֵר מְכִירָה גְּמוּרָה מֵהַקִּנְיָנִים שֶׁהַגּוֹי קוֹנֶה בָּהֶם. וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם יוֹדְעִים בְּלִבָּם שֶׁהֶחָמֵץ יַחְזֹר לְיִשְׂרָאֵל לְאַחַר הַפֶּסַח, מִכָּל מָקוֹם הַמְּכִירָה מְכִירָה גְּמוּרָה הִיא, וְיָכוֹל הַקּוֹנֶה לַעֲשׂוֹת בּוֹ חֶפְצוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא אוֹהֵב לְיִשְׂרָאֵל וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵּן וּמְשַׁמְּרוֹ לוֹ עַד לְאַחַר הַפֶּסַח וְחוֹזֵר וּמוֹכְרוֹ לְיִשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ הֶתֵּר גָּמוּר בְּלִי פְּקָפּוּק. וְרַשַּׁאי הַיִּשְׂרָאֵל לוֹמַר לַגּוֹי בְּפֵרוּשׁ, אִם תִּרְצֶה לַחֲזֹר וּלְמוֹכְרוֹ לִי לְאַחַר הַפֶּסַח, קָרוֹב לְוַדַּאי שֶׁאֶקַּחֶהוּ מִמְּךָ בְּמֶחִירוֹ. וְגַם אִם אֵין בְּדַעַת הַגּוֹי לְקָנוֹתוֹ מֵמֶּנּוּ, מִכָּל מָקוֹם דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב אֵינָם דְּבָרִים. וְעַל פִּי זֶה פָּשַׁט הַמִּנְהָג בְּכָל תְּפוּצוֹת יִשְׂרָאֵל לִמְכֹּר הֶחָמֵץ לְנָכְרִי הַמַּכִּירוֹ וּמַחֲזִירוֹ לְאַחַר הַפֶּסַח. וְכֻלָּם מוֹדִים שֶׁמְּכִירָה גְּמוּרָה הִיא, וְהַמְעַרְעֵר עַל זֶה רָאוּי לִגְעָרָה, כֵּן נִרְאָה לִי בָּרוּר בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרַךְ. עַד כָּאן דִּבְרֵי הַחָתָם סוֹפֵר.

וּמַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם שֶׁמַּפְקִיעִים קְדוּשַׁת בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה מֵהַתּוֹרָה, עַל יְדֵי מְכִירַת אִזֶּן הַבְּהֵמָה לְגוֹי, כַּמְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא מַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (ג ע"א), וְכַנָּהוּג בְּכָל הָעוֹלָם. כֵּיוָן שֶׁמִּן הַדִּין מֻתָּר לְהַעֲרִים אֲפִלּוּ בְּאִסּוּר תּוֹרָה, וְכַמְבֹאָר בְּרַמְבַּ"ם בְּעִנְיָן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְעוֹד. וְכֵן כָּתְבוּ הַגְּאוֹן מִלְּיסָא, הַפְּרִי מְגַדִּים, צֶמַח צֶדֶק, מַהֲרְשַׁ"ם וְעוֹד רַבִּים מֵהָאַחֲרוֹנִים. וְכָתְבוּ הַתּוֹסָפוֹת (מסכת עבודה זרה עא ע"א), וְנִרְאֶה לְהַחְמִיר וּלְהַקְנוֹת לְגוֹי אֵיבָר שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָהּ טְרֵיפָה, כְּגוֹן הֶרְאָה וְהָרְאָשׁ, אֲמְנָם אֵין צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן הַגּוֹי מָעוֹת בְּשׁוֹי הָרֹאשׁ וְהָרֵאָה, אֶלָּא דֵּי שֶׁיַּקְנֵם בְּפֵרוּטָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁוֶה יוֹתֵר כְּפָלַיִם, אֵין לָחוּשׁ מִשּׁוּם בְּטוּל מִקָּח, כִּי הַיִּשְׂרָאֵל גָּמַר לְהַקְנוֹת לְגוֹי כְּדֵי לְהַפְטֵר מִדִּין בְּכוֹר בַּבְּהֵמָה. ע"כ. וּפַעַם אַחַת הָיָה רָעָב בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהָלַךְ רַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיָה כֹּהֵן וְקִדֵּשׁ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת נָשִׁים כְּדֵי לְהַאֲכִילָן בִּתְרוּמָה (תוספתא כתובות פ"ה ה"א, ופסיקתא זוטרתא שיר השירים פרק א), וְאַף עַל פִּי שֶׁזּוֹ הָעֲרָמָה, כִּי בְּוַדַּאי לֹא עָשָׂה כֵּן אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְהַאֲכִילָן בִּתְרוּמָה. וְכָתַב בְּשׁוּ"ת בִּנְיַן עוֹלָם, הַלְכָךְ הַמִּנְהָג שֶׁנָּהֲגוּ בִּקְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל לִמְכֹּר הַבְּהֵמוֹת לְגוֹי קֹדֶם פֶּסַח, כְּדֵי לְהַאֲכִילָם חָמֵץ בַּפֶּסַח, אֵין בּוֹ חֶשֶׁשׁ אִסּוּר, וְכָל מָקוֹם שֶׁהָלְכָה רוֹפֶפֶת בְּיָדָךְ, הֲלַךְ אַחַר הַמִּנְהָג. גַּם הַנּוֹדָע בִּיהוּדָה כָּתַב, וַאֲנִי מֵאָז וּמֵעוֹלָם מוֹרֶה לְהַתִּיר בָּזֶה. וְכֵן כָּתַב בְּשׁוּ"ת עֲטֶרֶת חֲכָמִים, שֶׁכֵּן הַמִּנְהָג פָּשׁוּט וְלֹא חוֹשְׁשִׁים לְהֶעָרְמָה, מֵאַחַר שֶׁמֻּחֶמֶת הָאִסּוּר גָּמַר בְּדַעְתּוֹ לְהַקְנוֹת. וַאֲפִלּוּ אִם לֵב הַמּוֹכֵר פּוֹנֶה לְמַחְשָׁבָה לֹא נִכּוֹנָה, אֵין זֶה אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב שֶׁאֵינָם דְּבָרִים לְבַטֵּל הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל הַמְּכִירָה עַל יְדֵי הַקִּנְיָנִים כְּדָת. וְעֵינֵינוּ הָרוֹאוֹת שֶׁכְּבָר פָּשַׁט הַהֶתֵּר בְּכָל מְדִינַת פּוֹלִין, זֶה יוֹתֵר מִמֵּאתַיִם שָׁנָה, עַל פִּי הוֹרָאַת גְּאוֹנֵי עוֹלָם שֶׁמֵּימֵיהֶם אָנוּ שׁוֹתִים יוֹם יוֹם, וְאֵין כְּאן נִדְנוּד אִסּוּר כְּלָל וְעִקָּר. עכ"ד. וּבְשׁוּ"ת אִגְּרוֹת מֹשֶׁה כָּתַב, וְאֵין סְבָרָא לְהַחְמִיר אַחַר הַפֶּסַח שֶׁלֹּא לְקִנּוֹת חָמֵץ מֵהֶחָנְוָנִי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵר מִצְוֹת, שֶׁמָּכַר חֲמֻצּוֹ לְנָכְרִי קֹדֶם הַפֶּסַח בִּמְכִירַת חָמֵץ כַּנָּהוּג, מֵהֶחָשֵׁשׁ שֶׁמָּא לֹא הָיְתָה הַמְּכִירָה בְּלֵב גָּמוּר, כִּי אַף אִם לֹא הָיָה בְּלֵב גָּמוּר, הוּא דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב שֶׁאֵינָם דְּבָרִים, וְאֵינוֹ כְּלוּם לְבַטֵּל הַמְּכִירָה. ע"כ. וְכָל יֵרֵא שָׁמַיִם וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת, רוֹאֶה כִּי מִכִּירַת הֶחָמֵץ לְגוֹי, יֵשׁ לָהּ יְסוֹדוֹת חֲזָקִים וְנֶאֱמָנִים. וְעַל כֵּן נָהֲגוּ בְּכָל קְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל בְּכָל הָעוֹלָם, כַּמָּה וְכַמָּה דּוֹרוֹת וְעַד הַיּוֹם, לְבַצַּע אֶת הַמְּכִירָה בְּכָל שָׁנָה עַל יְדֵי גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל בָּתֵּי הַדִּין צֶדֶק וְהָרַבָּנוּיוֹת הַמְקוֹמִיּוֹת. וְכָתַב הַחָתָם סוֹפֵר: "וְכֵן פָּשַׁט הַמִּנְהָג בְּכָל תְּפוּצוֹת יִשְׂרָאֵל, וְהַמְעַרְעֵר עַל זֶה רָאוּי לִגְעָרָה". ע"כ. (שו"ת יביע אומר ח"י יו"ד סימן לח)

זְמַן הַמְּכִירָה

יִזְדָּרֵז כָּל אָדָם לְהַרְשֵׁם לִמְכִירַת הֶחָמֵץ, וְלֹא יַמְתִּין לַיּוֹם הָאַחֲרוֹן, שֶׁמָּא יִשְׁכַּח. וְעַל כָּל פָּנִים, רַשַּׁאִים לִמְכֹּר אֶת הֶחָמֵץ לְגוֹי, עַד שָׁעָה שֶׁיֵּאָסֵר בַּהֲנָאָה [דְּהַיְנוּ בְּעֶרֶב הֶחָג, גְּמַר שָׁעָה חֲמִישִׁית לְפִי שָׁעָה זְמַנִּית כְּדִלְהַלָּן, בְּעֶרֶךְ: 11:20 בְּשָׁעוֹן קַיִץ]. וּבְדִיעֲבַד יָכֹל לְמָכְרוֹ עַד שָׁעָה רְגִילָה לִפְנֵי חֲצוֹת הַיּוֹם [בְּעֶרֶךְ: 12:40 בְּשָׁעוֹן קַיִץ]. (ס)

כְּלָם מוֹכְרִים

גַּם אָדָם שֶׁלֹּא הִשְׁאִיר חָמֵץ בְּבֵיתוֹ כְּלָל, יִמְכֹּר אֶת הֶחָמֵץ לְגוֹי, כִּי לִפְעָמִים נִשְׁאָר בְּטָעוּת אֵיזֶשֶׁהוּ חָמֵץ אוֹ תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ עָלָיו, וְאִם לֹא יִמְכְּרֶהוּ [גַּם שֶׁבְּטֵלוֹ], שֶׁמָּא יֵאָסֵר הֶחָמֵץ בַּהֲנָאָה. (ע)

כְּלֵי חָמֵץ

יִמְכֹּר רַק אֶת הֶחָמֵץ בְּלֹא הַכֵּלִים. וְאִם טָעָה וּמָכַר גַּם אֶת הַכֵּלִים, צָרִיךְ לְהַטְבִּילָם בְּמִקְוֶה לְאַחַר פֶּסַח, כְּדִין הַקּוֹנֶה כֵּלִים מִגּוֹי, אַף לֹא יְבָרֵךְ עַל הַטְּבִילָה. (הגאון החזון איש בספרו אמונה ובטחון פרק ג אות ח. פא)

חָמֵץ שֶׁל אֲחֵרִים

מֻתָּר לִמְכֹּר אֶת הֶחָמֵץ שֶׁל הוֹרָיו אוֹ שֶׁל חֲבֵרָיו, כְּשֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁאֵינָם מוֹכְרִים בְּעַצְמָם. וְהַנָּכוֹן שֶׁיּוֹדִיעַ קֹדֶם לָכֵן, כְּדֵי שֶׁיְּמַנּוּ אוֹתוֹ שָׁלִיחַ לִמְכֹּר עֲבוּרָם. אַף גַּם אִם לֹא הוֹדִיעַ לָהֶם, רַשַּׁאי לִמְכֹּר עֲבוּרָם, כֵּיוָן שֶׁאֶפְשָׁר לְזַכּוֹת לְאָדָם שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ.

לְתִשּׁוּמֶת לֵב: יֵשׁ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לִקְנוֹת חָמֵץ לְאַחַר הַפֶּסַח אֶלָּא מֵחֲנוּת שֶׁיֵּשׁ לָהּ תְּעוּדַת מְכִירַת חָמֵץ מֵהָרַבָּנוּת הַמְקוֹמִית, הַתְּקֵפָה לְשָׁנָה זוֹ, שֶׁאִם לֹא כֵּן, עָלוּל לְהִכָּשֵׁל בַּאֲכִילַת אִסּוּר שֶׁל "חָמֵץ שֶׁעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח". (ע)

מִלְּתָא דְּבִדִיחוּתָא

רַגִּיל הָיָה מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל לְסַפֵּר קֹדֶם חַג הַפֶּסַח אֶת הַמַּעֲשֶׂה דְּהִלֵּל, כְּדֵי לְשַׁעְשֵׁעַ וּלְבַדֵּחַ אֶת הַצִּבּוּר בְּדָרְשׁוֹתָיו כְּדַרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ.

מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה חַי עִם אִשְׁתּוֹ בְּאַהֲבָה וְחִבָּה, אַף מִדֵּי פַּעַם הָיָה יִצְרוֹ הָרַע מִתְגַּבֵּר עָלָיו וְהָיָה מְקַנְטְרָהּ בְּדְבָרִים. וְהִנֵּה עֶרֶב פֶּסַח כַּאֲשֶׁר הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְנַקָּה וּמְקַרְצֶפֶת אֶת הַבַּיִת מִכָּל חֲשָׁשׁ חָמֵץ, וּמְכִינָה אוֹתוֹ לִקְרַאת בְּדִיקַת וּשְׂרֵיפַת הֶחָמֵץ, אָמַר לָהּ בְּבְדִיחוּת הַדַּעַת: "אֶבָל מָה עִם הֶחָמֵץ הָעָקְרִי הַגָּדוֹל, אוֹתוֹ הֵיאָךְ מְבַעֲרִים מִן הַבַּיִת?!", בְּרָמְזוֹ עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא חֲלִילָה הֶחָמֵץ הַגָּדוֹל... הָאִשָּׁה אֲשֶׁר כְּבָר הִסְפִּיקָה לְהַכִּיר אֶת בַּעֲלָהּ וּלְהָבִין אֶת רְמָזָיו וַעֲקִיצוֹתָיו, עָנְתָה לוֹ בְּחַדּוּת כַּהֹגֶן: "אַל לְךָ לִדְאֹג בַּעֲלִי הַיָּקָר, כְּבָר הִקְדִּים אָבִי וּמָכַר אוֹתִי לְגוֹי כָּמוֹךָ...".

✧ בְּדִיקַת חָמֵץ ✧

זְמַן הַבְּדִיקָה

בְּלֵיל אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן תֵּכֶף בְּצֵאת הַכּוֹכָבִים [19:20 בְּעֵרֶךְ], בּוֹדְקִים אֶת הֶחָמֵץ לְאוֹר הַנֵּר. (לג)

תְּפִלַּת עַרְבִית קֹדֶם

אִם עֲדַיִן לֹא הִתְפַּלֵּל עַרְבִית וְהִגִּיעַ זְמַן צֵאת הַכּוֹכָבִים, יִתְפַּלֵּל עַרְבִית קֹדֶם וְאַחַר כָּךְ יִבְדֹּק, שֶׁיֵּשׁ לְהַקְדִּים לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּצְוָה הַתְּמִידִית [עַרְבִית], קֹדֶם הַמִּצְוָה שֶׁאֵינָהּ תְּמִידִית [בְּדִיקַת חָמֵץ]. (מאור ישראל חלק ב פסחים ד ע"א. מד)

קְרִיאַת שְׁמַע קֹדֶם

אִם הִתְפַּלֵּל עַרְבִית קֹדֶם צֵאת הַכּוֹכָבִים, יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע וְאַחַר כָּךְ יִבְדֹּק אֶת הֶחָמֵץ, כֵּיוָן שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע תְּמִידִית, וְהִיא מִן הַתּוֹרָה. (מאור ישראל שם. חזו"ע חנוכה עא)

בַּעֲלֵי חַנָיוֹת

בַּעֲלֵי הַחֲנָיוֹת הָעֲסוּקִים מְאֹד בְּלֵיל בְּדִיקַת חָמֵץ, וּכְגוֹן סַפָּרִים, מוֹכְרֵי פָּלָפֶל, פִּיצוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, יִשְׁתַּדְּלוּ לְהַגִּיעַ לְבֵיתָם בְּצֵאת הַכּוֹכָבִים לִבְדֹּק אֶת הֶחָמֵץ בְּמַעֲמָד כָּל בְּנֵי הַבַּיִת, וְלֹא בִּגְמַר עֲבוֹדָתָם בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת שֶׁכְּבָר הוֹלְכִים בְּנֵי בֵיתָם לִישֹׁן. כִּי כַּאֲשֶׁר רוֹאִים הַיְלָדִים שֶׁהָאַבָּא בּוֹדֵק אֶת הֶחָמֵץ, וְהֵיאַךְ הוּא מְתְאַמֵּץ בְּמַעֲשֶׂה הַמִּצְוָה וּמְתְכּוֹפֵף תַּחַת הַמִּטּוֹת וּפוֹתֵחַ אֶת הָאֲרוֹנוֹת וְהַמְּקֻרֵר, וְהוֹלֵךְ מֵחֶדֶר לְחֶדֶר, וְלֹא מְמַהֵר וְרוֹצֶה רַק לִגְמֹר, נֶחְקָקִים הַדְּבָרִים בְּלִבָּם חָזָק בְּיוֹתֵר, וְשׁוֹאֲבִים כֹּחוֹת רוּחָנִיִים נַעֲלִים. הַשִּׂמְחָה וְהַהִתְלַהֲבוּת בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹות מַקְנָה לַיְלָדִים הַרְבֵּה כֹּחַ, רָצוֹן וְחֵשֶׁק לְהִתְמִיד בַּמִּצְוֹות - בַּהֹוֶה, בֶּעָתִיד הַקָּרוֹב, וְגַם בֶּעָתִיד הָרָחוֹק. בַּעֲוֹנוֹת הָרַבִּים, הָרְחוֹב הַיּוֹם כָּל כָּךְ פָּרוּץ, מְקַלְקֵל וּמַשְׁחִית אֶת הַיְלָדִים, וְכַמָּה יְלָדִים וּנְעָרִים שֶׁפָּטוּ מִן הַדֶּרֶךְ לְבַסּוֹף חָזְרוּ מֵחֲמַת הַזִּכְרוֹנוֹת הַיָּפִים מִימֵי הַקְּטָנוּת מִמַּעֲשֵׂי הַמִּצְוֹות שֶׁל הָאַבָּא בְּהִתְלַהֲבוּת וּבְשִׂמְחָה לְכָל מִצְוָה.

אַשֶׁר עַל כֵּן, יִשְׁתַּדְּלוּ בַּעֲלֵי הַמְּלָאכָה לְפַנּוֹת אֶת עַצְמָם מֵהַחֲנָיוֹת בְּזְמַן הַבְּדִיקָה, וִימַנּוּ מַחֲלִיף כָּלְשֶׁהוּ, וַאֲפִלּוּ אִם אֵינָם מוֹצְאִים מַחֲלִיף לְשָׁעָה זוֹ, אַל לָהֶם לְזַלְזֵל בַּחֲשִׁיבוּת חִנּוּךְ יַלְדֵיהֶם הַיְקָרִים. וְאַדְרַבָּה, זְכוּת מִצְוָה זוֹ שֶׁל חִנּוּךְ הַבָּנִים וְהִתְנַבְּרוּתוֹ שֶׁל הָאָב תַּעֲמֹד לָהֶם לְפַרְנָסָה טוֹבָה בְּכָבוֹד, בְּנַחַת וּבְשִׂמְחָה, וְיִזְכּוּ הוּא וְאִשְׁתּוֹ לִרְאוֹת בָּנִים וּבְנֵי בָנִים עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹות, בְּיִרְאַת שָׁמַיִם טְהוֹרָה וּמִדּוֹת טוֹבוֹת, אָמֵן.

נָשִׁים

גַּם הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוַת בְּדִיקַת חָמֵץ וּבִעוּרוֹ. וְלָכֵן, אִשָּׁה שֶׁגָּרָה לְבַדָּהּ צְרִיכָה לִבְדֹּק אֶת הֶחָמֵץ וּלְבַעֲרוֹ וּלְבַטְּלוֹ. וּכְמוֹ כֵן אִשָּׁה שֶׁבַּעְלָהּ לֹא בַּבַּיִת, תַּעֲשֶׂה כֵּן בִּמְקוֹמוֹ. וּבְנַסַּח הַבִּטּוּל תֹּאמַר: כָּל חָמֵץ שֶׁיֵּשׁ בִּרְשׁוּת בַּעְלִי... (נו, נח)

עֶרֶב פֶּסַח שֶׁחָל בְּשַׁבָּת

עֶרֶב פֶּסַח שֶׁחָל בְּשַׁבָּת, מִכְּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִבְדֹּק אֶת הֶחָמֵץ לְאוֹר הַנֵּר מִפְּאַת חִלּוּל הַשַּׁבָּת, לָכֵךְ מַקְדִּימִים אֶת הַבְּדִיקָה לְלֵיל שִׁשִּׁי י"ג בְּנִיסָן, כְּלוֹמַר, יוֹם חֲמִישִׁי בְּעֶרֶב בְּצֵאת הַכּוֹכָבִים. (סו)

☜ עִסּוּקִים שׁוֹנִים לִפְנֵי הַבְּדִיקָה

אֲכִילָה

אָסוּר לֶאֱכֹל פַּת אוֹ עוּגָה וּמִינֵי דָּגָן יוֹתֵר מִשִּׁעוּר "כַּבֵּיצָה" [בלי קליפתה - 50.4 גרם], הֶחֵל מֵחֲצִי הַשָּׁעָה שֶׁקֹּדֶם זְמַן הַבְּדִיקָה, עַד שֶׁיִּבְדֹּק. וְאוּלָם, פֵּרוֹת וִירָקוֹת אוֹ תַּבְשִׁיל שֶׁל אֹרֶז וְכַדּוֹמֶה, מֻתָּר לֶאֱכֹל אֲפִלּוּ הַרְבֵּה, וְכֵן שְׁתִיַּת תֵּה אוֹ קָפֶה מֻתֶּרֶת. (מא)

מְלָאכָה

אָסוּר לְהַתְחִיל בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה חֲצִי שָׁעָה קֹדֶם זְמַן הַבְּדִיקָה, שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ אַחַר מְלַאכְתּוֹ וְיִשְׁכַּח לִבְדֹּק. וְאִם עָבַר וְהִתְחִיל בִּמְלָאכָה אוֹ בַּאֲכִילָה, צָרִיךְ לְהַפְסִיק

וְלִבְדֹּק. וְאָמְנָם, גַּם אִם הִתְחִיל בְּמִלְאכָה אוֹ בַּאֲכִילָה בְּהֶתֵּר לִפְנֵי הַזְּמַן הָאָמוּר, טוֹב שֶׁיַּפְסִיק כְּדֵי לִבְדֹּק לְכַתְּחִלָּה בַּזְּמַן כנ"ל. (מב)

שֵׁנָה

אָסוּר לִישֹׁן אֲפִלּוּ מְעַט, מֵחֲצִי הַשָּׁעָה שֶׁקֹּדֶם זְמַן הַבְּדִיקָה, שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ בִּשְׁנָתוֹ וְיִשְׁכַּח לִבְדֹּק אֶת הֶחָמֵץ. (ת"ה חנוכה קלז)

שׂוֹמֵר

הָרוֹצֶה לֶאֱכֹל יוֹתֵר מִשָּׁעוּר "כַּבֵּיצָה" פַּת אוֹ עוּגָה בַּחֲצִי הַשָּׁעָה שֶׁקֹּדֶם זְמַן הַבְּדִיקָה, רַשַּׁאי לְמַנּוֹת אָדָם אַחֵר שֶׁיְזַכִּירֵהוּ בְּהַגִּיעַ זְמַן הַבְּדִיקָה לִבְדֹּק. וְהוּא הַדִּין שֶׁרַשַּׁאי לְהַתְחִיל בְּמִלְאכָה כְּשֶׁמְּמַנֶּה אָדָם אַחֵר שֶׁיַּזְכִּירֵהוּ. וְכֵן רַשַּׁאי לָנוּחַ מְעַט עַל מִטָּתוֹ, כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ שׂוֹמֵר שֶׁאַחֲרָאי לַהֲעִירוֹ לִבְדֹּק אֶת הֶחָמֵץ. (ת"ה חנוכה קלט)

לְמוּד תּוֹרָה

אֵין לְהַתְחִיל לִלְמֹד מִשֶּׁהִגִּיעַ זְמַן הַבְּדִיקָה, אֲבָל קֹדֶם לָכֵן מֻתָּר, אֲפִלּוּ בַּחֲצִי הַשָּׁעָה שֶׁקֹּדֶם הַבְּדִיקָה, וְלֹא גָּזְרוּ חֲכָמִים בָּזֶה כְּמוֹ בַּאֲכִילָה, מְלָאכָה וְשֵׁנָה, מִגֹּדֶל חֲשִׁיבוּת הַזְּמַן וְחֲמִרַת הֶעָוֹן שֶׁל בִּטּוּל תּוֹרָה. וּכְשֶׁהִתְחִיל לִלְמֹד לִפְנֵי כֵן, אֵין צָרִיךְ לְהַפְסִיק מִלְּמוּדוֹ, הֲגַם שֶׁהִגִּיעַ זְמַן הַבְּדִיקָה. (מב)

שִׁעוּר תּוֹרָה

בְּתֵּי כְּנֶסֶת שֶׁמִּתְקַיְּמִים בָּהֶם שִׁעוּרֵי תּוֹרָה מִדֵּי עֶרֶב לְאַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית, טוֹב שֶׁיִּדְחוּ אֶת הַשִּׁעוּר לְשָׁעָה מְאֻחֶרֶת יוֹתֵר, כְּדֵי שֶׁיַּסְפִּיקוּ הַצִּבּוּר לִבְדֹּק אֶת הֶחָמֵץ בְּבָתֵּיהֶם בְּתִחִלַּת הַלַּיְלָה, וּלְאַחַר מִכֵּן יַחְזְרוּ לַשִּׁעוּר וְיִלְמְדוּ כְּמִדֵּי יוֹם. אוּלָם, אִם יוֹדֵעַ מַגִּיד הַשִּׁעוּר שֶׁאִם יֵלְכוּ לְבָתֵּיהֶם לֹא יַחְזְרוּ לַשִּׁעוּר, אוֹ שֶׁיַּחְזְרוּ פָּחוֹת אֲנָשִׁים מִכָּל יוֹם, לֹא יְבַטֵּל אֶת הָרַבִּים מִלְּמוּד תּוֹרָה, חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא יִמְסֹר אֶת הַשִּׁעוּר בַּשָּׁעָה הַקְּבוּעָה כְּמִדֵּי יוֹם, וְאַחַר כָּךְ יֵלְכוּ לְבָתֵּיהֶם וְיִבְדְּקוּ אֶת הֶחָמֵץ בְּשִׂמְחָה וָגִיל. וְטוֹב שֶׁיְּכָרִיזוּ אַחַר כָּךְ בַּצִּבּוּר שֶׁלֹּא לִשְׂכֹּחַ לִבְדֹּק אֶת הֶחָמֵץ. וּמִכָּל מָקוֹם, כָּל זֶה בְּשִׁעוּר שֶׁל 'דַּף הַיּוֹמִי' אוֹ פִּסְקֵי הֲלָכָה בִּלְבַד בְּלֹא פִּלְפּוּל, אֲבָל פִּלְפּוּל הַנִּמְסָר לָרַבִּים, יִדְחוּ אֶת הַשִּׁעוּר לְאַחַר הַבְּדִיקָה, שֶׁמָּא יִמָּשְׁכוּ וְיִשְׁכְּחוּ לִבְדֹּק. (מג)

שְׁאָר בְּנֵי הַבַּיִת

בְּכָל הָאָמוּר [אֲכִילָה, מְלָאכָה, שֵׁנָה וְלִמּוּד תּוֹרָה], אֵין הָאִסּוּר אֶלָּא עַל בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהוּא עַצְמוֹ בּוֹדֵק, אֲבָל לִשְׁאָר בְּנֵי הַבַּיִת מֻתָּר בְּכָל זֶה. (חזו"ע חנוכה סח)

☜ הַהֲכָנוֹת לַבְּדִיקָה

עֶשֶׂר חֲתִיכוֹת

מִנְהַג יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים לְהָכִין קֹדֶם הַבְּדִיקָה עֶשֶׂר חֲתִיכוֹת פַּת קְטַנּוֹת מְאֹד עֲטוּפוֹת הֵיטֵב בְּנְיָר, וּלְפַזְּרָן בְּפִנּוֹת הַבַּיִת, וְהַבּוֹדֵק, בְּעָבְרוֹ בְּכָל הַבַּיִת מוֹצֵא גַּם אוֹתָן. וְטוֹב שֶׁבְּנֵי הַבַּיִת יְפַזְּרוּ אֶת הַחֲתִיכוֹת, וְלֹא בַּעַל הַבַּיִת הַבּוֹדֵק. (לו)

טוֹב לִרְשֹׁם אֶת מְקוֹם הַנָּחַת הַחֲתִיכוֹת, מֵחֲשָׁשׁ שֶׁיִּשְׁכְּחוּ הֵיכָן הִנִּיחוּן. וּמִכָּל מָקוֹם, אִם חִפֵּשׂ וְלֹא מָצָא, יִסְמֹךְ עַל הַבִּטּוּל שֶׁמְּבַטֵּל אַחַר כָּךְ אֶת הֶחָמֵץ. (לז, לח)

סְכִּין, לֶחֶם וּמֶלַח

נוֹהֲגִים שֶׁהַבּוֹדֵק לוֹקֵחַ עִמּוֹ סַכִּין כְּדֵי לְחַטֵּט אַחַר הֶחָמֵץ שֶׁבַּחוֹרִים וּבַסְּדָקִים. וְכֵן נוֹהֲגִים, שֶׁמּוֹלִיךְ עִמּוֹ קְעָרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פְּרוּסַת לֶחֶם, וּכְשֶׁמַּגִּיעַ זְמַן הַבְּעוּר לַמָּחָרָת, שׁוֹרֵף אֶת הֶחָמֵץ שֶׁבַּקְּעָרָה. וּלְסִימָן טוֹב, יִתֵּן מְעַט מֶלַח בַּקְּעָרָה. (בן איש חי, נא)

נֵר

יִבְדֹּק לְאוֹר הַנֵּר אַךְ לֹא לְאוֹר אֲבוּקָה. [מִפְּנֵי שֶׁאוֹרוֹ גָּדוֹל וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַכְנִיסוֹ לַפִּנּוֹת, וְגַם מְשׁוּם שֶׁיֵּרָא פֶּן תִּפְרֹץ דְּלֵקָה בַּבַּיִת, וְאִם כֵּן לִבּוֹ טָרוּד וְאֵינוֹ מְכַוֵּן לִבְדֹּק הֵיטֵב]. וְאִם עָבַר וּבָדַק בַּאֲבוּקָה, חוֹזֵר וּבוֹדֵק בְּלִי בְּרָכָה. וְאִם אֵין לוֹ נֵר, יִבְדֹּק בְּפָנָס בְּבָרָכָה. (לח)

לַיְהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה

לֹא יְכַבֶּה אֶת אוֹר הַחַשְׁמַל בַּבְּדִיקָה, וְאַדְרַבָּה, עָדִיף יוֹתֵר לִבְדֹּק עִם הַנֵּר לְאוֹר הַחַשְׁמַל, שֶׁהוּא מֵאִיר יוֹתֵר, וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בַּנֵּר בְּעִקָּר לַחוֹרִים וְלַסְּדָקִים שֶׁחָשׁוּד שָׁם. (מ)

☜ הַבְּדִיקָה

הַבְּרָכָה

קֹדֶם שֶׁיִּבְדֹּק, יְבָרֵךְ: **"בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל בִּעוּר חָמֵץ".**

יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲלֹא לְכְאוֹרָה יוֹתֵר הָיָה רָאוּי לְבָרֵךְ "עַל בְּדִיקַת חָמֵץ" שֶׁהוּא מַתְחִיל בָּהּ מִיָּד, וְרַק לְמָחָרָת מְבַעֲרִי? וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁאֵין הַבְּדִיקָה תַּכְלִית וְעִקַּר הַמִּצְוָה, שֶׁהֲרֵי מִי שֶׁבָּדַק וְלֹא בִּעֵר וְלֹא בָּטֵל לֹא עָשָׂה כְּלוּם, נִמְצָא שֶׁהַבְּדִיקָה הִיא רַק הֶכְשֵׁר כְּדֵי לְהַגִּיעַ לַבִּעוּר. (בית יוסף סימן תלב)

דִּבּוּר

אָסוּר לְדַבֵּר בֵּין הַבְּרָכָה לַבְּדִיקָה אֲפִלּוּ מֵעִנְיַן הַבְּדִיקָה, כְּגוֹן שֶׁכָּבָה הַנֵּר וּמְבַקֵּשׁ שֶׁיָּבִיאוּ לוֹ אֵשׁ לְהַדְלִיקוֹ. וְאִם דִּבֵּר, אֵינוֹ חוֹזֵר לְבָרֵךְ. אַךְ אִם דִּבֵּר שֶׁלֹּא מֵעִנְיַן הַבְּדִיקָה, צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ. וּלְאַחַר שֶׁהִתְחִיל לִבְדֹּק - גַּם אָז יִזָּהֵר שֶׁלֹּא יְדַבֵּר כָּל דִּבּוּר שֶׁאֵינוֹ מֵעִנְיַן הַבְּדִיקָה. אַךְ אִם דִּבֵּר, אֵינוֹ חוֹזֵר לְבָרֵךְ. וְאִם הָצְרַךְ לְבָרֵךְ 'אֲשֶׁר יָצַר' בְּמֶשֶׁךְ הַבְּדִיקָה, רַשַּׁאי לְבָרֵךְ, שֶׁמָּא יִשְׁכַּח לְבָרֵךְ אַחַר הַבְּדִיקָה. (מד)

בִּרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ

אֵין מְבָרְכִים בִּרְכַּת "שֶׁהֶחֱיָנוּ" עַל מִצְוַת בְּדִיקַת חָמֵץ.

שְׁאֵלָה: מִפְּנֵי מָה אֵין אָנוּ מְבָרְכִים "שֶׁהֶחֱיָנוּ" עַל מִצְוַת בְּדִיקַת חָמֵץ, הֲלֹא כָּל מִצְוָה שֶׁבָּאָה מִזְּמַן לִזְמַן מְבָרְכִים עָלֶיהָ, כְּמוֹ בִּנְטִילַת לוּלָב בְּחַג הַסֻּכּוֹת, וּקְרִיאַת הַמְּגִלָּה בְּפוּרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן?

תְּשׁוּבָה: שְׁלֹשָׁה טְעָמִים נֶאֱמְרוּ בָּזֶה: **א.** כֵּיוָן שֶׁאֵין זְמַן קָבוּעַ לְמִצְוָה זוֹ, שֶׁהֲרֵי הַיּוֹצֵא לְחוּץ לָאָרֶץ

אֲפִלּוּ מִתְּחִלַּת הַשָּׁנָה וְדַעְתּוֹ לַחֲזֹר לְבֵיתוֹ בְּעֶרֶב פֶּסַח, צָרִיךְ לִבְדֹּק וּלְבַעֵר קֹדֶם שֶׁיֵּצֵא, שֶׁמָּא יְאַחֵר וְנִמְצָא שֶׁיֵּשׁ בְּבֵיתוֹ חָמֵץ בְּפֶסַח. נִמְצָא שֶׁאֵין מְצָוָה זוֹ דוֹמָה לִשְׁאָר מִצְווֹת שֶׁזְּמַנָּן קָבוּעַ בְּזֶמֶן מְסֻיָּם דַּוְקָא (העיטור). **ב.** כֵּיוָן שֶׁמְּבָרֵךְ "שֶׁהֶחֱיָנוּ" בַּקִּדּוּשׁ שֶׁל לֵיל הַסֵּדֶר, פּוֹטֵר בָּזֶה אֶת שְׁאָר הַמִּצְווֹת שֶׁל הֶחָג, וּבְדִיקַת חָמֵץ הֲלֹא הִיא אַחַת מֵהַמִּצְווֹת שֶׁל הַהֲכָנָה לֶחָג (הרא"ש). **ג.** אֵין מְבָרְכִים עַל דָּבָר שֶׁמְּצַטְעֵר בּוֹ שֶׁהֲרֵי מְאַבֵּד וּמְכַלֶּה אֶת מָמוֹנוֹ מִן הָעוֹלָם (הגאונים).

מִמִּדַּת חֲסִידוּת טוֹב לִלְבּוֹשׁ בֶּגֶד חָדָשׁ, אוֹ לָקַחַת פֵּרִי חָדָשׁ, וּלְבָרֵךְ "שֶׁהֶחֱיָנוּ" לְאַחַר שֶׁיַּתְחִיל קְצָת בַּבְּדִיקָה, וְיכַוֵּן בִּבְרָכָתוֹ גַּם עַל מִצְוַת הַבְּדִיקָה, וּלְאַחַר הַבְּדִיקָה יְבָרֵךְ עַל הַפֵּרִי וְיֹאכַל. (מה)

הֵיכָן בּוֹדְקִים

יְבַדֹּק בְּכָל פִּנּוֹת הַבַּיִת, בַּאֲרוֹנוֹת הַמִּטְבָּח, בַּמִּקְרֵר, בַּמִּזְנוֹן, בַּמִּרְפָּסוֹת, חֲדַר הַמַּדְרֵגוֹת, בַּגִּנּוֹת, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁמַּכְנִיסִים שָׁם חָמֵץ. וְיִבְדֹּק בְּכָל חַדְרֵי הַבַּיִת, אַף אִם בָּרוּר לוֹ שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא אָכַל שָׁם חָמֵץ. וּכְשֶׁיֵּשׁ לוֹ יְלָדִים קְטַנִּים, יְבַדֹּק גַּם תַּחַת הָאֲרוֹנוֹת וְהַמִּטּוֹת שֶׁמָּא הִכְנִיסוּ שָׁם חָמֵץ, וְאֶפִלּוּ אִם קָשֶׁה לוֹ, לֹא יָקוּץ בִּבְדִיקָתוֹ. וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (אבות פ"ה מכ"ג): כִּי כְּגֹדֶל הַטֹּרַח וְהַצַּעַר לְקִיּוּם הַמִּצְוָה, כֵּן גְּדֹל הַשָּׂכָר. (לה)

וּמְסֻפָּר עַל הַגָּאוֹן הַחָתָם סוֹפֵר שֶׁהִרְבָּה לִבְדֹּק בְּכָל הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה בְּכָל אַרְגָּז וְאַרְגָּז, וּבָחַר וּבָגָן, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר בְּאֵיזוֹ מְצִיאוּת שֶׁבָּעוֹלָם לְהַכְנִיס שָׁם חָמֵץ. וְהָיָה בּוֹדֵק בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים וּבָנוֹת וְתַלְמִידִים בַּחוּרֵי חֶמֶד שֶׁאֶפְשָׁר לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם, וְכֵן הָיָה מַטְרִיחַ אֶת עַצְמוֹ גַּם בְּמַה שֶׁאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ - לְהַכְנִיס רֹאשׁוֹ אֶל לוּל הַתַּרְנְגוֹלִים לִבְדֹּק הֵיטֵב. גַּם בְּמַעֲשֶׂה רַב כָּתַב עַל הַגָּאוֹן מִוִּילְנָא שֶׁהָיְתָה נִמְשֶׁכֶת אֶצְלוֹ הַבְּדִיקָה זְמַן רַב. וְאִם גְּדוֹלֵי עוֹלָם אֵלּוּ לֹא חָסוּ עַל זְמַנָּם הַיָּקָר מְאֹד, קַל וָחֹמֶר אֲנַחְנוּ שֶׁצְּרִיכִים לְהִשְׁתַּדֵּל לְהִתְאַמֵּץ וְלִבְדֹּק בְּסַבְלָנוּת מְרֻבָּה. (לו, מט)

רֶכֶב

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רֶכֶב, לְאַחַר שֶׁיְּגַמֵּר אֶת הַבְּדִיקָה בַּבַּיִת, יִבְדֹּק אֶת רִכְבּוֹ לְאוֹר הַנֵּר בְּזְהִירוּת, אוֹ בְּפָנָס. וְאֶפִלּוּ אִם אֵין בְּדַעְתּוֹ לִנְסֹעַ בָּרֶכֶב בְּכָל יְמֵי הַפֶּסַח, עָלָיו לִבְדֹּק אֶת הָרֶכֶב. מִשּׁוּם שֶׁעֲדַיִן חוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא יִכָּנֵס שָׁם בַּפֶּסַח, עַל אַף שֶׁאוֹמֵר שֶׁבָּרוּר לוֹ שֶׁלֹּא יִכָּנֵס. וְאַף שֶׁמְּכַר אֶת הֶחָמֵץ, צָרִיךְ לִבְדֹּק שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר חָמֵץ בָּעִין. (נב)

בַּיִת גָּדוֹל

מִי שֶׁקָּשֶׁה לוֹ לִבְדֹּק אֶת כָּל הַבַּיִת, רַשַּׁאי לְהַעֲמִיד אֶת בְּנוֹ אוֹ אֶת חֲבֵרוֹ אֶצְלוֹ בִּשְׁעַת הַבְּרָכָה, וְכָל אֶחָד נֵרוֹ בְּיָדוֹ, וְיִבָּרֵךְ בַּעַל הַבַּיִת עַל הַבְּדִיקָה וְיכַוֵּן לְהוֹצִיאָם יְדֵי חוֹבָה, וְיִבְדֹּק מְעַט, וְהֵם יֵלְכוּ מִיָּד לְאַחַר הַבְּרָכָה לִבְדֹּק אֶת יֶתֶר הַמְּקוֹמוֹת בַּבַּיִת. אוּלָם, אִם לֹא שָׁמְעוּ אֶת הַבְּרָכָה, אֵין רָאוּי שֶׁיִּבְדְּקוּ בִּשְׁבִילוֹ, שֶׁנִּמְצָא שֶׁעוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוָה בְּלִי בְּרָכָה. וְאִם בְּכָל זֹאת קָשֶׁה לוֹ לְהַמְשִׁיךְ לִבְדֹּק, רַשָּׁאִים הֵם לִבְדֹּק, אַךְ לֹא יְבָרְכוּ. (מח)

שְׁלוּחוֹ כְּמוֹתוֹ

בַּעַל הַבַּיִת שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִבְדֹּק כְּלָל, יְמַנֶּה שָׁלִיחַ שֶׁיִּבְדֹּק בִּמְקוֹמוֹ, וְלֹא יְבָרֵךְ בַּעַל

הַבַּיִת עַל הַבְּדִיקָה, אֶלָּא הַשָּׁלִיחַ יְבָרֵךְ, כֵּיוָן שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֶת מַעֲשֶׂה הַמִּצְוָה. וְאֶת נֻסַּח הַבִּטּוּל יֹאמַר בַּעַל הַבַּיִת, וְאִם בִּטֵּל הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר: "כָּל חָמֵץ שֶׁיֵּשׁ בִּרְשׁוּת פְּלוֹנִי וְכוּ", מוֹעִיל הַבִּטּוּל. וּבְמִקְרֶה זֶה, גַּם אֵשֶׁת בַּעַל הַבַּיִת יְכוֹלָה לְבַטֵּל אֶת הֶחָמֵץ, וְתֹאמַר: "כָּל חָמֵץ שֶׁיֵּשׁ בִּרְשׁוּת בַּעְלִי וְכוּ'". (מהרש"ל, בית דוד, נהר שלום, הגר"ש קלוגר ועוד. מט, נו, נז)

☜ הַחַיָּבִים וְהַפְּטוּרִים בַּבְּדִיקָה

בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת

אַף שֶׁמְּנַקִּים אֶת בָּתֵּי הַכְּנֶסֶת וּבָתֵּי הַמִּדְרָשׁ קֹדֶם לֵיל י"ד, צְרִיכִים גַּם בְּדִיקָה לְאוֹר הַנֵּר בְּלֵיל י"ד עַל יְדֵי הַגַּבָּאִים שׁוֹמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ, מִכֵּיוָן שֶׁפְּעָמִים רַבּוֹת הַיְלָדִים מַכְנִיסִים שָׁם חָמֵץ בְּבוֹאָם לְהִתְפַּלֵּל. וְאוּלָם לֹא יְבָרְכוּ עַל בְּדִיקָה זוֹ, אֶלָּא בַּבְּרָכָה שֶׁמְּבָרְכִים בְּבֵיתָם יְכַוְּנוּ לִפְטֹר בְּדִיקָה זוֹ. וּבָרוּר שֶׁרַשַּׁאִים לְמַנּוֹת כַּמָּה אֲנָשִׁים שֶׁיָּבוֹאוּ בְּגֹמַר בְּדִיקָתָם בַּבַּיִת, וְתָבוֹא עֲלֵיהֶם בִּרְכַּת טוֹב. (סימן תלג סעיף י. ערוך השלחן, מהרש"ם. מט)

כָּתַב הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה (ס"ק מג): יֶשְׁנָם שֶׁמְּשִׁים שֶׁאֵינָם נִזְהָרִים לִבְדֹּק בַּלַּיְלָה, אֶלָּא מְנַקִּים הֵיטֵב בַּיּוֹם, וְלֹא יָפֶה הֵם עוֹשִׂים, וְצָרִיךְ לְהַזְהִירָם עַל כָּךְ שֶׁיְּקַיְּמוּ מִצְוַת חֲכָמִים כְּתִקּוּנָהּ. (פרי חדש, חק יעקב) וּבֶאֱמֶת כָּאן הַמָּקוֹם לְהוֹקִיר אֶת הַגַּבָּאִים הַיְקָרִים הָעוֹסְקִים בְּמְלֶאכֶת שָׁמַיִם בֶּאֱמוּנָה, ה' עֲלֵיהֶם יְחִיו, עַל הַזְּכוּת הַגְּדוֹלָה שָׁנִּפְלָה בְּחֶלְקָם לְשָׂרֵת אֶת הַצִּבּוּר, וּכְבָר אָמְרוּ בְּגֶמָרָא (הוריות י ע"ב): "כְּסִבּוּרִים שָׁרָרָה אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם? עֲבוֹדוֹת אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם!" וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י, שֶׁהַשָּׁרָרָה עֲבוֹדוֹת הִיא לָאָדָם, לְפִי שֶׁמַּטָּל עָלָיו עֹל הָרַבִּים. עַד כָּאן. וְאִשְׁרֵיהֶם הַגַּבָּאִים הָעוֹשִׂים זֹאת בְּיֹשֶׁר וּבְשִׂמְחָה מֵאַהֲבָתָם לַתּוֹרָה וּלְעַם יִשְׂרָאֵל, שֶׁשְּׂכָרָם פִּי אֶלֶף יוֹתֵר מֵהָעוֹשִׂים שֶׁלֹּא בְּשִׂמְחָה, שֶׁחְלִילָה הֵם מַרְחִיקִים אֶת הַצִּבּוּר מִלָּבוֹא לְחַצְרוֹת ה'. וְכָל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים, זְכוּת הָרַבִּים תְּלוּיָה בּוֹ, אַשְׁרָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא.

מוֹסָדוֹת צִבּוּרִיִּים

מוֹסָדוֹת צִבּוּרִיִּים צְרִיכִים לִבְדֹּק אֶת כָּל הָרְכָבִים הָעוֹמְדִים בִּרְשׁוּתָם [כְּהַסָּעוֹת הַתַּלְמִידִים] לְאוֹר הַנֵּר אוֹ הַפָּנָס בְּלֵיל י"ד, אַף אִם אֵינָם נוֹסְעִים בִּרְכָבִים אֵלּוּ בִּימֵי הַפֶּסַח. וְאִם קָשֶׁה הַבְּדִיקָה עַל הַמְנַהֵל, יְמַנֶּה שְׁלִיחִים שֶׁיִּבְדְּקוּ. (נב)

כְּמוֹ כֵן, יֵשׁ לִבְדֹּק אֶת כָּל שִׁטְחֵי וְחַדְרֵי הַמּוֹסָדוֹת לְאוֹר הַנֵּר, אֶלָּא שֶׁבְּמִקְרֶה זֶה, אִם קָשֶׁה עֲלֵיהֶם הַבְּדִיקָה, אֲפָשָׁר לִסְגֹּר אֶת הַמָּקוֹם לְגַמְרֵי וְלֹא יִפְתְּחוּהוּ כְּלָל בַּפֶּסַח, וְיִתְּנוּ אֶת הַמַּפְתֵּחַ בְּיַד אַחֵר, וְאָז לֹא יִצְטָרְכוּ לִבְדֹּק, וְיִסְמְכוּ עַל הַמְכִירָה. וְאוּלָם פָּשׁוּט, שֶׁאִם מִשְׁתַּמְּשִׁים בַּמָּקוֹם בַּפֶּסַח, בְּוַדַּאי שֶׁחַיָּבִים לְבָדְקוֹ. (נא)

חֲנֻיּוֹת

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲנוּת, צָרִיךְ לִבְדֹּק גַּם אֶת הַחֲנוּת מֵחָמֵץ. וּמִכָּל מָקוֹם, בַּבְּרָכָה שֶׁמְּבָרֵךְ בַּבַּיִת עַל הַבְּדִיקָה, פּוֹטֵר גַּם אֶת הַבְּדִיקָה שֶׁל הָרֶכֶב וְהַחֲנוּת, וְלֹא יְדַבֵּר עַד שֶׁיְּגַמֵּר לִבְדֹּק אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁחַיָּב לִבְדֹּקָם. וְאוּלָם, אִם הַחֲנוּת רְחוֹקָה מַמָּשׁ מִבֵּיתוֹ וְיֵשׁ הֶסֵּח הַדַּעַת בֵּינְתַיִם, יְכַוֵּן בַּבְּרָכָה שֶׁמְּבָרֵךְ בְּבֵיתוֹ לִפְטֹר רַק אֶת הַבְּדִיקָה שֶׁבַּבַּיִת, וְאָז יוּכַל לְבָרֵךְ שֵׁנִית עַל הַבְּדִיקָה שֶׁבַּחֲנוּת.

אֲבָל אִם הַחֲנוּת אֵינָהּ רְחוֹקָה כָּל כָּךְ, לֹא יְבָרֵךְ פַּעֲמַיִם, מֵאַחַר וְאֵין הֲלִיכָה לִבְדֹּהּ נֶחְשֶׁבֶת

הֶפְסֵק, כֵּיוָן שֶׁחוֹבָה עָלָיו לְבַדֵּק אֶת הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלּוּ, וְנִמְצָא אֲפוּא שֶׁלֹּא סִיֵּם אֶת הַמִּצְוָה עַד שֶׁיִּגְמֹר לְבַדֵּק גַּם אֶת הַחֲנוּת. וְרַק כְּשֶׁהַמֶּרְחָק בֵּינֵיהֶם רַב, יַעֲשֶׂה כַּנַּ"ל. (הגר"ש קלוגר, מקראי קודש. מז)

חֶדֶר סָגוּר

חֶדֶר שֶׁמַּנַּח שָׁם חָמֵץ, וְדַעְתּוֹ לְמָכְרוֹ לְגוֹי בְּיוֹם י"ד בַּבֹּקֶר, יִסְגְּרֶהוּ הֵיטֵב וְיִכְתֹּב עָלָיו "חָמֵץ", לְבַל יִטְעֶה מִישֶׁהוּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בַּפֶּסַח, וְאָז אֵין צָרִיךְ לְבָדְקוֹ בְּלֵיל י"ד. שֶׁכֵּיוָן שֶׁדַּעְתּוֹ לְמָכְרוֹ לְגוֹי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בַּמִּצְוֹת, לֹא חָל חִיּוּב בְּדִיקָה עַל הַחֶדֶר כְּלָל. וְהוּא הַדִּין בְּאָרוֹן סָגוּר שֶׁמּוֹכֵר אֶת כָּלּוֹ לְגוֹי. (אשל אברהם, חתם סופר, צמח צדק, בנין עולם. נא. ועיין יביע אומר ח"י יו"ד סימן לח אות ה)

הַמִּתְאָרֵחַ כָּל יְמֵי הַפֶּסַח

מִי שֶׁמִּתְאָרֵחַ כָּל יְמֵי הַפֶּסַח, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ בַּפֶּסַח, צָרִיךְ לְבַדֵּק אֶת הֶחָמֵץ בְּלֵיל י"ד עִם בְּרָכָה. וְאוּלָם, אִם יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ קֹדֶם לֵיל י"ד, לְכַתְּחִלָּה יְמַנֶּה אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁלִּיחַ שֶׁיְּבַדֵּק בְּבֵיתוֹ עִם בְּרָכָה בְּלֵיל י"ד, וְאֶת נַסָּח הַבִּטּוּל יֹאמַר בַּעַל הַבַּיִת. וְאִם אֵינוֹ חָפֵץ שֶׁאַחֵר יְבַדֵּק לוֹ בְּבֵיתוֹ, יְבַדֵּק הוּא בְּעַצְמוֹ בְּנֵר, לַיְלָה קֹדֶם שֶׁיֵּצֵא מִבֵּיתוֹ, אַךְ הַנָּכוֹן שֶׁלֹּא יְבָרֵךְ. [וְאַף שֶׁחָלָה עָלָיו חוֹבַת בְּדִיקָה שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי הַפֶּסַח, כִּי מֵאָז שׁוֹאֲלִים בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח, בְּכָל זֹאת כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁלֹּא מְבָרֵךְ עַל בְּדִיקָה שֶׁקֹּדֶם י"ד, סָפֵק בְּרָכוֹת לְהָקֵל.] (הרא"ה, הריטב"א, הראב"ן, הר"ן, הב"ח ופרי חדש. תלו ס"א באה"ל ד"ה ולא יברך ושעה"צ. תפילה למשה ב סי' ג. מ, נו)

שְׂכִירוּת דִּירָה

הַמַּשְׂכִּיר דִּירָה לַחֲבֵרוֹ, חוֹבַת הַבְּדִיקָה מֻטֶּלֶת עַל הַשּׂוֹכֵר הַגָּר בַּדִּירָה וְלֹא עַל הַמַּשְׂכִּיר. אוּלָם, אִם הַדִּירָה פְּנוּיָה עַתָּה וְאֵינָהּ מֻשְׂכֶּרֶת - כָּאן תָּלוּי הַדָּבָר: אִם הִתְפַּנְּתָה הַדִּירָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי הַפֶּסַח [מי"ד בַּאֲדָר וָהָלְאָה, שָׁאָז מַתְחִילָה חוֹבַת הַבְּדִיקָה], צָרִיךְ הַמַּשְׂכִּיר לְבַדֵּק, שֶׁמֵּאַחַר וְהָיוּ גְּרִים שָׁם בֶּעָבָר, דֵּינוֹ כְּכָל מָקוֹם שֶׁמַּכְנִיסִים בּוֹ חָמֵץ. אֲבָל אִם הִתְפַּנְּתָה הַדִּירָה קֹדֶם לָכֵן, בְּזְמַן שֶׁעֲדַיִן לֹא חָלָה חוֹבַת הַבְּדִיקָה, הוֹאִיל וְלֹא נִכְנָסִים שָׁם בַּפֶּסַח, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבַדֵּק. (עיין סימן תלו סעיפים א, ב. תלז סעיף א. ומשנ"ב ושער הציון שם)

☜ בִּטּוּל הֶחָמֵץ

לֹא נֶחְשָׁב לִכְלוּם

אַחַר גְּמַר הַבְּדִיקָה צָרִיךְ לְבַטֵּל אֶת הֶחָמֵץ, שֶׁמָּא נוֹתַר עֲדַיִן בִּרְשׁוּתוֹ חָמֵץ שֶׁלֹּא רָאָה אוֹתוֹ. וּבִטּוּל, הַיְנוּ לְגַלּוֹת דַּעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ מַחְשִׁיבוֹ לְכְלוּם וְהֶרְיהוּ כֶּעָפָר הָאָרֶץ. וְחַיָּב לְהָבִין בַּאֲמִירַת הַבִּטּוּל שֶׁכַּוָּנָתוֹ כֵּן. אֲבָל אִם חוֹשֵׁב שֶׁאוֹמֵר אֵיזוֹ תְּחִנָּה אוֹ בַּקָּשָׁה, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת הַבִּטּוּל, וְצָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְאָמְרוֹ בְּשָׂפָה הַמּוּבֶנֶת לוֹ. (סימן תלד ס"ב ומשנ"ב ס"ק ו. נב)

כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (פרק ב מהלכות חמץ ומצה הלכה א): מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְהַשְׁבִּית הֶחָמֵץ קֹדֶם זְמַן אִסּוּרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם". וּמַה הִיא הַשְׁבָּתָה זוֹ? שֶׁיְּבַטֵּל הֶחָמֵץ בְּלִבּוֹ וְיַחְשֹׁב אוֹתוֹ כֶּעָפָר וְיָשִׁים בְּלִבּוֹ שֶׁאֵין בִּרְשׁוּתוֹ חָמֵץ כְּלָל, וְשָׁכָל חָמֵץ שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ הֲרֵי הוּא כֶּעָפָר וּכְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ צֹרֶךְ כְּלָל. וְכֵן דַּעַת רַשִׁ"י, הָרִי"ף, הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת, הָרַמְבַּ"ן, רַבֵּנוּ יוֹאֵל וְעוֹד. וּבְאוּר הַדְּבָרִים, מֵאַחַר וְלֹא נֶאֱמַר בְּתוֹרָה "תְּבַעֲרוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם", אֶלָּא "תַּשְׁבִּיתוּ", מִבְּאֹר שֶׁאֵין

צָרֵךְ לְבַעֵר דָּוְקָא אֶת הֶחָמֵץ בְּמְצִיאוּת מֵהָעוֹלָם, שֶׁבָּזֶה וַדַּאי מְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה, שֶׁהֲרֵי הַשְׁבִּיתוֹ וְהֶעֱלִימוֹ, אֶלָּא גַּם אִם הַשְׁבִּיתוֹ בְּלִבּוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁבִּטְּלוּ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ מֻחָשִׁיבוֹ כְּחָמֵץ, קַיִּם מִצְוַת הַשְׁבָּתָה. כְּמוֹ שֶׁמָּצִאנוּ כְּעֵין זֶה בַּתּוֹרָה (ויקרא כו ו): "וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ", וְהַיְנוּ לֹא דָּוְקָא שֶׁיַּעֲלִים הַקָּבָּ"ה אֶת הַחַיּוֹת הָרָעוֹת מֵהָעוֹלָם, אֶלָּא יִהְיוּ חַיּוֹת רָעוֹת אַךְ לֹא יַזִּיקוּ. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, אֵימָתַי הוּא שְׁבָחוֹ שֶׁל מָקוֹם בְּזִמָּן שֶׁאֵין מַזִּיקִים, אוֹ בְּזִמָּן שֶׁיֵּשׁ מַזִּיקִים וְאֵינָם מַזִּיקִים? אֶמוֹר בְּזִמָּן שֶׁיֵּשׁ מַזִּיקִים וְאֵינָם מַזִּיקִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת, לַמַּשְׁבִּית מַזִּיקִים מִן הָעוֹלָם, מַשְׁבִּיתָן שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּיִמּוֹת הַמָּשִׁיחַ (ישעיה יא ו): "וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ, וְנָמֵר עִם גְּדִי יִרְבָּץ, וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו, וְנַעַר קָטֹן נֹהֵג בָּם: וְשַׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל חֻר פָּתֶן וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי... לֹא יָרֵעוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ בְּכָל הַר קָדְשִׁי" וכו'. מִלְּמֵד שֶׁתִּינוֹק מְיִשְׂרְאֵל עָתִיד לְהוֹשִׁיט אֶת יָדוֹ לְתוֹךְ גְּלֶגֶל עֵינוֹ שֶׁל צִפְעוֹנִי וּמוֹצִיא מָרָה מִתּוֹךְ פִּיו. ע"כ. וְהַיְנוּ שֶׁיִּהְיוּ חַיּוֹת רָעוֹת וְיִהְיֶה לָהֶן כֹּחַ לְהַזִּיק, אֲבָל הַקָּבָּ"ה יְבַטֵּל מֵהֶם אֶת הָרַע, יִתֵּן לָהֶם הוֹרָאָה שֶׁלֹּא לְהַזִּיק, וּמִמֵּילָא נִמְצָא כְּאִלּוּ אֵין כָּאן חַיּוֹת רָעוֹת. כֵּן הַדָּבָר גַּם בְּחָמֵץ, בְּמְצִיאוּת יֵשׁ כָּאן וְגָם, אֲבָל מֻחְמֶצֶת מֻחְשֶׁבֶת כְּעָפָר, מִמֵּילָא נִמְצָא כְּאִלּוּ אֵין כָּאן חָמֵץ. וְאָמְנָם חֵז"ל תִּקְּנוּ גַּם לְבַדֵּק אֶת הֶחָמֵץ וּלְשָׂרְפוֹ בְּפֹעַל, מֻחְשָׁשׁ: א. שֶׁמָּא לֹא יְבַטֵּל בְּלֵב שָׁלֵם. ב. שֶׁמָּא יִמְצָא עוּגָה יָפָה בְּפֶסַח, וְתָכָף כְּשֶׁיִּתֵּן דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ וְיִחַשֵּׁיב אוֹתָהּ לְמֻאֶכֶל וְלֹא לֶעָפָר, אַף שֶׁבֶּאֱמֶת לֹא יֹאכְלֶהָ, יַעֲבֹר עַל "לֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ". וְאָמְנָם רַבֵּנוּ תָּם וְעוֹד רִאשׁוֹנִים פֵּרְשׁוּ אֶת עִנְיַן הַבִּטּוּל בְּאֹפֶן אַחֵר, שֶׁהַבִּטּוּל הוּא מִדִּין הֶפְקֵר, דְּהַיְנוּ שֶׁמַּפְקִיר אֶת הֶחָמֵץ וְאֵינוֹ שָׁלוֹ. וּמָה שֶּׁאֵינוֹ עוֹבֵר עַל זֶה, כִּי אָמְרָה תּוֹרָה "לֹא יֵרָאֶה לְךָ", שֶׁלְּךָ אִי אַתָּה רוֹאֶה, וְזֶה אֵינוֹ שֶׁלּוֹ אֶלָּא שֶׁל הֶפְקֵר.

נֵסַח הַבִּטּוּל

נֵסַח בִּטּוּל הֶחָמֵץ שֶׁאוֹמֵר בַּלַּיְלָה: **"כָּל חֲמִירָא דְּאִיכָּא בִּרְשׁוּתִי, דְּלָא חֲזִתֵּיהּ וּדְלָא בִּעַרְתֵּיהּ, לִבְטִיל וְלֶהֱוֵי כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא".** וְאִם אֵינוֹ מֵבִין שְׂפַת אַרְמִית, יֹאמַר בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ: **"כָּל חָמֵץ וּשְׂאוֹר שֶׁיֶּשְׁנוֹ בִּרְשׁוּתִי, שֶׁלֹּא רְאִיתִיו וְשֶׁלֹּא בִּעַרְתִּיו, יִתְבַּטֵּל וְיִהְיֶה כֶּעָפָר הָאָרֶץ".** וְיֹאמַר אֶת נֵסַח הַבִּטּוּל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים לְיֶתֶר חִזּוּק. וְנָכוֹן שֶׁבַּפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית יוֹסִיף וְיֹאמַר: **לִבְטִיל וְלֶהֱוֵי "הֶפְקֵר" כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא.** (נד)

אַזְהָרָה: בְּגֶמַר הַבְּדִיקָה יַצְנִיעַ אֶת הֶחָמֵץ הַנּוֹתָר לְאֲרוּחַת הָעֶרֶב וְהַבֹּקֶר בְּפִנָּה מְיֻחֶדֶת שֶׁלֹּא יִתְפַּזֵּר, וּבְפָרָט יֵשׁ לְהַשְׁגִּיחַ עַל הַיְלָדִים הַקְּטַנִּים שֶׁלֹּא יְטַיְּלוּ בְּעֵת אֲכִילָתָם. (נז)

בִּעוּר חָמֵץ

סוֹף זְמַן אֲכִילָה וַהֲנָאָה

מִן הַתּוֹרָה אָסוּר לֶאֱכֹל אוֹ לֵהָנוֹת מֵהֶחָמֵץ בְּיוֹם י"ד בְּנִיסָן מֵחֲצוֹת הַיּוֹם [סוֹף שָׁעָה שִׁשִּׁית מִתְּחִלַּת הַבֹּקֶר לְפִי שָׁעוֹת זְמַנִּיּוֹת]. וַחֲכָמִים עָשׂוּ סְיָג שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חָמֵץ שָׁעָתַיִם קוֹדֶם לָכֵן, דְּהַיְנוּ מִסּוֹף שָׁעָה רְבִיעִית מֵהַבֹּקֶר. וְכֵן שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת מֵהֶחָמֵץ [כְּגוֹן לְמִכֹּר לְגוֹי אוֹ לָתֵת לִפְנֵי הָעוֹפוֹת שֶׁיֹּאכְלוּ], מִסּוֹף שָׁעָה חֲמִישִׁית מֵהַבֹּקֶר. (נט)

חֲשׁוּב הַשָּׁעוֹת הַזְּמַנִּיּוֹת

הָעִקָּר לַהֲלָכָה לְחַשֵּׁב אֶת הַשָּׁעוֹת הַזְּמַנִּיּוֹת מֵעֲמוּד הַשַּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים, [וּזְמַן עֲמוּד הַשַּׁחַר הוּא 4 מִיל לִפְנֵי הָנֵץ הַחַמָּה, וּמִיל הוּא 18 דַּקּוֹת, אִם כֵּן 4 מִיל הֵם 72 דַּקּוֹת קֹדֶם הָנֵץ, כְּמבוֹאָר בְּסִידּוּר רַב סַעַדְיָה גָּאוֹן, הָרַאֲבִי"ה, הָרַא"ה, הַמְּאִירִי, הַתְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן, מֹהֲרִי"ו, וְכֵן פָּסְקוּ מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סִימָן תנט ס"ב), הָרַמ"א (סִימָן רסא ס"א), הַלְּבוּשׁ, הַב"ח, הַש"ך, אֶלְיָה רַבָּה, בֵּית דָּוִד, בֶּן אִישׁ חַי, הַחָזוֹן אִישׁ וְעוֹד. וְלֹא כְּמַגֵּרְסָם בְּאֵיזֶה לוּחוֹת שֶׁעֲמוּד הַשַּׁחַר הוּא 90 דַּקּוֹת קֹדֶם הָנֵץ, שֶׁזֶּה נֶגֶד דַּעַת מָרָן וְהָרַמ"א.] וּלְפִי זֶה סוֹף שָׁעָה רְבִיעִית [סוֹף זְמַן

אֲכִילַת חָמֵץ] בְּעֶרֶךְ בְּ-10:00 בַּבֹּקֶר בְּשָׁעוֹן קֵיץ. אוּלָם בְּמָקוֹם צָרֵךְ, יֵשׁ לְהָקֵל כְּפִי הַחֹשֶׁב שֶׁמַּהֲזְרִיחָה עַד הַשְּׁקִיעָה, דְּהַיְינוּ עַד 10:20 בְּעֶרֶךְ. **זְמַנִּים מְדֻיָּקִים יֵשׁ לִרְאוֹת בְּלוּחַ הַשָּׁנָה.** (יחוה דעת ח"ב סימן ח. נט)

נִקְיוֹן הַפֶּה וְהַשִּׁנַּיִם

יְנַקֶּה אֶת הַפֶּה וְיַצְחַצַּח אֶת הַשִּׁנַּיִם הֵיטֵב בְּגֶמֶר אֲכִילַת הֶחָמֵץ, שֶׁמָּא יִשָּׁאֵר לוֹ מַשֶּׁהוּ בֵּין הַשִּׁנַּיִם, וְיֵצֵא לְאַחַר זְמַן אִסּוּרוֹ וְיֹאכַל אוֹתוֹ. (סג)

בַּסֵּפֶר בֶּן אִישׁ חַי (צו אות ח) כָּתַב, מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה נִזְהָר הַרְבֵּה בְּשָׁמִירַת הַמַּצָּה בְּלֵישָׁה וַאֲפִיָּה וּבְכָל הִלְכוֹת הַפֶּסַח, וְהִנֵּה בְּלֵיל פֶּסַח חָלַם שֶׁאָמַר לוֹ אָדָם אֶחָד אַוֵּי לוֹ שֶׁאוֹכֵל מַשֶּׁהוּ שֶׁל חָמֵץ, וַיִּיקַץ וַיִּתְמַרְמֵר מְאֹד וַיִּבְךְּ בְּכִי גָּדוֹל וְחָזַר וְיָשַׁן מִתּוֹךְ בְּכִיָּתוֹ, וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה אִישׁ מְדַבֵּר עִמּוֹ וְאָמַר לוֹ, זֶה הֶחָמֵץ שֶׁאָכַלְתָּ הוּא שֶׁנִּשְׁאַר בֵּין הַשִּׁנַּיִם פֵּרוּר קָטָן חָמֵץ מֵאֲכִילָה שֶׁאָכַל בְּבֹקֶר, וּבְעֵת שֶׁהָיָה אוֹכֵל וְלוֹעֵס הַמַּצָּה בַּלַּיְלָה, נִפְרַד אוֹתוֹ פֵּרוּר מִבֵּין הַשִּׁנַּיִם וְנִדְבַּק בַּמַּצָּה וַאֲכָלוֹ עִם הַמַּצָּה. ע"כ. וְהִנֵּה כְּבָר אָמְרוּ חַז"ל (מסכת סנהדרין ל ע"א) "דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִים וְלֹא מוֹרִידִים", וּבֶאֱמֶת שֶׁאַף לַהֲלָכָה אֵין חֶשֶׁשׁ אִסּוּר בְּפֵרוּר שֶׁנִּשְׁאַר עַד הַלַּיְלָה, כַּמְבֹאָר עַד בְּדִבְרֵי הָרְאשׁוֹנִים שֶׁבָּשָׂר שֶׁנִּשְׁאַר בֵּין הַשִּׁנַּיִם לְאַחַר שֵׁשׁ שָׁעוֹת הוּא נִסְרָח, וְנִפְגָּם טַעֲמוֹ, וְאֵין עָלָיו שֵׁם בָּשָׂר כְּלָל, וְאַף הַחוֹלְקִים מוֹדִים בְּלֶחֶם וְכַיּוֹצֵא שֶׁמַּהֵר מְאֹד הוּא נִמְאָס וְנִסְרָח, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁעַד הַלַּיְלָה עֲבְרוּ כְּעֶשֶׂר שָׁעוֹת, שֶׁבְּוַדַּאי נִסְרָח. אֶלָּא שֶׁעֲדַיִן צָרִיךְ לְהָזֵהַר לְנַקּוֹת אֶת הַשִּׁנַּיִם הֵיטֵב מֵחֲשֶׁשׁ שֶׁיֹּאכַל אֶת הַפֵּרוּר אַחַר שָׁעָה רְבִיעִית שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים לְאָכְלוֹ. (סג)

כֵּיצַד מְבַעֵר?

אַחַר שֶׁגָּמַר לֶאֱכֹל, יְרַכֵּז אֶת כָּל הֶחָמֵץ הַנִּשְׁאָר, וְיִשְׂרְפֵהוּ בָּאֵשׁ לְקַיֵּם מִצְוַת "תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם". וְטוֹב שֶׁקֹּדֶם הַשְּׂרֵפָה יַחְתְּכֵהוּ לִפְרוּסוֹת דַּקּוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּשְׁלֹט בּוֹ הָאֵשׁ הֵיטֵב עַד **שֶׁיִּשָּׂרֵף לְגַמְרֵי כְּפֶחָמִים.** וְאִם לֹא עָשָׂה כֵּן, יִשְׁפֹּךְ עָלָיו הַרְבֵּה נֵפְט, כְּדֵי שֶׁיִּמָּאֵס לַאֲכִילָה. (נז, סד)

זְמַן הַבְּעוּר

מִשָּׁעָה שֶׁנֶּאֱסַר הֶחָמֵץ בַּאֲכִילָה, יֵלֵךְ וְיִשְׂרְפֵהוּ, וּזְמַן הַשְּׂרֵפָה עַד שָׁעָה שֶׁיֵּאָסֵר בַּהֲנָאָה [דְּהַיְינוּ גְּמַר שָׁעָה חֲמִישִׁית – 11:20 בְּעֶרֶךְ בְּשָׁעוֹן קֵיץ]. וּבְהַגִּיעַ זְמַן הַבְּעוּר, לֹא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה עַד שֶׁיְּבַעֵר אֶת הֶחָמֵץ. כְּמוֹ שֶׁלֹּא עוֹשִׂים מְלָאכָה קֹדֶם בְּדִיקַת חָמֵץ וְנֵר חֲנֻכָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. (סה)

בְּטוּל הֶחָמֵץ

לְאַחַר שֶׁשִּׂרַף אֶת הֶחָמֵץ, יְבַטֵּל אוֹתוֹ בְּפִיו בַּנֶּפֶשׁ דְּלְהַלָּן [וְלֹא קֹדֶם הַבְּעוּר, כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת הַבְּעוּר בְּחָמֵץ שֶׁלּוֹ.] וְיִזָּהֵר לְסַיֵּם לְשָׂרֵף וּלְבַטֵּל לִפְנֵי גְּמַר שָׁעָה חֲמִישִׁית, כִּי אָז כְּבָר יֵאָסֵר הֶחָמֵץ בַּהֲנָאָה מִדִּבְרֵי חֲכָמִים, וְיֶחְשַׁב שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, וְלֹא יוֹעִיל לְבַטְּלוֹ. (ס)

נֶסַח בִּטּוּל הֶחָמֵץ בַּיּוֹם: "**כָּל חֲמִירָא דְּאִיכָּא בִּרְשׁוּתִי, דַּחֲזִתֵּיהּ וּדְלָא חֲזִתֵּיהּ, דְּבַעַרְתֵּיהּ וּדְלָא בְּעַרְתֵּיהּ, לִבְטִיל וְלֶהֱוֵי כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא**". וְאִם אֵינוֹ מֵבִין שְׂפַת אַרְמִית, יֹאמַר בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: "**כָּל חָמֵץ וּשְׂאוֹר שֶׁיֶּשְׁנוֹ בִּרְשׁוּתִי, שֶׁרְאִיתִיו וְשֶׁלֹּא רְאִיתִיו, שֶׁבִּעַרְתִּיו וְשֶׁלֹּא בִּעַרְתִּיו, יִתְבַּטֵּל וְיִהְיֶה [הֶפְקֵר] כַּעֲפַר הָאָרֶץ**".

בְּאוֹר הַהֶבְדֵּל בֵּין נֶסַח הַבִּטּוּל בַּלַּיְלָה לְנֶסַח הַבִּטּוּל בַּיּוֹם: אִם נִתְבּוֹנֵן, נִרְאֶה כִּי שׁוֹנֶה נֶסַח הַבִּטּוּל בַּבֹּקֶר מֵהַנֶּסַח בַּלַּיְלָה, שֶׁבַּלַּיְלָה הַנֶּסַח לְבַטֵּל כָּל חָמֵץ 'שֶׁלֹּא רְאִיתִיו', וְאִלּוּ בַּיּוֹם

הַנָּסָח לְבַטֵּל כָּל חָמֵץ 'שֶׁרְאִיתִיו וְשֶׁלֹּא רְאִיתִיו'. וְהַטַּעַם הוּא, מִכְּיוָן שֶׁבַּלַּיְלָה הָאָדָם שׁוֹמֵר אֶת הֶחָמֵץ הַנּוֹתָר כְּדֵי לְאָכְלוֹ בַּבֹּקֶר, נִמְצָא שֶׁבְּוַדַּאי אֵין דַּעְתּוֹ לְבַטֵּל אֶת הֶחָמֵץ שֶׁהוּא רוֹאֶה, אֲבָל בַּיּוֹם, שֶׁאֵינוֹ מְשַׁיֵּר לְעַצְמוֹ שׁוּם חָמֵץ, שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁמְּבַטֵּל גַּם אֶת הֶחָמֵץ שֶׁרוֹאֶה (בית יוסף סימן תלד). וְעוֹד יֵשׁ לְהָבִין, מַדּוּעַ בְּנֻסַּח הַבְּטוּל בַּיּוֹם אוֹמֵר 'שֶׁבַּעֲרָתִי', וַהֲרֵי חָמֵץ שֶׁבְּעֵר מֵהָעוֹלָם, לֹא צָרִיךְ לְבַטְּלוֹ? אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא עַל מַצָּב שֶׁהִנִּיחַ פְּרוּסַת לֶחֶם עָבָה בָּאֵשׁ, וְנִשְׂרַף מִמֶּנָּה רַק הַצַּד הַחִיצוֹן, וּפְנִים הַלֶּחֶם רָאוּי עֲדַיִן לַאֲכִילָה. אֶת הַחֵלֶק הַפְּנִימִי הַזֶּה מִתְכַּוֵּן לְבַטֵּל כְּשֶׁאוֹמֵר 'שֶׁבַּעֲרָתִי'. (נט)

עֶרֶב פֶּסַח שֶׁחָל בְּשַׁבָּת

כְּשֶׁחָל עֶרֶב פֶּסַח בְּשַׁבָּת, יְשַׁיֵּר לְעַצְמוֹ אֶת הֶחָמֵץ הַצָּרִיךְ לוֹ לִשְׁתֵּי סְעוּדוֹת שַׁבָּת וְאֶת שְׁאָר הֶחָמֵץ יִשְׂרֹף בְּיוֹם שִׁשִּׁי [י"ג נִיסָן], וְטוֹב שֶׁיִּשְׂרֹף כְּמוֹ בְּכָל שָׁנָה - קֹדֶם גְּמַר הַשָּׁעָה הַחֲמִישִׁית [בְּעֶרֶךְ: 11:20 בְּשָׁעוֹן קַיִץ]. (רנה) וְעַיְנֵי בְּדִינִים אֵלּוּ לְהַלָּן (עמוד 141) בְּהַרְחָבָה יוֹתֵר.

הַמּוֹצֵא לֶחֶם עַל הָאָרֶץ

אַף עַל פִּי שֶׁבְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה, כְּשֶׁמּוֹצְאִים לֶחֶם זָרוּק עַל הָאָרֶץ מַגְבִּיהִים אוֹתוֹ (משנ"ב סימן קעא סקי"א), מִכָּל מָקוֹם מִזְּמַן שֶׁחָל אִסּוּר הֶחָמֵץ, וְכָל שֶׁכֵּן בְּחַג הַפֶּסַח עַצְמוֹ, לֹא יִגַּע בּוֹ וְלֹא יַגְבִּיהוּ, כִּי אִם יַגְבִּיהוּ נִמְצָא שֶׁזּוֹכֶה בּוֹ, וְעוֹבֵר [בַּפֶּסַח] עַל אִסּוּר מִן הַתּוֹרָה שֶׁל "לֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ". וַאֲפִלּוּ אִם מִתְכַּוֵּן שֶׁלֹּא לִזְכּוֹת בּוֹ, עֲדַיִן אָסוּר לְהַגְבִּיהוֹ מֵחֲשָׁשׁ שֶׁמָּא יִשְׁכַּח וְיֹאכַל מִמֶּנּוּ. (הריב"ש. קכב)

❧ תַּעֲנִית בְּכוֹרוֹת ❧

זֶכֶר לַנֵּס

נָהֲגוּ הַבְּכוֹרוֹת הַזְּכָרִים לְהִתְעַנּוֹת בְּעֶרֶב פֶּסַח, זֵכֶר לַנֵּס שֶׁהִצִּיל הַקָּבָ"ה אֶת בְּכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל בְּשָׁעָה שֶׁנָּגַף אֶת בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם בְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת. (רו, רטו)

חוֹלֶה

בְּכוֹר שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה חֹלִי שֶׁהוּא אוֹ כְּאֵבֵי עֵינַיִם, פָּטוּר מִלְּהִתְעַנּוֹת, שֶׁבִּמְקוֹם חֹלִי וְצַעַר לֹא גָּזְרוּ רַבּוֹתֵינוּ לְהִתְעַנּוֹת. (רח)

סְעוּדַת מִצְוָה

בְּדוֹרוֹת אֵלּוּ שֶׁיָּרְדָה חֲלָשָׁה לָעוֹלָם, נָהֲגוּ לְהַפְסִיק אֶת הַתַּעֲנִית עַל יְדֵי הִשְׁתַּתְּפוּת בִּסְעוּדַת מִצְוָה כְּסִיּוּם מַסֶּכֶת, בְּרִית מִילָה, פִּדְיוֹן הַבֵּן, בַּר מִצְוָה שֶׁחָל זְמַנּוֹ בְּעֶרֶב פֶּסַח, וְכַדּוֹמֶה. עַל כֵּן הַבְּכוֹרוֹת יַתְחִילוּ לְהִתְעַנּוֹת מֵהַבֹּקֶר, וּלְאַחַר שֶׁיִּשְׁתַּתְּפוּ בִּסְעוּדַת מִצְוָה הֲרֵיהֶם פְּטוּרִים מִן הַתַּעֲנִית וְרַשָּׁאִים יִהְיוּ לֶאֱכֹל כָּל הַיּוֹם. (רח, ריב)

אֲכִילַת כַּזַּיִת

כְּדֵי לְהַפְטֵר מֵהַתַּעֲנִית צָרִיךְ לְכַתְּחִלָּה שֶׁיִּטְעַם הַבְּכוֹר לְפָחוֹת "כַּזַּיִת" [27 גְּרָם] מִסְּעוּדַת הַמִּצְוָה. אִי לְכָךְ, עַל הָאַחֲרָאִים לְשִׁים לֵב לְהָבִיא כִּבּוּד, כְּמִינֵי פֵּרוֹת וּמִגְדָּנוֹת, שֶׁיַּסְפִּיק לְפָחוֹת שְׁעוּר 'כַּזַּיִת' לְכָל בְּכוֹר, וְלֹא יִסְתַּפְּקוּ בַּאֲכִילַת תְּמָרָה

אַחַת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְעַל כָּל פָּנִים אִם לֹא אָכְלוּ הַבְּכוֹרוֹת שָׁם כְּלוּם, לֹא נִפְטְרוּ מֵהַתַּעֲנִית. (מנחת יצחק וויס, שו"ת ויברך דוד. ריב)

שְׁמִיעַת הַסִּיּוּם

בְּכוֹר הַפּוֹטֵר אֶת עַצְמוֹ מִתַּעֲנִית עַל יְדֵי הִשְׁתַּתְּפוּת בְּסִעוּדַת סִיּוּם מַסֶּכֶת, צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁמַע אֶת הַסִּיּוּם וְיִשְׁתַּדֵּל לַהֲבִינוֹ. וְאָמְנָם אִם לֹא שָׁמַע אֶת הַסִּיּוּם מַמָּשׁ, אַךְ הִשְׁתַּתֵּף בְּחֵלֶק מִדְּרָשַׁת הַמְסַיֵּם שֶׁהֶאֱרִיךְ מְעַט בְּדִבְרֵי אַגָּדָה וּמוּסָר, וְרוֹצֶה לִפְטֹר אֶת עַצְמוֹ בָּזֶה מֵהַתַּעֲנִית, אֵין לְמְחוֹת בּוֹ בְּחָזְקָה. וְכָתַב בַּסֵּפֶר נְהַר מִצְרַיִם לְגָאוֹן רַבִּי אַהֲרֹן בֶּן שְׁמְעוֹן, שֶׁאוֹתָם הַלּוֹקְחִים לְבֵיתָם מַאֲכָל מִסְּעוּדַת מִצְוָה כְּדֵי לְהַאֲכִיל לִבְנָם הַבְּכוֹר, רָאוּי לִגְעֹר בָּהֶם בְּנִזִּיפָה שֶׁעוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוָה לַלַּעַג וְקָלֶס, וַהֲרֵיהֶם כְּאוֹכְלִים בְּיוֹם תַּעֲנִיתָם בְּשֹׂאט נָפֶשׁ. (ריב)

מַסֶּכֶת מִשְׁנָיוֹת

סִיּוּם מַסֶּכֶת מִשְׁנָיוֹת [עִם פֵּרוּשׁ בַּרְטְנוּרָא וּקְצָת עִקַּר תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב] נֶחְשָׁב כִּסְעוּדַת מִצְוָה, וּפוֹטֵר מֵהַתַּעֲנִית בְּכוֹרוֹת רַק לַמְסַיֵּם עַצְמוֹ וְלֹא לַשּׁוֹמְעִים. (ר"י)

מַסֶּכְתּוֹת קְטַנּוֹת. חָמֵשׁ. נָבִיא.

סִיּוּם מַסֶּכְתּוֹת קְטַנּוֹת, כְּמוֹ **מַסֶּכֶת סוֹפְרִים** אוֹ **מַסֶּכֶת כַּלָּה**, מוֹעִיל לִפְטֹר מֵהַתַּעֲנִית (פמ"ג). וְכֵן **חָמֵשׁ** אֶחָד (אגרות משה) אוֹ **נָבִיא** אֶחָד (מהר"ש קלוגר). (יבי"א ח"א סימן כו אות י)

הֲבָנַת הָעִנְיָן

אֵין הַסִּיּוּם פּוֹטֵר מִתַּעֲנִית בְּכוֹרוֹת, אֶלָּא דַּוְקָא אִם לָמַד בַּהֲבָנָה, אֲבָל בִּקְרִיאָה בְּלִבַּד לֹא מוֹעִיל. כִּי בִּקְרִיאַת דִּבְרֵי תּוֹרָה בְּלִי הֲבָנָה, אֵינוֹ מְקַיֵּם מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה. (מגן אברהם סימן נ סק"ב. ריא)

כָּתַב מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל בְּשׁוּ"ת יַבִּיעַ אוֹמֵר (חלק א סימן כו אות ט): אִם לוֹמֵד בְּגִרְסָא בִּלְבַד, נִרְאֶה וַדַּאי שֶׁלֹּא נֶחְשָׁב לוֹ לְמִוּד, כְּדֵי לְסַיֵּם בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַמָּגֵן אַבְרָהָם שֶׁבִּקְרִיאַת דִּבְרֵי תּוֹרָה בְּלִי הֲבָנָה, לֹא מְקַיֵּם מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה, וְכֵן כָּתְבוּ בְּשׁוּ"ת עֶמֶק הֲלָכָה, פְּנֵי מֵבִין, שֶׁמָּן רֹאשׁ, מָרָן הַחִיד"א וְעוֹד. וּמִכָּאן תְּשׁוּבָה לִקְצָת אֲנָשִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם סְגֻלָּה לִגְמֹר אֶת כָּל הַשַּׁ"ס בְּתוֹךְ תְּקוּפָה קְצָרָה בְּלִי הֲבָנָה כְּלָל, וְהוּא אֲבוּד זְמַן, וְאֵינוֹ נֶחְשָׁב לָהֶם לְמִוּד, וְאֵין לְךָ בְּטוּל תּוֹרָה גָּדוֹל מִזֶּה. וְכֵן כָּתַב הַגָּאוֹן רַבִּי גַּבְרִיאֵל אִיסְפָּרַאנְסָה. וְטוֹב מְעַט בְּכַוָּנָה מֵהַרְבּוֹת בְּלִי כַּוָּנָה. וְעַל כָּל פָּנִים לְבַטֵּל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִלְּמוּדָם כְּדֵי שֶׁיְּגְמְרוּ אֶת הַשַּׁ"ס גִּרְסָא בְּלִי הֲבָנָה, הוּא אִסּוּר גָּמוּר. וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב בְּסֵפֶר פֶּלֶא יוֹעֵץ (מערכת ידיעה) וז"ל: כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים, שֶׁמִּי שֶׁיָּכוֹל לְפַלְפֵּל בְּחָכְמָה, וְלִקְנוֹת יְדִיעָה חֲדָשָׁה, וּמוֹצִיא הַזְּמַן בְּלִמּוּד תְּהִלִּים וְזוֹהַר, הֲרֵי זֶה נֶחְשָׁב לוֹ בְּטוּל תּוֹרָה. וּבְשׁוּ"ת צֶל"ח בְּשֵׁם סֵפֶר שַׁעֲרֵי חַיִּים נִשְׁאַל עַל מִי שֶׁהִקְדִּישׁ סְכוּם לְתַלְמִיד חָכָם בְּתְנַאי שֶׁיִּלְמַד בְּכָל יוֹם י"ח פְּרָקֵי מִשְׁנָה, וְהַתַּלְמִיד חָכָם שֶׁהִתְחִיל לְקַיֵּם הַתְּנַאי, חָזַר בּוֹ בְּטַעֲנָה שֶׁהוּא לוֹמֵד י"ח פְּרָקִים בְּלִי הֲבָנָה, וְנִכַּר לוֹ לִלְמֹד שְׁמוֹנָה פְּרָקִים עִם פֵּרוּשׁ הַבַּרְטְנוּרָא וְהַתּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב, וְהַמַּקְדִּישׁ טוֹעֵן שֶׁרְצוֹנוֹ יוֹתֵר שֶׁיִּלְמַד י"ח פְּרָקִים, כְּדֵי שֶׁיִּסְיֵּם הַמִּשְׁנָיוֹת בְּכָל חֹדֶשׁ. וְהֵשִׁיב, שֶׁמִּכְּיוָן שֶׁלִּמּוּד מִשְׁנָה בְּלִי הֲבָנָה לֹא נֶחְשַׁב לִמּוּד, יוֹתֵר טוֹב שֶׁיִּקְרָא ח' פְּרָקִים בַּהֲבָנָה וְלֹא בַּאֲמִירָה בְּלִבַּד. ע"כ. וְאָמְנָם מִי שֶׁהוּא פֶּתִי וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהָבִין, יֵשׁ לוֹ שָׂכָר עַל קְרִיאָתוֹ, אַךְ אֵין זֶה נֶחְשָׁב סְעֻדַּת מִצְוָה, וּמִי שֶׁיָּכוֹל לְהָבִין וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵּן, הֲרֵי הוּא כְּמִתְרַפֶּה בְּמְלֶאכֶת שָׁמַיִם. עכת"ד.

וְעַיֵּן בְּסֵפֶר "נֶפֶשׁ הַחַיִּים" לַגָּאוֹן רַבִּי חַיִּים מִוולוֹז'ין זַצ"ל שֶׁכָּתַב, כִּי יֶשְׁנָם שְׁנֵי סוּגֵי בְּטוּל תּוֹרָה – בְּכַמּוּת וּבְאֵיכוּת. בְּכַמּוּת, כְּגוֹן שֶׁיָּכוֹל לִלְמֹד חָמֵשׁ שָׁעוֹת בְּיוֹם וְלוֹמֵד שֵׁשׁ שָׁעוֹת, הֲרֵי זֶה בְּטוּל

תּוֹרָה, אֲבָל יֶשְׁנוֹ אָדָם שֶׁיָּכוֹל לִלְמֹד חָמֵשׁ שָׁעוֹת וְלוֹמֵד חָמֵשׁ שָׁעוֹת, וּבְכָל זֹאת הוּא נֶחְשָׁב מְבַטֵּל תּוֹרָה, הָא כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁיָּכוֹל לִלְמֹד בַּהֲבָנָה טוֹבָה לְעֹמֶק, וְלוֹמֵד בִּשְׁטְחִיּוּת. וּרְאָיָה לָזֶה מִמַּסֶּכֶת מְגִלָּה (ג ע"א) שֶׁאָמְרוּ שָׁם: "מְבַטְּלִים תַּלְמוּד תּוֹרָה, מִפְּנֵי מִקְרָא מְגִלָּה". וְיֵשׁ לְהָבִין, וְכִי מִקְרָא מְגִלָּה אֵין זֶה לִמּוּד תּוֹרָה, הֲלֹא מְגִלַּת אֶסְתֵּר הִיא אַחַת מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה כְּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ? אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁיָּכֹל לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה בַּהֲבָנָה יוֹתֵר וְעוֹזֵב אֶת לִמּוּדוֹ לִקְרֹא מְגִלָּה, יֵשׁ כָּאן בִּטּוּל תּוֹרָה בְּאֵיכוּת, שֶׁהֲרֵי הוּא רַק קוֹרְאָהּ וְלֹא לוֹמְדָהּ כְּשֶׁאָר לִמּוּדָיו שֶׁרָגִיל בָּהֶם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, אַף בְּכָל זֹאת חִדְּשׁוּ חַז"ל שֶׁמְּבַטְּלִים תַּלְמוּד תּוֹרָה בִּשְׁבִיל מִקְרָא מְגִלָּה, כִּי זוֹהִי עַתָּה מִצְוַת הַיּוֹם לְפָרְסֵם אֶת נִסֵּי ה' בָּרַבִּים.

זֹהַר הַקָּדוֹשׁ

סִיּוּם סֵפֶר אֶחָד מֵהַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, עַל אַף שֶׁאֵינוֹ מֻבִין מַה שֶּׁקּוֹרֵא, נֶחְשָׁב כִּסְעוּדַת מִצְוָה. וּכְבָר כָּתַב הַגָּאוֹן הַחִיד"א, שֶׁהַקְּרִיאָה בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ מְסֻגֶּלֶת לְהָאִיר אֶת הַנֶּפֶשׁ וַאֲפִלּוּ אִם יִטְעֶה בִּקְרִיאָתוֹ, וְהוּא תִּקּוּן גָּדוֹל לַנְּשָׁמָה. וְכֵן אָמַר רַבֵּנוּ הָאֲרִ"י זַ"ל לְבַעַל תְּשׁוּבָה אֶחָד לִלְמֹד בְּכָל יוֹם חֲמִשָּׁה דַּפִּים בַּזֹּהַר, אַף שֶׁאֵינוֹ מֵבִין מַה שֶּׁאוֹמֵר. וְכֵן הוֹרָה הַגָּאוֹן רַבִּי בֶּן צִיּוֹן אַבָּא שָׁאוּל זַצַ"ל לְמִי שֶׁהָיָה קָשֶׁה לוֹ לְהָבִין גְּמָרָא. (ריא)

בְּכוֹר קָטָן

יֵשׁ נוֹהֲגִים שֶׁהָאַבָּא מִתְעַנֶּה עֲבוּר בְּנוֹ בְּכוֹרוֹ כְּשֶׁהוּא קָטָן. וְאָמְנָם, גַּם בְּמִקּוֹמוֹת שֶׁלֹּא נָהֲגוּ כֵּן, טוֹב שֶׁהָאַבָּא יִשְׁתַּתֵּף בְּסִיּוּם מַסֶּכֶת עַד שֶׁיַּגִּיעַ בְּנוֹ לְגִיל מִצְוֹת. וּבְאֹפֶן שֶׁגַּם הָאַבָּא בְּעַצְמוֹ בְּכוֹר, הַמְנָהָג בְּהַרְבֵּה קְהִלּוֹת שֶׁהָאִמָּא מִתְעַנָּה עֲבוּר בְּנָהּ. וְטוֹב שֶׁתִּשְׁתַּתֵּף לְהִשְׁתַּתֵּף בְּסִיּוּם מַסֶּכֶת, וּבָזֶה תִּפָּטֵר מֵהַתַּעֲנִית. (ריד)

בְּכוֹר שֶׁטָּרַם מָלְאוּ לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם לְלִדָּתוֹ, אֵין אָבִיו צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת עֲבוּרוֹ. וְאִם מִתְאַפְּשֵׁר לָאַבָּא בְּקַלּוּת, טוֹב שֶׁיִּשְׁתַּתֵּף בְּסִיּוּם מַסֶּכֶת. (ריד)

אָבֵל

מֻתָּר לִבְכוֹר שֶׁהוּא אָבֵל בְּתוֹךְ הַשִּׁבְעָה, לְהִשְׁתַּתֵּף בִּסְעוּדַת סִיּוּם מַסֶּכֶת, כְּדֵי לְהִפָּטֵר מִתַּעֲנִית בְּכוֹרוֹת. וְאִם לֹא הִתְאַפְּשֵׁר לוֹ לְהִשְׁתַּתֵּף בְּסִיּוּם מַסֶּכֶת, וְקָשֶׁה לוֹ הַתַּעֲנִית, יִפְדֶּה אֶת הַתַּעֲנִית בִּצְדָקָה, דְּהַיְנוּ שֶׁיִּתֵּן מְחִיר סְעוּדָה אַחַת לַעֲנִיִּים, וְרַשַּׁאי לֶאֱכֹל. (חזו"ע אבלות ג קטז. ב שנה. ריג)

וְאָמְנָם, כֵּיוָן שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, עַל כֵּן בְּעֵת שֶׁמְּבָאֲרִים אֶת הַסִּיּוּם, טוֹב שֶׁיַּסִּיחַ דַּעְתּוֹ וְיֹאמַר בְּלַחַשׁ דְּבָרִים שֶׁהוּא מַתָּר בָּהֶם, כְּפִסּוּקֵי תְּפִלָּה וְכַדּוֹמֶה. כִּי בְּעֶצֶם הִשְׁתַּתְּפוּתוֹ בַּסִּיּוּם, הֲרֵיהוּ נִפְטָר מֵהַתַּעֲנִית. וּבְסֵפֶר אָז נִדְבְּרוּ כָּתַב, אָנוּ נוֹהֲגִים שֶׁגַּם אִם הַשּׁוֹמְעִים אֵינָם מְבִינִים כְּלָל אֶת הַסִּיּוּם, מִקִּילִים לְפוֹטְרָם מִן הַתַּעֲנִית. וְאוּלָם טוֹב שֶׁיִּתְרֹם הָאֵבֶל לְצֹרֶךְ הַסְּעוּדָה שֶׁבָּזֶה כָּתַב הַיַּעַבֵ"ץ שֶׁרַשָּׁאִים הַתּוֹרְמִים לְהִשְׁתַּתֵּף בִּסְעוּדַת הַסִּיּוּם בְּחִדָּשׁ אָב וְלֶאֱכֹל בָּשָׂר אַף שֶׁאֵינָם מְבִינִים. וכמבואר בחוברת "האבלות בהלכה ובאגדה".

עֶרֶב פֶּסַח שֶׁחָל בְּשַׁבָּת

כְּשֶׁחָל עֶרֶב פֶּסַח בְּשַׁבָּת, הַמְנָהָג לְהַקְדִּים אֶת הַתַּעֲנִית לְיוֹם חֲמִישִׁי י"ב בְּנִיסָן. וְהַמֻּקָּל בְּמָקוֹם צָרֵךְ שֶׁלֹּא לְהִתְעַנּוֹת, יֵשׁ לוֹ עַל מַה לִּסְמֹךְ. וּבְכָל אֹפֶן יְכוֹלִים לְהִשְׁתַּתֵּף בִּסְעוּדַת מִצְוָה כְּבְכָל שָׁנָה. וְהַמִּתְעַנֶּה בִּשְׁבִיל בְּנוֹ קָטָן, רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לְהִתְעַנּוֹת. (רטו)

ההכנות לחג

הוצאות החג

כָּל הַמַּרְבֶּה בְּהוֹצָאוֹת לְכְבוֹד הֶחָג, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְלֹא יִדְאַג עַל הַכְּסָפִים שֶׁמּוֹצִיא, כִּי הַכֹּל יֶחְזַר לוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל: "כָּל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם קְצוּבִים לוֹ מִתְּשְׁרֵי וְעַד תְּשְׁרֵי, חוּץ מִתְּשְׁרֵי"י". דְּהַיְנוּ שֶׁהַקָּבָּ"ה קוֹצֵב לָאָדָם ב-א' לְחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי שֶׁהוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כַּמָּה פַּרְנָסָה יַרְוִיחַ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה הַבָּא, חוּץ מֵהַהוֹצָאוֹת שֶׁל **תִּשְׁרֵי**, שֶׁהֵם: **תּוֹרָה**, **שַׁבָּתוֹת**, **רָאשֵׁי** חֳדָשִׁים, **יָמִים** טוֹבִים, שֶׁבְּאֵלּוּ אִם יְבַזְבֵּז יוֹתֵר, יְקַבֵּל יוֹתֵר, וְאִם יְבַזְבֵּז פָּחוֹת, יְקַבֵּל פָּחוֹת. (מסכת ביצה טז ע"א)

ג' מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁהֵן סְגֻלָּה נִפְלָאָה לְהוֹצָאוֹת הֶחָג בְּשֶׂפַע וְהֶרְוָחָה

הַמַּגִּיד מִקּוֹז'נִיץ זִיעֶ"א נָהַג לְסַפֵּר אֶת ג' הַסִּפּוּרִים דְּלְהַלָּן בְּ"שַׁבָּת מְבָרְכִים" שֶׁל חֹדֶשׁ נִיסָן, בְּאוֹמְרוֹ שֶׁזּוֹ סְגֻלָּה גְּדוֹלָה שֶׁיִּהְיֶה לָאָדָם שֶׂפַע לְהוֹצָאוֹת הֶחָג בְּהַרְוָחָה. עַל כֵּן, יִשְׁתַּדֵּל כָּל אָדָם לְסַפֵּר סִפּוּרִים אֵלּוּ לִבְנֵי בֵּיתוֹ וַחֲבֵרָיו, וְיִזְכּוּ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם לְשֶׂפַע טוֹבָה וּבְרָכָה.

א. בְּזְמַנּוֹ שֶׁל הַצַּדִּיק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִלִּיזֶ'נְסְק זִיעֶ"א, הָיָה יְהוּדִי עוֹשֶׂה יַיִן שָׂרָף וּמוֹכְרוֹ בַּעֲיָרוֹת אֲחֵרוֹת. אֲבָל כְּיָוֹן שֶׁהַמַּס שֶׁהָיָה נִדְרָשׁ לְשַׁלֵּם בַּגְּבוּלוֹת הָיָה יָקָר מְאֹד, הוּא הָיָה מַחְבִּיא אֶת חָבִיּוֹת הַיַּי"שׁ. פַּעַם אַחַת לִפְנֵי פֶּסַח, כְּשֶׁהַיְּהוּדִי עָבַר אֶת הַגְּבוּל, תָּפְסוּ אוֹתוֹ הַמּוֹכְסִים וְלָקְחוּ מִמֶּנּוּ אֶת הַיַּי"שׁ, כְּשֶׁהֵם אוֹמְרִים לוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לְעָנְשׁ גָּדוֹל עָבוּר זֶה. הַיְּהוּדִי נִשְׁבַּר בְּקִרְבּוֹ, כִּי הַיַּי"שׁ הָיָה שָׁוֶה מְאֹד הַרְבֵּה כֶּסֶף, וְעִם הַכֶּסֶף הוּא תִּכְנֵן לִקְנוֹת הַכֹּל לִכְבוֹד יוֹם טוֹב פֶּסַח, אֲזַי הוּא נָסַע לְרַבִּי אֱלִימֶלֶךְ וּבִבְכִיּוֹת גְּדוֹלוֹת סִפֵּר לוֹ אֶת צָרָתוֹ. הַצַּדִּיק הִרְגִּיעוּ וְאָמַר לוֹ שֶׁיֵּלֵךְ לַמּוֹכְסִים שֶׁיּוֹשְׁבִים בַּגְּבוּל וְיֹאמַר לָהֶם שֶׁיִּטְעֲמוּ מֵהַמַּשְׁקֶה שֶׁבָּחֲבִיּוֹת וְיִרְאוּ שֶׁהֵם מַיִם פְּשׁוּטִים וְלֹא יַי"שׁ, וְאָכֵן עָשָׂה הַיְּהוּדִי כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ הַצַּדִּיק וְהָלַךְ לַמּוֹכְסִים וּבִקְּשָׁם שֶׁיִּטְעֲמוּ מֵהֶחָבִיּוֹת, וְאָכֵן הַמּוֹכְסִים טָעֲמוּ וְרָאוּ שֶׁהֵם מַיִם פְּשׁוּטִים וְהֶחֱזִירוּ לוֹ אֶת הֶחָבִיּוֹת. הַיְּהוּדִי רָץ לָרַבִּי וְאָמַר בְּבִכְיוֹת: "הַיִּילִיגְעֶר רַבִּי, אֵכֶן נִצַּלְתִּי מֵהָעֹנֶשׁ שֶׁל הַעֲבָרַת יַי"שׁ, אֲבָל עַכְשָׁו מֵהֵיכָן יִהְיֶה לִי כֶּסֶף לְהוֹצָאוֹת יוֹם טוֹב פֶּסַח? כִּי אִם זֶה הָיָה יַי"שׁ הָיִיתִי מַרְוִיחַ, אֲבָל אִם זֶה מַיִם מִי יִרְצֶה לִקְנוֹת זֹאת?". הַצַּדִּיק אָמַר לוֹ שֶׁיִּטְעַם שׁוּב מֵהַמַּשְׁקֶה שֶׁבָּחֲבִיּוֹת, וְהוּא טָעַם וְאָכֵן זֶה הָיָה יַי"שׁ. **וְלַיְּהוּדִי הָיְתָה הַרְוָחָה גְּדוֹלָה לִקְנוֹת מִכֹּל טוּב לִכְבוֹד יוֹם טוֹב, וְהָיָה לוֹ פֶּסַח שָׂמֵחַ.**

ב. הָיָה יְהוּדִי שֶׁפַּרְנָסָתוֹ הָיְתָה עַל יְדֵי עֲבוֹדָה אֵצֶל הַפָּרִיץ, פַּעַם אַחַת הַפָּרִיץ קָרָא לַיְּהוּדִי וְאָמַר לוֹ: נָכוֹן שֶׁבִּלְעָדַי אֵין לְךָ פַּרְנָסָה? אֱמֶת שֶׁאִם אֲנִי לֹא הָיִיתִי נוֹתֵן לְךָ כֶּסֶף, הָיִיתָ מֵת מֵרָעָב? הַיְּהוּדִי הָיָה תָּם וְיָשָׁר, הוּא עָנָה לַפָּרִיץ: מָה זֶּה? פַּרְנָסָתִי הִיא מִמְּךָ?! לֹא! פַּרְנָסָתִי לֹא מִמְּךָ! הַקָּבָּ"ה שֶׁבָּרָא אֶת הָעוֹלָם הוּא הַמְפַרְנֵס אֶת הָעוֹלָם, וּבִכְלָלָם אוֹתִי, וְהוּא הִנּוֹתֵן לִי מָה שֶׁאֲנִי צָרִיךְ, וְאַתָּה הַשָּׁלִיחַ מְשֻׁמָּשׁ לָתֵת לִי, וְאִם לֹא אַתָּה, אֲזַי יֵשׁ לַה' הַרְבֵּה שְׁלוּחִים אֲחֵרִים לָתֵת לִי פַּרְנָסָתִי וְהִצְטָרְכוּתִי. כְּשֶׁהַפָּרִיץ שָׁמַע אֶת תְּשׁוּבַת הַיְּהוּדִי הִתְמַלֵּא כַּעַס וְצִוָּה לִזְרֹק אֶת הַיְּהוּדִי מִבֵּיתוֹ, וְאָמַר לוֹ שֶׁיּוֹתֵר לֹא יָבוֹא לַעֲבֹד אֶצְלוֹ, וְכָךְ הוּא יִרְאֶה מִי הַנּוֹתֵן לוֹ פַּרְנָסָתוֹ. וְזֶה הָיָה בַּזְּמַן שֶׁלִּפְנֵי פֶּסַח, הַיְּהוּדִי נִהְיָה בַּעֲנִיּוּת גְּדוֹלָה, וְלֹא הָיָה לוֹ עִם מָה לִקְנוֹת אֶת צָרְכֵי הַיּוֹם טוֹב הַקָּרֵב וּבָא, אֹכֶל, שְׁתִיָּה וּמַלְבּוּשִׁים. הַפָּרִיץ הָיָה גְּבִיר גָּדוֹל וְהָיָה לוֹ אוֹצָר עִם מַטְבֵּעוֹת

שֶׁל זָהָב, וְדַרְכּוֹ הָיָה לִבְדֹּק וּלְנַקּוֹת הַמַּטְבֵּעוֹת עִם רוֹק הַפֶּה. לַפָּרִיץ הָיָה קוֹף שֶׁדַּרְכּוֹ לְחַקּוֹת אַחַר בְּנֵי אָדָם, וּכְשֶׁהַפָּרִיץ הָיָה מַכְנִיס אֶת הַמַּטְבֵּעוֹת לַפֶּה, זֶה הָיָה נִרְאֶה שֶׁהוּא אוֹכֵל אֶת זֶה, וְכָךְ הַקּוֹף חִקָּה אֶת הַפָּרִיץ וּבָלַע מַטְבֵּעוֹת רַבּוֹת, עַד שֶׁנֶּחֱנַק מִמִּלּוּי הַמַּטְבֵּעוֹת וּמֵת. כְּשֶׁהַפָּרִיץ רָאָה שֶׁהַקּוֹף מֵת, צִוָּה עַל מְשָׁרְתוֹ לְקַחַת אֶת הַקּוֹף - הַפָּגֻר וּלְזָרְקוֹ אֵצֶל הַיְּהוּדִי, כְּדֵי לְהַפְחִידוֹ וּלְצַעֲרוֹ. כְּשֶׁהַיְּהוּדִי שָׁמַע קוֹל נְפִילָה בְּבֵיתוֹ וְרָאָה אֶת הַשֵּׂק עִם הַקּוֹף - הַפָּגֻר בְּתוֹכוֹ, הוּא פָּחַד שֶׁחֲלִילָה זוֹ לֹא תִּהְיֶה עֲלִילָה כְּמוֹ שֶׁהַגּוֹיִים הָיוּ נוֹהֲגִים בְּכָל הַדּוֹרוֹת בְּעֶרֶב פֶּסַח לְהַעֲלִיל עַל הַיְּהוּדִים עֲלִילַת דָּם, וְלָכֵן הוּא מִיָּד רָצָה לִזְרֹק אֶת הַנְּבֵלָה מִבֵּיתוֹ. כְּשֶׁהוּא מֵרִים אֶת שַׂק הַנְּבֵלָה הוּא שׁוֹמֵעַ קוֹל שֶׁל בַּרְזֶל נוֹפֵל וּמִתְגּוֹלֵל וְהִנֵּה זֶה מַטְבֵּעוֹת זָהָב נוֹפְלוֹת, וְכָךְ עוֹד וְעוֹד מַטְבֵּעוֹת זָהָב נוֹפְלוֹת. הַיְּהוּדִי הִתְמַלֵּא שִׂמְחָה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בְּרֶוַח עַל הוֹצָאוֹת חַג הַפֶּסַח וְעוֹד יִשָּׁאֵר לוֹ, וְהוּא הוֹדָה וְהִלֵּל לַה' יִתְבָּרַךְ. כְּשֶׁהַגּיעַ לֵיל הַסֵּדֶר, הַפָּרִיץ שׁוֹלֵחַ אֶת מְשָׁרְתּוֹ שֶׁיִּרְאֶה הֲאִם יֵשׁ מַשֶּׁהוּ לֶאֱכֹל בְּבֵית הַיְּהוּדִי, בְּיוֹדְעוֹ שֶׁאִם אֵין עֲבוֹדָה - אֵין פַּרְנָסָה. הַמְּשָׁרֵת הוֹלֵךְ וְרוֹאֶה בַּיִת מוּאָר עִם כָּל טוּב עַל הַשֻּׁלְחָן, מַלְבּוּשִׁים מְיֻחָדִים וְכוּ', הוּא חוֹזֵר לַפָּרִיץ וּמְסַפֵּר לוֹ מָה שֶׁהוּא רָאָה, הַפָּרִיץ הִסְתַּקְרֵן לָדַעַת מֵהֵיכָן הָיָה לַיְּהוּדִי כָּל כָּךְ כֶּסֶף לְקִנּוֹת הַכֹּל, הוּא קָרָא לַיְּהוּדִי וּשְׁאָלוֹ: "מֵהֵיכָן הָיָה לְךָ מָמוֹן לִקְנוֹת כָּל הַיֹּקֶר וְהַתִּפְאֶרֶת?", הַיְּהוּדִי סִפֵּר לוֹ אֶת כָּל הַסִּפּוּר עִם הַקּוֹף - הַפָּגֻר, שֶׁנִּזְדַּרֵךְ לְבֵיתוֹ עִם מַטְבֵּעוֹת. כְּשֶׁהַפָּרִיץ שָׁמַע זֹאת הוּא נֶחֱרַד כִּי אָכֵן נִתְוַדַּע סִבַּת מוֹתוֹ שֶׁל הַקּוֹף, וְהַמַּטְבֵּעוֹת שֶׁהָיוּ לְרֶוַח הַיְּהוּדִי הֵן מִטַּבְעוֹתָיו, וְאָמַר, אָכֵן כָּעֵת אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁה' הוּא הַמְפַרְנֵס. **וַלַּיְּהוּדִי הָיְתָה הָרְוָחָה גְּדוֹלָה לְקִנּוֹת מִכָּל טוּב לִכְבוֹד יוֹם טוֹב, וְהָיָה לוֹ פֶּסַח שָׂמֵחַ.** [הַסִּפּוּר הַשְּׁלִישִׁי יוּבָא לְהַלָּן בַּעֲרִיכַת לֵיל הַסֵּדֶר - "דַּיֵּינוּ" (עמוד 156).]

לִשְׂמֹחַ וּלְשַׂמֵּחַ

נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה (דברים טז יד-טו): "**וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ** אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ, וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: שִׁבְעַת יָמִים תָּחֹג לַה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה', כִּי יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ, **וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ**". וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם (פ"ו מהלכות יום טוב הלכה יז): חַיָּב אָדָם לִהְיוֹת שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב בַּמּוֹעֵד, הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבְנֵי בֵיתוֹ וְכָל הַנִּלְוִים אֵלָיו. וּמִצְוָה שֶׁיְּשַׂמַּח לְכָל אֶחָד כְּפִי הֶרְאוּי לוֹ, כֵּיצַד? הַקְּטַנִּים נוֹתֵן לָהֶם קְלִיּוֹת וֶאֱגוֹזִים וּמַמְתַּקִּים; וְהַנָּשִׁים קוֹנֶה לָהֶן בְּגָדִים וְתַכְשִׁיטִים נָאִים כְּפִי מָמוֹנוֹ; וְהָאֲנָשִׁים אוֹכְלִים בָּשָׂר וְשׁוֹתִים יַיִן. ע"כ. (החינוך מצוה תפח)

וְהֵעִיד רַבִּי חַיִּים וִיטָאל עַל רַבֵּנוּ הָאֲרִ"י (שער המצוות לז ע"ב), וְזוֹ לְשׁוֹנוֹ: בְּעִנְיַן מִדַּת הַנְּדִיבוּת וְהַגְּוָתָרְנוּת רָאִיתִי לְמוֹרִי זַ"ל, שֶׁלֹּא הָיָה חוֹשֵׁשׁ בְּעַצְמוֹ לְהִתְכַּבֵּד בְּמַלְבּוּשִׁים נָאִים יוֹתֵר מִדַּי, גַּם בְּמַאֲכָלוֹ הָיָה אוֹכֵל דָּבָר מוּעָט מְאֹד, אֲבָל בְּמַלְבּוּשֵׁי אִשְׁתּוֹ הָיָה זָהִיר מְאֹד לְכָבְדָהּ וּלְהַלְבִּישָׁהּ, וְהָיָה מַפִּיק כָּל רְצוֹנָהּ, אַף אִם לֹא הָיְתָה יָדוֹ מַשֶּׂגֶת כָּל כָּךְ. עכ"ל. וּפְשׁוּט וּבָרוּר, שֶׁכָּל מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל לְהָפִיק אֶת רְצוֹן הָאִשָּׁה, הוּא בְּמַלְבּוּשִׁים צְנוּעִים הַהוֹלְמִים אֶת הֲלָכָה, וְלֹא חַס וְשָׁלוֹם בִּבְגָדִים צְמוּדִים וּקְצָרִים וְכַיּוֹצֵא בהם, שֶׁהַלּוֹבֶשֶׁת אוֹתָם עוֹבֶרֶת עַל אִסּוּרֵי תּוֹרָה חֲמוּרִים, וּמַכְשִׁילָה אֶת הָרַבִּים בְּאִסּוּר הַתּוֹרָה "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם". וְדֵי בָּזֶה לְמֵבִין. [וְעַיֵּן בְּחוֹבֶרֶת הַנִּפְלָאָה "לִהְיוֹת אִתָּ" מִסְּדֶרֶת הַחוֹבְרוֹת "בַּהֲלָכָה וּבְאַגָּדָה", שֶׁשָּׁם מְבֹאָר מָה הֵם כְּלָלֵי הַהֲלָכָה בְּבִגְדֵי הַנָּשִׁים. וּבְחַסְדֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, נָשִׁים רַבּוֹת אַחַר שֶׁלָּמְדוּ בַּחוֹבֶרֶת, זָרְקוּ אֶת בִּגְדֵיהֶן שֶׁאֵינָם כַּהֲלָכָה, וְהֵחֵלּוּ לִלְבּשׁ כַּדָּת וְכַהֲלָכָה, וְכָלָּן מְעִידוֹת שֶׁשִּׂמְחָה רַבָּה אוֹפֶפֶת אוֹתָן בְּכָל יוֹם, וּמַרְגִּישׁוֹת סִפּוּק וְהַרְגָּשָׁה נַעֲלָה וּרְוָחָנִית, כִּבַת מֶלֶךְ אֲמִתִּית.]

"וְהַנְּשִׁים בָּרְאוּ לָהֶם"

בְּפָרוֹס חַג הַפֶּסַח, בְּקִשָּׁה הָרַבָּנִית מַרְגָּלִית יוֹסֵף ז"ל אֶשֶׁת מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זְצוּק"ל, לִרְכֹּשׁ לְעַצְמָהּ תַּכְשִׁיט יָפֶה לַחַג, מֵחֲנוּת תַּכְשִׁיטִים גְּדוֹלָה שֶׁנִּפְתְּחָה בִּירוּשָׁלַיִם בְּסוֹף שְׁנוֹת הַשִּׁבְעִים. כְּשֶׁבִּקְּשָׁה מִמָּרָן כֶּסֶף, שְׁאֲלָהּ: "כַּמָּה זֶה יַעֲלֶה?" הֵשִׁיבָה "300 דוֹלָר, אוּלַי קְצָת יוֹתֵר, 500 דוֹלָר", הֶעֱרִיכָה. מִיָּד שָׁלַף מָרָן 500 דוֹלָר וְנָתַן לָהּ, וְהִיא יָצְאָה עִם יְלָדֶיהָ לַחֲנוּת הַתַּכְשִׁיטִים.

לְאַחַר שֶׁסִּקְּרָה אֶת הַמַּצָּע, בָּחֲרָה בְּזוּג עֲגִילִים מְשֻׁבָּצִים בְּיַהֲלוֹמִים, אַךְ הִתְבָּרֵר לָהּ לְאַכְזָבָתָהּ שֶׁמְּחִירָם 1,000 דוֹלָר. "חֲבָל" אָמְרָה "זֶה יָקָר מִדַּי, וְאַבָּא יִרְאֶה בָּזֶה בִּזְבּוּז מְיֻתָּר".

הַבֵּן הַגָּאוֹן הַגָּדוֹל רַבִּי דָּוִד שְׁלִיטָ"א, שָׁמַע זֹאת וּמִיָּד חָמַק מֵהַחֲנוּת, וְסִפֵּר זֹאת לְאָבִיו. מָרָן שָׁלַח מִיָּד עֲשָׂרָה שְׁטָרוֹת שֶׁל מֵאָה דוֹלָר וּמְסָרָם לִידֵי בְּנוֹ רַבִּי דָּוִד וְאָמַר לוֹ "לֵךְ תְּקָנֶה זֹאת לְאִמָּא וּבְתָּנַאי שֶׁזֶּה יִהְיֶה הַפְּתָעָה, וְשֶׁזֶּה יִהְיֶה בְּסוֹד". וְאָכֵן בְּעֶרֶב חַג מָסַר לָהּ מָרָן אֶת הַהַפְתָּעָה, זוּג הָעֲגִילִים שֶׁבָּחֲרָה, וְשָׂמַח שֶׁשִּׂמַּח אֶת הַהֲלָכָה בְּהִדּוּר, שֶׁהַבַּעַל חַיָּב לְשַׂמֵּחַ אֶת רַעְיָתוֹ בְּתַכְשִׁיטִים אוֹ בִּבְגָדִים חֲשׁוּבִים.

כָּתַב הָרַמְבַּ"ם: "וּכְשֶׁאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בְּמוֹעֵד, חַיָּב לְהַאֲכִיל לַגֵּר, לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה עִם שְׁאָר הָעֲנִיִּים הָאֻמְלָלִים, אֲבָל מִי שֶׁנּוֹעֵל דַּלְתוֹת בֵּיתוֹ וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה עִם בָּנָיו וְאִשְׁתּוֹ וְאֵינוֹ מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה לָעֲנִיִּים וּלְמָרֵי נֶפֶשׁ, אֵין זוֹ שִׂמְחַת מִצְוָה, אֶלָּא שִׂמְחַת כְּרֵסוֹ".

אֵין שִׂמְחָה גְּדוֹלָה וּמְפֹאָרָה אֲצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא לְשַׂמֵּחַ לֵב עֲנִיִּים וְיִתּוֹמִים וְאַלְמָנוֹת וְגֵרִים, שֶׁהַמְשַׂמֵּחַ לֵב הָאֻמְלָלִים הָאֵלּוּ, דּוֹמֶה לַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים' (רמב"ם הלכות מגילה פרק ב הלכה יז). וְכָתַב בְּסֵפֶר הַחִנּוּךְ (מצוה תפח): **"הָעוֹבֵר עַל זֶה וְאֵינוֹ מְשַׂמֵּחַ אֶת עַצְמוֹ וּבְנֵי בֵּיתוֹ וְהָעֲנִיִּים כְּפִי יְכָלְתּוֹ לְשֵׁם מִצְוַת הָרֶגֶל, בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה".**

אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל

סִפֵּר רַבִּי מֵאִיר רְפָאֵל זַצַ"ל מִיַּזְד: כְּשֶׁעָלִיתִי לִירוּשָׁלַיִם בִּשְׁנַת תרפ"ג, דָּרְתִּי בְּאוֹתָהּ חָצֵר יַחַד עִם הָרַב אַבְרָהָם עַדָּס זַצַ"ל, הָרַב הָיָה גֶּר לְמַעְלָה - וַאֲנִי לְמַטָּה. פְּעָמִים הָיָה קוֹרֵא לִי לַעֲשׂוֹת לוֹ אֵיזוֹ עֲבוֹדָה בְּבֵיתוֹ, וְהָיָה מְשַׁלֵּם לִי שָׂכָר כִּפְלַיִם. וְהָיִיתִי אוֹמֵר לוֹ: אֲדוֹנִי הָרַב, זֶה יוֹתֵר מִדַּי, הַשָּׂכָר שֶׁנָּתַתָּ לִי. וְהָיָה מֵשִׁיב לִי: כָּתוּב בַּתּוֹרָה, "וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר", וּמָה הַגֵּר שֶׁבָּא בְּמַקְלוֹ וּבְתַרְמִילוֹ כָּל כָּךְ צָרִיךְ לְאוֹהֲבוֹ - אֲנַחְנוּ, בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְאַתָּה, שֶׁשָּׁמְתָּ נַפְשְׁךָ בְּכַפְּךָ וּבָאתָ מֵחוּץ לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלִירוּשָׁלַיִם, לֹא כָּל שֶׁכֵּן!? וְתָמִיד הָיָה מַמְצִיא לִי אֵיזוֹ עֲבוֹדָה שֶׁלֹּא אֶפְלוּ שְׁנֵי גְּרוּשׁ, וְהָיָה מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה גְּרוּשׁ.

פַּעַם, בְּעֶרֶב חָג, לֹא הָיְתָה לִי פְּרוּטָה בַּכִּיס אֲפִלּוּ כְּדֵי לִקְנוֹת יָרָק, וְהָיִיתִי עוֹמֵד בְּרְחוֹבוֹת נָע וָנָד, זֶה קוֹנֶה וְזֶה מוֹכֵר, וְזָלְגוּ עֵינַי דְּמָעוֹת בַּסֵּתֶר. הָרַב עָבַר בַּדֶּרֶךְ וְקָרָא אוֹתִי: "מֵאִיר, מֵאִיר, בֹּא". נִגַּשְׁתִּי אֵלָיו, וְאָמַר לִי: "בֹּא לְבֵיתִי וְנַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן כַּמָּה כֶּסֶף אֲנִי חַיָּב לְךָ". הֵשַׁבְתִּי לוֹ: "אֲדוֹנִי הָרַב, אֵין לִי שׁוּם חֶשְׁבּוֹן, יַעַן מַה שֶּׁעָבַדְתִּי לְךָ שִׁלַּמְתָּ לִי כִּפְלַיִם!" אָמַר לִי: "לֹא, יֵשׁ לָנוּ חֶשְׁבּוֹן, בֹּא אֵלַי לַבַּיִת". הָלַכְתִּי אִתּוֹ וְנָתַן לִי עֶשְׂרִים

וַחֲמִשָּׁה גְּרוּשׁ, וְאָמַר לִי: "לֵךְ תַּעֲשֶׂה הוֹצָאוֹת יוֹם טוֹב הַקָּדוֹשׁ". אָמַרְתִּי לוֹ: "אֲדוֹנִי, מַדּוּעַ תִּתֵּן לִי? הֲלֹא אֵינְךָ חַיָּב לִי כְּלוּם!" הֵשִׁיב לִי: "לֵךְ תִּקְנֶה מִצְרָכִים לִכְבוֹד יוֹם טוֹב!"

אָז הִרְגַּשְׁתִּי בְּוַדַּאי שֶׁהָרַב יֵשׁ לוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְהָיוּ בְּעֵינַי עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה גְּרוּשׁ אֵלּוּ כְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ לִירוֹת [פִּי מֵאָה], וְשָׂמַחְתִּי כְּמוֹצֵא שָׁלָל רַב. (מעיין המועד סוכות שכא)

בַּל נִשְׁאַר עַבְדֵי פַּרְעֹה

רָגִיל הָיָה מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זְצוּק"ל לְבָאֵר בְּדֶרֶךְ הֲלָצָה אֶת הַקֶּשֶׁר שֶׁבֵּין שָׁלוֹשׁ פְּסָקָאוֹת אֵלּוּ בַּאֲמִירַת הַהַגָּדָה: הָא לַחְמָא עַנְיָא, מָה נִשְׁתַּנָּה, עֲבָדִים הָיִינוּ. כִּי הִנֵּה הַבֵּן מִתְפַּלֵּא עַל אָבִיו שֶׁאוֹמֵר: "הָא לַחְמָא עַנְיָא... כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיכוֹל", שֶׁנַּעֲשָׂה בְּפֶתַע פִּתְאוֹם נָדִיב לֵב וּבַעַל הַכְנָסַת אוֹרְחִים, מָה שֶׁלֹּא נִשְׁמַע מִמֶּנּוּ בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה, שֶׁהוּא רָגִיל לִבְרֹחַ לִרְחוֹב אַחַר מִפְּנֵי הָעֲנִיִּים לְבַל יִפְגְּעוּ בּוֹ וִיבַקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ נְדָבָה, וְלָכֵן שׁוֹאֵל לְאָבִיו: "מָה נִשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת" שֶׁנַּעֲשֵׂית נָדִיב וְ"לָארג'" כָּל כָּךְ? וְיהִי כְּמֵשִׁיב אוֹתוֹ: "עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם", וּמִמֶּנּוּ לָמַדְנוּ, מָה פַּרְעֹה אוֹמֵר וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, גּוֹזֵר וְאֵינוֹ מְקַיֵּם, אַף אֲנִי אוֹמֵר בַּפֶּה וְאֵינִי עוֹשֶׂה...

וּמִכָּאן מוּסָר הַשֵּׂכֶל עַל אוֹתָם שֶׁאֵינָם מְמַלְּאִים אֶת חוֹבָתָם בֶּאֱמֶת וָצֶדֶק, וְנִמְנָעִים מִלָּתֵת "קְמָחָא דְּפִסְחָא" לְמוֹסָדוֹת הַתּוֹמְכִים בַּעֲנִיִּים, לִקְרַאת חַג הֶחָרוּת. וְהַחַי יִתֵּן אֶל לִבּוֹ לְבַל יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֶׂה פַּרְעֹה שֶׁאוֹמֵר וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה. וּבָזֶה יֵשׁ לְבָאֵר מָה שֶׁמַּקְדִּימִים לוֹמַר לְפָנֵי סְעוּדַת לֵיל פֶּסַח: "הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי ה'" וְלֹא עַבְדֵי פַּרְעֹה, לְבַל נִתְנַהֵג בַּאֲמִירַת "כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיכוֹל" כְּעַבְדֵי פַּרְעֹה, לִסְגֹּר הַדֶּלֶת אַחֲרָיו. (חזו"ע הגדה של פסח עמוד יב)

בִּזְמַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיְתָה מִצְוָה עַל יִשְׂרָאֵל לְשַׂמֵּחַ אֶת הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם [שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה... וְהַלֵּוִי"], מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ עוֹבְדִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וּמוֹרִים הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל". וּבִזְמַנֵּנוּ, שֶׁאֵין עֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, **מִצְוָה לְשַׂמֵּחַ אֶת הָאַבְרֵכִים שֶׁלּוֹמְדִים תּוֹרָה יוֹמָם וָלַיְלָה**, וּמוֹרִים הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם בִּמְקוֹם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (מסכת מנחות קי ע"א): תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ עוֹסְקִים בַּעֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. (בנין שלמה להגר"ש הכהן מוילנא. חזו"ע יו"ט צט)

בִּזְכוּת מִצוַת הַצְּדָקָה זָכָה לִפְרִי בִּטְנָהּ

רָגִיל הָיָה מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל לְסַפֵּר אֶת הַמַּעֲשֶׂה דְּלְהַלָּן, וּלְחַזֵּק אֶת הַצִּבּוּר בְּמַעֲלַת הַצְּדָקָה לִכְבוֹד חַג הַפֶּסַח.

מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד שֶׁל הַסַּבָּא קַדִּישָׁא רַבִּי אַרְיֵה לֵיב מִשְּׁפּוֹלִי, שֶׁהָיָה חָשׁוּךְ בָּנִים, וְהָיָה מֵיצַר מְאֹד עַל כָּךְ, וּבְכָל פַּעַם שֶׁהָיָה נוֹסֵעַ לְרַבּוֹ הַצַּדִּיק, הָיָה מִתְחַנֵּן לְפָנָיו שֶׁיִּתְפַּלֵּל עָלָיו לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁיִּפְקְדֵהוּ בְּזֶרַע שֶׁל קַיָּמָא, וְהָרַב הָיָה דּוֹחֵהוּ בְּאוֹמְרוֹ שֶׁכְּבָר אָמְרוּ חֲזַ"ל (ברכות סד ע"א) "הַדּוֹחֵק אֶת הַשָּׁעָה שָׁעָה דּוֹחֶקְתּוֹ, וְהַנִּדְחֶה מִפְּנֵי הַשָּׁעָה, שָׁעָה נִדְחֵית מִפָּנָיו". אֶשֶׁת הֶחָסִיד הָיְתָה טוֹעֶנֶת כְּלַפָּיו, מָה תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בְּמָה שֶׁאַתָּה עוֹזֵב אוֹתִי לְבַדִּי בַּיָּמִים הַנּוֹרָאִים, וְנוֹסֵעַ אֶל הָרַבִּי, אִם הוּא אֵינוֹ מַבְטִיחַ לְךָ שֶׁנִּזְכֶּה לִפְרִי בֶּטֶן. וְכַאֲשֶׁר הִרְבְּתָה לְבַכּוֹת בְּפָנָיו, הִסְכִּים בְּדַעְתּוֹ כִּי הַפַּעַם כְּשֶׁהוּא נוֹסֵעַ לָרַבּוֹ לֹא יָנוּחַ וְלֹא יִשְׁקֹט מִלְּהַפְצִיר בּוֹ מְאֹד שֶׁיַּבְטִיחוֹ לְהַפְקֵד בְּזֶרַע שֶׁל קַיָּמָא.

וְהִנֵּה בְּבוֹאוֹ אֶל הָרַבִּי מְצָאוֹ דָּבוּק בְּרַעְיוֹנוֹתָיו בְּיִחוּד הַשֵּׁם, וְהִתְחִיל לְהַפְסִיקוֹ וּלְהַפְצִיר בּוֹ שֶׁיִּתְפַּלֵּל לַה' שֶׁיְּחוֹן אוֹתוֹ בְּבֵן זָכָר, וְהָרַבִּי הָיָה דּוֹחֵהוּ כְּדַרְכּוֹ, בְּאָמְרוֹ: עַכְשָׁו אֲנִי עוֹסֵק בְּכְלָלוּת יִשְׂרָאֵל, וְלֹא אוּכַל לְפַנּוֹת עַצְמִי אֶל הַפְּרָט. וְהֶחָסִיד הִמְשִׁיךְ בְּהַפְצָרוֹתָיו, וְאָמַר, לֹא אָזוּז מִכָּאן עַד שֶׁהָרַבִּי יִגְזֹר אֹמֶר שֶׁאֶפְקֹד בְּבֵן זָכָר. וַיְחַ אַפּוֹ שֶׁל הַסַּבָּא מִשְּׁפּוֹלִי, וּבִקְּשָׁפּוֹ עָלָיו שֶׁהִטְרִידוֹ הָרַבָּה, אָמַר: הִנְנִי נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יִהְיוּ לְךָ בָּנִים, מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה דּוֹחֵק אֶת הַשָּׁעָה. וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶל בֵּיתוֹ שָׁבוּר וְרָצוּץ מָלֵא יָגוֹן וַאֲנָחָה, וְכִמְעַט אָמַר נוֹאַשׁ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ פְּרִי בֶּטֶן. וַיְסַפֵּר לְאִשְׁתּוֹ אֶת הַנַּעֲשָׂה וַיִּבְכֶּה בְּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ, כִּי בְּוַדַּאי שֶׁדִּבְרֵי הָרַבִּי יַעֲשׂוּ רֹשֶׁם גָּדוֹל בַּשָּׁמַיִם, וְלֹא נִשְׁאֲרָה תִקְוָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִפְקְדֵם בִּפְרִי בֶּטֶן.

לְיָמִים פָּנָה הֶחָסִיד לְרֶגֶל מִסְחָרוֹ, לָעִיר קוֹרִיץ, וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ, וְהִתְעַשֵּׁר מְאֹד, וְהָרַב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי פִּנְחָס מִקּוֹרִיץ תַּלְמִיד הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, הָיָה חַי בָּעֲנִיּוּת, כִּי הָיָה שַׁקְדָּן בַּתּוֹרָה יוֹמָם וָלַיְלָה, וּבֵיתוֹ רֵיקָם מִכֹּל, וְהַיָּמִים הָיוּ יְמֵי נִיסָן, חַג הַפֶּסַח מְמַשְׁמֵשׁ וּבָא, וְלָרֶשׁ אֵין כֹּל. וַיְהִי הַדָּבָר לֶחָסִיד, וַיֵּלֶךְ אֶל בֵּיתוֹ שֶׁל רַבִּי פִּנְחָס, וַיִּרְאֶה בְּמוֹ עֵינָיו שֶׁהַבַּיִת רֵיק מִכֹּל. וַיִּשְׁאַל אֶת הָרַבָּנִית, וַתַּעַן וַתֹּאמַר לוֹ, אֵין בְּבֵיתִי אֲפִלּוּ פְּרוּטָה אַחַת, וּמֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: וַיֹּאמַר לָהּ, אַל תִּדְאֲגִי, עָלַי כָּל מַחְסוֹרְכֶם, רַק לֹא תּוֹדִיעִי לָרַבִּי שׁוּם דָּבָר, וְתַשְׁאִירִי הַדְּבָרִים בְּסוֹד, וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ רְשׁוּת לְהִתְאָרֵחַ בְּבֵיתְכֶם בְּלֵיל הַסֵּדֶר. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִגִּיעַ עֶרֶב פֶּסַח, וְהָיָה הָרַבִּי הַצַּדִּיק בְּצַעַר גָּדוֹל, בִּרְאוֹתוֹ שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם דָּבָר מִצְרְכֵי הַחַג, וַיֵּלֶךְ בְּמַר נַפְשׁוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְשָׁם שָׁם כָּל מַעֲנָיָו בַּתּוֹרָה, וּבָטַח בְּהַשֵּׁם שֶׁלֹּא יַעֲזֹב אֶת חָסִידָיו. וְהָיָה תָּמֵהַּ שֶׁאִישׁ הָרַבָּנִית נוֹתֶנֶת לוֹ מְנוּחָה, וּמַשְׁאִירָה אוֹתוֹ בְּאַהֲבַת הַתּוֹרָה. אַךְ לֹא שָׁאַל אוֹתָהּ מְאוּמָה, כִּי בְּתוֹרַת הַשֵּׁם חָפְצוֹ.

וְהִנֵּה הֶחָסִיד שֶׁהָיָה מֻפְלָג בְּעֹשֶׁר, הֵכִין מַצָּה וּמָרוֹר וְיַיִן רַב לְאַרְבַּע כּוֹסוֹת לוֹ וּלְרֵעָיְתוֹ וְלִבְנֵי הַבַּיִת, וַיּוֹבִילֵם אֶל בֵּית הָרַבִּי בְּעֶרֶב הֶחָג. וְאַךְ הֵבִיא עִמּוֹ מַלְבּוּשִׁים נָאִים לָרַבִּי וּלְרֵעָיְתוֹ, וְהֶחֱלִיף אֶת כָּל כְּלֵי הַבַּיִת וּכְלֵי הַמִּטָּה, לְמִטּוֹת נָאוֹת וּמַצָּעוֹת מֻשִּׁי וְרִקְמָה, וְהִדְלִיק נֵרוֹת גְּדוֹלוֹת וְיָפוֹת לְהַרְבּוֹת אוֹרָה בְּבֵיתוֹ שֶׁל הָרַבִּי, וַיְהִי בַּלַּיְלָה, הוּא לֵיל הַסֵּדֶר, כְּשֶׁבָּא רַבִּי פִּנְחָס אֶל בֵּיתוֹ, הֻפְתַּע לִרְאוֹת שֶׁכָּל הַבַּיִת נִתְמַלֵּא אוֹרָה, וְעַל הַשֻּׁלְחָן יַיִן וּמַצָּה שְׁמוּרָה וְכָל צָרְכֵי הַפֶּסַח, אֲשֶׁר לֹא פִלֵּל, וַיִּתְמַלֵּא שִׂמְחָה וְחֶדְוָה, וַיִּשְׁאַל לָרַבָּנִית, מֵהֵיכָן כָּל אֵלֶּה, וַתְּסַפֵּר לוֹ אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה הֶחָסִיד, וְהֶרְאָתָה לוֹ גַּם אֶת הַמִּטּוֹת וְהַמַּלְבּוּשִׁים הַחֲשׁוּבִים וְהַנָּאִים, אֲשֶׁר הֵבִיא לִכְבוֹד הַחַג.

בְּאֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים, הִתְחִיל מְיָד הָרַבִּי לוֹמַר הַקִּדּוּשׁ, וְשָׁתוּ הַיַּיִן בֶּהֱסִבָּה כַּדָּת, עַל מַצָּעוֹת מֻשִּׁי וְרִקְמָה, וְהִגִּיעוּ לַהַגָּדָה, וּלְסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְהָרַבִּי סִפֵּר בְּהִתְלַהֲבוּת וּבְרֹב שִׂמְחָה, סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְהֶחָסִיד הֶחֱרִישׁ וְלֹא דִּבֵּר מְאוּמָה, רַק הָיָה מַקְשִׁיב וְשׁוֹמֵעַ אֵיךְ הָרַבִּי שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב, מְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם וְהַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל.

וַיְהִי אַךְ כַּאֲשֶׁר הִגִּיעוּ לְסִעוּדָה אַחַר אֲכִילַת מַצָּה וּמָרוֹר, וַתָּגֶשׁ הָרַבָּנִית מַאֲכָלֵי בָּשָׂר כָּרָאוּי לְשִׂמְחַת הַחַג. וּכְטוֹב לִבּוֹ שֶׁל רַבִּי פִּנְחָס, מִתּוֹךְ הַרְחָבַת הַדַּעַת, אָמַר לוֹ לֶחָסִיד, הִנֵּה חָרַדְתָּ עָלֵינוּ אֶת כָּל הַחֲרָדָה הַזֹּאת, אֱמֹר לִי מָה שְׁאֵלָתְךָ מִמֶּנִּי וְתַעַשׂ. וַיְסַפֵּר לָרַב עַל מְצוּקָתוֹ שֶׁהוּא חָשׁוּךְ בָּנִים, וּלְצַעֲרוֹ בִּפְנוֹתוֹ אֶל הַסַּבָּא קַדִּישָׁא מִשְּׁפּוֹלִי, וְהִפְצִיר בּוֹ מְאֹד, חָרָה אַפּוֹ עָלָיו, וְנִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ בָּנִים. וַיִּתְחַנֵּן לְפָנָיו לְהָשִׁיב סִפְרֵי הָאַף וְהַחֵמָה, אֲשֶׁר קָצַף הַסַּבָּא מִשְּׁפּוֹלִי, וּלְהִתְפַּלֵּל עָלָיו שֶׁיִּפְקְדֵהוּ ה' בִּפְרִי בֶּטֶן.

כְּשָׁמַע רַבִּי פִּנְחָס אֶת הַדָּבָר הַזֶּה, וַיָּקוּם וַיִּשָּׁבַע לֶאֱמֹר: "אִם יֵשׁ לִי זְכוּת בַּשָּׁמַיִם, אֲנִי נִשְׁבַּע שֶׁעוֹד הַשָּׁנָה תִּזְכֶּה לְהַפְקֵד מֵאִשְׁתְּךָ בְּבֵן זָכָר". וְנַעֲשָׂה רַעַשׁ גָּדוֹל בַּשָּׁמַיִם, וּלְבַסּוֹף

בָּדְקוּ בְּסִפְרֵם שֶׁל צַדִּיקִים, וַיִּמְצְאוּ כִּי רַבִּי פִּנְחָס מִקּוֹרִיץ, מֵעוֹלָם לֹא נִשְׁבַּע אֱפִלּוּ עַל אֱמֶת, וְלָכֵן פָּסְקוּ לְקַיֵּם אֶת שְׁבוּעָתוֹ, וּבְאוֹתָהּ שָׁנָה נִפְקַד הָאַבְרֵךְ בְּבֵן זָכָר. מִכָּאן נִלְמַד מָה גְּדוֹלָה מִצְוַת הַצְּדָקָה בְּרֹחַב לֵב וּבְעַיִן יָפָה, כְּמַעֲשֶׂה הֶחָסִיד הַנַּ"ל, שֶׁזָּכָה לְשָׂכָר טוֹב, בְּהִפָּקְדוֹ בְּבֵן זָכָר בְּאוֹתָהּ שָׁנָה, שֶׁשָּׂמַח בָּהּ בְּלֵיל הַפֶּסַח אֶת הָרַב הַצַּדִּיק, בְּצִדְקָתוֹ וּבִתְרוּמַת יָדוֹ, וּבִתְבוּנוֹת כַּפָּיו. (ענף עץ אבות עמוד קיא)

"אִם אַתָּה מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלִּי, אֲנִי מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלְּךָ"

נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה (דברים טז יא): **"וְשָׂמַחְתָּ** לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ, **וְהַלֵּוִי** אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ **וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה"**. וְאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (מדרש אגדה) "אָמַר הַקָּבָ"ה: לִי יֵשׁ אַרְבָּעָה בָּנִי בַּיִת, שֶׁהֵם: הַלֵּוִי, הַגֵּר, הַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה. וּלְךָ יֵשׁ אַרְבָּעָה בָּנִי בַּיִת, שֶׁהֵם: בִּנְךָ, וּבִתֶּךָ, וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ, אִם אַתָּה מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלִּי, אֲנִי מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלְּךָ".

וּמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה לִפְנֵי כַּחֲמִשִּׁים שָׁנָה, בְּהִיוֹת מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל הָרַב הָרָאשִׁי לְעִיר תֵּל אָבִיב, קָרָא לְאֶחָד מֵעֲשִׁירֵי הָעִיר לִפְנֵי חַג הַפֶּסַח, שֶׁיִּתְרֹם מִכַּסְפּוֹ עֲבוּר הָאַבְרָכִים שֶׁבָּעִיר הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה יוֹמָם וָלַיְלָה, וְהִרְחִיב עִמּוֹ דִּבּוּר וְשִׂיחַ עַל הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה שֶׁבַּדָּבָר, וְהִזְכִּיר לוֹ גַּם אֶת דִּבְרֵי חֲזַ"ל הַנַּ"ל: "אָמַר הַקָּבָ"ה: אִם אַתָּה מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלִּי, אֲנִי מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלְּךָ". אַךְ הַלָּה לֹא הָיָה חָפֵץ בִּבְרָכָה וְתִרְחַק מִמֶּנּוּ, וְלֹא תָּרַם מִכַּסְפּוֹ כְּלָל, בְּטַעֲנוֹת שָׁוְא שֶׁאֵין הוּא מַרְוִיחַ כָּל כָּךְ, וְאֵין בְּאֶפְשָׁרוּתוֹ לִתְרֹם, עַד שֶׁמִּדְּבָרָיו הָיָה נִרְאֶה שֶׁכִּמְעַט צָרִיךְ לְרַחֵם עָלָיו וְלַעֲשׂוֹת מַגְבִּית עֲבוּרוֹ. כְּשֶׁרָאָה כֵּן הָרַב, עָזַבוֹ לְנַפְשׁוֹ וּפָנָה לַעֲשִׁירִים אֲחֵרִים הַחֲפֵצִים בַּבְּרָכָה וּבַזְּכוּת הַגְּדוֹלָה לִהְיוֹת שְׁלִיחִים טוֹבִים שֶׁל בּוֹרֵא עוֹלָם עֲבוּר אוֹתָם אַבְרֵכִים, וְתָרְמוּ בְּעַיִן יָפָה, כְּיָד ה' הַטּוֹבָה עֲלֵיהֶם.

וְהִנֵּה לְמָחֳרַת לֵיל הַסֵּדֶר בְּבָקְרוֹ שֶׁל חַג, רָאָה הָרַב בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אֶת מְיוּדָעֵנוּ הַנַּ"ל בְּצַעַר גָּדוֹל וּפָנָיו נְפוּלוֹת. נִגַּשׁ אֵלָיו הָרַב וּשְׁאָלוֹ, "מַדּוּעַ פָּנֶיךָ רָעִים הַיּוֹם"? אָמַר לוֹ: דַּע לְךָ כְּבוֹד הָרַב, אֶמֶשׁ הִגַּעְתִּי לְבֵיתִי לְאַחַר שֶׁהִתְפַּלַּלְתִּי עַרְבִית בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְהָיָה הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ לְלֵיל הַסֵּדֶר, עִם הַמַּצּוֹת וְהַיַּיִן וְהַחֲרֹסֶת כִּבְכָל בַּיִת בְּיִשְׂרָאֵל. וְהִנֵּה פָּנִיתִי לִבְנֵי בֵּשְׁאֵלָה, מַדּוּעַ לֹא בָּאתֶם לְהִתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת תְּפִלַּת הַחַג? אַךְ הֵם בְּכַעַסָם, צָעֲקוּ עָלַי, מִי אַתָּה כִּי תֹּאמַר לָנוּ לָבוֹא לְהִתְפַּלֵּל, וְלָקְחוּ אוֹתִי וְהוֹצִיאוּנִי הַחוּצָה לַחֲצַר הַבַּיִת, וְנָעֲלוּ אֶת הַדֶּלֶת, וְשָׁם נִשְׁאַרְתִּי כָּל הַלַּיְלָה, לְלֹא עֲרִיכַת הַסֵּדֶר, לֹא אַרְבַּע כּוֹסוֹת, לֹא מַצּוֹת וְלֹא כְּלוּם. וְהֵם יָשְׁבוּ וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ וְזָלְלוּ.

אָמַר לוֹ הָרַב, מָה אֹמַר לְךָ, צַר לִי מְאֹד עָלֶיךָ, הֲלוֹא זֶה הַדָּבָר שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ, "אָמַר הַקָּבָ"ה: אִם אַתָּה מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלִּי, אֲנִי מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלְּךָ". אַתָּה לֹא חָפַצְתָּ לְשַׂמֵּחַ אֶת הָאַרְבָּעָה שֶׁל הַקָּבָ"ה, אַף אוֹתְךָ לֹא שִׂמַּח הַקָּבָ"ה, בַּלַּיְלָה הֵכִי יָקָר וְשָׂמֵחַ לְעַם יִשְׂרָאֵל.

הַהֲכָנוֹת לְלֵיל הַסֵּדֶר

כָּל אָדָם יָכִין מִבְּעוֹד מוֹעֵד אֶת כָּל הַנִּצְרָךְ לַעֲרִיכַת הַסֵּדֶר כְּמִשְׁפָּטוֹ: יַיִן [אַרְבַּע כּוֹסוֹת לְכָל אֶחָד]. מַצּוֹת שְׁמוּרוֹת עֲבוּדַת יָד [כְּ-100 גְּרָם לְכָל אֶחָד]. עֲלֵי כַּרְפַּס – סֶלֶרִי [קְצָת לְכָל אֶחָד]. מַיִם עִם מִיץ לִימוֹן, אוֹ מֵי מֶלַח, אוֹ חֹמֶץ לְטִבּוּל הַכַּרְפַּס. מָרוֹר – חַסָּה [54 גְּרָם לְכָל אֶחָד]. חֲרֹסֶת. זְרוֹעַ [בָּשָׂר אוֹ עוֹף, צָלוּי אוֹ מְבֻשָּׁל לְקַעֲרַת לֵיל הַסֵּדֶר. וְיֵשׁ נוֹהֲגִים לְקַחַת זְרוֹעַ, עַל שֵׁם הַפָּסוּק (דברים כו ח): "וַיּוֹצִאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה **וּבִזְרֹעַ** נְטוּיָה". וְאִם לֹא מָצָא זְרוֹעַ, יִקַּח כָּנָף עוֹף, עַל שֵׁם הַפָּסוּק (שמות יט ד): "וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל **כַּנְפֵי** נְשָׁרִים

וְאָבֹא אֲתָכֶם אֵלָי"]. בֵּיצָה מְבֻשֶּׁלֶת. סְעוּדָה מְשֻׁבַּחַת. קְצָת שׁוֹקוֹלָד וּמַמְתַּקִּים לְעוֹרֵר אֶת הַיְלָדִים, וְהַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח לְכָל אֶחָד וְאַחַת מֵהַמִּשְׁתַּתְּפִים.

הֲכָנַת הַמַּצּוֹת

מַצּוֹת הַחוֹבָה שֶׁאוֹכְלִים בְּלֵיל הַסֵּדֶר נִקְרָאוֹת "מַצּוֹת מִצְוָה". וְחָשׁוּב מְאֹד שֶׁתִּהְיֶינָה מִמַּצּוֹת "שְׁמוּרָה" מִשָּׁעַת קְצִירָה, וְשֶׁתֵּעָשֶׂינָה בַּעֲבוֹדַת יָד בְּכַוָּנָה "לְשֵׁם מַצַּת מִצְוָה". וּבְשָׁעַת הַדְּחָק, כְּשֶׁלֹּא הִשִּׂיג מַצָּה שְׁמוּרָה עֲבוֹדַת יָד, יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָה בְּמַצּוֹת מְכוֹנָה רְגִילוֹת שֶׁאֵינָן שְׁמוּרוֹת מִשָּׁעַת קְצִירָה. (ריח, עו, עח)

יֵשׁ לְהַבְהִיר שֶׁכֹּל זֶה מְדֻבָּר לְצֹרֶךְ "מַצּוֹת מִצְוָה" שֶׁיּוֹצְאִים בָּהֶן יְדֵי חוֹבָה בְּלֵיל הַסֵּדֶר, אֲבָל שְׁאַר הַמַּצּוֹת שֶׁאוֹכְלִים בְּמֶשֶׁךְ יְמֵי הֶחָג, רַשַּׁאי לֶאֱכֹל לְכַתְּחִלָּה אֶת מַצּוֹת הַמְכוֹנָה הַמְצוּיוֹת כַּיּוֹם שֶׁאֵינָן שְׁמוּרוֹת מִשָּׁעַת קְצִירָה. וְהַמְלַמֵּד בָּרַבִּים שֶׁצְּרִיכִים לֶאֱכֹל בְּכָל יְמֵי הַפֶּסַח רַק מַצּוֹת שְׁמוּרָה, הֲרֵי זוֹ הוֹרָאָה שֶׁהִיא נֶגֶד הַתַּלְמוּד וְכָל רַבּוֹתֵינוּ הַפּוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים, וְעָתִיד לִתֵּן אֶת הַדִּין.

כָּתַב הַטּוּר (סימן תנג): כָּתַב הָרִי"ף צָרִיךְ לְשָׁמֹר חִטִּים שֶׁיּוֹצְאִים בָּהֶן יְדֵי מַצָּה בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן מִשָּׁעַת קְצִירָה שֶׁלֹּא יָבוֹא עֲלֵיהֶן מַיִם. וְהָרֹא"שׁ כָּתַב שֶׁאֵין צָרִיךְ אֶלָּא מִשָּׁעַת טְחִינָה, וְזוֹ לְשׁוֹנוֹ, נוֹהֲגִים בְּאַשְׁכְּנָז וּבְצָרְפַת לְשָׁמְרָן מִשָּׁעַת טְחִינָה, לְפִי שֶׁאָז מִקְרְבִים אוֹתָן אֶל הַמַּיִם שֶׁטּוֹחֲנִים בְּרֵיחַיִם שֶׁל מַיִם. וְכֵן כָּתַב בַּשַּׁאֲילְתּוֹת. וְכָתַב מָרָן הַבַּיִת יוֹסֵף, וְלִכְאוֹרָה נִרְאֶה מִדַּעַת הָרִי"ף וְהָרַמְבַּ"ם שֶׁשְּׁמוּר הַמַּצּוֹת מִשָּׁעַת קְצִירָה הוּא מַעֲכַב. אֶלָּא שֶׁהָרַ"ן כָּתַב עַל דִּבְרֵי הָרִי"ף, וַדַּאי שֶׁלְּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר עָדִיף כֵּן יוֹתֵר, אוּלָם אֶפְשָׁר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה כֵּן אֶלָּא שֶׁלָּקַח קֶמַח מִן הַשּׁוּק וּשְׁמָרָהּ לְשֵׁם מַצָּה, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב גְּאוֹן אֶחָד שֶׁבְּשָׁעַת הַדְּחָק מֻתָּר לָקַחַת קֶמַח מִן הַשּׁוּק, וְיוֹצְאִים בּוֹ יְדֵי חוֹבַת מַצָּה בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן, וְרַק לְכַתְּחִלָּה צָרִיךְ שְׁמוּר. וְכָתַב הָרֹא"שׁ, רְבָא הָיָה מַחְמִיר עַל עַצְמוֹ לִשְׁמֹר מַצָּה שֶׁל מִצְוָה מִשָּׁעַת קְצִירָה. וְנִרְאֶה שֶׁחֲמָרָה בְּעַלְמָא הִיא, מִמָּה שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (פסחים מ ע"ב) עַל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּינָא שֶׁאָמוּ הָיְתָה אוֹסֶפֶת לוֹ חִטִּים מִתְּחִלַּת הַקְּצִיר, וְעוֹשָׂה לָהֶן שְׁמוּר, וּמְצַנְיָעָה אוֹתָן לְצֹרֶךְ הַפֶּסַח. וּמִשְּׁמָע שֶׁהוּא לְבַדּוֹ הָיָה מַחְמִיר בָּזֶה, וְכָל שְׁאַר הַחֲכָמִים לֹא נָהֲגוּ כֵּן. וְכֵן מִמָּה שֶׁאָמַר רַב הוּנָא בַּגְּמָרָא (שם ע"א): בְּצֵקוֹת שֶׁל נָכְרִים אָדָם מְמַלֵּא כָּרְסוֹ מֵהֶן, וּבִלְבַד שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת מַצָּה בָּאַחֲרוֹנָה, מִשּׁוּם שֶׁלֹּא עָשָׂה לְהָ שְׁמוּר מִשָּׁעַת לִישָׁה. מִשְּׁמָע שֶׁאִם לָקַח קֶמַח מִן הַגּוֹי וְלָשׁ אוֹתוֹ, אֵין צָרִיךְ לֶאֱכֹל כַּזַּיִת מַצָּה בָּאַחֲרוֹנָה. וְנֶהֱגוּ בְּאַשְׁכְּנָז וּבְצָרְפַת לְשָׁמְרָן מִשָּׁעַת טְחִינָה. ע"כ. **וְסִיֵּם הַבֵּית יוֹסֵף: וְכָל מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁצָּרִיךְ שְׁמוּר, הוּא דַּוְקָא בְּמַצָּה שֶׁל מִצְוָה, אֲבָל שְׁאַר מַצָּה שֶׁאָדָם אוֹכֵל בַּפֶּסַח, לֹא צָרִיךְ שְׁמוּר לְשֵׁם מַצָּה כְּלָל.** וְכֵן כָּתְבוּ הָרַ"ן וְהָרַב הַמַּגִּיד, וְכֵן מְדֻיָּק מִלְּשׁוֹן הַטּוּר שֶׁכָּתַב בְּשֵׁם הָרִי"ף שֶׁצָּרִיךְ לְשָׁמֹר הַחִטִּים שֶׁיּוֹצְאִים בָּהֶן יְדֵי מַצָּה. ע"כ.

וּבֶאֱמֶת, שֶׁאֲפִלּוּ לְמַצּוֹת מִצְוָה שֶׁל לֵיל הַסֵּדֶר, רַבּוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁכָּתְבוּ שֶׁמַּצָּה שְׁמוּרָה הִיא לְהִדּוּר בִּלְבָד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַמַּאירִי שֶׁאֵין שֶׁרֶשׁ חוֹבָה לַעֲשׂוֹת שְׁמוּר לְשֵׁם מִצְוָה מִשָּׁעַת קְצִירָה, וְזוֹ רַק לְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר. וְזוֹ לְשׁוֹן מָרָן בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תנג ס"ד): הַחִטִּים שֶׁעוֹשִׂים בָּהֶן 'מִצַּת מִצְוָה', טוֹב לְשָׁמְרָן שֶׁלֹּא יִפְּלוּ עֲלֵיהֶן מַיִם מִשָּׁעַת קְצִירָה, וּלְפָחוֹת מִשָּׁעַת טְחִינָה, וּבְשָׁעַת הַדְּחָק מֻתָּר לִיקַּח קֶמַח מִן הַשּׁוּק. ע"כ. וְכָתַב הַבָּאֵר הֵיטֵב: "**מִשְּׁמַע דְּוַקָּא מִצַּת מִצְוָה צָרִיךְ שְׁמוּר, אֲבָל שְׁאַר מצות אֵין צָרִיךְ שְׁמוּר כְּלָל,** וּמֻתָּר לָקַחַת קֶמַח מֵהַשּׁוּק אֲפִלּוּ בְּלֵאו דְּחַק, וַאֲפִלּוּ שְׁמוּר שֶׁל לִישָׁה וַאֲפִלּוּ לֹא צָרִיךְ, כְּמִבֹּאָר בַּשּׁ"ס וּבַפּוֹסְקִים. מִיהוּ כָּל זֶה מִן הַדִּין, אֲכָל יִשְׂרָאֵל **קְדוֹשִׁים** נָהֲגוּ לַעֲשׂוֹת שְׁמוּר בְּכָל הַמַּצּוֹת מִשָּׁעַת **טְחִינָה** וּלְפָחוֹת מִשָּׁעַת **לִישָׁה**". גַּם בְּסִימָן תע"ז (ס"ב) כָּתַב מָרָן: "בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ" לַעֲשׂוֹת שְׁמוּר לְמַצַּת מִצְוָה מִשָּׁעַת קְצִירָה... וּמִבֹּאָר שֶׁחָלוּק הָיָה הַדָּבָר בְּמִנְהָג הַמְּקוֹמוֹת. וְכָתַב הַנּוֹדָע בִּיהוּדָה, "וּמִנְהָגָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּכָל פּוֹלִין וְאַשְׁכְּנַז שֶׁלֹּא לְחַשֵּׁשׁ לֶאֱכֹל שְׁמוּרָה מִשָּׁעַת קְצִירָה אֲפִלּוּ בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן אֶלָּא הַמְהַדְּרִים מִן הַמְהַדְּרִים, וְכֵן דַּעַת הָרַמְבַּ"ם וְהָרֹא"ש וְהָרִבָּה גְּדוֹלִים מְקֻבָּלִים, וּבִדְרָבָנָן שׁוֹמְעִים לְהָקֵל". ע"כ.

וְאָמְנָם, בָּרוּךְ ה' הַיּוֹם מְצוּיוֹת בְּשֶׂפַע מַצּוֹת שְׁמוּרוֹת, וְכָלָם נִזְהָרִים בְּלֵיל הַסֵּדֶר לְכַתְּחִילָה לֶאֱכֹל "מַצּוֹת מִצְוָה" שְׁמוּרָה עֲבוּדַת יָד, אַךְ לְבַד מִמַּצּוֹת מִצְוָה אֵלּוּ, רַשַּׁאי כָּל אָדָם לְכַתְּחִילָה לֶאֱכֹל מִמַּצּוֹת מְכוֹנָה הָרְגִילוֹת לְלֹא חֶשֶׁשׁ כְּלָל וְעִקָּר, וְאֵין בָּזֶה שׁוּם זִלְזוּל בַּמִּצְוֹת. וְעַיֵּן בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה שָׂקָתַב, "יֵשׁ נוֹהֲגִים שֶׁכָּל הַמַּצָּה שֶׁאוֹכֵל בַּפֶּסַח תִּהְיֶה שְׁמוּרָה מִשָּׁעַת קְצִירָה, וְאֵין בָּזֶה לֹא מִשּׁוּם יִהְרָה, וְלֹא מִשּׁוּם מַחֲלֹקֶת, וְלֹא מִשּׁוּם לֹא תְּתַגּוֹדְדוּ". וְהַפְרִי חָדָשׁ כָּתַב: "הַנּוֹהֵג לֶאֱכֹל מַצָּה כָּל הַפֶּסַח מִשָּׁעַת קְצִירָה מִלְּתָא יְתִירְתָא הוּא דְּעָבִיד [דָּבָר מְיֻתָּר הוּא עוֹשֶׂה], וְאִם רוֹצֶה לֶאֱכֹל מִמַּצָּה שֶׁאֵינָהּ שְׁמוּרָה מִשָּׁעַת קְצִירָה בְּכָל יְמֵי הַפֶּסַח חוּץ מִלֵּילָה הָרִאשׁוֹנָה, אֵין צָרִיךְ הֲתָרָה". [וְאָמְנָם לַהֲלָכָה הָיָה מָקוֹם לְהַצְרִיךְ הַתָּרָה, אַךְ אִם עָשָׂה הַתָּרָה בְּעֶרֶב רִאשׁ הַשָּׁנָה, אֵינוֹ חַיָּב לַעֲשׂוֹת הַתָּרָה עַל מִנְהָגוֹ זֶה.]

וּבֶאֱמֶת כִּי עַד לִפְנֵי כַּמָּה שָׁנִים, לֹא הָיוּ מְצוּיוֹת כָּל כָּךְ מַצּוֹת מְכוֹנָה שְׁמוּרוֹת, וְהָיוּ מוֹכְרִים אוֹתָן בַּאֲרִיזוֹת קְטַנּוֹת שֶׁל ק"ג 1 בִּלְבַד, וְרֹב כְּכָל הַצִּבּוּר וּבְנֵי הַתּוֹרָה אָכְלוּ מַצּוֹת מְכוֹנָה לֹא שְׁמוּרוֹת. צֵא וּרְאֵה מָה שֶׁסִּפְּרוּ בַּגְּמָרָא (מסכת יומא עט ע"ב, ומסכת סוכה כו ע"ב) עַל הַתַּנָּאִים רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שָׁמוּעַ וְרַבִּי צָדוֹק שֶׁאָכְלוּ מַשֶּׁהוּ חוּץ לַסֵּפָה. וְכָתַב הָרַ"ן: מַעֲשֶׂה זֶה בָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁאֵם רָצָה תַּלְמִיד חָכָם שֶׁלֹּא לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ בְּכָךְ, רַשַּׁאי, וְאֵינוֹ נֶחְשָׁב כְּמִי שֶׁלֹּא מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת (בית יוסף תרלט). וְכָתַב עוֹד הָרַ"ן, וּמָה שֶׁכָּתַב הָרִי"ף הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל שְׁמוּאֵל, לְלַמֵּד שֶׁמִּי שֶׁרוֹצֶה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ, מִדָּת חֲסִידוּת הִיא לוֹ, וְלֹא תֹּאמַר שֶׁחֲסִידוּת שֶׁל שְׁטוּת הִיא, כֵּיוָן שֶׁמָּצָאנוּ שֶׁשְּׁמוּאֵל הֶחְמִיר עַל עַצְמוֹ (בית יוסף יורה דעה סימן קפה).

עַל כֵּן, הָרוֹצֶה לְהַחְמִיר **לְעַצְמוֹ בִּלְבַד** וְלֶאֱכֹל מַצּוֹת שְׁמוּרָה כָּל יְמֵי הַחַג, רַשַּׁאי וְקָדוֹשׁ יֵאָמֵר לוֹ, אֲבָל לְלַמֵּד בָּרַבִּים שֶׁצְּרִיכִים לֶאֱכֹל בְּכָל יְמֵי הַפֶּסַח רַק מַצּוֹת שְׁמוּרָה, הֲרֵי זוֹ הוֹרָאָה שֶׁהִיא נֶגֶד הַתַּלְמוּד וְכָל רַבּוֹתֵינוּ הַפּוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב מָרָן הַחִיד"א: "אַף שֶׁכָּל אֶחָד מַחְמִיר לְעַצְמוֹ בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח כַּאֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשׁוֹ, אֶת צְנוּעִים חָכְמָה לְהַחְמִיר בְּבֵיתוֹ וּבְחוֹמוֹתָיו. וְכָל מַה שֶּׁיּוּכַל, יִתְחַמֵּק מִלְּגַלּוֹת מִסְתּוֹרֵי לִבְנֵי אָדָם. **וְאִם הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה, יוֹרֶה עַל פִּי הַדִּין דְּוָקָא".** וְכָתַב הַגְּאוֹן רַבִּי חַיִּים פָּלָאגִ'י: **הַמַּחְמִיר לְאַחֵרִים נֶגֶד פְּסַק מָרָן, עָנוּשׁ יֵעָנֵשׁ בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁמְּאַבֵּד מְמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.** וּכְבָר לִפְנֵי כ-40 שָׁנָה, הָיוּ כַּמָּה שֶׁהוֹצִיאוּ שֵׁם רַע עַל אַחַת הַמַּאֲפִיּוֹת שֶׁל מַצּוֹת מְכוֹנָה לֹא שְׁמוּרוֹת, וְהָלַךְ לְבַקֵּר שָׁם מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל יַחַד עִם עֲמִיתוֹ הַגָּאוֹן רַבִּי צִיּוֹן אַבָּא שָׁאוּל זצוק"ל, וּכְשֶׁיָּצְאוּ מֵהַמַּאֲפִיָּה שִׁבְּחוּ וּפֵרְסְמוּ בָּרַבִּים שֶׁהַמַּצּוֹת מֵהֲדָרוֹת לְלֹא חֶשֶׁשׁ, וְסָתְמוּ אֶת פִּיּוֹת הַמְקַטְרְגִים. וְכֵן הָיָה מִנְהָגָם שֶׁל מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל וְעוֹד גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֶשֶׁךְ עֶשְׂרוֹת שָׁנִים לֶאֱכֹל "מַצּוֹת יְהוּדָה" הַמְּפֻרְסָמוֹת אַף שֶׁאֵינָן "מַצָּה שְׁמוּרָה".

אָכַל מַצָּה לֹא שְׁמוּרָה בְּלֵיל הַסֵּדֶר לְמַעַן הַשָּׁלוֹם

עַל כָּל אָדָם לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי כַּעַס וְהַקְפָּדָה בִּשְׁבִיל שֶׁרוֹצֶה לְהַדֵּר, וַחֲבָל עַל כָּל הִדּוּרָיו אִם בָּא עַל יְדֵי כָּךְ לְכַעַס וְרִיב. וְכָתַב מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל (עמוד מה): בְּיָמֵינוּ אֵלֶּה לְשִׂמְחָתֵנוּ רַבּוּ בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה הַשָּׁבִים בְּכָל לִבָּם לַתּוֹרָה וְלַמִּצְוֹות, אַךְ יֵשׁ כְּאֵלּוּ שֶׁהִקְצִינוּ מְאֹד, מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה, וּמִפְּנֵי חֹסֶר יְדִיעָתָם בַּתּוֹרָה, וְהִתְנַהֲגוּתָם בְּקִיצוֹנִיּוּת רַבָּה, גּוֹרְמִים לַהֲפָרַת הַשָּׁלוֹם בַּבַּיִת, וּבְפֶרֶט אֵלּוּ שֶׁאֵינָם לוֹמְדִים הֲלָכוֹת כַּדָּת, וּמִתְנַהֲגִים בְּחוּמְרוֹת יְתֵירוֹת. וְלֹא זוֹ הַדֶּרֶךְ וְלֹא זוֹ הָעִיר. אֲשֶׁר עַל כֵּן אָנוּ אוֹמְרִים בַּתְּפִלָּה: "הַשִּׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ, וְקָרְבֵנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ, וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ", שֶׁרַק עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה וְהַהֲלָכָה יוּכְלוּ לְכַלְכֵּל דְּבָרֵיהֶם בְּמִשְׁפָּט, וְיִחְיוּ בְּשָׁלוֹם וּבְמֵישׁוֹר.

וּמַעֲשֶׂה בְּאִישׁ אֶחָד שֶׁבָּא אַחַר יְמֵי הַפֶּסַח לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל הָרַב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי אַבְרָהָם יְהוֹשֻׁעַ הֶעשִׁיל מֵאַפְּטָא. שָׁאַל אוֹתוֹ הָרַב: "מָה לְךָ כִּי תִּרְצֶה לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתְּךָ?" הֵשִׁיב הַבַּעַל: "הָאִשָּׁה הַזֹּאת הֶאֱכִילָה אוֹתִי בַּפֶּסַח מַצָּה שְׁרוּיָה בְּמַיִם, בְּנִגּוּד לְמִסֹּרֶת אֲבוֹתַי!" צִוָּה הָרַב בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד לִקְרֹא לְאִשְׁתּוֹ הָרַבָּנִית,

וּכְשֶׁבָּאָה, שְׁאַל אוֹתָהּ: "הַגִּידִי נָא לִי, אֵלּוּ מַצּוֹת הִנַּחְתִּ לְפָנַי בְּלֵיל הַסֵּדֶר?" הָרַבָּנִית הֶחֱרִישָׁה, כִּי יָרְאָה לְסַפֵּר, אָמַר לָהּ הָרַב: "אַל תִּירְאִי, הַגִּידִי לִי אֶת הָאֱמֶת". עָנְתָה הָרַבָּנִית: "שָׁמַתִּי לְפָנֶיךָ מַצּוֹת פְּשׁוּטוֹת בְּלִתִּי שְׁמוּרוֹת, וּמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כָּךְ הָיָה: אֶת הַמַּצָּה הַשְּׁמוּרָה שָׁנֶאֱפְתָה בְּעֶרֶב פֶּסַח לְשֵׁם מִצְוָה, הִנַּחְתִּי בְּמַפָּה מְיֻחֶדֶת בָּאָרוֹן שֶׁבַּחֶדֶר, וּבְהִיוֹתִי טְרוּדָה בַּהֲכָנַת הַסֵּדֶר, בָּא אִישׁ עָנִי אֶחָד וְאָמַר לִי שֶׁאֵין לוֹ מַצָּה שְׁמוּרָה לְלֵיל הַסֵּדֶר, אֶחָד מִבְּנֵי הַבַּיִת שֶׁלֹּא יָדַע שֶׁהַמַּצָּה הַזֹּאת הֻכְנָה לְרַבּוֹתֵינוּ לְלֵיל הַסֵּדֶר, נָטַל אֶת הַמַּצָּה וְנָתַן אוֹתָהּ לָעָנִי, וּבְבוֹאִי לָקַחַת אֶת הַמַּצָּה, נִדְהַמְתִּי בִּרְאוֹתִי שֶׁנִּלְקְחָה מִן הָאָרוֹן, וְלֹא יָדַעְתִּי מָה לַעֲשׂוֹת, וַיֵּרֵאתִי לְסַפֵּר לְבַעֲלִי הַקָּדוֹשׁ. נִמְלַכְתִּי וְלָקַחְתִּי מַצָּה פְּשׁוּטָה וְהִנַּחְתִּיהָ בְּתוֹךְ הַמַּפָּה, וְעָשִׂיתִי עַצְמִי כְּלֹא יוֹדַעַת דָּבָר מִכָּל הַנַּעֲשֶׂה, וְהָרַב הַקָּדוֹשׁ עָרַךְ אֶת הַסֵּדֶר עַל מַצָּה פְּשׁוּטָה זוֹ". אָז אָמַר הָרַב הַקָּדוֹשׁ לְזֶה שֶׁבָּא לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ: "רְאֵה בְּנִי, אֲנִי אָכַלְתִּי מַצָּה פְּשׁוּטָה בְּלֵיל הַסֵּדֶר, וְעָשִׂיתִי אֶת עַצְמִי כְּלֹא יוֹדֵעַ וְלֹא מַרְגִּישׁ, לְמַעַן לֹא אָבוֹא לִידֵי כַּעַס וְהַקְפָּדָה, וְהִכֹּל לְמַעַן הַשָּׁלוֹם, וְאַתָּה בָּא לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתְּךָ בְּשֶׁבִיל מְנָהָג שֶׁל מַצָּה שְׁרוּיָה, הֲרֵי אֵין זֶה מִן הַדִּין כְּלָל!" עָשָׂה הָרַב בֵּינֵיהֶם שָׁלוֹם, וְנִתְפַּיְּסוּ, וְהָלְכוּ לְבֵיתָם בְּשָׁלוֹם.

אֲפִיָּה לְאַחַר חֲצוֹת

מַעֲלָה גְּדוֹלָה וְחֻשְׁבָּה מְאֹד מְאֹד לֶאֱפוֹת מַצּוֹת בְּעֶרֶב פֶּסַח לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם [12:40 בְּשָׁעוֹן קַיִץ] לְצֹרֶךְ מַצּוֹת הַמִּצְוָה שֶׁאוֹכְלִים בְּלֵיל הַסֵּדֶר, כִּי חֲבִיבָה מִצְוָה בְּשָׁעָתָהּ. תלמוד ירושלמי, רב האי גאון, רב יהודאי גאון, רב מתתיה, רש"י, רבנו תם, רבנו יחיאל, רבנו שמשון משאנץ, רבנו אליעזר הגדול, רבנו שמואל הכהן, רבנו יהודה הכהן, הראבי"ה, רבנו פרץ, הרא"ש, הטור, רבנו ירוחם ועוד.

כָּתַב רַבֵּנוּ הַטּוּר (סימן תנח) אֵין מַתְחִילִים לְהִתְעַסֵּק בְּמַצּוֹת בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן עַד אַחַר שֵׁשׁ שָׁעוֹת [חֲצוֹת הַיּוֹם]. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁאָפָה מַצּוֹת קֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת, וּכְבָר בִּעֵר אֶת חֲמֵצוֹ, וְאָסְרוּ רַבּוֹתֵינוּ הַמַּצָּה, כֵּיוָן שֶׁהַתּוֹרָה הִקִּישָׁה מַצָּה לְקָרְבַּן פֶּסַח, [שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב ח): "וְאָכְלוּ אֶת **הַבָּשָׂר** בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ **וּמַצּוֹת** עַל מְרֹרִים יֹאכְלֵהוּ", וְכֵן נֶאֱמַר (דברים טז): "וְזָבַחְתָּ **פֶּסַח** לַה' אֱלֹהֶיךָ... שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו **מַצּוֹת** לֶחֶם עֹנִי"], וְכֵיוָן שֶׁקָּרְבַּן הַפֶּסַח אֵינוֹ נִשְׁחָט אֶלָּא מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה, אַף הַמַּצָּה אֵינָהּ נֶאֱפֵית אֶלָּא מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה. אֲבָל רַבֵּנוּ אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל וְרַבִּי שְׁמוּאֵל הַכֹּהֵן הִתִּירוּ לְאָכְלָהּ, אַף לְכַתְּחִלָּה יֵשׁ לְהַזְהֵר, מִשּׁוּם שֶׁחֲבִיבָה מִצְוָה בְּשָׁעָתָהּ. וְאַחַר שֶׁהֶאֱרִיךְ וְהִרְחִיב מָרָן הַבַּיִת יוֹסֵף לְדוּן בְּדִעוֹת הַפּוֹסְקִים אִם רַק מַצּוֹת מִצְוָה שֶׁאוֹכְלִים בְּלֵיל הַסֵּדֶר, יֵשׁ לֶאֱפוֹתָן בְּעֶרֶב פֶּסַח אַחַר חֲצוֹת, אוֹ גַּם שְׁאַר הַמַּצּוֹת שֶׁאוֹכְלִים בְּשִׁאַר יְמֵי הַפֶּסַח, סִיַּם וְכָתַב: "וְנָהֲגוּ כָּל הָעוֹלָם שֶׁלֹּא לְהַתְחִיל לְלוּשׁ עַד אַחַר שֵׁשׁ שָׁעוֹת, וְאֵין לְשַׁנּוֹת הַמִּנְהָג". ע"כ. גַּם הָרַמָ"א בְּדַרְכֵי מֹשֶׁה כָּתַב: "וְכֵן הַמִּנְהָג בְּמְדִינוֹת אֵלּוּ לָלוּשׁ מַצּוֹת שֶׁל מִצְוָה אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם שֶׁל אַרְבָּעָה עָשָׂר, אֲבָל שְׁאַר מַצּוֹת אוֹפִים קֹדֶם לָזֶה, וְלֹא רָאִיתִי שׁוּם חֶשְׁשׁ בְּדָבָר זֶה". ע"כ. וְכֵן כָּתַב מָרָן בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, נוֹהֲגִים לָלוּשׁ מַצַּת מִצְוָה בְּעֶרֶב פֶּסַח אַחַר שֵׁשׁ שָׁעוֹת, שֶׁהוּא זְמַן הַקְרָבַת קָרְבַּן פֶּסַח. וּבְעֶרֶב פֶּסַח שָׁחָל בְּשַׁבָּת, לָלוּשׁ בְּעֶרֶב שַׁבָּת אַחַר שֵׁשׁ שָׁעוֹת. ע"כ. לְאוֹר הָאֲמוּר, בְּוַדַּאי שֶׁעַל כָּל אָדָם לְהִתְאַמֵּץ כְּמֵיטָב יְכָלְתּוֹ לְהַשִּׂיג מַצּוֹת שֶׁנֶּאֱפוּ לְאַחַר חֲצוֹת, כִּי לְכָל הַדֵּעוֹת יֵשׁ בְּזֶה לְפָחוֹת מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר. (עי' קסז)

לְהִשְׁתַּתֵּף בַּמִּצְוָה

רָאוּי לְכָל אָדָם לְהִתְאַמֵּץ בְּעַצְמוֹ בַּ"אֲפִיַּת הַמַּצּוֹת", וּלְהִשְׁתַּתֵּף יַחַד עִם חֲבוּרַת אֲנָשִׁים יְרֵאֵי שָׁמַיִם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אֶת כָּל הַכֵּלִים הַדְּרוּשִׁים לְכָךְ, וְיוֹדְעִים בְּאֹפֶן מַעֲשִׂי אֶת כָּל תַּהֲלִיךְ הֲכָנַת הַמַּצּוֹת, וּבְקִיאִים הֵיטֵב הֵיטֵב בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ: שְׁאִיבַת הַמַּיִם, לִינַת הַמַּיִם, כְּמוּת הַמַּיִם, כַּמּוּת הַקֶּמַח, מְקוֹם הַלִּישָׁה, זְמַן וּמְקוֹם הָאֲפִיָּה, הַפָּרָשַׁת הַחַלָּה וְעוֹד, כַּמְבֹאָר בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ מִסִּימָן תנג עַד סִימָן תסא.

כָּתַב הַטּוּר (סימן תס): בַּעֲלֵי מַעֲשֶׂה וַחֲסִידִים, מַחְמִירִים עַל עַצְמָם כַּגְּאוֹנִים הַמַּחְמִירִים וְלָשִׂים בְּעַצְמָם וְאוֹמְרִים, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ בַּגְּמָרָא (פסחים קטז ע"א) "לֶחֶם עֹנִי", מָה דִּרְכּוֹ שֶׁל עָנִי הוּא מַסִּיק אֶת הַתַּנּוּר וְאִשְׁתּוֹ אוֹפָה, אַף כָּאן הוּא מַסִּיק אֶת הַתַּנּוּר וְאִשְׁתּוֹ אוֹפָה. עַל כֵּן, מִצְוָה עַל כָּל אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל בָּעֲשִׂיַּית הַמַּצּוֹת וּבַאֲפִיָּתָן, וְכֵן הָיָה נוֹהֵג אֲדוֹנִי אָבִי הָרֹא"שׁ זַ"ל, וְהָיָה מִשְׁתַּדֵּל בָּהֶן וְעוֹמֵד עַל עֲשִׂיָּתָן, וּמְזָרֵז אֶת הָעוֹסְקִים בָּהֶן, וְהָיָה מְסַיֵּעַ בָּעֲרִיכָתָן. ע"כ. וְזוֹ לְשׁוֹן מָרָן הַשָּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תס ס"ב): הָרֹא"שׁ הָיָה מִשְׁתַּדֵּל בְּמַצַּת מִצְוָה, וְעוֹמֵד עַל עֲשִׂיָּיתָהּ וּמְזָרֵז אֶת הָעוֹסְקִים בָּהֶם וּמְסַיֵּעַ בַּעֲרִיכָתָן. וְכֵן רָאוּי לְכָל אָדָם לַעֲשׂוֹת לְהִטָּפֵל הוּא בְּעַצְמוֹ בַּמִּצְוָה". ע"כ. וּמָרָן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל, כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים הָיָה טוֹרֵחַ לְלֶכֶת לְמַאֲפִיָּה בְּעֶרֶב פֶּסַח וְלָאֲפוֹת מַצּוֹת מִצְוָה לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, כְּדֵי לְהִיוֹת שֻׁתָּף בַּעֲשִׂיַּית הַמִּצְוָה.

מַצּוֹת שְׁבֻלֶּת שׁוּעָל

אָדָם הָרָגִישׁ לְקֶמַח חִטָּה, יֹאכַל מַצָּה מִקֶּמַח שְׁבֻלֶּת שׁוּעָל. (עו)

הָסִירוּ מִכְשׁוֹל

יַקְפִּיד לִקְנוֹת כַּרְפַּס וְחַסָּה לַמָּרוֹר, מִגִּדּוּל מְיֻחָד שֶׁאֵין בּוֹ חֲשַׁשׁ תּוֹלָעִים. כִּי אֲכִילַת תּוֹלָעִים חֲמוּרָה מְאֹד יוֹתֵר מִכָּל מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת, וַאֲכִילַת תּוֹלַעַת אַחַת חֲמוּרָה כְּחָמֵשׁ חֲתִיכוֹת שֶׁל חֲזִיר! (כמבואר בחוברת 'כשרות המטבח') וּמִכָּל מָקוֹם, אִם לֹא הִשִּׂיג מִגִּדּוּל מְיֻחָד, יִתְלַשׁ אֶת כָּל עֲלֵי הַחַסָּה הַיְרֵקִים וְיִזָּרְקֵם, וְיֹאכַל רַק אֶת הַקֶּלַח הַלָּבָן לְאַחַר בְּדִיקָה קַפְדָנִית וִיסוֹדִית, כֵּיוָן שֶׁהַקֶּלַח קַל יוֹתֵר לִבְדִיקָה. (צה)

הַתּוֹלָעִים שֶׁל הַחַסָּה...

מַעֲשֶׂה בְּרַבֵּנוּ יוֹסֵף חַיִּים, שֶׁרָאָה אִשָּׁה אַחַת קוֹנָה כַּמּוּת גְּדוֹלָה שֶׁל חַסָּה לִבְנֵי בֵּיתָהּ לְחַג הַפֶּסַח. שְׁאָלָהּ הָרַב: כֵּיצַד אַתְּ מַכְשִׁירָה אֶת הַחַסָּה? הֵשִׁיבָה הָאִשָּׁה: שׁוֹטֶפֶת אֲנִי אֶת הַחַסָּה הֵיטֵב הֵיטֵב בְּמַיִם. שְׁאָלָהּ הָרַב: הֲתַדְעִי כַּמָּה שָׁעוֹת יֵשׁ בְּרֹאשֵׁךְ? נִדְהֲמָה הָאִשָּׁה מִן הַשְּׁאֵלָה הַמּוּזָרָה, וְכַמּוּבָן לֹא יָדְעָה לְהָשִׁיב. אָמַר לָהּ הָרַב: דְּעִי לָךְ בְּתִּי, הָעוֹוֹנוֹת שֶׁאַתְּ מַחְטִיאָה אֶת בְּנֵי בֵּיתֵךְ בַּאֲכִילַת עֲלֵי הַחַסָּה הַלָּלוּ, רַבִּים הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵהַשְּׂעָרוֹת שֶׁבְּרֹאשֵׁךְ...! עַל כֵּן, שִׁמְעִי נָא לַעֲצָתִי, תַּשְׁלִיכִי אֶת הֶעָלִים הַיְרֵקִים שֶׁקְּשֶׁה מְאֹד לְבָדְקָם, וְתַשְׁאִירִי רַק אֶת הַקְּלָחִים הַלְּבָנִים, כִּי בָּהֶם נִרְאִים הַתּוֹלָעִים, וְהַבְּדִיקָה קַלָּה יוֹתֵר. (בן איש חי שנה ראשונה פרשת צו)

כַּיּוֹצֵא בָּזֶה סִפֵּר מָרָן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל: בִּהְיוֹתִי גִּר בִּרְחוֹב אֶלְקָנָה בִּירוּשָׁלַיִם, רָאִיתִי אֶת שְׁכֵנַי מֵכִין חַסָּה לְלֵיל פֶּסַח. שְׁאָלְתִּיו, כֵּיצַד הוּא מְנַקֶּה אֶת הַחַסָּה מֵהַתּוֹלָעִים? הֵשִׁיבַנִי, כִּי הוּא שׁוֹטֵף אוֹתָם תַּחַת הַבֶּרֶז בְּזֶרֶם חָזָק מְאֹד, וְכָל הַתּוֹלָעִים בּוֹרְחִים! בִּקַּשְׁתִּי מִמֶּנּוּ שֶׁיָּבִיא לִי אֶת הַחַסָּה הַבְּדוּקָה, וְכֵן יָבִיא לִי סִדְּיוֹן לָבָן. שַׂמְתִּי אֶת הַחַסָּה בְּתוֹךְ הַסִּדְּיוֹן תַּחַת קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ, וְאַחַר שָׁעָה רָאִינוּ עַל הַסִּדְּיוֹן הַרְבֵּה תּוֹלָעִים יְרֻקּוֹת מִתְהַלְּכוֹת בּוֹ, וְהָיָה יָכוֹל לְהִכָּשֵׁל בָּהֶן חֲלִילָה בַּאֲכִילָתוֹ! וְעַל כֵּן יְעַצְתִּיו לְתְלֹשׁ אֶת עֲלֵי הַחַסָּה, וּלְהַשְׁאִיר אֶת הַקְּלָחִים בִּלְבַד וּלְבָדְקָם הֵיטֵב, וְכָךְ יִנָּצֵל מֵחֲשָׁשׁ אִסּוּר. (חוברת "כשרות המטבח בהלכה ובאגדה")

בָּשָׂר לְפֶסַח

אָסוּר לוֹמַר: בָּשָׂר זֶה אוֹ זְרוֹעַ זֶה 'לְפֶסַח', שֶׁנִּרְאֶה שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְקָרְבַּן פֶּסַח, וַהֲרֵיהוּ כְּאוֹכֶל בָּשָׂר קָדָשִׁים חוּץ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא יֹאמַר: בָּשָׂר זֶה 'לְיוֹם טוֹב'. וְנָהֲגוּ לְהַזְהֵר בָּזֶה גַּם בְּעוֹפוֹת וְדָגִים. (ריז)

גֶּלַת הַכּוֹתֶרֶת

לְבַד מִכָּל הַהֲכָנוֹת הַנַּ"ל, יֶשְׁנָהּ הֲכָנָה עִקָּרִית וַחֲשׁוּבָה מְאֹד, שֶׁהִיא גֶּלַת הַכּוֹתֶרֶת שֶׁל כָּל הַלַּיְלָה הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, הֲלֹא הִיא מִצְוַת "מַגִּיד", שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג ח): "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר". וְיֵשׁ לְקַיְּמָהּ כַּהֲלָכָה בְּהִדּוּר רַב וּלְסַפֵּר לִבְנֵי הַבַּיִת עַל שִׁעְבּוּד אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, וְהֵיאַךְ הַקָּבָ"ה הִצִּילָם וְהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם. עַל כֵּן, עַל כָּל אָב מִשְׁפָּחָה וְעוֹרֵךְ הַסֵּדֶר לְהָכִין אֶת עַצְמוֹ כַּמָּה יָמִים קֹדֶם הֶחָג בְּסִפּוּר עֶשֶׂר הַמַּכּוֹת, כַּמְבֹאָר לְעֵיל בְּ"שַׁעַר הָאַגָּדָה", וְלֹא יִסְתַּפֵּק בִּקְרִיאַת "הַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח" בִּלְבַד.

לֵיל הַסֵּדֶר שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ

רַגִּיל הָיָה מָרָן הָרַאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל לְסַפֵּר מִדֵּי שָׁנָה קֹדֶם חַג הַפֶּסַח אֶת הַמַּעֲשֶׂה דְּלְהַלָּן, כְּדֵי לְשַׁמֵּחַ אֶת הַצִּבּוּר בִּדְרִשׁוֹתָיו כְּדַרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ.

מַעֲשֶׂה בְּעַם הָאָרֶץ שֶׁלֹּא יָדַע הֵיאַךְ עוֹרְכִים אֶת לֵיל הַסֵּדֶר, פָּנָה אֶל אִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: לְכִי בְּבַקָּשָׁה אֶל חֲבֵרִי הַשָּׁכֵן וְתִרְאִי כֵּיצַד הוּא עוֹרֵךְ אֶת הַסֵּדֶר, וְכָךְ נַעֲשֶׂה אֲנַחְנוּ. הָלְכָה הָאִשָּׁה וְהֵצִיצָה מִבַּעַד לַחַלּוֹן, וְהִנֵּה - בְּדִיּוּק בְּאוֹתוֹ רֶגַע, הַשָּׁכֵן, שֶׁאַף הוּא הָיָה עַם הָאָרֶץ כַּחֲבֵרוֹ, כַּעַס עַל אִשְׁתּוֹ, וְהֵחֵל לִצְעֹק עָלֶיהָ, עַד כְּדֵי שֶׁעָלָה זַעֲמוֹ וְהִכָּה אוֹתָהּ בְּמַטְאֲטֵא. נִבְהֲלָה הָאִשָּׁה מְאֹד, בְּחָשְׁבָהּ שֶׁכָּךְ הַמִּצְוָה בְּלֵיל הַסֵּדֶר לְהַכּוֹת אֶת הָאִשָּׁה. מֻחֲמֶת כֵּן, חָשְׁשָׁה לַחֲזֹר לְבֵיתָהּ, אַךְ בְּלֵית בְּרֵרָה נִכְנְסָה לַבַּיִת וְעָמְדָה בַּצַּד בִּשְׁתִיקָה וְלֹא דִּבְּרָה מְאוּמָה. שָׁאַל אוֹתָהּ בַּעְלָהּ: "תַּגִּידִי מָה רָאִיתִי?", וְהִיא אֵינָהּ עוֹנָה לוֹ. שׁוּב שְׁאָלָהּ: "תַּגִּידִי מָה רָאִיתִי?", וְהִיא אֵינָהּ עוֹנָה לוֹ. מֻחֲמֶת כַּעֲסוֹ הֵחֵל לִצְעֹק עָלֶיהָ: "נוּ, כְּבַר תַּגִּידִי מָה רָאִיתִי?!" כְּשֶׁרָאָה שֶׁהִיא אֵינָהּ עוֹנָה לוֹ, לָקַח אֶת הַמַּטְאֲטֵא וְהֵחֵל לְהַכּוֹתָהּ. אוֹ אָז אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ: "הֲלֹא אֲנִי רוֹאָה שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ הֵיאַךְ עוֹשִׂים לֵיל הַסֵּדֶר, אִם כֵּן לָמָּה שָׁלַחְתָּ אוֹתִי לַחֲבֶרְךָ?!"

❧ עֶרֶב פֶּסַח ❧

אֲכִילַת מַצָּה

מֻתָּר לֶאֱכֹל מַצָּה בְּלֵיל בְּדִיקַת חָמֵץ. (כן דעת הרי"ף, הרמב"ם, נימוקי יוסף, הר"ן, הריטב"א, הרא"ש, רבנו ירוחם, הרמב"ן, הרשב"א, המגיד, המאירי, הרז"ה, ר' יצחק בן גיאת, תוספות רי"ד, רבנו יהודה רבו של השבלי הלקט. חק יעקב, אליה רבה, רבנו זלמן, חיי אדם, לב חיים פלאג'י ועוד. קצו, רנט) וְאוּלָם, אָסוּר לֶאֱכֹל מַצָּה למחרת בְּעֶרֶב פֶּסַח כָּל הַיּוֹם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הֶכֵּר בַּאֲכִילָתָהּ בַּלַּיְלָה [לֵיל הַסֵּדֶר] לְשֵׁם מִצְוָה. וְאוּלָם קָטָן שֶׁאֵינוֹ מֵבִין בְּסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁמְּסַפְּרִים בְּלֵיל הַסֵּדֶר, מֻתָּר לְהַאֲכִילוֹ מַצָּה. (קצו, ר)

מַצָּה עֲשִׁירָה

עוּגוֹת מַצָּה עֲשִׁירָה, מֻתָּר לֶאֱכֹל בְּעֶרֶב פֶּסַח אַף לִגְדוֹלִים. הוֹאִיל וְאֵין יוֹצְאִים בָּהּ יְדֵי חוֹבָה בְּלֵיל הַסֵּדֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֶחֶם עֹנִי", דְּהַיְנוּ לֶחֶם שֶׁל עֲנִיִּים שֶׁעָשׂוּי מִקֶּמַח וּמַיִם בִּלְבַד, כְּמוֹ הַמַּצָּה שֶׁלָּנוּ שֶׁאֵין בָּהּ אֶלָּא קֶמַח וּמַיִם, אֲבָל מַצָּה עֲשִׁירָה, הִיא לֶחֶם שֶׁל עֲשִׁירִים שֶׁעֲשׂוּיָה מִקֶּמַח, סֹכָּר, יַיִן וּשְׁאָר מִינֵי פֵּרוֹת. (רנט) וְאַף לִבְנֵי אַשְׁכְּנַז מֻתָּר לֶאֱכֹל מַצָּה עֲשִׁירָה בְּעֶרֶב פֶּסַח, שֶׁלֹּא הֶחְמִירוּ אֶלָּא בְּפֶסַח עַצְמוֹ. (סימן תעא סעיף ב, נודע ביהודה, ערוך השלחן סימן תמד סק"ה. רסה)

מִזְמוֹר לְתוֹדָה

מִנְהַג אַשְׁכְּנַז שֶׁלֹּא לוֹמַר "מִזְמוֹר לְתוֹדָה" בְּתְפִלַּת שַׁחֲרִית שֶׁל עֶרֶב פֶּסַח וְחֹל הַמּוֹעֵד. מִכֵּיוָן שֶׁבִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קָיִם לֹא הִקְרִיבוּ קָרְבַּן 'תּוֹדָה' בְּיָמִים אֵלּוּ, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְהָבִיא עִם הַקָּרְבָּן חַלּוֹת חָמֵץ [40 חַלּוֹת, 10 חָמֵץ ו-30 מַצָּה]. וּבְעֶרֶב פֶּסַח חָשְׁשׁוּ שֶׁמָּא לֹא יַסְפִּיקוּ לְגְמֹר לֶאֱכֹל אֶת עֶשֶׂר חַלּוֹת הֶחָמֵץ, קֹדֶם זְמַן אִסּוּר אֲכִילַת חָמֵץ. אוּלָם מִנְהַג בְּנֵי סְפָרַד לְאָמְרוֹ, כֵּיוָן שֶׁאֵין מִזְמוֹר זֶה נִתְקָן לְשֵׁם קָרְבַּן 'תּוֹדָה' אֶלָּא לְשֵׁם הוֹדָאָה. (טור ובית יוסף סימן רפא. ח)

☜ אִסּוּר מְלָאכָה

חֲצוֹת הַיּוֹם

אָסוּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּעֶרֶב פֶּסַח מֵחֲצוֹת הַיּוֹם [12:40 בְּעֶרֶךְ]. וּשְׁנֵי טְעָמִים לָזֶה: **א.** כְּדֵי שֶׁיִּפָּנֶה זְמַנּוֹ לַהֲכָנַת צָרְכֵי הֶחָג, כַּאֲפִיַּת הַמַּצּוֹת וּשְׁאָר עִנְיְנֵי לֵיל הַסֵּדֶר (רש"י). **ב.** בִּזְמַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיוּ מַקְרִיבִים קָרְבַּן פֶּסַח, וּזְמַן הַקְרָבָתוֹ מֵחֲצוֹת הַיּוֹם. וּבְיוֹם שֶׁאָדָם מַקְרִיב קָרְבָּנוֹ, נֶאֱסָר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, כִּי יוֹם טוֹב הוּא לוֹ. וְלָכֵן, אַף שֶׁהַיּוֹם, בָּעֲוֹנוֹת הָרַבִּים, חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְאֵין לָנוּ קָרְבַּן פֶּסַח, בְּכָל זֹאת, כֵּיוָן שֶׁנֶּאֶסְרָה בִּזְמַנּוֹ עֲשִׂיַּת מְלָאכָה, נִשְׁאָר הָאִסּוּר בְּתָקְפּוֹ, וְאֵין בְּכֹחֵנוּ לְהַתִּירוֹ (ירושלמי). (קפא)

תִּקּוּנֵי בְּגָדִים

לֹא אָסְרוּ אֶלָּא מְלָאכָה גְּמוּרָה, כְּגוֹן לִתְפֹּר חֲלִיפָה חֲדָשָׁה, אֲפִלּוּ בְּחִנָּם. אֲבָל תִּקּוּנִים לְצֹרֶךְ הֶחָג, אֲפִלּוּ מַעֲשֶׂה אָמָּן - מֻתָּר, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ בְּחִנָּם. וּבְמַעֲשֶׂה הֶדְיוֹט כְּתִפְרַת כַּפְתּוֹר וְכַיּוֹצֵא, כָּל שֶׁהוּא לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד, מֻתָּר. וְרַשַּׁאי הָאָמָּן אַף לְטֹל שָׂכָר. (קפח, קפט)

כְּבוּס

בְּגָדִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ צֹרֶךְ בָּהֶם לַמּוֹעֵד, מֻתָּר לְכַבְּסָם בְּמִכּוֹנַת כְּבִיסָה בְּעֶרֶב הַחַג, כָּל מַעֲשֵׂי הֶדְיוֹט שֶׁמֻּתָּרִים לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד, שֶׁאֵין זֶה בִּכְלַל מְלָאכָה גְּמוּרָה שֶׁאֲסוּרָה. (עיין עמוד קפט, וחזו"ע שבת א כד)

צִפָּרְנַיִם, נַעֲלַיִם, גִּהוּץ

מֻתָּר לִגְזֹז צִפָּרְנַיִם, לְצַחְצֵחַ נַעֲלַיִם, וּלְגַהֵץ בְּגָדִים כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. (קצג)

תִּסְפֹּרֶת

מִצְוָה שֶׁיְּכֻנֶּס לָחֶג כְּשֶׁהוּא מְסֻפָּר. וְיֶשְׁנִים לֵב לְהִסְתַּפֵּר לִפְנֵי חֲצוֹת הַיּוֹם, כִּי לְאַחַר מִכָּן אָסוּר לְהִסְתַּפֵּר. וְאִם שָׂכַח לְהִסְתַּפֵּר לִפְנֵי חֲצוֹת, רַשַּׁאי לְהִסְתַּפֵּר אַחַר חֲצוֹת עַל יְדֵי עַצְמוֹ בִּלְבַד. וְאִם יֵשׁ סַפָּר עָנִי שֶׁאֵין לוֹ כְּדֵי צָרְכּוֹ לַיּוֹם טוֹב, רַשַּׁאי לְהִסְתַּפֵּר אֲצְלוֹ בְּשָׂכָר. וּלְעִנְיָן גִּלּוּחַ וְסִדּוּר הַזָּקָן, יֵשׁ לְהַתִּיר כָּל הַיּוֹם. (קצא)

עָדִיף וְנָכוֹן לְהִסְתַּפֵּר קֹדֶם יוֹם י"ד, וְלֹא לְהַמְתִּין לַיּוֹם הָאַחֲרוֹן. וְעִקַּר הַטַּעַם בָּזֶה, כְּדֵי לִהְיוֹת פָּנוּי וּמוּכָן לְמִצְוֹת הַיּוֹם כִּשְׁרִיפַת חָמֵץ וּשְׁאָר הֲכָנוֹת צָרְכֵי הֶחָג, וּלְקַבֵּל אֶת הֶחָג בְּנַחַת

וְרוֹגַע וְלֹא בְּלַחַץ, כְּשֶׁמִּתְרוֹצֵץ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. גַּם כִּי יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בָּעֶרֶב פֶּסַח כָּל הַיּוֹם וְלֹא רַק מֵחֲצוֹת הַיּוֹם. וְכָתַב מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן זצוק"ל בְּסִפְרוֹ הֲלִיכוֹת עוֹלָם (ח"ג נט): "וּבִימֵי חָרְפִּי נָהֲגִתִּי לְהוֹרוֹת לְתוֹשָׁבֵי עִיר קָדְשֵׁנוּ יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל זָהָב תִּתְבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן, שֶׁעֲדַיִף לְהַסְתַּפֵּר בְּלֵיל עֶרֶב פֶּסַח [לֵיל י"ד] וְלֹא לְמָחֳרַת הַיּוֹם, כְּדֵי לָחוּשׁ לְדַעַת מָרָן הַשַּׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁבְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּעֶרֶב פֶּסַח, אֵין לְהִסְתַּפֵּר אֲפִלּוּ קֹדֶם חֲצוֹת הַיּוֹם, וּלְדִבְרֵי הַפְּרִי חָדָשׁ וְעוֹד, יְרוּשָׁלַיִם הִיא מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בָּהּ מְלָאכָה בְּעֶרֶב פֶּסַח, וְלָכֵן טוֹב לְהַקְדִּים".

מְלָאכָה עַל יְדֵי גּוֹי

מֻתָּר לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶת אֻמָּן עַל יְדֵי גּוֹי בְּשָׂכָר, כְּגוֹן לִתְפֹּר חֲלִיפָה אוֹ לְהִסְתַּפֵּר אֲצְלוֹ. שֶׁלֹּא אָסְרוּ 'אֻמִּירָה לְגוֹי' אֶלָּא בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב וְחֹל הַמּוֹעֵד שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם קְדֻשָּׁה. (קפח, קצא)

פְּתִיחַת חֲנוּיוֹת

מִן הַדִּין מֻתָּר לִסְחֹר כָּל הַיּוֹם. וְלָכֵן מֻתָּר לִפְתֹּחַ חֲנוּת בְּגָדִים אוֹ מַכֹּלֶת וְכַיּוֹצֵא. וּבִלְבַד שֶׁבְּבֵיתוֹ מְכִינִים אֶת כָּל צָרְכֵי הֶחָג, וְאֵינָם צְרִיכִים אֶת עֶזְרָתוֹ. (קפח. חזו"ע שבת א מב)

עֶרֶב פֶּסַח [י"ד בניסן] שֶׁחָל בְּשַׁבָּת – מֻתָּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם שִׁשִּׁי [י"ג בניסן] אַחַר חֲצוֹת, אֲפִלּוּ מַעֲשֶׂה אֻמָּן, כְּבְכָל עֶרֶב שַׁבָּת. כֵּיוָן שֶׁעִקַּר הַטַּעַם לְאִסּוּר עֲשִׂיַּת מְלָאכָה בָּעֶרֶב פֶּסַח הוּא הַטַּעַם הַשֵּׁנִי שֶׁל הַקְּרֻבַּת קָרְבַּן פֶּסַח. וְכֵיוָן שֶׁזְּמַן הַקְּרֻבָּתוֹ בְּיוֹם שַׁבָּת וְלֹא בְּיוֹם שִׁשִּׁי, לָכֵן לֹא נֶאֱסַר יוֹם שִׁשִּׁי בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה אֶלָּא כְּבְכָל שַׁבּוּעַ - מִזְּמַן מִנְחָה קְטַנָּה [שְׁעָתַיִם וְחֲצִי לִפְנֵי צֵאת הַכּוֹכָבִים לְפִי שָׁעוֹת זְמַנִּיּוֹת. בְּעֶרֶךְ 16:20 בְּשָׁעוֹן קִיץ]. כְּמְבֹאָר בְּחוֹבֶרֶת הַשַּׁבָּת בַּהֲלָכָה וּבְאַגָּדָה. (קפג, רנה)

☜ הַהֲכָנוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת לַחַג

אֲכִילָה בְּעֶרֶב פֶּסַח

מִשָּׁעָה עֲשִׂירִית שֶׁל הַיּוֹם [בְּעֶרֶךְ: 15:30 בְּשָׁעוֹן קִיץ], אָסוּר לֶאֱכֹל גַּם מַצָּה עֲשִׂירָה. וּבְמָקוֹם צֹרֶךְ יֵשׁ לְהָקֵל לֶאֱכֹל עַד 50 גְּרָם וְלֹא יוֹתֵר. וְאָמְנָם פֵּרוֹת וְיָרָקוֹת, בָּשָׂר, דָּגִים וְכַדּוֹמֶה, רַשַּׁאי לֶאֱכֹל כִּרְצוֹנוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְמַלֵּא כְּרֵסוֹ, כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל אֶת הַמַּצָּה בַּלַּיְלָה לְתֵאָבוֹן. וְאוּלָם, טוֹב לֶאֱכֹל כַּמּוּת כָּזוֹ שֶׁיִּשְׂעַר בְּעַצְמוֹ שֶׁאֲכִילָה זוֹ תַּסְפִּיק לוֹ שֶׁלֹּא יִרְעַב בַּלַּיְלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לְמַהֵר לִגְמֹר אֶת הַהַגָּדָה וְאֶת סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְאַדְרַבָּה, כְּשֶׁיֹּאכְלוּ הוּא וּבְנֵי בֵּיתוֹ בְּעֶרֶב פֶּסַח כָּרָאוּי, יֵשְׁבוּ כֻּלָּם רְגוּעִים וּשְׁלֵוִים בַּלַּיְלָה, וְיִסַּפֵּר לָהֶם בְּנַחַת, בְּסַבְלָנוּת וּבְשִׂמְחָה. (קצט)

מִקְוֵה טְהָרָה

מִנְהָג חָשׁוּב לִטְבֹּל בְּמִקְוֵה טְהָרָה בְּעֶרֶב הֶחָג. וּמִי שֶׁיְּכוֹל גַּם בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה לִטְבֹּל בְּכָל עֶרֶב שַׁבָּת, תָּבֹא עָלָיו בְּרָכָה, וְזוֹכֶה בָּזֶה לְטַהֵר אֶת נַפְשׁוֹ וּמַחְשְׁבוֹתָיו. (חזו"ע יו"ט קב)

סִגְלָה חֲשׁוּבָה

יֶשְׁנָהּ סְגֻלָּה חֲשׁוּבָה מֵרַבֵּנוּ שִׁמְשׁוֹן מֵאַסְטְרוֹפּוֹלְיָא ז"ל הי"ד, שֶׁכָּל מִי שֶׁאוֹמֵר אוֹתָהּ אֲפִלּוּ פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה, וּבְעִקָּר בְּעֶרֶב פֶּסַח, מֻבְטָח לוֹ שֶׁיִּנָּצֵל בְּאוֹתָהּ שָׁנָה מִכָּל מִכְשׁוֹל וּמִמִּיתָה מְשֻׁנָּה, וְשׁוּם אָדָם לֹא יִמְשׁוֹל בּוֹ, וְכָל אוֹיְבָיו יִפְּלוּ תַּחְתָּיו,

וְהוּא עַל בָּמוֹתֵימוֹ יִדְרֹךְ, וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַצְלִיחַ, וּבְכָל עָסָקָיו יַרְוִיחַ, עַד בִּיאַת הַגּוֹאֵל אָמֵן סֶלָה. עַל כֵּן, יְשִׁתַּדֵּל כָּל אָדָם לִקְרֹא סְגֻלָּה זוֹ הַמּוּבֵאת בְּמַחְזוֹרִים רַבִּים שֶׁל פֶּסַח, וּבְהַגָּדוֹת שֶׁל פֶּסַח.

סֵדֶר קָרְבַּן פֶּסַח

מִנְהָג טוֹב לִקְרֹא בְּעֶרֶב פֶּסַח אֶת הַפְּסוּקִים הָעוֹסְקִים בְּהַקְרֵבַת קָרְבַּן פֶּסַח, וְלַעֲסֹק בְּסֵדֶר הַקְרֵבַת הַקָּרְבָּן שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים בִּזְמַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ. וְאָמְרוּ חֲז"ל (סנהדרין קא ע"א): כָּל הַקּוֹרֵא פָּסוּק בְּזְמַנּוֹ - מֵבִיא טוֹבָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טו כג): "וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב". וּכְבָר סִדְּרוּ כֵּן בְּמַחְזוֹרִים רַבִּים וּבְהַגָּדוֹת שֶׁל פֶּסַח.

שֵׁנָה בְּעֶרֶב הֶחָג

חוֹבָה קְדוֹשָׁה לְהַשְׁכִּיב אֶת הַיְלָדִים לִישֹׁן בְּעֶרֶב פֶּסַח, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲרֵנִיִּים כָּל הַסֵּדֶר וְיִקַּיֵּם בָּהֶם מִצְוַת "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ", שֶׁאֶהוּ עִקַּר מַטָּרַת לֵיל הַסֵּדֶר. (ה) וּכְמוֹ כֵן, טוֹב וְנָכוֹן לְכָל אָדָם לִישֹׁן בְּעֶרֶב הֶחָג, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה רָגוּעַ וּמְיֻשָּׁב לָשֶׁבֶת בְּנַחַת בְּלֵיל הַסֵּדֶר וּלְהַרְחִיב בְּסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְלֹא יִזְרֵז אֶת הַמְשְׁתַּתְּפִים מֵחֲמַת עֲיֵפוּתוֹ.

אָמְרוּ עַל רַבִּי עֲקִיבָא: מֵימָיו לֹא אָמַר, הִגִּיעַ עֵת לַעֲמֹד [לְהַפְסִיק אֶת הַלִּמּוּד] בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, חוּץ מֵעֶרְבֵי פְּסָחִים וְעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים. בְּעֶרֶב פֶּסַח - בְּשָׁבִיל הַתִּינוֹקוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִישְׁנוּ [דְּהַיְנוּ, שֶׁיֵּלְכוּ לְיַשֵּׁן אוֹתָם בַּיּוֹם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲיֵרְנִיִּים בַּלַּיְלָה בִּשְׁעַת הַהַגָּדָה, סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם וּבְכָל עֲשִׂיַּית הַמִּצְוֹת]. וּבְעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים - כְּדֵי שֶׁיַּאֲכִילוּ אֶת בָּנֵיהֶם [הַגְּדוֹלִים, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם כֹּחַ לְהִתְעַנּוֹת]. (מסכת פסחים קט ע"א)

לְצַפּוֹת וּלְיַחֵל לַחַג בְּנַחַת וּבְרֹגַע

מָה טּוֹב וּמָה נָּעִים שֶׁיָּכִין אֶת עַצְמוֹ וְאֶת בְּנֵי בֵּיתוֹ מֵרֹאשׁ, לִקְרַאת הַלַּיְלָה הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, לְקַבְּלוֹ בְּנַחַת וְלֹא בְּלַחַץ וּבֶהָלָה, כִּי לֹא נָאָה וְלֹא יָאָה לְהַכְנִיסוֹ בְּהִתְרוֹצְצִיּוֹת וְלַחַץ עַד הֶרֶגַע הָאַחֲרוֹן. וּמָה טּוֹב וּמָה נָּעִים לַעֲרֹךְ אֶת שֻׁלְחַן לֵיל הַסֵּדֶר מִבְּעוֹד מוֹעֵד עִם הַיַּיִן, הַכּוֹסוֹת, הַקְּעָרוֹת, הַהַגָּדוֹת וְכָל הַדְּרוּשׁ לַלַּיְלָה הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה.

וְעֵצָה טוֹבָה לְכָל אָדָם, שֶׁאַחַר שָׁנָח וְרָחַץ וְלָבַשׁ בִּגְדֵי הֶחָג הַחֲמוּדוֹת, יֵשֵׁב וִישַׁנֵּן לְעַצְמוֹ אֶת הִלְכוֹת הַסֵּדֶר בִּקְצָרָה כְּדִלְהַלָּן, כְּדֵי שֶׁכְּשֶׁיָּבוֹא לַסֵּדֶר יִהְיֶה בָּקִי בַּעֲשִׂיָּתוֹ כַּדָּת וְכַהֲלָכָה. [וּבִפְרָט כְּשֶׁחָל לֵיל הַסֵּדֶר בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, שֶׁיֵּשׁ פְּרָטֵי דִּינִים נוֹסָפִים שֶׁצָּרִיךְ לְשַׁנְּנָם קֹדֶם.] לְאַחַר מִכֵּן, יִקְרָא אֶת סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּנַחַת וּנְעִימָה עִם כּוֹס תֵּה חַם, וּבְוַדַּאי שֶׁכָּל כֵּלּוֹ יִתְמַלֵּא שִׂמְחָה וָעֹנֶג, וְיִרְגִּישׁ הֵיאַךְ נִכְסְפָה וְכָלְתָה נַפְשׁוֹ לִקְרַאת בּוֹא הֶחָג. וְלֹא כְּאוֹתָם הָמְכִינִים אֶת צָרְכֵי הֶחָג עַד הֶרֶגַע הָאַחֲרוֹן, וְנִכְנָסִים לָחַג בְּלַחַץ וּבֶהָלָה. וְכַמָּה הַנָּהָגָה לֹא נְכוֹנָה הִיא, מָה שֶׁסִּפֵּר לִי יְהוּדִי אֶחָד, שֶׁלֵּיל הַסֵּדֶר בְּבֵיתָם נַעֲשָׂה בַּעֲיֵפוּת וּבְמְהִירוּת, מֵאַחַר שֻׁכֻּלָּם עֲיֵפִים מֵעֲבוֹדוֹת הַיּוֹם, הַנָּשִׁים מֵעֲבוֹדוֹת הַבַּיִת, וְהַגְּבָרִים מֵאֲפִיַּת הַמַּצּוֹת, וְכִלְשׁוֹנוֹ: "אֲנַחְנוּ עוֹשִׂים קַפָּה בְּעֶרֶב פֶּסַח". מָה שָּׁוֶה "קַפָּה" כָּזוֹ, הַבָּאָה עַל חֶשְׁבּוֹן חִנּוּךְ הַיְלָדִים, שֶׁרוֹאִים הֵיאַךְ מִתְקַיֶּמֶת מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ"?! וּכְבָר אָמְרוּ חֲז"ל: "כָּל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח", וּמִכָּל הַן, אַתָּה שׁוֹמֵעַ לָאו.

לְהַקְדִּים תְּפִלָּה

עַל הַכֹּל, יִתְפַּלֵּל לְהַקָּבָ"ה שֶׁהַלַּיְלָה הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה יַעֲבֹר עָלָיו וְעַל בְּנֵי בֵּיתוֹ בְּשִׂמְחָה

וּבְשַׁלְוָה, וּבְהִתְלַהֲבוּת שֶׁל קְדֻשָּׁה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נַחַת רוּחַ לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְשֶׂחֹק וְשָׂלוֹם לֹא יִכָּשֵׁל בָּעִוּוֹן הַכַּעַס אוֹ הַקְּפָדָה כָּלְשֶׁהִיא, כִּי הַיֵּצֶר הָרַע יוֹדֵעַ לְכַמָּה מַעֲלוֹת גְּדוֹלוֹת וְטוֹבוֹת יְכוֹלִים לִזְכּוֹת בַּלַּיְלָה הַזֶּה, וְלָכֵן מְנַסֶּה וּמְחַפֵּשׂ הֵיאַךְ לְהַפִּילוֹ בְּפֶרֶט בָּעִוּוֹן הַכַּעַס, וּבָזֶה הוּא 'מְכַיֵּס' אוֹתוֹ וּמַשִּׁיל מִמֶּנּוּ אֶת כָּל אוֹתָן הַהֲכָנוֹת הָעֲתִידוֹת לָבוֹא עָלָיו. לַזֹּאת, הַחַכָּשׁ יֹאמַר גִּבּוֹר אֲנִי, וִיבַקֵּשׁ מֵהַשֵּׁם שֶׁיְּזַכֵּהוּ לַעֲשׂוֹת הַכֹּל כַּדָּת וְכַהֲלָכָה בְּשִׂמְחָה, אוֹ אָז יִזְכֶּה לְכָל הַיְשׁוּעוֹת וְהַהֲכָנוֹת כַּמּוּבָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ.

הַכָּנַת נֵר דָּלוּק

אָסְרוּ חֲכָמִים לְהַדְלִיק אֵשׁ חֲדָשָׁה בְּיוֹם טוֹב, כְּמוֹ מִקֻּפְסַת גַּפְרוּרִים אוֹ מִמַּצִּית וְכַדּוֹמֶה, וְהִתִּירוּ לְהַדְלִיק מֵאֵשׁ הַדְּלוּקָה מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. אִי לְכָךְ, יֵשׁ לָשִׂים לֵב קֹדֶם כְּנִיסַת הֶחָג לְהַדְלִיק "נֵר נְשָׁמָה" הַדּוֹלֵק 24 שָׁעוֹת, כְּדֵי שֶׁאִם יִצְטָרֵךְ לְבַשֵּׁל וּלְהַדְלִיק אֶת הַגַּז בְּיוֹם טוֹב, יִהְיֶה לוֹ מֵהֵיכָן לָקַחַת אֶת הָאֵשׁ. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "הַדְלָקָה מֵאֵשׁ לְאֵשׁ", דְּהַיְנוּ שֶׁמַּדְלִיק אֵשׁ חֲדָשָׁה מֵאֵשׁ שֶׁהָיְתָה דְּלוּקָה מִלְּפָנֵי יוֹם טוֹב. וְאָמְנָם, יֵשׁ לְהִזָּהֵר בְּיוֹם טוֹב שֶׁלֹּא לְכַבּוֹת אֶת הַנַּפְרוּר שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ מַעֲבִיר אֶת הָאֵשׁ, אֶלָּא יַנִּיחַ אוֹתוֹ שֶׁיִּכְבֶּה לְבַד. וְעַיֵּן לְהַלָּן פְּרָטֵי הַמְּלָאכוֹת הַמֻּתָּרוֹת וְהָאֲסוּרוֹת בְּיוֹם טוֹב.

☜ הַדְלָקַת נֵרוֹת

זְמַן הַהַדְלָקָה

טוֹב שֶׁהַנָּשִׁים תַּדְלֵקְנָה אֶת הַנֵּרוֹת לִפְנֵי הַשְּׁקִיעָה כִּבְכָל עֶרֶב שַׁבָּת. וְיֵשׁ הנוֹהֲגוֹת לְהַדְלִיק בְּלֵיל יוֹם טוֹב קֹדֶם הַקִּדּוּשׁ. וּפָשׁוּט שֶׁתַּדְלֵקְנָה מֵאֵשׁ שֶׁהָיְתָה דְּלוּקָה. (חזו"ע סוכות רי)

פְּתִיל צָף

כַּאֲשֶׁר מַדְלִיקִים נֵרוֹת בְּיוֹם טוֹב עַצְמוֹ בְּפְתִיל צָף, מַתָּר לְהַכְנִיס אֶת הַפְּתִיל לְתוֹךְ הַנֶּקֶב שֶׁבְּפְקַק שֶׁעַם, וְאֵין זֶה נֶחְשָׁב מְתַקֵּן כְּלִי. (תשובה בכתב יד למרן זצוק"ל. הובא בקצור שלחן ערוך חזון עובדיה שבת ב קצט)

הַבְּרָכָה

קֹדֶם הַהַדְלָקָה תְּבָרֵךְ הָאִשָּׁה: **"בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל** [בשבת: שַׁבָּת וְ] **יוֹם טוֹב"**, וְאַחַר כָּךְ תַּדְלִיק.

בְּנוֹת אַשְׁכְּנַז – הֶגֶם שֶׁבְּעֶרֶב שַׁבָּת נוֹהֲגוֹת רֹב בְּנוֹת אַשְׁכְּנַז לְבָרֵךְ לְאַחַר שֶׁמַּדְלִיקוֹת אֶת הַנֵּרוֹת, מִכָּל מָקוֹם, בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב אַף הֵן יְבָרְכוּ עַל הַנֵּרוֹת וְאַחַר כָּךְ יַדְלִיקוּ. מִכַּיוָן שֶׁכָּל מַה שֶּׁנּוֹהֲגוֹת לְהַדְלִיק וְאַחַר כָּךְ לְבָרֵךְ, הוּא מֻחְשָׁשׁ שֶׁמְּקַבְּלוֹת שַׁבָּת בַּהַדְלָקָה, וְהֵיאַךְ יַדְלִיקוּ לְאַחַר מִכָּן? אַךְ בְּיוֹם טוֹב שֶׁמֻּתָּר לְהַדְלִיק מֵאֵשׁ לְאֵשׁ, נִמְצָא שֶׁאַף שֶׁלַּשִּׁיטָה שֶׁמְּקַבְּלוֹת אֶת הֶחָג בַּבְּרָכָה, רַשָּׁאִיוֹת לְהַדְלִיק, אַךְ יְזָהֲרוּ שֶׁלֹּא לְכַבּוֹת אֶת הַנֵּר שֶׁבּוֹ הֵן מַדְלִיקוֹת. (מ"ב רסג כז. חזו"ע סוכות רט)

בְּנוֹת תֵּימָן – שֶׁנְּהֲגוּ בְּחוּץ לָאָרֶץ שֶׁלֹּא לְבָרֵךְ עַל הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת שֶׁל יוֹם טוֹב, עַתָּה שֶׁעָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עֲלֵיהֶן לִנְהֹג כְּמִנְהַג אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּלְבָרֵךְ עַל הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת.

כן מבואר בתלמוד ירושלמי, וכן פסקו: רוב הגאונים, הרא"ש, ארחות חיים, הר"י מקורביל, כל בו, ראבי"ה, אור זרוע, הגהות מיימוני, המרדכי, הרוקח, אבודרהם, לקט יושר. וכן פסק מרן השלחן ערוך, ורבים מהאחרונים: הלבוש, הדרישה, מגן אברהם, דגול מרבבה, רבנו זלמן, החיד"א, פני יהושע, שערי תשובה, שואל ומשיב, ערוך השלחן ועוד. וּמָה שֶּׁכָּתַב בְּשׁוּ"ת פְּעֻלַּת צַדִּיק, שֶׁרֹב הַמְּקוֹמוֹת נָהֲגוּ לְבָרֵךְ בְּיוֹם טוֹב, כְּבָר כָּתַב בְּשׁוּ"ת וַיְצַבֵּר יוֹסֵף בָּר, שֶׁהָרַב פְּעֻלַּת צַדִּיק עַצְמוֹ חָזַר בּוֹ בְּסִפְרוֹ עֵץ חַיִּים, וְכָתַב שֶׁאַדְרַבָּה יֵשׁ לְפָרְסֵם בְּרַבִּים וּלְהַהֵיג שֶׁכַּלָּם יְבָרְכוּ עַל הַדְּלָקַת נֵרוֹת יוֹם טוֹב, וְשֶׁכֵּן דַּעַת הָרַמְבָּ"ם שֶׁכָּתַב שֶׁמִּצְוַת כִּבּוּד וְעֹנֶג שֶׁאֲמָרָה בַּשַּׁבָּת, נוֹהֶגֶת גַּם בְּיָמִים טוֹבִים. וּמַכָּיוָן שֶׁמִּצְוַת הַדְלָקַת נֵרוֹת שַׁבָּת הִיא מִכְּלָל עֹנֶג שַׁבָּת, הוּא הַדִּין לְגַבֵּי יוֹם טוֹב. וְכֵן כָּתַב הַגְּאוֹן רַבִּי שָׁלוֹם חֲבֵשׁוּשׁ בְּשׁוּתַּת הַמְּלֶךְ. וְכֵן כָּתְבוּ עוֹד מֹרֵנוּ נֵר לְרַגְלֵינוּ וְאוֹר לִנְתִיבוֹתֵינוּ, שֶׁאִם רִאשׁוֹנִים כְּמַלְאָכִים אֲנוּ כִּבְנֵי אָדָם. וְאֵיזֶהוּ חָכָם הַמֵּכִיר אֶת מְקוֹמוֹ, וַהֲרֵי כְּבָר אָמְרוּ חֲז"ל אֵל יְשַׁנֶּה אָדָם מִפְּנֵי הַמַּחֲלֹקֶת. לָכֵן אוֹתָם מְיוֹצְאֵי תֵּימָן שֶׁעֲדַיִן לֹא מְבָרְכִים, עֲלֵיהֶם לְשַׁנּוֹת מִנְהָגָם, וּמִכָּאן וּלְהַבָּא לְבָרֵךְ עַל הַהַדְלָקָה שֶׁל יוֹם טוֹב, וַעֲלֵיהֶם תָּבוֹא בִּרְכַת טוֹב. וְרָאוּי לְעוֹדֵד אוֹתָם וּלְחַזֵּק אֶת יְדֵיהֶם בָּזֶה, וּמֵה' יִשְׁאוּ בְּרָכָה. (חזו"ע שבת א ריז)

בִּרְכַּת "שֶׁהֶחֱיָנוּ"

לֹא תְּבָרֵכְנָה הַנָּשִׁים שֶׁהֶחֱיָנוּ בַּהַדְלָקָה, כֵּיוָן שֶׁמְּבָרְכִים בְּרָכָה זוֹ לְאַחַר מִכֵּן בַּקִּדּוּשׁ. (ירושלמי, אור זרוע, תרומת הדשן ועוד) וְהַמְּבָרְכוֹת נִכְנָסוֹת לַחֲשַׁשׁ הֶפְסֵק בֵּין הַבְּרָכָה לַהַדְלָקָה, וְלָכֵן טוֹב לְהָעִיר לָהֶן בִּנְחַת שֶׁיַּפְסִיקוּ מִמְּנְהָגָן. וְכָתְבוּ הַגְּאוֹן יַעְבֵּ"ץ, יָפָה לִלֵּב, פְּתַח הַדְּבִיר, וְחֶסֶד לְאַלְפִּים, שֶׁמִּנְהַג נָשִׁים זֶה אֵין לוֹ יְסוֹד בַּהֲלָכָה, וּשְׁגָגָה הוּא.

נָשִׁים שֶׁעֲדַיִן מְבָרְכוֹת 'שֶׁהֶחֱיָנוּ' בַּהַדְלָקָה, תַּעֲנֶינָה 'אָמֵן' עַל בִּרְכַּת 'שֶׁהֶחֱיָנוּ' שֶׁשּׁוֹמְעוֹת בַּקִּדּוּשׁ, וְאֵין בָּזֶה הֶפְסֵק בֵּין בִּרְכַּת 'הַגֶּפֶן' לִטְעִימַת הַיַּיִן.

יֵשׁ לְהַבְהִיר כִּי דִּין זֶה הוּא רַק בְּחַג הַפֶּסַח, מֵאַחַר וּבִרְכַּת 'שֶׁהֶחֱיָנוּ' שֶׁבְּקִדּוּשׁ שַׁיָּכֶת גַּם עַל שְׁאָר מִצְוֹוֹת הַסֵּדֶר כַּאֲכִילַת הַמַּצָּה וְהַמָּרוֹר, וְהָאִשָּׁה שֶׁבֵּרְכָה שֶׁהֶחֱיָנוּ בַּהַדְלָקָה לֹא כִּוְּנָה עַל מִצְוֹוֹת אֵלּוּ, אֶלָּא עַל עֶצֶם הֶחָג. וְלָכֵן בְּסֵכּוֹת שֶׁפְּטוּרָה הִיא מִמִּצְוַת סֻכָּה, אֵין לָהּ לַעֲנוֹת אָמֵן אַחַר 'שֶׁהֶחֱיָנוּ' שֶׁבְּקִדּוּשׁ מֵחֲשַׁשׁ הֶפְסֵק. וְאוּלָם, אִם הִיא מִבְּנוֹת אַשְׁכְּנַז, רַשָּׁאִית לַעֲנוֹת 'אָמֵן', מֵאַחַר וְיֵשׁ נוֹהֲגוֹת לְבָרֵךְ אֲפִלּוּ עַל הַיְשִׁיבָה בַּסֻּכָּה, אַף בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת לֹא תַּעֲנֶינָה. (שבט הלוי ח"ג סימן סט. כה. סוכות קנא, ריג)

☜ דִּינֵי עֶרֶב פֶּסַח שֶׁחָל בְּשַׁבָּת ☞

כַּאֲשֶׁר חָל לֵיל הַסֵּדֶר בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְעֶרֶב פֶּסַח הוּא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, יֵשׁ לְהֵעָרֵךְ לְכָךְ בַּהֲתְאֵם, כְּדִלְהַלָּן:

הַכָּנַת נֵר דָּלוּק

יַדְלִיק מֵעֶרֶב שַׁבָּת נֵר נְשָׁמָה גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁתִּתְהֶיה לוֹ אֵשׁ מוּכָנָה לְהַדְלִיק מִמֶּנָּה בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת שֶׁהוּא יוֹם טוֹב, לְחִימּוּם הַתַּבְשִׁילִים, וְהַדְלָקַת נֵר יוֹם טוֹב.

בַּמֶּה מְקַיְּמִים סְעוּדוֹת הַשַּׁבָּת?

בְּכָל שַׁבָּת יֶשְׁנָהּ מִצְוָה לְקַיֵּם שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בַּאֲכִילַת פַּת, וְאִלּוּ בְּשַׁבָּת זוֹ שֶׁחָלָה בְּעֶרֶב פֶּסַח, אָסוּר לֶאֱכֹל חָמֵץ הֶחֵל מֵהַשָּׁעָה הָרְבִיעִית מֵהַבֹּקֶר, וְכֵן אֵין לֶאֱכֹל מַצּוֹת בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ כַּמְּבֹאָר לְעֵיל, וְכֵיצַד אִם כֵּן יְקַיְּמִים מִצְוַת סְעוּדוֹת שַׁבָּת?

לְהַלָּן נָבְאֵר שְׁתֵּי אֶפְשָׁרִיּוֹת כֵּיצַד לִנְהֹג בַּאֲכִילַת שְׁתֵּי הַסְּעוּדוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת בְּשַׁבָּת וּבְבֹעֶר הֶחָמֵץ.

הָעֲצָה הַקַּלָּה הָרִאשׁוֹנָה:
בְּיוֹם שִׁשִּׁי י"ג בְּנִיסָן בַּבֹּקֶר יוֹצִיא אֶת כָּל הֶחָמֵץ מֵהַבַּיִת וְלֹא יַשְׁאִיר מִמֶּנּוּ כְּלָל, וְיִשְׂרֹף אֶת הֶחָמֵץ כִּבְכָל שָׁנָה עַד סוֹף הַשָּׁעָה הַחֲמִישִׁית [עַד 11:20 בְּעֶרֶךְ בְּשָׁעוֹן קַיִץ]. וְכֵן יְבַטֵּל אֶת הֶחָמֵץ בְּעֶרֶב שַׁבָּת לְאַחַר הַבְּעוּר כְּמִדֵּי שָׁנָה. (רסב, רסג)

וּמֵאַחַר וְאֵין עוֹד חָמֵץ בְּבֵיתוֹ, בַּמֶּה יְקַיֵּם שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בְּשַׁבָּת?

לִסְעוּדַת לֵיל שַׁבָּת: יִקַּח שְׁתֵּי מַצּוֹת שְׁלֵמוֹת לְצָרְכָּהּ לֶחֶם מִשְׁנֶה, וִיבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: "הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ". וְיַחֲלֵק לְכָל בְּנֵי הַבַּיִת כַּמּוּת "כַּבֵּיצָה" [54 גְּרָם]. וּפָשׁוּט שֶׁיֹּאכְלוּ בַּצַּלָּחוֹת שֶׁל פֶּסַח, שֶׁכְּבָר הֻכְשַׁר כָּל הַבַּיִת וְאֵין שׁוּם חָמֵץ.

לִסְעוּדַת הַבֹּקֶר: מִכְּיוָן שֶׁרַבּוֹתֵינוּ אָסְרוּ בְּיוֹם י"ד בְּנִיסָן לֶאֱכֹל מַצָּה, לְכָךְ לֹא יֹאכַל מַצָּה רְגִילָה כְּבְלֵיל שַׁבָּת, אֶלָּא מַצָּה מְבֻשֶּׁלֶת שֶׁלֹּא יוֹצְאִים בָּהּ יְדֵי חוֹבָה בְּלֵיל הַסֵּדֶר. וְכֵיצַד יָכִין מַצָּה מְבֻשֶּׁלֶת? יִבְשֹׁל מָרָק בְּיוֹם שִׁשִּׁי, וּכְשֶׁהוּא חַם מְאֹד, יִתֵּן בְּתוֹכוֹ כַּמָּה מַצּוֹת שְׁלֵמוֹת [בְּכַמּוּת שֶׁיֹּאכְלוּ בְּנֵי בֵּיתוֹ], וְיַשְׁהֶה אוֹתָן מְעַט זְמַן כְּדֵי שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת טַעַם הַמָּרָק וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶן טַעַם מַצָּה רְגִילָה. וּכְמוֹ כֵן יֶשְׁנָהּ אֶפְשָׁרוּת לְטַגֵּן אֶת הַמַּצּוֹת בְּשֶׁמֶן בְּמַחֲבַת גְּדוֹלָה. וְיַקְפִּיד שֶׁתִּשְׁאַרְנָה הַמַּצּוֹת שְׁלֵמוֹת. וּבְסִעוּדַת שַׁבָּת בַּבֹּקֶר יִקַּח שְׁתֵּי מַצּוֹת כָּאֵלּוּ, וִיבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: "הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ". וְיַחֲלֵק לִבְנֵי הַבַּיִת [54 גְּרָם] כִּבְכָל שַׁבָּת. (רסב)

הָעֲצָה הַשְּׁנִיָּה:
שׂוֹרֵף אֶת הֶחָמֵץ בְּיוֹם שִׁשִּׁי בַּבֹּקֶר. וְיַשְׁאִיר כַּמָּה פִּתּוֹת כְּפִי הַנִּצָּרְךְ לִבְנֵי בֵּיתוֹ לִסְעוּדוֹת לֵיל שַׁבָּת וְהַבֹּקֶר, אַךְ לֹא יַשְׁאִיר חַלּוֹת, שֶׁהֵן גּוֹרְמוֹת לְפֵרוּרִים. (רנה)

טוֹב לְהִזָּהֵר שֶׁהַתַּבְשִׁילִים יִהְיוּ כְּשֵׁרִים לְפֶסַח, וִיבַשְּׁלֵם בַּסִּירִים שֶׁל פֶּסַח, אַף יָשִׁים לֵב הֵיטֵב שֶׁלֹּא יִגַּע בָּהֶם שׁוּם פֵּרוּר חָמֵץ. וְטוֹב שֶׁיֹּאכְלוּ בְּצַלָּחוֹת וְסַכּוּ"ם חַד פַּעֲמִי יָפֶה. וְאִם הִשְׁתַּמְּשׁוּ בִּכְלֵי שֶׁל חָמֵץ, אֵין הֶתֵּר לִשְׁטֹף אֶת הַכֵּלִים בְּשַׁבָּת, מִשּׁוּם שֶׁנִּמְצָא שֶׁמֵּכִין מִשַּׁבָּת לְחֹל, אֶלָּא יַצְנִיעַ אוֹתָם עַד לְאַחַר הַפֶּסַח. וְאוּלָם מֻתָּר לָתֵת בָּהֶם מַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִדְבַּק הַלִּכְלוּךְ. (סז, רנח)

לִסְעוּדַת לֵיל שַׁבָּת: יִבְצַע עַל שְׁתֵּי פִּתּוֹת שְׁלֵמוֹת לְצָרְכָּהּ לֶחֶם מִשְׁנֶה, וְיַחֲלֵק לִבְנֵי הַבַּיִת כ-60 גְּרָם. וְיִזָּהֲרוּ מְאֹד שֶׁלֹּא יִתְפַּזְּרוּ פֵּרוּרֵי הַלֶּחֶם. וּבְגִמַר הָאֲכִילָה יַקְפִּיד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֲרוּ פֵּרוּרִים, וִיקַפֵּל הַכֹּל בַּמַּפָּה וְיִזְרֹק בְּפַח הָאַשְׁפָּה שֶׁבְּרְחוֹב. (סה)

יֶשְׁנָן מִשְׁפָּחוֹת רַבּוֹת הַנּוֹהֲגוֹת לְהָכִין אֶת כָּל הַתַּבְשִׁילִים כְּשֵׁרִים לַפֶּסַח בְּכֵלִים שֶׁל פֶּסַח, וּמִשְׁתַּמְּשִׁים בְּצַלָּחוֹת וְסַכּוּ"ם חַד פַּעֲמִי, וּמִתְּחִלָּה מְבִיאִים פִּתּוֹת וְקָלָטִים אוֹ מָנָה רִאשׁוֹנָה, וְאָז מְסַלְּקִים אֶת הַמַּפָּה הַחַד פַּעֲמִית, שׁוֹטְפִים אֶת פִּיהֶם וּמְנַקִּים אֶת בִּגְדֵיהֶם מִפֵּרוּרֵי הַלֶּחֶם, וּמְבִיאִים צַלָּחוֹת וְסַכּוּ"ם שֶׁל פֶּסַח, וְאוֹכְלִים מָנָה שְׁנִיָּה: עוֹפוֹת, בָּשָׂר וְאֹרֶז בְּלִי לֶחֶם, כַּאֲשֶׁר עַתָּה הַכֹּל כָּשֵׁר לַפֶּסַח. וְיֵשׁ לְהַבְהִיר שֶׁלְּכַתְּחִלָּה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן, כִּי לְדַעַת מָרָן הַשַּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן קעז ס"ב), כֵּיוָן שֶׁנִּמְרוּ בְּדַעְתָּם שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל יוֹתֵר פַּת וְגַם סִלְקוּ אֶת הַמַּפָּה, עֲלֵיהֶם לְבָרֵךְ עַתָּה עַל

הַתְּבְשִׁילִים בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה וּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה, וְאֵינָם נִפְטָרִים בִּבְרִכַּת הַמּוֹצִיא וּבִבְרִכַּת הַמָּזוֹן, מֵאַחַר וְאֵינָם שָׂיְכִים לַסְּעוּדָה, כִּי סִלְקוּ יְדֵיהֶם מִן הַסַּת. אַף מִכֵּיוָן שֶׁרַבִּים מֵהָרִאשׁוֹנִים חוֹלְקִים עַל זֶה, וּלְדַעְתָּם כֵּיוָן שֶׁמַּאֲכָלִים הַלָּלוּ הֵם עַצְמָם מָזוֹן, וְאֵינָם בָּאִים לְקִנּוּחַ סְעוּדָה אֶלָּא לְהַשְׁבִּיעַ, הֲרֵי הֵם בְּעַצְמָם כְּחֵלֶק מִן הַסְּעוּדָה, וְהַפַּת פּוֹטֶרֶת כָּל מָה שֶּׁבָּא לְמָזוֹן וּלְהַשְׁבִּיעַ. עַל כֵּן, חוֹזְרִים אָנוּ לַכְּלָל הַגָּדוֹל שֶׁפָּסַק בְּרָכוֹת לְהָקֵל אֲפִלּוּ נֶגֶד מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וְלֹא יְבָרֵךְ לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם. אַף כָּאמוּר, בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא נָכוֹן לְכַתְּחִלָּה לַעֲשׂוֹת כֵּן, אֶלָּא יֹאכְלוּ גַּם אֶת הַמָּנָה הַשְּׁנִיָּה עַל אוֹתָהּ מַפָּה בְּכֵלִים חַד פַּעֲמִיִּים, וְאַחַר כָּךְ יְזָרְקוּ אֶת הַמַּפָּה, וְלֹא יִכָּנְסוּ לְסָפֵק בְּרָכוֹת. וּבְרוּר שֶׁאִם אַחַר זְרִיקַת הַמַּפָּה יָבִיאוּ פֵּרוֹת וְקִנּוּחִים, עֲלֵיהֶם יִטְרְחוּ לְבָרֵךְ בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה וְאַחֲרוֹנָה. (עיין הליכות עולם ח"ב עמוד לו. הלכה ברורה ח"ט עמ' קפח. "הסעודה בהלכה ובאגדה")

לִסְעוּדַת הַבֹּקֶר: מֵאַחַר וְאָסוּר לֶאֱכֹל חָמֵץ כְּבָר מֵהַשָּׁעָה הָרְבִיעִית [בְּעֶרֶךְ 10:00 בְּשָׁעוֹן קֵיץ], אִם כֵּן, צָרִיךְ לְהַזְדָּרֵז לָקוּם מֻקְדָּם וּלְהִתְפַּלֵּל בְּנֵץ הַחַמָּה, כְּדֵי שֶׁיִּסְפִּיק לַחֲזֹר לְבֵיתוֹ לֶאֱכֹל אֶת הַסְּעוּדָה עִם פִּתּוֹת, וְלִגְמֹר עַד סוֹף הַשָּׁעָה הָרְבִיעִית. (רנז)

בְּטוּל הֶחָמֵץ: בְּגֶמַר הָאֲכִילָה יַקְפִּיד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֲרוּ חֲתִיכוֹת פִּתּוֹת אוֹ פֵּרוּרִים, וִינַקֶּה הַכֹּל בַּמַּפָּה וְיִזְרֹק בְּאַשְׁפָּה שֶׁבְּרְחוֹב. וְיֹאמַר אֶת נֻסַּח הַבִּטּוּל, כַּמּוּבָא לְעֵיל. (סה, סו)

סְעוּדָה שְׁלִישִׁית

חוֹבָה בְּכָל שַׁבָּת לֶאֱכֹל סְעוּדָה שְׁלִישִׁית בְּפַת, וְלֹא דַּי בִּמְזוֹנוֹת בִּלְבַד. עַל כֵּן, גַּם בִּסְעוּדָה זוֹ יִשְׁתַּדֵּל לֶאֱכֹל מַצּוֹת מְבֻשָּׁלוֹת אוֹ מְטֻגָּנוֹת, וְיִקַּח לְפָחוֹת שְׁתֵּי מַצּוֹת לְלֶחֶם מִשְׁנֶה, וְיַחֲלֵק לְכָל בְּנֵי בֵּיתוֹ. אַף אִם אֵין לוֹ מַצָּה מְבֻשָּׁלֶת, יֹאכַל מַצָּה עֲשִׂירָה מְעַט יוֹתֵר מִכַּבֵּיצָה [וִיבָרֵךְ מְזוֹנוֹת וְעַל הַמִּחְיָה], אוֹ תַּבְשִׁיל כְּבָשָׂר וְדָגִים. (סימן תמד ס"א. רסג, סח)

זְמַן סְעוּדָה שְׁלִישִׁית – מֵאַחַר וּבַלַּיְלָה צָרִיךְ לֶאֱכֹל אֶת הַמַּצָּה לְתֵאָבוֹן, לְכָךְ יְזָרְזוּ לְקַיֵּם סְעוּדָה שְׁלִישִׁית עַד הַשָּׁעָה הָעֲשִׂירִית מֵהַבֹּקֶר [בְּעֶרֶךְ 15:30 בְּשָׁעוֹן קֵיץ]. וְאִם שָׂכַח, יְמַהֵר מִיָּד לַעֲשׂוֹתָהּ בְּמַצָּה מְבֻשָּׁלֶת, אֲלָא שֶׁיֹּאכַל "כַּזַּיִת" [27 גְּרָם] עַד 50 גְּרָם וְלֹא יוֹתֵר [וְלֹא יְבָרֵךְ עַל הַנִּטְילָה]. וְאִם אוֹכֵל מַצָּה עֲשִׂירָה, יֹאכַל מְעַט יוֹתֵר מִ"כַּבֵּיצָה" [54 גְּרָם]. וּפֵרוֹת אוֹ אֹרֶז וִירָקוֹת וְכַדּוֹמֶה, מֻתָּר לֶאֱכֹל עַד הַשְּׁקִיעָה. (רסד)

טִלְטוּל הַמַּצָּה

מֻתָּר לְטַלְטֵל מַצָּה רְגִילָה בַּשַּׁבָּת וְאֵינָהּ מֻקְצָה, [כֵּיוָן שֶׁרְאוּיָה הִיא לְאֲכִילָה בְּלֵיל שַׁבָּת, וְכֵן מֻתָּר לִתְּנָהּ בַּיּוֹם לְקָטָן שֶׁלֹּא מֵבִין בְּסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם.] אוּלָם מַצּוֹת שְׁמוּרוֹת הַמְיֻחָדוֹת לְלֵיל הַסֵּדֶר, הֲרֵיהֶן מֻקְצֶה וְאָסוּר לְטַלְטְלָן. [וְאִם הַצְּרִיךְ לְטַלְטְלָן, יִתֵּן עֲלֵיהֶן מַאֲכָל שֶׁהוּא וִיטַלְטֵל] אֶלָּא שֶׁאִם יֵשׁ לוֹ כַּמּוּת גְּדוֹלָה שֶׁל מַצּוֹת שְׁמוּרוֹת, וְאֵינוֹ מַקְפִּיד שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מֵהֶן קֹדֶם הַפֶּסַח, מֻתָּר לְטַלְטְלָן בַּשַּׁבָּת. (רו, רסו. השבת בהלכה ובאגדה)

הֲכָנוֹת לְלֵיל הַסֵּדֶר

טוֹב שֶׁהָאִשָּׁה תְּבַשֵּׁל אֶת כָּל הַמַּאֲכָלִים שֶׁל לֵיל הַסֵּדֶר בְּיוֹם שִׁשִּׁי, כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לָשֶׁבֶת בְּנַחַת וְרֹגַע לִקְרֹא אֶת הַהַגָּדָה וּלְשָׁמֵעַ אֶת סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם, וּבְלֵיל הֶחָג תַּדְלִיק אֶת הַגַּז מֵאֵשׁ הַדְּלוּקָה מֵעֶרֶב שַׁבָּת, וְתִתְחַמֵּם אֶת הַתַּבְשִׁילִים. וְלֹא יַתְחִילוּ בְּסִדּוּר הַשֻּׁלְחָן וּשְׁאָר הַהֲכָנוֹת אֶלָּא אַחַר צֵאת הַשַּׁבָּת, שֶׁהֲרֵי אָסוּר לְהָכִין מִשַּׁבָּת לְיוֹם טוֹב. וְקֹדֶם הַהֲכָנוֹת, תֹּאמַר: 'בָּרוּךְ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ'. (רסח)

אִם בְּנֵי הַבַּיִת מְרֻבִּים וְהַזְּמַן דָּחוּק, יְכוֹלִים לְהַתְחִיל בְּסִדּוּר הַשֻּׁלְחָן בִּלְבַד מִיָּד אַחַר הַשְּׁקִיעָה, אֲבָל אֶת שְׁאָר הַמַּאֲכוֹת, כְּהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת אוֹ הַגֵּז, לֹא יַתְחִילוּ בְּשׁוּם אֹפֶן אֶלָּא לְאַחַר צֵאת הַשַּׁבָּת. (רסח)

"וַתּוֹדִיעֵנוּ"

בְּתְפִלַּת עַרְבִית שֶׁל יוֹם טוֹב בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, מוֹסִיף בָּעֲמִידָה 'וַתּוֹדִיעֵנוּ' [בְּמָקוֹם 'אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ' שֶׁבְּכָל מוֹצָאֵי שַׁבָּת] כַּמּוּבָא בַּסִּדּוּרִים. וְאִם שָׁכַח וְלֹא אָמָרוֹ - אִם נִזְכַּר כְּשֶׁאָמַר 'בָּרוּךְ אַתָּה' קֹדֶם שֶׁהִמְשִׁיךְ 'ה' מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים', חוֹזֵר וְאוֹמֵר 'וַתּוֹדִיעֵנוּ', אֲבָל אִם כְּבָר אָמַר 'בָּרוּךְ אַתָּה ה'' - כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר שֵׁם ה', אֵינוֹ חוֹזֵר. (רסח)

הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת

לְכְבוֹד יוֹם טוֹב שֶׁל פֶּסַח תֵּעָשֶׂה אַדְּ וְרַק לְאַחַר צֵאת הַשַּׁבָּת, וְעַל יְדֵי הַבְעָרָה מֵאֵשׁ שֶׁהָיְתָה דְּלוּקָה לִפְנֵי הַשַּׁבָּת, כְּמוֹ 'נֵר נְשָׁמָה'. וְיֵשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁהָאֵשׁ לֹא תַּדְלִיק אֶת הַנֵּרוֹת לִכְבוֹד הֶחָג אֶלָּא עַד צֵאת הַשַּׁבָּת לְרַבֵּנוּ תָּם [20:30 בְּעֶרֶךְ]. (רסח)

הַטּוֹב בְּיוֹתֵר לְהַדְלִיק נֵרוֹת שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב בְּשֶׁמֶן זַיִת, שֶׁבִּזְכוּת שֶׁמְּהַדְּרִים בְּמִצְוָה זוֹ, זוֹכִים לְבָנִים תַּלְמִידֵי חֲכָמִים (מסכת שבת כג ע"ב). אָמְנָם אִשָּׁה הַמַּדְלִיקָה בְּנֵרוֹת שעוה, תִּזָּהֵר שֶׁלֹּא תַּדְבִּיק בְּיוֹם טוֹב אֶת הַנֵּרוֹת לַפָּמוֹטוֹת עַל יְדֵי חֲמוּם הַשַּׁעֲוָה [מְשׁוּם אִסּוּר מְמָרֵחַ, שֶׁהוּא תּוֹלְדַת מְלֶאכֶת מְמַחֵק], אֶלָּא תַּדְבִּיק בְּיוֹם שִׁשִּׁי אֶת הַנֵּרוֹת בְּזוּג פָּמוֹטוֹת אַחֵר, וּבְלֵיל הֶחָג תַּדְלִיק בָּהֶם. (חזו"ע יו"ט סא)

☜ עַד כָּאן מִדִּינֵי עֶרֶב פֶּסַח שֶׁחָל בְּשַׁבָּת ☞

❀ תְּפִלַּת עַרְבִית שֶׁל לֵיל פֶּסַח ❀

פֶּסַח שֶׁחָל בְּשַׁבָּת – בִּרְכַּת מֵעֵין שָׁבַע

לֵיל פֶּסַח שֶׁחָל בְּשַׁבָּת, אֵין הַשֻּׁלְחָן צִבּוּר אוֹמֵר בִּרְכַּת מֵעֵין שָׁבַע. וּשְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁאֲמָרָהּ, אֵין לַקָּהָל לַעֲנוֹת אַחֲרָיו 'אָמֵן' כְּלָל. (רלא)

וְהַטַּעַם בָּזֶה, שֶׁכָּל מַה שֶּׁתִּקְּנוּ חֲז"ל לוֹמַר בִּרְכַּת מֵעֵין שָׁבַע, בְּגִלְגֹּל שֶׁבְּזַמָּנָם הָיוּ בָּתֵּי הַכְּנֶסֶת מְחוּץ לָעִיר, וּפְעָמִים הָיוּ יְחִידִים שֶׁמִּתְאַחֲרִים וְגוֹמְרִים אֶת הַתְּפִלָּה אַחַר שֶׁהַצִּבּוּר יָצְאוּ מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, וְהָיוּ חוֹזְרִים לְבֵדָם לְבֵיתָם בַּלַּיְלָה, וְהָיוּ נִזּוֹקִים מִשֵּׁדִים שֶׁהָיוּ מְצוּיִים מְאֹד בַּזְּמַנָּם, לְכָךְ תִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁיֹּאמַר הַחַזָּן לְאַחַר הָעֲמִידָה בִּרְכַּת מֵעֵין שָׁבַע, וְעַל יְדֵי זֶה תִּתְאָרֵךְ הַתְּפִלָּה קְצָת, כְּדֵי שֶׁכֻּלָּם יִסְפִּיקוּ לִסַּיֵּם אֶת הַתְּפִלָּה וְיַחְזְרוּ יַחַד לְבֵיתָם. וּמֵעַתָּה, כֵּיוָן שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה עַל לֵיל פֶּסַח: "לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַה'", וְדָרְשׁוּ חֲז"ל (מסכת פסחים קט ע"ב) לֵילָה הַמְשֻׁמָּר מִן הַמַּזִּיקִים, אִם כֵּן, אֵין חֲשָׁשׁ שֶׁל מַזִּיקִים כְּלָל, וְאֵין צֹרֶךְ בִּבְרִכַּת מֵעֵין שָׁבַע, שֶׁאַף אִם יְאַחֵר מִי מֵהַמִּתְפַּלְּלִים, בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא יִנָּזֵק. כך פסקו: רב ניסים גאון, מחזור ויטרי, הריטב"א, התוספות, המאירי, הראב"ן, ארחות חיים, כל בו, המכתם, הטור, הריב"ש, הרשב"ש, שלטי הגיבורים. ומרן הבית יוסף העיד שכן המנהג. וְהָרַדְבַּ"ז כָּתַב: "כָּל הָרוֹצֶה לְאָמְרָהּ - דַּעַת חִיצוֹנִי הוּא, וְאֵין רָאוּי לְקָרוֹתוֹ מַחֲלֹקֶת כְּלָל, וְלֹא לָחוּשׁ לוֹ". וכן פסקו רבים מהאחרונים ומהם: הרמ"ע מפאנו, הלבוש, המגן אברהם, באר היטב, שלחן גבוה, שלמי צבור, רבנו זלמן, משנה ברורה ועוד. ומרן החיד"א ועוד כתבו, שגם לפי האר"י ז"ל אין לאומרה. וְכֵן פָּסַק מָרָן בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תפז ס"א) שֶׁאֵין לוֹמַר בִּרְכַּת מֵעֵין שָׁבַע. עַל כֵּן, יֵשׁ לְהָעִיר לְמִשְׁמַע אָזְנָם שֶׁל חַזָּנִים מְסַיְּמִים שֶׁלֹּא הִשְׁכִּילוּ לְהָבִין זֹאת, וּמַכְנִיסִים עַצְמָם לַחֲשַׁשׁ בִּרְכָה לְבַטָּלָה, שֶׁאֲפִלּוּ אִם הָיָה סָפֵק מַמָּשׁ, הֲרֵי סָפֵק בְּרָכוֹת לְהָקֵל וְלֹא מְבָרֵךְ, כָּל שֶׁכֵּן בְּדִין זֶה שֶׁכָּתַב הָרַדְבַּ"ז שֶׁאֵינוֹ מַחֲלֹקֶת כְּלָל, שֶׁבְּוַדַּאי אֵין לְאָמְרָהּ, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁאֲמָרָהּ, אֵין לַקָּהָל לַעֲנוֹת אַחֲרָיו אָמֵן. (רלא. חזו"ע שבת א שמ)

קְרִיאַת הַהַלֵּל בִּבְרָכָה

מִנְהַג יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים לִגְמֹר אֶת הַהַלֵּל בִּבְרָכָה בְּלֵיל יוֹם טוֹב בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בִּתְפִלַּת עַרְבִית בִּנְעִימָה גְּדוֹלָה. וִיכַוֵּן בַּבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה לִפְטֹר אֶת הַהַלֵּל שֶׁקּוֹרְאִים בַּבַּיִת בְּסוֹף הַסֵּדֶר עַל הַכּוֹס הָרְבִיעִי. (רכז)

כָּתַב הַטּוּר (סימן תעג): מָה טוֹב וּמָה נָעִים מִנְהָג הַמְּקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרְאִים אֶת הַהַלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בַּצִּבּוּר, וְיֵשׁ לוֹ סֶמֶךְ בְּמַסֶּכֶת סוֹפְרִים. וּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לִקְרוֹתוֹ וּלְבָרֵךְ עָלָיו וּלְאוֹמְרוֹ בִּנְעִימָה, לְקַיֵּם מָה שֶׁנֶּאֱמַר: "וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו". וּכְשֶׁקּוֹרֵא בְּבֵיתוֹ בַּהַגָּדָה, אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ, שֶׁכְּבָר בֵּרֵךְ עָלָיו בָּרַבִּים. וְכָתַב הַחִידָ"א, שֶׁכֵּן הִנְהִיגוּ הַגְּאוֹנִים רַבִּי בִּנְיָמִין הַכֹּהֵן, וְרַבִּי יִשְׂרָאֵל שְׁלֹמֹה לִינְגוֹ, וְעוֹד רַבָּנִים בְּעָרֵיהֶם. וְכֵן עָשׂוּ מַעֲשֵׂה רַב הַגָּאוֹן מַהֲרַ"ם א"ש, וְהַגָּאוֹן מִמּוּנְקַאטְשׁ וְעוֹד. וַאֲפִלּוּ יָחִיד הַמִּתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ לְאָמְרוֹ יֹאמַר בְּעַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה כֵן הַמְקַבֵּל הָרַמַ"ע מִפָּאנוֹ, וּמַהֲרַ"ן פּוּאָה, וְהַנּוֹדָע בִּיהוּדָה. אֱמֹר מֵעַתָּה, מָה טוֹב וּמָה נָעִים שֶׁאוֹתָן קְהִלּוֹת מוּעָטוֹת שֶׁעֲדַיִן לֹא נָהֲגוּ בָּזֶה, כְּחֵלֶק מֵעֲדַת הַתֵּמַנִים, שֶׁרָאוּי וְנָכוֹן שֶׁיְּשַׁנּוּ מִנְהָגָם וְיֹאמְרוּ הַהַלֵּל בִּבְרָכָה וּבִנְעִימָה קְדוֹשָׁה, שֶׁהֲרֵי הַמָּקוֹר לְהַלֵּל זֶה הוּא מִגְּדוֹלֵי עוֹלָם, [כמבואר בתלמוד ירושלמי, תוספתא, מסכת סופרים, תוספות, הרשב"א, רבי יהודה החסיד, ראבי"ה, הרוקח, אור זרוע, המאירי, צדה לדרך, רבנו האר"י ועוד.] וְכֵן פָּסַק מָרָן בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תפז ס"ד): "בְּלֵיל רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, גּוֹמְרִים הַהַלֵּל בַּצִּבּוּר בִּנְעִימָה בִּבְרָכָה תְּחִלָּה וָסוֹף". וְשׁוֹמֵעַ לָנוּ יִשְׁכֹּן בֶּטַח. (רכז)

נָשִׁים

גַּם הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּהַלֵּל זֶה. וְאַף אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית, תַּעֲמֹד קֹדֶם תְּחִלַּת הַסֵּדֶר וְתִקְרָא אֶת הַהַלֵּל בִּבְרָכָה עַד סוֹפוֹ בְּבִרְכַּת 'יְהַלְלוּךָ'. וְאִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ יוֹדַעַת לִקְרֹא, תִּשְׁמַע מֵחֲבֶרְתָּהּ וְתֵצֵא יְדֵי חוֹבָתָהּ. (רל)

סַבְלָנוּת שָׁוָה זָהָב

מִי שֶׁבָּא לְבֵיתוֹ מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, וְרוֹאֶה שֶׁאִשְׁתּוֹ וּבְנוֹתָיו עֲדַיִן לֹא קָרְאוּ אֶת הַהַלֵּל, לֹא יַקְפִּיד וְלֹא יִכְעַס בִּגְלַל שֶׁמְּעַכְּבִים אוֹתוֹ לְהַתְחִיל אֶת הַסֵּדֶר מִיָּד, אֶלָּא יֹאמַר לָהֶם בְּנַחַת וּבִנְעִימָה שֶׁיִּקְרְאוּ אֶת הַהַלֵּל, וְיַמְתִּין לָהֶן בְּסַבְלָנוּת עַד שֶׁיְּסַיְּמוּהוּ, וְהַכֹּל עַל מְקוֹמוֹ יָבוֹא בְּשָׁלוֹם.

❖ עֲרִיכַת לֵיל הַסֵּדֶר ❖

קַדֵּשׁ. וּרְחַץ. כַּרְפַּס. יַחַץ. מַגִּיד. רָחְצָה. מוֹצִיא מַצָּה. מָרוֹר. כּוֹרֵךְ. שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ. צָפוּן. בָּרֵךְ. הַלֵּל. נִרְצָה.

יָכִינוּ קְעָרָה בִּתְחִלַּת הַסֵּדֶר וְיַנִּיחוּ בְּתוֹכָהּ:
שָׁלֹשׁ מַצּוֹת. זְרוֹעַ. בֵּיצָה. מָרוֹר (חסה). חֲרֹסֶת. כַּרְפַּס. חֲזֶרֶת (חסה).

☜ קַדֵּשׁ

עֲרִיכַת הַשֻּׁלְחָן

יַעֲרֹךְ שֻׁלְחָנוֹ מִבְּעוֹד יוֹם, כְּדֵי שֶׁכְּשֶׁיָּבוֹא לְבֵיתוֹ מִבֵּית הַכְּנֶסֶת יְקַדֵּשׁ מִיָּד. וִיסַדֵּר שֻׁלְחָנוֹ בְּכֵלִים נָאִים כְּפִי יְכָלְתּוֹ, לְהַרְאוֹת דֶּרֶךְ חֵרוּת וּבְנֵי מְלָכִים. וְיָכִין מְקוֹם מוֹשָׁבוֹ, כְּדֵי שֶׁיֵּשֵׁב בַּהֲסִבָּה, דֶּרֶךְ חֵרוּת בְּנַחַת. (א, ו) וְאִם בָּא לְבֵיתוֹ וְרָאָה שֶׁהַשֻּׁלְחָן

אֵינוֹ עָרוּךְ כָּרָאוּי, יַעֲזֹר לְעָרְכוֹ בְּאֹרֶךְ רוּחַ וּבְסַבְלָנוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בְּעָוֹן הַמַּעַס, חַס וְשָׁלוֹם, וּבִפְרָט בָּעֵת הַזֹּאת, שֶׁאֵין בְּכָל הַיָּמִים שִׂמְחָה גְּדוֹלָה כְּיוֹם זֶה.

אֵין בְּכָל הַיָּמִים יוֹם שִׂמְחָה גָּדוֹל כְּיוֹם זֶה

יֵרְחִיק מְאֹד כָּל עִצְבוּת אוֹ רֹגֶז לְמַעַן הַשִּׂמְחָה הַגְּדוֹלָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִשְׂמֹחַ בְּיוֹם זֶה. וְאַף אִם יָבוֹאוּ לוֹ נִסְיוֹנוֹת שֶׁל כַּעַס וְכַדּוֹמֶה, יַקְטִינֵם בְּעֵינָיו כְּשֶׁיִּתְבּוֹנֵן בְּגַדְלוּת הַיּוֹם הַקָּדוֹשׁ וְהַנּוֹרָא הַזֶּה. וְכֵיוָן שֶׁשֹּׂרֶשׁ הֶיּוֹתֵנוּ לְאֻמָּה שֶׁבָּחַר בָּנוּ הַשֵּׁם הוּא בַּלַּיְלָה הַזֶּה, הֲרֵי שֶׁעִקַּר הַחִנּוּךְ לַבָּנִים הוּא בַּלַּיְלָה הַזֶּה, שֶׁיְּחַנְּכֵם לְעֵם הַשֵּׁם, וְיִזְכּוּ מִתּוֹךְ כָּךְ לְתוֹרָה וּמִצְוֹות בְּהֶיוֹתָם עַבְדֵי הַשֵּׁם נֶאֱמָנִים. (שו"ת אור לציון חלק ג פרק טו הערה י)

שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם – לֵיל הַסֵּדֶר שֶׁחָל בְּשַׁבָּת, יֵשׁ נוֹהֲגִים שֶׁלֹּא לוֹמַר 'שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם' וְ'אֶשֶׁת חַיִל' כִּבְכָל שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁצְּרִיכִים לְהַזְדָּרֵז בְּלַיְלָה זֶה, שֶׁלֹּא יִישְׁנוּ הַתִּינוֹקוֹת. (שו"ת רב פעלים. חזו"ע שבת ב יג) וכן נהג מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל בביתו.

גֹּדֶל הַכּוֹס

צָרִיךְ שֶׁהַכּוֹס תָּכִיל כַּמּוּת שֶׁל רְבִיעִית יַיִן [80 גְּרָם]. וְטוֹב שֶׁתָּכִיל קְצָת יוֹתֵר, כְּדֵי שֶׁאִם יִשְׁפֹּךְ מְעַט, עֲדַיִן תִּשָּׁאֵר כַּמּוּת הָרְבִיעִית כַּהֲלָכָה. (טז)

שִׁעוּר רְבִיעִית הִנּוֹ 81 מ"ל. וְאִם מוֹדְדִים זֹאת בִּשְׁקִילָה, יֶשְׁנוֹ הֶבְדֵּל בֵּין מִשְׁקַל הַמַּיִם לְמִשְׁקַל הַיַּיִן, שֶׁבְּמַיִם - שִׁעוּר 81 מ"ל הִנּוֹ 81 גְּרָם, וְאִלּוּ בְּיַיִן [שֶׁהוּא קַל יוֹתֵר] - שִׁעוּר 81 מ"ל הִנּוֹ כְּ-78 גְּרָם. רַק שֶׁאֵין נָכוֹן לְדַקְדֵּק כָּל כָּךְ, וְגַם הַמִּשְׁקָל בֵּין סוּגֵי הַיַּיִן מִשְׁתַּנֶּה - לָכֵן יִתֵּן 80 גְּרָם.

וְזוֹ לְשׁוֹן מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זְצוּק"ל (חזו"ע שבת ב נג): כָּתַב הָרַמְבָּ"ם בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה (מסכת עדיות פ"א מ"ב), הָרְבִיעִית מִן הַיַּיִן תָּכִיל כ"ו דִּרְהָם, וּמִן הַמַּיִם קְרוֹב לכ"ז דִּרְהָם. וְהוֹאִיל וְכָל דִּרְהָם הוּא שְׁלוֹשָׁה גְּרָם, דַּי בְּשִׁמּוֹנִים גְּרָם מִן הַיַּיִן. ע"כ. וְהֵינוּ שֶׁכְּדֵי לְהַגִּיעַ לְ-81 מ"ל מַיִם, יֵשׁ לָתֵת 81 גְּרָם מַיִם, לֹא כֵן בְּיַיִן שֶׁהוּא קַל יוֹתֵר, דַּי לָתֵת 78 גְּרָם, וּבָזֶה נְקַבֵּל 81 מ"ל יַיִן. וּכְמוֹ כֵן, בְּשָׁמָן שֶׁהוּא קַל יוֹתֵר מִיַּיִן דַּי בְּפָחוֹת מִ-78 גְּרָם כְּדֵי לְקַבֵּל 81 מ"ל שֶׁמֶן.

מְזִיגַת הַכּוֹס

מוֹזְגִים כּוֹס רִאשׁוֹן לְכָל אֶחָד מִבְּנֵי הַבַּיִת, וְקֹדֶם לָכֵן יִשְׁטְפוּ אֶת הַכּוֹס מִבַּחוּץ, וִישַׁפְשְׁפוּהוּ מִבִּפְנִים. וְטוֹב שֶׁאַחַר יִמְזֹג לְבַעַל הַבַּיִת, דֶּרֶךְ חֵרוּת. (טו)

יְמַלֵּא אֶת הַכּוֹס יַיִן עַל גְּדוֹתָיו עַד שֶׁתֵּרָאֶה כְּמוֹ קֶשֶׁת לְמַעְלָה, וְזוֹכֶה בָּזֶה לְנַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים [בְּלִי גְּבוּל]. וְיִתֵּן צְלוֹחִית תַּחַת הַכּוֹס, שֶׁמָּא יִשְׁפֹּךְ. וְאַף אִם יִשְׁפֹּךְ מֵהַיַּיִן לַחוּץ, הֲרֵי זֶה סִימָן בְּרָכָה (עירובין סה סע"א). (שבת א רנח)

מִצַּוַת חִנּוּךְ

מִצְוָה לָתֵת מְעַט יַיִן גַּם לִבְנֵי הַיְלָדִים הַקְּטַנִּים שֶׁמְּבִינִים בְּסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם, כְּדֵי לְחַנְּכָם בְּמִצְוַת אַרְבַּע כּוֹסוֹת. (ה)

יַיִן

מִצְוָה לְקַדֵּשׁ עַל יַיִן אָדֹם. [גַּם יֵשׁ בָּזֶה זֵכֶר לְדַם פֶּסַח וְדַם מִילָה, שֶׁבִּזְכוּת שְׁתֵּי מִצְוֹות אֵלּוּ נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. וְזֵכֶר לְמַכַּת דָּם שֶׁהִכָּה ה' אֶת מִצְרַיִם]. וְאִם יָכוֹל לִשְׁתּוֹת יַיִן מְמֻשׁ

בְּאֹפֶן שֶׁאֵין חֶשֶׁשׁ שֶׁיִּשְׁתַּכֵּר מִזֶּה, תְּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה. אֲבָל אִם לֹא נוֹחַ לוֹ בָּזֶה, יִשְׁתֶּה לְכַתְּחִילָה מִיַּיִן עֲנָבִים. וְכֵן הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט. (יא, יג)

אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל חָלָב

בְּפָרוֹס הַפֶּסַח נִכְנַס אָדָם אֶחָד אֵצֶל הַגְּאוֹן רַבִּי יוֹסֵף בֶּעֱר מִבְּרִיסְק, וּשְׁאֵלָה בְּפִיו: רַבִּי, מַהוּ לָצֵאת יְדֵי חוֹבַת אַרְבַּע כּוֹסוֹת בְּחָלָב, הֱיוֹת וְהַיַּיִן בִּיקֵּר, וְאֵינוֹ לְפִי כִּיסִי? קָרָא הַגְּאוֹן אֶת אִשְׁתּוֹ הָרַבָּנִית, וְלָחַשׁ לָהּ לָתֵת לְאִישׁ 25 רוּבֶּל כֶּסֶף, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִקְנוֹת יַיִן לְאַרְבַּע כּוֹסוֹת, מִשֶּׁנִּגְשָׁה לָתֵת לוֹ סָרַב הָאִישׁ וְלֹא קִבֵּל, בְּאוֹמְרוֹ: לִשְׁאֹל שְׁאֵלָה בָּאתִי, וְלֹא חַס וְשָׁלוֹם לִפְשֹׁט יָד, אוּלָם רַבִּי יוֹסֵף בֶּעֱר שִׁבְּלוֹ בִּדְבָרִים, שֶׁהַמָּעוֹת נִתּוּנוֹת לוֹ בְּהַלְוָאָה, עַד שֶׁיַּרְחִיב ה' גְּבוּלוֹ.

מְשֶׁיָּצָא הָאִישׁ עִם הַמָּעוֹת, שָׁאֲלָה הָרַבָּנִית לְרַבִּי יוֹסֵף בֶּעֱר, מָה רָאִיתָ לָתֵת לוֹ 25 רוּבֶּל, הֲרֵי יַיִן לְאַרְבַּע כּוֹסוֹת אֵינוֹ עוֹלֶה עַל שְׁנַיִם שְׁלוֹשָׁה רוּבֶּל? וַיַּעַן הָרַב: דְּבָרִים כְּפֻשׁוּטָם, הֲרֵי שָׁמַעְתְּ אֶת שְׁאֵלָתוֹ, "מַהוּ לָצֵאת יְדֵי אַרְבַּע כּוֹסוֹת בְּחָלָב?" וְאִלּוּ הָיָה לוֹ לֵיל פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ, בָּשָׂר וְעוֹפוֹת, הֲרֵי אָסוּר הָיָה לִשְׁתּוֹת חָלָב אַחֲרֵי הַסְּעוּדָה, וְהֵיאַךְ יְקַיֵּם מִצְוַת אַרְבַּע כּוֹסוֹת בְּחָלָב? הָא לְמַדְתְּ שֶׁאֵין לוֹ לְצָרְכֵי פֶּסַח, לָכֵן נָתַתִּי לוֹ דֵּי מַחְסוֹרוֹ... (חזו"ע הגדה של פסח עמוד ט)

קִדּוּשׁ

הַמְקַדֵּשׁ צָרִיךְ לְכַוֵּן לְהוֹצִיא יְדֵי חוֹבַת הַקִּדּוּשׁ אֶת כָּל הַשּׁוֹמְעִים, וְכֵן הַשּׁוֹמְעִים צְרִיכִים לְהַקְשִׁיב לַקִּדּוּשׁ מִלָּה בְּמִלָּה, וּלְכַוֵּן לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה, וְלַעֲנוֹת אַחֲרָיו 'אָמֵן'. וְלֹא יַעֲנוּ "בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ", מֵחֲשָׁשׁ הֶפְסֵק. (יז, יט)

יַקְפִּיד הַמְקַדֵּשׁ לְבַטֵּא אֶת הַקִּדּוּשׁ כַּהֶגֶן, וְלֹא יִבְלַע אוֹתִיּוֹת. וְאִם אֵינוֹ מְבַטֵּא כַּהֶגֶן, יֹאמַר הַשּׁוֹמֵעַ בְּעַצְמוֹ בְּלַחַשׁ אֶת הַקִּדּוּשׁ, וְלֹא יַעֲנֶה 'אָמֵן' אַחַר הַמְקַדֵּשׁ. (יז)

בְּבִרְכַת שֶׁהֶחֱיָנוּ, יְכַוֵּן לִפְטֹר גַּם אֶת מִצְוַת אֲכִילַת הַמַּצָּה וְהַמָּרוֹר. (כג)

הֲסִבָּה

אַרְבַּע כּוֹסוֹת צָרִיךְ לִשְׁתּוֹתָם בַּהֲסִבָּה, וְהֵינוּ שֶׁיַּטֶּה אֶת גּוּפוֹ בְּהִשָּׁעֲנוֹ עַל צַד שְׂמֹאל. וְאִם הֵסֵב עַל צַד יָמִין כְּאִלּוּ לֹא הֵסֵב, וְצָרִיךְ לַחֲזֹר וְלִשְׁתּוֹת בַּהֲסִבָּה לְצַד שְׂמֹאל. וְאוּלָם, אִשָּׁה שֶׁלֹּא הֵסַבָּה [בְּכָל מָקוֹם שֶׁצָּרִיךְ לְהָסֵב], אֵינָהּ צְרִיכָה לַחֲזֹר. (ו, ט)

גַּם אָדָם שְׂמֹאלִי יָסֵב לְצַד שְׂמֹאל. אַךְ אִם טָעָה וְהֵסֵב לְצַד יָמִין, יָצָא. (ט)

קוֹדֶם הַקִּדּוּשׁ, יַזְכִּיר לִבְנֵי בֵיתוֹ לְהָסֵב, מֵאַחַר וְאֵין רְגִילִים בָּזֶה בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה. (ט)

שְׁתִיַּת הַיַּיִן

לְכַתְּחִלָּה יִשְׁתֶּה רְבִיעִית יַיִן [80 גְּרָם] שְׁלֵמָה. וְאִם שָׁתָה רֹב רְבִיעִית [41 גְּרָם], יָצָא. וּכְשֶׁהַכּוֹס גְּדוֹלָה יוֹתֵר מִרְּבִיעִית, יִשְׁתַּדֵּל לִשְׁתּוֹת אֶת רֹב הַכּוֹס. (טז)

יִשְׁתֶּה אֶת הָרְבִיעִית בְּבַת אַחַת, וְלֹא יִשְׁהֶה בְּאֶמְצַע הַשְׁתִיָּה כְּלָל. (טז)

יֵשׁ לְדַקְדֵּק בְּכוֹס רִאשׁוֹן לִשְׁתּוֹת לְפָחוֹת רְבִיעִית, מִשּׁוּם שֶׁיִּשְׁנָהּ הֲלָכָה שֶׁהַקִּדּוּשׁ צָרִיךְ לִהְיוֹת סָמוּךְ לַסְּעוּדָה, וַהֲרֵי סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם נִמְשָׁךְ זְמַן רַב עַד הַסְּעוּדָה, אֲבָל בָּזֶה שֶׁיִּשְׁתֶּה רְבִיעִית יַיִן בַּקִּדּוּשׁ נֶחְשָׁב לוֹ כִּסְעוּדָה לְגַבֵּי דִּינֵי קִדּוּשׁ. (כמבואר בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה") וְאוּלָם אֵין זֶה מְעַכֵּב, כֵּיוָן שֶׁסִּפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם לֹא נֶחְשָׁב הֶפְסֵק, מֵחֲמַת שֶׁהוּא צֹרֶךְ הַסְּעוּדָה. (יז)

לֵיל הַסֵּדֶר שֶׁחָל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת

מְבָרְכִים בַּקִּדּוּשׁ חָמֵשׁ בְּרָכוֹת, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן קִדּוּשׁ וְגַם הַבְדָּלָה, וְסִימָנָן **יקנה"ז**, רָאשֵׁי תֵּבוֹת: **יַיִן** [בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן], **קִדּוּשׁ** [מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים], **נֵר** [בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ], **הַבְדָּלָה** [הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ], **זְמַן** [שֶׁהֶחֱיָנוּ]. וְאִם טָעָה בִּבְרִכַּת הַהַבְדָּלָה וּבְמָקוֹם 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ' חָתַם: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל', אֵינוֹ חוֹזֵר. (רעא, רעב)

שָׂכַח וְלֹא הִבְדִּיל בַּקִּדּוּשׁ: אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁאָכַל כַּזַּיִת פַּת, יַבְדִּיל מִיָּד עַל כּוֹס אַחֵר, שֶׁהֲרֵי אָסוּר לִטְעֹם קֹדֶם הַבְדָּלָה, וְלֹא יְבָרֵךְ 'הַגָּפֶן'. נִזְכַּר קֹדֶם הַהַבְדָּלָה, יַבְדִּיל מִיָּד. נִזְכַּר בְּאֶמְצַע הַהַבְדָּלָה, יְבָרֵךְ 'בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ' מִיָּד, וְלֹא יַבְדִּיל אֶלָּא עַל הַכּוֹס הַשֵּׁנִי אַחַר בִּרְכַּת 'אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ'. וְאִם לֹא בֵּרַךְ עַל הַנֵּר קֹדֶם, יְבָרֵךְ 'אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ', 'מְאוֹרֵי הָאֵשׁ' וּבִרְכַּת הַהַבְדָּלָה. נִזְכַּר בְּאֶמְצַע הַסְּעוּדָה, יַפְסִיק וְיַבְדִּיל מִיָּד. נִזְכַּר אַחַר הַסְּעוּדָה, יַבְדִּיל עַל כּוֹס שְׁלִישִׁי. נִזְכַּר אַחַר כָּךְ, יַבְדִּיל עַל כּוֹס רְבִיעִי. נִזְכַּר בְּמֶשֶׁךְ הַלַּיְלָה, יַבְדִּיל עַל כּוֹס אַחֵר וִיבָרֵךְ 'הַגָּפֶן', 'מְאוֹרֵי הָאֵשׁ', וְהַבְדָּלָה. (רעב)

בֵּיצָה

טוֹב לֶאֱכֹל בֵּיצָה אַחַר הַקִּדּוּשׁ, זֵכֶר לְקָרְבָּן חֲגִיגָה, וִיבָרֵךְ אַחֲרֶיהָ "נְפָשׁוֹת". (לא) וְאַף שֶׁמְּבֹאָר לְהָלָן שֶׁאִם טָעָה וְאָכַל כַּזַּיִת מֵהַכָּרְפָּס לֹא יְבָרֵךְ אַחֲרָיו נְפָשׁוֹת, שׁוֹנֶה הַדִּין בְּכַרְפָּס, כֵּיוָן שֶׁהוּא חֵלֶק מִמְּצוַת הַסֵּדֶר, וְדוֹמֶה לְכוֹס הַקִּדּוּשׁ שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית יַיִן, לֹא מְבָרֵךְ אַחֲרָיו בִּרְכָה אַחֲרוֹנָה 'עַל הַגָּפֶן', שֶׁכֵּיוָן שֶׁהוּא חֵלֶק מֵהַסֵּדֶר, בִּרְכַּת הַמָּזוֹן פּוֹטֶרְתּוֹ, לֹא כֵן הַבֵּיצָה שֶׁאֵינָהּ כְּחֵלֶק מִמְּצוַת הַסֵּדֶר, לָכֵן מְבָרֵךְ אַחֲרֶיהָ נְפָשׁוֹת. גַּם כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבִּרְכַּת 'הָאֲדָמָה' עַל הַכַּרְפָּס פּוֹטֶרֶת אֶת הַמָּרוֹר, וּבִרְכַּת 'הַגָּפֶן' שֶׁעַל הַכּוֹס הָרִאשׁוֹנָה פּוֹטֶרֶת אֶת הַכּוֹס הַשְּׁנִיָּה, וּלְדַעַת הָאוֹמְרִים שֶׁבִּבְרָכָה הָאַחֲרוֹנָה, אָדָם מְסַלֵּק אֶת עַצְמוֹ מֵהַבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה, נִמְצָא שֶׁיִּצְטָרֵךְ לְבָרֵךְ שׁוּב עַל הַכּוֹס הַשְּׁנִיָּה וְעַל הַמָּרוֹר, עַל כֵּן שָׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה עָדִיף, וְלֹא יְבָרֵךְ בִּרְכָה אַחֲרוֹנָה עַל הַכַּרְפָּס וְעַל הַיַּיִן, לֹא כֵן בְּבֵיצָה שֶׁאֵין בִּרְכָתָהּ בָּאָה לִפְטֹר כְּלוּם, עַל כֵּן יְבָרֵךְ אַחֲרֶיהָ נְפָשׁוֹת. (עיין שו"ת חזו"ע סי' יח. ילקוט יוסף פסח כרך ג עמ' רמ, שי. קובץ משנת יוסף גליון ד עמ' סו, וגליון כב עמ' קח)

מַמְתַּקִּים

מְחַלְּקִים לַיְלָדִים מִינֵי מְתִיקָה, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ שִׁנּוּי [שֶׁמְּחַלְּקִים קֹדֶם הַסְּעֻדָּה] וְיִשְׁאֲלוּ, וְיָשִׂיב לָהֶם מַה אֵרַע לַאֲבוֹתֵינוּ, וּמַה עָשָׂה ה' לְמִצְרַיִם. (רמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ז ה"ג)

☜ וּרְחַץ

טְבוּלוֹ בְּמַשְׁקֶה

תִּקְנוּ חֲז"ל לְטֹל יָדַיִם קֹדֶם אֲכִילַת הַכַּרְפָּס, כְּדִין דָּבָר שֶׁטְּבוּלוֹ בְּמַשְׁקֶה וּכְדִלְהַלָּן, וְלֹא יְבָרֵךְ עַל נְטִילָה זוֹ. וְטוֹב שֶׁלֹּא יְדַבֵּר מֵהַנְּטִילָה עַד אֲכִילַת הַכַּרְפָּס. (לב)

יֶשְׁנָהּ הֲלָכָה בְּכָל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, שְׁכָל דָּבָר שֶׁטְּבוּלוֹ בְּמַשְׁקֶה צָרִיךְ לִטֹּל יָדַיִם. כְּלוֹמַר, הָאוֹכֵל מַאֲכָל שֶׁיֵּשׁ עָלָיו רְטִיבוּת מֵאֶחָד מֵהַמַּשְׁקִים דִּלְהַלָּן: יַיִן, דְּבַשׁ דְּבוֹרִים, שֶׁמֶן זַיִת, חָלָב, מַיִם - צָרִיךְ לִטֹּל אֶת יָדָיו לְלֹא בְּרָכָה. וְאָמְנָם יֶשְׁנָם ג' אֲפָנִים שֶׁבְּהֶצְטָרֵף שְׁנַיִם מֵהֶם, אֵין צָרִיךְ לִטֹּל יָדָיו: **א.** כְּשֶׁיָּדָיו אֵינָן נוֹגְעוֹת בַּמַּשְׁקֶה. **ב.**

כְּשֶׁהַמַּאֲכָל פָּחוֹת מִ"כַּזַּיִת" [27 גְּרָם]. **ג.** כְּשֶׁהַמַּשְׁקֶה מְבֻשָּׁל. נִמְצָא שֶׁהַמַּטְבִּיל עוּגָיָה קְטַנָּה בַּתֶּה, פָּטוּר מֵהַנְּטִילָה אַף שֶׁנּוֹגֵעַ בַּמַּשְׁקֶה, כֵּיוָן שֶׁהִיא פָּחוֹת מִ"כַּזַּיִת" וְגַם הַמַּשְׁקֶה מְבֻשָּׁל. וְכֵן אִם אוֹכֵל "כַּזַּיִת", אַךְ הַמַּשְׁקֶה מְבֻשָּׁל וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ בְּמָקוֹם הָרְטִיבוּת. אוֹ אִם אוֹכֵל פָּחוֹת מִ"כַּזַּיִת" וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ בַּמַּשְׁקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּשְׁקֶה לֹא מְבֻשָּׁל, פָּטוּר מֵהַנְּטִילָה. כמבואר בהרחבה בחוברת "הסעודה בהלכה ובאגדה".

☜ כַּרְפַּס

טִבּוּל הַכַּרְפַּס

יִקַּח כַּרְפַּס פָּחוֹת מִ"כַּזַּיִת" [כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבָּנֵס לְסָפֵק אִם לְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. וְיִקַּח כַּ-15 גְּרָם, לַחְשֹׁשׁ לִרְי"ף וְהָרַמְבַּ"ם שֶׁהַכַּזַּיִת הוּא: 18 גְּרָם], וְיִטְבֹּל אוֹתוֹ בְּמַיִם עִם מִיץ לִימוֹן אוֹ בְּחֹמֶץ אוֹ בְּמֵי מֶלַח, וִיבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", וְיכַוֵּן בִּבְרָכָתוֹ לִפְטֹר אֶת הַמָּרוֹר שֶׁיֹּאכַל אַחַר כָּךְ. (לג, מא)

רֹב מַיִם בַּלִּימוֹן

הַנּוֹהֲגִים לִטְבֹּל אֶת הַכַּרְפַּס בְּמַיִם עִם מִיץ לִימוֹן, יָשִׁימוּ לֵב שֶׁכַּמּוּת הַמַּיִם תִּהְיֶה מְרֻבָּה יוֹתֵר מֵהַמִּיץ לִימוֹן, כְּדֵי שֶׁיֵּחָשֵׁב לְאֶחָד מִשִּׁבְעָה מַשְׁקִים שֶׁחַיָּב לִטֹּל עֲלֵיהֶם יָדַיִם. (לה)

הֲכָנַת מֵי מֶלַח

הַנּוֹהֲגִים לִטְבֹּל אֶת הַכַּרְפַּס בְּמֵי מֶלַח, יָשִׁימוּ לֵב בְּפֶסַח שֶׁחָל בְּשַׁבָּת, שֶׁאָסוּר לְהָכִין מֵי מֶלַח מְרֻבִּים, מִשּׁוּם שֶׁנִּרְאֶה שֶׁעוֹשֶׂה כֵּן לִכְבִישָׁה. אֲבָל מַיִם מוּעָטִים עִם מֶלַח מֻתָּר. עַל כֵּן, אִם יֶשְׁנָם הַרְבֵּה מִסְּבִּים וְיֵשׁ צֹרֶךְ בְּמֵי מֶלַח מְרֻבִּים, יָכִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת אֶת מֵי הַמֶּלַח. וְאִם לֹא הֵכִין, יִתֵּן שָׁמָּן תְּחִלָּה בַּמַּיִם, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן אֶת הַמֶּלַח, כִּי הַשָּׁמָן מֵתִישׁ אֶת כֹּחַ הַמֶּלַח. (חזו"ע שבת ד תנב)

נְגִיעָה בַּמַּשְׁקֶה

יָשִׁים לֵב בְּטִבּוּל הַכַּרְפַּס שֶׁיִּגְּעוּ יָדָיו בָּעֲלִים הָרְטֻבִּים, כְּדֵי שֶׁיִּתְחַיֵּב בִּנְטִילָה, שֶׁהֲרֵי הַכַּרְפַּס הוּא פָּחוֹת מִ"כַּזַּיִת", וְאִם יָדָיו אֵינָן נוֹגְעוֹת בָּרְטִיבוּת, אֵינוֹ חַיָּב בִּנְטִילָה.

☜ יַחַץ

בְּצִיעַת הַמַּצָּה הָאֶמְצָעִית

מִתּוֹךְ שְׁלֹשׁ הַמַּצּוֹת הַנִּמְצָאוֹת בַּקְּעָרָה, יִקַּח אֶת הַמַּצָּה הָאֶמְצָעִית וְיִבְצָעֶנָּה לִשְׁתַּיִם. יַנִּיחַ אֶת הַחֵלֶק הַקָּטָן בֵּין שְׁתֵּי הַמַּצּוֹת, וְהַחֵלֶק הַגָּדוֹל יִשְׁמְרֶהוּ לְאֲפִיקוֹמָן. וְיַעֲטְפֶהוּ בְּמַפָּה, זֵכֶר לְמַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "מִשְׁאֲרֹתָם צְרֻרֹת בְּשִׂמְלֹתָם עַל שִׁכְמָם", וְיַצְנִיעֶהוּ. (מג)

הַטַּעַם שֶׁבּוֹצְעִים אֶת הַמַּצָּה לִשְׁנַיִם קֹדֶם הַהַגָּדָה, כֵּיוָן שֶׁבִּתְחִלַּת הַהַגָּדָה אֲנַחְנוּ אוֹמְרִים "הֵא לַחְמָא עַנְיָא" [זוֹ הַמַּצָּה לֶחֶם עֹנִי], וּכְמוֹ שֶׁעָנִי בְּדָרְדְּ כְּלָל אֵין לוֹ לֶחֶם שָׁלֵם אֶלָּא פְּרוּסָה, כָּךְ אֲנַחְנוּ מַרְאִים שֶׁלֶּחֶם זֶה הוּא שֶׁל עֲנִיִּים - פְּרוּסָה. וּמָה שֶּׁמְּצַנִּיעִים אֶת חֲתִיכַת הַמַּצָּה שֶׁל הָאֲפִיקוֹמָן, הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעֶה לֶאֱכֹל אֶת כָּל הַמַּצּוֹת בַּסְּעֻדָּה, וְלֹא יִשָּׁאֵר לוֹ לִסּוֹף הַסְּעֻדָּה לְאֲפִיקוֹמָן. (מד)

חִפּוּשׂ הָאֲפִיקוֹמָן

נוֹהֲגִים לְהַצְנִיעַ אֶת הַמַּצָּה הַשְּׁמוּרָה לְאֲפִיקוֹמָן, וּלְאַחַר סִיּוּם הַהַגָּדָה וּשְׁתִיַּת כּוֹס

שֶׁנִּי, מְחַפְּשִׂים הַיְלָדִים אֶת הָאֲפִיקוֹמָן, וּמִי שֶׁמּוֹצֵא אוֹתוֹ מְקַבֵּל פְּרָס. וְטַעַם מִנְהָג זֶה כְּדֵי לְמְשֹׁךְ אֶת הַיְלָדִים שֶׁיִּשְׁאֲרוּ עֲרֵנִיִּים בְּעֵת אֲמִירַת הַהַגָּדָה בְּיוֹדְעָם אֶת הַבָּאוֹת.

לֹא אַחֲזִיר אֶת הָאֲפִיקוֹמָן עַד שֶׁאַבָּא יַבְטִיחַ לִי חֲלִיפָה חֲדָשָׁה

רַגִּיל הָיָה מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זְצוּק"ל לְשַׂמֵּחַ אֶת הַקָּהָל בְּשִׁעוּרָיו הָרַבִּים קֹדֶם הַפֶּסַח בַּמַּעֲשֶׂה דְּלַהַלָּן: מְסַפְּרִים עַל הַגְּאוֹן רַבִּי יְהוֹנָתָן אַיְבְּשִׁיץ בְּיַלְדוּתוֹ, כִּי פַּעַם אַחַת בְּלֵיל פֶּסַח בְּעֵת הַסֵּדֶר, כְּשֶׁהִגִּיעָה שְׁעַת אֲכִילַת הָאֲפִיקוֹמָן, רָאָה אָבִיו הָרַב נָתָן נֶטַע, וְהִנֵּה הָאֲפִיקוֹמָן אֵינֶנּוּ. הוּא הֵבִין כִּי יָדוֹ שֶׁל יְהוֹנָתָן הָיְתָה בַּמַּעַל. כְּשֶׁנִּשְׁאַל יְהוֹנָתָן עַל כָּךְ, הוֹדָה וְלֹא כְּחֵד כִּי אָמְנָם הוּא לָקַח אֶת הָאֲפִיקוֹמָן, וְהוֹדִיעַ: שֶׁלֹּא יַחֲזִירֶהוּ עַד שֶׁיַּבְטִיחַ לוֹ אָבִיו שֶׁיִּקְנֶה לוֹ לְאַחַר הֶחָג חֲלִיפָה חֲדָשָׁה כְּשֶׁאַר חֲבֵרָיו. הָיוֹת וְהַזְּמַן הָיָה דָּחוּק כִּי הִתְקָרְבָה שְׁעַת חֲצוֹת, הִבְטִיחַ לוֹ אָבִיו בְּלֵית בְּרֵרָה שֶׁיִּקְנֶה לוֹ חֲלִיפָה חֲדָשָׁה. אֲבָל תֵּכֶף כְּשֶׁהֶחֱזִיר הַיֶּלֶד אֶת הָאֲפִיקוֹמָן, וְהִגִּיעָה שְׁעַת חֲלוּקָתוֹ לַמְסֻבִּים, הִתְחַכֵּם אָבִיו וְאָמַר, כִּי לֹא יִתֵּן לֵיהוֹנָתָן לְטָעֹם וּלְקַיֵּם מִצְוַת אֲפִיקוֹמָן, עַד שֶׁיְּשַׁחְרֵר אוֹתוֹ מֵהַבְטָחָתוֹ. הוֹצִיא יְהוֹנָתָן מְכִיסוֹ פְּרוּסַת אֲפִיקוֹמָן וְקָרָא מִתּוֹךְ חִדָּוֹנוֹ: "הֲרֵינִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת אֲכִילַת אֲפִיקוֹמָן". וְנִמְּקָ אֶת מַעֲשָׂיו: "שְׁעָרְתִּי אַבָּא כִּי אַחַר שֶׁאַחֲזִיר לְךָ אֶת הָאֲפִיקוֹמָן, תְּסָרֵב לָתֵת לִי מִמֶּנּוּ עַד שֶׁאַסְכִּים שֶׁאַוּתֵּר לְךָ עַל הַבְטָחָתְךָ, וּכְחָכָם הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד, לָקַחְתִּי לִי אֶת חֲלִקִּי עוֹד טֶרֶם שֶׁהֶחֱזַרְתִּיו לְךָ, וְהַבְטָחָתְךָ נִשְׁאֶרֶה בְּתָקְפָּהּ...". (חזון עובדיה הגדה של פסח עמוד לא)

☜ מַגִּיד

"הֵא לַחְמָא עַנְיָא"

מַגְבִּיהִים אֶת הַקְּעָרָה וְאוֹמְרִים: "הֵא לַחְמָא עַנְיָא וְכוּ'". וּלְאַחַר מִכֵּן יַנִּיחוּ אֶת הַקְּעָרָה בְּסוֹף הַשֻּׁלְחָן כְּאִלּוּ כְּבָר אָכְלוּ, כְּדֵי לְעוֹרֵר אֶת הַיְלָדִים שֶׁיִּרְאוּ שִׁנּוּי וְיִשְׁאֲלוּ עַל זֶה, וְאָז יַעֲנוּ לָהֶם שֶׁלֹּא אוֹכְלִים עַד שֶׁמְּסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. (מז)

כּוֹס שֵׁנִי

מוֹזְגִים כּוֹס שֵׁנִי וְאוֹמְרִים "מַה נִּשְׁתַּנָּה". וּמַחֲזִירִים אֶת הַקְּעָרָה, וּמְגַלִּים אֶת הַמַּצָּה שֶׁבַּקְּעָרָה, וּמַתְחִילִים לוֹמַר "עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם" וְשָׁאַר הַהַגָּדָה. (נד, נה)

אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שׁוֹתִים אֶת הַכּוֹס הַשֵּׁנִי אֶלָּא בְּסוֹף הַהַגָּדָה, בְּכָל זֹאת מוֹזְגִים אוֹתוֹ עַכְשָׁו, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בְּתְמִיהוֹת וּבְשִׁנּוּיִים, שֶׁהֲרֵי מִמֶּתֶי שׁוֹתִים עוֹד כּוֹס אַחַר הַקִּדּוּשׁ קֹדֶם הַסְּעֻדָּה. וְעַל יְדֵי זֶה יִתְעוֹרְרוּ הַיְלָדִים לִשְׁאֹל וּלְהִתְעַנְיֵן, מָה פֵּשֶׁר הַשִּׁנּוּיִים הַמַּתְמִיהִים הַלָּלוּ. (סימן תעג ס"ז)

מָה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת

יֵשׁ לְהָבִין, מִפְּנֵי מָה שׁוֹאֲלִים "מָה נִּשְׁתַּנָּה" בְּלֵיל פֶּסַח, וְאֵין שׁוֹאֲלִים "מָה נִּשְׁתַּנָּה" בְּלֵיל חַג הַסֻּכּוֹת, שֶׁעוֹזְבִים דִּירַת קֶבַע הַמְּלֵאָה כָּל טוּב, לָדוּר בַּסֻּכָּה דִּירַת עֲרַאי שֶׁל נְסָרִים וּקְרָשִׁים? אוּלָם נִרְאֶה, שֶׁעַל חַג הַסֻּכּוֹת אֵין מָה לִשְׁאֹל "מָה נִּשְׁתַּנָּה", כִּי הַסֻּכָּה הִסְכִּין עִם יִשְׂרָאֵל וְהִתְרַגֵּל בִּימֵי גָּלוּתוֹ לָנְדֹד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, לַעֲזֹב אֶת בֵּיתוֹ וּרְכוּשׁוֹ מִדִּירַת קֶבַע וְלָלֶכֶת בְּמַקְלוֹ וּבְתַרְמִילוֹ בְּמַקֵּל נְדוּדִים לִמְצֹא מְקוֹם מִקְלָט, אֲבָל לָשֶׁבֶת לְיָד שֻׁלְחָן מָלֵא בְּרִכַּת ה' כְּמֶלֶךְ בִּמְסִבּוֹ, עַל זֶה לֹא הֻרְגַּל עִם יִשְׂרָאֵל עוֹד. וְלָכֵן הַבֵּן שׁוֹאֵל "מָה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת". (חזו"ע הגדה של פסח עמוד י)

סַבָּא

בֵּן נָשׁוּי הַמִּתְאָרֵחַ אֵצֶל אָבִיו, וְאָבִיו מְסַפֵּר סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם, אֵין צָרִיךְ שֶׁהַבֵּן בְּעַצְמוֹ גַּם יְסַפֵּר לְבָנָיו [הַנִּכְדִּים], אֶלָּא יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָה לְכַתְּחִלָּה בִּשְׁמִיעָתוֹ מֵהַסַּבָּא שֶׁמְּסַפֵּר לְכֻלָּם. כמבואר ברשב"ם, תוספות, רבי אליהו מלונדריש, הרמב"ן, הריטב"א, המאירי, הרא"ם, אור זרוע, רבנו ישעיה, מחזור ויטרי, הראבי"ה, הרא"ש, רבנו ירוחם, ארחות חיים, כל בו, אגור, העיטור, בית יוסף, מהר"ם אלשקר, כנסת הגדולה, מהר"ם מלובלין, החיד"א, חקרי לב, ישרי לב, מהר"י נג'אר, ימי יוסף ועוד. וְכֵן כָּתַב בְּמַעֲשֶׂה רַב, שֶׁהַגָּאוֹן מִוִּילְנָא הָיָה אוֹמֵר אֶת הַהַגָּדָה בְּלֵיל פֶּסַח בַּעֲלִיצוּת וְשִׂמְחָה, וְהָיָה מְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם וְכֻלָּם שׁוֹמְעִים. (מז)

נָשִׁים

נָשִׁים חַיָּבוֹת בִּקְרִיאַת הַהַגָּדָה וּבְסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְאִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ יוֹדַעַת לִקְרֹא, תֵּצֵא יְדֵי חוֹבָה בִּשְׁמִיעָתָהּ מִפִּי אֲחֵרִים. וְאִם אֵינָהּ מְבִינָה לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, צָרִיךְ שֶׁיְּתַרְגְּמוּ לָהּ אֶת הַהַגָּדָה וְסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם. (נב)

חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר: מָה הָעֵדוֹת וְהַחֻקִּים?
רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר: מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם!?

רַגִּיל הָיָה מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זְצוּק"ל לְבָאֵר בְּשָׁעוֹרָיו בָּרַבִּים בְּשַׁבָּת שְׁלִפְנֵי הַפֶּסַח "שַׁבָּת הַגָּדוֹל" קְטָעִים נִבְחָרִים מִתּוֹךְ הַהַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח שֶׁאֲנַחְנוּ קוֹרְאִים בְּלֵיל הַסֵּדֶר, וּפַעַם בֵּאֵר אֶת שְׁאֵלַת הֶחָכָם וְהָרָשָׁע בְּדֶרֶךְ רֶמֶז, כִּי הִנֵּה הֶחָכָם בְּבוֹאוֹ לָדוּר בָּעִיר, רִאשִׁית שְׁאֵלוֹתָיו בְּעִנְיְנֵי הַיַּהֲדוּת, הֵיכָן נִמְצָא בֵּית הַכְּנֶסֶת? הֵיכָן בֵּית הַמִּדְרָשׁ? וְאֵיזֶה מָקוֹם כָּבוֹד הַתַּלְמוּד תּוֹרָה לְבָנָיו? וְכֵיוָן שֶׁבָּזֶה, כְּדֵי לִקְבֹּעַ דִּירָתוֹ סָמוּךְ לִמְקוֹמוֹת קְדוֹשִׁים אֵלּוּ. אֲבָל כְּשֶׁיָּבוֹא אֶחָד מֵעַמֵּי הָאָרֶץ לָעִיר, רִאשִׁית שְׁאֵלוֹתָיו עַל עִסְקֵי מֶקַח וּמִמְכָּר - בֵּיזְנֵס, הֲאִם יֵשׁ עֲבוֹדָה בָּעִיר? וְאֵיזֶה אֵפוֹא תַּחֲנַת "לִשְׁכַּת הָעֲבוֹדָה"? וְזֶה שֶׁאָמַר: חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר: "מָה הָעֵדוֹת הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים", אֵיפֹה בֵּית הַמִּדְרָשׁ וּבֵית הַסֵּפֶר לְתִינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ וְיַעַסְקוּ בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת. וְאִלּוּ הָרָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר: מָה "הָעֲבוֹדָה" - הֵיכָן לִשְׁכַּת הָעֲבוֹדָה.

הוּא שֶׁאָמַר "חָכָם מָה הוּא - אוֹמֵר", דְּהַיְנוּ מָה שֶּׁהוּא, כֵּן הוּא אוֹמֵר. וְכֵן "רָשָׁע מָה הוּא - אוֹמֵר", מָה שֶּׁהוּא עַצְמוֹ, כֵּן הוּא אוֹמֵר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כז כא): "וְאִישׁ לְפִי מַהֲלָלוֹ". דְּהַיְנוּ, אִם תִּרְאֶה אָדָם הַמְהַלֵּל צַדִּיקִים וְיִשָּׁרִים, מִתְעַנְיֵן בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, מִדְּבָרָיו נִכָּר שֶׁהוּא חָכָם וְיָשָׁר, אֲבָל אִם חַס וְשָׁלוֹם מְשַׁבֵּחַ וּמִתְפַּעֵל מֵאֲנָשֵׁי בְּלִיַּעַל וְאֶפִּיקוֹרְסִים, וּמֵטִיל דֹּפִי בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה, מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם?! בְּוַדַּאי שֶׁמֵּץ מִינוּת נִזְרָקָה בּוֹ. (חזו"ע הגדה של פסח עמוד כד)

עִקַּר הַמִּצְוָה בַּלַּיְלָה הַזֶּה

מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְסַפֵּר סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם כְּפִי הֲבָנַת הַשּׁוֹמְעִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות י ב): "וּלְמַעַן תְּסַפֵּר **בְּאָזְנֵי** בִנְךָ וּבֶן בִּנְךָ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתִּי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֹתֹתַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בָם, וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה'". וּמִצְוָה לְסַפֵּר לְכָל אָדָם, אֶלָּא שֶׁהַקְּדִימָה וְהֶעֱדִיפוּת לְבָנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְגִיל מִצְוֹת, וְאַחַר כָּךְ לִנְכָדָיו הַקְּטַנִּים, וְאַחַר כָּךְ לִשְׁאָר כָּל אָדָם. (נה)

וְכָתַב הָרַמְבָּ"ם (חמץ ומצה פ"ז הל' א, ב, ד, ו): כָּל הַמַּאֲרִיךְ בִּדְבָרִים שֶׁאֵרְעוּ וְשֶׁהָיוּ הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וּמִצְוָה לְהוֹדִיעַ לַבָּנִים וַאֲפִלּוּ לֹא שְׁאָלוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יג ח): "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ

בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם", וּלְפִי דַּעְתּוֹ שֶׁל בֵּן, אָבִיו מְלַמְּדוֹ. כֵּיצַד? אִם הָיָה קָטָן אוֹ טִפֵּשׁ, אוֹמֵר לוֹ: בְּנִי, כֻּלָּנוּ הָיִינוּ עֲבָדִים כְּמוֹ שְׁפִחָה זוֹ אוֹ כְּמוֹ עֶבֶד זֶה בְּמִצְרַיִם, וּבַלַּיְלָה הַזֶּה פָּדָה אוֹתָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וַיּוֹצִיאֵנוּ לְחֵרוּת. וְאִם הָיָה הַבֵּן גָּדוֹל, וְחָכָם, מוֹדִיעוֹ מָה שֶׁאֵרַע לָנוּ בְּמִצְרַיִם וְנִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָנוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הַכֹּל לְפִי דַּעְתּוֹ שֶׁל בֵּן.

וְיַרְחִיב הַדִּבּוּר, רֵאשִׁית, בְּסִפּוּר תֵּרַח וְהַקּוֹדְמִים לוֹ שֶׁהָיוּ כֻּלָּם כּוֹפְרִים בְּהַקָּבָ"ה וְטוֹעִים אַחַר הַהֶבֶל וְרוֹדְפִים אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה, וְהֵיאַךְ אַבְרָהָם אָבִינוּ יָצָא נָגֶד כֻּלָּם וּמָסַר עַצְמוֹ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ, שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּחֲווֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה. וְכָל הַמּוֹסִיף וּמַאֲרִיךְ בִּדְרַשׁ פָּרָשָׁה זוֹ, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. ע"כ.

כְּמוֹ כֵן, יְסַפֵּר בְּשִׂמְחָה וּבְהִתְלַהֲבוּת מִמִּדְרָשֵׁי אַגָּדָה הַמּוֹשְׁכִים אֶת לִבּוֹת הַשּׁוֹמְעִים עַל נִפְלְאוֹתָיו שֶׁל הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ בְּעֶשֶׂר הַמַּכּוֹת וִיצִיאַת מִצְרַיִם. וְכָל הַמַּאֲרִיךְ בְּלַיְלָה זֶה בְּדִבָּרִים שֶׁאֵרְעוּ וְשֶׁהָיוּ, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְכָתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (פרשת בא מ ע"ב): כָּל אָדָם שֶׁמְּסַפֵּר סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּשִׂמְחָה, מִזְּמָן הוּא לִשְׁמֹחַ עִם הַשְּׁכִינָה לָעוֹלָם הַבָּא. וְהַקָּבָ"ה שָׂמֵחַ בְּסִפּוּרוֹ, וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה מְכַנֵּס הַקָּבָ"ה לְכָל פַּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה, וְאוֹמֵר לָהֶם: לְכוּ וּשְׁמְעוּ אֶת סִפּוּר הַשֵּׁבַח שֶׁלִּי שֶׁמְּסַפְּרִים בָּנַי, וּשְׂמֵחִים שֶׁהוֹצֵאתִים מִמִּצְרַיִם. וְאָז כָּל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִתְקַבְּצִים וּבָאִים וּמִתְחַבְּרִים עִם יִשְׂרָאֵל, וְשׁוֹמְעִים שֶׁמְּסַפְּרִים בְּשִׂמְחַת הַגְּאֻלָּה שֶׁל אֲדוֹן הָעוֹלָם. וּבָאִים וּמוֹדִים לְהַקָּבָ"ה עַל כָּל הַנִּסִּים וְהַנִּפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה לְעַם יִשְׂרָאֵל, וּמוֹדִים לוֹ עַל הָעָם הַקָּדוֹשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּאָרֶץ שֶׁשְּׂמֵחִים בִּישׁוּעָתוֹ. וּבָזֶה מוֹסִיפִים כֹּחַ וּגְבוּרָה לְמַעְלָה וְכוּ'. עַד כָּאן. וְלָזֹאת הַחָלֵשׁ יֹאמַר גִּבּוֹר אָנִי, וַיַּאֲרִיךְ לְסַפֵּר כְּיַד ה' הַטּוֹבָה עָלָיו וְלֹא יְמַהֵר, אֶלָּא יַרְחִיב הַדִּבּוּר בִּנְעִימוּת, בְּסַבְלָנוּת, בְּרֹגַע, בְּשַׁלְוָה וְנַחַת.

עַל כֵּן, טוֹב וְנָכוֹן שֶׁיָּכִין אֶת עַצְמוֹ מִבְּעוֹד מוֹעֵד מִתּוֹךְ "שַׁעַר הָאַגָּדָה" הַמּוּבָא לְעֵיל, כְּדֵי שֶׁבְּלֵיל הַסֵּדֶר יְסַפֵּר לְכָל הַמִּשְׁתַּתְּפִים בְּצוּרָה מְעַנְיֶנֶת, מְרַתֶּקֶת וּמוּחְשִׁית, כְּאִלּוּ הוּא עַצְמוֹ הָיָה שָׁם וְיָצָא לַחֵרוּת. וּכְמוֹ שֶׁכּוֹתֵב הָרַמְבַּ"ם: "**בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא בְּעַצְמוֹ יָצָא עַתָּה מִשִּׁעְבּוּד מִצְרַיִם**, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם". וְעַל דָּבָר זֶה צִוָּה הַקָּבָ"ה בַּתּוֹרָה: "**וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם** וַיִּצְאֵךְ ה' מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה", כְּלוֹמַר, כְּאִלּוּ **אַתָּה בְּעַצְמְךָ** הָיִיתָ עֶבֶד, וְיָצָאתָ לַחֵרוּת וְנִפְדֵּיתָ".

"כָּל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח"

הַגָּאוֹן רַבִּי יִצְחָק אֶלְחָנָן זַצ"ל דִּקְדֵּק בְּמָה שֶׁאָמְרוּ: כָּל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה "מְשֻׁבָּח", וְלֹא אָמְרוּ "יִשְׁבַּח", וּמַשְׁמָע שֶׁהוּא כְּבָר מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר. וְהִסְבִּיר זֹאת בְּדֶרֶךְ מָשָׁל: פַּעַם אַחַת נִטְרְפָה אֳנִיַּת נוֹסְעִים בְּלֵב יָם עַל יְדֵי סְעָרָה עַזָּה, וְהָיְתָה נְתוּנָה בְּסַכָּנָה גְּדוֹלָה. עַל הַסְּפִינָה הָיוּ אֲנָשִׁים שׁוֹנִים, עֲנִיִּים וַעֲשִׁירִים וּבֵינוֹנִיִּים, וְכֻלָּם צָפוּ לְרַחֲמֵי שָׁמַיִם לְבַל יֵרְדוּ לְשַׁחַת, וְהִנֵּה לְפֶתַע וּבְדֶרֶךְ נֵס נִצְּלָה הַסְּפִינָה מִן הַסַּכָּנָה וְהִגִּיעָה לְחוֹף מִבְטָחִים. כָּל אֶחָד מִן הַנִּצּוֹלִים נָשָׂא דִּבְרֵי תוֹדָה וְהַלֵּל לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֲשֶׁר הִגְדִּיל חֶסֶד עִמּוֹ, וְהָיְתָה לוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל. הֲרֵי בָּרוּר, אֲפוֹא, שֶׁהָעֲנִיִּים שֶׁחַיֵּיהֶם מְלֵאִים צַעַר וְיִסּוּרִים, אֵין יְכוֹל לִהְיוֹת הַהַלֵּל וְהַשֶּׁבַח שֶׁבְּפִיהֶם כֹּה נִלְהָב וְעָמֹק, כְּמוֹ הַהַלֵּל שֶׁל הָעֲשִׁירִים, שֶׁחַיֵּיהֶם אֹשֶׁר וְנַחַת וְתַעֲנוּגוֹת בְּנֵי אָדָם, וּבָתֵּיהֶם מְלֵאִים כָּל טוּב.

וְהִגִּיד, בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָיְתָה הַיְשׁוּעָה בְּשְׁנֵי אֲפָנִים: הָאֶחָד פָּשׁוּט יוֹתֵר, שֶׁנִּגְאֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַבְדוּת וּמִסֵּבֶל גּוּפָנִי. וְהַשֵּׁנִי, הַנַּעֲלֶה יוֹתֵר, שֶׁנִּגְאֲלוּ מִשִּׁעְבּוּד הָרוּחַ, מִטֻּמְאַת מִצְרַיִם, וְזָכוּ לְהִתְקַדֵּשׁ בִּקְדֻשָּׁה רוּחָנִית אֲצִילָה, וְלִהְיוֹת מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ עַל יְדֵי קַבָּלַת הַתּוֹרָה. וּמַעֲתָּה, אָדָם פָּשׁוּט שֶׁכָּל הֲבָנָתוֹ אֵינָהּ מַשֶּׂגֶת אֶלָּא כְּדֵי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל עַל הַחֵרוּת הַגּוּפָנִית, אֵין לוֹ מִמֵּילָא מָה לְהַאֲרִיךְ וּלְהַרְבּוֹת בְּסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְדַיּוֹ לוֹמַר כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (פסחים קטז ע"א) עַל דָּרוּ עַבְדוּ שֶׁל רַב נַחְמָן, כְּשֶׁשָּׁאֲלוּ רַב נַחְמָן: עֶבֶד שֶׁהוֹצִיאוּ רַבּוֹ לְחֵרוּת וְהֶעֱנִיק לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב, מָה עָלָיו לַעֲשׂוֹת? עָנָהוּ הָעֶבֶד: עָלָיו לְהוֹדוֹת וּלְשַׁבֵּחַ עַל כָּךְ! זוֹהִי הַשָּׂגָתוֹ שֶׁל עֶבֶד, וְתוּ לֹא. אֲבָל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם וּלְהַאֲרִיךְ בְּיוֹתֵר אֶת הַצַּד הָרוּחָנִי שֶׁבַּדָּבָר, הֲרֵי הוּא מֵעִיד עַל עַצְמוֹ שֶׁהוּא "מְשֻׁבָּח", כִּי הוֹכִיחַ בְּדָבָרָיו שֶׁהִנּוֹ אָדָם נַעֲלֶה וּבַעַל הֲבָנָה עֲמֻקָּה בְּתוֹרָה וּבְחָכְמָה, עַד שֶׁהֲבָנָתוֹ מַשֶּׂגֶת לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל בְּמֵיָחֵד עַל הַתְּשׁוּעָה הָרוּחָנִית שֶׁל יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְלָכֵן נֶאֱמַר עָלָיו הֲרֵי זֶה "מְשֻׁבָּח". (חזון עובדיה הגדה של פסח עמוד יד)

לְאוֹר כָּל הָאָמוּר, הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ לְבַל יְצַעֵר עַצְמוֹ בְּלֵיל הַסֵּדֶר, וְעֵינָיו וְלִבּוֹ יִהְיוּ נִמְשָׁכִים אַחַר הַחֵרֶסֶת וְהַ'שֻּׁלְחָן עוֹרֵךְ', וּבִגְלַל זֶה יְמַהֵר בַּהַגָּדָה וְלֹא יְסַפֵּר כָּרָאוּי כְּפִי שֶׁצִּוּנוּ ה' יִתְבָּרַךְ. אֶלָּא יָכִין אֶת עַצְמוֹ מֵעֶרֶב הֶחָג וְיֹאכַל מַאֲכָלִים הַמַּרְגִּיעִים אֶת נַפְשׁוֹ, כְּתַפּוּחֵי אֲדָמָה וְכַדּוֹמֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָקִיץ חַס וְשָׁלוֹם בַּמִּצְוָה הַחֲשׁוּבָה הַזֹּאת. וּכְמוֹ כֵן, יַקְפִּיד שֶׁהוּא וּבְנֵי בֵיתוֹ יָנוּחוּ כָּרָאוּי בָּעֶרֶב הֶחָג, וּבְכָךְ שֶׁהֵם מְיֻשָּׁבִים וְרְגוּעִים, יַאֲרִיךְ בְּסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם כְּיַד ה' הַטּוֹבָה עָלָיו, וְיַחֲזֵק אֶת הַשּׁוֹמְעִים בֶּאֱמוּנָה וּבְטָחוֹן בְּבוֹרֵא הָעוֹלָם וּבְהַשְׁגָּחָתוֹ הַפְּרָטִית עָלֵינוּ בְּכָל צַעַד וְשַׁעַל. [וּמִכָּל מָקוֹם, אִם לֹא הֵכִינוּ בְּנֵי הַבַּיִת אֶת עַצְמָם כְּדֵי הַצָּרַךְ לֵילֵי הַסֵּדֶר בְּמֵעַט אֵכִילָה וְשֵׁנָה, וְקָשֶׁה לָהֶם לְהִתְרַכֵּז כָּל כָּךְ, יְזָדְרֵז עַתָּה וְיִסַּפֵּר לָהֶם בְּהַרְחָבָה לְאַחַר הַסְּעוּדָה.] (נו)

הֶפְסֵק בְּדִבּוּר

לֹא יַפְסִיקוּ בְּדִבּוּר בְּאֶמְצַע הַהַגָּדָה אֶלָּא לְצֹרֶךְ גָּדוֹל. וְיָשִׂימוּ לֵב לִהְיוֹת כֻּלָּם קְשׁוּבִים וּמְרֻתָּקִים לַהַגָּדָה וּלְסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם. [וְלֹא רָאוּי לְעַשֵּׂן בַּזְּמַן הַזֶּה]. (נז)

כָּתַב הַשֶּׁלָּ"ה הַקָּדוֹשׁ (מסכת פסחים פרק נר מצוה אות לז): וְיִתְנַהֲגוּ הוּא וְאִשְׁתּוֹ כְּמַלְכָּה וּכְמַלְכָּה, וּבְנֵי בֵּיתוֹ כִּבְנֵי מְלָכִים. וְיָכִינוּ כֵּלִי כֶּסֶף וְזָהָב וּבִגְדֵי מֶשִׁי וְרִקְמָה מִכָּל מָה שֶׁחֲנָנָם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהַכֹּל כְּדֵי לְהַרְאוֹת לְכֹל שִׂמְחַת לִבּוֹ בְּחַסְדּוֹ שֶׁל מָקוֹם. וּקְדֻשַּׁת הַלַּיְלָה הַזֶּה וְכָל הַדִּינִים הַנּוֹהֲגִים, הוּא קְדֻשָּׁה רַבָּה בִּמְאֹד, כִּי אָז בָּחַר בָּנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִכָּל הָעַמִּים וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. **עַל כֵּן רָאוּי לָאָדָם לִהְיוֹתוֹ נִזְהָר שֶׁלֹּא יְדַבֵּר בַּלַּיְלָה הַזֶּה שׂוּם שִׂיחָה מִשִּׂיחַת חֻלִּין, וְיִזָּהֵיר בְּנֵי בֵּיתוֹ עַל זֶה, וְלֹא יִהְיוּ נִפְרָדִים מִדְּבֵקוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ רֶגַע אַחַת,** רַק יִתְעַסְּקוּ הַכֹּל בְּמִצְוֹת הַלַּיְלָה הַזֶּה וּבְסִפּוּרֵי נִסֵּי מִצְרַיִם וּלְפָרְסָמָם לִבְנֵי בֵּיתוֹ. עי"ש.

אַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו

בַּהַגָּדָה אָנוּ אוֹמְרִים: "רָשָׁע מַהוּ אוֹמֵר: מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם?! לָכֶם - וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל, כָּפַר בַּעִקָּר, אַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו, וֶאֱמֹר לוֹ: בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם, לִי - וְלֹא לוֹ, וְאִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל".

רָגִיל הָיָה מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זְצוּק"ל לְבָאֵר, מַהוּ שֶׁתָּפַס לְשׁוֹן "הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו" דַּוְקָא? כִּי הִנֵּה הַשִּׁנַּיִם הֵן כְּדֵי לְלַעֵס בָּהֶן דָּבָר קָשֶׁה, כְּמוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר. וְיָדוּעַ מֵחָכְמֵי הַכִּימְיָה, כִּי לְמָשָׁל כַּמּוּת שֶׁל כְּפָר אֶחָד לֶחֶם שֶׁאָדָם אוֹכֵל,

הַמַּצִּית מִזֶּה שֶׁנּוֹתֵן כֹּחַ לָאָדָם, הוּא רַק כְּמִדַּת כַּפִּית קְטַנָּה, וְהַשְּׁאָר נִדְחָה עִם הַפְּסֹלֶת. וּמֵאַחַר שֶׁחַכְמֵי הַכִּימְיָה יְכוֹלִים לְהוֹצִיא אֶת הַמַּצִּית מִן הַלֶּחֶם בְּמֶרְכָּז לְמִזּוֹן הָאָדָם, אִם כֵּן לָמָּה צָרִיךְ הָאָדָם אֶת כָּל "עֲבוֹדַת" הָאֲכִילָה? אֶלָּא לְפִי שֶׁאִם יֹאכַל הָאָדָם רַק אֶת הַמַּצִּית מִן הַלֶּחֶם, יָמוּת בְּזִמַּן יָדוּעַ, כִּי גַּם עַל הַלֶּחֶם יִחְיֶה הָאָדָם בַּאֲכִילָתוֹ, וְלֹא עַל הַמַּצִּית לְבַד. וְאִם כֵּן, עֲנָה כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ וְהִקְהֵה אֶת שִׁנֵּי הָרֶשַׁע הַזֶּה, כִּי אִם כִּדְבָרָיו, שֶׁאֵין צֹרֶךְ לַעֲבוֹדַת קָרְבַּן פֶּסַח וְהַמַּצָּה וְכוּ', וְדַי בַּעֲקִימַת שְׂפָתַיִם, לוֹמַר: "זֶכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם", שֶׁזֶּה הַמַּצִּית, אִם כֵּן לָמָּה לוֹ שְׁנַיִם לָאֲכֹל לֶחֶם וְלַעֲבֹד עֲבוֹדַת הָאֲכִילָה, הֲלוֹא דַּי לוֹ שֶׁיִּטְעַם מַצִּית רִבּוּי הַמָּזוֹן הַנַּ"ל, וְאֵין כָּל צֹרֶךְ בִּשְׁנַיִם?! אֶלָּא עַל כָּרְחוֹ זָקוּק הוּא לַעֲבוֹדַת הָאֲכִילָה, וּבִלְעָדֶיהָ יָמוּת וְאָבַד שְׁמוֹ, כֵּן אֲנַחְנוּ צְרִיכִים לַעֲבוֹדַת הַפֶּסַח וְהַמַּצָּה, וּלְכָל הַמִּצְוֹות שֶׁל לֵיל הַסֵּדֶר, שֶׁתָּמִיד נִזְכֹּר אֶת לֵיל הַשִּׁמּוּרִים הַזֶּה בְּחֻדְוַת נֶפֶשׁ. וְכֵן בְּכָל הַמִּצְוֹות צְרִיכִים גַּם אֶת הַמַּעֲשֶׂה בַּפֹּעַל, וְלֹא דַּי בְּמַחְשָׁבָה בִּלְבַד, "זֶכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם" אוֹ "זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית". (חזו"ע הגדה של פסח לו)

דְּצָ"ךְ, עֲדַ"שׁ, בְּאָח"ב

בְּעֵת הַהַגָּדָה קֹדֶם שֶׁיֹּאמַר אֶת עֶשֶׂר הַמַּכּוֹת, יֶאֱחֹז בְּיָדוֹ אֶת כּוֹס הַיַּיִן, וְיָבִיאוּ לְפָנָיו כְּלִי, וְיִשְׁפֹּךְ מִן הַיַּיִן שֶׁבַּכּוֹס לְתוֹךְ הַכְּלִי שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּעֵת אֲמִירַת הַתֵּבוֹת: **דָּם, וְאֵשׁ, וְתִמְרוֹת עָשָׁן.** וְעוֹד יִשְׁפֹּךְ עֶשֶׂר פְּעָמִים בְּעֵת אֲמִירַת הַתֵּבוֹת: **דָּם, צְפַרְדֵּעַ, כִּנִּים, עָרוֹב, דֶּבֶר, שְׁחִין, בָּרָד, אַרְבֶּה, חֹשֶׁךְ, מַכַּת בְּכוֹרוֹת.** וְעוֹד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּעֵת שֶׁאוֹמֵר: **דְּצָ"ךְ, עֲדַ"שׁ, בְּאָח"ב.** נִמְצָא שֶׁבְּסַךְ הַכֹּל שׁוֹפֵךְ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה פְּעָמִים. וְאֶת הַיַּיִן שֶׁשָּׁפַךְ בַּכְּלִי, יִשְׁפֹּךְ בְּתוֹךְ הַכִּיּוֹר. וְיַחֲזֹר וְיִמְזֹג כּוֹס יַיִן לְכוֹס שֵׁנִי וַיַּמְשִׁיכוּ בִּקְרִיאַת הַהַגָּדָה. (סח)

סְלִיחוֹת בְּמִקוֹם הַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח

רָגִיל הָיָה מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל לְסַפֵּר מִדֵּי שָׁנָה קֹדֶם חַג הַפֶּסַח אֶת הַמַּעֲשֶׂה דְּלַהֲלָן, כְּדֵי לְשַׂמֵּחַ אֶת הַצִּבּוּר בִּדְרָשׁוֹתָיו כְּדַרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ.

מַעֲשֶׂה בְּאִישׁ פָּשׁוּט מְאֹד שֶׁהָיָה רָגִיל בְּכָל שָׁנָה לְהַזְמִין אֶת בָּנָיו וּנְכָדָיו אֶצְלוֹ לַעֲרִיכַת לֵיל הַסֵּדֶר. לְיָמִים כְּשֶׁנִּפְטַר הָאִישׁ, נָתְנוּ בְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה אֶת עֵינֵיהֶם בַּבֵּן הַגָּדוֹל שֶׁהוּא יַעֲרֹךְ אֶת הַסֵּדֶר כְּמִנְהָג הַסַּבָּא. אַךְ זֶה הַבֵּן הָיָה בּוּר וְעַם הָאָרֶץ יוֹתֵר מֵאָבִיו וְלֹא הָיָה מֵבִין מָה שֶׁקּוֹרֵא. בְּהַגִּיעַ עֵת הַסֵּדֶר, בִּקֵּשׁ מִבְּנוֹ: תַּעֲלֶה בְּבַקָּשָׁה, בְּנִי, לְאָרוֹן לְמַעְלָה, מֻשָּׁם הָיָה מוֹצִיא סַבָּא בְּכָל שָׁנָה סֵפֶר דַּק כָּרוּךְ בְּכְרִיכַת עוֹר אֲדֻמָּה, תָּבִיא וְנִקְרָא בּוֹ. עָלָה הַבֵּן כְּמִצְוַת אָבִיו, אַךְ בִּמְקוֹם לְהָבִיא "הַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח", טָעָה וְהֵבִיא סֵפֶר "סְלִיחוֹת" שֶׁגַּם הוּא הָיָה דַּק בִּכְרִיכַת עוֹר אֲדֻמָּה. לָקַח הָאָב אֶת הַסֵּפֶר וְהֵחֵל לִקְרֹא: "בֶּן אָדָם מָה לְךָ נִרְדָּם", "שָׁבָט יְהוּדָה בְּדַחַק וּבְצַעַר" וְאֵינֶנּוּ מֵבִין כְּלוּם מִקְּרִיאָתוֹ. פִּתְאֹם נִזְכַּר הָאָב כִּי אָבִיו בְּכָל שָׁנָה, כַּאֲשֶׁר הָיָה מַגִּיעַ בַּסֵּפֶר לְאוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת מֻדְגָּשׁוֹת, הָיָה שׁוֹפֵךְ מֵהַיַּיִן לַכְּלִי, אִם כֵּן, תָּמַהּ, הֵיכָן הֵן הָאוֹתִיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת הַלָּלוּ? בְּדִפְדּוּף קַל הִגִּיעַ לַאֲמִירַת הַוִּדּוּי, שֶׁגַּם שָׁם יֶשְׁנָן אוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד: **"אָשַׁמְנוּ", "בָּגַדְנוּ", "גָּזַלְנוּ"...** אוֹ אָז הֵחֵל לִשְׁפֹּךְ מֵהַיַּיִן אֶל תּוֹךְ הַכְּלִי: **"אָשַׁמְנוּ"** [וְשׁוֹפֵךְ], **"בָּגַדְנוּ"** [וְשׁוֹפֵךְ], **"גָּזַלְנוּ"** [וְשׁוֹפֵךְ] וכו'. עַתָּה נִגַּשׁ הַבֵּן לְאָבִיו וְאָמַר לוֹ: "אַבָּא, זוֹכֵר אֲנִי כִּי סַבָּא בְּכָל שָׁנָה הָיָה שׁוֹפֵךְ רַק עֶשֶׂר פְּעָמִים כְּנֶגֶד עֶשֶׂר מַכּוֹת, וְאִלּוּ אַתָּה כְּבָר שָׁפַכְתָּ עֶשְׂרִים פְּעָמִים?!" אָמַר לוֹ אָבִיו: "טִפֵּשׁ שֶׁכָּמוֹךָ, אֵינְךָ יוֹדֵעַ שֶׁהַשָּׁנָה הִיא שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת?!"

טְעִימָה בְּאֶמְצַע הַהַגָּדָה

מֻתָּר לִשְׁתּוֹת בְּאֶמְצַע הַהַגָּדָה מִיץ עֲנָבִים וּמַשְׁקָאוֹת קַלִּים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, אַף יִשְׁתַּדֵּל שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן, שָׁמָּא יִשְׁתַּכֵּר וְיִמָּנַע מֵעֲשִׂיַּית הַסֵּדֶר וּקְרִיאַת הַהַגָּדָה. כמבואר בשלחן ערוך (סימן תעג ס"ג), חק יעקב, אליה רבה, שלחן גבוה, רבנו זלמן ועוד. וּכְמוֹ כֵן, רַשָּׁאִים לִטְעֹם מְעַט אֱגוֹזִים, שׁוֹקוֹלָד וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, כְּדֵי לְעוֹרֵר וּלְחַזֵּק אֶת הַמְסֻבִּים, וּבכך יוּכְלוּ לְהַרְחִיב יוֹתֵר בְּסִפּוּרֵי הַהַגָּדָה, וְלֹא יְצַעֲרוּ וְיַעֲנוּ אֶת עַצְמָם בֶּחָג שֶׁמִּצְוָה לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה בְּכָל רֶגַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ", וְכָל שֶׁכֵּן בַּלַּיְלָה הַגָּדוֹל הַזֶּה שֶׁצְּרִיכִים לְהַרְגִּישׁ בְּנֵי חוֹרִין. [וּמִנְהַג מָרָן הָרִאשׁ"ל רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצ"ל הָיָה לְחַלֵּק שְׂקֵדִים וּבָטְנִים לְמְסֻבִּים. וּפַעַם כְּשֶׁשָּׁכְחוּ לִקְנוֹת שְׂקֵדִים וּבָטְנִים, חִלֵּק לַמְסֻבִּים "בַּמְּבָה", וּבֵרֵךְ עָלֶיהָ "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה"].

כָּתַב הָרַדְבַּ"ז (פסחים כג ע"ב), אָנוּ אוֹמְרִים אִם רָצָה לִשְׁתּוֹת בְּתוֹךְ הַהַגָּדָה הָרִאשׁוֹת בְּיָדוֹ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ "בֵּין הַכּוֹסוֹת הַלָּלוּ אִם רָצָה לִשְׁתּוֹת יִשְׁתֶּה", וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין שׁוֹתֶה לִפְנֵי הַהַגָּדָה לַשׁוֹתֶה בְּתוֹךְ הַהַגָּדָה. וּמִטַּעַם זֶה, אֵין אָנוּ מְבָרְכִים "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן" עַל כּוֹס שֵׁנִי, כִּי לֹא הָיָה הֶפְסֵק. וּמָצָאתִי בְּהֶלְכוֹת רַבֵּנוּ יִצְחָק בֶּן גִּיאַת זַ"ל מִשּׁוּם מָר רַב יוֹסֵף בֶּן רַב מָארִי גְּאוֹן זַ"ל שֶׁכָּתַב, שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן אֶלָּא עַל כּוֹס שֶׁל קִדּוּשׁ וְכוֹס שֶׁל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וַאֲנִי קוֹרֵא עָלָיו (משלי כד כו): "שְׂפָתַיִם יִשַּׁק, מֵשִׁיב דְּבָרִים נְכוֹחִים", וְעַל זֶה רָאוּי לִסְמֹךְ. ע"כ. וְכֵן פָּסַק הָרֹא"ש (פסחים פרק י סימן כד), שֶׁמָּתָר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּעֵת אֲמִירַת הַהַגָּדָה. וְכֵן נִרְאֶה דַּעַת מָרָן הַשַּׁלְחָן עָרוּךְ, שֶׁכָּתַב (סימן תעג ס"ג): אִם יִרְצֶה לִשְׁתּוֹת כַּמָּה כוֹסוֹת, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם רָאוּי לְיַזֵּהֵר שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת בֵּין רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי, אִם לֹא לִצֹּרֶךְ גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁתַּכֵּר וְיִמָּנַע מִלַּעֲשׂוֹת הַסֵּדֶר וּקְרִיאַת הַהַגָּדָה. וּמִבֹּאר בְּדַעַת מָרָן, שֶׁמִּן הַדִּין מֻתָּר לִשְׁתּוֹת אֲפִלּוּ יַיִן בֵּין כּוֹס רִאשׁוֹן לְשֵׁנִי, רַק רָאוּי לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִשְׁתַּכֵּר. וּלְפִי זֶה בְּשָׁאר מַשְׁקִים שֶׁאֵין חֲשָׁשׁ שֶׁיִּשְׁתַּכֵּר, הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה. וְכֵן דִּיֵּק הַחֹק יַעֲקֹב (ס"ק יא) מִמָּרָן, שֶׁכָּתַב: וּלְפִי זֶה שְׁאָר מַשְׁקִים שֶׁאֵינָם מְשַׁכְּרִים, מֻתָּר לִשְׁתּוֹת. וְהוֹסִיף: וְאָכֵן לֹא מָצָאנוּ בְּשׁוּם פּוֹסֵק חֲשָׁשׁ אִסּוּר בָּזֶה, וְרַק בַּיַּיִן הַצָּרִךְ לְהַתִּירוֹ, כִּי הָיָה נִרְאֶה לָאֱסֹר מִטַּעַם שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִרְאֶה כְּמוֹסִיף עַל הַכּוֹסוֹת, וְגַם שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁהַיַּיִן מַשְׁבִּיעַ, לָכֵן אָמַר שֶׁהַיַּיִן מֻתָּר. ע"כ. וּמִכָּל מָקוֹם מָה שֶּׁכָּתַב שֶׁלֹּא מָצָאנוּ בְּשׁוּם פּוֹסֵק, הִנֵּה הָרַמְבַּ"ן בְּאֶמֶת כָּתַב שֶׁאָסוּר לִשְׁתּוֹת אַחַר שֶׁהִתְחִיל הַהַגָּדָה, וְהִסְכִּים עִמּוֹ הָרַ"ן. אֲבָל מִפֵּרֹשׁ בְּדִבְרֵי הַתּוֹסָפוֹת (פסחים קג ע"ב ד"ה רב אשי) שֶׁמֻּתָּר לִשְׁתּוֹת בְּאֶמְצַע הַהַגָּדָה, וּכְדַעַת הָרַזַּ"ה וְהָרֹא"ש. וְכֵן פָּסַק רַבֵּנוּ זַלְמָן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ הָרַב (סימן תעג אות יא): אִם רוֹצֶה לִשְׁתּוֹת כַּמָּה כוֹסוֹת בֵּין מְזֹד לְאַחַר הַקִּדּוּשׁ, בֵּין בְּאֶמְצַע הַהַגָּדָה קֹדֶם שֶׁהִתְחִיל בִּרְכַּת אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ מֵעִקָּר הַדִּין. וְאַף עַל פִּי כֵן רָאוּי לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן וְלֹא שׁוּם מַשְׁקֶה הַמְשַׁכֵּר, קֹדֶם שֶׁסִּיֵּם הַהַגָּדָה וְשָׁתָה כּוֹס שֵׁנִי אִם לֹא לְצֹרֶךְ הַרְבֵּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁתַּכֵּר וְיִמָּנַע מֵקְרִיאַת הַהַגָּדָה. וְכֵן כָּתַב הָאֲלִיָּה רַבָּה (סימן תעג אות ט) שֶׁשְּׁאָר מַשְׁקִים שֶׁאֵין מְשַׁכְּרִים מֻתָּר. וְכֵן כָּתַב בְּשֻׁלְחָן גְּבוֹהַּ. וְכֵן דִּיֵּק הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה (ס"ק טז) וְכַמְבֹּאָר בְּכַף הַחַיִּים (סימן תעג סק"מ). וְכֵן מְבֹאָר מִמַּה שֶּׁפָּסַק מָרָן (סימן תעד) שֶׁלֹּא מְבָרֵךְ עַל כּוֹס שֵׁנִי, וְאִלּוּ הָרַמָ"א פָּסַק לְבָרֵךְ עַל כָּל כּוֹס וְכוֹס. וְכָתַב הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה (ס"ק ד) בְּשֵׁם הַגְּרַ"א, הַטַּעַם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל כּוֹס שֵׁנִי, שֶׁכְּיָוֹן שֶׁהִתְחִיל בַּהַגָּדָה אָסוּר לִשְׁתּוֹת וּכְדַעַת הָרַמְבַּ"ן, וְלָכֵן הֲרֵי זֶה הֶפְסֵק לְהַצְרִיךְ בְּרָכָה. וּמְבֹאָר שֶׁלְּדַעַת מָרָן שֶׁלֹּא מְבָרֵךְ עַל כָּל כּוֹס, אֵין זֶה הֶפְסֵק. וּבְלָאו הָכֵי, מָרָן בְּבֵית יוֹסֵף לֹא בֵּאֵר אֶת הַמַּחֲלֹקֶת כְּמוֹ הַגְּרַ"א, אֶלָּא כָּתַב שֶׁטַּעֲמוֹ שֶׁל הָרִי"ף שֶׁמַּצְרִיךְ לְבָרֵךְ עַל כָּל כּוֹס וְכוֹס, כְּיָוֹן שֶׁאַרְבַּע כּוֹסוֹת כָּל אֶחָד וְאֶחָד הוּא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. אֲבָל הָרֹא"ש חָלַק עָלָיו, כִּי מָה לִי שֶׁהוּא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, הֲלוֹא בִּסְדַר הַכֹּל אֵין שׁוּם הֶסֵּחַ הַדַּעַת בֵּינֵיהֶם, וְלָמָּה יְבָרֵךְ שׁוּב, וְכֵן נָהֲגוּ שֶׁלֹּא לְבָרֵךְ הַגֶּפֶן אֶלָּא עַל כּוֹס קִדּוּשׁ וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן. נִמְצָא אֲפוֹא שֶׁלַּהֲבָנַת הַבֵּית יוֹסֵף, אַף לְשִׁיטַת הָרִי"ף יִהְיֶה מֻתָּר לִטְעֹם וְלִשְׁתּוֹת בְּאֶמְצַע הַהַגָּדָה.

עַל כֵּן, רַשָּׁאי מִן הַדִּין לִשְׁתּוֹת אוֹ לִטְעֹם מַשֶּׁהוּ בְּעֵת מְצוֹת מַגִּיד. וּבְרוּךְ הַשֵּׁם בְּהַרְבֵּה בָּתִּים מַאֲרִיכִים בְּאַגָּדָה וּבִסְפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם כְּיָד ה' הַטּוֹבָה עֲלֵיהֶם, וּכְבָר אָמְרוּ חַז"ל "כָּל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח". וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם, "כָּל הַמַּאֲרִיךְ בְּדְבָרִים שֶׁאֵרְעוּ וְשֶׁהָיוּ, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח". וּמֵאַחַר וּמְצַוִּים אָנוּ לְהַאֲרִיךְ כָּל כָּךְ, וַהֲלוֹא הַגְּרוֹן נָחַר לְדַבֵּר זְמַן רַב מִבִּלִי לִשְׁתּוֹת, וְנַפְשֵׁנוּ יְבֻשָּׁה אֵין כָּל, עַל כֵּן לֹא יַצְעֵר אֶת עַצְמוֹ וּבְנֵי בֵיתוֹ, וּבִפְרַט בַּלַּיְלָה הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה שֶׁכָּלְנוּ בְּנֵי חוֹרִין, וְלָכֵן רַשָּׁאי לִשְׁתּוֹת, וְרַק יִזָּהֵר מְאֹד שֶׁאִם רוֹצֶה לִטְעֹם מַשֶּׁהוּ, לְמַעַן יֶחֱזַק כֹּחוֹ

לְהַמְשִׁיךְ וּלְסַפֵּר, יִטְעַם רַק מְעַט כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל אֶת הַמַּצָּה לְתֵאָבוֹן. וְעַיֵּן בְּשׁוּ"ת שֵׁבֶט הַלֵּוִי (חלק ט סימן קיח) שֶׁכָּתַב, אִם לְצֹרֶךְ הַרְבֵּה וְהָרֵעָבוֹן מַפְרִיעַ לוֹ בַּאֲמִירַת הַהַגָּדָה, כְּדָאִים גְּדוֹלֵי הַפּוֹסְקִים הַמַּתִּירִים לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם לְהָקֵל.

וּמִצְוָה לְפַרְסֵם כֵּן בָּרַבִּים, כִּי לְצַעֲרֵנוּ יֶשְׁנָם הָאוֹסְרִים כֵּן עַל הָרַבִּים בְּעֹז וְתַעֲצוּמוֹת, וּמְצַעֲרִים אֶת יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים בַּלַּיְלָה הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, לְשֶׁבֶת שְׁעָתַיִם בְּלִי שׁוּם לַחְלוּחִית שֶׁל מַשְׁקֶה בְּפִיהֶם. וְגוֹרְמִים שֶׁרַק יְמַהֲרוּ יוֹתֵר בְּסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם וְיַפְסִידוּ אֶת עִקָּרוֹ שֶׁל לַיְלָה זֶה.

'דַּיֵּינוּ'

יֵשׁ נוֹהֲגִים שֶׁכַּאֲשֶׁר מַגִּיעִים לַאֲמִירַת 'דַּיֵּינוּ' בַּהַגָּדָה, קוֹרְאִים כֻּלָּם קֶטַע זֶה יַחַד, וְכָל אֶחָד לוֹקֵחַ בְּיָדוֹ בָּצָל יָרֹק שֶׁהוּכַן מִקֹּדֶם לָכֵן, וּבְכָל פַּעַם שֶׁאוֹמֵר תֵּבַת 'דַּיֵּינוּ', מַכֶּה בַּעֲדִינוּת עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ אוֹ עַל יָדוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְהַטַּעַם לָזֶה, כְּדֵי לְשַׁמֵּחַ וּלְעוֹרֵר אֶת הַצִּבּוּר מֵעֲיֵפוּתָם שֶׁטָּרְחוּ וְעָמְלוּ בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם לַלַּיְלָה הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה.

"אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם... דַּיֵּינוּ"

מֶלֶךְ אֶחָד אָבְדָה לוֹ טַבַּעַת שֶׁהָיְתָה חֲשׁוּבָה מְאֹד בְּעֵינָיו. הַמֶּלֶךְ אָמַר שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּהְיֶה מוּכָן לְחַפֵּשׂ אֶת הַטַּבַּעַת הוּא יָבִיא לוֹ סְכוּם כֶּסֶף, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְחַפֵּשׂ אֶת הַטַּבַּעַת. זֶה הָיָה לִפְנֵי פֶּסַח, הָיָה שָׁם יְהוּדִי עָנִי גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ כֶּסֶף לִקְנוֹת אֶת צָרְכֵי יוֹם טוֹב חַג הַפֶּסַח, אֲזַי אִשְׁתּוֹ הִצִּיעָה לוֹ, הֱיוֹת וְהַמֶּלֶךְ נוֹתֵן סְכוּם הָגוּן לְכָל מִי שֶׁמּוּכָן לְחַפֵּשׂ אֶת הַטַּבַּעַת, שֶׁיֵּלֵךְ לוֹמַר לוֹ שֶׁהוּא מְעֻנְיָן לְחַפֵּשׂ אֶת הַטַּבַּעַת, וְהוּא יְקַבֵּל מָמוֹן וְיִהְיֶה לָהֶם עַל הוֹצָאוֹת הֶחָג. מָצְאָה הָעֵצָה חֵן בְּעֵינֵי הַיְהוּדִי וְאָכֵן כָּךְ עָשָׂה, עִם הַכֶּסֶף שֶׁקִּבֵּל קָנָה עֲבוּר הוֹצָאוֹת הֶחָג. הַיְהוּדִי גַּם הָיָה מַכְנִיס אוֹרְחִים גָּדוֹל, וְהוּא הִזְמִין לְלֵיל הַסֵּדֶר אוֹרְחִים רַבִּים, וְהֵכִין שֻׁלְחָן עָרוּךְ, מַצּוֹת וְיַיִן, בָּשָׂר וְדָגִים וְכָל מַטְעַמִּים. לַמֶּלֶךְ הָיָה יוֹעֵץ שֶׁקָּרְאוּ לוֹ "דַּיֵּינוּ", וְהוּא הָיָה שׂוֹנֵא יִשְׂרָאֵל גָּדוֹל, וְהוּא לֹא הָיָה יָכוֹל לִרְאוֹת שֶׁהַיְהוּדִי קִבֵּל כֶּסֶף מִבֵּית הַמֶּלֶךְ, וּבִפְרָט שֶׁעַכְשָׁו יְהֵא לוֹ בְּהַרְוָחָה עַל הוֹצָאוֹת הֶחָג. הַיּוֹעֵץ דַּיֵּינוּ הָלַךְ בְּלֵיל הַסֵּדֶר וְהֵצִיץ לְחַלּוֹן בֵּיתוֹ שֶׁל הַיְהוּדִי וְרָאָה אֵיךְ שֶׁהוּא מַנְהִיג אֶת הַסֵּדֶר עִם כָּל כָּךְ אוֹרְחִים וּמִתּוֹךְ כָּל טוּב, וְהוּא כְּלָל לֹא מִתְעַסֵּק סְבִיב חִפּוּשׁ הַטַּבַּעַת. מִיָּד רָץ הַיּוֹעֵץ לַמֶּלֶךְ וְאָמַר לוֹ: "אַתָּה וַדַּאי חוֹשֵׁב שֶׁהַיְהוּדִי טָרוּד בְּחִפּוּשׁ הַטַּבַּעַת?! לֹא וָלֹא! שֶׁהַמֶּלֶךְ יָבוֹא בְּבַקָּשָׁה לְבֵיתוֹ שֶׁל הַיְהוּדִי וְיִרְאֶה שֶׁהוּא קָנָה עִם הַכֶּסֶף אֹכֶל וּשְׁתִיָּה וְהֵבִיא אוֹרְחִים לְבֵיתוֹ". הָלַךְ הַמֶּלֶךְ עִם הַיּוֹעֵץ דַּיֵּינוּ לְבֵיתוֹ שֶׁל הַיְהוּדִי, וְאָכֵן רוֹאִים אוֹתוֹ יוֹשֵׁב בְּשִׂמְחָה כְּמֶלֶךְ בִּגְדוּד עִם מִשְׁפַּחְתּוֹ וְהָאוֹרְחִים. לַיְהוּדִי הָיָה מִנְהָג, שֶׁבְּעֵת אֲמִירַת הַהַגָּדָה, כְּשֶׁהוּא מַגִּיעַ לְ"כַמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ", הוּא אוֹמֵר כָּל מִשְׁפָּט לְבַדּוֹ, וְכָל הַיּוֹשְׁבִים בַּסֵּדֶר עוֹנִים "דַּיֵּינוּ". בְּדִיּוּק הַמֶּלֶךְ הִגִּיעַ בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁהַיְהוּדִי אוֹמֵר "אִלּוּ ...", וְכֻלָּם הָיוּ צוֹעֲקִים "דַּיֵּינוּ". אָמַר הַמֶּלֶךְ, כַּנִּרְאֶה עַכְשָׁו הַיְהוּדִי עוֹשֶׂה חֲקִירָה: מִי גָּנַב אֶת הַטַּבַּעַת? וְכֻלָּם אוֹמְרִים **דַּיֵּינוּ!** וְכָךְ עוֹד פַּעַם הַיְהוּדִי שׁוֹאֵל, מִי גָּנַב אֶת הַטַּבַּעַת? וְכֻלָּם צוֹעֲקִים **דַּיֵּינוּ!** שֶׁהַיּוֹעֵץ **דַּיֵּינוּ** גָּנַב אֶת הַטַּבַּעַת. מִיָּד הַמֶּלֶךְ אָמַר לָשִׂים אֶת יוֹעֲצוֹ דַּיֵּינוּ בְּמַאֲסָר עַד שֶׁהוֹדָה שֶׁאָכֵן הוּא גָּנַב אֶת הַטַּבַּעַת. **וְלַיְהוּדִי הָיְתָה הָרְוָחָה גְּדוֹלָה מִכָּל טוּב לִכְבוֹד יוֹם טוֹב, וְהָיָה לוֹ פֶּסַח שָׂמֵחַ.**

כְּשֶׁיַּגִּיעַ לוֹמַר: "לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים...", יְכַסֶּה אֶת הַמַּצָּה. [כְּמוֹ שֶׁמְּכַסִּים אֶת הַפַּת בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְבַּיֵּשׁ שֶׁמְּבָרְכִים קֹדֶם עַל הַיַּיִן, אַף שֶׁהִיא חֲשׁוּבָה יוֹתֵר. (בית יוסף סימן תעג)] וְיַגְבִּיהַּ אֶת הַכּוֹס עַד סוֹף בִּרְכַּת "אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ", וּבִגְמַר הַבְּרָכָה יִשְׁתֶּה אוֹתוֹ בַּהֲסִבָּה, וְלֹא יְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן". [וְאִם שָׁכַח לְהָסֵב, יַחֲזֹר וְיִשְׁתֶּה בַּהֲסִבָּה, וְלֹא יְבָרֵךְ שׁוּב "הַגֶּפֶן".] וּמִנְהַג אַשְׁכְּנַז לְבָרֵךְ "הַגֶּפֶן" עַל כּוֹס שֵׁנִי. (נט)

"וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ"

אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (שמות רבה כג): לָמָּה כָּל הַשִּׁירוֹת נֶאֶמְרוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה "שִׁירָה", וְאִלּוּ כָּאן נֶאֱמַר בִּלְשׁוֹן זָכָר "שִׁיר"? לוֹמַר לְךָ: מָה הַנְּקֵבָה הַזֹּאת מִתְעַבֶּרֶת וְיוֹלֶדֶת וְחוֹזֶרֶת וּמִתְעַבֶּרֶת וְיוֹלֶדֶת, כָּךְ הַצָּרוֹת הַבָּאוֹת עֲלֵיהֶן, מְשֻׁתַּעְבְּדִים וְנִגְאָלִים וְחוֹזְרִים וּמְשֻׁתַּעְבְּדִים וְנִגְאָלִים, שֶׁכָּךְ עָמְדוּ בָּבֶל, מָדַי, יָוָן וֶאֱדוֹם וְשִׁעְבְּדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל. אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא אֵין עוֹד צָרוֹת אַחַר הַגְּאֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סה טז): "כִּי נִשְׁכְּחוּ הַצָּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת", וְנֶאֱמַר (שם לה י): שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ, וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה. וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה אוֹמְרִים "שִׁיר" לְשׁוֹן זָכָר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צח א): "שִׁירוּ לַה' שִׁיר חָדָשׁ". וְכֵן אָמְרוּ בַּתַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי (שביעית פ"ו ה"א): מְשֻׁאַתֶּם נִגְאָלִים, עוֹד אֵין אַתֶּם מְשֻׁתַּעְבְּדִים. מָה טַעַם? שֶׁאֲלוּ נָא וּרְאוּ אִם יֹלֵד זָכָר, כְּשֵׁם שֶׁאֵין הַזָּכָר יוֹלֵד, כָּךְ אַתֶּם מְשֻׁאַתֶּם נִגְאָלִים, עוֹד אֵין אַתֶּם מְשֻׁתַּעְבְּדִים. (סא)

☜ רָחְצָה

נְטִילַת יָדַיִם

בְּשִׂמְחָה וּבְהִתְלַהֲבוּת יִטֹּל יָדָיו עִם בְּרָכָה, כְּכָל נְטִילַת יָדַיִם לִסְעוּדָה, לִקְרַאת הַמִּצְווֹת שֶׁבָּא עַתָּה לְקַיֵּם. (סב)

☜ מוֹצִיא מַצָּה

בְּצִיעַת הַמַּצּוֹת

יִקַּח אֶת הַמַּצּוֹת כַּסֵּדֶר שֶׁהִנִּיחָן, הַפְּרוּסָה הָאֶמְצָעִית בֵּין שְׁתֵּי הַשְּׁלֵמוֹת, יֹאחֲזֶן בְּיָדוֹ, וְיֹאמַר לַמְסֻבִּים לְכַוֵּן לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה מֵהַתּוֹרָה בַּאֲכִילַת הַמַּצָּה, זֶכֶר לַאֲבוֹתֵינוּ שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם בְּחָפְזוֹן וְלֹא הִסְפִּיק בְּצֵקָם לְהֶחְמִיץ. [וְאִם לֹא כִּוְּנוּ, יָצְאוּ.] וְיכַוֵּן לְהוֹצִיאָם יְדֵי חוֹבָה בַּבְּרָכוֹת, וְיכַוְּנוּ גַּם הֵם לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה. וְיִבָרֵךְ: "הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ". אַחַר כָּךְ שׂוֹמֵט אֶת הַמַּצָּה הַתַּחְתּוֹנָה מִיָּדוֹ, וּמְבָרֵךְ: "עַל אֲכִילַת מַצָּה", וּבוֹצֵעַ מֵהָעֶלְיוֹנָה וּמֵהַפְּרוּסָה יַחַד, "כַּזַּיִת" [27 גְּרָם] מִכָּל אַחַת [סַךְ הַכֹּל 54 גְּרָם], וְיִטְבֹּל בְּמֶלַח וְיֹאכְלֵן בַּהֲסִבָּה. (סה, סח)

קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל בַּהֲסִבָּה, יִטְעַם תְּחִלָּה מֵהַמַּצָּה הָעֶלְיוֹנָה בְּלִי הֲסִבָּה, וְאָז יחַלֵּק לִבְנֵי בֵּיתוֹ שֶׁיֹּאכְלוּ מִיָּד בַּהֲסִבָּה, וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל הוּא בַּהֲסִבָּה. (סז)

דַּי בְּכַזַּיִת אֶחָד

כַּאֲשֶׁר מְחַלֵּק לִבְנֵי בֵּיתוֹ, אִם יֵשׁ בְּשִׁתֵּי הַמַּצּוֹת שֶׁלְּפָנָיו כְּדֵי לָתֵת "כַּזַּיִת" מִכָּל מַצָּה לְכָל אֶחָד, יִתֵּן לָהֶם. אַךְ מֵאַחַר וּמִן הַסְּתָם אֵין בְּשִׁתֵּי הַמַּצּוֹת שֶׁלְּפָנָיו כְּדֵי לָתֵת "כַּזַּיִת" מִכָּל מַצָּה לְכָל אֶחָד, עַל כֵּן, יִקַּח מֵהַמַּצּוֹת הַמּוּכָנוֹת לוֹ מִקֹּדֶם, וְאָז דַּי לָתֵת "כַּזַּיִת" אַחַת לְכָל אֶחָד לְכַתְּחִלָּה. וְטוֹב שֶׁיָּכִין מֵרֹאשׁ לְכָל אֶחָד "כַּזַּיִת" קֹדֶם הַנְּטִילָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁהוּ זְמַן רַב בֵּין הַבְּרָכוֹת לַאֲכִילָה. וּלְאַחַר שֶׁיְּבָרֵךְ, יִתֵּן לָהֶם גַּם מְעַט מֵהַמַּצּוֹת שֶׁלְּפָנָיו שֶׁבֵּרַךְ עֲלֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁיֹּאכְלוּ יְדֵי חוֹבַת לֶחֶם מִשְׁנֶה. (סה, סז. הגר"ז סימן קסז סעיף כ. חזו"ע שבת ב קעג)

כָּתַב מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תעה ס"א) "וִיבָרֵךְ הַמּוֹצִיא וְעַל אֲכִילַת מַצָּה, וְאַחַר כָּךְ יִבְצַע מֵהַשְּׁלֵימָה הָעֶלְיוֹנָה וּמֵהַפְּרוּסָה מִשְּׁתֵּיהֶן בְּיַחַד, וְיֹאכְלֵם בַּהֲסִבָּה בְּיַחַד כַּזַּיִת מִכָּל אֶחָד". וְהִנֵּה הַטַּעַם שֶׁצָּרִיךְ לֶאֱכֹל כַּזַּיִת מֵהַמַּצָּה הָעֶלְיוֹנָה וְכַזַּיִת מֵהַמַּצָּה הַפְּרוּסָה, מִכְּיוָן שֶׁיְּשֵׁנָהּ מַחֲלֹקֶת בַּפּוֹסְקִים, עַל מָה בָּאָה בִּרְכַּת 'עַל אֲכִילַת מַצָּה', הַאִם עַל הָעֶלְיוֹנָה אוֹ עַל הַפְּרוּסָה, לָכֵן אוֹכֵל

מִשְּׁנֵיהֶם. וּבֶאֱמֶת שֶׁבַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה (ביאור הלכה ד"ה כזית) תָּמַהּ עַל זֶה וְכָתַב, אָכֵן בְּעִקָּר הַדָּבָר תָּמוּהַּ מְאֹד שֶׁיִּצְטָרֵךְ הַבּוֹצֵעַ לֶאֱכֹל שְׁתֵּי כַּזַּיִתוֹת, וְזֶה דָּבָר חָדָשׁ וְלֹא מָצִינוּ בְּשׁוּם מָקוֹם. וְכָל הַפּוֹסְקִים שֶׁהִצְרִיכוּ שָׁלֹשׁ מַצּוֹת לַסֵּדֶר, לֹא הִזְכִּירוּ זֶה זוּלַת הָרֹא"שׁ וְהַמָּרְדְּכִי, וּבַגְּמָרָא לֹא נִזְכָּר אֶלָּא כַּזַּיִת. וְצָרִיךְ עִיּוּן. ע"כ. וְכֵן נָהַג מוֹפֵת הַדּוֹר הַגָּאוֹן הֶחָזוֹן אִישׁ זְצוּקָ"ל לֶאֱכֹל כַּזַּיִת אֶחָד, וְאָמַר לְהַגָּרָ"ח קַנְיֶבְסְקִי שְׁלִיטָ"א, שֶׁלֹּא מִשּׁוּם שֶׁקָּשָׁה לוֹ הָאֲכִילָה עוֹשֶׂה כֵּן, אֶלָּא שֶׁלְּדַעְתּוֹ מֵעִקָּר הַדִּין דַּי בְּכַזַּיִת אֶחָד. וְעַל כָּל פָּנִים, כָּתַב מָרָן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זְצוּקָ"ל, שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים כְּדַעַת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, שֶׁהַבּוֹצֵעַ אוֹכֵל כַּזַּיִת מִזֶּה וְכַזַּיִת מִזֶּה, וְאִם יֵשׁ מַסְפִּיק מֵהַמַּצּוֹת הַלָּלוּ לַמְּסֻבִּים, יִתֵּן גַּם לָהֶם כַּזַּיִת מִכָּל מַצָּה, אֲבָל כְּשֶׁנּוֹתֵן לַמְּסֻבִּים מֵהַמַּצּוֹת הָאֲחֵרוֹת, אֵין הֶכְרֵחַ כְּלָל שֶׁיֹּאכְלוּ שְׁתַּיִם, וְדַי בְּכַזַּיִת אַחַת. מָה גַּם שֶׁיֶּשְׁנָם אֲנָשִׁים וּבִפְרָט נָשִׁים שֶׁמִּצְטַעֲרִים בְּרִבּוּי אֲכִילַת מַצָּה, וְאֵין לְהַחְמִיר עֲלֵיהֶם בְּחִנָּם לְלֹא שׁוּם צֹרֶךְ כְּלָל וְעִקָּר.

יִתֵּן לְכָל אֶחָד כַּזַּיִת בְּרֶוַח, כְּדֵי שֶׁיִּבְלַע "כַּזַּיִת" מַצָּה, חוּץ מֵהַנִּשְׁאָר בַּשִּׁנַּיִם וּבַחֲנִיכַיִם. [הַ"כַּזַּיִת" הוּא: 27 גְּרָם. וְיִתֵּן לָהֶם 30 גְּרָם].

חוֹלֶה אוֹ זָקֵן שֶׁקָּשֶׁה לָהֶם לֶאֱכֹל כַּמּוּת זוֹ, יֵשׁ לְהָקֵל לָהֶם שֶׁיֹּאכְלוּ רַק 18 גְּרָם [כְּדעת הָרִי"ף, הָרַמְבַּ"ם וְהָרֹא"שׁ], אַךְ לֹא יְבָרְכוּ הֵם, אֶלָּא יִשְׁמְעוּ מֵאַחֵר. (עג)

שְׁקִילַת הַמַּצּוֹת

מֻתָּר לִשְׁקֹל אֶת הַמַּצָּה וְהַמָּרוֹר בְּמִשְׁקָל מֶכָנִי, כֵּיוָן שֶׁזּוֹ שְׁקִילָה שֶׁל מִצְוָה הַמֻּתֶּרֶת בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב. (עג)

מֶשֶׁךְ זְמַן הָאֲכִילָה

לְכַתְּחִלָּה יֹאכַל אֶת הַמַּצָּה תּוֹךְ 4 דַּקּוֹת. וְאִם קָשֶׁה לוֹ לֶאֱכֹל תּוֹךְ זְמַן זֶה, יַקְפִּיד שֶׁלֹּא יִשְׁהֶה יוֹתֵר מִשֶּׁבַע וָחֵצִי דַּקּוֹת. (חזו"ע סוכות קיב. סו)

בְּלִיעַת הַמַּצָּה

יִלְעַס אֶת הַמַּצָּה הֵיטֵב, כְּדֵי שֶׁיַּרְגִּישׁ טַעַם מַצָּה בְּפִיו, וְיִבְלַע מְעַט מְעַט כְּכָל אֲכִילָה רְגִילָה. וְלֹא יִבְלַע אֶת כָּל הַ"כַּזַּיִת" יַחַד, שֶׁזּוֹ סַכָּנָה וְאֵין בָּהּ מִצְוָה. (כֵּן פָּסְקוּ מַהֲרִי"ל, אֵלִיָּה רַבָּה, זֶרַע אֱמֶת, וְשֶׁכֵּן דַּעַת מָרָן וְהָרָמָ"א. שֻׁלְחָן גָּבוֹהַּ, מָגֵן הָאֶלֶף וְעוֹד) וְכֵן נָהַג הַגָּאוֹן הַחֲזוֹן אִישׁ שֶׁלֹּא לְהַכְנִיס אֶת כָּל הַכַּזַּיִת בְּפִיו בְּבַת אַחַת, אֶלָּא אוֹכֵל וּבוֹלֵעַ מְעַט מְעַט. (תשובות והנהגות לחזון איש. סו, סט) וְכֵן נָהֲגוּ הַגְּאוֹנִים רַבִּי מֹשֶׁה פַיינְשְׁטֵיין וְהַסְּטַייפְּלֶר וְעוֹד. (ילקו"י כרך ג תנד)

וְזוֹ לְשׁוֹן מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זְצוּקָ"ל בְּסִפְרוֹ מָאוֹר יִשְׂרָאֵל - טַבַּעַת הַמֶּלֶךְ (הרמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ו סוף הלכה א): "וְעֵדוֹתִי נֶאֱמָנָה, שֶׁכַּאֲשֶׁר יָצָא לָאוֹר סִפְרִי "חָזוֹן עוֹבַדְיָה" מַהֲדוּרָא תִנְיָנָא בִּפְרוֹס הַפֶּסַח בִּשְׁנַת התשנ"א, (וַאֲשֶׁר שָׁם נִדְפְּסָה תְּשׁוּבָתִי זוֹ בְּמִלּוּאָהּ בִּכְרַךְ א' סִימָן כה), וְכִבַּדְתִּי בּוֹ אֶת יְדִידִי הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי יְהוּדָה צַדְקָה זַצ"ל, נִפְגַּשְׁתִּי עִמּוֹ אַחַר הַפֶּסַח, וְהִתְחִיל לְבָרֵךְ אוֹתִי בְּטוֹמוּס שֶׁל בְּרָכוֹת, וְאָמַר עוֹד, שֶׁכָּל יָמָיו הָיָה לוֹ סִיּוּט בְּלֵיל פֶּסַח עַל דְּבַר אֲכִילַת הַמַּצָּה בְּבַת אַחַת, שֶׁהָיָה כִּמְעַט נֶחְנָק מֵאֲכִילָה זוֹ, בִּגְלַל שֶׁכֵּן כָּתְבוּ כַּמָּה אַחֲרוֹנִים לְהַחְמִיר (וּמֵהֵם הָרַב בֶּן אִישׁ חַי), וְרַק כְּשֶׁלָּמַד בְּעִיּוּן תְּשׁוּבָתִי בָּעִנְיָן זֶה בַּסֵּפֶר "חָזוֹן עוֹבַדְיָה" הַנִּזְכָּר, וְרָאָה שֶׁהֵבֵאתִי כַּמָּה אַחֲרוֹנִים שֶׁדָּחוּ חוּמְרָא זוֹ בִּשְׁתֵּי יָדָיִם, וְהִשִּׂיגוּ עַל הַמָּגֵן אַבְרָהָם בָּזֶה, נָחָה דַּעְתּוֹ, וְהַפֶּסַח הַזֶּה שֶׁעָבַר עָלָיו, עָבַר בְּשִׂמְחָה וְחֶדְוָה כַּדָּת וְכַהֲלָכָה. תנצב"ה."

טַעַם מַצָּה

יֹאכַל אֶת הַמַּצָּה לְבַדָּהּ לְלֹא שׁוּם לִפְתָּן, כְּדֵי שֶׁיַּרְגִּישׁ אֶת טַעַם הַמַּצָּה. אוּלָם חוֹלֶה אוֹ זָקֵן שֶׁקָּשֶׁה לוֹ לֶאֱכֹל אֶת הַמַּצָּה לְבַדָּהּ, רַשַּׁאי לְטָבְלָהּ בְּמַשְׁקֶה אוֹ בְּמָרָק מְעַט חַם. וְאִם עֲדַיִן קָשֶׁה לוֹ, יְפוֹרֵר אֶת הַמַּצָּה לְפֵרוּרִים דַּקִּים וְיֹאכְלָהּ. (עא, עב, עג)

יָפָה שְׁתִיקָה

לֹא יְדַבֵּר עַד שֶׁיִּגְמֹר לֶאֱכֹל "כַּזַּיִת" מַצָּה. וְאִם דִּבֵּר, אֵינוֹ חוֹזֵר לְבָרֵךְ. וְרָאוּי שֶׁלֹּא לְדַבֵּר מִשָּׁעָה שֶׁבֵּרַךְ עַל הַמַּצָּה עַד אַחַר אֲכִילַת הַמַּצָּה וְהַמָּרוֹר בְּ"כּוֹרֵךְ". וְאוּלָם דִּבּוּרִים שֶׁהֵם מֵהַעִנְיָן, מוּתָרִים לְכַתְּחִלָּה. (סח, קא)

שָׁכַח לְהָסֵב

אָכַל מַצָּה וְשָׁכַח לְהָסֵב, חוֹזֵר לֶאֱכֹל שׁוּב בַּהֲסִבָּה, אַךְ לֹא יְבָרֵךְ שֵׁנִית. (סח)

חֲצוֹת לַיְלָה

אֵחַר וְלֹא אָכַל מַצָּה עַד חֲצוֹת [24:40 בְּעֵרֶךְ] יֹאכַל, אַךְ לֹא יְבָרֵךְ "עַל אֲכִילַת מַצָּה". (פא)

☜ מָרוֹר

טִבּוּל בַּחֲרֹסֶת

יִקַּח "כַּזַּיִת" [27 גֶּרֶם] מָרוֹר [חַסָּה], וְיִטְבְּלֶנּוּ בַּחֲרֹסֶת, אַךְ לֹא יַשְׁהֶנּוּ בְּתוֹכָהּ, שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל טַעֲמוֹ, וִינַעֵר אֶת הַחֲרֹסֶת מֵעָלָיו. [וְלֹא כְּאוֹתָם הָאוֹכְלִים אֶת הַמָּרוֹר עִם הַרְבֵּה חֲרֹסֶת, וּמְבַטְּלִים לְגַמְרֵי מִצְוַת מָרוֹר, שֶׁהֲרֵי אֵינָם מַרְגִּישִׁים אֶת טַעֲמוֹ.] וִיכַוֵּן לָצֵאת יְדֵי חוֹבַת מִצְוַת אֲכִילַת מָרוֹר, וִיבָרֵךְ "עַל אֲכִילַת מָרוֹר", וְיֹאכְלֶנּוּ בְּלֹא הֲסִבָּה. (פט)

בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה

אֵין מְבָרְכִים עַל הַמָּרוֹר "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", מֵאַחַר וּבֵרַכְנוּ עַל הַכַּרְפַּס וּפָטַרְנוּ אֶת הַמָּרוֹר. וְאַף אִם יָצָא בֵּינְתַיִם לַחוּץ, שֶׁבֵּדִינֵי בְּרָכוֹת, הַיְצִיאָה נֶחְשֶׁבֶת כְּהֶסַּח הַדַּעַת וּמַצְרִיכָה בְּרָכָה שׁוּב, כָּאן אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ. שֶׁכֵּיוָן שֶׁחַיָּבִים מִן הַדִּין לֶאֱכֹל מָרוֹר, הֲרֵי זֶה כְּמַאֲכָל הַבָּא מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה שֶׁאֵין מְבָרְכִים עָלָיו, כִּי נִפְטָר בְּבִרְכַּת "הַמּוֹצִיא". (צט)

חֲרֹסֶת

תִּקְּנוּ חֲזַ"ל לַעֲשׂוֹת חֲרֹסֶת זֵכֶר לַטִּיט שֶׁהִשְׁתַּעְבְּדוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם, וְלָכֵן מִנְהַג יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים לַעֲשׂוֹת הַחֲרֹסֶת עָבָה כַּטִּיט, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרָמָ"א (סימן תעג ס"ה): הַמִּנְהָג לַעֲשׂוֹתָהּ מִפֵּרוֹת שֶׁנִּמְשְׁלוּ בָּהֶם יִשְׂרָאֵל: תְּמָרִים, רִמּוֹנִים, תְּאֵנִים, תַּפּוּחִים, אֱגוֹזִים, שְׁקֵדִים וְעוֹד. וִיעָרֵב בָּהֶם תַּבְלִין שֶׁלֹּא נִטְחַן הֵיטֵב, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בָּהּ גַּם זֵכֶר לַתֶּבֶן. (רמב"ם) וְיִתֵּן מְעַט יַיִן אָדֹם מָתוֹק סָמוּךְ לַטִּבּוּל בַּחֲרֹסֶת, זֵכֶר לַדָּם. (טור ועוד)

זֵכֶר לִרְכוּשׁ גָּדוֹל

שָׁאַל פַּעַם הַגָּאוֹן רַבִּי יוֹסֵף בֶּער מִבְּרִיסְק אֶת בְּנוֹ הַגָּאוֹן רַבִּי חַיִּים, בְּיַלְדוּתוֹ, בִּשְׁעַת הֲסִבָּה שֶׁל פֶּסַח, מָה טַעַם אָנוּ עוֹשִׂים בְּסֵדֶר לֵיל פֶּסַח זֵכֶר לְמָה שֶׁמֵּרְרוּ הַמִּצְרִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בַּאֲכִילַת מָרוֹר, וְכֵן עוֹשִׂים זֵכֶר לַטִּיט בַּאֲכִילַת הַחֲרֹסֶת, וְאִלּוּ זֵכֶר לָרְכוּשׁ הַגָּדוֹל שֶׁהוֹצִיאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אֵין אָנוּ עוֹשִׂים? וַיַּעַן רַבִּי חַיִּים: הַטִּיט וְהַמָּרוֹר לֹא פָּסְקוּ עֲדַיִן מֵאִתָּנוּ, לָכֵן בְּאֶפְשָׁרוּתֵנוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם זֵכֶר. וְאִלּוּ הָרְכוּשׁ הַגָּדוֹל לֹא נִשְׁתַּיֵּיר מִמֶּנּוּ מְאוּמָה, כִּי חָלַף הָלַךְ לוֹ. [וְאָמְנָם עַיֵּן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תעב) שֶׁכָּתַב, שֶׁיְּסַדֵּר שֻׁלְחָנוֹ בְּכֵלִים נָאִים כְּיָד ה' הַטּוֹבָה עָלָיו. וּבִדְרָשׁוֹת מַהֲרִי"ל כָּתַב, שֶׁיֵּשׁ לָתֵת עַל הַשֻּׁלְחָן גַּם כְּלֵי כֶסֶף וְזָהָב הַמְּמֻשְׁכָּנִים אֶצְלוֹ מִן הַגּוֹיִים, לִשְׂמֹחַ עַל כָּל פָּנִים בִּרְאִיָּתָם. וְאֶפְשָׁר שֶׁזֶּה זֵכֶר לָרְכוּשׁ הַגָּדוֹל שֶׁנָּטְלוּ מִמִּצְרַיִם]. (חזו"ע הגדה של פסח עמוד יא)

חַרֹסֶת – סִילָן

מִנְהַג בְּנֵי בָּבֶל לַעֲשׂוֹת חֲרֹסֶת מִתְמָרִים לְבַד, וּמַרְתִּיחִים וּמְסַנְּנִים אוֹתָם עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה כְּמוֹ דְּבַשׁ, וּמְעָרְבִים בָּהֶם אֱגוֹזִים וּשְׁקֵדִים טְחוּנִים. וגם כְּשֶׁחָל פֶּסַח בְּשַׁבָּת, מותר לָתֵת אֶת הָאֱגוֹזִים לְתוֹךְ הַסִּילָן בְּשַׁבָּת. (סימן שיט סי"ז, שכא סט"ז. חזו"ע שבת ד רלז. ועיין עמ' צז)

חֲצוֹת לַיְלָה

אַחַר וְלֹא אָכַל מָרוֹר עַד חֲצוֹת [24:40 בְּעֶרֶךְ] - יֹאכַל, אַךְ לֹא יְבָרֵךְ "עַל אֲכִילַת מָרוֹר". (ק)

☜ כּוֹרֵךְ

מַצָּה, מָרוֹר וַחֲרֹסֶת

יִקַּח "כַּזַּיִת" [27 גרם] מֵהַמַּצָּה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁנִּשְׁאֲרָה בַּקְּעָרָה, וְכוֹרְכָהּ עִם "כַּזַּיִת" מָרוֹר, וְיִטְבְּלֵם בַּחֲרֹסֶת וְלֹא יַשְׁהֵם בְּתוֹכָהּ, וְאֵין צָרִיךְ לְנַעֵר הַחֲרֹסֶת. וְאוֹמֵר: "זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ...", וְיֹאכְלֵם בַּהֲסִבָּה. וְאִם שָׁכַח לְהָסֵב וְקָשֶׁה לוֹ לֶאֱכֹל שׁוּב, יָצָא. (ק, קא)

הַטַּעַם שֶׁבְּ'כוֹרֵךְ' אֵין צָרִיךְ לְנַעֵר מֵהַחֲרֹסֶת, כִּי מֵאַחַר וְאֵינוֹ מַשֶּׁהֶה אֶלָּא מְטַבֵּל בִּלְבַד, בָּאֱמֶת לֹא נֶאֱבָד טַעַם הַמָּרוֹר. וּמַה שֶּׁבַּאֲכִילַת ה'מָרוֹר' צָרִיךְ לְנַעֵר, מִשּׁוּם שֶׁשָּׁם הֶחְמִירוּ כִּי אֲכִילַת הַמָּרוֹר הִיא מֵהַדִּין, אֲבָל 'כּוֹרֵךְ' הוּא רַק לְזֵכֶר בִּלְבַד, וְלֹא הֶחְמִירוּ. (קא)

זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ

אִם קָשֶׁה לוֹ מְעַט לֶאֱכֹל כּוֹרֵךְ כַּנַ"ל, דַּי שֶׁיְּקַח 18 גְּרָם מַצָּה ו-18 גְּרָם מָרוֹר, וְיִטְבֹּל בַּחֲרֹסֶת וְיֹאכַל. וְאִם גַּם זֶה קָשֶׁה לוֹ, דַּי שֶׁיְּקַח חֲתִיכָה קְטַנָּה מְאֹד שֶׁל מַצָּה וּמָרוֹר, וְיִטְבֹּל בַּחֲרֹסֶת וְיֹאכַל. וְאִם קָשֶׁה לוֹ מְאֹד, רַשַּׁאי לְוַתֵּר עַל הַכּוֹרֵךְ, וְלֹא יְצַעֵר עַצְמוֹ, כִּי אֵין זֶה אֶלָּא לְזֵכֶר בִּלְבַד. (קב)

פָּשׁוּט שֶׁאִם לֹא מַסְפִּיק לְכָל הַמְּסוּבִּים מֵהַמַּצָּה הַתַּחְתּוֹנָה, יִקַּח מֵהַמַּצּוֹת הַמּוּכָנוֹת לוֹ מִקֹּדֶם, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל בְּ'מוֹצִיא מַצָּה'. וְכֵן יַעֲשֶׂה בַּ'אֲפִיקוֹמָן' כְּדִלְהַלָּן. (קח)

☜ שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ

מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה

יַעֲרֹךְ שֻׁלְחָנוֹ וְיִסְעַד לִבּוֹ בְּשִׂמְחָה, כְּיַד ה' הַטּוֹבָה עָלָיו. וְהֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ לְבַל יְמַלֵּא כְּרֵסוֹ, כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל לְבַסּוֹף אֶת הָאֲפִיקוֹמָן בְּתֵאָבוֹן, וְלֹא בַּאֲכִילָה גַּסָּה. (קג)

וּמֵאִידָךְ, יֵשׁ לְשִׂים לֵב שֶׁבְּעֲלַת הַבַּיִת טָרְחָה כָּל כָּךְ, וְהַכִּינָה מַטְעַמִּים חֲשׁוּבִים וְתַבְשִׁילִים מְיֻחָדִים, מִינִים מִמִּנִּים שׁוֹנִים, לִכְבוֹד הַלַּיְלָה הַגָּדוֹל, הַקָּדוֹשׁ וְהַשָּׂמֵחַ הַזֶּה, וְיֶשְׁנָם שֶׁמְּמַלְּאִים כָּרְסָם בְּעוֹד וְעוֹד מַצּוֹת, כּוֹרֵךְ וַחֲרֹסֶת, וּכְשֶׁמַּגִּיעִים לְ"שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ", כְּבָר אֵין לָהֶם מָקוֹם, וּבְקֹשִׁי טוֹעֲמִים מִשֶּׁהוּ, אִם כֵּן לְמִי טָרְחָה הָאִשָּׁה כָּל כָּךְ? וּמִי הִתִּיר לְצַעֲרָהּ? עַל כֵּן, הַנָּכוֹן בְּכָל הַמִּצְווֹת הַנַּ"ל לֶאֱכֹל כַּשָּׁעוּר שֶׁקָּבְעוּ חֲזַ"ל, וּבְכָךְ יִשָּׁאֵר לוֹ מָקוֹם לִסְעוּדַת הַחַג בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב.

לְהִתְעַנֵּג וּלְהִתְפַּנֵּק

בַּסֵּפֶר "מַגִּיד מֵישָׁרִים" (פרשת ויקהל) כָּתַב מָרָן רַבֵּנוּ יוֹסֵף קָארוֹ זְצַ"ל מָה שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּלְאָךְ הַמַּגִּיד, כְּדִלְהַלָּן: "אוֹר י"ג לַאֲדָר הַשֵּׁנִי, הֲלֹא לְךָ לָדַעַת, כִּי בִּימֵי הַפּוּרִים וּבְלֵיל

פֶּסַח מַתָּר לִשְׁתּוֹת כָּל יַיִן שֶׁיִּרְצֶה הָאָדָם וּלְהִתְעַנֵּג וּלְהִתְפַּנֵּק. וּמִפְּנֵי שֶׁהַיַּיִן הָרַע [סמאל וחורייא בישא] דַּרְכּוֹ לְהַכְנִיס שִׂמְחָה בְּלִבּוֹת בְּנֵי אָדָם וְלָתֵת בְּלִבָּם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת, וְאַחַר כָּךְ עוֹלֶה וּמַסְטִין, וְזֶהוּ סוֹד הַתַּעֲנִית שֶׁמִּתְעַנִּים בְּי"ג בַּאֲדָר, וְהוּא לְהַכְנִיעַ כֹּחוֹ מִלְּהַשְׁטִין, וְזֶהוּ סוֹד גַּם כֵּן שֶׁמִּתְעַנִּים הַבְּכוֹרוֹת וְהָאִיסְטְנִיסִים וּקְצָת בְּנֵי אָדָם אֲחֵרִים בְּעֶרֶב פֶּסַח, וְהַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל חַיָּבִים לִשְׁתּוֹת אַרְבַּע כּוֹסוֹת בְּלֵיל פֶּסַח, וּכְדֵי שֶׁלֹּא יַשְׁטִינוּ עֲלֵיהֶם, נוֹהֲגִים לְהִתְעַנּוֹת בְּעֶרֶב פֶּסַח לְהַכְנִיעַ כֹּחָם. וּלְהוֹרוֹת כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׂמֵחִים וְשׂוֹתִים בְּיָמִים אֵלּוּ, אֵינוֹ חַס וְשָׁלוֹם לְהַשְׁלִים תַּאֲוַת הַיֵּצֶר הָרַע, אֶלָּא לַעֲבוֹדַת קוֹנָם, שֶׁהֲרֵי הֵם מַקְדִּימִים לְהִתְעַנּוֹת קֹדֶם לָכֵן לְהַכְנִיעַ תַּאֲוַת הַיֵּצֶר הָרַע. ע"כ.

מָרוֹר, כּוֹרֵךְ, שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ

הַצַּדִּיק רַבִּי נַחְמָן מִבְּרֶסְלֶב זַצ"ל הָיָה אֶחָד מֵעֲנָקֵי הַמַּחְשָׁבָה בַּחֲסִידוּת. דִּבְרֵי תּוֹרָתוֹ עֲמֻקִּים וְנִשְׂגָּבִים, מְיֻסָּדִים עַל אַדְנֵי תּוֹרַת הַקַּבָּלָה. מְעַטִּים יָרְדוּ לְסוֹף דַּעְתּוֹ. יוֹם אֶחָד פָּנָה וְאָמַר לַחֲסִידָיו: "אֵינְכֶם מְבִינִים אֶת דִּבְרֵי תּוֹרָתִי - נִיחָא, מֵהַיּוֹם אַתְחִיל לְסַפֵּר מַעֲשִׂיּוֹת"... וְסִפּוּרָיו הָיוּ לְשֵׁם דָּבָר. וְהִנֵּה אֶחָד מֵהֶם.

פַּעַם יָצָא צָמֵד רֵעִים לְמַסָּע בָּעוֹלָם, לָתוּר אֲרָצוֹת וְלִרְאוֹת נְסִים וְנִפְלָאוֹת. הָאֶחָד - יְהוּדִי, וְהָאַחֵר - גּוֹי. וַיְהוּדִי שֶׁמַּעֲיָנָיו בְּרִאֵית עוֹלָם' וְהוּא בּוֹחֵר בְּנָכְרֵי כְּחָבֵר לַמַּסָּע, נִתָּן לְשַׁעֵר מִדַּת יַהֲדוּתוֹ, וּדְבֵקוּתוֹ בַּמִּצְוֹת... עָבְרוּ מֵעִיר לְעִיר, מִמָּחוֹז לְמָחוֹז, מֵאֶרֶץ לְאֶרֶץ, וְכַסְּפָם אָזַל. הִשְׁכִּירוּ עַצְמָם לַעֲבוֹדוֹת מִזְדַּמְּנוֹת, חָיוּ מִן הַיָּד אֶל הַפֶּה וְהִמְשִׁיכוּ בְּמַסָּעָם.

הִגִּיעוּ לְעִיר אַחַת, עָבְרוּ בְּרְחוֹב הַיְּהוּדִים, וְרֵיחַ נִפְלָא עָלָה בְּאַפָּם. נִיחוֹחַ מַצּוֹת נָאֱפוֹת, נִיחוֹחַ בָּשָׂר מִתְבַּשֵּׁל, נִיחוֹחַ דָּגִים וּמְיֻנֵי מַעֲדָנִים. נִזְכַּר הַיְּהוּדִי וְאָמַר: "הֵן עֶרֶב פֶּסַח הַיּוֹם! הֶאָח, כֵּיצַד פָּרַח הַדָּבָר מִזִּכְרוֹנִי? הַיּוֹם נֹאכַל סְעוּדָה כְּהִלְכָתָהּ!"

"פֶּסַח?" תָּמַהּ הַגּוֹי. "פֶּסַח זֶה, מַהוּ?"

"חַג גָּדוֹל הוּא לָנוּ, הַיְּהוּדִים", הִסְבִּיר לוֹ. "בְּלֵילָה זֶה מְסֻבִּים אָנוּ כִּבְנֵי מְלָכִים, אוֹכְלִים מַעֲדָנִים וּמַצְהִירִים: **כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיכוֹל**, כָּל מִי שֶׁרָעֵב, יָבוֹא וְיֹאכַל!"

בָּרְקוּ עֵינֵי הַגּוֹי. מִזֶּה יָמִים רַבִּים לֹא בָּאָה אֶל פִּיהֶם סְעוּדָה כְּהִלְכָתָהּ!

אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ הַיְּהוּדִי: "הִנְנִי וַאֲלַמֶּדְךָ מְעַט מִמִּנְהָגֵי הַיְּהוּדִים בְּפֶסַח, וּבָעֶרֶב נִכָּנֵס יַחְדָּו לְבֵית הַכְּנֶסֶת. אֵין עָלֶיךָ אֶלָּא לְהַבִּיט בַּסִּדּוּר וּלְמַלְמֵל בִּשְׂפָתֶיךָ. קוּם כְּשֶׁכֻּלָּם יְקוּמוּ, שֵׁב כְּשֶׁכֻּלָּם יֵשְׁבוּ. הַיְּהוּדִים רַחְמָנִים הֵם, וְיִזְמִינוּךָ כְּאוֹרֵחַ לְלֵיל הַסֵּדֶר!" לִמֵּד אוֹתוֹ כֵּיצַד עוֹשִׂים 'קִדּוּשׁ' וְנוֹטְלִים יָדַיִם, וְהִסְבִּיר לוֹ מַהִי "הֶסְבָּה עַל צַד שְׂמאל".

בָּעֶרֶב נִכְנְסוּ לְבֵית הַכְּנֶסֶת. הַטַּיָּל הַיְּהוּדִי פָּתַח אֶת הַסִּדּוּר לְפָנָיו וְלִפְנֵי חֲבֵרוֹ. קָמוּ כְּשֶׁכֻּלָּם עָמְדוּ, הִתְיַשְּׁבוּ כְּשֶׁכֻּלָּם יָשְׁבוּ, וּבְסִיּוּם הַתְּפִלָּה הִזְמִין אֶחָד אֶת הַטַּיָּל הַיְּהוּדִי לִהְיוֹת אוֹרְחוֹ לְלֵיל הַסֵּדֶר, וְאָדָם אַחֵר הִזְמִין אֶת הַגּוֹי, בִּהְיוֹתוֹ בָּטוּחַ שֶׁגַּם הוּא יְהוּדִי.

הַגּוֹי, שָׁנָשָׂא עֵינָיו אֶל הַסְּעוּדָה הַדְּשֵׁנָה, לֹא אָכַל כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. שָׂמַח כְּשֶׁהִתְפַּלָּה הִסְתַּיְּמָה וְהָלַךְ עִם מְאָרְחוֹ בְּלֵב מִתְרוֹנֵן מִשִּׂמְחָה. בִּתְחִלָּה שָׁתוּ כּוֹס יַיִן. זָכַר, שֶׁזֶּהוּ הַקִּדּוּשׁ שֶׁלְּמִדּוּהוּ. לְאַחֲרָיו נָטְלוּ יָדַיִם, אֲבָל בְּמָקוֹם סְעוּדָה הוֹשִׁיטוּ לוֹ קַמְצוּץ כַּרְפַּס טָבוּל בְּחֹמֶץ... אָכַל, וְהִמְתִּין. וְאָז הִתְחִילוּ לוֹמַר אֶת הַהַגָּדָה בְּקוֹל מִתְרוֹנָן, וּקְרָבָיו הִתְרוֹנְנוּ בְּהֶמְיַת רָעָב... הַיְלָדִים שָׁרוּ "מָה נִשְׁתַּנָּה", הַכֹּל אָמְרוּ "עֲבָדִים הָיִינוּ", שָׁרוּ

"וְהִיא שֶׁעָמְדָה", אָמְרוּ וְאָמְרוּ וְאָמְרוּ... סַבְלָנוּתוֹ עָמְדָה לִפְקֹעַ, אֶבֶל מָה בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת? כְּלוּם יָקוּם וְיֵצֵא - לְאָן, אֶל הַחשֶׁךְ, אֶל הָרְחוֹב? שָׁם, וַדַּאי יִשְׁאַר רָעֵב... הִתְאַזֵּר בְּסַבְלָנוּת וְהִתְחַזֶּה כְּאוֹמֵר יַחַד עִם כֻּלָּם. סוֹף סוֹף, הִגִּיעַ הָרֶגַע הַמְיֻחָל. הֵרִימוּ אֶת הַכּוֹסוֹת, הִמְשִׁיכוּ לוֹמַר מַשֶּׁהוּ, וְשָׁתוּ אֶת הַכּוֹס הַשְּׁנִיָּה בַּהֶסְבָּה. נָטְלוּ יָדַיִם בַּשֵּׁנִית וְהוֹשִׁיטוּ לוֹ מִין מַאֲפֶה דַּקִּיק וְנָקִשֶׁה - חֲתִיכַת מַצָּה... כָּסַס אוֹתָהּ בְּשִׁנָּיו וְחָשַׁב בְּלִבּוֹ: "אֱעֶבֹר גַּם אֶת זֶה". הִנֵּה מַגִּיעַ תּוֹר הַמַּעֲדָנִים. עוֹד מְעַט יָבוֹא הַפִּצּוּי עַל כָּל הַסֵּבֶל הָרַב, עַל הַצְּפִיָּה הַמְמַשֶּׁכֶת!"

וְאָז הִגִּישׁוּ לוֹ מְלוֹא הַכַּף יֶרֶק לָבָן מְגֹרָר. נָטַלוֹ בְּרַעֲבָתָנוּת וּמִלֵּא בּוֹ אֶת פִּיו - וְחָשׁ כֵּיצַד נִשְׁימָתוֹ מִשְׁתַּנֶּקֶת, גְּרוֹנוֹ לוֹהֵט. דְּמָעוֹת הֵצִיפוּ אֶת עֵינָיו, הָיְתָה זוֹ חֲזֶרֶת חֲרִיפָה מְאֹד [כַּרְיִין] - "מָרוֹר".

זֶה כְּבָר עָבַר כָּל גְּבוּל. מְיֻד פָּלַט הַכֹּל, קָם מִתְנוֹדֵד וְצָעַק: "יְהוּדִים אֲרוּרִים! לְאַחַר כָּל עִנְיֵנֵי הַסֵּדֶר עוֹד מַלְעִיטִים אַתֶּם בְּמַאֲכָלִים כֹּה מָרִים!"

קִלֵּל וְגִדֵּף וְיָצָא אֶת הַבַּיִת בְּטְרִיקַת דֶּלֶת לְנֹכַח עֵינֵיהֶם הַמְּשֻׁתָּאוֹת שֶׁל הַמְּסֻבִּים. פָּנָה לְבֵית הַכִּסֵּא הֶחָשׁוּךְ וְהִמְתִּין לַחֲבֵרוֹ, לִקְבֹּל בְּפָנָיו וּלְהוֹכִיחוֹ עַל עֲצָתוֹ הָרָעָה.
הֶחְבֵּר הִגִּיעַ לְאַחַר שָׁעָה אֲרֻכָּה, שָׂבֵעַ וּמְדַשָּׁן עֹנֶג מֵהָאֲכִילָה וְהַשְׁתִּיָּה, וְשָׁאַל אֶת הַטַּיָּל הַגּוֹי כֵּיצַד עָבַר עָלָיו לֵיל הַסֵּדֶר.

"כֵּיצַד עָבַר?! הַמֵּעֵז אַתָּה לִשְׁאֹל?! הֲלוֹא בְּעַצְמְךָ חִוִּיתָ! הִשְׁבִּיעוּנִי בַּמְּרוֹרִים, הֵרְווּנִי לַעֲנָה! שָׁעָה שְׁלֵמָה אוֹמְרִים וְאוֹמְרִים, וּלְבַסּוֹף גּוֹדְשִׁים אוֹתְךָ מָרוֹר! קַמְתִּי וְעָזַבְתִּי בְּטְרִיקַת דֶּלֶת!"

נָד לוֹ הַיְּהוּדִי, וְאָמַר: "אוֹי לְךָ, שׁוֹטֶה שֶׁכָּמוֹךָ! כָּל זֹאת עֲבוּרְךָ, וּכְשֶׁהִגִּיעָה הָאַרוּחָה הַמַּשְׁבִּיעָה - נָטַשְׁתָּ! לוּ הָיִיתָ סַבְלָן יוֹתֵר, לוּ הִמְתַּנְתָּ עוֹד רֶגַע קָט, הָיוּ מַגִּיעִים כָּל הַמַּעֲדָנִים וְהָיוּ מְפַצִּים אוֹתְךָ בְּמַאֲכָלִים עֲרֵבִים!"...

כָּךְ הַדָּבָר גַּם בַּהִתְקָרְבוּת לַיַּחֲדוּת. בַּתְּחִלָּה "אוֹמְרִים וְאוֹמְרִים", שׁוֹמְעִים הַרְצָאוֹת, חוֹוִים אֶת הַסְּמִינָר, מִתְבַּשְּׂמִים מִ"כּוֹס יַיִן" אַחַת וּשְׁנִיָּה, מִשֵּׂבַע נַעֲלָה אוֹ מִתְפַּלּוֹת הַיָּמִים הַנּוֹרָאִים. וְאָז מְבַקֵּשׁ הָאָדָם לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ עֹל תּוֹרָה וּמִצְווֹת, לְהִכָּנֵס אֶל "הַסְּעוּדָה", וּלְפֶתַע - מָרוֹר... קָשֶׁה הִיא הַהַתְחָלָה. "כָּל הַהַתְחָלוֹת קָשׁוֹת", אוֹמְרִים חֲז"ל. בָּא מְשַׁבֵּר, מַצָּב רוּחַ קוֹדֵר וּנְסִיגָה. אִם יָקוּם עַתָּה "וְיִשְׁבֹּר אֶת הַכֵּלִים" - דּוֹמֶה יִהְיֶה לְאוֹתוֹ טַיָּל נָכְרִי...

יַאֲרִיךְ אַף, יִתְאַזֵּר בְּסַבְלָנוּת, וְאָז תָּבוֹא "סְעוּדַת הַחַג", כָּל הָעֹנֶג, הָאוֹר וְהַזִּהַר, הַשַּׁלְוָה וְהַשְׁלֵמוּת הָרוּחָנִית הָעִלָּאִית! ("מעיין המועד" - הגדה של פסח עמוד שיז)

אֲכִילַת צָלִי

מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לֶאֱכֹל בְּשַׂר אוֹ עוֹף צָלִי בְּלֵיל פֶּסַח, אוֹכְלִים. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל, אֵין אוֹכְלִים. וּכְשֶׁהַזָּרוֹעַ שֶׁמַּנָּח בַּקְּעָרָה הוּא צָלִי, אָסוּר לְאָכְלוֹ בְּכָל מָקוֹם. אֲבָל אִם הוּא מְבֻשָּׁל, מֻתָּר לְאָכְלוֹ, וְיִזָּהֵרוּ שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר עָלָיו שֵׁם פֶּסַח כְּלָל. (קג)

מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל צָלִי בְּלֵיל פֶּסַח, מֻתָּרִים לֶאֱכֹל צָלִי שֶׁאַחַר כָּךְ בְּשִׁלּוּהוּ, וְכֵן מֻתָּרִים בְּבָשָׂר שֶׁטִּגְּנוּהוּ בְּשֶׁמֶן, שֶׁכָּל אֵלּוּ אֵין שֵׁם צָלִי עֲלֵיהֶם. וְהוּא הַדִּין

לְבָשָׂר שֶׁצָּלוּהוּ בְּתַבְנִית בַּתַּנּוּר עִם עַגְבָנִיּוֹת וּבָצָל, הֲרֵיהוּ מַתָּר בַּאֲכִילָה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַיֻּרָקוֹת מַפְרִישִׁים מַיִם, אֵין שֵׁם צָלִי עָלָיו. אוּלָם אִם הִנִּיחוּ אֶת הַבָּשָׂר לְבַדּוֹ בְּסִיר אוֹ בְּתַבְנִית, הֲרֵי זֶה נֶחְשָׁב צְלִי קֶדֶר, וְלֹא יֹאכְלוּהוּ. (קג)

זְרִיז וְנִשְׁכָּר

יְזָדְּרֵז מְעַט בַּסְּעוּדָה כְּדֵי לְהַסְפִּיק לוֹמַר אֶת הַהַלֵּל קֹדֶם חֲצוֹת [24:40 בְּעֶרֶךְ] בְּנַחַת. וּבַאֲמִירָתוֹ יִתְבּוֹנֵן בְּהַשְׁגָּחָתוֹ שֶׁל בּוֹרֵא עוֹלָם עָלֵינוּ בְּכָל צַעַד וְשַׁעַל. (קיד, קכד)

☜ צָפוּן

אֲפִיקוֹמָן

בְּגֶמַר הַסְּעוּדָה אוֹכְלִים כַּזַּיִת מֵהַמַּצָּה שֶׁחָצָה אוֹתָהּ בְּ'יַחַץ' וְהִנִּיחָהּ בְּמַפָּה, וְהוּא הַנִּקְרָא: "אֲפִיקוֹמָן". וְקֹדֶם שֶׁיֹּאכַל, יֹאמַר: "זֵכֶר לְקָרְבַּן פֶּסַח הַנֶּאֱכָל עַל הַשָּׂבָע", וְיֹאכַל בַּהֲסִבָּה. וְאִם שָׂכַח לְהָסֵב, וְקָשֶׁה לוֹ לֶאֱכֹל שֵׁנִית, יָצָא. (קו, קח)

יֵשׁ מַחְמִירִים לֶאֱכֹל "שְׁנֵי כְּזֵיתִים", כַּזַּיִת אַחַת זֵכֶר לְקָרְבַּן פֶּסַח, וְכַזַּיִת שְׁנִיָּה זֵכֶר לַמַּצָּה הַנֶּאֱכֶלֶת עִמּוֹ. וְדַי לֶאֱכֹל 36 גְּרָם, כִּי בְּלָאוֹ הָכִי לִשִּׁיטַת הָרִי"ף, הָרַמְבָּ"ם וְהָרֹא"שׁ, הַכַּזַּיִת הוּא: 18 גְּרָם. (קו)

בְּאוּר הַמִּלָּה "אֲפִיקוֹמָן" – בַּמִּשְׁנָה מַסֶּכֶת פְּסָחִים (קיט ע"ב) אָמְרוּ: "אֵין מַפְטִירִים אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן". וּפֵרְשׁוּ בַּגְּמָרָא, שֶׁכְּשֶׁמְּסַיְּמִים אֶת הַסְּעֻדָּה, אֵין אוֹמְרִים הוֹצִיאוּ וְהָבִיאוּ מִינֵי מְתִיקָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁרְגִילִים בִּשְׁאַר יְמוֹת הַשָּׁנָה לְהָבִיא קִנּוּחִים לְאַחַר הַסְּעֻדָּה.

אוֹכֵל אֶת הָאֲפִיקוֹמָן לְבַדּוֹ לְלֹא שׁוּם לְפִתָּן. וְאִם הָיָה שָׁבֵעַ כָּל כָּךְ עַד שֶׁקָּץ בַּאֲכִילָתוֹ, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָה, שֶׁאֲכִילָה גַּסָּה אֵינָהּ אֲכִילָה. (קז)

זְמַן הָאֲכִילָה

יֹאכַל אֶת הָאֲפִיקוֹמָן קֹדֶם חֲצוֹת [24:40 בְּעֶרֶךְ]. וְאִם אָכַל אַחַר חֲצוֹת, יָצָא. (קט)

שָׂכַח לֶאֱכֹל אֲפִיקוֹמָן

שָׂכַח לֶאֱכֹל אֲפִיקוֹמָן, וְנִזְכַּר אַחַר שֶׁעָשָׂה מַיִם אַחֲרוֹנִים אוֹ שֶׁאָמַר 'בּוֹאוּ וּנְבָרֵךְ', יֹאכְלֵהוּ מִיָּד בְּלִי בִּרְכַּת "הַמּוֹצִיא". וְאִם הִתְחִיל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, יְסַיֵּם אֶת הַבְּרָכָה, וְלֹא יִשְׁתֶּה כּוֹס שְׁלִישִׁי, אֶלָּא יִטֹּל יָדָיו [וְלֹא יְבָרֵךְ עַל הַנְּטִילָה אִם אוֹכֵל רַק כַּזַּיִת], יְבָרֵךְ "הַמּוֹצִיא" וְיֹאכַל, וִיבָרֵךְ שׁוּב בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וְיִשְׁתֶּה כּוֹס שְׁלִישִׁי. וְאִם נִזְכַּר אַחַר שֶׁשָּׁתָה כּוֹס שְׁלִישִׁי, אֲפִלּוּ נִזְכַּר בְּמֶשֶׁךְ הַלַּיְלָה [אִם לֹא אָכַל עוֹד מֵהַמַּצָּה הַשְּׁמוּרָה בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, שֶׁאז זֶה נֶחְשָׁב לוֹ כַּאֲפִיקוֹמָן], יִטֹּל יָדָיו, יֹאכַל, וִיבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּלִי כּוֹס. (קי)

אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה אַחַר הָאֲפִיקוֹמָן

אָסוּר לֶאֱכֹל אַחַר הָאֲפִיקוֹמָן כְּלוּם, כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאֵר טַעַם הַמַּצָּה בְּפִיו. וְאִם טָעָה וְאָכַל וְעַדַיִן לֹא בֵּרַךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, חוֹזֵר וְאוֹכֵל אֲפִיקוֹמָן. וּמֻתָּר לִשְׁתּוֹת אַחַר הָאֲפִיקוֹמָן, תֵּה אוֹ קָפֶה וְכָל מַשְׁקֶה שֶׁאֵינוֹ מְשַׁכֵּר, וְכֵן בֵּין כּוֹס שְׁלִישִׁי לִרְבִיעִי, מֻתָּר, וְכָל שֶׁכֵּן לְאַחַר הַסֵּדֶר. וּבְנֵי אַשְׁכְּנַז מַחְמִירִים בָּזֶה, אֲלָא אִם כֵּן נִשְׁאַר אַחַר הַסֵּדֶר לִלְמֹד וּלְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁרַשַּׁאי לִשְׁתּוֹת לְצֹרֶךְ לְמוּדוֹ. (קיב)

☜ בָּרֵךְ

כּוֹס בִּרְכַּת הַמָּזוֹן

יִטֹּל יָדָיו לְמַיִם אֲחֲרוֹנִים. יִשְׁטוֹף אֶת הַכּוֹס מִבַּחוּץ וְיִשָּׁפֵשׁ מִבִּפְנִים, יִתֵּן בּוֹ יַיִן, וְיֹאחֲזֶנּוּ בְּיַד יָמִין, וִיבָרֵךְ עָלָיו בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וְטוֹב שֶׁיְּגַבִּיהֶנּוּ מֵעַל הַשֻּׁלְחָן טֶפַח [8 ס"מ], וְלָפָחוֹת בַּבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה, וּלְאַחַר מִכֵּן יֹאחֵז בּוֹ כְּשֶׁהוּא עַל הַשֻּׁלְחָן. (קיד. שו"ת שיבת ציון להגאון רבי בן ציון מוצפי שליט"א חלק א עמוד רצג)

יַעֲלֶה וְיָבוֹא

יְשִׁים לֵב לוֹמַר "יַעֲלֶה וְיָבוֹא" בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן. וְאִם טָעָה וְלֹא אָמַר, אִם נִזְכַּר כְּשֶׁאָמַר 'בָּרוּךְ אַתָּה ה'', קֹדֶם שֶׁסִּיֵּם 'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם', יֹאמַר 'לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ', שֶׁיֵּרָאֶה כְּאוֹמֵר פָּסוּק, וְיַחֲזֹר לוֹמַר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא'. וְאִם נִזְכַּר אַחַר שֶׁחָתַם 'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם', יֹאמַר בְּשֵׁם וּמַלְכוּת: **"בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן** [בשבת: **שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וְלִבְרִית** ו] **יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה, אֶת יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה, אֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְקַדֵּשׁ** [בשבת: **הַשַּׁבָּת** ו] **יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים**". וְהוּא הַדִּין אִם הִתְחִיל בְּרָכָה רְבִיעִית וְאָמַר 'בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם' וְנִזְכַּר קֹדֶם שֶׁאָמַר 'לָעַד הָאֵל אָבִינוּ...', שֶׁיֹּאמַר שָׁם אֶת הַנֶּפֶשׁ הַקּוֹדֶם 'אֲשֶׁר נָתַן...'. אַךְ אִם נִזְכַּר אַחַר שֶׁאָמַר תֵּבֵת 'לָעַד' בִּלְבָד, חוֹזֵר לְתִחִלַּת בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וְהוּא הַדִּין בְּכָל זֶה בְּאִשָּׁה שֶׁשָּׁכְחָה. (סימן קפח ס"ו. קטז)

בִּגְמַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, מְבָרֵךְ 'הַגָּפֶן' וְשׁוֹתֶה בַּהֶסְבָּה. וְאִם לֹא הֵסֵב, חוֹזֵר וְשׁוֹתֶה. (קטז)

☜ הַלֵּל

בְּשִׂמְחָה וּבְהִתְלַהֲבוּת

מִוֵּג כּוֹס רְבִיעִי, וְיִגְבִּיהֶנּוּ כְּדֵי לוֹמַר עָלָיו אֶת הַהַלֵּל. וְאִם קָשֶׁה לוֹ לְהַגְבִּיהוֹ בְּכָל הַהַלֵּל, יִשְׁתַּדֵּל לְהַגְבִּיהוֹ לְפָחוֹת בְּסוֹפוֹ בִּבְרַכַּת 'יְהַלְלוּךָ'.

יֵשׁ לְעוֹרֵר אֶת הַמְסֻבִּים לוֹמַר אֶת הַהַלֵּל בְּנַחַת, בְּשִׂמְחָה וּבְהִתְלַהֲבוּת, וְלֹא כְּשֶׁהֵם חוֹטְפִים הַמִּלִּים וּמְמַהֲרִים מֵחֲמַת עֲיֵפוּתָם. וְיכַוֵּן בַּהַלֵּל לְהוֹדוֹת לַה' יִתְבָּרַךְ עַל נְסָיו וְנִפְלְאוֹתָיו וְטוּבוֹתָיו שֶׁעוֹשֶׂה עִמָּנוּ בְּכָל עֵת בְּכָל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, וּכְמוֹ כֵן יוֹדֶה וְיִשְׁמַח עַל הַגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה לִהְיוֹת מַמָּשׁ בְּקָרוֹב קָרוֹב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. (קיז)

"שׁוּבָה ה' אֶת שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב"

הַגְּאֻלָּה תָּבוֹא בְּפִתְאוֹמִיּוּת, "וּפִתְאוֹם יָבוֹא אֶל הֵיכָלוֹ הָאָדוֹן אֲשֶׁר אַתֶּם מְבַקְּשִׁים", "אִם יִתְמַהֲמֵהּ חַכֵּה לוֹ, כִּי בוֹא יָבוֹא, לֹא יְאַחֵר". כְּשֶׁטָּפוֹן פִּתְאוֹמִי בַּעֲרוּצֵי הַנֶּגֶב. אֲבָל לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר, אֵין שִׁטָּפוֹן זֶה פִּתְאוֹמִי. אֲמָנָם מַפְתִּיעַ הוּא אֶת יוֹשְׁבֵי הַנֶּגֶב, אֲבָל הוּא תּוֹצָאָה שֶׁל יְרִידַת גְּשָׁמִים בְּהָרֵי הַמִּדְבָּר, וְהַמַּיִם נִקְווּ וְזָרְמוּ עַד שֶׁהִגִּיעוּ לַנֶּגֶב וּשְׁטָפוּהוּ. כָּךְ אַף בְּעִנְיַן הַגְּאֻלָּה, אָמַר הֶחָפֵץ חַיִּים זצ"ל. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁקָּצַף עַל בָּנוֹ וְגָזַר עָלָיו חֲמַשׁ שָׁנוֹת גָּלוּת בְּמָחוֹז מֻרְחָק, שֶׁהַנְּסִיעָה אֵלָיו אֲרֻכָּה וַחֲדָשִׁים אֲחָדִים בְּדַרְכִּים מְשֻׁבָּשׁוֹת, רְצוּפוֹת עֲלִיּוֹת וּמוֹרָדוֹת. שָׁנָה אַחַר שָׁנָה חָלְפָה, הַמֶּלֶךְ נִחַם עַל גְּזֵרָתוֹ וְהִתְגַּעְגֵּעַ לִבְנוֹ, אַךְ דְּבַר הַמֶּלֶךְ אֵין לְהָשִׁיב. בְּרֶם, הַמֶּלֶךְ הִתְבּוֹנֵן וְרָאָה שֶׁגַּם כְּכֹלוֹת חֲמֵשׁ הַשָּׁנִים יִטַּלְטֵל בְּנוֹ חֳדָשִׁים אֲרֻכִּים בְּדֶרֶךְ מְפֻרֶכֶת עַד בּוֹאוֹ לְעִיר הַמְלוּכָה.

מָה עָשָׂה, צִוָּה וְסָלְלוּ מְסִלָּה רְחָבָה וּכְבוּשָׁה, סִתְּתוּ הָרִים וּמִלְּאוּ גֵּאָיוֹת וְהֵכִינוּ מֶרְכָּבָה מְרֻפֶּדֶת, וְתַחֲנוֹת בַּדֶּרֶךְ, בָּהֶם יַחֲלִיפוּ סוּסִים יְגֵעִים בְּסוּסִים רַעֲנָנִים, כְּדֵי שֶׁבְּהַגִּיעַ הַמּוֹעֵד יוּכַל לָבוֹא בִּזְמַן קָצָר וּבְנוֹחוּת מְרֻבָּה. כָּל הַמְּלָאכָה הַכַּבִּירָה נֶעֶשְׂתָה בְּעוֹד בֶּן הַמֶּלֶךְ בַּגָּלוּת, וּבְלֹא שֶׁיָּדַע מְאוּמָה אוֹדוֹת הַתְּכוּנָה הַקַּדַּחְתָּנִית הַנַּעֲשֵׂית בְּגִנּוֹ.

כָּךְ הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַגְּאֻלָּה. אֵין לָנוּ מֻשָּׂג אֵלּוּ הֲכָנוֹת נִרְקָמוֹת כְּדֵי שֶׁבְּהַגִּיעַ הָעֵת "בּוֹא יָבוֹא, לֹא יְאַחֵר", וּפִתְאוֹם יָבוֹא, כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב! אֵין לָנוּ מֻשָּׂג אֵלּוּ הֲכָנוֹת נַעֲשׂוֹת בַּמָּרוֹם. אַךְ זֹאת יָדַעְנוּ: מֶשֶׁךְ שְׁנוֹת אַלְפַּיִם הָיְתָה הָאָרֶץ שׁוֹמֶמֶת, בְּנֵס: "כִּי לֹא תִּמְצָא בְּכָל הַיִּשּׁוּב אֶרֶץ אֲשֶׁר הִיא טוֹבָה וּרְחָבָה, וַאֲשֶׁר הָיְתָה נוֹשֶׁבֶת מֵעוֹלָם, וְהִיא חֲרֵבָה כָּמוֹהָ. כִּי מֵאָז יָצָאנוּ מִמֶּנָּה לֹא קִבְּלָה אֲמָה וְלָשׁוֹן. וְכֻלָּם מִשְׁתַּדְּלִים לְיַשְּׁבָהּ, וְאֵין לְאֵל יָדָם" (רמב"ן ויקרא כו טז). וּלְפֶתַע, לִפְנֵי כְּמֵאָה שָׁנָה הֵחֵל הַכֹּל פּוֹרֵחַ: "וְאַתֶּם הֲרֵי יִשְׂרָאֵל עֲנָפֵיכֶם תִּתְּנוּ וּפֶרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַם יִשְׂרָאֵל, כִּי קָרְבוּ לָבוֹא" (יחזקאל לו ח) - אֵין לְךָ קֵץ מְגֻלֶּה מִזֶּה! וְאָז, נִתְבַּשַּׂרְנוּ שֶׁיִּהְיֶה שָׁלָב נוֹסָף בִּקְרוֹב הַקֵּץ, הִתְקַבְּצוּת הַגָּלֻיּוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּלְפִיכָךְ קָבְעוּ בִּרְכַּת קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת לְאַחַר בִּרְכַּת הַשָּׁנִים. וּכְשֶׁסָּלְלוּ אֶת מְסִלַּת הַבַּרְזֶל לִירוּשָׁלַיִם, לִפְנֵי כְּמֵאָה שָׁנָה, אָמַר הַשָּׂרָף מִבְּרִיסְק זַצַ"ל, בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ, שֶׁסְּלִילַת דְּרָכִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְבַשֶּׂרֶת הִתְקָרְבוּת הַגְּאֻלָּה - הַבִּיטוּ וּרְאוּ אֶת קַדַּחַת סְלִילַת הַכְּבִישִׁים וְרֶשֶׁת הַמֶּחְלָפִים, וְתַבְחִינוּ כַּמָּה קְרוֹבָה הַגְּאֻלָּה! ("מעיין המועד" - הגדה של פסח עמוד שלב)

מִצְוָה בִּשְׁלֹשָׁה

מִצְוָה שֶׁיִּהְיוּ בַּהַלֵּל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, כְּדֵי שֶׁהַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם יֹאמַר: 'הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב', וְהַשְּׁנַיִם יַעֲנוּ: 'כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ', וְכֵן יַעֲשׂוּ בִּשְׁאַר הַפְּסוּקִים שֶׁל 'כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ'. וְאִם אֵין לוֹ שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, יֹאמַר לְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו הַקְּטַנִּים, וְהֵם יַעֲנוּ לוֹ. (קכג)

בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה

שׁוֹתֶה כּוֹס רְבִיעִי בַּהֲסִבָּה, וְלֹא מְבָרֵךְ עָלָיו 'בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן', וְלִבְנֵי אַשְׁכְּנַז מְבָרֵךְ. וְיִשְׁתַּדֵּל לִשְׁתּוֹת רְבִיעִית [80 גְּרָם] בְּבַת אַחַת, כְּדֵי לְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה 'עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן'. וְאוּלָם, אִם כְּבָר שָׁתָה רְבִיעִית יַיִן בַּכּוֹס הַשְּׁלִישִׁי שֶׁעַל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, דַּי שֶׁיִּשְׁתֶּה עַתָּה רֹב רְבִיעִית [41 גְּרָם], כִּי בְּלָאו הֲכִי יֵשׁ לוֹ חִיּוּב לְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה עַל הַכּוֹס הַשְּׁלִישִׁי.

כֵּן מְבֹאָר בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן קצ ס"ג): "שִׁעוּר שְׁתִיַּת יַיִן לְהִתְחַיֵּב בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה, יֵשׁ סָפֵק אִם דַּי בְּכַזַּיִת [27 גְּרָם] אוֹ בִּרְבִיעִית, לְכָךְ יִזָּהֵר תָּמִיד לִשְׁתּוֹת אוֹ פָּחוֹת מִכַּזַּיִת אוֹ רְבִיעִית כְּדֵי לְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק, וְכָאן אִי אֶפְשָׁר לִשְׁתּוֹת פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, כִּי כָּל דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ כּוֹס, צָרִיךְ לִשְׁתּוֹת מִמֶּנּוּ לְפָחוֹת כִּמְלֹא לוֹגְמָיו שֶׁהוּא רֹב רְבִיעִית [41 גְּרָם], לְכָךְ יִשְׁתֶּה רְבִיעִית שָׁלֵם". עכ"ל.

אִם שָׁכַח לְהָסֵב, חוֹזֵר לִשְׁתּוֹת בַּהֲסִבָּה. וְאִם נִשְׁאָר לוֹ מְעַט יַיִן בַּכּוֹס, יְמַלְּאֶנּוּ וְיִשְׁתֶּה וְלֹא יְבָרֵךְ 'בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן', אַךְ אִם לֹא נִשְׁאָר לוֹ יַיִן בַּכּוֹס, יְמַלְּאֶנּוּ וִיבָרֵךְ וְיִשְׁתֶּה בַּהֲסִבָּה. (קכה)

חֲצוֹת לַיְלָה

לְכַתְּחִלָּה יְסַיֵּם אֶת הַהַלֵּל עִם שְׁתִיַּת הַכּוֹס הָרְבִיעִי קֹדֶם חֲצוֹת [24:40 בְּעֵרֶךְ]. וּמִכָּל מָקוֹם גַּם אִם הִתְאַחֵר עַד חֲצוֹת, רַשַּׁאי לַחְתֹּם בִּרְכַּת 'יְהַלְלוּךָ' בְּשֵׁם ה'. וּלְמִנְהַג אַשְׁכְּנַז שֶׁמְּבָרְכִים 'הַגֶּפֶן' עַל כּוֹס רְבִיעִי, אִם הִגִּיעַ חֲצוֹת, לֹא יְבָרְכוּ. (פמ"ג, דרך החיים. קכד)

נִרְצָה ☜

יָגֵל וְיִשְׂמַח בַּזְּכוּת הַגְּדוֹלָה שֶׁזָּכָהוּ בּוֹרֵא עוֹלָם, לְקַיֵּם אֶת מִצְוֹת הַלַּיְלָה הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה. וְטוֹב לָשִׁיר עִם בְּנֵי בֵּיתוֹ הַמְסֻבִּים עַל שֻׁלְחָנוֹ בְּשִׂמְחָה וְחֶדְוָה אֶת הַשִּׁירִים, "חַד גַּדְיָא", וְ"אֶחָד מִי יוֹדֵעַ". וִירְצֶה ה' פְּעֻלּוֹ, וּתְהִי מַשְׂכֻּרְתּוֹ שְׁלֵמָה מֵעִם ה'. (קכו)

שִׁיר הַשִּׁירִים

בְּסִיּוּם לֵיל הַסֵּדֶר, מִנְהָג טוֹב וְחָשׁוּב לוֹמַר "שִׁיר הַשִּׁירִים" שֶׁהוּא קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וְיֹאמְרוּ בְּנִגּוּן וּבְנָעִימָה מִלָּה בְּמִלָּה בְּנַחַת.

בְּסֵפֶר הֶלִיכוֹת שְׁלֹמֹה (עמוד שיז) מְסַפֵּר עַל הַגָּאוֹן רַבִּי שְׁלֹמֹה זַלְמָן אוֹיֶרְבָּךְ זַצַ"ל: לְאַחַר גְּמַר עֲרִיכַת הַסֵּדֶר שָׂרוּ מְעַט שִׁירַת "חֶסֶל סִדּוּר פֶּסַח, וּלְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה", וְאַחַר כָּךְ פָּרַשׂ רַבֵּנוּ לְחִדְרוֹ לֶאֱמִירַת "שִׁיר הַשִּׁירִים". [וּבַדֶּרֶךְ אַגִּיד, כָּךְ סִפֵּר לִי גַּם אֶחָד מִבָּאֵי בֵּיתוֹ שֶׁל מָרָן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זְצוּקַ"ל שֶׁכַּאֲשֶׁר זָכָה שָׁנָה אַחַת לִשְׁהוֹת בִּמְחִיצָתוֹ שֶׁל מָרָן בְּלֵיל הַסֵּדֶר, אָזַי בִּגְמַר הַסֵּדֶר, פָּרַשׂ מָרָן לַחֲדַר לְמוּדוֹ וְקָרָא שָׁם "שִׁיר הַשִּׁירִים" בְּנְעִימָה קְדוֹשָׁה.] וְיֵצֶן שֶׁהָיָה חָבִיב עַל רַבֵּנוּ לְמוּד סֵפֶר שִׁיר הַשִּׁירִים עִם פֵּרוּשׁ רַשִּׁ"י הַמְרוֹמֵם אֶת הַנֶּפֶשׁ וּמְעוֹרֵר כִּסּוּפֵי הַגְּאֻלָּה, וּתְקוּפָה מְסֻיֶּמֶת אַף קָבַע בּוֹ לְמוּד בְּחַבְרוּתָא מִדֵּי לֵיל שַׁבָּת קֹדֶשׁ. וְאַרַע פַּעַם בְּשָׁנוֹת אַבְרְכוּתוֹ שֶׁנּוֹדַע לְרַבֵּנוּ שֶׁנִּדְפַּס בָּאוּר עַל סֵפֶר שִׁיר הַשִּׁירִים, שֶׁמְּחַבְּרוֹ אִם כִּי הָיָה שׁוֹמֵר תּוֹרָה וּמִצְוֹות וְיָרֵא שָׁמַיִם, שָׁגָה וְלֹא הִשְׂכִּיל לַעֲמֹד עַל תְּכוּנָתוֹ וּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל שִׁיר הַשִּׁירִים, וְכַמּוּבָן הָיָה זֶה לוֹ לִפּוּקָה וּלְמִכְשׁוֹל. וְנֶחֱרַד רַבֵּנוּ בְּיוֹתֵר, וְעַל אַף שֶׁלֹּא הָיָה עִמּוֹ בְּקִשְׁרֵי הֶכְּרוּת, עָלָה לְבֵיתוֹ וּבְשִׂיחָה אֲרֻכָּה פָּתַח לְפָנָיו בְּחָכְמָתוֹ צֹהַר לְהָבִין לְפִי הַשָּׂגָתוֹ תֹּכֶן סֵפֶר קֹדֶשׁ קָדָשִׁים זֶה עַל פִּי הַמְּסוֹרֹ לָנוּ מֵחַז"ל, וְלֹא זָז רַבֵּנוּ מִשָּׁם עַד שֶׁהֵבִין אוֹתוֹ מְחַבֵּר אֶת הַמַּטֶּל עָלָיו, וְקִיֵּם וְקִבֵּל בְּלֵב שָׁלֵם וּבְשִׂמְחָה לִשְׁמַע דִּבְרֵי חֲכָמִים וְגָנַז אֶת סִפְרוֹ גְּנִיזַת עוֹלָם. ע"כ.

עַד שֶׁתַּחְטְפֶנּוּ שֵׁנָה

כָּתַב מָרָן בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תפא ס"ב): "**חַיָּב** אָדָם לַעֲסֹק בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח וּבִיצִיאַת מִצְרַיִם, וּלְסַפֵּר בַּנִּסִּים וּבַנִּפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַאֲבוֹתֵינוּ, **עַד שֶׁתַּחְטְפֶנּוּ שֵׁנָה**". וּמִכָּל מָקוֹם כָּל זֶה בִּתְנַאי שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ בְּעַצְמוֹ שֶׁנִּשְׁאָר עֲרָנִי וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּשִׂמְחָה, אֲבָל אִם הוּא עָיֵף וּמְצַטַּעֵר מִזֶּה, בְּוַדַּאי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁהֲרֵי מְצַעֵר אֶת עַצְמוֹ בַּחַג, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ". עַל כֵּן, יַעֲשֶׂה כָּל אָדָם כְּפִי יְכָלְתּוֹ, וְה' לֹא יִמְנַע טוֹב לַהוֹלְכִים בְּתָמִים.

בַּהַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח מוּבָא הַמַּעֲשֶׂה בַּתַּנָּאִים גְּדוֹלֵי עוֹלָם שֶׁהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, עַד שֶׁהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית, וְכָתַב הַמַּהַר"ל מִפְּרַג בְּסֵפֶר גְּבוּרוֹת ה', וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִקְשֶׁה לְךָ הֵיאַךְ הָיוּ מוֹנְעִים שָׁנָה מֵעֵינֵיהֶם בְּלֵיל יוֹם טוֹב, דַּע שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם שׁוּם צַעַר, כִּי מֻרְבֵּה חִבּוּב מִצְוַת סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם לֹא הִרְגִּישׁוּ עַד שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, כִּי הָיָה הַזְּמַן קָצָר לָהֶם עַד שֶׁבָּאוּ תַּלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית. עי"ש. וּלְפִי זֶה מוּבָן מָה שֶׁאָמְרוּ (מסכת סוכה נג ע"א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, כְּשֶׁהָיִינוּ שְׁמֵחִים בְּשִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה, לֹא רָאִינוּ שֵׁנָה בְּעֵינֵינוּ. וּבְאֵרוּ שָׁם שֶׁהָיוּ מְנַמְנְמִים בְּלֵילוֹת הַחַג זֶה עַל כְּתֵפֵי זֶה, כִּי מֻרְבֵּה הַשִּׂמְחָה וְהָעֹנֶג שֶׁבְּשִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה, כְּמַעַט וְלֹא הָיוּ מַרְגִּישִׁים שׁוּם צַעַר שֶׁל נְדוּדֵי שֵׁנָה. וְכֵן בְּלֵילוֹת שֶׁל לֵיל חַג הַשָּׁבוּעוֹת, כְּשֶׁיּוֹדְעִים אֶת גֹּדֶל הַתִּקּוּן שֶׁנַּעֲשָׂה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בְּלֵילָה זוֹ, כְּמַעַט לֹא מַרְגִּישִׁים שׁוּם צַעַר. (חזו"ע שבת ב ריז)

קְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכַּת הַמַּפִּיל

אִם חָטַפְתּוּ שֵׁנָה, יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע עַל הַמִּטָּה, וִיבָרֵךְ בִּרְכַּת "הַמַּפִּיל" בְּשֵׁם וּמַלְכוּת אַף לְאַחַר חֲצוֹת כִּבְכָל לַיְלָה. כֵּן הוֹרָה מָרָן הָרַאשׁוֹן לְצִיּוֹן זצוק"ל (ה"ב חי"ב רסד. קכו)

*** * * חֶסֶל סֵדֶר פֶּסַח * * ***

⚜ הִלְכוֹת יוֹם טוֹב ⚜

☜ תְּפִלּוֹת יוֹם טוֹב

טָעוּת בַּתְּפִלָּה

טָעָה בַּתְּפִלָּה וְאָמַר 'אַתָּה חוֹנֵן' בְּמָקוֹם 'אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ', יְסַיֵּם אֶת הַבְּרָכָה, וְיַחֲזֹר לְ'אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ'. אֲבָל אִם אָמַר רַק תֵּבַת 'אַתָּה', אַף שֶׁחָשַׁב שֶׁהַיּוֹם חוֹל וְהָיָה בְּדַעְתּוֹ לוֹמַר 'חוֹנֵן', יַמְשִׁיךְ 'אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ', [כְּדִין הַטּוֹעֶה בְּשַׁבָּת]. וּכְשֶׁחָל יוֹם טוֹב בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְטָעָה כֵּן, לֹא יֹאמַר 'אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ' בְּאֶמְצַע 'אַתָּה חוֹנֵן', כֵּיוָן שֶׁבְּלָאו הָכִי תֵּכֶף יֹאמַר "וַתּוֹדִיעֵנוּ", אֶלָּא יְסַיֵּם בִּרְכַּת אַתָּה חוֹנֵן, וְיַחֲזֹר לְ'אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ'. (חזו"ע שבת א שמו. שבת ב שעט)

הַמִּתְפַּלֵּל בְּיוֹם טוֹב, וּפִתְאוֹם מָצָא אֶת עַצְמוֹ בִּבְרָכַת 'מוֹדִים', וְהִסְתַּפֵּק אִם אָמַר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' סִיֵּם עַל הַסֵּדֶר 'וְהַשִּׁיאֵנוּ', אוֹ שֶׁהִמְשִׁיךְ 'וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ' ['וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ' - לבני אשכנז] כְּמוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וְחֹל הַמּוֹעֵד, צָרִיךְ לַחֲזֹר לוֹמַר 'וְהַשִּׁיאֵנוּ' וּלְהַמְשִׁיךְ מִשָּׁם עַל הַסֵּדֶר. וְאִם סִיֵּם תְּפִלָּתוֹ וְהִסְתַּפֵּק כֵּן, חוֹזֵר לָרֹאשׁ וּמִתְפַּלֵּל שׁוּב. (רכו. חזו"ע סוכות תנד)

יוֹם טוֹב שֶׁחָל בְּשַׁבָּת – אִם טָעָה בַּחֲתִימַת הַבְּרָכָה בָּעֲמִידָה, וּבְמָקוֹם לְסַיֵּם 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים', חָתַם 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים' - אֵינוֹ חוֹזֵר, מֵאַחַר וּכְבָר הִזְכִּיר שַׁבָּת בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה. וְהוּא הַדִּין אִם טָעָה וְחָתַם 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת' בִּלְבַד. וְכֵן אִם טָעָה וְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁבָּת רְגִילָה וְהִזְכִּיר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' בִּ'רְצֵה', יָצָא. (רכג)

הַלֵּל

אָסוּר לְהַפְסִיק בְּדִבּוּר בְּאֶמְצַע הַהַלֵּל. וְאוּלָם, הַשּׁוֹמֵעַ בְּרָכָה אוֹ חֲצִי הַקַּדִּישׁ הָרִאשׁוֹן אוֹ קְדֻשָּׁה אוֹ 'בָּרְכוּ', אֲפִלּוּ סָמוּךְ מַמָּשׁ לִבְרַכַּת 'יְהַלְלוּךָ', יַעֲנֶה. וּבַהַלֵּל שֶׁל חֹל הַמּוֹעֵד, לְמִנְהַג בְּנֵי סְפָרַד שֶׁאֵין מְבָרְכִים עָלָיו, רַשַּׁאי לַעֲנוֹת גַּם אֶת שְׁאָר הָאֲמֵנִים שֶׁעַד סוֹף הַקַּדִּישׁ. (רלט. חזו"ע חנוכה רכד)

י"ג מִדּוֹת

אֵין לוֹמַר י"ג מִדּוֹת בִּפְתִיחַת הַהֵיכָל, מִקְדֻּשַּׁת הַמּוֹעֵד וְשִׂמְחָתוֹ. (רמה)

מוֹרִיד הַטַּל

מַתְחִילִים לוֹמַר 'מוֹרִיד הַטַּל' מִמּוּסָף שֶׁל יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן. וְאִם טָעָה וְאָמַר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' - אִם נִזְכַּר כְּשֶׁאָמַר 'בָּרוּךְ אַתָּה ה'", יֹאמַר 'לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ', וְיַחֲזֹר לְ'אַתָּה גִּבּוֹר'. אֲבָל אִם סִיֵּם 'מְחַיֵּה הַמֵּתִים' - חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַתְּפִלָּה. (וילקו"י א רמג. רמז)

מִי שֶׁהִסְתַּפֵּק אִם אָמַר 'מוֹרִיד הַטַּל' אוֹ 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם': בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם לַאֲמִירַת 'מוֹרִיד הַטַּל' [עַד ט"ו בְּאִיָּר] - חוֹזֵר, כִּי מִן הַסְּתָם מִתּוֹךְ הֶרְגֵּל לְשׁוֹנוֹ אָמַר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם', אֲבָל לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, אִם הִסְתַּפֵּק - אֵינוֹ חוֹזֵר, שֶׁמִּן הַסְּתָם, לְאַחַר תִּשְׁעִים תְּפִלּוֹת שֶׁיֵּשְׁנָן בְּמֶשֶׁךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, הִתְרַגְּלָה לְשׁוֹנוֹ לוֹמַר 'מוֹרִיד הַטַּל'. וְעֻצָּה טוֹבָה, שֶׁבְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח יַחֲזֹר 90 פְּעָמִים "רַב לְהוֹשִׁיעַ מוֹרִיד הַטַּל", וּמִכָּאן וְאֵילָךְ - אִם

הִסְתַּפֵּק אִם אָמַר גֶּשֶׁם אוֹ טַל, אֵינוֹ חוֹזֵר, כֵּיוָן שֶׁהִתְרַגְּלָה לְשׁוֹנוֹ וּמִן הַסְּתָם הִזְכִּיר 'טַל'. וְטוֹב שֶׁיֹּאמַר כֵּן 101 פְּעָמִים. (סימן קיד סעיף ט. רמח) וְכֵן הָיָה מִנְהָגוֹ שֶׁל מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זְצוּק"ל לוֹמַר כַּנַּ"ל לְאַחַר תְּפִלַּת מוּסָף בְּיוֹם טוֹב שֶׁל פֶּסַח, עַד שֶׁהָיוּ בְּנֵי בֵּיתוֹ מִתְאַרְגְּנִים לְקַדּוּשׁ.

בָּרְכֵנוּ

בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, מַתְחִילִים לוֹמַר בִּתְפִלַּת עַרְבִית "בָּרְכֵנוּ" [וְתֵן בְּרָכָה]. וְעָצָה טוֹבָה, שֶׁיִּחָזֵר 90 פְּעָם "רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בָּרְכֵנוּ", וּמִכָּאן וְאֵילָךְ - אִם הִסְתַּפֵּק אִם אָמַר בָּרְכֵנוּ אוֹ ברך עלינו, אֵינוֹ חוֹזֵר.

סְפִירַת הָעֹמֶר

לְאַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית שֶׁבְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, מַתְחִילִים לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר. וְנָהֲגוּ לִקְרֹא קֹדֶם לָכֵן אֶת סֵדֶר קְצִירַת הָעֹמֶר כַּמּוּבָא בַּמַּחֲזוֹרִים.

☜ מְלָאכָה בְּיוֹם טוֹב

הִלְכוֹת חַג בְּחַג

מֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ דּוֹרְשִׁים אֶת הִלְכוֹת הֶחָג בְּכָל יְמֵי הֶחָג, לְבַד מִמַּה שֶּׁדָּרְשׁוּ קֹדֶם לָחָג. לְכָךְ יֵשׁ לְאַרְגֵּן שִׁעוּרִים בַּהֲלָכָה מִפִּי הָרַבָּנִים שְׁלִיטַ"א, וּלְחַזֵּק אֶת לֵב יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמוּנָה בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ וּבִגְאֻלָּה הַקְּרוֹבָה בְּעֶזְרַת ה'. (מגילה ד ע"א. חזו"ע יו"ט רנג)

אֹכֶל נֶפֶשׁ

כָּל הַמְּלָאכוֹת הָאֲסוּרוֹת בְּשַׁבָּת, אֲסוּרוֹת בְּיוֹם טוֹב, חוּץ מִמְּלָאכוֹת שֶׁהֵן "אֹכֶל [צרף] נֶפֶשׁ", כְּלוֹמַר, לְצָרְכּוֹ שֶׁל הָאָדָם, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ אוֹתָן הַמְּלָאכוֹת מְצוּיוֹת וְשָׁווֹת אֵצֶל כָּל אָדָם, כְּבִשּׁוּל, וְהַדְלָקַת הַנֵּר כְּדֵי לְהָאִיר אֶת הַחֲשֵׁכָה. אֲבָל מְלָאכוֹת הַמְשַׁמְּשׁוֹת בְּעִקָּר לַאֲנָשִׁים מְסֻיָּמִים בִּלְבַד, כִּמְמַפְנְקִים וּמְעֻנָּגִים, אֵין הֶתֵּר לַעֲשׂוֹתָן בְּיוֹם טוֹב.

הַדְלָקַת הָאֵשׁ וּבִשּׁוּל

אָסְרוּ חֲכָמִים לְהַדְלִיק אֵשׁ חֲדָשָׁה בְּיוֹם טוֹב, כְּאֵשׁ הַיּוֹצֵאת מִמַּצִּית וְגַפְרוּרִים, אֲבָל הִתִּירוּ לְהַדְלִיק מֵאֵשׁ שֶׁכְּבָר נִמְצֵאת. וְלָכֵן כָּל אָדָם יָכִין מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב 'עֵר נְשָׁמָה' דָּלוּק כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַדְלִיק מִמֶּנּוּ לְבִשּׁוּל, לְאוֹרָה וּלְכָל צָרְכָּיו. (מט)

כִּירַיִם שֶׁל גַּז

מֻתָּר בְּיוֹם טוֹב לִפְתֹּחַ אֶת כַּפְתּוֹר הַגַּז וּלְהַבְעִירוֹ מֵאֵשׁ קַיֶּמֶת. וְאַף כִּירַיִם שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חַיְשָׁנֵי בְּטִיחוּת [שֶׁיְּצָאוּ בַּשָּׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת], מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְכַתְּחִילָה לְלֹא חֲשָׁשׁ. (כן פסקו מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף, הגר"ש וואזנר והגר"י נויבערט זצוק"ל)

כִּירַיִם שֶׁבְּסִיבּוּב הַכַּפְתּוֹר, דּוֹלֵק הַמַּצִּית, יָשִׁימוּ לֵב לְהוֹצִיא אֶת הַתֶּקַע מֵהַחַשְׁמַל לִפְנֵי יוֹם טוֹב, כְּדֵי שֶׁהַדְלָקַת הַגַּז תִּהְיֶה מֵאֵשׁ קַיֶּמֶת וְלֹא מֵאֵשׁ חֲדָשָׁה - מֵהַמַּצִּית.

חַשְׁמַל

אֵין לְהַדְלִיק חַשְׁמַל בְּיוֹם טוֹב, כֵּיוָן שֶׁמַּדְלִיק אֵשׁ חֲדָשָׁה. וְלָכֵן יֵשׁ לְהָעִיר בְּנַחַת וּבְנְעִימָה לְאוֹתָם הַמַּקְלִים בָּזֶה, וְתָבֹא עֲלֵיהֶם בִּרְכַּת טוֹב. (נג)

תַּנּוּר

הָרוֹצֶה לֶאֱפוֹת בְּתַנּוּר עוֹפוֹת וְתַפּוּחֵי אֲדָמָה וְכַיּוֹצֵא, יַפְעִיל אֶת הַתַּנּוּר מֵעֶרֶב הֶחָג עַל שְׁעוֹן שַׁבָּת, וְיִתֵּן אֶת הַמַּאֲכָלִים בֶּחָג בַּתַּנּוּר, וְהַתַּנּוּר יְדָלֵק וְיִבָּשֵׁל מֵאֵלָיו. (עב)

מִלּוּי הַסִּיר

מֻתָּר לְמַלְאוֹת אֶת הַסִּיר בְּיוֹם טוֹב בְּבָשָׂר אוֹ בְּדָגִים כְּדֵי לְבַשְּׁלָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לֶאֱכֹל אֶלָּא חֲתִיכָה אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁתּוֹסֶפֶת הַחֲתִיכוֹת מַטְעִימָה יוֹתֵר אֶת הַתַּבְשִׁיל, וְנִמְצָא שֶׁהַתַּבְשִׁיל כֻּלּוֹ נַעֲשֶׂה מְשֻׁבָּח יוֹתֵר לְכְבוֹד יוֹם טוֹב. (לח)

בִּשּׁוּל לְצֹרֶךְ מְחַלֵּל שַׁבָּת

אָסוּר לְבַשֵּׁל בְּיוֹם טוֹב לְצֹרֶךְ יְהוּדִי הַמְחַלֵּל שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָא [דְּהַיְינוּ שֶׁמְּחַלֵּל שַׁבָּת בְּפָנֵי עֲשָׂרָה, כְּגוֹן שֶׁמְּעַשֵּׁן סִיגָּרִיּוֹת בָּרְחוֹב אוֹ נוֹסֵעַ בְּרֶכֶב], וְעַל כֵּן לֹא יַזְמִינוּ אֵלָיו לְיוֹם טוֹב, שֶׁמָּא יְבַשֵּׁל בְּמְיֻחָד בִּשְׁבִילוֹ. אוּלָם אִם מַטְרָתוֹ לְקָרְבוֹ לַתּוֹרָה, יְבַשֵּׁל אֶת כָּל הַתַּבְשִׁילִים מֵעֶרֶב הֶחָג, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לְבַשֵּׁל בֶּחָג כְּלָל. וְאִם לֹא בִּשֵּׁל קֹדֶם לָכֵן, אֲזַי אַגַּב שֶׁמְּבַשֵּׁל לְעַצְמוֹ וְלִבְנֵי בֵיתוֹ, רַשַּׁאי יִהְיֶה לְהוֹסִיף בִּשְׁבִיל חֲבֵרוֹ, שֶׁהֲרֵי מֻתָּר לְמַלְּאוֹת אֶת הַסִּיר יוֹתֵר מִמָּה שֶׁצָּרִיךְ, כִּי אָז הַתַּבְשִׁיל מְשֻׁתַּבַּח. (לח)

עִשּׁוּן

יֵשׁ אוֹסְרִים לְעַשֵּׁן סִיגָּרִיּוֹת בְּיוֹם טוֹב, כֵּיוָן שֶׁאֵין זוֹ הֲנָאָה הַשָּׁוָה לְכָל אָדָם. וְלַהֲלָכָה - אָדָם שֶׁאִם לֹא יְעַשֵּׁן יִגָּרֵם לוֹ צַעַר, יֵשׁ לְהָקֵל לוֹ. אֲבָל אוֹתָם הַחוֹבְבִים סִיגָּרִיּוֹת מִדֵּי פַּעַם, יִמָּנְעוּ מִלְּעַשֵּׁן. וְצָרִיךְ לָדַעַת כִּי הָעִשּׁוּן מַזִּיק מְאֹד מְאֹד לִבְרִיאוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם, וְעוֹבֵר עַל צִוּוּי הַתּוֹרָה "וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם". (מד. ועיין בחוברת "הרפואה בהלכה ובאגדה")

כִּבּוּי הָאֵשׁ

אָסוּר לְכַבּוֹת אֵשׁ בְּיוֹם טוֹב, כָּל שֶׁאֵין בְּכִבּוּי צֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ. וְלָכֵן, הַמַּדְלִיק גַּפְרוּר לְהַדְלָקַת נֵר אוֹ גַּז, יַנִּיחַ אֶת הַגַּפְרוּר בַּעֲדִינוּת שֶׁיִּכָּבֶה מֵאֵלָיו. (נב)

כִּבּוּי גַּז

אָסוּר לְכַבּוֹת אֶת הַגַּז, אוּלָם מֻתָּר לְכַבּוֹתוֹ עַל יְדֵי גּוֹרֵם אַחֵר, כְּגוֹן שֶׁיִּמְלֵא קוּמְקוּם קָטָן בְּמַיִם עַל גְּדוֹתָיו וְיַנִּיחֵהוּ עַל הָאֵשׁ שֶׁיִּרְתַּח, וְיִגְלְשׁוּ הַמַּיִם וְיִשָּׁפְכוּ עַל הַגַּז וְתִכָּבֶה הָאֵשׁ, וְאָז יִסְגֹּר אֶת כַּפְתּוֹר הַגַּז. וְיִקָּפִיד לִשְׁתּוֹת אֶת הַמַּיִם שֶׁרָתְחוּ, כִּי אָסוּר לְבַשֵּׁל שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ. (נח) אִם יֵשׁ לוֹ מֵחַם מַיִם, נִמְצָא אֲפוּא שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶת הַמַּיִם שֶׁמָּרְתִּיחַ, לָכֵן יִשְׁתַּדֵּל לְהַרְתִּיחַ בֵּיצָה וַיַּמְתִּין שֶׁיִּגְלְשׁוּ הַמַּיִם וְיֹאכַל אֶת הַבֵּיצָה.

חַגַּז

הַנָּכוֹן שֶׁכָּל אֶחָד יִהְיֶה לוֹ בְּבֵיתוֹ "חַגַּז", שֶׁהוּא שָׁעוֹן הַמְחֻבָּר לַגַּז, וּמְכַוֵּן אוֹתוֹ בֶּחָג לְמֶשֶׁךְ הַזְּמַן שֶׁרוֹצֶה שֶׁיִּשָּׁאֵר דָּלוּק, וּלְאַחַר מִכֵּן הוּא כָּבֶה מֵאֵלָיו.

הַנְמָכַת הָאֵשׁ

תַּבְשִׁיל שֶׁתְּחִלַּת בִּשּׁוּלוֹ הוּא עַל אֵשׁ גְּבוֹהָה, וּלְאַחַר מִכֵּן צָרִיךְ לְבַשְּׁלוֹ עַל אֵשׁ נְמוּכָה, כְּמוֹ תַּבְשִׁיל אֹרֶז וְכַיּוֹצֵא, מֻתָּר לְהַנְמִיךְ אֶת הַגַּז כְּדֵי שֶׁיִּתְבַּשֵּׁל כַּהֶגֶן וְלֹא יִשָּׂרֵף, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהִתִּירוּ חֲכָמִים מְלָאכָה שֶׁהִיא לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ, הַתֵּר גַּם לְהַנְמִיךְ, וְלֹא הִצְרִיכוּ לְהַדְלִיק אֵשׁ חֲדָשָׁה נְמוּכָה. כֵּן פָּסַק הַגְּאוֹן רַבִּי מֹשֶׁה פֵּיינְשְׁטֵיין בְּסִפְרוֹ אִגְּרוֹת מֹשֶׁה (ח"א ס' קטו, וח"ד ס' קנ) וְחִזֵּק אֶת הַהֶתֵּר בְּטוּב טַעַם וְדַעַת עַל פִּי רַבּוֹתֵינוּ הָרְאשׁוֹנִים. וְכֵן הִתִּיר הַגְּאוֹן רַבִּי עוֹבַדְיָה הֲדָאיָה בְּשו"ת יַשְׁכִּיל עַבְדִּי, וְכֵן כָּתַב בְּשו"ת קִנְיַן תּוֹרָה, וְעוֹד פּוֹסְקִים רַבִּים. (נח)

הַנָּחַת נֵר בְּמַיִם

נֵר שֶׁעָוָה דָּלוּק, אֵין לְהַנִּיחוֹ בְּמַיִם כְּדֵי שֶׁכְּשֶׁיַּגִּיעַ בְּעוֹד זְמַן לַמַּיִם יִכְבֶּה [כֵּיוָן שֶׁזֶּה גֶּרֶם כִּבּוּי שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁעוֹשֶׂה פֶּחָם]. אֲבָל מֻתָּר לְהַנִּיחוֹ בְּמַיִם כְּשֶׁעֲדַיִן אֵינוֹ דָּלוּק, וּלְאַחַר מִכֵּן יַדְלִיקֶנּוּ מֵאֵשׁ אַחֶרֶת [שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּמַדְלִיק נֵר קָטָן]. (סימן תקיד סעיף ג, נז)

בּוֹרֵר

מְלֶאכֶת בּוֹרֵר בְּיוֹם טוֹב - מְקֻלִּים בָּהּ יוֹתֵר מִשַּׁבָּת, וּכְגוֹן שֶׁיֵּשׁ אֹכֶל וּפְסֹלֶת מְעֹרָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁבְּשַׁבָּת מֻתָּר לְהוֹצִיא 'בַּיָּד' רַק אֶת 'הָאֹכֶל מִתּוֹךְ הַפְּסֹלֶת', וּבְתְנַאי שֶׁיֹּאכַל אוֹתוֹ 'לְאַלְתַּר' [מִיָּד] - בְּיוֹם טוֹב הֻקַּל, שֶׁאִם קַל יוֹתֵר לְהוֹצִיא אֶת הַפְּסֹלֶת, יוֹצִיא אֶת הַפְּסֹלֶת, וּבְתְנַאי שֶׁיְּבָרֵר לְצֹרֶךְ יוֹם טוֹב, וְאַף אִם אֵינוֹ אוֹכֵל לְאַלְתַּר. (עו)

טוֹחֵן

מֻתָּר לַחְתּוֹךְ יָרָק דַּק דַּק לַהֲכָנַת סָלָט, אַף אִם אֵינוֹ אוֹכְלוֹ לְאַלְתַּר. לֹא כֵן בְּשַׁבָּת שֶׁאָסוּר לַחְתּוֹךְ אֶת הַיָּרָק דַּק דַּק, אֶלָּא אִם אוֹכְלוֹ לְאַלְתַּר. כַּמְבֹאָר בְּהַרְחָבָה בְּחוֹבֶרֶת "הַשַּׁבָּת בַּהֲלָכָה וּבְאַגָּדָה". (עא)

פַּמְפִּיָּה – מֻתָּר לְגָרֵר בְּפַמְפִּיָּה גֶּזֶר, תַּפּוּחַ, תַּפּוּחַ אֲדָמָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. (עא)

סוֹחֵט

אָסוּר לִסְחֹט אֶת הַפֵּרוֹת הָעוֹמְדִים לְמַשְׁקֶה כְּזֵיתִים, עֲנָבִים, תַּפּוּזִים, אֶשְׁכּוֹלִיּוֹת, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם, אֲבָל לִימוֹנִים מֻתָּר לִסְחֹט בְּכָל אֹפֶן, שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת מֻתָּר לְסוֹחֲטָם. כַּמְבֹאָר הֶהָתֵּר בְּטוּב טַעַם וְדַעַת בַּחוֹבֶרֶת "הַשַּׁבָּת בַּהֲלָכָה וּבְאַגָּדָה". (עג)

מַקֵּצֶה

מַקֵּצֶה בְּיוֹם טוֹב הֶחְמִירוּ בּוֹ יוֹתֵר מִשַּׁבָּת, כְּדִלְהַלָּן. אֲבָל כְּשֶׁחָל יוֹם טוֹב בְּשַׁבָּת, דִּינָיו כְּמוֹ בְּשַׁבָּת. וְהַטַּעַם בָּזֶה, מִכֵּיוָן שֶׁיּוֹם טוֹב קַל בְּעֵינֵי הָאֲנָשִׁים, שֶׁהֲרֵי מֻתָּר לְהַדְלִיק מֵאֵשׁ לְאֵשׁ, וּמֻתָּר לְבַשֵּׁל, לְכָךְ חָשְׁשׁוּ חֲכָמִים שֶׁמָּא יְזַלְזְלוּ בִּקְדֻשַּׁת הַיּוֹם, וְהֶחְמִירוּ בַּמַּקֵּצֶה שֶׁלּוֹ יוֹתֵר מִשַּׁבָּת. אֲבָל כְּשֶׁחָל בְּשַׁבָּת, שֶׁשִּׁנָּה חֲמֻרַת שַׁבָּת, לֹא הַצָּרְכוּ לְהַחְמִיר בְּמוּקְצֶה מִצַּד הַיּוֹם טוֹב עַצְמוֹ. (כה, כז)

קִלְפּוֹת הָרְאוּיוֹת לְמַאֲכָל בְּהֵמָה כְּקִלְפּוֹת אֲבַטִּיחַ, מֶלּוֹן וְכַיּוֹצֵא, הַגַּם שֶׁבְּשַׁבָּת אֵינָן מֻקְצֶה, בְּיוֹם טוֹב הֵן מֻקְצֶה, וְאָסוּר לְטַלְטְלָן בַּיָּד אֶלָּא עַל יְדֵי מַגֵּב אוֹ סַכִּין וְכַדּוֹמֶה.

מַקָּצָה לְצָרֵךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ – מִכְּיוָן שֶׁהַתִּירָה הַתּוֹרָה מְלָאכֶת אֹכֶל נֶפֶשׁ בְּיוֹם טוֹב, גַּם חֲכָמִים הִתִּירוּ לְטַלְטֵל מֵקָצָה בְּיוֹם טוֹב לְצָרֵךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ, כְּגוֹן אִם מֻנָּחוֹת אֲבָנִים עַל דִּבְרֵי מַאֲכָל, שֶׁבְּשַׁבָּת אָסוּר לְהוֹצִיא אֶת הָאֲבָנִים כֵּיוָן שֶׁהָאֲבָנִים הֵן 'מֵקָצָה מֻחְמֶּמֶת גּוּפָן', וְאָסוּר לְטַלְטְלָן אֲפִלּוּ לְצָרֵךְ מְקוֹמָן - מִכָּל מָקוֹם בְּיוֹם טוֹב, לְצָרֵךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ הִתִּירוּ חֲכָמִים לְהוֹצִיאָן. כַּמְבֹאָר בְּהַרְחָבָה בְּחוֹבֶרֶת "הַשַּׁבָּת בַּהֲלָכָה וּבַאֲגָדָה".

אַף עַל פִּי שֶׁבֵּאֲרנוּ לְעֵיל שֶׁאָסוּר לְהַדְלִיק אֵשׁ מִגַּפְרוּרִים, מִכָּל מָקוֹם הַגַּפְרוּרִים אֵינָם מֵקָצָה בְּיוֹם טוֹב, וּמֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְהַדְלִיק מֵאֵשׁ מְצוּיָה. (נא)

טַלְטוּל קְלִפּוֹת בְּצַלַּחַת

מֻתָּר לְהַנִּיחַ בְּצַלַּחַת רֵיקָה אֲפִלּוּ קְלִפּוֹת שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לְמַאֲכָל בְּהֵמָה. אֶלָּא שֶׁמֵּאַחַר וּבְצַלַּחַת יֶשְׁנָן עַתָּה קְלִפּוֹת שֶׁהֵן מֵקָצָה, הֵיאַךְ יְפַנֶּה אוֹתָן מֵהַצַּלַּחַת? יֶשְׁנָן כַּמָּה אֶפְשָׁרִיּוֹת: **א.** יָרִים אֶת הַצַּלַּחַת מְעַט מִצַּדָּהּ אֲבָל לֹא לְגַמְרֵי, וְינַעֵר אֶת תְּכוּלַּת הַצַּלַּחַת אֶל הַמַּפָּה [כְּגוֹן בְּמַפָּה חַד פַּעֲמִית שֶׁזּוֹרֵק אוֹתָהּ]. **ב.** יִתֵּן מַאֲכָל כָּל שֶׁהוּא בַּצַּלַּחַת, וְאָז מֻתָּר יִהְיֶה לְהָרִים אֶת הַצַּלַּחַת לְגַמְרֵי אַגַּב מַאֲכָל הַהֻתָּר, וְלִזְרֹק אֶת הַקְּלִפּוֹת לָאַשְׁפָּה. **ג.** אִם צָרִיךְ אֶת הַמָּקוֹם בַּשֻּׁלְחָן שֶׁעָלָיו מֻנַּחַת הַצַּלַּחַת, מֻתָּר לְהָרִים אֶת הַצַּלַּחַת וְלִזְרֹק אֶת הַפְּסֹלֶת לָאַשְׁפָּה, אַף מִבְּלִי לָתֵת מַאֲכָל בַּצַּלַּחַת. (סימן שח סכ"ז. חזו"ע שבת ג עב, ריא. ועיין קצוש"ע חזו"ע שבת א עמוד רעז. ובהערה שם)

רְחִיצָה

אָסוּר לְחַמֵּם מַיִם בְּיוֹם טוֹב כְּדֵי לִרְחֹץ בָּהֶם אֶת כָּל הַגּוּף, כֵּיוָן שֶׁאֵין זוֹ הֲנָאָה הַשָּׁוָה לְכָל נֶפֶשׁ, [שֶׁהֲרֵי לֹא כָּל אָדָם רוֹחֵץ אֶת כָּל גּוּפוֹ בְּכָל יוֹם.] אֲמְנָם מֻתָּר לְחַמֵּם מַיִם כְּדֵי לִרְחֹץ אֶת פָּנָיו, יָדָיו וְרַגְלָיו בִּלְבַד. (סימן תקיא סעיף ב. מא)

דּוּד שֶׁמֶשׁ

מַיִם שֶׁהִתְחַמְּמוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, לִבְנֵי סְפָרַד מֻתָּר לִרְחֹץ בָּהֶם אֶת כָּל הַגּוּף. וְהוּא הַדִּין שֶׁמֻּתָּר לְהִתְרַחֵץ בְּמַיִם חַמִּים שֶׁהִתְחַמְּמוּ בְּדוּד שֶׁמֶשׁ, שֶׁלֹּא אָסְרוּ חֲכָמִים אֶלָּא לְחַמֵּם אֶת הַמַּיִם בְּיוֹם טוֹב, אֲבָל כָּל שֶׁהִתְחַמְּמוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב אוֹ שֶׁהִתְחַמְּמוּ מֵאֲלֵיהֶם, מֻתָּר לִרְחֹץ בָּהֶם. (סימן תקיא סעיף ב. מא. חזו"ע שבת ו פז, פח)

בֵּית מֶרְחָץ

כָּל הַהֻתָּרִים הַנַּ"ל לְהִתְרַחֵץ בְּמַיִם חַמִּים, הֵם דַּוְקָא בְּאַמְבַּטְיָה פְּרָטִית שֶׁבַּבַּיִת, אֲבָל בְּבֵית הַמֶּרְחָץ שֶׁל רַבִּים [מִקְוֶה], גָּזְרוּ חֲכָמִים שֶׁלֹּא לְהִתְרַחֵץ בּוֹ אֲפִלּוּ פָּנָיו, יָדָיו וְרַגְלָיו לְבַד. מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בַּלָּנִים רְשָׁעִים שֶׁמְּחַמְּמִים מַיִם בְּיוֹם טוֹב בְּאִסּוּר, וְהָיוּ אוֹמְרִים שֶׁחִמְּמוּ אֶת הַמַּיִם מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וְאוּלָם בְּמַיִם צוֹנְנִים מֻתָּר אֲפִלּוּ בְּמֶרְחָץ. (מא)

בְּנֵי אַשְׁכְּנַז – מִנְהַג בְּנֵי אַשְׁכְּנַז לְהַחְמִיר שֶׁלֹּא לִרְחֹץ אֶת כָּל הַגּוּף כְּאֶחָד, אֲפִלּוּ בְּמַיִם חַמִּים שֶׁהִתְחַמְּמוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וְאָמְנָם יֵשׁ לְהָקֵל לִרְחֹץ כָּל אֵבֶר וְאֵבֶר לְבַדּוֹ. וּלְצָרֵךְ תִּינוֹק, יֵשׁ לְהָקֵל לְרָחֲצוֹ בְּמַיִם חַמִּים. (הרמ"א סימן תקיא סעיף ב ומשנ"ב. מא)

מְחִיאַת כַּפַּיִם וְרִקּוּד

גַּם בְּיוֹם טוֹב אָסוּר לִמְחֹא כַּפַּיִם וְלִרְקֹד, [חוץ מֵחָג שְׁמִחַת תּוֹרָה.] וְכֵן אָסוּר לִדְפֹּק

עַל הַשֻּׁלְחָן עִם קֻצָּב הַשִּׁיר, כְּמוֹ שֶׁאָסוּר בְּשַׁבָּת. כַּמְבֹאָר בְּחוֹבֶרֶת "הַשַּׁבָּת בַּהֲלָכָה וּבָאַגָּדָה". (שכ)

רְפוּאָה

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה מֵחוּשׁ אוֹ כְּאֵב, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹכֵב בַּמִּטָּה אֶלָּא הוֹלֵךְ כְּבָרִיא, מֻתָּר לוֹ לָקַחַת תְּרוּפָה אוֹ לִבְלֹעַ כַּדּוּרִים בְּיוֹם טוֹב, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשַׁבָּת. (כג)

שְׁעוֹן שַׁבָּת

יוֹם טוֹב שֶׁחָל בְּיוֹם שִׁשִּׁי, מֻתָּר לְכַוֵּן אֶת הַ'שְׁעוֹן שַׁבָּת' [שֶׁאֵינוֹ דִּיגִיטָלִי] בְּיוֹם טוֹב לְצֹרֶךְ הַשַּׁבָּת לְאֵיזֶה שָׁעוֹת יִדָּלֵק וְיִכְבֶּה (נז). וּבִלְבַד שֶׁיְּשִׂים לֵב שֶׁלֹּא לִגְרֹם לִפְעֻלָּה מְיֻדַּעַת שֶׁל כִּבּוּי אוֹ הַדְלָקָה בְּעֵת שֶׁהוּא מְכַוֵּן אֶת הַשָּׁעוֹן.

❧ הִלְכוֹת חֹל הַמּוֹעֵד ❧

הַהַנְהָגָה הַנְּכוֹנָה

כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (פ"ו מהלכות יו"ט ה"ז): "מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לִהְיוֹת שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב בַּמּוֹעֵד, הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבְנֵי בֵּיתוֹ וְכָל הַנִּלְוִים אֵלָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָכִילָה וּשְׁתִיָּה בַּמּוֹעֵד מִצְוַת עֲשֵׂה הִיא, לֹא יֹאכַל וְיִשְׁתֶּה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, אֶלָּא כָּךְ הִיא הַדָּת: בַּבֹּקֶר מַשְׁכִּימִים כָּל הָעָם לְבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּמִתְפַּלְלִים, וְחוֹזְרִים לְבָתֵּיהֶם וְאוֹכְלִים, וְהוֹלְכִים לְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת קוֹרְאִים וְשׁוֹנִים עַד חֲצִי הַיּוֹם, וְאַחַר חֲצִי הַיּוֹם מִתְפַּלְּלִים מִנְחָה וְחוֹזְרִים לְבָתֵּיהֶם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת שְׂאָר הַיּוֹם".

אָמְרוּ חַז"ל (מסכת סנהדרין ז ע"א): תְּחִלַּת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם בָּעוֹלָם הַבָּא - עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה. וְכָתַב הַפָּלָא יוֹעֵץ (מערכת חול המועד): יֵשׁ אָדָם שֶׁיָּבֹא בְּטַעֲנָה שֶׁהָיָה טָרוּד בְּפַרְנָסָתוֹ לְהָבִיא טָרֶף לְבֵיתוֹ, וְלָכֵן לֹא עָסַק בַּתּוֹרָה, אַךְ הַמּוֹעֵד יִסְתֹּר טַעֲנָתוֹ, שֶׁהֲרֵי בַּמּוֹעֵד פָּנוּי הוּא מִמְּלָאכָה, וּמְבַזְבֵּז אֶת הַזְּמַן בְּטִיּוּלִים וּפְטָפוּטִים, וְיִטְעָנוּ בַּשָּׁמַיִם כְּנֶגְדּוֹ: הֲרֵי הָיָה לְךָ פְּנַאי לִלְמֹד תּוֹרָה, וְלָמָּה אִבַּדְתָּ זְמַנְךָ?! אֲבָל הָאִישׁ הַיָּרֵא אֶת ה', וְקָבַע אֶת הַמּוֹעֵד לִלְמוּד תּוֹרָה, אָז דָּנִים אוֹתוֹ לִזְכוּת, וּמַחֲשִׁיבִים לוֹ כְּאִלּוּ עָסַק בַּתּוֹרָה גַּם בְּשְׁאָר יָמִים שֶׁהָיָה טָרוּד בְּפַרְנָסָתוֹ. וְזֶה שֶׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ (תהלים עה ג): "כִּי אֶקַּח מוֹעֵד - אֲנִי מֵישָׁרִים אֶשְׁפֹּט", שֶׁעַל פִּי הִתְנַהֲגוּתוֹ בַּמּוֹעֵד, יִשְׁפְּטֵהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֵישָׁרִים.

וּמָה טּוֹב וּמָה נָּעִים מָה שֶׁנָּהֲגוּ בְּכַמָּה קְהִלּוֹת קְדוֹשׁוֹת לְהִתְאַסֵּף בְּיֹמֵי חֹל הַמּוֹעֵד כְּשָׁעָתַיִם בַּבֹּקֶר [11:00 עַד 1:00], וּמְבִיאִים חָכָם שֶׁיְּמַסֵּר שִׁעוּר בְּהִלְכוֹת הֶחָג מְתֻבָּלִים בְּדִבְרֵי אַגָּדָה, מְשָׁלִים וּמַעֲשִׂיּוֹת הַמּוֹשְׁכִים אֶת הַלֵּב. אַשְׁרֵי חֶלְקָם וּמָה נָּעִים גּוֹרָלָם.

וְכֵאֲמֶת, כַּמָּה יָקָר דָּבָר זֶה בְּעֵינֵי ה', בִּפְרָט שֶׁאֲנָשִׁים רַבִּים נִשְׁאָרִים בְּיָמִים אֵלּוּ בְּבֵיתָם, וְאָמְרוּ חַז"ל (מסכת כתובות נט ע"ב): "בַּטָּלָה מִבִּיאָה לִידֵי שְׁעָמוּם" [שְׁגָעוֹן], וּבָאִים לִידֵי רֵיב וּמַחֲלֹקֶת חַס וְשָׁלוֹם, אַךְ עַל יְדֵי שֶׁהוֹלֵךְ מִבֵּיתוֹ לְשִׁעוּר תּוֹרָה, רֹאשִׁית - מְקַיֵּם מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה שֶׁשְּׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹות. שֵׁנִית - כְּשֶׁשָּׁב לְבֵיתוֹ, כֻּלּוֹ שָׂשׂ וְשָׂמֵחַ שֶׁנִּצַּל אֶת זְמַנּוֹ לְתוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם. וְאַשְׁרֵי בַּיִת שֶׁאֲבִיהֶם נוֹתֵן לָהֶם דֻּגְמָא אִישִׁית לִנְצוּל הַזְּמַן, וְאַשְׁרֵי הָאִשָּׁה הַמְּדַרְבֶּנֶת אֶת בַּעֲלָהּ בְּנֹעַם וּבְחִבָּה לִקְבִיעַת עִתִּים לַתּוֹרָה, שֶׁעָלֶיהָ אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ (משלי יד א) עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "חַכְמוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ", אַשְׁרֵי חֶלְקָהּ וּמָה נָּעִים גּוֹרָלָהּ, וְתִשָּׂא בְּרָכָה מֵאֵת ה'.

שִׂמְחַת הֶחָג

כָּתַב הָרַמְבַּ"ם: "וּכְשֶׁאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְשָׂמֵחַ בַּמּוֹעֵד, לֹא יְמַשֵּׁךְ בְּיַיִן וּשְׁחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, וְיֹאמַר שֶׁכָּל מִי שֶׁיּוֹסִיף בָּזֶה, יַרְבֶּה בְּמִצְוֹת הַשִּׂמְחָה, שֶׁהַשִּׂכְרוּת וְהַשְּׂחוֹק הַרְבֵּה וְקַלּוּת הָרֹאשׁ, אֵינָם שִׂמְחָה אֶלָּא הוֹלֵלוּת וְסִכְלוּת, וְלֹא נִצְטַוֵּינוּ עַל הוֹלֵלוּת וְסִכְלוּת, אֶלָּא עַל הַשִּׂמְחָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדַת יוֹצֵר הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב", הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהָעֲבוֹדָה בְּשִׂמְחָה, וְאִי אֶפְשָׁר לַעֲבֹד אֶת ה' לֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂכְרוּת".

וְכָתַב הַטּוּר (סוף סימן תקכט): מִדַּת הַחֲסִידִים אֲשֶׁר הַשֵּׁם לְנֶגְדָּם תָּמִיד וּבְכָל דַּרְכֵיהֶם יְדָעוּהוּ, אָז בְּעֵת שִׂמְחָתָם יוֹתֵר וְיוֹתֵר מְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים לְהַקָּבָ"ה אֲשֶׁר שְׂמָחָם. וְיֹאמַר הָאָדָם בְּלִבּוֹ בְּעֵת שִׂמְחָתוֹ וַהֲנָאָתוֹ, וְאִם כָּךְ הִיא שִׂמְחַת הָעוֹלָם הַזֶּה אֲשֶׁר הִיא הֶבֶל, כִּי יֵשׁ אַחֲרֶיהָ תּוּגָה וְצַעַר, אִם כֵּן מָה תִּהְיֶה שִׂמְחַת הָעוֹלָם הַבָּא הַתְּמִידִית שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ תּוּגָה. וְיִתְפַּלֵּל לְהַקָּבָ"ה שֶׁיִּזְכֶּה לִבּוֹ לְעָבְדוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ בְּלֵב שָׁלֵם, וְשֶׁיְּשַׂמְּחֵנוּ בְּשִׂמְחַת הָעוֹלָם, וְיִזַּכֵּנוּ לִחְיֵי הָעוֹלָם הַבָּא לֵאוֹר בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים. ע"כ.

בְּגִדֵי שַׁבָּת וְחַג

יְמֵי חֹל הַמּוֹעֵד, צָרִיךְ לְכַבְּדָם בִּבְגָדִים נָאִים וּבְמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה מְיֻחָדִים, וְלֹא כְּאוֹתָם הַלּוֹבְשִׁים בִּגְדֵי חֹל בַּמּוֹעֵד, שֶׁבְּוַדַּאי אֵין מִן הָרָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁאֵין זֶה מִכְבּוֹד הַחַג. וּכְבָר אָמְרוּ חֲז"ל (אבות פ"ג מי"א): הַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י, הַמְבַזֶּה, שֶׁנּוֹהֵג בַּמּוֹעֵד מִנְהַג חֹל בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה.

כָּתַב בְּסֵפֶר הַחִנּוּךְ (מצוה תפח): "מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ שֶׁל שִׂמְחַת הֶחָג, לְפִי שֶׁטֶּבַע הָאָדָם לִשְׂמֹחַ לִפְרָקִים, כְּמוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ אֶל הַמָּזוֹן, וְאֶל הַמְּנוּחָה, וְאֶל הַשֵּׁנָה. וְרָצָה הָאֵל לְזַכּוֹתֵנוּ אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ, וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת הַשִּׂמְחָה לִשְׁמוֹ, לְמַעַן נִזְכֶּה לְפָנָיו בְּכָל מַעֲשֵׂינוּ. וְהִנֵּה קָבַע לָנוּ זְמַנִּים בַּשָּׁנָה לַמּוֹעֲדִים, לְזִכֹּר בָּהֶם הַנִּסִּים וְהַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר גָּמָלָנוּ, וְאָז בְּעִתִּים הָהֵם צִוָּנוּ לְכַלְכֵּל הַחֹמֶר בְּדָבָר הַשִּׂמְחָה הַצְּרִיכָה אֵלָיו. וְיִמָּצֵא לָנוּ תְּרוּפָה גְּדוֹלָה, בִּהְיוֹת שֹׂבַע הַשְּׂמָחוֹת לִשְׁמוֹ וּלְזִכְרוֹ, כִּי הַמַּחְשָׁבָה הַזֹּאת תִּהְיֶה לָנוּ גָּדֵר, לְבַל נֵצֵא מִדֶּרֶךְ הַיֹּשֶׁר יוֹתֵר מִדַּאי". ע"כ.

כָּתַב רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִמֵּיץ בְּסֵפֶר הַיְרֵאִים (סימן תכז): כָּל שִׂמְחָה הָרְאוּיָה לָאָדָם לְכָל דָּבָר הַמְּשַׂמְּחוֹ, חַיָּב לַעֲשׂוֹתָהּ בָּרֶגֶל, וְכָל דָּבָר שֶׁבִּלְבּוֹ מוֹצֵא בּוֹ שִׂמְחָה וְקוֹרַת רוּחַ בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה וּבְכָל דָּבָר שֶׁשִּׂמְחָה הִיא לוֹ, חַיָּב לַעֲשׂוֹתוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁחַיָּב לְשַׂמֵּחַ עַצְמוֹ, כָּךְ חַיָּב לְשַׂמֵּחַ אֶת בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ, דִּכְתִיב וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וגו'.

עֲבוֹדַת ה' הָאֲמִתִּית בַּמּוֹעֲדִים

"וְדָבָר יָדוּעַ הוּא, שֶׁהָעֲבוֹדָה הַשְּׁלֵמָה הִיא עֲבוֹדַת הַנֶּפֶשׁ עִם עֲבוֹדַת הַגּוּף. וַעֲבוֹדַת הַגּוּף הִיא לְהִתְעַנֵּג בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה בְּמִצְוֹת הַמּוֹעֲדִים: 'וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם'. וַעֲבוֹדַת הַנֶּפֶשׁ הִיא לְהוֹדוֹת, לְשַׁבֵּחַ וּלְזַכֵּר נִסָּיו וְנִפְלְאוֹתָיו. וּבִשְׁנֵיהֶם יַחַד תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה שְׁלֵמָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (מסכת פסחים סח ע"ב): חַלְּקֵהוּ, חֲצִיוֹ לַה' וַחֲצִיוֹ לָכֶם.

וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה, אֲפִלּוּ הַדְּבָרִים הַגּוּפָנִיִּים, שֶׁהֵם הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה וְהַתַּעֲנוּגִים הָאֲחֵרִים, כֻּלָּם נַעֲשִׂים רוּחָנִיִּים, וְהֵם עֲבוֹדַת ה'. אֲבָל אִם חַס וְשָׁלוֹם אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא מִתְכַּוֵּן לְהַנָּאַת גּוּפוֹ, וְאֵינוֹ עוֹבֵד לַה' יִתְעַלֶּה הָרָאוּיָה, אֵינָם מוֹעֲדִים וּמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ. וְעַל זֶה אָמְרוּ חַז"ל: 'אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדַי' - בְּזְמַן שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים הַמִּצְווֹת וּמְקַדְּשִׁים הַמּוֹעֲדוֹת בַּאֲסֵפַת הָעָם בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת, וּמְהַלְלִים וּמְשַׁבְּחִים לַה' וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, אָז 'אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדַי', וְאִם לָאו - אֵינָם מוֹעֲדַי אֶלָּא מוֹעֲדֵיכֶם. וּכְמוֹ שֶׁהֵשִׁיב רַבִּי עֲקִיבָא לְאוֹתוֹ מִין שֶׁשָּׁאַל אוֹתוֹ, לָמָּה אַתֶּם עוֹשִׂים עַתָּה מוֹעֲדִים, וַהֲלֹא כְּתִיב (ישעיה א יד): חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי, הָיוּ עָלַי לְטֹרַח: אָמַר לוֹ: 'חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם' כְּתִיב. בִּזְמַן שֶׁאַתֶּם מְכַוְּנִים לַהֲנָאַת גּוּפְכֶם בִּלְבַד, הֵם שְׁנוּאִים, אֲבָל אִם אַתֶּם מְכַוְּנִים לַעֲבוֹדָתִי, אֵינָם שְׁנוּאִים וְאֵינָם עָלַי לְטֹרַח, אֶלָּא אֲהוּבִים וַחֲבִיבִים הֵם לְפָנַי". (דרשות רבי יהושע אבן שועיב)

עֲלִיָּה לָרֶגֶל

הֵן אֶמֶת שֶׁעִקַּר מִצְוַת עֲלִיָּה לָרֶגֶל הָיְתָה בִּזְמַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהָיוּ מְבִיאִים קָרְבָּנוֹת כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה, מִכָּל מָקוֹם, גַּם בַּזְּמַן הַזֶּה מִצְוָה לַעֲלוֹת לִירוּשָׁלַיִם וְלִכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי, מִפְּנֵי שֶׁקְּדֻשָּׁתָן קַיֶּמֶת לְעוֹלָם מִפְּנֵי הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א ט ג): "וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים". וְכֵן אָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ (שיר השירים רבה ב): מֵעוֹלָם לֹא זָזָה שְׁכִינָה מִכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (פ"ו מבית הבחירה הט"ז), שֶׁקְּדֻשַּׁת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וִירוּשָׁלַיִם לֹא בְּטֵלָה לְעוֹלָם. וּבְסֵפֶר חֲסִידִים (סימן תרל) מוּבָא, שֶׁרַבֵּנוּ הָאִי גְּאוֹן הָיָה רָגִיל לְעֲלוֹת מִבָּבֶל לִירוּשָׁלַיִם בְּחַג הַסֻּכּוֹת מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה, וְהָיָה מַקִּיף אֶת הַר הַזֵּיתִים בְּיוֹם הוֹשַׁעְנָא רַבָּה שֶׁבַע פְּעָמִים. וּבְשׁוּ"ת הַתַּשְׁבֵּ"ץ (ח"ג סימן רא) כָּתַב: וְהֵעִידוּ מַגִּידֵי אֱמֶת, כִּי עֲדַיִן נִשְׁאָר מֵהַנְּסִים שֶׁהָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁלֹּא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם, כִּי בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם שֶׁצָּרִיכָה לִמְעֹט אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם הַדָּרִים שָׁם, מִתְמַלֵּאת מִפֶּה לְפֶה בְּעֵת הִתְקַבֵּץ עוֹלֵי הָרֶגֶל הַחוֹגְגִים בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת יוֹתֵר מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ, וְכֻלָּם נִכְנָסִים וְיוֹשְׁבִים רְוָחִים, כִּי עֲדַיִן הִיא בְּקֻדָּשָׁתָהּ. (יחו"ד ח"א סי' כה)

אַף עַל פִּי שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה, אִם עָבְרוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם שֶׁלֹּא רָאָה אֶת הַכֹּתֶל, עוֹמֵד וְאוֹמֵר אֶת הַפְּסוּק (ישעיה סד י): "בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ אֲשֶׁר הִלְלוּךָ אֲבוֹתֵינוּ הָיָה לִשְׂרֵפַת אֵשׁ, וְכָל מַחֲמַדֵּינוּ הָיָה לְחָרְבָּה", וְקוֹרֵעַ אֶת בִּגְדּוֹ עַד כְּנֶגֶד לִבּוֹ, מִכָּל מָקוֹם, אִם בָּא בָּחָג, אֵינוֹ קוֹרֵעַ, מִפְּנֵי קְדֻשַּׁת וְשִׂמְחַת הֶחָג. וּבְכָל אֹפֶן, הַגָּר בִּירוּשָׁלַיִם אֵינוֹ צָרִיךְ לִקְרֹעַ, אַף אִם לֹא רָאָה אֶת הַכֹּתֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם. (סימן תקסא. חזו"ע ארבע תעניות תלת)

וְיֵשׁ לְהַזְכִּיר וּלְהַזְהִיר, שֶׁהַכְּנִיסָה לְשֶׁטַח הַר הַבַּיִת כַּיּוֹם אֲסוּרָה בְּהֶחְלֵט, מֵאַחַר וְכֻלָּנוּ טְמֵאֵי מֵתִים, וְהַנִּכְנָס לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ כְּשֶׁהוּא טָמֵא מֵת, חַיָּב כָּרֵת. וּבְעֶזְרַת ה' בְּקָרוֹב, שֶׁיָּבֹא מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, וְנִטָּהֵר כֻּלָּנוּ בְּאֵפֶר פָּרָה אֲדֻמָּה, נִכָּנֵס בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁיֵּרֵד בָּנוּי מִן הַשָּׁמַיִם מְמַעֲשֵׂה יָדָיו שֶׁל הַקָּב"ה. וְעַל כֵּן, לֹא יִתְפַּתֶּה אַחַר אוֹתָם חוֹטְאִים וּמַחֲטִיאִים אֶת הָרַבִּים, שֶׁבָּנוּ כְּנִיסָה מְיֻחֶדֶת לְהַר הַבַּיִת, וַעֲמֵי הָאֲרָצוֹת מִתְפַּתִּים לְהִכָּנֵס לְשָׁם. וַה' הַטּוֹב יְכַפֵּר בְּעַד. (יחו"ד א כה)

וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ

אַף שֶׁבַּאֲרְנוּ שֶׁיֵּשׁ עִנְיָן לַעֲלוֹת לַכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לָתֵת אֶת הַדַּעַת הֵיטֵב הֵיטֵב לְמָה שֶׁמְּצוּי בַּשָּׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת, שֶׁבָּעֲוֹונוֹת הָרַבִּים בִּרְחָבַת הַכֹּתֶל יֶשְׁנָהּ תַּעֲרֻבֶת אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, וּבָאוֹת נָשִׁים רַבּוֹת לְלֹא צְנִיעוּת, וְהַהוֹלֵךְ שָׁם כְּמַעַט וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בְּמַרְאוֹת אֲסוּרוֹת, וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת בַּלַּיְלָה, עֲדַיִן הַמָּקוֹם הוֹמֶה אֲנָשִׁים וְנָשִׁים. עַל כֵּן, שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִזָּהֵר בְּכָל הַדְּבָרִים הַלָּלוּ. וּכְבָר כָּתַב מָרָן

הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תקכט סעיף ד): "חַיָּבִים בֵּית דִּין לְהַעֲמִיד שׁוֹטְרִים בַּחַגִּים, שֶׁיִּהְיוּ מְשׁוֹטְטִים וּמְחַפְּשִׂים בַּגִּנּוֹת וּבַפַּרְדֵּסִים וְעַל הַנְּהָרוֹת, שֶׁלֹּא יִתְקַבְּצוּ שָׁם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, וְיָבֹאוּ לִידֵי עֲבֵרָה, חַס וְשָׁלוֹם. וְכֵן יַזְהִירוּ בְּדָבָר זֶה לְכָל הָעָם, שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים בְּבָתֵּיהֶם בְּשִׂמְחָה, וְלֹא יִמָּשְׁכוּ בְּיַיִן, שֶׁמָּא יָבֹאוּ לִידֵי עֲבֵרָה, אֶלָּא יִהְיוּ כֻּלָּם קְדוֹשִׁים". ע"כ. וְכָתַב הָרַב מִשְׁנָה בְּרוּרָה: "וְדָבָר זֶה יֵשׁ חִיּוּב תָּמִיד לְהַזְהִיר עָלָיו וְלִמְחוֹת בְּמִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ, אֶלָּא שֶׁבַּחַגִּים מָצוּי הַקִּלְקוּל בְּיוֹתֵר. וּבָעֲוֹנוֹת הָרַבִּים נִתְפָּרֵץ קִלְקוּל זֶה בִּזְמַנֵּנוּ בְּאֵיזֶה מְקוֹמוֹת גַּם בִּימוֹת הַחֹל, וְעָוֹן גָּדוֹל הוּא, וּמִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת, בְּוַדַּאי מְחַיָּב לִמְחוֹת". עכ"ד.

טִיּוּלִים

יֶשְׁנָהּ טָעוּת נְפוֹצָה בְּקֶרֶב מִשְׁפָּחוֹת מְסֻיָּמוֹת, שֶׁכְּאִלּוּ יְמֵי חֹל הַמּוֹעֵד נִתְּנוּ רַק בְּשְׁבִיל טִיּוּלִים וּמַסְלוּלִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. וּמִכָּל מָקוֹם, אֵין סָפֵק שֶׁעַל הַהוֹרִים לָתֵת אֶת עֵינֵיהֶם וְלִבָּם עַל יַלְדֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ בְּמַרְאוֹת אֲסוּרוֹת חַס וְשָׁלוֹם, וּכְבָר אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ (משלי כג כו): "תְּנָה בְנִי לִבְּךָ לִי, וְעֵינֶיךָ דְּרָכַי תִּצֹּרְנָה". וְדַי לַמֵּבִין.

יַעֲלֶה וְיָבוֹא

מַזְכִּירִים 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' בְּשַׁחֲרִית, מִנְחָה וְעַרְבִית. וְאִם טָעָה וְלֹא אָמַר - אִם נִזְכַּר כְּשֶׁאָמַר 'בָּרוּךְ אַתָּה ה'' כְּדֵי לוֹמַר 'הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן', יְסַיֵּם 'לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ', וְיַחְזֹר לוֹמַר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא'. אַךְ אִם כְּבָר אָמַר 'הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן', יֹאמַר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' לִפְנֵי 'מוֹדִים'. וְאִם הִתְחִיל אֲפִלּוּ תֵּבָה אַחַת 'מוֹדִים' וְנִזְכַּר, חוֹזֵר לְתִחַלַּת בְּרָכַת 'רְצֵה'. וְהוּא הַדִּין כְּשֶׁנִּזְכַּר בְּהֶמְשֵׁךְ הַתְּפִלָּה קֹדֶם שֶׁבָּא לַעֲקֹר רַגְלָיו, אֲבָל אִם נִזְכַּר כְּשֶׁבָּא לַעֲקֹר רַגְלָיו, חוֹזֵר לְתִחַלַּת הָעֲמִידָה. וְדִין זֶה אֲפִלּוּ בְּתִפִלַּת עַרְבִית. [וְלֹא כְּמוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁבְּעַרְבִית לֹא חוֹזֵר]. (סימן תצ סעיף ב. חזו"ע חנוכה רסה)

לֵיל שַׁבָּת חוֹל הַמּוֹעֵד – שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁטָּעָה בְּלֵיל שַׁבָּת שֶׁל חוֹל הַמּוֹעֵד וְלֹא אָמַר יַעֲלֶה וְיָבוֹא, אֵינוֹ חוֹזֵר, וְיוֹצֵא יְדֵי חוֹבָה בִּבְרָכַת "מֵעִין שֶׁבַּע". וְאַף יָחִיד שֶׁטָּעָה וְהִתְכַּוֵּן לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה מֵהַשְׁלִיחַ צִבּוּר בִּבְרָכַת "מֵעִין שֶׁבַּע", יָצָא. אֲבָל לְכַתְּחִלָּה עַל הַיָּחִיד לַחֲזֹר וּלְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית שׁוּב. (חזו"ע חנוכה רפג)

בִּרְכַּת הַמָּזוֹן – אוֹמֵר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' בִּבְרָכַת הַמָּזוֹן. וְאִם טָעָה וְלֹא אָמַר, אִם נִזְכַּר אַחַר 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם', אוֹמֵר בְּלִי שֵׁם ה' בְּלָשׁוֹן זוֹ: **"בָּרוּךְ אֲשֶׁר נָתַן מוֹעֲדִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה".** וְאִם נִזְכַּר לְאַחַר מִכֵּן, אֵינוֹ חוֹזֵר. (סי' קפח ס"ז)

קְרִיאַת הַתּוֹרָה

אִם טָעוּ בִּימֵי חֹל הַמּוֹעֵד וְקָרְאוּ בַּתּוֹרָה קְרִיאָה שֶׁל יוֹם אַחֵר שֶׁל פֶּסַח, אֵין צָרִיךְ לַחֲזֹר וְלִקְרֹא אֶת הַקְּרִיאָה שֶׁל אוֹתוֹ יוֹם, כִּי אֵין סֵדֶר הַקְּרִיאוֹת מְעַכֵּב. (רמז)

ט"ז בְּנִיסָן

יוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁל חֹל הַמּוֹעֵד [ט"ז בְּנִיסָן], טוֹב לְהוֹסִיף מַאֲכָל מְיֻחָד בַּסְּעוּדָה [לְבַד מִמַּה שֶּׁצָּרִיךְ לִשְׁמֹחַ בִּבְשַׂר בְּהֵמָה וְיַיִן לִכְבוֹד הֶחָג], זֶכֶר לְאֶסְתֵּר שֶׁהִזְמִינָה אֶת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְהָמָן לַמִּשְׁתֶּה בְּיוֹם זֶה, וּבוֹ בַּיּוֹם תָּלוּ אֶת הָמָן עַל הָעֵץ. (השל"ה, מג"א, חק יעקב. רמט)

אֲכִילַת מַצּוֹת בְּמֶשֶׁךְ הֶחָג

אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁנָה קְצָת מִצְוָה בַּאֲכִילַת מַצָּה בְּכָל יְמֵי הֶחָג, מִכָּל מָקוֹם אֵין חִיּוּב מִן הַתּוֹרָה לֶאֱכֹל מַצָּה אֶלָּא בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן בִּלְבַד. וְעַל כֵּן, הָאוֹכֵל מַצָּה בְּשְׁאַר יְמֵי הֶחָג, אֵינוֹ מְבֹרָךְ 'עַל אֲכִילַת מַצָּה' אֶלָּא 'הַמּוֹצִיא'. וְגַם בְּסְעֻדּוֹת שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, שֶׁחַיָּב לֶאֱכֹל בָּהֶם פַּת, מְבָרֵךְ 'הַמּוֹצִיא' בִּלְבַד. (פה. ועיין בילקוט יוסף פסח כרך ג עמוד תקנז ותרווה נחת.)

יֵשׁ לְהָבִין, מַדּוּעַ בְּחַג הַפֶּסַח אָנוּ מְבָרְכִים 'עַל אֲכִילַת מַצָּה' בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן בִּלְבַד, וְאִלּוּ בְּחַג הַסֻּכּוֹת אָנוּ מְבָרְכִים 'לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה' בְּכָל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, וַהֲלֹא כְּשֵׁם שֶׁבְּחַג הַפֶּסַח אֵין חוֹבָה לֶאֱכֹל מַצָּה מֵהַתּוֹרָה לֶאֱכֹל מַצָּה חוּץ מֵהַלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן, כָּךְ גַּם בְּחַג הַסֻּכּוֹת אֵין חוֹבָה לֶאֱכֹל פַּת חוּץ מֵהַלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן? וְיֵשׁ לְיַשֵּׁב, לְפִי שֶׁבְּפֶסַח יָכוֹל אָדָם לְהִתְקַיֵּם בִּשְׁאָר הַיָּמִים בְּלֹא אֲכִילַת מַצָּה וְיִהְיֶה נִזּוֹן בְּפֵרוֹת וְיָרָקוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּסֻּכָּה, שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לְהִתְקַיֵּם בְּלֹא שֵׁנָה שְׁלֹשָׁה יָמִים, וְאִם כֵּן, חַיָּב לִישֹׁן בַּסֻּכָּה, נִמְצָא שֶׁהוּא מַכְרִיחַ לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה לְדוּר בַּסֻּכָּה. (הרז"ה, מהר"ם חלאווה) אֶלָּא שֶׁעַל הַשֵּׁנָה לֹא תִּקְּנוּ חֲכָמִים לְבָרֵךְ 'לִישֹׁן בַּסֻּכָּה', מֻחָשָׁשׁ שֶׁמָּא לֹא יִישַׁן, לָכֵךְ תִּקְּנוּ לְבָרֵךְ עַל הָאֲכִילָה, וּבָזֶה פּוֹטֵר גַּם אֶת הַשֵּׁנָה. (תוספות ברכות יא ע"ב. חוברת חג הסוכות בהלכה ובאגדה)

קַבָּלַת פְּנֵי רַבּוֹ בָּרֶגֶל

מִצְוָה עַל כָּל אָדָם לְקַבֵּל אֶת פְּנֵי רַבּוֹ בֶּחָג, וַאֲפִלּוּ אִם רַבּוֹ גָּר מִחוּץ לָעִיר, יִשְׁתַּדֵּל לִנְסֹעַ אֵלָיו לִרְאוֹתוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם, גַּם בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה, בְּכָל פַּעַם שֶׁאָדָם הוֹלֵךְ לְקַבֵּל אֶת פְּנֵי רַבּוֹ, מְקַיֵּם בָּזֶה מִצְוָה. (מסכת ראש השנה ט"ז ע"ב. ומסכת סוכה י ע"ב, כו ע"א ועוד. הרמב"ם פרק ה מהלכות תלמוד תורה הלכה ז)

כְּבוֹד תּוֹרָה אֲמִתִּי

זְכוּרַנִי לְפָנַי כִּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, הַיְאַךְ הָיוּ נֶאֱסָפִים אֲלָפִים וּרְבָבוֹת בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ "חָזוֹן עוֹבַדְיָה" בִּשְׁכוּנַת קַטָּמוֹן בִּירוּשָׁלַיִם, מִדֵּי שָׁנָה בְּפֶסַח וְסֻכּוֹת, כְּדֵי לְקַבֵּל אֶת פְּנֵי מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל. וְהָיוּ בָּאִים רַבָּנִים גְּדוֹלִים, רַבָּנֵי עָרִים, אֲבוֹת בָּתֵּי דִּין וְאַדְמוֹרֵי"ם גְּדוֹלִים, וּמְבֵינֵיהֶם הָיִינוּ רוֹאִים אֶת מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ רַבִּי יְהוּדָה צַדָּקָה זַצ"ל רֹאשׁ יְשִׁיבַת פּוֹרַת יוֹסֵף, שֶׁאַף שֶׁהָיָה גָּדוֹל בַּגִּיל מִמָּרָן זצ"ל, הָיָה בָּא בְּאַהֲבָה וְחִבָּה וְהַעֲרָצָה גְּדוֹלָה. וְהָיוּ אוֹמְרִים חִדּוּשִׁים וּפִרְפְּרָאוֹת, וְהַדְּבָרִים הָיוּ מְתוּקִים וּשְׁמֵחִים כִּנְתִינָתָם מִסִּינַי.

וּפַעַם כְּשֶׁרַבֵּנוּ יְהוּדָה צַדָּקָה אָמַר אֵיזֶה חִדּוּשׁ לְמָרָן, הִתְפַּעֵל מָרָן מֵהַחִדּוּשׁ וְאָמַר: "הָבִיאוּ לִי מַהֵר עֵט וְדָף, כִּי זֶה דָּבָר הָאָבֵד, שֶׁמָּא אֶשְׁכַּח אוֹתוֹ עַד לְאַחַר הַמּוֹעֵד". וּכְשֶׁסִּפֵּר זֹאת הָרַב צַדָּקָה לְתַלְמִידָיו בִּיְשִׁיבָה, אָמַר לָהֶם: רְאִיתֶם, כָּךְ צָרִיךְ, לִכְתֹּב מִיָּד מָה שֶׁשּׁוֹמְעִים, וּלְאַחַר זְמַן נֶאֱסָפִים חִדּוּשִׁים רַבִּים, וְכָךְ יֵשׁ לָאָדָם מָה לוֹמַר תָּמִיד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יג יא): "קֹבֶץ עַל יָד יִרְבֶּה".

וּפְעָמִים רַבּוֹת לְאַחַר הֶחָג כְּשֶׁחָזְרוּ הַתַּלְמִידִים לַיְשִׁיבָה, הָיָה הָרַב שׁוֹאֲלָם בְּזוֹ הַלָּשׁוֹן: "קִבַּלְתֶּם פְּנֵי רַבְּכֶם בָּרֶגֶל?", וְכַוָּנָתוֹ הָיְתָה עַל מָרָן זצ"ל.

הַבֵּט נָא וּרְאֵה, הֵיאַךְ הֶעָרִיצוּ וְהֶעֱרִיכוּ הַגְּדוֹלִים זֶה לָזֶה, אֵיזוֹ הִתְבַּטְּלוּת וַעֲנָוָה. ה' יְזַכֵּנוּ לִלְמֹד מֵאוֹרְחוֹתֵיהֶם הַנַּעֲלִים וְהַנִּשְׂגָּבִים, וּלְכַבֵּד אֶת כָּל גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל בַּאֲשֶׁר הֵם, וְאֶת כָּל יְהוּדֵי בַּאֲשֶׁר הוּא, אַף אִם אֵינוֹ מִשְׁתַּיֵּךְ לַעֲדָתִי וְלִקְהִלָּתִי.

☜ מְלָאכָה בְּחֹל הַמּוֹעֵד

מַטָּרַת חֹל הַמּוֹעֵד

אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר מָמָל: אִלּוּ הָיָה מִי שֶׁיִּצְטָרֵף עִמִּי, הָיִיתִי מַתִּיר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּמּוֹעֵד, כִּי כָּל מָה שֶׁאָסְרוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, **כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אוֹכְלִים וְשׂוֹתִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה**, אֲבָל הֵם אוֹכְלִים וְשׂוֹתִים וּפוֹחֲזִים. וּמִכָּאן נִרְאֶה, שֶׁאִסּוּר שְׁחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ בַּמּוֹעֵד, חָמוּר יוֹתֵר מֵעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בּוֹ, כֵּיוָן שֶׁכָּל מַטָּרַת הַתּוֹרָה בַּמּוֹעֲדוֹת לְהִדָּבֵק בַּה' יִתְבָּרֵךְ וּבְתוֹרָתוֹ. (חז"ע יו"ט קעב)

דָּבָר הָאָבֵד

אָסוּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּחֹל הַמּוֹעֵד, אֲבָל 'דָּבָר הָאָבֵד' שֶׁאִם לֹא יַעֲשֶׂה אֶת אוֹתָהּ מְלָאכָה, יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְהֶפְסֵד, מֻתָּר, וּכְדִלְהַלָּן. (קעג)

אֹכֶל נֶפֶשׁ

כָּל מְלָאכָה שֶׁהִיא לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ בַּמּוֹעֵד, מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָהּ אֲפִלּוּ עַל יְדֵי אָמָּן, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ בָּהּ טֹרַח גָּדוֹל. וְלָכֵן מֻתָּר לְתַקֵּן בְּחֹל הַמּוֹעֵד מְקָרֵר חַשְׁמַלִּי, כִּירַיִם שֶׁל גַּז, תַּנּוּר אֲפִיָּה, בֶּרֶז מַיִם שֶׁבַּמִּטְבָּח, וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה. וּמֻתָּר לַפּוֹעֵל לְקַבֵּל שְׂכָרוֹ מֵשִׁלְּם עֲבוּר עֲבוֹדָתוֹ זֹאת, אִם אֵין אָמָּנִים שֶׁיֵּעָשׂוּ מְלָאכוֹת אֵלּוּ בְּחִנָּם. (קפו)

לֹא רָצָה לָקַחַת כֶּסֶף

מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה בְּחֹל הַמּוֹעֵד בְּבֵיתוֹ שֶׁל מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זצוק"ל, שֶׁנִּשְׁבַּר צִנּוֹר הַמַּיִם בַּמִּטְבָּח. הָרַבָּנִית מַרְגָּלִית ע"ה הִזְמִינָה פּוֹעֵל יֵרֵא שָׁמַיִם שֶׁהָיָה מֻהַקְּבוּעִים בְּשֵׁעוּרָיו שֶׁל מָרָן, שֶׁיָּבוֹא וְיִתַּקֵּן אֶת הַצִּנּוֹר. בִּגְמַר הָעֲבוֹדָה הִצִּיעָה לוֹ תַּשְׁלוּם הָגוּן, אַךְ הַפּוֹעֵל סֵרֵב לְקַבֵּל אֶת הַכֶּסֶף, חָזְרָה וְהִפְצִירָה בּוֹ שׁוּב, אַךְ הוּא עוֹמֵד בְּשֶׁלּוֹ שֶׁלֹּא לְקַחַת אֶת הַכֶּסֶף. מָרָן שֶׁהָיָה בְּאוֹתוֹ זְמַן שׁוֹהֶה בְּחַדְרוֹ הַסָּמוּךְ, שָׁמַע אֶת הַדּוּ שִׂיחַ שֶׁבֵּינֵיהֶם, וְאָמַר לָרַבָּנִית: "תַּעַזְבִי אוֹתוֹ, הוּא יוֹדֵעַ מָה הוּא עוֹשֶׂה". קָרָא לוֹ מָרָן, וְנָתַן לוֹ בְּמַתָּנָה אֶת סִפְרוֹ יַבִּיעַ אֹמֶר חֵלֶק ו' שֶׁיָּצָא לָאוֹר בְּאוֹתוֹ זְמַן, וְכָתַב לוֹ הַקְדָּשָׁה בְּאַהֲבָתוֹ וְהַעֲרָכָתוֹ אֵלָיו.

כְּבוּשִׁים

אָסוּר לִכְבֹּשׁ חֲמוּצִים, אֲפִלּוּ אִם כֵּן יָכוֹל לֶאֱכֹל מֵהֶם בַּמּוֹעֵד. אֲבָל אִם לֹא יִהְיוּ רְאוּיִים לַאֲכִילָה בַּמּוֹעֵד, אָסוּר. וּמַאֲכָל שֶׁלֹּא יִהְיֶה מָצוּי לְאַחַר הַמּוֹעֵד, מֻתָּר לְקָנוֹתוֹ וּלְכָבְשׁוֹ. וְכֵן אִם יֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁיִּתְלַיַּע אוֹ יִתְקַלְקֵל אִם לֹא יִכְבְּשֶׁנּוּ בַּמּוֹעֵד, מֻתָּר לְכָבְשׁוֹ, שֶׁהֲרֵי זֶה 'דָּבָר הָאָבֵד'. (קפו)

תִּסְפֹּרֶת

אָסוּר לְהִסְתַּפֵּר בַּמּוֹעֵד, וַאֲפִלּוּ הָיָה אָנוּס וְלֹא הִסְפִּיק בְּעֶרֶב הֶחָג, אוֹ שֶׁהוּא אֲבִי הַבֵּן אוֹ מוֹהֵל אוֹ סַנְדָּק, אָסוּר. אֲבָל לְסַדֵּר אֶת הַשָּׂפָם, מֻתָּר לְכָל אָדָם. (קצ)

בֵּית הַסֹּהַר – הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַסֹּהַר בַּמּוֹעֵד, מֻתָּר לוֹ לְהִסְתַּפֵּר, וַאֲפִלּוּ הָיָה יָכוֹל לְהִסְתַּפֵּר בְּעֶרֶב הֶחָג, כֵּיוָן שֶׁאֵין לוֹ מַצַּב רוּחַ לְהִסְתַּפֵּר בְּהְיוֹתוֹ בְּבֵית הַסֹּהַר. (קצב)

קָטָן – מֻתָּר לְסַפֵּר יֶלֶד קָטָן בַּמּוֹעֵד. עַל כֵּן, מֻתָּר לְהַשְׁהוֹת אֶת שִׂמְחַת הַתִּסְפֹּרֶת [חֲלָקָה] בְּמִלּאוֹת לוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים, שֶׁאָז מְחַנְּכִים אוֹתוֹ בְּמִצְוַת פֵּאוֹת הָרֹאשׁ. (קצג)

גִּילּוּחַ הַזָּקָן

גַּם אִם הִתְגַּלַּח בְּעֶרֶב הֶחָג וְרָגִיל לְהִתְגַּלֵּחַ בְּכָל יוֹם, לֹא כְּדַאי שֶׁיִּתְגַּלַּח בַּמּוֹעֵד. כן הורה מרן הראשון לציון זצוק"ל בשיעורו הקבוע במוצאי שבת בלוויין חול המועד פסח ה'תשע"ב. (קצ)

כְּבוּס

אָסוּר לְכַבֵּס בְּגָדִים אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד. וְאוּלָם, מַגְּבוֹת יָדַיִם וְרַחְצָה שֶׁמִּתְלַכְלְכִים תָּמִיד, מֻתָּר לְכַבְּסָם. וְכֵן בִּגְדֵי יְלָדִים קְטַנִּים שֶׁדַּרְכָּם לְהִתְלַכְלֵךְ תָּמִיד בֶּעָפָר, מֻתָּר לְכַבְּסָם. וְאֵין לְצָרֵף עִמָּהֶם בִּגְדֵי גְּדוֹלִים לְמִכּוֹנַת הַכִּבִּיסָה. (קצח)

בִּגְדֵי זֵעָה – גַּרְבַּיִם וּלְבָנִים הַסְּמוּכִים לַבָּשָׂר שֶׁמַּחֲלִיפִים מִדֵּי יוֹם, מִפְּנֵי שֶׁמִּתְלַכְלְכִים תָּמִיד בְּזֵעָה - אִם אֵין לוֹ אֲחֵרִים לְהַחֲלִיף, מֻתָּר לְכַבְּסָם בִּמְכוֹנַת כִּבִּיסָה. (קצח)

פֶּתֶם – בֶּגֶד שֶׁהִתְלַכְלֵךְ בְּכֶתֶם, מֻתָּר לְנַקּוֹתוֹ בְּחֲמֵרֵי נִקּוּי, שֶׁאֵין זֶה בִּכְלָל כִּבּוּס. (ר)

צְחִצּוּחַ נַעֲלַיִם. שְׁטִיפַת רִצְפָּה

מֻתָּר לְצַחְצֵחַ נַעֲלַיִם וְלִשְׁטֹף אֶת הָרִצְפָּה בַּמּוֹעֵד, שֶׁאֵין זֶה בִּכְלַל כִּבּוּס. (קצד, קצה)

צִפָּרְנַיִם

מֻתָּר לִגְזֹז צִפָּרְנַיִם בַּמּוֹעֵד, וּמִנְהַג בְּנֵי אַשְׁכְּנַז לְהַחְמִיר בָּזֶה. (קצד)

תִּקּוּן מִשְׁקָפַיִם

מִשְׁקָפַיִם שֶׁנִּשְׁבְּרוּ בַּמּוֹעֵד, מֻתָּר לְתַקְּנָם אֲפִלּוּ עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה אָמָן. (קצה)

תְּפִירָה. גְּהוּץ. צְלוּם

אִם הַצֹּרֶךְ לִתְפֹּר בִּגְדוֹ בַּמּוֹעֵד, וְאֵינוֹ אָמָן בִּמְלֶאכֶת הַתְּפִירָה, רַשַּׁאי לִתְפֹּר. וּמֻתָּר לְגַהֵץ בְּגָדִים. וְכֵן מֻתָּר לְצַלֵּם בְּמַצְלֵמָה בַּמּוֹעֵד. (קצז. רו)

תִּקּוּן רֶכֶב

אֵין לְתַקֵּן רֶכֶב בְּמַעֲשֶׂה אָמָן, אֲפִלּוּ כְּדֵי לְהַעֲבִיר בּוֹ מַאֲכָלִים, כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לְהַעֲבִיר בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת. אֲבָל תִּקּוּן שֶׁאֵינוֹ מַעֲשֶׂה אָמָן, כְּגוֹן לְהַחֲלִיף גַּלְגַּל, מֻתָּר. (קעה)

צָרְכֵי רַבִּים

מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָם בַּמּוֹעֵד אֲפִלּוּ עַל יְדֵי אָמָן בְּשָׂכָר, כָּל שֶׁהֵם לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד. וְלָכֵן רְכָבִים צִבּוּרִיִּים כְּמוֹנִיּוֹת וְאוֹטוֹבּוּסִים אוֹ מַשָּׂאִיּוֹת הָעוֹמְדוֹת לְשֵׁרוּת הַצִּבּוּר לְהַעֲבִיר מַאֲכָלִים, מֻתָּר לְתַקְּנָם בַּמּוֹעֵד. וְאוּלָם לֹא הִתִּירוּ אֶלָּא צָרְכֵי רַבִּים הַנִּצְרָכִים לְגוּף הָאָדָם, אֲבָל צָרְכֵי מִצְוָה אֲסוּרִים, וְלָכֵן אֵין לִבְנוֹת אוֹ לְסַיֵּד בֵּית הַכְּנֶסֶת בַּמּוֹעֵד, אֲבָל מֻתָּר לְהָכִין סַפְסָלִים כְּדֵי לְיַשֵּׁב בָּהֶם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, שֶׁהֵם בִּכְלַל צָרְכֵי גּוּף הָאָדָם. (קעה)

פּוֹעֵל

פּוֹעֵל שֶׁאִם יִתְחַמֵּק מִלַּעֲבֹד יֵשׁ חֵשֶׁשׁ שֶׁיִּפְטְרוּהוּ, רַשַּׁאי לְהַמְשִׁיךְ לַעֲבֹד, כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל חֻפְשָׁה עַל חֶשְׁבּוֹן חֹפֶשׁ שְׁנָתִי הַמַּגִּיעַ לוֹ, שָׁוְודַּאי נֶחְשָׁב דָּבָר הָאָבֵד. (קפג)

בַּעַל עֵסֶק

הַמַּעֲבִיד פּוֹעֲלִים קְבוּעִים, וְאִם לֹא יַעֲסִיק אוֹתָם יִצְטָרֵךְ לְשַׁלֵּם לָהֶם מַשְׁכֹּרֶת שְׁלֵמָה, רַשַּׁאי לְהַעֲסִיק אוֹתָם. וְיִשְׁתַּדְּלוּ לַעֲבֹד בְּצִנְעָה כְּכָל הָאֶפְשָׁר. (קפב)

חֲנוּיוֹת

בַּעֲלֵי מַכֹּלֶת וּמוֹכְרֵי יְרָקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, רַשָּׁאִים לִפְתֹּחַ אֶת חֲנוּתָם, כֵּיוָן שֶׁיָּדוּעַ שֶׁקּוֹנִים לְצָרְךְ הַמּוֹעֵד, שֶׁהֲרֵי מוּצְרֵי הֶחָלָב וְהַיְרָקוֹת אֵינָם מִתְקַיְּמִים זְמַן רַב. אֲבָל מוֹכְרֵי פֵּרוֹת יְבֵשִׁים, אֹרֶז וְכַדּוֹמֶה שֶׁמִּתְקַיְּמִים זְמַן רַב, יִמְכְּרוּ בְּצִנְעָה, שֶׁאִם הָיְתָה הַחֲנוּת פְּתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, פּוֹתֵחַ דֶּלֶת אַחַת וְנוֹעֵל אַחַת, שֶׁלֹּא יַחְשְׁדוּהוּ שֶׁמּוֹכֵר לַחֹל. וְאוּלָם בְּעֶרֶב שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח, מֻתָּר לִמְכֹּר בְּפַרְהֶסְיָא, מִפְּנֵי כְּבוֹד יוֹם טוֹב. (סימן תקלט סעיפים י, יא. קצ)

גּוֹי

מְלָאכָה שֶׁאָסוּרָה בַּמּוֹעֵד, אָסוּרָה גַּם עַל יְדֵי גּוֹי, אַךְ לְצָרְךְ מִצְוָה, מֻתָּר. (ר)

כְּתִיבָה

כְּתִיבָה רְגִילָה שֶׁלָּנוּ [שֶׁלֹּא מַקְפִּיד שֶׁתִּהְיֶה מְתֻקֶּנֶת וְיָפָה] אוֹ בְּמַחְשֵׁב, מַעֲשֶׂה הֶדְיוֹט הִיא, וּמֻתֶּרֶת לְצָרְךְ הַמּוֹעֵד. וְכֵן מֻתָּר לָתֵת לִילָדִים קְטַנִּים לְצַיֵּר וְלִצְבֹּעַ. (מבקשי תורה תקכו)

מֻתָּר וּמְצֻוֶּה לִכְתֹּב חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה בַּמּוֹעֵד, הֵן בִּכְתָב יָד וְהֵן בְּמַחְשֵׁב. (רד)

בְּשׁוּ"ת מִן הַשָּׁמַיִם (סימן לב) כָּתַב שֶׁהֵשִׁיבוּ לוֹ עַל דִּין זֶה מִן הַשָּׁמַיִם כָּךְ: "אוֹהֵב ה' שְׁעָרִים הַמְּצֻיָּנִים בַּהֲלָכָה, כְּשֶׁמְּחַדְּשִׁים חִדּוּשׁ בַּהֲלָכָה וּמַעֲמִידִים אוֹתָהּ עַל בֵּרוּר, אוֹתָם שְׁעָרִים נֶאֱהָבִים לְפָנַי הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל, יוֹתֵר מִכָּל מִשְׁכְּנוֹת יַעֲקֹב הַמְקֻיָּמִים בָּהֶם שְׁאָר הַמִּצְוֹות. וְכָל מִי שֶׁמְּחַשֵּׁב מַחְשָׁבוֹת וְסוֹבֵר סְבָרוֹת, בַּהֲלָכוֹת הַחֲמוּרוֹת וּבִפְסָקִים הַחֲמוּרִים, נֶאֱהָב וְנֶחְמָד לְפָנַי הַמֶּלֶךְ הָעֶלְיוֹן, וְהַדְּבָרִים וְהַמַּחְשָׁבוֹת הָהֵם, הֵם כְּמַרְגָּלִיּוֹת הַיְקָרוֹת בְּעֵינָיו. וְאִם עַל אֲבֵדַת מָמוֹנוֹ, הַתּוֹר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּמּוֹעֵד, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיֵּשׁ לָחוּס עַל אֲבֵדַת הַמַּרְגָּלִיּוֹת הַיְקָרוֹת הָאֵלּוּ, לְכָתְבָם וּלְחָתְמָם לְמַעַן לֹא יֹאבְדוּ, וְהַכּוֹתֵב וְהַחוֹתֵם יִקַּבֵּל שָׂכָר עֲלֵיהֶם". וְכָתַב הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה (סימן תקמה ס"ק מז): אֵין חִלּוּק בֵּין אִם שָׁמַע אֶת הַחִדּוּשׁ מֵאַחֵר אוֹ שֶׁחִדְּשׁוּ בְּעַצְמוֹ, כִּי מְצוּי שֶׁאָדָם שׂוֹכֵחַ גַּם מָה שֶׁחִידֵּשׁ בְּעַצְמוֹ. וַאֲפִלּוּ בְּלֹא טַעַם שִׂכְחָה, כֵּיוָן שֶׁבְּכָל רֶגַע מַטָּל עַל הָאָדָם לַעֲמֹל בַּתּוֹרָה וּלְחַדֵּשׁ בָּהּ כְּפִי יְכָלְתּוֹ, אֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁיַּמְתִּין עַד אַחַר הַמּוֹעֵד לִכְתֹּב הַחִדּוּשׁ, כִּי בְּאוֹתוֹ זְמַן יִהְיֶה עָלָיו חִיּוּב אַחֵר לְחַדֵּשׁ חִדּוּשִׁים אֲחֵרִים. וְאִם יִתְעַכֵּב בִּכְתִיבַת הַחִדּוּשִׁים, יִצְטָרֵךְ לִלְמֹד שְׁנִית מָה שֶׁלָּמַד כְּבָר, וּלְהַזְכִּיר מָה שֶׁחִדֵּשׁ מִכְּבָר, וְזֶה יְבַטְּלֶנּוּ מִלְּמוּד חִדּוּשִׁים אֲחֵרִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְאֵין לְךָ דָּבָר הָאָבֵד גָּדוֹל מִזֶּה.

שִׁפּוּץ תַּלְמוּד תּוֹרָה

מֻתָּר לְשַׁפֵּץ הַחֲדָרִים וְלַעֲשׂוֹת סַפְסָלִים לַתַּלְמִידִים, שֶׁיִּהְיוּ מוּכָנִים מִיָּד לְאַחַר הֶחָג, וְלֹא יִתְבַּטְּלוּ מִלְּמוּד תּוֹרָה, שֶׁנֶּחְשָׁב כְּמִצְוָה עוֹבֶרֶת. (קעו. מב"ת תעב)

בְּנִיַּת בֵּית הַכְּנֶסֶת

אֵין בּוֹנִים בֵּית הַכְּנֶסֶת בַּמּוֹעֵד. אוּלָם אִם יֶשְׁנָם רְשָׁעִים שֶׁעֵינֵיהֶם צָרָה בַּבְּנִיָּה, מֻתָּר לְהַמְשִׁיךְ לַעֲבֹד בַּמּוֹעֵד, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר הָאָבֵד גָּדוֹל מִזֶּה. (קעה)

לֹא מִשְׁתַּלֵּם לַעֲבֹד בַּמּוֹעֵד

הָיָה זֶה בְּחֹל הַמּוֹעֵד סְכוֹת תשל"א. עֲבַר הַגָּאוֹן רַבִּי מַצְלִיחַ מָזוּז זַצַ"ל בְּרְחוֹבוֹת הָעִיר תּוּנִיס וְרָאָה יְהוּדִי עוֹבֵד בַּחֲנוּתוֹ, בְּמְלֶאכֶת הַצּוֹרְפוּת. אָמַר לוֹ: "שָׁמָא שָׂכַחְתָּ שֶׁאָסוּר לַעֲבֹד בְּחֹל הַמּוֹעֵד?" אָמַר: "יוֹדֵעַ אֲנִי, אֲבָל עֲבוֹדָה זְחוּפָה לִי לַעֲשׂוֹתָהּ". אָמַר לוֹ הָרַב: "אֵין זֶה דָּבָר הָאָבֵד, וְאָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בַּמּוֹעֵד". לֹא צִיֵּת הָאִישׁ, וְהִמְשִׁיךְ בִּמְלַאכְתּוֹ.

כַּעֲבֹר שְׁלֹשָׁה שָׁבוּעוֹת, בְּיוֹם שִׁשִּׁי, הִגִּיעָה אֶל בֵּית הָרַב נַעֲרָה בּוֹכְיָה: אָבִי הַצּוֹרֵף נֶעֱצַר בַּעֲלִילָה שֶׁקָּנָה תַּכְשִׁיטִים גְּנוּבִים. מִיָּד קָם הָרַב וְהָלַךְ לְתַחֲנַת הַמִּשְׁטָרָה, בְּקֹשׁ שֶׁיְּשַׁחְרְרוּ אֶת הָעָצוּר לַשַּׁבָּת, וְחָתַם עַרְבוּת אִישִׁית לְשׁוּבוֹ לַכֶּלֶא בְּיוֹם רִאשׁוֹן. בַּדֶּרֶךְ סִפֵּר הָעָצוּר כִּי מֵחֲמַת הָעִנְיִים הוֹדָה בִּנְכוֹנוּת הָעֲלִילָה, לַמְרוֹת שֶׁהָאֱמֶת הִיא שֶׁלֹּא סָחַר בְּתַכְשִׁיטִים גְּנוּבִים. אַדְרַבָּא, מִמֶּנּוּ נִגְנְבוּ תַּכְשִׁיטִים יְקָרִים. אָמַר לוֹ הָרַב: "אֲסַפֵּר לְךָ סִפּוּר. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהֶחְמִיצוּ לוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת חָבִיּוֹת יַיִן. עָרַךְ חֶשְׁבּוֹן נָפֶשׁ, וְהֵבִין שֶׁקִּפּוּחַ מְעַט אֶת הָאָרִיס שֶׁעָבַד בְּכַרְמוֹ, וְעַל כֵּן אֵרַע לוֹ הֶפְסֵד זֶה. פָּצָה אֶת הָאָרִיס - וּפִתְאוֹם הִתְיַקֵּר מְחִיר הַחֹמֶץ וְנִמְכַּר בִּמְחִיר הַיַּיִן וְכִסָּה אֶת הֶפְסֵדוֹ... כְּדַאי גַּם לְךָ לַעֲרֹךְ חֶשְׁבּוֹן נָפֶשׁ: עֲבַדְתָּ בְּחֹל הַמּוֹעֵד כְּדֵי לְהַרְוִיחַ עוֹד מְעַט מָמוֹן - וּלְבַסּוֹף, רְאֵה מַה הִרְוַחְתָּ"... אָמַר: "טָעִיתִי, רַבִּי, לֹא אוֹסִיף עוֹד לְחַלֵּל אֶת קְדֻשַּׁת הַמּוֹעֵד".

בְּיוֹם רִאשׁוֹן שָׁב הָאִישׁ לַכֶּלֶא. אָמַר לוֹ הַחוֹקֵר: "כְּשֶׁרָאִיתִי שֶׁהָרַב מָזוּז עָרַב לְיָשְׁרְךָ וּמִשְׁתַּדֵּל לְמַעַנְךָ, הֵבַנְתִּי שֶׁאַתָּה אָדָם יָשָׁר. פָּתַחְתִּי בַּחֲקִירָה נִמְרֶצֶת וְגִלִּיתִי שֶׁהַפּוֹעֵל הָעֲרָבִי שֶׁלְּךָ, הוּא שֶׁרָכַשׁ אֶת הַסְּחוֹרָה הַגְּנוּבָה, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהוֹדָה בִּגְנֵבוֹת שֶׁגָּנַב אֶצְלְךָ וְהֶחֱזִירָן!" (מעיין המועד)

❧ שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח ❧

מִצְוַת בְּעוּר מַעֲשְׂרוֹת

מִצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לַשְּׁמִטָּה וּבְשָׁנַת הַשְּׁמִטָּה. וְעַיֵּן פִּרְטֵי הֲהֲלָכוֹת בָּזֶה בְּהַרְחָבָה בְּחוֹבֶרֶת "מִצְוֹת הָאָרֶץ בַּהֲלָכָה וּבְאַגָּדָה".

עֵרוּב תַּבְשִׁילִין

שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח שֶׁחָל בְּיוֹם שִׁשִּׁי, יֵשׁ לִזְכֹּר לְהַנִּיחַ עֵרוּב תַּבְשִׁילִין, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהָכִין וּלְבַשֵּׁל מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת. וְעַיֵּן פִּרְטֵי הֲהֲלָכוֹת בַּחוֹבֶרֶת "חַג הַשָּׁבוּעוֹת בַּהֲלָכָה וּבְאַגָּדָה".

בִּרְכַּת מֵעֵין שֶׁבַע

שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח שֶׁחָל בְּשַׁבָּת, פָּשׁוּט שֶׁאוֹמֵר הַשָּׁלִיחַ צִבּוּר בִּרְכַּת מֵעֵין שֶׁבַע, שֶׁאֵין זֶה 'לֵיל שִׁמּוּרִים' כְּלֵיל הַסֵּדֶר, וְחוֹתֵם 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת' בִּלְבַד. וְאִם טָעָה וְחָתַם "מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים", אֵינוֹ חוֹזֵר. (חזו"ע שבת א שעב)

לְמוּד לֵיל שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח

לְאַחַר סְעוּדַת לֵיל יוֹם טוֹב שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח, מִנְהַג יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים לִלְמֹד אֶת הַתִּקּוּן הַמְסֻדָּר הַמּוּבָא בְּמַחֲזוֹרִים, וְשָׁם הוּבְאוּ פְּסוּקִים מֵהַתַּנַ"ךְ וְקִטְעֵי גְּמָרָא הַמְדַבְּרִים בְּעִנְיַן הַגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה שֶׁנִּזְכֶּה לָהּ בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרַךְ בַּקָּרוֹב. וּמַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁיְּבִיאוּ חָכָם שֶׁיְּדַבֵּר בְּעִנְיַן הַגְּאֻלָּה וְעַל קְרִיעַת יַם סוּף, כַּמּוּבָא

בְּהַרְחָבָה בְּשַׁעַר הָאַגָּדָה בְּטוּב טַעַם. וּמְעַט קֹדֶם חֲצוֹת [24:40 בְּעֵרֶךְ] יִפְתְּחוּ אֶת הַהֵיכָל, וְיִקְרְאוּ בְּסֵפֶר תּוֹרָה מִתְּחִלַּת פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח עַד שִׁירַת הַיָּם, וְיַגִּיעוּ לְשִׁירַת הַיָּם בַּחֲצוֹת בְּדִיּוּק, וְיָשִׁירוּ כֻּלָּם יַחַד אֶת שִׁירַת הַיָּם בְּשִׂמְחָה גְּדוֹלָה מְאֹד. וּסְגֻלָּה בְּדוּקָה וּמְנֻסָּה לְבַקֵּשׁ בְּשָׁעָה זוֹ בַּקָּשָׁה וִישׁוּעָה, וּבְעֶזְרַת ה' יִתְבָּרֵךְ תִּתְמַלֵּא בַּקָּשָׁתוֹ.

❧ מוֹצָאֵי פֶּסַח ❧

קְנִיַּת חָמֵץ

אֵין לִקְנוֹת לְאַחַר הַפֶּסַח מִצָּרְךָ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָמֵץ, אֶלָּא מֵאָדָם יֵרֵא שָׁמַיִם שֶׁמָּכַר אֶת חֲמֵצוֹ לְגוֹי בְּאֶמְצָעוּת הָרַבָּנוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בְּאִסּוּר חָמֵץ שֶׁעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח. אֲבָל אִם אֵינוֹ שׁוֹמֵר מִצְוֹת, יֵשׁ לָחוּשׁ פֶּן לֹא מָכַר אֶת חֲמֵצוֹ לְגוֹי, וַאֲפִלּוּ אִם אוֹמֵר שֶׁמָּכַר, אֵין לִסְמֹךְ עָלָיו, אֶלָּא אִם כֵּן מַרְאֶה תְּעוּדַת מְכִירַת הֶחָמֵץ. (ע)

מִימוּנָה

חָמֵץ שֶׁנִּמְכַּר לְגוֹי בְּאֶמְצָעוּת הָרַבָּנוּת, מֻתָּר לְאָכְלוֹ בְּמוֹצָאֵי פֶּסַח. [שֶׁבִּשְׁטַר מְכִירַת הֶחָמֵץ לַגּוֹי נִכְתָּב בְּמִפֹּרָשׁ שֶׁהַגּוֹי מֵרְשֶׁה לְמוֹכְרֵי הֶחָמֵץ לָקַחַת מִיָּד אַחַר הַפֶּסַח מֵהֶחָמֵץ, וְיִשַּׁלְּמוּ לוֹ אַחַר כָּךְ אֶת מְחִירוֹ. וְאַף בְּשֶׁטָּרוֹת שֶׁלֹּא כּוֹתְבִים כֵּן, מֵאַחַר וְכָתַב מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (חושן משפט סימן שנט ס"א) שֶׁבָּדָבָר שֶׁלֹּא מַקְפִּידִים עָלָיו, אֵין בּוֹ אִסּוּר גֵּזֶל, וּבְוַדַּאי שֶׁהַגּוֹי לֹא מַקְפִּיד שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל יֹאכַל, לָכֵן אֵין בָּזֶה חֲשַׁשׁ גֵּזֶל הַגּוֹי שֶׁאָסוּר מִן הַדִּין. וְעַיֵּן בְּפִסְקֵי תְּשׁוּבוֹת (ח"ה פא) שֶׁרַשַּׁאי מִן הַדִּין לֶאֱכֹל מֵהֶחָמֵץ אַף קֹדֶם שֶׁקָּנוּ אֶת הֶחָמֵץ מֵהַגּוֹי.] וּמֻתָּר לֶאֱפוֹת בְּמוֹצָאֵי פֶּסַח חָמֵץ מְקֻמָּח שֶׁנִּמְכַּר לְגוֹי, וּכְמוֹ שֶׁנָּהֲגוּ רַבִּים לֶאֱכֹל מוּפְלְאָטָה. (שו"ת יחוה דעת חלק ב סימן סד)

בִּרְכַּת הַמָּצָה

בְּמֶשֶׁךְ יְמֵי הַשָּׁנָה, מְנַהֵג בְּנֵי אַשְׁכְּנַז לְבָרֵךְ עַל הַמָּצָה 'הַמּוֹצִיא' וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, וּמְנַהֵג בְּנֵי סְפָרַד לְבָרֵךְ 'מְזוֹנוֹת' וְ'עַל הַמִּחְיָה', וְרַק כְּשֶׁקּוֹבֵעַ סְעוּדָה [וְשָׁאוֹכֵל 216 גְּרָם], נוֹטֵל יָדָיו וּמְבָרֵךְ 'הַמּוֹצִיא' וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן. וְטוֹב שֶׁגַּם בְּנֵי סְפָרַד יֹאכְלוּ אֶת הַמַּצָּה בְּתוֹךְ סְעוּדַת פַּת. וְאָמְנָם בְּמוֹצָאֵי פֶּסַח מָמָשׁ, כֵּיוָן שֶׁעֲדַיִן לֹא מָצוּי לֶחֶם בַּשּׁוּק, גַּם בְּנֵי סְפָרַד יְבָרְכוּ עַל הַמַּצָּה הַמּוֹצִיא וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן. (חזו"ע ברכות סא, סד)

וּבְשׁוּ"ת הֶרְאשׁוֹן לְצִיּוֹן (חלק ב סימן כא) כָּתַב: וְסִפֵּר לָנוּ מָרָן אאמו"ר זְצוּקָ"ל, כִּי רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה מוֹרֵנוּ הָרַב רַבִּי עֻזִּיאֵל זַצ"ל הָיָה נוֹהֵג לְבָרֵךְ עַל הַמַּצָּה 'מְזוֹנוֹת', וְחָכָם אֶחָד הֵעִיר לוֹ שֶׁאֵין שׂוּם סְבָרָא לְבָרֵךְ 'מְזוֹנוֹת', כִּי אֵין הַמַּצָּה נֶאֱכֶלֶת לְקִנּוּחַ כְּמוֹ בְּכָל עוּגָה, וְאַף שֶׁהִיא נִכְסֶסֶת בַּשִּׁנַּיִם, וּמַחֲמַת כֵּן יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבִּרְכָתָהּ מְזוֹנוֹת שֶׁלֹּא בְּפַסַח, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי אוֹכְלִים אוֹתָהּ כְּתַחְלִיף לַלֶּחֶם בַּסְּעוּדָה, וּמִתְלַפֶּתֶת הִיא עִם שְׁאָר מַאֲכָלִים. אוּלָם כְּשֶׁבָּא מָרָן אאמו"ר לְבַקְּרוֹ, הֵשִׂיחַ בְּפָנָיו אֶת צַעֲרוֹ עַל מִנְהָגוֹ לְבָרֵךְ מְזוֹנוֹת, וְאָז הֶרְאָה לוֹ מָרָן שֶׁכֵּן כָּתְבוּ בְּשׁוּ"ת בֵּית דָּוִד וּמָרָן הַחִיד"א וְעוֹד, שֶׁהַמִּנְהָג לְבָרֵךְ עַל הַמַּצָּה מְזוֹנוֹת, וְאָז נָחָה דַּעְתּוֹ שֶׁל הָרַב זַצ"ל.

מוֹצָאֵי פֶּסַח שֶׁחָל בְּשַׁבָּת

כְּשֶׁחָל שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח בְּיוֹם שִׁשִּׁי, אַף שֶׁבְּלֵיל שַׁבָּת כְּבָר הִסְתַּיֵּם חַג הַפֶּסַח, מִכָּל מָקוֹם מֵאַחַר וַעֲדַיִן אֵין לָנוּ לֶחֶם חָמֵץ, אוֹכֵל מַצּוֹת בִּסְעוּדוֹת הַשַּׁבָּת, וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן "הַמּוֹצִיא". וּמֻתָּר לֶאֱכֹל בְּשַׁבָּת זוֹ מֵהֶחָמֵץ שֶׁבְּבֵיתוֹ שֶׁנִּמְכַּר לַגּוֹי. (קכג)

מענייני אבלות בחודש ניסן וחג הפסח

הספד בחודש ניסן

המנהג שלא להספיד בחודש ניסן. ואם הוא תלמיד חכם או איש חשוב שהיה תומך בלומדי תורה, מתר להספידו בעת הלויה או בעת האזכרה במלאת השבעה והשלושים. והוא הדין לנשים חשובות, כמו אשת תלמיד חכם שמתר להספידן. כיון שזה רק מנהג, ואין בזה אסור מן הדין. (חזו"ע אבלות א רצ)

הספד בשלושים יום שקדם הפסח

מי שמת קרובו קדם שלושים יום המסומכים לשלש רגלים [פסח, שבועות, סכות], לא יספידנו בתוך השלושים יום המסומכים לחג, לפי שכבר התמעטה המרירות, ואם יספידנו עתה יתעורר אצלו הצער ביותר, ויבוא להספידו גם בחג עצמו. והרמב"ם כתב, כדי שלא יהיה נעצב ולבו כואב מזכרון הצער, ועליו להסיר דאגה מלבו ולכוון דעתו לשמח בחג.

על כן, אם מת קרובו עד י"ג אדר, לא יספידנו בשבעה או בשלושים, כיון שמזמן ההספד ועד החג, הוא פחות משלושים יום. אבל אם מת בתוך שלושים יום לפסח, דהינו מי"ד אדר והלאה [עד ראש חדש ניסן], מתר להספידו, כיון שבלאו הכי המרירות אצלו גדולה, נמצא שאין ההספד מוסיף כל כך בצערו. [ואדרבה, בהספד זה הוא מביע את צערו ואט אט יפוג צערו ויולך. לא כן, לאחר שעברו שלושים יום שצערו כבר התמעט, אם יספיד עתה, ההספד יעורר בו יותר בכי וצער.]

אחד עשר חדש – מה שיש נוהגים לערך אזכרה בסוף י"א חדש, אין להספיד בתוך שלושים יום לחג. אבל האזכרה שעושים בתשלום השנה - סוף י"ב חדש, מתר להספיד בתוך שלושים יום לחג.

והטעם לזה כתב מרן הבית יוסף: ונראה לי שלא נאמרו דברים אלו אלא למנהגם שהיו מספידים מתיהם באמצע השנה לעורר בכי ומספד ויללה, שאותו עצב וצער אינו נשכח מן הלב עד שלושים יום. אבל מה שנוהגים בזמנינו שבתשלום השנה מספידים, מתר, שאין זה מעורר זכרון המת, אלא אדרבה דעתם להפסיק עתה את אבלותם. ולפי זה, האזכרה וההספד שיש עושים בסוף י"א חדש, אינו בכלל הגזר זה, כיון שממשיכים את ימי האבל עד סוף י"ב חדש. (א רצג, רצו)

קרובי הנפטר – אין האסור להספיד אלא על קרובי המת שחיבים להתאבל עליו, שכיון שלבם מר עליהם, יש לחשש שמא יתעוררו לצער, אבל אדם אחר רשאי להספיד, כיון שאינו מתעורר כל כך לצער. (שו"ת שבות יעקב, חכמת אדם, הגאון יעב"ץ. א רצד)

תלמיד חכם שנפטר יש להתיר אף לקרובים להספיד בשבעה ובשלושים, כי כבוד התורה דוחה את כבוד החג. כן פסקו בשו"ת שבות יעקב ועולת שמואל. ואף שבספר ישועות יעקב החמיר בזה, מכל מקום יש כאן ספק ספיקא, שמא בתלמיד חכם מתר, ושמא כדעת התוספות, הרמב"ן והרשב"א, שכל שמספיד בחנם לא שכר, מתר בכל אדם. (וע' א רצג, רצד)

דברי מוסר והתעוררות

בכל האפנים שאין מספידים בהם, יש לדעת שאם עקר ההספד הוא בדברי שבח

וּתְהִלָּה עַל הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁהָיוּ נִמְצָאוֹת בַּנִּפְטָר, אוֹ בְּשֶׁבַח מַעֲלַת הַקְּדִישִׁים שֶׁמַּעֲלִים אֶת הַנִּפְטָר מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה בְּגַן עֵדֶן, יֵשׁ לְהַזְהִיר לְהַסְפִּיד כָּךְ, כִּי הַזְּדַמְּנוּת נְאוֹתָה הִיא לְהַחְדִּיר בְּלֵב הָאֲבֵלִים יִרְאַת שָׁמַיִם טְהוֹרָה, וּלְהַטּוֹת לְמוּסָר אָזְנָם בִּשְׁמִירַת תּוֹרָה וּמִצְוֹות וּבְחִנּוּךְ בְּנֵיהֶם לַתּוֹרָה. וְהַנִּסָּיוֹן הוֹרֶה שֶׁכַּמָּה פְּעָמִים אַחַר שֶׁהִקְשִׁיבוּ לְדְבָרִים אֵלּוּ, הִתְחַזְּקוּ בַּמִּצְוֹות וְגִדְּלוּ בְּנֵיהֶם לַתּוֹרָה. [וְכָתַב רַבֵּנוּ יְרוּחָם, בֵּית הָאָבֵל נִקְרָא "בֵּי טַעֲמָא", עַל שֵׁם שֶׁדּוֹרְשִׁים שָׁם וְנוֹתְנִים טַעַם עַל מָה שֶׁאֵרַע לָהֶם, כְּדֵי שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, וְהָאָבֵל יָשׁוּב אֶל ה' וִירַחֲמֵהוּ, וְכֵן לְנַחֵם אוֹתוֹ לְדַבֵּר עַל לִבּוֹ]. (א רצ)

דְּרָשַׁת שַׁבָּת הַגָּדוֹל

רַב עִיר אוֹ רַב קְהִלָּה שֶׁרָגִיל לִדְרֹשׁ בְּ"שַׁבָּת הַגָּדוֹל" בְּרֹב עָם, וְאֵרְעוֹ אֵבֶל, יִדְרֹשׁ כְּהֶרְגֵּלוֹ, כִּי רַבִּים צְרִיכִים לוֹ לְלַמְּדָם בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח וְהַנְהָגוֹתָיו. וְעוֹד שֶׁאִם הוּא לֹא יִדְרֹשׁ, חָרֵי זוֹ אֲבֵלוּת בְּמַרְהֶסְיָא [בְּרַבִּים] שֶׁאָסוּרָה בְּשַׁבָּת. וְהוּא הַדִּין לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁרָגִיל לִדְרֹשׁ בָּרַבִּים בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת, וְאֵרְעוֹ אֵבֶל, יִדְרֹשׁ כְּהֶרְגֵּלוֹ, שֶׁלֹּא תְּהֶיֶה אֲבֵלוּת בְּמַרְהֶסְיָא. וְהוּא הַדִּין אִם אֵרַע אֵבֶל בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה, שֶׁרַשַּׁאי לִדְרֹשׁ בְּשַׁבָּת כְּהֶרְגֵּלוֹ, וְלֹא רַק בְּשַׁבָּת הַגָּדוֹל. (ב רכו, רכז)

כָּתַב הַגָּאוֹן רַבִּי חַיִּים מוֹדָעִי שֶׁהָיָה נוֹהֵג בְּכָל שַׁבָּת לְהַקְהִיל קְהִלּוֹת וּלְלַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם, וְאֵרַע לוֹ אֵבֶל, וּבְשַׁבָּת שֶׁבְּשִׁבְעָה לֹא שִׁנָּה מִמִּנְהָגוֹ וְדָרַשׁ בִּבְנֵי הַצִּבּוּר כְּהֶרְגֵּלוֹ. וּבְסֶפֶר טָהֳרַת הַמַּיִם כָּתַב, אוֹדוֹת תַּלְמִיד חָכָם שֶׁהָיָה דּוֹרֵשׁ בָּרַבִּים בְּכָל שַׁבָּת, וְנִפְטְרָה אֲחוֹתוֹ בְּלֵיל שַׁבָּת, וְהִתִּירוּ לוֹ לִדְרֹשׁ בָּרַבִּים בְּשַׁבָּת כְּמִנְהָגוֹ, וְלֹא אָמְרוּ שֶׁיְּמַנֶּה אַחֵר תַּחְתָּיו, מֵאַחַר שֶׁהָעָם הִתְרַגְּלוּ אֵלָיו, וְיֵשׁ צַד שֶׁל בִּטּוּל תּוֹרָה. וְאִם לֹא יָבוֹא לִדְרֹשׁ, חָרֵי זֶה אֲבֵלוּת בְּמַרְהֶסְיָא, וְכֵיוָן שֶׁרַבִּים צְרִיכִים לוֹ, גָּדוֹל זְכוּת הָרַבִּים. וְגַם יֵשׁ פּוֹסְקִים הַמַּתִּירִים לְמוּד תּוֹרָה בְּשַׁבָּת אֲפִלּוּ לְאָבֵל, וְכָל שֶׁכֵּן לְאוֹנֵן.

אוֹנֵן בִּבְדִיקַת חָמֵץ

הָאוֹנֵן [אָדָם שֶׁמֵּת לוֹ אֶחָד מִשִּׁבְעָה קְרוֹבִים, שֶׁהֵם: אָב וְאֵם, אָח וְאָחוֹת, בֵּן וּבַת, בַּעַל עַל אִשְׁתּוֹ וְאִשָּׁה עַל בַּעֲלָהּ, וַעֲדַיִן לֹא נִקְבַּר], כֵּיוָן שֶׁהוּא פָּטוּר מִכָּל הַמִּצְוֹות עַד שֶׁיִּקְבֹּר אֶת מֵתוֹ, לָכֵן לֹא יִבְדֹּק אֶת הֶחָמֵץ בְּבֵיתוֹ בְּלֵיל י"ד בְּנִיסָן, אֶלָּא יְמַנֶּה שָׁלִיחַ מִבְּנֵי בֵּיתוֹ אוֹ אַחֵר שֶׁיִּבְדֹּק, וְהַשָּׁלִיחַ יְבָרֵךְ "עַל בִּעוּר חָמֵץ". וְהָאוֹנֵן רַק יֹאמַר אֶת נֻסַּח הַבִּטּוּל בְּפִיו ["כָּל חֲמִירָא דְּאִיכָּא בִּרְשׁוּתִי וְכוּ'"]. וְאוּלָם, אִם כְּבָר מָסַר אֶת הַמֵּת לְחֶבְרָה קַדִּישָׁא, רַשַּׁאי לִבְדֹּק בְּעַצְמוֹ בִּבְרָכָה. (א קפ)

יְצִיאָה מֵהַשִּׁבְעָה

בְּעֶרֶב חַג הַפֶּסַח [וְלֹא בְּשַׁאַר מוֹעֲדִים], מִנְהָג בְּנֵי אַשְׁכְּנַז לָצֵאת מֵהָאֲבֵלוּת מִזְּמַן חֲצוֹת הַיּוֹם, מֵאַחַר וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם, הָיָה זֶה זְמַן הַקְרָבַת קָרְבַּן הַפֶּסַח, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲלָה קְצָת כְּמוֹ יוֹם טוֹב. וּסְפָרַדִּי הָרוֹצֶה לְהָקֵל בָּזֶה, רַשַּׁאי, וּבִפְרָט שֶׁהַטִּרְחוֹת וְהַהֲכָנוֹת רַבּוֹת עַד מְאֹד. וּכְמוֹ כֵן, רַשַּׁאי לֶאֱפוֹת בְּעַצְמוֹ "מַצּוֹת מִצְוָה".

כְּמוֹ כֵן, מִי שֶׁנִּקְבַּר מֵתוֹ בְּעֶרֶב פֶּסַח לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, לִבְנֵי אַשְׁכְּנַז - מִן הָרָאוּי שֶׁיִּתְחַלֵּץ נְעָלָיו וְיֵשֵׁב זְמַן מָה עַל הָאָרֶץ וְיָקוּם, וְיִנְהַג אֲבֵלוּת בְּצִנְעָה עַד כְּנִיסַת הַחַג. וְאִם רוֹצֶה לְהַחְמִיר וְלִנְהֹג אֲבֵלוּת רְגִילָה עַד כְּנִיסַת הַחַג, רַשַּׁאי. (אבן ישראל פישר, הגרש"ז אוירבך, פסקי תשובות ח"ה רב) וּסְפָרַדִּי הָרוֹצֶה לְהָקֵל כִּבְנֵי אַשְׁכְּנַז, רַשַּׁאי.

כָּתַב מָרָן הַבֵּית יוֹסֵף (סימן שצט אות ג) בְּשֵׁם הַתַּשְׁבֵּ"ץ, פַּעַם אַחַת אֵרַע לְאֶחָד יוֹם שִׁשִּׁי לִימֵי

אֲבָלוֹ בְּעֶרֶב פֶּסַח, וְאָמַר שֶׁכֵּיוָן שֶׁהָיָה זְמַן שְׁחִיטַת הַפֶּסַח, וְאָז בִּימֵיהֶם הָיוּ קוֹרְאִים אֶת הַהַלֵּל וְהָיָה יוֹם טוֹב, אֵין אֲבֵלוּת נוֹהֶגֶת בּוֹ. ע"כ. וְאֵין לְדָבָר זֶה סֶמֶךְ וּרְאָיָה. עכ"ד. וְאָמְנָם הָרַמ"א בְּדַרְכֵי מֹשֶׁה (אות ג, ד) כָּתַב, דַּעַת הָאוֹר זָרוּעַ כְּדַעַת הַמַּשְׁבִּ"ץ שֶׁאֵין אֲבֵלוּת נוֹהֶגֶת בְּעֶרֶב פֶּסַח מִזְּמַן שְׁחִיטַת הַפֶּסַח וּלְמַעְלָה, וְרָאוּי לִסְמֹךְ עָלָיו. ע"כ. וכן פסקו חכמי אשכנז: אליה רבה, פנים מאירות, חכמת אדם, משנה ברורה (סימן תקמח ס"ק לא), משמרת שלום, אבן ישראל פישר (ח"ז סימן כג), קנה בושם (ח"ג סימן לה), שבט הלוי (ח"ו סימן קעג), הגר"ש דבליצקי (קובץ בית אהרון וישראל ק), תשובות והנהגות (ח"ב סימן ריג), חשוקי חמד (פסחים נה ע"ב) ועוד. וכן פסק בכף החיים (סימן תקמח סק"מ).

וְהִנֵּה הָאוֹר זָרוּעַ (הלכות אבלות סימן תלב) הֶאֱרִיךְ בָּזֶה מְאֹד, וְהֵבִיא כַּמָּה רְאָיוֹת לִדְבָרָיו מֵהַגְּמָרָא, וְזֶה תֹּכֶן דְּבָרָיו בְּקִצָּרָה: וּכְבָר עָבְרוּ יָמִים שֶׁרָאִיתִי כָּתוּב בְּשֵׁם גְּאוֹן אֶחָד, וְכִמְדַמֶּה אֲנִי בְּשֵׁם רַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם מְאוֹר הַגּוֹלָה זַצ"ל, שֶׁבְּעֶרֶב פֶּסַח מַתָּר לִרְחֹץ מִשְּׁעַת שְׁחִיטַת הַפֶּסַח, וְדָבָר בָּרוּר לִי שֶׁכְּבָר רָאִיתִי כָּתוּב, אַךְ שָׁכַחְתִּי הָעִנְיָן עַל בּוּרְיוֹ, וְנָתַתִּי לִבִּי עַל הַדָּבָר אֲנִי יִצְחָק בֶּן רַבִּי מֹשֶׁה הַמְחַבֵּר. וְנִרְאֶה בְּעֵינַי הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, שֶׁכְּשֶׁחָל אַפִּלּוּ יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל אֲבֵלוּת בְּעֶרֶב פֶּסַח, שֶׁמַּתָּר לִרְחֹץ מִשָּׁעָה שֶׁהִגִּיעַ זְמַן שְׁחִיטַת הַפֶּסַח. וּרְאָיָה לַדָּבָר מִמַּסֶּכֶת זְבָחִים, וְקַל וְחֹמֶר הוּא וְכוּ'. וְתֵדַע שֶׁמַּשְׁמָע בַּיְרוּשַׁלְמִי, שֶׁאִסּוּר מְלָאכָה בְּעֶרֶב פֶּסַח מֻחָצוֹת הוּא מִן הַתּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁהוּא זְמַן הַקְרָבַת הַפֶּסַח, וְאֵינוֹ בִּדִּין שֶׁתְּהֵא עִסּוּק בְּמְלַאכְתְּךָ וְקָרְבָּנְךָ קָרֵב. וּבָזֶה יִשַּׁב רַבֵּנוּ יִצְחָק בַּר אֲשֶׁר זַצ"ל מָה שֶׁאָמַר (מסכת תענית יב ע"א) רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק, אֲנִי מִבְּנֵי סַנְאֵב בֶּן בִּנְיָמִין, וּפַעַם אַחַת חָל תִּשְׁעָה בְּאָב לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת וְדָחִינוּהוּ לְאַחַר הַשַּׁבָּת וְהִתְעַנִּינוּ וְלֹא הִשְׁלַמְנוּ אֶת הַתַּעֲנִית, מִפְּנֵי שֶׁיּוֹם טוֹב שֶׁלָּנוּ הָיָה מֻחְמָת הַקָּרְבָּן. [פֵּרוּשׁ, בִּזְמַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיוּ אֲבוֹתָיו מְבִיאִים קָרְבַּן עֲצִים בַּעֲשִׂירִי בְּאָב, וּמֻחְמָת כֵּן נִקְבַּע יוֹם זֶה לְיוֹם טוֹב שֶׁלָּהֶם. וְאַף שֶׁעַתָּה חָרַב הַמִּקְדָּשׁ, הַמַּשִׂיכוּ צֶאֱצָאֵיהֶם לִנְהֹג בּוֹ יוֹם טוֹב וְלֹא לְהִתְעַנּוֹת]. לָכֵן גַּם אֲנַחְנוּ בִּזְמַן הַזֶּה אֲסוּרִים בִּמְלָאכָה בְּעֶרֶב פֶּסַח מֻחָצוֹת, כִּי בִּזְמַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה זֶה יוֹם טוֹב שֶׁלָּנוּ מֻחְמַת הַקָּרְבָּן. וּמַעֲתָּה, אִם תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחוּא חָמוּר יוֹתֵר מֵאֲבֵלוּת [שֶׁהֲרֵי לֹא אוֹמְרִים בּוֹ "מִקְּצַת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ", וּבַאֲבֵלוּת כֵּן אוֹמְרִים,] נִדְחֶה מִכֵּיוָן שֶׁפַּעַם הָיָה זֶה זְמַן הַקְרַבַת הַקָּרְבָּן, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֲבֵלוּת שֶׁהִיא קַלָּה, תִּדָּחֶה. וַאֲפִלּוּ הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁל הָאֲבֵלוּת יִדָּחֶה, וְיִתְבַּטְּלוּ מִמֶּנּוּ דִּינֵי שִׁבְעָה מֵשֶׁהִגִּיעַ זְמַן הַקְרַבַת הַקָּרְבָּן. עכ"ד. וְהִנֵּה אֶפְשָׁר שֶׁאִלּוּ מָרָן הַבַּיִת יוֹסֵף הָיָה רוֹאֶה אֶת רְאָיוֹת הָאוֹר זָרוּעַ, הָיָה מַסְכִּים, וְלֹא הָיָה כּוֹתֵב שֶׁאֵין סֶמֶךְ וּרְאָיָה לְדָעָה זוֹ. (עיין ג קיב) וּבְצֵרוּף דַּעַת רַבִּים הָאוֹמְרִים שֶׁהֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּקֵּל בְּאָבֵל אַפִּלּוּ נֶגֶד מָרָן הַשָּׁלְחָן עָרוּךְ. וְגַם יֵשׁ לְצָרֵף אֶת דַּעַת אֶחָד הָרִאשׁוֹנִים רַבֵּנוּ שְׁמוּאֵל, שֶׁמַּקֵּל בָּזֶה בְּכָל עֶרֶב יוֹם טוֹב, וְכֵן עָשָׂה מַעֲשֶׂה וְעָמַד מֵאֲבֵלוּתוֹ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב מִבְּעוֹד יוֹם וְהָלַךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת. וְנָתַן טַעַם לִדְבָרָיו מִפִּי הַגָּאוֹן אָבִיו רַבֵּנוּ יִצְחָק הַלֵּוִי, שֶׁיּוֹם טוֹב חָמוּר יוֹתֵר שֶׁמַּפְסִיק וּמְבַטֵּל תּוֹרַת שִׁבְעָה וּשְׁלוֹשִׁים, וְלָכֵן גַּם עֶרֶב יוֹם טוֹב מְבַטֵּל הַשִּׁבְעָה וְעוֹמֵד מִבְּעוֹד יוֹם, וְרָשַׁ"י הוֹדָה לִדְבָרָיו. והביאוהו במחזור ויטרי, הרמב"ן, הראב"ן, ראבי"ה, מהר"ם. (תשב"ץ קטן סימן תל ובהערות שם)

תִּסְפֹּרֶת בְּעֶרֶב חַג לְאָבֵל עַל שְׁאָר קְרוֹבִים

מִי שֶׁשִּׁים אֶת הַשִּׁבְעָה [שְׁאָר קְרוֹבִים חוּץ מֵאָב וְאֵם] קֹדֶם הַחַג, הַחַג מְבַטֵּל מִמֶּנּוּ אֶת דִּינֵי הַשְּׁלוֹשִׁים, וּמַתָּר לוֹ בְּעֶרֶב הַחַג לְהִסְתַּפֵּר. וַאֲפִלּוּ אִם הַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הָיָה בְּעֶרֶב הַחַג, יִסְתַּפֵּר. וְהַטַּעַם לָזֶה, מִכֵּיוָן שֶׁבַּאֲבֵלוּת מִקְּצַת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ, נִמְצָא שֶׁיְּמֵי הַשִּׁבְעָה הִסְתַּיְּמוּ בְּעֶרֶב הַחַג בַּבֹּקֶר, וְהִתְחִילוּ דִּינֵי הַשְּׁלוֹשִׁים שֶׁעַתָּה הוּא מַתָּר בְּרַחְיָצָה וְאָסוּר בְּתִסְפֹּרֶת וּגְזִיזַת צִפָּרְנַיִם, וְכֵיוָן שֶׁהַחַג מְבַטֵּל אֶת דִּינֵי הַשְּׁלוֹשִׁים, הֲרֵי שֶׁמַּתָּר לוֹ עַתָּה לְהִסְתַּפֵּר וְלִגְזֹז צִפָּרְנָיו לִכְבוֹד הַחַג, וּבָטְלוּ מִמֶּנּוּ שְׁאָר דִּינֵי הָאֲבֵלוּת לְגַמְרֵי, כְּהִשְׁתַּתְּפוּת בְּשִׂמָּחוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. (ג קיז)

לְמָשָׁל: אִם נִקְבַּר הַמֵּת בְּח' בְּנִיסָן, מֵאַחַר וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי נִגְמָר בְּעֶרֶב חַג הַפֶּסַח י"ד בְּנִיסָן, מֻתָּר לַקְּרוֹבִים [הנ"ל] לְהִסְתַּפֵּר, כִּי חַג הַפֶּסַח מוֹצִיאָם מִדִּינֵי הַשְּׁלוֹשִׁים.

גִּלּוּחַ זָקָן בְּעֶרֶב הַחַג עַל אָב וְאֵם

אָבֵל עַל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, שֶׁהִגִּיעַ הַחַג בְּתוֹךְ הַשְּׁלוֹשִׁים, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהִסְתַּפֵּר, בֵּין שְׁעַר הָרֹאשׁ וּבֵין שְׁעַר הַזָּקָן. אוּלָם אִם יֵשׁ לוֹ צֹרֶךְ גָּדוֹל לְגַלֵּחַ אֶת זְקָנוֹ, וּכְגוֹן

שֶׁהוּא אִישׁ חָשׁוּב וְנִכְבָּד וּמִתְבַּיֵּשׁ לָלֶכֶת כָּךְ בִּפְנֵי בְּנֵי אָדָם, יֵשׁ לְהָקֵל לוֹ בְּגִלּוּחַ הַזָּקָן בִּלְבַד בְּעֶרֶב הָרֶגֶל. (קו, קי)

לִכְאוֹרָה הָיָה נִרְאֶה לְצַדֵּד לְהָקֵל בַּזְּמַן הַזֶּה בְּגִלּוּחַ הַזָּקָן בְּתוֹךְ הַשְּׁלוֹשִׁים, מִשּׁוּם שֶׁמִּיָּד אַחַר שָׁבוּעַ אֶחָד מִתְנַוְּלִים וּמִצְטַעֲרִים מְאֹד, כַּנּוֹדָע. וְכָתְבוּ הַנּוֹדָע בִּיהוּדָה וְהַמַּהֲרַ"ם שִׁיק, בִּמְדִינוֹת שֶׁמְּגַלְּחִים זְקָנָם, תֵּכֶף בִּשְׁנַיִם וּשְׁלוֹשָׁה שָׁבוּעוֹת נִמְאָסִים מְאֹד, וְהַשְּׂעָרוֹת הַקְּצָרִים הַצּוֹמְחִים בִּזְקָנָם, דּוֹמִים כְּקוֹצִים בְּעֵינֵיהֶם וּבְעֵינֵי כָּל רוֹאֵיהֶם וּמִתְנַוֵּל בְּעֵינֵיהֶם. וּבְנַחַל אֶשְׁכּוֹל כָּתַב, שֶׁבִּזְמַנֵּינוּ הַגְּעָרָה בְּזָקָן בִּשְׁמוֹנָה יָמִים. וּלְפִי זֶה אֶפְשָׁר שֶׁמּוֹעִילָה גְּעָרָה אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ שְׁלוֹשִׁים. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין לְהַתִּיר אֶלָּא בְּעֶרֶב הָרֶגֶל. וְאַל תֹּאמַר שֶׁאֵין בְּכֹחֵנוּ לְבַטֵּל תַּקָּנָתָם שֶׁלֹּא לְהִתְגַּלַּח בְּתוֹךְ שְׁלוֹשִׁים, כִּי בֶּאֱמֶת בִּזְמַן רַבּוֹתֵינוּ בַּעֲלֵי הַתַּלְמוּד וְהַפּוֹסְקִים לֹא הָיוּ נוֹהֲגִים בִּכְלָל לְגַלֵּחַ זְקָנָם, וְכֵיוָן שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בַּזְּמַן הַזֶּה לְגַלֵּחַ הַזָּקָן, אֵין זֶה בִּכְלָל גְּזֵרָתָם. וְכֵן הִתִּיר בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה. וְעַל כָּל פָּנִים יֵשׁ כָּאן סָפֵק סְפֵיקָא, שֶׁמָּא גְּעָרָה בְּגִלּוּחַ הַזָּקָן מוֹעִילָה בְּתוֹךְ שְׁלוֹשִׁים, וְשֶׁמָּא הֲלָכָה כְּרַב הַאי גָּאוֹן, וְהַגְּאוֹנִים וְרַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל וְשִׁבּוֹלֵי הַלֶּקֶט, שֶׁהָרֶגֶל מְבַטֵּל שְׁלוֹשִׁים עַל אָב וָאֵם אֲפִלּוּ בְּלִי גְּעָרָה וְכִשְׁאָר קְרוֹבִים. וְעַל כֵּן, אִם הַנִּוּוּל בַּזָּקָן גּוֹרֵם לוֹ עֶלְבּוֹן גָּדוֹל, הֲרֵי זֶה צֹרֶךְ גָּדוֹל וְאֶפְשָׁר לְהָקֵל. וְכָתַב בְּשַׁעֲרֵי דֵּעָה, אֵין לְהַרְעִישׁ הַרְבֵּה עַל מִי שֶׁמּוֹרֶה לְהַתִּיר בִּמְקוֹם צַעַר רַב וּשְׁעַת הַדְּחָק, כִּי לֹא נִמְצְאָה סְתִירָה לְזֶה מֵהַפּוֹסְקִים הָרִאשׁוֹנִים וְלֹא מֵהַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ. וְהַתּוֹסָפוֹת כָּתְבוּ שֶׁאִם מִתְבַּיֵּשׁ לָלֶכֶת כֵּן בִּפְנֵי בְּנֵי אָדָם, אֵין לְךָ צַעַר גָּדוֹל מִזֶּה. וְהַכֹּל לְפִי הַמָּקוֹם וְהַזְּמַן.

יוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים בְּחֹל הַמּוֹעֵד

אִם הִגִּיעַ יוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים שֶׁעַל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ בְּחֹל הַמּוֹעֵד, מֻתָּר לוֹ לְהִסְתַּפֵּר לְאַחַר שֶׁיִּגְעֲרוּ בּוֹ שֶׁיֵּלֵךְ לְהִסְתַּפֵּר. וְאַדְרַבָּה מִצְוָה הוּא עוֹשֶׂה, כִּי זֶהוּ כְּבוֹד הַמּוֹעֵד לְהֵרָאוֹת בּוֹ טוֹב כַּנָּאֶה וְכַיָּאֶה. (ג קד, קי) וְרַשַּׁאי לוֹמַר לְאַחֵר שֶׁיִּגְעַר בּוֹ כְּדֵי שֶׁיִּסְתַּפֵּר. כן פסקו: מרן החיד"א, הלק"ט, עקרי הד"ט, אליה רבה, עדות ביהוסף, שערי ישועה, זרע אמת, יבא הלוי, בית דוד, בית אהרן, חכמה ומוסר, דברי אמת, מהר"א טולידו, מהר"י פאסי, משנת רבי אליעזר, חסד לאברהם, באר המים ועוד. (קצג)

וְכָתַב הַגָּאוֹן הַחִידָ"א, וּמָה שֶׁכָּתַב הַשְּׁבִיתַת יוֹם טוֹב שֶׁשָּׁמַע שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נָהֲגוּ לְהַחְמִיר, מִי יַאֲמִין לִשְׁמוּעָתוֹ, כִּי בֶּאֱמֶת אֵין מִנְהָג כָּזֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּמֻתָּר לְגַלֵּחַ עַל יְדֵי גְּעָרָה בְּחֹל הַמּוֹעֵד, וְלִכְבוֹד יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן, וּמִצְוָה הוּא עוֹשֶׂה. וּבְשׁוּ"ת יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה כָּתַב, וְגַם אֲנִי עָשִׂיתִי מַעֲשֵׂה בְּעַצְמִי שֶׁנִּפְטַר מָר אָבִי בְּיוֹם ט"ו אֲדָר, וְהִסְתַּפַּרְתִּי בְּחֹל הַמּוֹעֵד פֶּסַח. וְכָתַב הַגָּאוֹן חֵשֶׁק שְׁלֹמֹה שֶׁכֵּן עָשָׂה מַעֲשֵׂה רַב בְּחֹל הַמּוֹעֵד סֻכּוֹת. וְהוֹסִיף: וְלֹא מָצָאתִי יָדַי וְרַגְלַי בְּמָה שֶׁכָּתַב שִׁיּוּרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה לֶאֱסֹר. וּמָה יַעֲנֶה עַל רְאָיָה זוֹ, מִמָּה שֶׁפָּסַק מָרָן (סימן תקלא ס"ד), שֶׁהַמְּנֻדֶּה שֶׁהִתִּירוּ לוֹ נִדּוּיוֹ בְּחֹל הַמּוֹעֵד, מֻתָּר לוֹ לְהִסְתַּפֵּר בַּמּוֹעֵד, וְהֲרֵי הַמְּנֻדֶּה נִכְנָס בְּאִסּוּר גִּלּוּחַ בַּמּוֹעֵד, וְעִם כָּל זֶה הִתִּירוּ לוֹ לְהִסְתַּפֵּר בַּמּוֹעֵד. וּבִפְרָט שֶׁמָּצָאנוּ לְאֶחָד מֵהָרִאשׁוֹנִים תַּלְמִיד רַבֵּנוּ יְחִיאֵל מִפָּרִישׁ, שֶׁכָּתַב: וְנִרְאֶה לִי שֶׁאִם כַּלּוּ לוֹ שְׁלוֹשִׁים יוֹם בַּמּוֹעֵד, וְגָעֲרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו, מֻתָּר לוֹ לְגַלֵּחַ בַּמּוֹעֵד. וְאִלּוּ רָאוּהוּ הָאוֹסְרִים, בְּוַדַּאי שֶׁהָיוּ חוֹזְרִים בָּהֶם.

אָבֵל עַל אָבִיו וְאִמּוֹ, שֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים קֹדֶם הַחַג, אַךְ לֹא גָּעֲרוּ בּוֹ שֶׁיִּסְתַּפֵּר אֶלָּא בְּחֹל הַמּוֹעֵד, יָכוֹל לְהִסְתַּפֵּר בַּמּוֹעֵד, כֵּיוָן שֶׁלֹּא יָכַל לְהִסְתַּפֵּר קֹדֶם לָכֵן. (ג קיב)

זְמַן הָאַזְכָּרָה לַשִּׁבְעָה וְלַשְּׁלוֹשִׁים בַּמּוֹעֵד

מִי שֶׁמֵּת קְרוֹבוֹ לִפְנֵי הַחַג, אַף שֶׁהַחַג מַפְסִיק אֶת הַשִּׁבְעָה אוֹ הַשְּׁלוֹשִׁים [בִּשְׁאָר קְרוֹבִים חוּץ מֵאָב וָאֵם], מִכָּל מָקוֹם אֶת הָאַזְכָּרָה [הַלִּמּוּד, הַדְּרָשׁוֹת וְהַסְּעוּדָה] יַעַרְכוּ בְּלֵיל הַשִּׁבְעָה אוֹ הַשְּׁלוֹשִׁים מַמָּשׁ, אַף שֶׁהוּא חֹל הַמּוֹעֵד. (ג קלו)

לְמָשָׁל: מִי שֶׁנִּקְבַּר בְּי"א בְּנִיסָן, אַף שֶׁהָאֲבֵלִים קָמִים מֵהַשִּׁבְעָה בְּעֶרֶב הַחַג, בְּכָל זֹאת יַעַרְכוּ אֶת אַזְכָּרַת הַשִּׁבְעָה בְּחֹל הַמּוֹעֵד לֵיל י"ז בְּנִיסָן שֶׁהוּא לֵיל הַשִּׁבְעָה מַמָּשׁ. וְלֹא כְּאוֹתָם הַמַּקְדִּימִים לְעֶרֶב פֶּסַח לֵיל י"ד בְּנִיסָן - לֵיל בְּדִיקַת חָמֵץ.

כְּמוֹ כֵן: מִי שֶׁנִּקְבַּר בט״ז בַּאֲדָר, אַף שֶׁהַקְּרוֹבִים [חוץ מֵהַבָּנִים וְהַבָּנוֹת] יוֹצְאִים מִדִּינֵי הַשְּׁלוֹשִׁים בְּעֶרֶב הַחַג וּמֻתָּרִים בְּתִסְפֹּרֶת, בְּכָל זֹאת יַעֲרְכוּ אֶת אַזְכָּרַת הַשְּׁלוֹשִׁים בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח - חֹל הַמּוֹעֵד - לֵיל ט״ז בְּנִיסָן, שֶׁהוּא לֵיל הַשְּׁלוֹשִׁים מַמָּשׁ אוֹ לְמָחֳרָת בַּיּוֹם עַצְמוֹ, וְלֹא כְּאוֹתָם הַמַּקְדִּימִים לְעֶרֶב פֶּסַח לֵיל י״ד בְּנִיסָן.

וְיֵשׁ לְיַדֵּעַ אֶת הַצִּבּוּר בְּכָל זֶה, כִּי רַבִּים לֹא יָחְכְּמוּ, וְכָל מַחְשַׁבְתָּם הֵיאַךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הָאַזְכָּרָה בִּזְמַן הֶכְי נֹחַ לְחַבְרֵיהֶם וּמַכָּרֵיהֶם לָבוֹא בְּקַלּוּת, וְאִם יִפֹּל לֵיל הַשְּׁבִעָה בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אוֹ מוֹצָאֵי חַג וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, יַקְדִּימוּ אֶת הָאַזְכָּרָה כַּמָּה יָמִים קֹדֶם, וְלֹא יוֹדְעִים שֶׁלְּנֶגֶד עֵינֵיהֶם צְרִיכָה לִהְיוֹת טוֹבַת הַמָּנוֹחַ וְעִלּוּי נִשְׁמָתוֹ.

כָּתַב בְּשׁוּ״ת נַחֲלַת שִׁבְעָה, מָה שֶּׁהַחַג מְבַטֵּל אֶת הָאֲבֵלוּת שֶׁל הַשִּׁבְעָה וְהַשְּׁלוֹשִׁים, מְשׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר ״וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ״, וְזֶהוּ דָּבָר הַנּוֹגֵעַ לִכְבוֹד הַחַיִּים וְשִׂמְחָתָם בַּחַג, מָה שֶּׁאֵין כֵּן בְּדָבָר הַנּוֹגֵעַ לִכְבוֹד הַמֵּת וְעִלּוּי נִשְׁמָתוֹ לֹא שַׁיָּךְ בְּטוּל, שֶׁעֲדַיִן הוּא בַּשִּׁבְעָה וּבַשְּׁלוֹשִׁים וְזָקוּק לְכַפָּרָה הַזּוֹ בְּיוֹתֵר וְאֵין לְגָזְלוֹ. וְכָתַב בְּשׁוּ״ת רַב פְּעָלִים: צָרִיךְ לְמַתֵּק הַדִּינִים אֲשֶׁר שָׁם כְּדֵי לַעֲזֹר לִנְשָׁמָה, וְעַל יְדֵי שֶׁהַקְּרוֹבִים סוֹבְלִים הַצַּעַר שֶׁל הָאֲבֵלוּת בְּאֵלּוּ הַשְּׁלוֹשִׁים יוֹם בְּתִסְפֹּרֶת וְכוּ׳ וּבְתוֹסֶפֶת הַקְּדִישִׁים וְלִמּוּד תּוֹרָה שֶׁעוֹשִׂים לְעִלּוּי נִשְׁמַת הַנִּפְטָר מְמַתְּקִים אֶת הַדִּינִים, וְלָכֵן צָרִיךְ לְסַגֵּל תּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּיוֹתֵר בְּמֶשֶׁךְ שְׁלוֹשִׁים יוֹם אֵלּוּ. וּבְסִיּוּם הַשְּׁלוֹשִׁים יֵשׁ לְהַרְבּוֹת יוֹתֵר בְּתוֹרָה וּמִצְוֹות לְסַיֵּעַ לִנְשָׁמַת הַנִּפְטָר, כִּי הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַחִתּוּם. וכן כתבו הט״ז, מהר״ר אהרן שמעון שפירא, הש״ך, ועוד רבים. (ג קלו)

הֲקָמַת מַצֵּבָה בַּמּוֹעֵד

מִצְוָה לְהָקִים אֶת הַמַּצֵּבָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מֵהַקְּבוּרָה, אַף שֶׁהוּא חֹל הַמּוֹעֵד. (א תנב, תנג)

יֵשׁ לָדַעַת, כִּי מִצְוָה לְהָקִים אֶת הַמַּצֵּבָה מִיָּד בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי וְלֹא כְּאוֹתָם הַמְּקִימִים אֶת הַמַּצֵּבָה רַק בְּיוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים. כִּי בְּמַצֵּבָה יֵשׁ מְנוּחָה גְּדוֹלָה לַנִּפְטָר וְתִקּוּן גָּדוֹל לְעִלּוּי נִשְׁמָתוֹ. וְכֵן מְבֹאָר בְּרֹא״ש שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים מַצֵּבָה בַּשִּׁבְעָה. וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּרַבֵּנוּ הָאֵרַ״י שֶׁיִּבְנוּ אֶת הַמַּצֵּבָה בַּשִּׁבְעָה, כִּי בַּסִּיּוּם הַשִּׁבְעָה נִפְרָדִים כָּל הָאוֹרוֹת הַמַּקִּיפִים אֶת הַנֶּפֶשׁ מֵהַבַּיִת וְחוֹנִים עַל צִיּוֹן הַקֶּבֶר, וּבְנִין צִיּוֹן הַמַּצֵּבָה הוּא כְּעֵין כִּסֵּא וּמוֹשָׁב לְשָׁרוֹת עָלָיו אוֹתָם הָאוֹרוֹת. וְכֵן צִוָּה הַגָּאוֹן הַחָתָם סוֹפֵר לְהַעֲמִיד מַצֵּבָה לְרַעְיָתוֹ הָרַבָּנִית מִיָּד בְּתֹם הַשִּׁבְעָה. וְכֵן עָשָׂה לְגָאוֹן רַבִּי חַיִּים מִצאנְז, וְכֵן עָשָׂה הַגָּאוֹן בַּעַל דַּרְכֵי תְּשׁוּבָה לְאָבִיו הַגָּאוֹן זצ״ל. וְכָתַב בְּשׁוּ״ת מִנַּחַת יִצְחָק מַעֲשֶׂה רַב מִגְּדוֹל הַהוֹרָאָה הַגָּאוֹן הַגָּדוֹל מֹהַרְשָׁ״ם שֶׁהֶעֱמִיד מַצֵּבָה לְאִשְׁתּוֹ בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי לְפְטִירָתָהּ. וְכָתַב בְּפֶשֶׁר הַחַיִּים שֶׁכֵּן מִנְהָג יְרוּשָׁלַיִם. וְכֵן כָּתְבוּ פֶּלֶא יוֹעֵץ, מִנַּחַת אֶלְעָזָר וְקַנְטְרֵס הַיְחִיאֵלִי. וְכָתַב בְּשׁוּ״ת יֶרֶךְ יַעֲקֹב, מִכֵּיוָן שֶׁמְּבֹאָר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ וְהָאֲחֵרוֹנִים, שֶׁהַמַּצֵּבָה שֶׁעוֹשִׂים עַל קֶבֶר הַמֵּת הִיא מְנוּחָה גְּדוֹלָה לַנִּפְטָר, וְיֵשׁ בָּהּ תִּקּוּן גָּדוֹל לְעִלּוּי נִשְׁמָתוֹ, לָכֵן מִנְהָג יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים לְמַהֵר לְהָקִימָהּ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, אַחַר שֶׁעָמְדוּ מְנַחֲמִים. וְלֹא דְּבַר רֵיק הוּא, שֶׁאִם אֵינָם נְבִיאִים בְּנֵי נְבִיאִים הֵם, וְכֵיוָן שֶׁמַּעֲלָתָהּ גְּדוֹלָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי דַּוְקָא, לָכֵן יֵשׁ לְהַזְהִיר בַּפְּשִׁיטוּת לַעֲשׂוֹתָהּ בְּחֹל הַמּוֹעֵד חִישׁ מַהֵר, שֶׁאֵין לָךְ צָרָךְ מִצְוָה גְּדוֹל כָּזֶה, וְהוֹאִיל וְהַדָּבָר הֶכְרֵחִי מְאֹד, יֵעָשׂוּהָ בַּחוֹל הַמּוֹעֵד בְּלִי שׁוּם פְּקָפּוּק. (שו״ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן לג אות ז)

עֲלִיָּה לַקֶּבֶר

אַף שֶׁהַמִּנְהָג לַעֲלוֹת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים לַקֶּבֶר, מִכָּל מָקוֹם בַּחוֹל הַמּוֹעֵד לֹא יַעֲלוּ. כִּי כַּאֲשֶׁר רוֹאִים אֶת קִבְרוֹ שֶׁל הַנִּפְטָר, מִתְעוֹרְרִים לִבְכּוֹת עָלָיו וּלְהַסְפִּידוֹ, וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה בַּמּוֹעֵד. [אָבֵל אֶת הַמַּצֵּבָה יַעֲשׂוּ אפילו בַּחוֹל הַמּוֹעֵד, כַּנַּ״ל. וְלֹא יִוָּתְרוּ עַל זֶה]. (ג קמ)

☜ אֲבֵלוּת בַּחוֹל הַמּוֹעֵד

קְרִיעָה

מִי שֶׁנִּפְטַר בַּחוֹל הַמּוֹעֵד, הֲאִם קוֹרְעִים עָלָיו אוֹ לֹא? **תְּשׁוּבָה: עַל אָב אוֹ אִם –** קוֹרֵעַ, וּלְאַחַר מִכֵּן יַחֲלִיף אֶת הַחֻלְצָה מִפְּנֵי כְּבוֹד הַחַג, שֶׁאֵין נוֹהֲגִים בּוֹ אֲבֵלוּת בְּפַרְהֶסְיָא [בְּרַבִּים]. **עַל שְׁאָר קְרוֹבִים –** לִבְנֵי סְפָרַד: קוֹרֵעַ, כְּדַעַת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ. וְלִבְנֵי אַשְׁכְּנַז: לֹא קוֹרֵעַ אֶלָּא בְּמוֹצָאֵי הַחַג, כְּדַעַת הָרַמָ"א. וּמִנְהָג יְרוּשָׁלַיִם בְּלִבַּד, שֶׁאַף בְּנֵי סְפָרַד לֹא קוֹרְעִים אֶלָּא בְּמוֹצָאֵי הַחַג. אֲבָל שְׁאָר עָרֵי הָאָרֶץ וְחוּץ לְאָרֶץ נוֹהֲגִים כְּדַעַת מָרָן, שֶׁהוּא הַמִּנְהָג הַנָּכוֹן מֵעִקַּר הַדִּין כְּדַעַת רַ' הַפּוֹסְקִים. (א רמב)

קָטָן – אֵין קוֹרְעִים לְקָטָן בַּחוֹל הַמּוֹעֵד אֲפִלּוּ עַל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ. מִשּׁוּם שֶׁכָּל מָה שֶׁקּוֹרְעִים לְקָטָן בַּשָּׁאָר יְמֵי הַחוֹל, הוּא מִפְּנֵי עֶגְמַת נֶפֶשׁ, שֶׁיִּבְכּוּ הַצְּבוּר וְיֵרָבֶה כְּבוֹד הַמֵּת, אֲבָל בַּמּוֹעֵד אֵין לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁמַּרְבֶּה אֶת הַבֶּכִי וְהַצַּעַר. (א רנח)

בִּרְכַּת "דַּיָּן הָאֱמֶת"

אַף כְּשֶׁלֹּא קוֹרֵעַ בְּמוֹעֵד, חַיָּב לְבָרֵךְ "דַּיָּן הָאֱמֶת" בְּשֵׁם וּמַלְכוּת, כִּי אֵין הַבְּרָכָה קְשׁוּרָה לַקְּרִיעָה כְּלָל. (א רנ. ג קלג)

הֶסְפֵּד

אֵין מַסְפִּידִים בַּחוֹל הַמּוֹעֵד, מִפְּנֵי מְעַלָּתָם וּקְדֻשָּׁתָם שֶׁל יָמִים אֵלּוּ, שֶׁיְּמֵי שִׂמְחָה הֵם לְיִשְׂרָאֵל. אוּלָם לַתַּלְמִיד חָכָם בְּפָנָיו בָּעֵת הַלְוָיָה, מַסְפִּידִים, אֲבָל לְאַחַר הַקְּבוּרָה אֵין מַסְפִּידִים כְּלָל. (א רפח, ג קלג) וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן שֶׁקּוֹבְעַ עִתִּים לַתּוֹרָה, דִּינוֹ כְּתַלְמִיד חָכָם וּמֻתָּר לְהַסְפִּידוֹ. (חזו"ע חנוכה י, יא)

סְעוּדַת הַבְּרָאָה

בַּמּוֹעֵד מַבְרִים אֶת הָאֲבֵלִים בְּעוּגוֹת וְקָפֶה וְלֹא בְּבֵיצִים וַעֲדָשִׁים, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַמּוֹעֵד. וְאוּלָם מִנְהַג יְרוּשָׁלַיִם בִּלְבַד, שֶׁרַק עַל פְּטִירַת אָב אוֹ אֵם מַבְרִים בְּעוּגוֹת וְקָפֶה, וְאָז מְצַטְרְפִים גַּם שְׁאָר הַקְּרוֹבִים הָאֲבֵלִים. אֲבָל עַל פְּטִירַת שְׁאָר קְרוֹבִים, לֹא מַבְרִים כְּלָל, אֶלָּא דּוֹחִים אֶת הַהַבְרָאָה לְמוֹצָאֵי הַחַג שֶׁמַּתְחִילִים לָשֶׁבֶת שִׁבְעָה. וּבְמִקְרֶה זֶה הָרוֹצֶה שֶׁלֹּא לְהַבְרוֹת אַף לְאַחַר הַחַג, יֵשׁ לוֹ עַל מָה לִסְמֹךְ. וְכֵן מִנְהַג אַשְׁכְּנַז. (א תצד, תצז, תצח, תצט)

צִדּוּק הַדִּין

יֵשׁ נוֹהֲגִים לוֹמַר צִדּוּק הַדִּין בְּחֹל הַמּוֹעֵד, וְיֵשׁ נוֹהֲגִים שֶׁלֹּא לוֹמַר. וְכֹל מָקוֹם יַעֲשׂוּ כְּפִי מִנְהָגָם. וְעַל תַּלְמִיד חָכָם בְּעֵת הַלְוָיָה אוֹמְרִים. (א צא)

אֲבֵלוּת בְּצִנְעָה

מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת בַּמּוֹעֵד, נוֹהֵג אֲבֵלוּת שֶׁבְּצִנְעָה בִּלְבַד וְלֹא בְּפַרְהֶסְיָא. עַל כֵּן, יִלְבַּשׁ חֻלְצָה וַחֲלִיפָה שֶׁל חַג וְשַׁבָּת. וְאִם רָגִיל בַּעֲנִיבָה, יִלְבַּשׁ עֲנִיבָה. וְנוֹעֵל נַעֲלֵי עוֹר מְצֻחְצָחוֹת. וְאוֹמֵר לְכֻלָּם וְאוֹמְרִים לוֹ: "שַׁבָּת שָׁלוֹם", וְ"חַג שָׂמֵחַ". (ב רפז. ג קל, קלג)

אֲבֵלוּת שֶׁבְּצִנְעָה הַנּוֹהֶגֶת בַּמּוֹעֵד, יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא בְּתִסְפֹּרֶת וְכִבּוּס, שֶׁבְּלָאוּ הֵכִי נוֹהֵג אִסּוּר זֶה בַּמּוֹעֵד, אֲבָל רְחִיצָה, סְעוּדַת מֻרְעוּת [לָשֶׁבֶת עִם חֲבֵרִים שֶׁלֹּא בְּסְעוּדַת מִצְוָה], גְּזִיזַת צִפָּרְנַיִם וּלְבִישַׁת בְּגָדִים מְכֻבָּסִים, מַתָּר. וְלַהֲלָכָה: הַמְקֵל בְּמָקוֹם צָרֵךְ, יֵשׁ לוֹ עַל מִי לִסְמֹךְ.

וְאָמְנָם הָרַמְבַּ"ן הֶחְמִיר בָּזֶה, וְכֵן פָּסַק מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן שצט), אַךְ הָרֹא"שׁ הִתִּיר, וְכֵן דַּעַת הַשְּׁאֵילְתוֹת, רְשַׁ"י, רַבֵּנוּ יִצְחָק בֶּן גִּיאַת, אוֹר זָרוּעַ, וְרַבֵּנוּ יְרוּחָם. וְאָפְשָׁר שֶׁאֹפּוּ רָאָה מָרָן הַבַּיִת יוֹסֵף אֶת כָּל דִּבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים הַלָּלוּ הָיָה מַסְכִּים לְהָקֵל, שֶׁהֲרֵי הֵלָכָה כְּדִבְרֵי הַמֵּקֵל בְּאָבֵל, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁרַבִּים הֵם. וּבְלָאוּ הֵכִי, יֵשׁ אוֹמְרִים (הלכות גדולות, הרי"ף, בעל המאור, ר"י מפרישׁ, רבנו יונה) שֶׁאֲפִלּוּ אֲבֵלוּת שֶׁבְּצִנְעָה לֹא נוֹהֶגֶת בַּחַג, חוּץ מִתַּשְׁמִישׁ. [ולבד מהרמב"ם והריטב"א שמתירים אפלו בתשמיש.] (ג קל, קלג)

אֲבָל בְּחֹל הַמּוֹעֵד שֶׁיֵּשׁ חֲשָׁשׁ לְאִסּוּר הוֹצָאָה לְבַטָּלָה, יֵשׁ לְהַתִּיר לוֹ תִּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה בִּימֵי הַחַג בְּלָבַד. וְהוּא הַדִּין אִם הָאִשָּׁה אֲבֵלָה בַּמּוֹעֵד, שֶׁיֵּשׁ לְהַתִּיר לָהּ לִטְבֹּל בְּמִקֶּרֶה זֶה וּלְשַׁמֵּשׁ. (מהרש"ם, גנזי יוסף, פתחי שערים. בצירוף שלדעת רבים מהאחרונים הלכה כדברי המיקל באבל אפילו נגד מרן. ובצירוף דעת הרמב"ם והריטב"א שלא נאסרו דברים שבצנעה בחג כלל, ואפילו תשמיש המיטה. שו"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן לא אות ו. ד תער)

לְמוּד תּוֹרָה – רַשַּׁאי הָאָבֵל לִלְמֹד תּוֹרָה בְּחֹל הַמּוֹעֵד בְּכָל נוֹשֵׂא שֶׁלִּבּוֹ יַחְפֹּץ. (ג קלו)

הַטַּעַם בָּזֶה, כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֲפִלּוּ אֲבֵלוּת שֶׁבְּצִנְעָה לֹא נוֹהֶגֶת בַּחַג, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁלִּמּוּד תּוֹרָה אֵינוֹ נֶחְשָׁב כִּדְבָרִים שֶׁבְּצִנְעָה. וְכָתַב בְּשׁוּ"ת חָכָם צְבִי, וּלְעִנְיָן לִמּוּד תּוֹרָה שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, אָנוּ סוֹמְכִים עַל הַמַּקְלִים, כִּי לֹא מִסְתַּבֵּר שֶׁיִּלְמַד בְּדִבָּרִים הָרָעִים וּבְדִינֵי אֲבֵלוּת בַּמּוֹעֵד, אֶלָּא בְּ"פִקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב", שֶׁגַּם הָאָבֵל מְצֻוֶּה בְּמִצְוַת "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ". (ג קל. ב רח. יביע אומר ח"ד יו"ד סימן לא אות ו)

נִחוּם אֲבֵלִים

אַף שֶׁאֵין הָאָבֵל יוֹשֵׁב שִׁבְעָה אֶלָּא בְּמוֹצָאֵי הַחַג, מִכָּל מָקוֹם מְנַחֲמִים אוֹתוֹ בַּמּוֹעֵד. וְאַף לְאַחַר הַחַג, טוֹב לְנַחֲמוֹ וּלְהַרְאוֹת לוֹ שֶׁמִּשְׁתַּתְּפִים בְּצַעֲרוֹ עַד כְּלוֹת הַשִּׁבְעָה. (שלחן ערוך אורח חיים סימן תקמח ס"ו. ג קל, קלג)

זְמַן הָאַזְכָּרָה

אַף שֶׁיּוֹשֵׁב הָאָבֵל שִׁבְעָה לְאַחַר הַחַג, בְּכָל זֹאת אֶת הָאַזְכָּרָה [הַלִּמּוּד, הַדְּרָשׁוֹת וְהַסְּעוּדָה] שֶׁל הַשִּׁבְעָה, יַעֲרִכוּ בְּלֵיל הַשְּׁבִיעִי מֵמָּשׁ מִיּוֹם הַקְּבוּרָה שֶׁזֶּהוּ עִקַּר הָאַזְכָּרָה, אַף שֶׁעֲדַיִן הֵם יוֹשְׁבִים בַּאֲבֵלוּת. (ג קמו)

הַתְחָלַת הַשִּׁבְעָה

מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת בְּחוֹל הַמּוֹעֵד פֶּסַח, וְחָל שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח בְּיוֹם שִׁשִּׁי, מַתְחִיל לִמְנוֹת אֶת יְמֵי הַשִּׁבְעָה מִשַּׁבָּת, אַף שֶׁבַּפֹּעַל יַתְחִיל לָשֶׁבֶת עַל הָאָרֶץ רַק בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. וְנִמְצָא שֶׁיְּקוּם מֵהַשִּׁבְעָה בְּיוֹם שִׁשִּׁי בַּבֹּקֶר.

כֵּן מְבֹאָר מִמָּה שֶׁפָּסַק מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (יורה דעה סימן תב ס"ז): הַשּׁוֹמֵעַ שְׁמוּעָה קָרוֹבָה בְּשַׁבָּת, הַשַּׁבָּת עוֹלָה לוֹ לְיוֹם אֶחָד, וּלְמָחָר קוֹרֵעַ, וְיוֹם שִׁשִּׁי הוּא הַשִּׁבְעִי לָאֲבֵלוּת. (ילקוט יוסף אבלות עמוד תערה)

סְפִירַת הָעֹמֶר

חֲמִשִּׁים יוֹם

נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה (ויקרא כג טו): "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם **מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת**, מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה, שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה. עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית, תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם". וְקִבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל, שֶׁפֵּרוּשׁ "מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת", הַיְנוּ מִמָּחֳרַת יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, שֶׁגַּם 'יוֹם טוֹב' נִקְרָא בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה 'שַׁבָּת', וְאֵין הַכַּוָּנָה לְשַׁבָּת 'בְּרֵאשִׁית'. [כָּל שַׁבָּת רְגִילָה נִקְרֵאת 'שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית'. שֶׁכְּמוֹ הַשַּׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבִּבְרִיאַת הָעוֹלָם בָּאָה לְאַחַר שִׁשָּׁת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, כָּךְ לְעוֹלָם כָּל שַׁבָּת בָּאָה לְאַחַר שִׁשָּׁת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ. וְקִבְּלוּ חַז"ל שֶׁאֵין כַּוָּנַת הַתּוֹרָה שֶׁנַּתְחִיל לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁאַחֲרֵי שַׁבָּת רְגִילָה שֶׁבְּתוֹךְ הַפֶּסַח, אֶלָּא מִיּוֹם שֶׁאַחֲרֵי יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, שֶׁגַּם 'יוֹם טוֹב' נִקְרָא 'שַׁבָּת'.] עַל כֵּן בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, מַתְחִילִים לִסְפֹּר סְפִירַת הָעֹמֶר. (חזו"ע יו"ט ריב)

סְפִירַת הָעֹמֶר לְעוֹרֵר בָּנוּ רִגְשׁוֹת אַהֲבָה לַתּוֹרָה

אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ: כַּאֲשֶׁר הִתְבַּשְּׂרוּ יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם שֶׁעֲתִידִים הֵם לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה בְּעוֹד חֲמִשִּׁים יוֹם. מִפְּאַת חִבָּתָם לַתּוֹרָה, הֵחֵלּוּ לִסְפֹּר כָּל יוֹם שֶׁעוֹבֵר: הִנֵּה עָבַר יוֹם אֶחָד, הִנֵּה עָבְרוּ שְׁנֵי יָמִים, הִנֵּה עָבְרוּ שְׁלוֹשָׁה, וְכֵן הָלְאָה בְּכָל יוֹם וָיוֹם. כִּי הָיָה נִדְמֶה בְּעֵינֵיהֶם כִּזְמַן אָרֹךְ, מֵרֹב שֶׁנִּכְסְפָה וְכָלְתָה נַפְשָׁם לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, וְלָכֵן נִקְבְּעָה הַסְּפִירָה לְדוֹרוֹת, כְּדֵי לְעוֹרֵר בָּנוּ גַּם כֵּן אֶת אוֹתָן רִגְשׁוֹת אַהֲבָה, חִבָּה וְכִסופִים לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה מֵחָדָשׁ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּיָמִים אֵלּוּ. (ריב)

וְהִנֵּה בַּנֹּהַג שֶׁבְּעוֹלָם כַּאֲשֶׁר מְצַפֶּה אָדָם לְאֵרוּעַ מְיֻחָד, שֶׁהוּא אוֹהֵבוֹ מְאֹד וְנִכְסַף אֵלָיו, כְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וְשִׂמְחַת לִבּוֹ, אֵינוֹ סוֹפֵר 'הִנֵּה עָבַר יוֹם אֶחָד', 'הִנֵּה עָבְרוּ שְׁנֵי יָמִים', אֶלָּא סוֹפֵר 'נִשְׁאֲרוּ עוֹד חֲמִשִּׁים יוֹם', 'עוֹד אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה יוֹם', אִם כֵּן מַדּוּעַ עַם יִשְׂרָאֵל לֹא מָנוּ כֵּן? מְבָאֲרִים בַּעֲלֵי הַמּוּסָר, עַם יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם הָיוּ בְּאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה שַׁעֲרֵי טֻמְאָה, וְלֹא הָיוּ רְאוּיִים לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, אַךְ הַקָּבָּ"ה בְּרֹב רַחֲמָיו וַחֲסָדָיו עֲלֵיהֶם, בְּכָל יוֹם עַד לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, הוֹצִיא אוֹתָם מִשַּׁעַר טֻמְאָה אֶחָד וְהִכְנִיסָם מְנֻגָּד לְשַׁעַר קְדֻשָּׁה אֶחָד, עַד שֶׁהִגִּיעוּ בְּיוֹם מַתַּן תּוֹרָה לְאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה שַׁעֲרֵי קְדֻשָּׁה, וְאָז קִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה. נִמְצָא שֶׁהָיָה לָהֶם עִנְיָן מְיֻחָד גַּם בְּעֶצֶם יְמֵי הַהַמְתָּנָה לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, כִּי לְבַד מִמָּה שֶׁנִּכְסְפָה וְכָלְתָה נַפְשָׁם לַיּוֹם הַמְיֻחָל, גַּם בְּמֶשֶׁךְ הַיָּמִים שֶׁהִמְתִּינוּ הִתְעַלּוּ בְּרוּחָנִיּוּת, הִתְקַדְּשׁוּ וְנִטְהֲרוּ בָּהֶם עוֹד וָעוֹד, לָכֵן סָפְרוּ אֶת הַיָּמִים הָאֵלּוּ, לְאוֹת הִנֵּה יוֹם אֶחָד שֶׁהִתְעַלִּינוּ בּוֹ, יוֹם שֵׁנִי שֶׁהִתְעַלִּינוּ, וְכֵן הָלְאָה. לֹא כֵן, אָדָם שֶׁמַּמְתִּין וּמְצַפֶּה לְיוֹם חֲתֻנָּתוֹ, אֵין לוֹ שׂוּם תּוֹעֶלֶת בַּיָּמִים שֶׁבֵּינְתַיִם, וְאַדְרַבָּה הַלְוַאי שֶׁלֹּא הָיוּ וְהָיָה כְּבָר מַגִּיעַ הַיּוֹם הַמְיֻחָל מִיָּד, לְכָךְ אֵין הוּא מוֹנֶה אֶת אוֹתָם יָמִים, אֶלָּא אֶת הַיּוֹם הַמְיֻחָל.

מִדְּבְרֵי חֲכָמִים

בִּזְמַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיְתָה מִצְוַת סְפִירַת הָעֹמֶר מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל עַתָּה בַּעֲווֹנוֹת שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, סְפִירַת הָעֹמֶר מִדִּבְרֵי חֲכָמִים זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ.

מִכְּיוָן שֶׁהַתּוֹרָה תְּלָתָה אֶת מִצְוַת סְפִירַת הָעֹמֶר בְּמִצְוַת קְצִירַת הָעֹמֶר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טז ט): "שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר לָךְ, מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ [מגל] בַּקָּמָה [תבואה שלא נקצרה, שעומדת בקמותיה], תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבֻעוֹת", דְּהַיְנוּ מִשָּׁעַת קְצִירַת הָעֹמֶר שֶׁקּוֹצְרִים אֶת הַתְּבוּאָה בַּמַּגָּל. וּכְמוֹ כֵן נֶאֱמַר (ויקרא כג טו): "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת, מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת

תְּמִימוֹת תִּהְיֶינָה". עַל כֵּן, בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין לָנוּ מִצְוַת קְצִירַת הָעֹמֶר, אֵין מִצְוַת סְפִירַת הָעֹמֶר אֶלָּא מִדִּבְרֵי חֲכָמִים, זֵכֶר לִזְמַן הַמִּקְדָּשׁ.

זְמַן הַסְּפִירָה

מִן הַדִּין אֶפְשָׁר לִסְפֹּר סְפִירַת הָעֹמֶר מִשְּׁקִיעַת הַחַמָּה. אַךְ רָאוּי לְהַחְמִיר וּלְדַקְדֵּק לִסְפֹּר מִצֵּאת הַכּוֹכָבִים. וְאוּלָם, צִבּוּר שֶׁשִּׁימוּ תְּפִלַּת עַרְבִית בְּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת [פֶּרֶק הַזְּמַן שֶׁמַּהַשְׁקִיעָה וְעַד צֵאת הַכּוֹכָבִים], וְיוֹדֵעַ הַחַזָּן שֶׁאִם לֹא יִסְפֹּר עַכְשָׁו, יֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁיִּשְׁכְּחוּ חֶלְקָם לִסְפֹּר, מִצְוָה עָלָיו לִסְפֹּר עַתָּה, וְלֹא יַמְתִּין לְצֵאת הַכּוֹכָבִים. שכיון שספירת העומר מדרבנן, ספק דרבנן לקולא ורשאי לספור לכתחילה בבין השמשות, כדעת רוב הראשונים: תוספות, הרשב"א, המאירי, העיטור, רבנו יצחק, רבנו פרץ, רבנו ירוחם, ריצב"א, אוהל מועד, מהר"ם מרוטנבורג, הרא"ש, ארחות חיים, תרומת הדשן, הטור, אבודרהם, שלחן ערוך ועוד. וכתב הב"ח שכן המנהג. וְאַדְרַבָּה יֵשׁ מֶהָרִאשׁוֹנִים שֶׁכָּתְבוּ, שֶׁעַדִיף לִסְפֹּר בְּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת קֹדֶם צֵאת הַכּוֹכָבִים, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֶמְרָה הַתּוֹרָה 'תְּמִימוֹת תִּהְיֶינָה', הֵיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ שֶׁכָּל לֵילָה וְלֵילָה יִהְיֶה סָפוּר כְּבָר מִתְּחִלָּתוֹ, וְאָז נִמְצָא שֶׁכָּלוֹ יִהְיֶה תְּמִים וְשָׁלֵם בִּסְפִירָה. (רלב)

תְּנַאי בִּסְפִירַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת

הַמִּתְפַּלֵּל עַרְבִית עִם הַצִּבּוּר מִבְּעוֹד יוֹם וְיָסִים אֶת הַתְּפִלָּה בְּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְהוּא נוֹהֵג בְּכָל לֵילָה לְדַקְדֵּק לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים, אַךְ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִשְׁכַּח לִסְפֹּר בְּבֵיתוֹ, רַשַּׁאי לִסְפֹּר עַתָּה בְּלִי בְּרָכָה, וְיִתְּנֶה בְּדַעְתּוֹ: "אִם אֶשְׁכַּח לִסְפֹּר בַּלַּיְלָה, הֲרֵינִי סוֹמֵךְ עַל סְפִירָה זוֹ לָצֵאת בָּהּ יְדֵי חוֹבָתִי, אַךְ אִם אֶזְכֹּר בַּלַּיְלָה לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר, הֲרֵינִי מְכַוֵּן בְּמִפְרָשׁ שֶׁלֹּא אֵצֵא יְדֵי חוֹבַת סְפִירַת הָעֹמֶר בָּזֶה". וְאָז כְּשֶׁיִּזְכֹּר בַּלַּיְלָה, יִסְפֹּר בִּבְרָכָה כְּמִנְהָגוֹ הַטּוֹב לִסְפֹּר אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים. (רלג)

כֵּן מְבֹאָר בָּרֹאשׁוֹנִים. וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב הָרַאֲבַ"ד: בְּקֹרְיאַת שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית שֶׁאֲנִי מִתְפַּלֵּל מִבְּעוֹד יוֹם, אֲנִי נוֹהֵג לַעֲנוֹת אָמֵן אַחַר בִּרְכַּת מַעֲרִיב עֲרָבִים וְאַהֲבַת עוֹלָם שֶׁאוֹמֵר הַשַּׁלִּיחַ צִבּוּר, וְקוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע עִם הַצִּבּוּר כְּקוֹרֵא בַּתּוֹרָה, וְעוֹנֶה אָמֵן אַחַר בִּרְכַּת אֱמֶת וֶאֱמוּנָה וְהַשְׁכִּיבֵנוּ שֶׁאוֹמֵר הַשַּׁלִּיחַ צִבּוּר, וּמִתְפַּלֵּל עַרְבִית עִם הַצִּבּוּר, וּכְשֶׁמַּגִּיעַ זְמַן צֵאת הַכּוֹכָבִים אֲנִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּבִרְכוֹתֶיהָ. וּמָה שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה כֵּן, כְּדֵי שֶׁאִם חַס וְשָׁלוֹם אֶשְׁכַּח מִלִּקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בְּעוֹנָתָהּ [אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים] בְּבִרְכוֹתֶיהָ, אֶהְיֶה כְּאֶחָד מִן הַצִּבּוּר שֶׁקָּרְאוּ מִבְּעוֹד יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִים קוֹרְאִים אֶת שְׁמַע בְּעוֹנָתָהּ. ע"כ. וּבְרוּר דְּהֵיְנוּ עַל יְדֵי תְּנַאי שֶׁהָיָה חוֹשֵׁב בְּלִבּוֹ, שֶׁאִם יִשְׁכַּח לְבָרֵךְ וְלִקְרוֹת אֶת שְׁמַע בְּעוֹנָתָהּ בַּלַּיְלָה, הוּא מְכַוֵּן עַכְשָׁו שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבַת בְּרָכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁשּׁוֹמֵעַ מִפִּי הַשַּׁלִּיחַ צִבּוּר.

פְּלַג הַמִּנְחָה

צִבּוּר הַמִּתְפַּלְּלִים עַרְבִית מֻקְדָּם מִ"פְּלַג הַמִּנְחָה" [דְּהֵיְנוּ, שָׁעָה וְרֶבַע לִפְנֵי צֵאת הַכּוֹכָבִים בְּשָׁעוֹת זְמַנִּיּוֹת. בְּעֶרֶךְ 18:10], וְחוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא יִשְׁכְּחוּ לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר בַּלַּיְלָה, רַשַּׁאִים לִסְפֹּר עַתָּה **בְּלִי בְּרָכָה**, וְיַחְשְׁבוּ בְּדַעְתָּם שֶׁכַּאֲשֶׁר נִזְכֹּר בַּלַּיְלָה לִמְנוֹת, אֵין אָנוּ רוֹצִים לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה בִּסְפִירָה זוֹ. וּכְשֶׁיִּזְכְּרוּ בַּלַּיְלָה יְבָרְכוּ וְיִסְפְּרוּ שׁוּב. וְאַף שֶׁלֹּא הִגִּיעַ עֲדַיִן זְמַן הַסְּפִירָה, מִכָּל מָקוֹם הוֹעִילָה לָהֶם סְפִירָה זוֹ לְמִקְרֶה שֶׁאִם שָׁכַח מִישֶׁהוּ לִסְפֹּר לְאַחַר מִכֵּן, יִהְיֶה רַשַּׁאי לְהַמְשִׁיךְ לִסְפֹּר בִּבְרָכָה בַּלַּיְלָה לְמָחֳרָת, וְיִסְמֹךְ עַל הַמַּקִּיפִים לִסְפֹּר בִּזְמַן זֶה.

כָּתַב מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תפט ס"ג) הַמִּתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר 'מִבְּעוֹד יוֹם', מוֹנֶה עִמָּהֶם בְּלֹא בְּרָכָה. וְאִם יִזְכֹּר בַּלַּיְלָה, יְבָרֵךְ וְיִסְפֹּר. וְהִנֵּה הַטַּ"ז וְהַגְּרִ"א פֵּרְשׁוּ 'מִבְּעוֹד יוֹם' הַיְנוּ 'בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת', אֶלָּא שֶׁהוּא רוֹצֶה לְדַקְדֵּק וְלִסְפֹּר מִצֵּאת הַכּוֹכָבִים, עַל כֵּן הוּא מוֹנֶה עִמָּהֶם עַתָּה פֶּן יִשְׁכַּח אַחַר כָּךְ. אוּלָם, הַרְבֵּה אַחֲרוֹנִים [הַלְּבוּשׁ, אֱלִיָּה רַבָּה, חָק יַעֲקֹב, מַאֲמַר מָרְדְּכַי, נְהַר שָׁלוֹם] פֵּרְשׁוּ 'מִבְּעוֹד

יוֹם' הַיְנוּ 'פְּלַג הַמִּנְחָה' מַמָּשׁ. וְאַף שֶׁמַּעֲקֵר הַדִּין לֹא הִגִּיעַ עֲדַיִן זְמַן הַסְּפִירָה, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְהָקֵל בָּזֶה, מִשּׁוּם שֶׁהָיוּ רְגִילִים לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית קֹדֶם חֲשֵׁיכָה, וְחָשְׁשׁוּ שֶׁאִם לֹא יִסְפְּרוּ אָז וְיִלְכוּ כָּל אֶחָד לְבֵיתוֹ, יִשְׁכְּחוּ מֵחֲמַת טִרְדָּה וְלֹא יִסְפְּרוּ, וְכֵיוָן שֶׁסְּפִירַת הָעֹמֶר בְּזְמַן הַזֶּה רַק זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ, אֵין לְהַחְמִיר בָּזֶה יוֹתֵר מִקְּרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה שֶׁמַּחֲשִׁיבִים זֹאת לְתִחִלַּת הַלַּיְלָה, וְלָכֵן אַף מִי שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם וְחוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִשְׁכַּח לִסְפֹּר בְּיִחִידוּת, יָכוֹל לִסְפֹּר עִם הַצִּבּוּר בְּלִי בְּרָכָה, וּכְשֶׁיַּגִּיעַ הַלַּיְלָה יְבָרֵךְ וְיִסְפֹּר, וְאֵינָהּ בְּרָכָה לְבַטָּלָה, כִּי הַסְּפִירָה הָרִאשׁוֹנָה אֵינָהּ כְּלוּם מֵעִקַּר הַדִּין. (משנה ברורה וביאור הלכה שם)

אֲכִילָה קֹדֶם הַסְּפִירָה

אָסוּר לֶאֱכֹל פַּת אוֹ עוּגָה יוֹתֵר מִשִּׁעוּר "כַּבֵּיצָה" [כ-50 גרם], מֵחֲצִי הַשָּׁעָה שֶׁקֹּדֶם הַשְּׁקִיעָה עַד שֶׁיְּסַפֵּר. אֶלָּא אִם יְמַנֶּה שׁוֹמֵר שֶׁיַּזְכִּיר לוֹ לִסְפֹּר. אוּלָם, פֵּרוֹת וְיָרָקוֹת, תַּבְשִׁיל אֹרֶז וְכַדּוֹמֶה, מֻתָּר לֶאֱכֹל אֲפִלּוּ הַרְבֵּה, וְכֵן שְׁתִיַּת תֵּה אוֹ קָפֶה מֻתֶּרֶת. (רמה)

עַרְבִית שֶׁל שַׁבָּת בְּפִלַּג הַמִּנְחָה

הַמִּתְפַּלְּלִים עַרְבִית בְּעֶרֶב שַׁבָּת בְּ"פִלַּג הַמִּנְחָה", עֲלֵיהֶם לְהִזְדָּרֵז לְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן קֹדֶם חֲצִי הַשָּׁעָה שֶׁלִּפְנֵי הַשְּׁקִיעָה. אוּלָם אִם לֹא הִסְפִּיקוּ, וְרוֹצִים לְהַתְחִיל לֶאֱכֹל בַּחֲצִי הַשָּׁעָה שֶׁקֹּדֶם הַשְּׁקִיעָה, יֵשׁ לְיַעֵץ לָהֶם לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר **בְּלִי בְּרָכָה** כנ"ל, וְאָז רַשָּׁאִים לְקַדֵּשׁ וְלִסְעֹד. וּלְאַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים, יִקְרְאוּ קְרִיאַת שְׁמַע וְיִסְפְּרוּ אֶת הָעֹמֶר **בִּבְרָכָה**. אוּלָם אִם הִתְעַכְּבוּ וְהִגִּיעַ זְמַן "צֵאת הַכּוֹכָבִים", יִקְרְאוּ קְרִיאַת שְׁמַע וְיִסְפְּרוּ אֶת הָעֹמֶר בִּבְרָכָה, וְאַחַר כָּךְ יְקַדְּשׁוּ וְיִסְעֲדוּ.

פִּרְקֵי אָבוֹת

מִנְהָג יָפֶה בִּימֵי הַסְּפִירָה, שֶׁיֹּאמַר הָרַב דִּבְרֵי מוּסָר מִפִּרְקֵי אָבוֹת בֵּין מִנְחָה לְעַרְבִית, כְּדֵי לְהַדֵּר לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר בְּצֵאת הַכּוֹכָבִים. וְאוּלַי בִּזְכוּת זֶה יַמְשִׁיכוּ כֵּן לְכָל הַשָּׁנָה לְזַכּוֹת אֶת הַצִּבּוּר בַּהֲלָכָה וּבְאַגָּדָה, שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה. (רלו)

הַטַּעַם שֶׁנּוֹהֲגִים לִלְמֹד מַסֶּכֶת אָבוֹת בְּיָמִים אֵלּוּ שֶׁבֵּין פֶּסַח לָעֲצֶרֶת, כִּי בְּיָמִים אֵלּוּ שֶׁל תְּקוּפַת הָאָבִיב, יוֹצֵא הָאָדָם לְטַיֵּל בִּשְׂדוֹת דָּשֵׁא וְלִשְׁמֹחַ עִם חֲבֵרָיו, וְעָלוּל לְהִמָּשֵׁךְ אַחַר תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה, וְיִתְבַּטֵּל מֵעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, לָכֵן נָהֲגוּ לִלְמֹד בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת, שֶׁכֻּלָּהּ דִּבְרֵי מוּסָר וְדֶרֶךְ אֶרֶץ וּמִדּוֹת טוֹבוֹת, לְמַעַן נָסוּר מִדַּרְכֵּנוּ הָרָעָה וְנִדְבַּק בְּדֶרֶךְ אֲבוֹתֵינוּ הַיְשָׁרָה. וְכֵיוָצֵא בָּזֶה כָּתַב בְּמִדְרַשׁ שְׁמוּאֵל, לְפִי שֶׁמִּפְקָן וְאֵילַךְ מַתְחִיל מֶזֶג הָאֲוִיר לְהִתְחַמֵּם, וְעִמּוֹ מִתְעוֹרְרוֹת תַּאֲווֹת גּוּפָנִיּוֹת, וְיֵצֶר הָרַע מִתְגַּבֵּר וְהוֹלֵךְ, וְאִלּוּ מַסֶּכֶת אָבוֹת מְלָאָה מוּסָר הַשְׂכֵּל, וּמְעוֹרֶרֶת אֶת הָאָדָם לְלִמּוּד תּוֹרָה, שֶׁהִיא כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרַע, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל (קידושין ל ע"ב): "בָּרָאתִי יֵצֶר הָרַע, בָּרָאתִי לוֹ תּוֹרָה תַּבְלִין". שֶׁעַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה מִתְגַּבֵּר הָאָדָם עַל יִצְרוֹ. **וְעוֹד** לְפִי שֶׁבְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת, נִתְּנָה לָנוּ הַתּוֹרָה, וְנֶאֱמַר: "רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה'", הִלְכָּךְ קוֹרְאִים בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת לָדַעַת לְרַדֵּף אַחַר כָּל מִדָּה טוֹבָה, וְיִהְיֶה לִבּוֹ מוּכָן לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה בְּלֵב שָׁלֵם זַךְ, טָהוֹר וְנָקִי, וּלְהִתְנַהֵג בָּהּ כַּדָּת וְכַשּׁוּרָה. **וְעוֹד** שֶׁהַיָּמִים הָאֵלֶּה הֵם יְמֵי דִּין, כִּי בָּהֶם מֵתוּ תַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְזֶה מוֹרֶה שֶׁמִּדַּת הַדִּין מִתְוַחָה בָּעוֹלָם, וְכָל אָדָם הֶחָרֵד לִדְבַר ה' הוּא נִכְנָע יוֹתֵר בְּיָמִים אֵלּוּ שֶׁנּוֹהֲגִים בָּהֶם מִקְּצָת מִנְהָגֵי אֲבֵלוּת, שֶׁלֹּא לְהִסְתַּפֵּר וְשֶׁלֹּא לִשְׂא אִשָּׁה, וְעַל כֵּן, לִבּוֹ מוּכָן לְקַבֵּל אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹכָחָה הַנֶּאֱמָרִים בְּמַסֶּכֶת זוֹ. (ענף עץ אבות א)

לְשֵׁם יִחוּד

מִכֵּיוָן שֶׁמִּצְוַת סְפִירַת הָעֹמֶר מִדִּבְרֵי חֲכָמִים, עַל כֵּן, בְּנֵסַח לְשֵׁם יִחוּד שֶׁקֹּדֶם הַסְּפִירָה, יֹאמַר: הִנְנִי בָּא לְקַיֵּם 'מִצְוַת סְפִירַת הָעֹמֶר', וְלֹא 'מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל סְפִירַת

הָעֹמֶר'. (מאורי אור, חלקת יואב, ארחות חיים החדש ועוד) כִּי לְשׁוֹן 'מִצְוַת עֲשֵׂה' בסתם, הוּא עַל מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה. וְכָתַב בְּסֵפֶר שָׂפַע חַיִּים מְצַאנְוּ: וְזֶה לִי יָמִים רַבִּים שֶׁאֲנִי מְדַלֵּג בְּנֹסַח לְשֵׁם יִחוּד, "לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל סְפִירַת הָעֹמֶר כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וכו'", כֵּיוָן שֶׁלְּרֹב הַפּוֹסְקִים הַמִּצְוָה בְּזֶמֶן הַזֶּה מִדְּרַבָּנָן. וּבְיוֹתֵר יֵשׁ לַחֲשֹׁשׁ לְרַמְבַּ"ם שֶׁכָּתַב שֶׁהָאוֹמֵר עַל תַּקָּנַת חֲכָמִים שֶׁהִיא מִצְוָה מֵהַתּוֹרָה, עוֹבֵר עַל 'בַּל תּוֹסִיף'. וּבְשׁוּ"ת פְּאַת שָׂדֶךָ כָּתַב שהגרא"י זַלְזְנִיק מַזְהִיר עַל זֶה עֲשָׂרוֹת בַּשָּׁנִים. וְגַם שָׁמַע מֵהָרַב חַיִּים דְּרוּשׁ שֶׁהָרַב דָּוִד בהר"ן טָעָן שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה 'בַּל תּוֹסִיף'. (רידּ)

מְעוֹמָד

מְבָרְכִים עַל סְפִירַת הָעֹמֶר מְעוֹמָד. וְאוּלָם, זָקֵן אוֹ חוֹלֶה שֶׁקָּשֶׁה לָהֶם לַעֲמֹד, רַשָּׁאִים לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר לְכַתְּחִלָּה כְּשֶׁהֵם יוֹשְׁבִים. חַז"ל (בפסיקתא זוטרתי פרשת אמור) סָמְכוּ מֵהַפָּסוּק (דברים טז טז): "שָׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר לָךְ, מַהֵחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה", אַל תִּקְרָא בַּקָּמָה אֶלָּא בַּקּוֹמָה, דְּהַיְנוּ כְּשֶׁהוּא קָם וְעוֹמֵד. וְאִם טָעָה וְסָפַר מְיוֹשָׁב, יָצָא. (רכז)

אַחַר קַדִּישׁ תִּתְקַבַּל

הַיּוֹתֵר נָכוֹן לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר לְאַחַר קַדִּישׁ תִּתְקַבַּל שֶׁלְּאַחַר הָעֲמִידָה שֶׁל עַרְבִית, כַּמְבֹאָר בְּ"בֵּית יוֹסֵף", וְכֵן נָהֲגוּ רַבִּים וְטוֹבִים, וְכֵן רָאוּי לְהַנְהִיג בְּכָל מָקוֹם. אוּלָם יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר לְאַחַר עֲנִיַּת "בָּרְכוּ" אוֹ בִּגְמַר "עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ".

כָּתַב הַבֵּית יוֹסֵף (ס"ס תפט): כָּתַב רַבִּי דָּוִד אֲבוּדַרְהָם, בְּלֵיל מוֹצָאֵי שַׁבָּת נָהֲגוּ לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר אַחַר שֶׁאוֹמְרִים וִיהִי נֹעַם וְיֹשֵׁב קְדֻשָּׁה וְקַדִּישׁ תִּתְקַבַּל. וְהַטַּעַם שֶׁאֵין סוֹפְרִים מִיָּד אַחַר הַקַּדִּישׁ שֶׁאַחַר הָעֲמִידָה, מִפְּנֵי שֶׁאוֹתוֹ קַדִּישׁ אֵינוֹ שָׁלֵם אֶלָּא עַד לְעֵילָא, וְאֵין לִסְפֹּר אֶלָּא אַחַר קַדִּישׁ תִּתְקַבַּל כְּמוֹ בְּשְׁאָר לֵילוֹת. וְכֵן מִבֹּאָר בְּרַב הַאי גָּאוֹן, רַבֵּנוּ יִצְחָק בֶּן גִּיאַת, הָאֶשְׁכּוֹל, וְאָרְחוֹת חַיִּים.

שִׁנּוּי הַמִּנְהָג

בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת שֶׁרוֹצִים לְשַׁנּוֹת אֶת מִנְהָגָם וְלִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר לְאַחַר קַדִּישׁ תִּתְקַבַּל, רַשָּׁאִים לַעֲשׂוֹת כֵּן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִּגָּרֵם מַחֲלֹקֶת בַּצִּבּוּר.

לְצַעֲרֵנוּ, יֶשְׁנָם כְּאֵלּוּ שֶׁמְּיַחֵד לְאַחַר עֲנִיַּת 'בָּרְכוּ' קֹדֶם 'עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ', מְמַהֲרִים לָצֵאת מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, וּבְכָךְ שׁוֹכְחִים לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר, וּבִפְרָט בַּלֵּילוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל הַסְּפִירָה שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְרַגְּלוּ לִסְפִירָה. וּבְמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת מִנְהָג לְמִנְהָג יוֹתֵר טוֹב, בְּוַדַּאי שֶׁכְּדַאי עֲדִיף לַעֲשׂוֹת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִּהְיֶה מַחֲלֹקֶת בַּצִּבּוּר. וְכָתַב הַגְּאוֹן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבִּי יַעֲקֹב שָׁאוּל אֶלְיָשָׁר בְּשׁוּ"ת יִשָּׂא אִישׁ: וְלֹא אַכַּחֵד כִּי בְּיַלְדוּתִי הָיָה הַמִּנְהָג פֹּה עִיר הַקֹּדֶשׁ יְרוּשָׁלַיִם בְּכָל בָּתֵּי הַכְּנֶסֶת, שֶׁהַצִּבּוּר הָיוּ מְבָרְכִים תְּחִלָּה עַל הָעֹמֶר וְאַחֲרֵיהֶם הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר, אַךְ מִזֶּה זְמַן לֹא כַּבִּיר, שֶׁגַּבָּאֵי וּפְרְנְסֵי בָּתֵּי הַכְּנֶסֶת נוֹכְחוּ בְּמוֹ עֵינֵיהֶם שֶׁכַּמָּה וְכַמָּה בְּנֵי אָדָם הָיוּ טוֹעִים בְּמִסְפַּר יְמֵי סְפִירַת הָעֹמֶר, וְלָכֵן הִנְהִיגוּ בְּכָל בָּתֵּי הַכְּנֶסֶת שֶׁהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר יְבָרֵךְ וְיִסְפֹּר תְּחִלָּה. וְאַף אֲנַחְנוּ לֹא רָצִינוּ לְמָחוֹת בְּיָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁבְּטֵלוּ מִנְהָג קַדְמוֹן בִּירוּשָׁלַיִם, כֵּיוָן שֶׁיָּדַעְנוּ שֶׁכַּוָּנָתָם לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁיִּהְיוּ הַבְּרָכָה וְהַסְּפִירָה כְּתַקָּנָתָם. וְקַדְּ הִתְפָּרְסֵם הַדָּבָר, כִּי הַמִּנְהָג הַזֶּה הוּא הַיּוֹתֵר הָגוּן וְנָכוֹן. עַל כֵּן, הָרוֹצִים לְשַׁנּוֹת מִנְהָגָם, יַעֲשׂוּ כֵן בַּעֲדִינוּת לְבַל תִּגָּרֵם מַחֲלֹקֶת חַס וְשָׁלוֹם. (עיין רכט, רל, רלה)

הָרַב אוֹ הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר

הַמִּנְהָג הַנָּכוֹן שֶׁרַב הַקָּהָל אוֹ הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר מְבָרֵךְ וְסוֹפֵר אֶת הָעֹמֶר תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ הַצִּבּוּר. וְעָדִיף לַעֲשׂוֹת כֵּן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעֶה מִי מֵהַקָּהָל בִּסְפִירָתוֹ. (הרשב"א, בית יוסף תפט. רכח)

כַּוָּנָה נְגִדִּית

טוֹב שֶׁכָּל אֶחָד יֹאמַר בְּפֵרוּשׁ בִּתְחִלַּת יְמֵי הַסְּפִירָה: "אֲנִי מְכַוֵּן שֶׁבְּכָל לַיְלָה

מִלֵּילוֹת סְפִירַת הָעֹמֶר, שֶׁלֹּא אֵצֵא יְדֵי חוֹבַת הַבְּרָכָה וְהַסְּפִירָה שֶׁל הָעֹמֶר בְּשִׁמְיעָתִי אוֹתָם מִפִּי אַחֵר, אֶלָּא רַק כְּשֶׁאֲבָרֵךְ וְאֶסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר בְּעַצְמִי". (רכ)

כָּתַב הַגָּאוֹן רַבִּי זַלְמָן, אִם שָׁמַע הַבְּרָכָה וְהַסְּפִירָה מֵאַחֵר לְפִי תּוּמוֹ, אַף שֶׁלֹּא הִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָה, וְגַם הוּא לֹא הִתְכַּוֵּן לָצֵאת, מִכָּל מָקוֹם לְדַעַת הָאוֹמְרִים שֶׁמִּצְוֹוֹת אֵין צְרִיכוֹת כַּוָּנָה, לֹא יְבָרֵךְ אַחֵר כָּךְ כְּשֶׁיִּסְפֹּר הָעֹמֶר בְּעַצְמוֹ, כִּי שׁוֹמֵעַ כְּעוֹנֶה, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁבְּמִצְוֹוֹת דְּרַבָּנָן, לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין צְרִיכוֹת כַּוָּנָה. ע"כ. וּלְפִי זֶה יֵשׁ לְהָעִיר עַל הַמִּנְהָג שֶׁהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר מְבָרֵךְ וְסוֹפֵר סְפִירַת הָעֹמֶר תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מְבָרְכִים הַצִּבּוּר וְסוֹפְרִים אֶת הָעֹמֶר. אַךְ הַנִּרְאֶה בָּזֶה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁכֻּלָּם יוֹדְעִים שֶׁאַחַר שֶׁמְּבָרֵךְ הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר וְסוֹפֵר סְפִירַת הָעֹמֶר, כָּל הַצִּבּוּר חוֹזְרִים לְבָרֵךְ וְלִסְפֹּר, הֲרֵי זֶה נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ כִּוְּנוּ בְּמִפֹּרָשׁ שֶׁלֹּא לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה בְּשִׁמְיעָתָם מֵהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר, אֶלָּא בִּבְרָכַת וּסְפִירַת עַצְמָם. וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה כָּתְבוּ תַּלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה, "וּמִטַּעַם זֶה נוֹהֲגִים הָעוֹלָם לְהַבְדִּיל בְּבֵיתָם בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר שָׁמְעוּ הַמַּבְדִּלָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמְעוּ הַמַּבְדִּלָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הָיְתָה כַּוָּנָתָם לַחֲזֹר וּלְהַבְדִּיל בְּבֵיתָם, וּכְאִלּוּ כִּוְּנוּ בְּמִפֹּרָשׁ שֶׁלֹּא לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה בַּמַּבְדִּלָה שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת, כִּי אִם בְּהַמַּבְדִּלָה שֶׁבְּבֵיתָם". וְכֵן כָּתַב מָרָן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (סימן ו סעיף ד): "יֵשׁ נוֹהֲגִים שֶׁאַחַר שֶׁבֵּרַךְ אָדָם בִּרְכוֹת הַשַּׁחַר, וְעָנוּ אַחֲרָיו אָמֵן, חוֹזֵר אֶחָד מֵהָעוֹנִים אָמֵן, וּמְבָרֵךְ בִּרְכוֹת הַשַּׁחַר, וְכֵן סִדֵּר הַזֶּה עוֹשִׂים כֻּלָּם. וְאֵין לְעָרֵעַר עֲלֵיהֶם וְלוֹמַר שֶׁהֲרֵי כְּבָר יָצְאוּ בִּשְׁמִיעָתָם וּבְמָה שֶׁעָנוּ אָמֵן תְּחִלָּה, שֶׁהַמְבָרֵךְ אֵינוֹ מְכַוֵּן לְהוֹצִיאָם יְדֵי חוֹבָה, וְגַם הֵם אֵינָם מְכַוְּנִים לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתָם בִּבְרָכָתוֹ". וּלְפִי זֶה כֵּיוָן שֶׁכֵּן מִנְהָגָם תָּמִיד, הֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ כִּוְּנוּ בְּפֵרוּשׁ שֶׁלֹּא לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה בִּשְׁמִיעַת הַבְּרָכָה מִפִּי הַמְבָרֵךְ. כִּי זֶה אֱמֶת וְיַצִּיב לְכָל הַפּוֹסְקִים כְּמַעַט, שֶׁאִם מְכַוֵּן בְּפֵרוּשׁ שֶׁלֹּא לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה, אֵינוֹ יוֹצֵא בְּעַל כָּרְחוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם טוֹב הַדָּבָר לְכַוֵּן כַּוָּנָה נֶגְדִּית בִּתְחִלַּת יְמֵי הַסְּפִירָה כַּנַּ"ל.

שֶׁתִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ

אַחַר שֶׁבֵּרַךְ עַל הַסְּפִירָה, אוֹמֵר: "הָרַחֲמָן הוּא יַחֲזִיר עֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לִמְקוֹמָהּ בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ".

וְכָתְבוּ הַתּוֹסָפוֹת (מסכת מגילה כ ע"ב): מָה שֶׁאוֹמְרִים בַּקָּשָׁה זוֹ, רַק לְאַחַר סְפִירַת הָעֹמֶר, וְלֹא לְאַחַר תְּקִיעַת שׁוֹפָר וּנְטִילַת לוּלָב: לְפִי שֶׁאֵין אָנוּ מְקַיְּמִים עַתָּה אֶת מִצְוַת הָעֹמֶר כְּמוֹ בַּזְּמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם עִם הַקְרָבַת הָעֹמֶר וְקָרְבָּן עֹמֶר, אֶלָּא רַק סוֹפְרִים. מָה שֶׁאֵין כֵּן בִּתְקִיעַת שׁוֹפָר וּנְטִילַת לוּלָב, שֶׁנָּהֲגוּ עֲשָׂיָה בְּדִיּוּק כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וְאֵין שׁוּם גְּרִיעוּת בְּעֶצֶם מַעֲשֵׂה הַמִּצְוָה.

שָׂכַח לִסְפֹּר

אִם לֹא סָפַר בְּמֶשֶׁךְ הַלַּיְלָה, יִסְפֹּר בַּיּוֹם לְלֹא בְּרָכָה. וְאִם לֹא סָפַר גַּם לְמָחֳרָת בַּיּוֹם, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַמְשִׁיךְ לִסְפֹּר בְּשִׁאָר הַלֵּילוֹת בִּבְרָכָה. וְנָכוֹן שֶׁיֹּאמַר לְאַחַר שֶׁיְּכַוֵּן עָלָיו בַּבְּרָכָה, וְיִסְפֹּר בְּעַצְמוֹ. (סימן תפט ס"ב)

סָפַק סָפַר

הַמְסֻפָּק אִם סָפַר אֶתְמוֹל אוֹ לֹא, רַשַּׁאי לְהַמְשִׁיךְ לִסְפֹּר מִכָּאן וּלְהַבָּא בִּבְרָכָה. (סימן תפט סעיף ח. רלו, רלח)

סְפִירָה בַּבֹּקֶר

מִנְהָג טוֹב לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר בְּכָל בֹּקֶר לְאַחַר הַתְּפִלָּה לְלֹא בְּרָכָה, כְּדֵי שֶׁמִּי שֶׁשָּׁכַח בַּלַּיְלָה, יוֹעִיל לוֹ שֶׁיַּמְשִׁיךְ לִסְפֹּר מִכָּאן וּלְהַבָּא בִּבְרָכָה, כֵּיוָן שֶׁסָּפַר בַּיּוֹם. (רלו)

סִימָנִים

כָּתַב מָרָן הַחִיד"א, יֵשׁ לְהִזָּהֵר בִּימֵי הַסְּפִירָה לַעֲשׂוֹת סִימָנִים שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח לַיְלָה

אֶחָד מִלִּסְפֹּר סְפִירַת הָעֹמֶר, שֶׁאֲפִשָׁר שֶׁיִּשְׁכַּח לִסְפֹּר גַּם בַּיּוֹם, וְלֹא יוּכַל לִסְפֹּר עוֹד בִּבְרָכָה, וְגַם כָּל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרַךְ עַל סְפִירַת הָעֹמֶר בַּלֵּילוֹת שֶׁעָבְרוּ תִּהְיֶינָה בְּרָכוֹת לְבַטָּלָה, וּבְטֵל מִצְוֹת עֲשֵׂה. ע"כ. (רטז) וּבְרוּר שֶׁאָדָם שָׁרְגִיל לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת עַרְבִית בְּמִנְיָן, בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר עִם כֻּלָּם.

סְפִירַת הָעֹמֶר שֶׁל גְּאוֹן עוֹזֵנוּ רַבִּי יִשְׂרָאֵל אֲבִיחַצִירָא "הַבַּבָּא סָאלִי" זיע"א

כְּשֶׁהִגִּיעָה מִצְוָה לְיָדָיו שֶׁל הַבַּבָּא סָאלִי, לֹא הִנִּיחָה עַד שֶׁהֶעֱמִידָה עַל תִּלְהֹ בְּדִקְדּוּקִים וְהִדּוּרִים לָצֵאת יְדֵי כָּל הַשִּׁיטוֹת. וּבְעִקָּר הָיָה מַחְמִיר עַל עַצְמוֹ בְּעִנְיְנֵי כַּשְׁרוּת הַמַּצּוֹת לְחָג הַפֶּסַח. וְהָיָה יוֹצֵא בְּעַצְמוֹ לִקְצִיר חִטִּים וְלִשְׁאִיבַת מַיִם שֶׁלָּנוּ, לַעֲמֹד עַל הָאוֹפִים וּלְהִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶם בַּמְּלָאכָה. בִּכְלָל, כָּל מוֹעֵד וְעִנְיָנָיו הָיוּ נְהוּגִים עַל יָדוֹ בְּהִדּוּרִים מְשֻׁכְלָלִים, לַמְרוֹת שֶׁהַדָּבָר עָלָה לוֹ בְּמַאֲמָצִים עֶלְיוֹנִים.

בִּימֵי הַסְּפִירָה הָיָה מִיַּחֵל לָרֶגַע שֶׁיַּגִּיעַ זְמַן הַמִּצְוָה, וּמַרְבִּית שְׁעוֹת הַיּוֹם סָבְבוּ אוֹדוֹת הַמִּצְוָה וְעִנְיָנֶיהָ. שָׁעָה אֲרֻכָּה לִפְנֵי תְּפִלַּת עַרְבִית הָיָה יוֹשֵׁב וּמְצַפֶּה, כְּשֶׁמֵּעֵת לְעֵת הוּא שׁוֹאֵל, "מָתַי כְּבָר נוּכַל לְהִתְפַּלֵּל וְלִסְפֹּר סְפִירַת הָעֹמֶר". וּכְשֶׁהִגִּיעָה הָעֵת, הֶאֱרִיךְ שָׁעָה אֲרֻכָּה בַּסְּפִירָה, כְּשֶׁבְּעוֹד הַמִּתְפַּלְּלִים הָאֲחֵרִים סִיְּמוּ מִכְּבָר אֶת הַמִּזְמוֹרִים הַנֶּאֱמָרִים לְאַחַר סְפִירַת הָעֹמֶר, הָיָה רַבֵּנוּ עוֹמֵד בִּתְחִלָּתָהּ, כְּשֶׁהוּא מַדְגִּישׁ כָּל תֵּבָה וַהֲבָרָה וּמוֹנֶה בְּאֶצְבְּעוֹתָיו אֶת מִנְיַן הַיָּמִים. אֶת מִסְפַּר הַיּוֹם הָיָה רַבֵּנוּ כּוֹתֵל פְּעָמִים רַבּוֹת, וְגַם כְּשֶׁהִשְׁלִים אֶת הַתְּפִלָּה לֹא אַחַת אֵרַע וְשָׁמְעוּהוּ מְלַחֵשׁ אֶת מִנְיַן הַיָּמִים לָעֹמֶר. אֵרַע גַּם, שֶׁבְּשָׁעַת לַיְלָה מְאֻחֶרֶת קָרָא רַבֵּנוּ לְמְשַׁמְּשׁוֹ אֶל הַחֶדֶר, כְּדֵי לְוַדֵּא בְּבִטְחָה שֶׁהוּא רָאָה אוֹתוֹ מְבָרֵךְ וְסוֹפֵר לְאַחַר הַתְּפִלָּה. כְּשֶׁנִּדְמֶה הָיָה לוֹ שֶׁמַּבִּיטִים עַל חַשְׁשׁוֹתָיו בְּתָמִיהָה וְחוֹשְׁבִים אוֹתָם לְטֹרַח, הִסְבִּיר: "וְכִי מָה חוֹשְׁבִים אַתֶּם, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָרִיךְ אֶת הַסְּפִירָה שֶׁלָּנוּ?... רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אוֹתָנוּ וְהִרְבָּה לָנוּ מִצְוֹות, וְאִם כֵּן עָלֵינוּ לְדַקְדֵּק בְּמִתְּנוֹתָיו שֶׁל הַבּוֹרֵא, וּכְכָל שֶׁנְּדַקְדֵּק בָּהֶן יוֹתֵר יִגְדְּלוּ זְכֻיּוֹתֵינוּ"...
("אביר יעקב" עמוד 354) [גַּם אֲצֶל הַגְּאוֹן רַבִּי מְנַחֵם מֶנְדֶּל מֵרוֹמָנוֹב זיע"א, מָצָאנוּ שֶׁהָיָה נוֹהֵג לַחֲזֹר כְּמָה פְּעָמִים בְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם "הַיּוֹם כָּךְ וְכָךְ לָעֹמֶר", מֵחֲבִיבוּתוֹ לְמִצְוָה. (רלח)]

בְּלִי בְּרָכָה

סָפַר אֶת הָעֹמֶר וְלֹא בֵּרַךְ, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְלֹא יְבָרֵךְ עוֹד בְּאוֹתוֹ עֶרֶב. כִּי כְּלָל גָּדוֹל בְּיָדֵינוּ "בְּרָכוֹת אֵינָן מְעַכְּבוֹת", כְּלוֹמַר, הָעוֹשֶׂה מִצְוָה וְטָעָה וְלֹא בֵּרַךְ עָלֶיהָ, יָצָא יְדֵי חוֹבָה.

כַּמָּה הַיּוֹם לָעֹמֶר?

מִי שֶׁשָּׁאַל אוֹתוֹ חֲבֵרוֹ כַּמָּה הַיּוֹם לָעֹמֶר? לֹא יַעֲנֶה לוֹ: "הַיּוֹם כָּךְ וְכָךְ", אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: "אֶתְמוֹל הָיָה כָּךְ וְכָךְ", וּמֵמֵילָא יָבִין חֲבֵרוֹ כַּמָּה הַיּוֹם לָעֹמֶר. וְאִם טָעָה וְעָנָה לוֹ: "הַיּוֹם כָּךְ וְכָךְ", לֹא יִסְפֹּר עוֹד בְּאוֹתוֹ עֶרֶב בִּבְרָכָה, כִּי כֵּיוָן שֶׁהַבְּרָכָה לֹא מְעַכֶּבֶת, אֲפִשָׁר שֶׁמָּה שֶׁעָנָה לוֹ, הֲרֵי זֶה נֶחְשָׁב שֶׁסָּפַר וְיָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

וְאַף שֶׁעָנָה לַחֲבֵרוֹ: "הַיּוֹם כָּךְ וְכָךְ", וְלֹא אָמַר לוֹ "הַיּוֹם כָּךְ וְכָךְ **לָעֹמֶר**", בְּכָל זֹאת אֲפִשָׁר שֶׁיָּצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, כִּי אֵין תֵּבָה זוֹ מְעֻכֶּבֶת, כַּמְּבֹאָר בְּבֵית יוֹסֵף בְּשֵׁם הָרַשְׁבָּ"א שֶׁכָּתַב: שָׁאֲלָתָ אִם צָרִיךְ לוֹמַר "הַיּוֹם כָּךְ וְכָךְ לָעֹמֶר" אוֹ "הַיּוֹם כָּךְ וְכָךְ"? תְּשׁוּבָה: הַכֹּל אֶחָד, אֲבָל יוֹתֵר רָאוּי לוֹמַר "כָּךְ וְכָךְ לָעֹמֶר", כְּדֵי לְבָאֵר יוֹתֵר.

אִם לֹא עָנָה לַחֲבֵרוֹ "הַיּוֹם כָּךְ וְכָךְ", אֶלָּא: "כָּךְ וְכָךְ" לְלֹא תֵּבַת 'הַיּוֹם', רַשַּׁאי לִסְפֹּר לְאַחַר מִכֵּן בִּבְרָכָה.

וְכָל זֶה כְּשֶׁשָּׁאַל אוֹתוֹ חֲבֵרוֹ עַד הַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לַסְּפִירָה, אֲבָל מֵהַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וָהָלְאָה, אֲפִלּוּ אִם עָנָה לוֹ "הַיּוֹם כָּךְ וְכָךְ", מְכַיְּוֵן שֶׁצָּרִיךְ לְהַזְכִּיר בַּסְּפִירָה אֶת מִסְפַּר הַיָּמִים וְהַשָּׁבוּעוֹת, וְהוּא עָנָה רַק אֶת הַיָּמִים, רַשַּׁאי לִסְפֹּר בִּבְרָכָה. (רמו)

לְמָשָׁל: מִי שֶׁשָּׁאַל אוֹתוֹ חֲבֵרוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, "כַּמָּה הַיּוֹם לָעֹמֶר"? וְעָנָה לוֹ: "הַיּוֹם שְׁמוֹנָה יָמִים לָעֹמֶר", חוֹזֵר לִסְפֹּר אֶת מִסְפַּר הַיּוֹם בִּבְרָכָה.

וּכְמוֹ כֵן, אִם טָעָה הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בְּמִסְפַּר הַיָּמִים, וּמִיָּד תִּקְּנוּ אוֹתוֹ בַּמִּסְפָּר הַמְדֻיָּק שֶׁל הַיָּמִים אַךְ לֹא הִזְכִּירוּ שָׁבוּעוֹת, הֲרֵיהֶם חוֹזְרִים וְסוֹפְרִים בִּבְרָכָה בְּאוֹתוֹ עֶרֶב. (רמח)

וְהַטַּעַם בָּזֶה מִשּׁוּם סָפֵק סְפֵיקָא, שֶׁמָּא מִצְווֹת צְרִיכוֹת כַּוָּנָה, וַהֲרֵי בְּאוֹמְרוֹ לַחֲבֵרוֹ הַיּוֹם כָּךְ וְכָךְ, בְּוַדַּאי לֹא הִתְכַּוֵּן לָצֵאת יְדֵי חוֹבַת הַמִּצְוָה. וְשֶׁמָּא כֵּיוָן שֶׁלֹּא סָפַר שָׁבוּעוֹת, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וּבְלָאו הֵכִי לְדַעַת הָאַלְיָה רַבָּה כְּשֶׁעָנָה לַחֲבֵרוֹ בְּלִי שָׁבוּעוֹת, מוּכָח מִמֶּנּוּ שֶׁהִתְכַּוֵּן לֹא לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה.

כְּמוֹ כֵן, אִם אָמַר לַחֲבֵרוֹ אַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה שֶׁל יוֹם ל"ב לָעֹמֶר, אַל תֹּאמַר 'וּדְוִי' בְּתִפְלַּת מִנְחָה, כִּי "הַיּוֹם ל"ג לָעֹמֶר", יוּכַל לַחֲזֹר וְלִסְפֹּר בִּבְרָכָה, כֵּיוָן שֶׁלֹּא סָפַר שָׁבוּעוֹת. וְעוֹד שֶׁסָּפַר אֶת הַמִּסְפָּר רַק בְּרֹאשֵׁי תֵּבוֹת, וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁלֹּא יָצָא. וְעוֹד שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לוֹמַר מִנְיַן סְפִירַת הָעֹמֶר כְּלָל, אֶלָּא לוֹמַר שֶׁהוּא יוֹם טוֹב כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמַר וְדוּי. (רמח)

מִצְוַת חִנּוּךְ

מִצְוָה לְחַנֵּךְ אֶת הַקְּטַנִּים לִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר בִּבְרָכָה, וַאֲפִלּוּ אִם שָׁכְחוּ לִסְפֹּר יוֹם אֶחָד, יַמְשִׁיכוּ לִסְפֹּר בִּבְרָכָה. (רכא)

בַּר מִצְוָה

קָטָן שֶׁהִגְדִּיל בְּתוֹךְ יְמֵי הָעֹמֶר, אַף עַל פִּי שֶׁהִקְפִּיד לִסְפֹּר בְּקַטְנוּתוֹ כָּל יוֹם, לֹא יַמְשִׁיךְ לִסְפֹּר עִם בְּרָכָה כְּשֶׁיִּגְדַּל, אֶלָּא יִשְׁמַע מֵאַחֵר וְיֵצֵא יְדֵי חוֹבָה. (רכא)

נָשִׁים

נָשִׁים פְּטוּרוֹת מִסְּפִירַת הָעֹמֶר, וְאוּלָם רַשָּׁאִיּוֹת לִסְפֹּר בְּלִי בְּרָכָה. (רכ)

אוֹנֵן

הָאוֹנֵן יִסְפֹּר אֶת הָעֹמֶר בְּלִי בְּרָכָה אוֹ שֶׁיִּשְׁמַע מֵאַחֵר וְיֵצֵא יְדֵי חוֹבָה, וְזֶה יוֹעִיל לוֹ שֶׁלְּמָחָרַת בַּלַּיְלָה לְאַחַר הַקְּבוּרָה, יוּכַל לְהַמְשִׁיךְ לִסְפֹּר בִּבְרָכָה. כִּי יֵשׁ כָּאן סָפֵק סְפֵיקָא, שֶׁמָּא הָאוֹנֵן רַשַּׁאי לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ וְלִסְפֹּר, וְאִם כֵּן סְפִירָתוֹ הוֹעִילָה. וְשֶׁמָּא כָּל יוֹם מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְגַם אָדָם שֶׁלֹּא סָפַר כָּל יוֹם, לֹא הִפְסִיד אֶת הַסְּפִירָה. וְכָל שֶׁכֵּן בְּאֹפֶן שֶׁמְּסַר אֶת הַמֵּת לְחֶבְרָה קַדִּישָׁא. (חזו"ע אבלות א קפו, קפח)

❧ מִנְהֲגֵי יְמֵי הָעֹמֶר ❧

תִּקּוּן חֲצוֹת

בְּכָל יְמֵי הָעֹמֶר אֵין אוֹמְרִים תִּקּוּן רָחֵל אֶלָּא תִּקּוּן לֵאָה בִּלְבַד.

לַמְנַצֵּחַ בְּצוּרַת הַמְנוֹרָה

כָּתַב הָרַמְבַּ"ן, סְגֻלָּה חֲשׁוּבָה בְּכָל יְמֵי הָעֹמֶר לוֹמַר "לַמְנַצֵּחַ בְּנְגִינוֹת" בְּצוּרַת הַמְנוֹרָה בְּסִיּוּם פְּסוּקֵי "בְּרִכַּת כֹּהֲנִים" שֶׁאַחַר "בְּרָכוֹת הַתּוֹרָה" שֶׁמְּבָרֵךְ בַּבֹּקֶר. וּבְעֶזְרַת הַשֵּׁם יַצְלִיחַ בְּמַעֲשָׂיו, וְלֹא יִהְיֶה נִזּוֹק כָּל הַיּוֹם. וּבְסֵפֶר שַׁלְמֵי צִבּוּר כָּתַב, וְהָאוֹמְרוֹ בְּצוּרַת הַמְנוֹרָה בְּכָל יוֹם בְּנֵץ הַחַמָּה, לֹא יִקְרֶה לוֹ שׁוּם מִקְרֶה רַע, וּכְאִלּוּ הִדְלִיק הַמְנוֹרָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. (רלה)

תַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא

נָהֲגוּ בְּיֵמֵי הָעֹמֶר [מֵאַחֲרֵי חַג הַפֶּסַח וְעַד ל"ג לָעֹמֶר (י"ח אייר) לִבְנֵי אַשְׁכְּנַז, אוֹ ל"ד לָעֹמֶר (י"ט אִיָּר) לִבְנֵי סְפָרַד], לְמַעֵט בְּכַמָּה עִנְיָנִים שֶׁל שִׂמְחָה כְּדִלְהַלָּן. כִּי בָּעֲווֹנוֹת הָרַבִּים, בְּיָמִים אֵלּוּ נִפְטְרוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֲלָף תַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְנִשְׁאַר הָעוֹלָם שָׁמֵם מִתּוֹרָה, עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא אֵצֶל רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבַּדָּרוֹם וְלִמֵּד אוֹתָם תּוֹרָה, וְהֵם: רַבִּי מֵאִיר בַּעַל הַנֵּס, רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אֶלְעַאי, רַבִּי יוֹסֵי בֶּן חֲלַפְתָּא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ. וְהֵם הֵם שֶׁהֶעֱמִידוּ אֶת הַתּוֹרָה מֵאוֹתוֹ הַדּוֹר וְהָלְאָה.

נְשׂוּאִין

הַמִּנְהָג שֶׁלֹּא לָשֵׂאת אִשָּׁה בְּיָמִים אֵלּוּ, אֲבָל תְּנָאֵי הַשִּׁדּוּכִים [וּורט] שֶׁקֹּדֶם הַחֲתֻנָּה, מֻתָּר לַעֲשׂוֹת רַק בִּלְי רִקּוּדִים, וְיָשִׁירוּ בַּפֶּה בִּלְבַד. (רנג, רנח)

כְּלֵי נְגִינָה

נָכוֹן לְהַחְמִיר שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ שִׁירִים הַמְלֻוִּים בִּכְלֵי נְגִינָה, אֲבָל שִׁירָה בַּפֶּה מֻתָּר. וְאוּלָם בְּשִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה, כִּבְרִית מִילָה, פִּדְיוֹן הַבֵּן, בַּר מִצְוָה [בַּיּוֹם שֶׁמָּלְאוּ לוֹ 13 שָׁנָה], סִיּוּם מַסֶּכֶת, מֻתָּר אַף לְנַגֵּן בִּכְלֵי נְגִינָה מַמָּשׁ. (רנח)

הַכְנָסַת סֵפֶר תּוֹרָה

מֻתָּר לְאַרְגֵּן הַכְנָסַת סֵפֶר תּוֹרָה עִם כְּלֵי זֶמֶר בְּרַב עַם כַּנָּהוּג, מִפְּנֵי שֶׁהִיא שִׂמְחָה רַבָּה שֶׁל מִצְוָה, וְאֵין טַעַם לְהַחְמִיר בָּזֶה. (מגן אברהם, קרן לדוד. רנח)

פְּרִי חָדָשׁ

מֻתָּר לְבָרֵךְ 'שֶׁהֶחֱיָנוּ' עַל פְּרִי חָדָשׁ בְּכָל יְמֵי הָעֹמֶר. (רנט)

הַגַּם שֶׁכָּתַב מָרָן הַשַּׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תקנא סי"ז), שֶׁטּוֹב לְהִזָּהֵר בִּימֵי בֵּין הַמְּצָרִים [מי"ז בְּתַמּוּז וְעַד תִּשְׁעָה בְּאָב] שֶׁלֹּא לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם יְמֵי אֵבֶל וְצַעַר לְיִשְׂרָאֵל, וְאֵין רָאוּי לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ 'לַזְּמַן הַזֶּה', בְּשָׁעָה שֶׁהַזְּמַן אֵינוֹ מַתְאִים לְשִׂמְחָה, מִפְּנֵי שֶׁיָּמִים אֵלּוּ יְמֵי פֻּרְעָנוּת לְיִשְׂרָאֵל. וְאִם כֵּן לְכְאוֹרָה גַּם בִּימֵי הָעֹמֶר, שֶׁמִּנְהָג יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לְהִסְתַּפֵּר וְלֹא לִשָּׂא אִשָּׁה לְאוֹת אֵבֶל עַל עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֲלָף תַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, אוּלַי יֵשׁ לוֹמַר שֶׁגַּם אֵין לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ בְּיָמִים אֵלּוּ. אוּלָם חִלּוּק גָּדוֹל יֵשׁ בֵּין יְמֵי בֵּין הַמְּצָרִים לִימֵי הָעֹמֶר, כִּי יְמֵי בֵּין הַמְּצָרִים אֵרְעוּ בָּהֶם חָרְבָּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּשְׁאָר פֻּרְעָנֻיּוֹת, וְהֵם יְמֵי אֲסוֹן כְּלָלִי לְעַם יִשְׂרָאֵל בְּכְלָלוֹ, וּמִמֵּילָא אֵין מָקוֹם לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה, בִּזְמַן שֶׁנּוֹעָד לְפֻרְעָנוּת לְכָל הָאֻמָּה, שֶׁנִּקְבַּע לָהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. לֹא כֵן יְמֵי הָעֹמֶר אֵינָם נֶחְשָׁבִים לִימֵי פֻּרְעָנוּת, וְאַדְרַבָּה, כָּתַב הָרַמְבַּ"ן שֶׁקְּדֻשַּׁת יְמֵי הָעֹמֶר כִּימֵי חוֹל הַמּוֹעֵד, אֶלָּא שֶׁבָּעֲווֹנוֹת קָרָה מָה שֶׁקָּרָה בִּימִים אֵלּוּ, לָכֵן נוֹהֲגִים לְמַעֵט בְּכַמָּה עִנְיָנֵי שִׂמְחָה, אֲבָל הַזְּמַן מִצַּד עַצְמוֹ מְקֻדָּשׁ בְּיוֹתֵר. וְלָכֵן אֶפְשָׁר לְכַתְּחִלָּה לְבָרֵךְ בּוֹ שֶׁהֶחֱיָנוּ. וְאַדְרַבָּה מְבֹאָר בַּיְרוּשַׁלְמִי, שֶׁעָתִיד אָדָם לִתֵּן אֶת הַדִּין עַל מָה שֶׁרָאָתָה עֵינוֹ וְלֹא אָכַל, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לָתֵת שֶׁבַח וְהוֹדָאָה לַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ בִּבְרָכַת שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל

כָּל פְּרֵי חָדָשׁ שֶׁרוֹאֶה וְטוֹעֵם מִמֶּנּוּ, שֶׁכָּל מָה שֶׁבָּרָא הַקָּבָ"ה, לֹא בְּרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ. וכן פסקו: מאמר מרדכי, פחד יצחק, עיקרי הד"ט, קרן לדוד, דברי מלכיאל, יפה ללב, לבושי מרדכי, רבי אליהו חמוי אב"ד ארם צובא, הגאון רבי יוסף חיים, ויאמר מאיר וואעקנין, ורבים מהם העידו שכן המנהג.

בְּגֶד חָדָשׁ

טוֹב לְהַחְמִיר שֶׁלֹּא לִתְּדֹּשׁ בֶּגֶד חָדָשׁ מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיָּר, כִּי הַשִּׂמְחָה בּוֹ גְּדוֹלָה יוֹתֵר מֵאֲכִילַת פְּרִי חָדָשׁ. וּבִמְקוֹם צֹרֶךְ, הַנָּכוֹן שֶׁיִּתְחַדְּשֶׁהוּ בְּשַׁבָּת. וְאוּלָם לִשְׂמְחַת מִצְוָה כְּבְרִית מִילָה וְכַדּוֹמֶה, יִתְחַדֵּשׁ לְלֹא שׁוּם חֶשָׁשׁ. (רנט)

קְנִיַּת בְּגָדִים

מִן הַדִּין מֻתָּר לִקְנוֹת בְּגָדִים חֲדָשִׁים בִּימֵי הָעֹמֶר, וְכָל שֶׁכֵּן לְצֹרֶךְ שִׂמְחַת מִצְוָה. (רסא)

דִּירָה חֲדָשָׁה

מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה לִבְנוֹת דִּירָה אוֹ לְהָכְנֵס לְדִירָה חֲדָשָׁה בִּימֵי הָעֹמֶר, אַף שֶׁמַּטָּרָתוֹ לְהַרְוָחָה. וּמֻתָּר גַּם לִצְבֹּעַ אֶת הַדִּירָה לְנוֹי. וְיַעֲשׂוּ חֲנֻכַּת הַבַּיִת בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, וְיִפְצְחוּ פִּיהֶם בְּשִׁירָה וְזִמְרָה וְהוֹדָיָה לַה' יִתְבָּרַךְ, אַךְ בְּלִי כְּלֵי נְגִינָה. (רסט)

תִּסְפֹּרֶת

נָהֲגוּ הַגְּבָרִים שֶׁלֹּא לְהִסְתַּפֵּר בְּיָמִים אֵלּוּ, אֲבָל הַנָּשִׁים מֻתָּרוֹת. וְכָל שֶׁכֵּן אִם יֵשׁ פְּגִישָׁה לְבַחוּרָה, שֶׁפָּשׁוּט שֶׁמֻּתָּר לָהּ לְהִסְתַּפֵּר וּלְהִתְנָאוֹת כְּדֵי שֶׁתִּמְצָא חֵן. (רסא)

גִּלּוּחַ הַזָּקָן – לְכַתְּחִלָּה יֵשׁ לְהַזָּהֵר גַּם שֶׁלֹּא לְגַלֵּחַ הַזָּקָן. וּמִי שֶׁקָּשֶׁה לוֹ, רַשַּׁאי לְגַלֵּחַ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיָּר. וּבִמְקוֹם צֹרֶךְ גָּדוֹל, יֵשׁ לְהָקֵל לְהִתְגַּלֵּחַ בְּכָל עֶרֶב שַׁבָּת. (רסא)

בַּעֲלֵי שִׂמְחָה – מֻתָּר לַאֲבִי הַבֵּן, לַסַּנְדָּק וְלַמּוֹהֵל לְהִסְתַּפֵּר לִכְבוֹד הַמִּילָה. וְאִם לֹא נֹחַ לָהֶם לְהִסְתַּפֵּר בְּיוֹם הַמִּילָה, יִסְתַּפְּרוּ יוֹם קֹדֶם. וְאִם הַמִּילָה בְּיוֹם שַׁבָּת, וְלֹא מִתְאַפְשֵׁר לָהֶם לְהִסְתַּפֵּר בְּיוֹם שִׁשִּׁי, יִסְתַּפְּרוּ בְּיוֹם חֲמִישִׁי. וְאִם הַמִּילָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן, יְכוֹלִים לְהִסְתַּפֵּר בְּיוֹם שִׁשִּׁי. וּכְמוֹ כֵן, מֻתָּר לַחֲתַן בַּר מִצְוָה וּלְאָבִיו לְהִסְתַּפֵּר. (רסד)

יוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים

אָבֵל שֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים שֶׁעַל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ בְּתוֹךְ יְמֵי הָעֹמֶר, וְהִכְבִּיד עָלָיו שְׁעָרוֹ, מֻתָּר לוֹ לְהִסְתַּפֵּר לְאַחַר שֶׁיִּגְעָרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו שֶׁיֵּלֵךְ לְהִסְתַּפֵּר. (חזו"ע אבלות ב רצד, ג קיג)

כָּתַב הַבַּ"ח לְמִנְהָג הָאַשְׁכְּנַזִּים שֶׁלֹּא מִסְתַּפְּרִים מִי"ז בְּתַמּוּז וְעַד תִּשְׁעָה בְּאָב, אֲבֵל שֶׁחָל יוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים שֶׁלּוֹ בְּיָמִים אֵלּוּ, מֻתָּר לוֹ לְהִסְתַּפֵּר, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מִנְהָג, אֵין לְהַחְמִיר בּוֹ לְאָבֵל. וְכָתַב בְּשׁוּ"ת זֶרַע אֱמֶת, וּלְפִי זֶה הוּא הַדִּין לְמִנְהָג בְּנֵי סְפָרַד שֶׁלֹּא מִסְתַּפְּרִים בָּעֹמֶר עַד יוֹם ל"ד, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מִנְהָג, אִם חָל בָּהֶם יוֹם שְׁלֹשִׁים לְאָבְלוֹ, יָכוֹל לְהִסְתַּפֵּר. וכן פסקו: ישועות יעקב, בית אהרן קריספין, שו"ת פני אהרן, זרע אמת ואחיו רבי דוד הכהן, בית הרואה, מטה יוסף, וכן הורה הלכה למעשה מורנו הגאון רבי עזרא עטיה זצ"ל ראש ישיבת "פורת יוסף" תכב"ץ.

הֶתֵּר נְשׂוּאִין וְתִסְפֹּרֶת

מְנַהֵג סְפָרַד לְהַתִּיר לְהַנָּשֵׂא וּלְהִסְתַּפֵּר מִיּוֹם ל"ד לָעֹמֶר בַּבֹּקֶר, שֶׁבּוֹ בַּיּוֹם פָּסְקוּ תַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא לָמוּת. וּמְנַהֵג אַשְׁכְּנַז לְהַתִּיר לְהִנָּשֵׂא מִיּוֹם ל"ג לָעֹמֶר בַּבֹּקֶר. וּבִמְקוֹם צָרְךְ רַשָּׁאִים בְּנֵי אַשְׁכְּנַז לִשָּׂא בְּלֵיל ל"ג לָעֹמֶר, וּבְנֵי סְפָרַד בְּלֵיל ל"ד.

כָּתַב מָרָן הַבַּיִת יוֹסֵף (סימן תצג) בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ, שֶׁתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא מֵתוּ "מִפֶּסַח וְעַד פְּרוֹס עֲצֶרֶת". [וּפְרוֹשׁ הַמִּלָּה 'פְּרוֹס', לְשׁוֹן פְּרוּסָה - חֲצִי, דְּהַיְנוּ חֲצִי חֹדֶשׁ - ט"ו יוֹם שֶׁקֹּדֶם 'עֲצֶרֶת' - חַג הַשָּׁבוּעוֹת. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה "פְּרוֹס הַפֶּסַח וּפְרוֹס הַחַג", דְּהַיְנוּ חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בְּנִיסָן שֶׁקֹּדֶם הַפֶּסַח, וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בְּתִשְׁרֵי שֶׁקֹּדֶם חַג הַסֻּכּוֹת. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה (שקלים פ"ג מ"א): וְעִנְיַן פְּרָס, אֶמְצַע הַפֶּרֶק, וְכֵן אָמְרוּ כָּל פְּרָס הַיְנוּ חֲצִי, כְּלוֹמַר חֲצִי חֹדֶשׁ. וּבְתוֹסֶפְתָּא, אֵיזֶהוּ פְּרָס? אֵין פָּחוֹת מֵחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם קֹדֶם לָרֶגֶל.] אֶמֹר מֵעַתָּה, כְּשֶׁתִּפְחֹת חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם מֵאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה יְמֵי הָעֹמֶר, יִשָּׂאֲרוּ שְׁלוֹשִׁים וְאַרְבָּעָה. עַל כֵּן, שְׁלוֹשִׁים וּשְׁלוֹשָׁה יוֹם שְׁלֵמִים, לֹא נוֹשְׂאִים אִשָּׁה וְלֹא מִסְתַּפְּרִים, אֲבָל בְּיוֹם ל"ד לָעֹמֶר בַּבֹּקֶר מֻתָּר, כִּי בְּעִנְיְנֵי אֲבֵלוּת אָנוּ אוֹמְרִים "מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ". וכן כתבו רבנו ירוחם, הרשב"ץ, רבי יהושע בן שועיב ועוד. וּמֵאַחַר וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבְּעִנְיְנֵי אֲבֵלוּת גַּם בַּלַּיְלָה אוֹמְרִים מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ, [כן דעת הרמב"ן שכבר בתחילת ליל השביעי לאבלות, האבל יוצא מהאבלות, וכן דעת רבנו תם, הרמב"ם, רבינו אברהם מן ההר, וכתב בספר המאורות שכן דעת רבים מן החכמים], לָכֵן חָתָן הָרוֹצֶה לְהָקֵל בְּמִקּוֹם צָרְךְ וְלִשָּׂא אִשָּׁה מִלֵּיל ל"ג אוֹ לֵיל ל"ד, יֵשׁ לוֹ עַל מָה לְסָמֹךְ.

בְּשָׁאֲלוֹת וּתְשׁוּבוֹת מִנְחַת יִצְחָק (חלק ד סימן פד) נִשְׁאַל עַל בַּחוּר סְפָרַדִּי אִם רַשַּׁאי לָשֵׂאת נַעֲרָה אַשְׁכְּנַזִּיָּה בְּיוֹם ל"ג בָּעֹמֶר, וּבְמַסְקָנָתוֹ כָּתַב: יַעֲשׂוּ הַחֻפָּה וְיִתְחִילוּ הַסְּעוּדָה בְּיוֹם ל"ג בָּעֹמֶר וְיַמְשִׁיכוּ בְּלֵיל ל"ד. וּמִכָּל מָקוֹם, אִי אֶפְשָׁר לִי לְהַחְלִיט כֵּן לַהֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה בִּלְתִּי הַסְכָּמַת מוֹרֵה הוֹרָאָה מְפֻרְסָם סְפָרַדִּי, שֶׁהוּא בְּקִי בְּמִנְהֲגֵיהֶם יוֹתֵר מִמֶּנִּי. וְשׁוּב עִיַּנְתִּי קְצַת בְּסִפְרֵי גְּדוֹלֵי הַסְּפָרַדִּיִּים, וּמָצָאתִי בְּשׁוּ"ת יַבִּיעַ אֹמֶר (חלק ג סימן כו אות ד), בְּמָה שֶׁהֵעִיר שָׁם עַל הַמִּנְהָג שֶׁנּוֹהֲגִים כָּעֵת בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ, לְשֵׂאת אִשָּׁה בְּיוֹם ל"ג בָּעֹמֶר בְּפַרְהֶסְיָה, וְאֵין פּוֹצֶה פֶּה, וְטָעוּת הוּא בְּיָדָם, כִּי לֹא יָדְעוּ שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק בָּזֶה בֵּין מִנְהַג הָאַשְׁכְּנַזִּים לְמִנְהַג הַסְּפָרַדִּים, וּבְפָרַט בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ אַתְּרֵיהּ דְּמָרָן הַבַּיִת יוֹסֵף ז"ל שֶׁקִּבְּלוּ הוֹרָאוֹתָיו. וּמִכָּל מָקוֹם כְּאָמוּר יֵשׁ לְהִתְיַעֵץ בָּזֶה עִם רַב סְפָרַדִּי מְפֻרְסָם, וְהַנָּכוֹן הוּא, עִם הַגָּאוֹן מוֹרֵנוּ הָרַב רַבִּי עוֹבַדְיָה יוֹסֵף ס"ט (שְׁלִיט"א) חֲבֵר בֵּית דִּין בִּירוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ, בַּעַל הַמַּחֲבֵר שׁוּ"ת יַבִּיעַ אֹמֶר הֲנָ"ל, וְיִוכַּל לְהַצִּיעַ לְפָנָיו דְּבָרֵינוּ הַנָּ"ל, וְאִם יַסְכִּים לְהֻתַּר, בְּוַדַּאי כֵּן יָקוּם. עכ"ל. וְעַיֵּן בְּחָזוֹן עוֹבַדְיָה (ויו"ט עמוד רנו) שֶׁהֶעֱקַר תָּלוּי בַּחָתָן, אִם הוּא סְפָרַדִּי יַעֲשֶׂה אֶת הַנִּשּׂוּאִין בְּיוֹם ל"ד לָעֹמֶר וְלֹא קֹדֶם לָכֵן, וְאִם הוּא אַשְׁכְּנַזִּי רַשַּׁאי לְהִתְחַתֵּן בְּיוֹם ל"ג אַ ף שֶׁהַכַּלָּה סְפָרַדִּיָּה.

כְּשֶׁחָל ל"ג לָעֹמֶר בְּיוֹם שִׁשִּׁי, מֻתָּר גַּם לִבְנֵי סְפָרַד לְהִסְתַּפֵּר בְּיוֹם שִׁשִּׁי, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וְאִם לֹא נַח לוֹ לְהִסְתַּפֵּר בְּיוֹם שִׁשִּׁי, רַשַּׁאי לְהִסְתַּפֵּר בְּלֵיל שִׁשִּׁי [חֲמִישִׁי בַּלַּיְלָה, לֵיל ל"ג]. וּבְשָׁנָה זֹאת מֻתָּר גַּם לַעֲרֹךְ נִשּׂוּאִין בְּלֵיל ל"ג לָעֹמֶר. (רסא, רסז)

פֶּסַח שֵׁנִי

י"ד בְּאִיָּר, הוּא פֶּסַח שֵׁנִי, וְיֵרָבֶה בּוֹ בְּשִׂמְחָה קְצָת, כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם לַאֲדוֹנֵנוּ. (החיד"א בספרו מורה באצבע רכב)

ל"ג לָעֹמֶר

רִיבּוּי שִׂמְחָה

נוֹהֲגִים לְהַרְבּוֹת בְּשִׂמְחָה בְּל"ג לָעֹמֶר, שֶׁהוּא יוֹם הַהִלּוּלָא שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי זיע"א. וְטוֹב וְנָכוֹן לִלְמֹד בַּחֲבוּרָה אֶת שִׁבְחֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי הַמְפֻאָרִים בַּשַּׁ"ס וּבַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, וּמִנְהָג יָפֶה הוּא. (החיד"א בספרו מורה באצבע אות רכג. רעג)

וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּבֹאָר בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (סימן תקפ) שֶׁבְּיוֹם פְּטִירַת הַצַּדִּיקִים רָאוּי לְהִתְעַנּוֹת וּלְהִצְטַעֵר עַל אָבְדָם מֵאִתָּנוּ: מִכָּל מָקוֹם אֵצֶל רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי שׁוֹנֶה הַדָּבָר, כִּי מֵאַחַר וְגָזְרָה עָלָיו מַלְכוּת רוֹמִי הָרְשָׁעָה גְּזַר דִּין מָוֶת, וְנַעֲשָׂה לוֹ נֵס שֶׁנֶּחְבָּא בַּמְּעָרָה שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְנִצַּל, לְזֵכֶר הַנֵּס שֶׁהָיְתָה פְּטִירָתוֹ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, עָשׂוּ אֶת יוֹם פְּטִירָתוֹ, יוֹם הִלּוּלָא מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה (שם אריה"). וְהַפְּרִי חָדָשׁ כָּתַב, שֶׁהַשִּׂמְחָה הִיא עַל אוֹתָם חֲמִשָּׁה תַּלְמִידִים חֲדָשִׁים שֶׁהֶעֱמִיד רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁנִּשְׁאֲרוּ חַיִּים וְקַיָּמִים לִפְלִיטָה גְּדוֹלָה, וְהִפִּיצוּ אוֹר הַתּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל. וּבִשְׂדֵי חֶמֶד כָּתַב, שֶׁבְּיוֹם זֶה נִסְתַּמְּךָ רַשְׁבַּ"י וְנִתְגַּלּוּ סִתְרֵי תּוֹרָה עַל יָדוֹ. וּמָרָן הַחִיד"א כָּתַב, שֶׁאֵין בָּרוּר כְּלָל שֶׁל"ג לָעֻמָּר הוּא יוֹם פְּטִירָתוֹ שֶׁל רַשְׁבַּ"י, וְהַשִּׂמְחָה הִיא שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא הִתְחִיל לְלַמֵּד אֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי וַחֲבֵרָיו בְּיוֹם זֶה, וְחָזְרָה עֲטָרָה לְיוֹשְׁנָהּ, שֶׁעַל יְדֵי כָּךְ נִתְקַיֵּם הָעוֹלָם. (רעג. שו"ת יחוה דעת חלק ה סימן לה)

עֲלִיָּה לְמִירוֹן וּלְקִבְרוֹת הַצַּדִּיקִים

יֵשׁ נוֹהֲגִים לַעֲלוֹת לְקִבְרוֹת הַצַּדִּיקִים וּלְהִתְפַּלֵּל שָׁם לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָּבוֹא, כְּדֵי שֶׁנִּשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים יְבַקְּשׁוּ רַחֲמִים עָלֵינוּ לִפְנֵי כִּסֵּא כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ, וּבִפְרָט כְּשֶׁמִּתְפַּלְּלִים שָׁם בְּתִשּׁוּבָה וּבְלֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה.

כֵּן מְבֹאָר בְּזֹהַר הַקָּדוֹשׁ שֶׁיֵּשׁ עִנְיָן בָּזֶה. וְכֵן אָמְרוּ חֲז"ל (מסכת סוטה לד ע"א): כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה הָלַךְ וְהִשְׁתַּטַּח עַל קִבְרֵי אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים בְּחֶבְרוֹן, וְאָמַר: "אֲבוֹתַי, בַּקְּשׁוּ עָלַי רַחֲמִים שֶׁאֵנָצֵל מֵעֵצַת הַמְּרַגְּלִים". וּמִטַּעַם זֶה הִתִּירוּ לָצֵאת מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּץ לָאָרֶץ, לְהִשְׁתַּטֵּחַ עַל קִבְרֵי הַצַּדִּיקִים, כֹּל שֶׁדַּעְתּוֹ לַחֲזֹר לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה עִנְיָן שֶׁל מִצְוָה שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ עָלֵינוּ. וְכָתַב רַבֵּנוּ חַיִּים וִיטָאל, הַמִּנְהָג שֶׁנָּהֲגוּ יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת בְּל"ג לָעֹמֶר עַל קִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ הַקְּבוּרִים בְּמִירוֹן, וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים וְשְׂמֵחִים שָׁם, רָאִיתִי לְמוֹרִי הָאֲרִ"י ז"ל שֶׁהָלַךְ לְשָׁם בְּל"ג לָעֹמֶר, הוּא וְכָל אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ וְיָשַׁב שָׁם שְׁלֹשָׁה יָמִים. וְזֶה הָיָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבָּא מִמִּצְרַיִם וכו'. (שו"ת יחוה דעת חלק ה סימן לה וסימן נז)

קְדֵשַׁת הָעֵינַיִם

הַחֲפֵצִים לַעֲלוֹת לְהִתְפַּלֵּל בְּקִבְרֵי הַצַּדִּיקִים, נָכוֹן שֶׁיֵּלְכוּ בִּזְמַן שֶׁאֵין כָּל דָּךְ מְבַקְּרִים רַבִּים. כִּי כְּשֶׁמִּתְאַסְּפִים רַבִּים, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, יְכוֹלִים לְהִכָּשֵׁל חַס וְשָׁלוֹם בְּמַרְאוֹת אֲסוּרוֹת וּדְבָרִים רָעִים, וּכְבָר צִוְּתָה תּוֹרָה: "וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דָּבָר רָע", "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם". וְאָמְרוּ חֲז"ל: "הַרְהוּרֵי עֲבֵרָה קָשִׁים מֵעֲבֵרָה". וְעַיִן בָּרָשָׁ"ם (מסכת בבא בתרא נז ע"ב) שֶׁכָּתַב: "וְאַף עַל פִּי שֶׁעוֹצֶם עֵינָיו, שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לְקָרֵב אֶלָּא לְהַרְחִיק מִן הָעֲבֵרָה, שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים הַרְחֵק מִן הַכְּעוּר וּמִן הַדּוֹמֶה לוֹ". (שו"ת יחוה דעת ח"ה סימן לה)

מִדְּבְרֵי הַבַּבָּא סָאלִי וּבְנוֹ רַבִּי מֵאִיר אֲבִיחֲצֵירָא זִיע"א עַל הָעֲלִיָּה לְמִירוֹן

כָּתַב בְּסֵפֶר הַנִּפְלָא "אַבִּיר יַעֲקֹב" (עמוד 318): וְאוּלַי כָּאן הַמָּקוֹם לְצַיֵּן, כִּי לְמֵרוֹת שֶׁנָּהֲגוּ רַבֵּנוּ הַבַּבָּא סָאלִי לְהִשְׁתַּטֵּחַ עַל קִבְרֵי הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הַמָּה, וּמִפַּעַם לְפַעַם הָיָה פּוֹקֵד אֶת קִבְרֵי הַתַּנָּאִים הָאֱלֹהִיִּים רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי וְרַבִּי מֵאִיר בַּעַל הַנֵּס זְכוּתָם תָּגֵן עָלֵינוּ אָמֵן, הָיָה נִמְנָע מִלַּעֲלוֹת לִשְׁנֵי הַצִּיּוּנִים הַלָּלוּ בִּימֵי הַהִלּוּלָא, מִשּׁוּם הַפְּרִיצוּת וְתַעֲרֻבֶת הַבְּרִיּוֹת הַשּׁוֹכְחִים בְּדַרְכֵי הַצִּיּוּנִים הַקְּדוֹשִׁים. לְעֻמַּת זֹאת, הָיָה עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם כְּדֵי לִפְקֹד אֶת צִיּוּן הַמְקֻבָּל הָאֱלֹהִי רַבִּי שָׁלוֹם שַׁרְעַבִּי - הָרַשַׁ"שׁ, וְרַבֵּנוּ חַיִּים בֶּן עָטָר זְכוּתָם תָּגֵן עָלֵינוּ, בִּימֵי הַהִלּוּלָא שֶׁלָּהֶם, וְכֵן עָלָה פַּעַם לְקֶבֶר שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא שֶׁבִּצְפוֹן יְרוּשָׁלַיִם בְּיוֹם הַהִלּוּלָא, כ"ח בְּאִיָּר.

אַגַּב, נִצְטַט מִתּוֹךְ הַדְּבָרִים שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ מֵאִיר אֲבִיחֲצֵירָא זַצַ"ל, בְּט"ו בְּאִיָּר תשמ"ב, לְמְקוֹרְבָיו שֶׁדִּבְּרוּ עִמּוֹ מֵעִנְיַן הָעֲלִיָּה לְמִירוֹן בְּל"ג לָעֹמֶר: "אֵינֶנִּי אוֹמֵר כְּלוּם, לֹא לְכָאן

וְלֹא לְכָאן... בִּתְשׁוּבוֹת חֲתַם סוֹפֵר (יורה דעה סימן רלג) מְפַקְפֵּק מְאֹד עַל מְקוֹר הַמִּנְהָג הַזֶּה... עַל רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי הֲרֵי נֶאֱמָר (מסכת שבת יא ע"א), חֲבֵרִים שֶׁהָיוּ עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, מַפְסִיקִים לִקְרִיאַת שְׁמַע וְלֹא לִתְפִלָּה. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּגוֹן רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי וַחֲבֵרָיו שֶׁתּוֹרָתָן אֻמָּנוּתָן. צְרִיכִים לְהִתְחַזֵּק בַּיּוֹם הַזֶּה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, וּכְדַאי גַּם לִלְמֹד הָאִדְרָא"...

גַּם מָרָן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף זְצוּקָ"ל הָיָה אוֹמֵר שֶׁלֹּא נָכוֹן כְּלָל וְעִקָּר לְבַטֵּל תּוֹרָה בִּשְׁבִיל לַעֲלוֹת לְקִבְרֵי צַדִּיקִים, שֶׁהֲרֵי שְׁקוּלָה מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְווֹת כֻּלָּן, וְאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה מִמֶּנָּה (אבות פ"ה מכ"ב). וְהַגָּאוֹן הַמְּקֻבָּל הַאֱלֹהֵי רַבֵּנוּ מָרְדְּכַי שַׁרְעַבִּי זיע"א, כַּאֲשֶׁר הָיָה שׁוֹמֵעַ עַל בַּחוּרִים הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, שֶׁרוֹצִים לִנְסֹעַ לְקִבְרֵי צַדִּיקִים, הָיָה אוֹמֵר לָהֶם: "אַתֶּם מְחַפְּשִׂים לְטַיֵּל? תֵּשְׁבוּ וְתַעַסְקוּ בַּתּוֹרָה, הַתּוֹרָה הִיא לְמַעְלָה מִכָּל!". (ועיין בחוברת "מרן הרב עובדיה" - מזווית אישית עמוד 35)

מִי שֶׁמַּרְגִּישׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ צֹרֶךְ לָלֶכֶת, יָשִׂים לֵב לִשְׁמֹר אֶת עֵינָיו מְאֹד מְאֹד, וּכְמוֹ כֵן נְסִיעָתוֹ תְּלֻוֶּה בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם, וְלֹא בִּדְבָרִים בְּטֵלִים חַס וְשָׁלוֹם. וּבָרוּךְ ה', הַיּוֹם מָצוּי מַכְשִׁיר "נַגָּן", שֶׁיָּכוֹל לִשְׁמֹעַ מִמֶּנּוּ שִׁעוּרֵי תּוֹרָה בַּהֲלִיכָתוֹ וּבִנְסִיעָתוֹ, וּמְקַיֵּם בָּזֶה מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה. וְאַשְׁרָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא.

מִנְהָג הַחֲלָקֶה

יֵשׁ נוֹהֲגִים לְהַמְתִּין מִלְּסַפֵּר אֶת שַׁעֲרוֹת בְּנֵיהֶם עַד הַגִּיעָם לְגִיל שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְאָז מְסַפְּרִים אוֹתָם בְּשִׂמְחָה וּבְשִׁירִים, וּמְקַיְּמִים בָּהֶם מִצְוַת הַנַּחַת פֵּאוֹת הָרֹאשׁ. וְנָכוֹן יוֹתֵר לַעֲשׂוֹת כֵּן בִּימֵי חוֹל הַמּוֹעֵד אוֹ בְּלַ"ג לָעֹמֶר - יוֹם הִלּוּלַת רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, שֶׁבְּלָאו הֲכִי הֵם יְמֵי שִׂמְחָה וְחֶדְוָה לְיִשְׂרָאֵל.

כָּתַב רַבֵּנוּ חַיִּים וִיטָאל: הָרַב רַבִּי יוֹנָתָן סַאגִיס [מִתַּלְמִידֵי רַבֵּנוּ הָאֲרִ"י ז"ל], הֵעִיד לִי שֶׁקֹּדֶם שֶׁהָלַכְתִּי לִלְמֹד אֵצֶל מוֹרִי הָאֲרִ"י ז"ל, הוֹלִיךְ מוֹרִי אֶת בְּנוֹ הַקָּטָן לְשָׁם עִם כָּל אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ, וְשָׁם גִּלְּחוּ אֶת רֹאשׁוֹ כַּמִּנְהָג הַיָּדוּעַ, וְעָשָׂה שָׁם יוֹם מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וכו', וְכָתַבְתִּי זֶה לְהוֹרוֹת כִּי יֵשׁ שֹׁרֶשׁ לַמִּנְהָג. וּבְשׁוּ"ת גִּנַּת וְרָדִים כָּתַב, מֻתָּר לְהַשְׁהוֹת תִּסְפֹּרֶת רִאשׁוֹנָה שֶׁעוֹשִׂים לַקָּטָן בְּשִׂמְחָה וְשִׁירִים וּלְסַפְּרוֹ בְּחוֹל הַמּוֹעֵד. וְכֵן כָּתַב בְּשׁוּ"ת נֶחְפָּה בַּכֶּסֶף, שֶׁכֵּן פָּשַׁט הַמִּנְהָג בְּעִיר הַקֹּדֶשׁ יְרוּשָׁלַיִם לְהַרְבּוֹת שִׂמְחָה בְּתֻפִּים וּבִמְחוֹלוֹת בַּתִּסְפֹּרֶת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַקָּטָן, בִּשְׁבִיל חִבּוּב מִצְוָה שֶׁל הַנַּחַת פֵּאוֹת הָרֹאשׁ, וְעוֹשִׂים זֹאת עַל יְדֵי סַפָּר אָמָן יִשְׂרָאֵל בְּחוֹל הַמּוֹעֵד. וְכֵן כָּתְבוּ דְּבַר מֹשֶׁה, שֻׁלְחָן גָּבוֹהַּ, וְהָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבִּי מְיֻחָס בָּכַר שְׁמוּאֵל בְּסִפְרוֹ מִזְבַּח אֲדָמָה וְעוֹד. וְכָתַב בְּשׁוּ"ת עֲרוּגַת הַבֹּשֶׁם, שֶׁכֵּן מִנְהָג חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, לְהַשְׁהוֹת תִּגְלַחַת בְּנֵיהֶם הַקְּטַנִּים עַד לְגִיל שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וּמִנְהָגָם תּוֹרָה הוּא. וְסֶמֶךְ לָזֶה מֵהַמִּדְרָשׁ עַל הַפָּסוּק: "כִּי תָּבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל" - רֶמֶז לְיַלְדֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמָר כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה. "שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל" - שֶׁעֲדַיִן אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר הֵיטֵב. "וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה'" - שֶׁאָז מְדַבֵּר וּמַתְחִיל לְלַמְּדוֹ פְּסוּקֵי תּוֹרָה. וּמִכָּאן גַּם לְעִנְיַן מִצְוַת חִנּוּךְ בַּהֲנָחַת הַפֵּאוֹת וְיֶתֶר הַמִּצְווֹת, כְּשֶׁמַּתְחִיל לִהְיוֹת בֶּן הֲבָנָה. וְכֵן כָּתַב בְּשׁוּ"ת אַפְרְקַסְתָּא דְּעַנְיָא, שֶׁיֵּשׁ סֶמֶךְ לְמָה שֶׁעוֹשִׂים בְּלַ"ג בָּעֹמֶר שֶׁהוּא יוֹם **הִלּוּלָא** דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב קֹדֶשׁ **הִלּוּלִים** לַה', כִּי יוֹם ל"ג בָּעֹמֶר הוּא יוֹם שִׂמְחָה וְחֶדְוָה לִכְבוֹד רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, זְכוּתוֹ תָּגֵן עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, אָמֵן. (שו"ת יחוה דעת חלק ה סימן לה)

תָּם וְנִשְׁלָם שֶׁבַח לְאֵל בּוֹרֵא עוֹלָם

הגדה של פסח

סדר הקערה

בעל הבית מסדר הקערה שיש בה: שלוש מצות שמורות, זרוע צלוי, ביצה, מרור,
חרוסת, כרפס, חזרת. ואת מי המלח יניחו מחוץ לקערה. ויסדרם כסדר הזה (ע"פ האר"י ז"ל):

טוב לומר קודם הקידוש - "קדש", וקודם הרחיצה - "ורחץ", וכן על זה הדרך, כי נרמזו בו סודות נפלאים. וטוב שישנן
האדם לעצמו את סדר "קדש ורחץ" בניגון, כדי שלא ידלג דבר מהסדר.

קַדֵּשׁ. וּרְחַץ. כַּרְפַּס. יַחַץ. מַגִּיד. רָחְצָה. מוֹצִיא מַצָּה.
מָרוֹר. כּוֹרֵךְ. שֻׁלְחָן־עוֹרֵךְ. צָפוּן. בָּרֵךְ. הַלֵּל. נִרְצָה.

קַדֵּשׁ

מוזגים כוס ראשון לכל המסובים וגדול הבית אומר הקידוש, ויכוין להוציא את השומעים ידי חובה וגם הם יכוונו
לצאת ידי חובה. ולא יענו ברוך הוא וברוך שמו, אבל יענו אמן.

אם חל בשבת מתחילים מכאן:

**יוֹם הַשִּׁשִּׁי. וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה.
וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ.
כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:**

ואם חל יום טוב בחול מתחילים מכאן.

אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָֹאדנ"י מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ. אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי יְהוָֹאדנ"י אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

סַבְרִי מָרָנָן. ועונים חשומעים: לְחַיִּים.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹאדנ"י, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן: (אמן)

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹאדנ"י, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עָם, וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל־לָשׁוֹן, וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֶּן לָנוּ יְהוָֹאדנ"י אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה, (שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וּ)מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן. (אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְ)אֶת יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה, וְאֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה, זְמַן חֵרוּתֵנוּ, בְּאַהֲבָה מִקְרָא קֹדֶשׁ, זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים. (וְשַׁבָּתוֹת) וּמוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ (בשבת בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹאדנ"י, מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ)יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים: (אמן)

כשחל יום טוב במוצאי שבת מוסיפים שתי ברכות אלו, קודם ברכת "שהחיינו".

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹאדנ"י, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ: (אמן)

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹאדנ"י, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל, וּבֵין אוֹר לְחֹשֶׁךְ, וּבֵין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים, וּבֵין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ, וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. וְהִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹאדנ"י, הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ. (אמן)

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹאדנ"י, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה: (אמן)

ישתו כל המסובים בהסבת שמאל, כל חיין שבכוס, ולפחות ישתו רוב רביעית (41 גרם).

רָחְצָה

יטול ידיו בשביל טבול הכרפס כדין כל דבר שטיבולו במשקה. והנטילה תהיה כדרך שנוטל ידיו לאכילת פת, אך לא יברך ברכת "על נטילת ידים".

כַּרְפַּס

יקח כרפס כ־15 גרם ויטבול אותו בחומץ או במי מלח, ויברך. (ויכוין לפטור בברכה זו גם את אכילת המרור).

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה (אדני) יאהדונהי **אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה:**

יַחַץ

יקח מצה האמצעית משלושת המצות ויחלקנה לשני חלקים, חלק אחד גדול יותר מהשני, והחלק הגדול נותנו במפה ומצניעו לאפיקומן, וחלק השני הקטן יניחנו בין שתי המצות.

מַגִּיד

כל המסובים מתחילים לומר "הא לחמא עניא", עד בני חורין. ואחר כך יתחילו ההגדה בהסברה נכונה. אומרים ההגדה בשמחה ובקול רם, והיא ספור יציאת מצרים שהיא מצות עשה מן התורה. ויכוין בעל הבית לקיים מצות עשה של "והגדת לבנך". וגם הנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים.

הֵא לַחְמָא עַנְיָא, דִּי אֲכָלוּ אַבְהָתָנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם. כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵיכוּל, כָּל־דִּצְרִיךְ יֵיתֵי וְיִפְסַח. הַשַּׁתָּא הָכָא, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל. הַשַּׁתָּא הָכָא עַבְדֵּי, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל בְּנֵי חוֹרִין:

מוזגין כוס שני, ומרחיקים את הקערה של המצה והמרור כדי לעורר את התינוקות שישאלו "מה נשתנה". ומחלקים לתינוקות קליות ואגוזים, לעוררם לשאול מה יום מימים.

והגדת לבנך

באור על דרך הפשט, בסגנון קל ושווה לכל נפש, מלוקט ומשוזר יחדיו מכתבי רבותינו הראשונים.

הָא לַחְמָא עַנְיָא. כָּזֶה הָיָה לֶחֶם הָעֹנִי, **דִּי אֲכָלוּ אַבְהָתָנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם.** שֶׁאָכְלוּ אֲבוֹתֵינוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. שֶׁכֵּן הַדֶּרֶךְ לְהַאֲכִיל אֶת הָעֲבָדִים בְּמַצּוֹת, שֶׁהֵן קָשׁוֹת וְאֵינָן מִתְעַכְּלוֹת בִּמְהֵרָה, וְיַסְפִּיק לָהֶם מְעַט. (או"ח אבוד') וְכָעֵת מַכְרִיז בַּעַל הַבַּיִת וְאוֹמֵר: **כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵיכוֹל.** כָּל הָרָעֵב שֶׁאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל, (או"ח) אוֹ שֶׁהִרְעִיב עַצְמוֹ בְּעֶרֶב פֶּסַח כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל הַמַּצָּה לְתֵאָבוֹן – יָבוֹא וְיֹאכַל. (מחז"ו) **כָּל דִּצְרִיךְ יֵיתֵי וְיִפְסַח.** כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַה לֶּאֱכֹל, אַךְ אֵין לוֹ אֶת הַמִּצְרָכִים שֶׁל מִצְוֹת הַיּוֹם כְּגוֹן מַצּוֹת יַיִן וּמָרוֹר וְכַיּוֹצֵא, יָבוֹא וְיַעֲשֶׂה דִּין הַפֶּסַח בַּאֲכִילַת מַצָּה וּמָרוֹר. וּפוֹנֶה אֶל הָאוֹרְחִים וּמְנַחֵם אוֹתָם: וְאוֹמֵר – **הַשַּׁתָּא הָכָא.** אָמְנָם הַשָּׁנָה אָנוּ כָּאן בַּגּוֹלָה וְאוֹכְלִין בְּחִפָּזוֹן, יְהִי רָצוֹן שֶׁ־**לְשָׁנָה הַבָּאָה** נִהְיֶה **בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל** בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְנֹאכַל שָׁם בְּנַחַת וּבְיִשּׁוּב הַדַּעַת כִּרְצוֹנֵנוּ. (או"ח) **הַשַּׁתָּא הָכָא עַבְדֵּי.** הַשָּׁנָה אָנוּ פֹּה עֲבָדִים בַּגָּלוּת, יְהִי רָצוֹן שֶׁ**לַּשָּׁנָה הַבָּאָה.** נִהְיֶה **בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל** בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּנֵי חוֹרִין. שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים "בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ וּבְנִיסָן עֲתִידִין לִגָּאֵל". (ר"ה יא. מחז"ו שבה"ל) **לַחְמָא עַנְיָא** – לֶחֶם עֹנִי, לְפִי שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי אֶלָּא מִקֶּמַח וּמַיִם, לְמַעַט מַצָּה עֲשִׁירָה שֶׁמְּעֹרָבִים בָּהּ דְּבָרִים נוֹסָפִים. (רש"י)

מַה נִּשְׁתַּנָּה
הַלַּיְלָה הַזֶּה, מִכָּל הַלֵּילוֹת.

שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אֲנַחְנוּ מְטַבְּלִין אֲפִלּוּ פַּעַם אַחַת. וְהַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְּעָמִים:

שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִין חָמֵץ וּמַצָּה. וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה:

שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִין שְׁאָר יְרָקוֹת. וְהַלַּיְלָה הַזֶּה מָרוֹר:

שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין בֵּין יוֹשְׁבִין וּבֵין מְסֻבִּין. וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין:

מחזירים הקערה למקומה על השלחן ואומרים ההגדה, ותהיה המצה מגולה בשעת אמירת ההגדה.

עֲבָדִים הָיינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם. וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה. וְאִלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ

והגדת לבנך

מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה. שֶׁאָנוּ מְשַׁנִּים בּוֹ מִדַּרְכֵּנוּ **מִכָּל הַלֵּילוֹת. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אֲנַחְנוּ מְטַבְּלִין.** כְּלוֹמַר, אֵין אָנוּ מְחַזְּרִין אַחַר הַטְּבוּל, **אֲפִלּוּ פַּעַם אַחַת.** קֹדֶם עִקַּר הַסְּעוּדָה. שֶׁבְּזְמַנָּם הָיוּ רְגִילִים לְטַבֵּל "בְּתוֹךְ" הַסְּעוּדָה, **וְהַלַּיְלָה הַזֶּה.** אָנוּ מַקְדִּימִים לְטַבֵּל "קֹדֶם" הַסְּעוּדָה **שְׁתֵּי פְּעָמִים.** בִּכְרַפְּס וּמָרוֹר. (שבה"ל או"ח אבוד'). וְאַף שֶׁעֲדַיִן לֹא טִבְּלוּ אֶת הַמָּרוֹר, דַּרְכָּם הָיָה לְשַׁקֵּעַ הַמָּרוֹר בַּחֲרֹסֶת כְּדֵי לְבַטֵּל הָאֲרֹס שֶׁבּוֹ, וְיוֹדֵעַ הַבֵּן שֶׁמִּן הַסְּתָם יֹאכְלוּהוּ עַל יְדֵי טְבוּל. (רשב"ץ. ע' פסחים קט:) וּמַה שֶּׁמְּטַבְּלִים פַּעַם שְׁלִישִׁית בְּכוֹרֵךְ, אֵינוֹ אֶלָּא זֵכֶר לְהַלֵּל. וְאֶפְשָׁר שֶׁנָּפַח זֶה נִתְקַן קֹדֶם מַעֲשֶׂה שֶׁל הַלֵּל. (כנלע"ד) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים כֵּיוָן שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶם הֶפְסֵק, חָשׁוּב הַכֹּל כְּטִבּוּל אֶחָד. (רשב"ץ)

שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִים מַה שֶּׁנִּרְצֶה אוֹ **חָמֵץ אוֹ מַצָּה, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה.** אָנוּ מַקְפִּידִים שֶׁיִּהְיֶה הַפַּת **כֻּלּוֹ מַצָּה.** בְּדָוְקָא. וְאִם אוֹכֵל חָמֵץ מִתְחַיֵּב בְּכָרֵת, וְהָרֵי זֶה שִׁנּוּי גָּדוֹל מִשְּׁאָר הַלֵּילוֹת. (רשב"ץ) **שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִים מִשְּׁאָר** הַיְרָקוֹת. הַמְּתוּקִים. **וְהַלַּיְלָה הַזֶּה.** אָנוּ מַקְפִּידִים לֶאֱכֹל **מָרוֹר.** שֶׁהוּא יֶרֶק מַר. וַהֲרֵי זֶה שִׁנּוּי שְׁלִישִׁי. (רשב"ץ)

שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים בֵּין יוֹשְׁבִים וּבֵין מְסֻבִּים. כִּרְצוֹנֵנוּ. **וְהַלַּיְלָה הַזֶּה.** אָנוּ מַקְפִּידִים לֶאֱכֹל כְּשֶׁכֻּלָּנוּ **מְסֻבִּים.** כְּדֶרֶךְ הַשָּׂרִים בְּנֵי חוֹרִין, וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִפָּטֵר מֵהֲסֻבָּה. (מחז"ר רשב"ץ).

כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הַבֵּן רוֹאֶה שִׁנּוּיִים רַבִּים מִדַּרְכָּם בַּחֹל וְתָמֵהַּ עַל כָּךְ. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁתְּמִיהָתוֹ בָּאָה עַל הַסְּתִירָה שֶׁיֵּשׁ בְּמַעֲשִׂים אֵלּוּ, שֶׁהַטְּבוּל וְהַהֲסֻבָּה, הֵם מִדַּרְכָּם שֶׁל עֲשִׁירִים וּבְנֵי חוֹרִין, וְאִלּוּ מַצָּה וּמָרוֹר הֵם מַאֲכַל עֲנִיִּים וַעֲבָדִים. (שבה"ל)

עֲבָדִים הָיינוּ. זוֹהִי תְּשׁוּבָה לִשְׁאֵלַת מַה נִּשְׁתַּנָּה. **עֲבָדִים הָיינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם. וְאָכְלִנוּ שָׁם** מַצָּה וּמָרוֹר. לָכֵן אָנוּ עוֹשִׂים זֵכֶר לָזֶה וְאוֹכְלִים מַה שֶּׁאָכְלוּ הֵם. (אבוד') **וְהַהֲסֻבָּה** דֶּרֶךְ חֵרוּת הִיא זֵכֶר לְ"וַיּוֹצִיאֵנוּ ה' בְּיָד חֲזָקָה וְכוּ'", כְּמוֹ שֶׁמַּמְשִׁיךְ **וְהוֹלִךְ. לְפַרְעֹה.** שֶׁהָיָה מֶלֶךְ קָשֶׁה. **בְּמִצְרָיִם.** בִּמְדִינָה קָשָׁה. וְאַף עַל פִּי כֵן – **וַיּוֹצִיאֵנוּ ה'** מִמִּצְרַיִם. **בְּיָד חֲזָקָה.**

מִמִּצְרַיִם, עֲדַיִן אֲנַחְנוּ וּבָנֵינוּ וּבְנֵי בָנֵינוּ, מְשֻׁעְבָּדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם. וַאֲפִלּוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים, כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים, כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרָיִם. וְכָל־הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח:

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, וְרַבִּי עֲקִיבָא, וְרַבִּי טַרְפוֹן, שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּבְנֵי בְרַק, וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל־אוֹתוֹ הַלַּיְלָה. עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: רַבּוֹתֵינוּ! הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר

והגדת לבנך

בְּעַל כָּרְחָם שֶׁלְּקוּ י' מַכּוֹת. **וּבְזרוֹעַ נְטוּיָה.** בְּאַפִּי גָּלוּי וּבְפַרְסוּם לְעֵין כֹּל. שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְכוּ' וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִים בְּיָד רָמָה". (רש"י) וְלֹא תֹאמַר וּמַה בְּכָךְ שֶׁהֵם אָכְלוּ כֵּן, אָנוּ שֶׁלֹּא הָיינוּ שָׁם מַה לָּנוּ בָּזֶה? וּמֵשִׁיב: **וְאִלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּבָ"ה אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם.** כְּלוֹמַר, אִם חַס וְשָׁלוֹם הָיוּ גּוֹרְמִים עֲוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל לְבַטֵּל חֶשְׁבּוֹן הַקֵּץ שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, **עֲדַיִן אֲנַחְנוּ וּבָנֵינוּ וּבְנֵי בָנֵינוּ.** שֶׁדּוֹרוֹתֵינוּ רְשָׁעִים, וּבְאֵיזוֹ זְכוּת הָיינוּ יוֹצְאִים, וְעַל כָּרְחֵנוּ – **מְשֻׁעְבָּדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם.** וְעַתָּה מִשֶּׁנִּגְאַלְנוּ מִשָּׁם, מִצְוָה עָלֵינוּ לְזָכֹר מַה שֶּׁעָשָׂה לָנוּ וּלְהוֹדוֹת לוֹ עַל רֹב חַסָדָיו. וְעַל יְדֵי מַאֲכָלִים אֵלּוּ וְסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם אָנוּ נִזְכָּרִים בַּדָּבָר, וּמְקַיְּמִים הַמִּצְוָה. **וַאֲפִלּוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים.** שֶׁשָּׁמַעְנוּ דָּבָר זֶה מֵאֲבוֹתֵינוּ, וְלִכְאוֹרָה נֹאכַל מַצָּה וּמָרוֹר בְּלִי לְסַפֵּר הָעִנְיָן. **וַאֲפִלּוּ כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים.** לְהָבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר מַהִי הַכַּוָּנָה שֶׁיֵּשׁ בְּמִצְוֹת אֵלּוּ. **וַאֲפִלּוּ כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה.** וּבִקְרִיאַת הַתּוֹרָה אָנוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם וְיוֹדְעִים טַעַם הַדָּבָר עַל בָּרְיוֹ. אַף עַל פִּי כֵן – **מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם.** כְּדֵי לְהוֹדוֹת לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּלְלַמֵּד לְשֶׁאֵינָם יוֹדְעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָמַרְתָּם זֶבַח פֶּסַח" וְעוֹד נֶאֱמַר: "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ". וּבָזֶה יָצָאנוּ יְדֵי חוֹבַת סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם. אָמְנָם – **וְכָל הַמַּרְבֶּה.** לְסַפֵּר יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ 'אַחַר הַסְּעוּדָה' **הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.** שֶׁמַּרְבֶּה בִּכְבוֹד הַמָּקוֹם. אֲבָל קֹדֶם הַסְּעוּדָה מְמַהֲרִין לַעֲשׂוֹת הַסֵּדֶר, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִשְׁנוּ הַתִּינוֹקוֹת. (רשב"ם או"ח מחז"ו אבוד')

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. מֵבִיא רְאָיָה מֵחָכְמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּצְוָה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם לַמְּרוֹת שֶׁהָיוּ חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. **שֶׁהָיוּ מְסֻבִּים בִּבְנֵי בְרַק.** שֵׁם מָקוֹם. (שבה"ל אבוד') וְיֵשׁ גּוֹרְסִים 'בְּנֵי בְרַק' בָּנֵי – הֵם כָּרְיוֹת בַּאֲרַמִּית, וּבְרַק מִלְּשׁוֹן מְבָרִיק, וְהָיוּ שֶׁהֵסַבּוּ עַל כָּרְיוֹת מָשֵׁי מַבְרִיקִים. (תרגום רס"ג ואברבנאל) **וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה.** הִרְבּוּ לִדְרֹשׁ לְאַחַר הַסְּעוּדָה. (מחז"ו או"ח) **עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם.** וּמִשְּׁמַע שֶׁאִם לֹא בָּאוּ עֲדַיִן יֵשׁ לָהֶם מַה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם וְטָרַם סִיְּמוּ. **וְאָמְרוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית.** שֶׁהִיא מִצְוָה עוֹבֶרֶת וְאֵין סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם דּוֹחֶה אוֹתָהּ. (שבה"ל)

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. בָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁמִּלְּבַד שֶׁצָּרִיךְ לְסַפֵּר בַּלַּיְלָה הַזֶּה בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, צָרִיךְ גַּם לְהַזְכִּירָהּ בְּכָל לַיְלָה וְלַיְלָה. (הרשב"ץ) וְעוֹד, שֶׁלֹּא תֹאמַר שֶׁחוֹבַת סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם הִיא רַק בַּיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁמִּשְׁמָע מֵהַפָּסוּק "לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת 'יוֹם' צֵאתְךָ" אַךְ בַּלַּיְלָה לֹא מָצָאנוּ זְכִירָה, וּבִפְרָט שֶׁעִקַּר הַגְּאֻלָּה הָיְתָה בַּיּוֹם, לָכֵךְ בָּא לְלַמֵּד שֶׁצָּרִיךְ לְהַזְכִּיר גַּם בַּלַּיְלָה כְּדִלְקַמָּן. (או"ח אבוד') **הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה.** וְלֹא שִׁבְעִים מַמָּשׁ, שֶׁלֹּא הָיָה אֶלָּא בֶּן י"ח שָׁנָה, אַךְ מִשּׁוּם שֶׁהָיוּ לוֹ שֵׂעָרוֹת שִׁיבָה הָיָה נִדְמֶה כְּזָקֵן. (שבה"ל) וְאַף

יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת, עַד שֶׁדָּרָשָׁה בֶּן זוֹמָא, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים טז ג) **"לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ". "יְמֵי חַיֶּיךָ" הַיָּמִים, "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: "יְמֵי חַיֶּיךָ" הָעוֹלָם הַזֶּה, "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ:**

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם, בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בָּרוּךְ הוּא: כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תוֹרָה: אֶחָד חָכָם, וְאֶחָד רָשָׁע, וְאֶחָד תָּם, וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל:

חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר? "מַה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָֹאדנהי אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם"? (דברים ו, כ) **אַף אַתָּה אֱמוֹר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח: אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן:**

והגדת לבנך

שֶׁהָיָה צָעִיר מִכָּל מָקוֹם בְּיִגִיעָתוֹ בַּתַּלְמוּד דָּמָה לְבֶן ע', אַף לֹא קִבֵּל חֲכָמִים אֶת דַּעְתּוֹ לְהַזְכִּיר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה, כֵּיוָן שֶׁלֹּא מָצָא רְאָיָה לִדְבָרָיו. (הרשב"ץ) **וְלֹא זָכִיתִי.** לִמְצֹא רֶמֶז מִן הַמִּקְרָא לְכָךְ שֶׁצָּרִיךְ – **שֶׁתֹּאמַר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת.** הִיא פָּרָשַׁת צִיצִית שֶׁבִּקְרִיאַת שְׁמַע, שֶׁמְּזֻכָּר בָּהּ יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְסָבַר רִ' אֶלְעָזָר שֶׁמִּצְוָה לִקְרוֹתָהּ אַף בְּעַרְבִית, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים שֶׁאֵין קוֹרִין אוֹתָהּ אֶלָּא בַּיּוֹם, כְּדִין הַצִּיצִית שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בַּיּוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר גַּבֵּי צִיצִית, "וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ" וְלַיְלָה אֵינוֹ זְמַן רְאִיָּה. **עַד שֶׁדָּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא.** עַד שֶׁבָּא בֶּן זוֹמָא וּמָצָא רֶמֶז לְכָךְ מִן הַמִּקְרָא (הרשב"ץ אבוד') **שֶׁנֶּאֱמַר... כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ.** וְהָיָה לוֹ לִכְתֹּב בִּימֵי חַיֶּיךָ וּמִמֵּילָא מַשְׁמַע כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, וּמִמָּה שֶׁכָּתַב **כֹּל** מַשְׁמַע שֶׁבָּא לִרְבּוֹת אֶת – **הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים** דָּרְשׁוּ: **כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ – לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ.** לְרַבּוֹת אֶת יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ. שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁאַחַר הַגְּאֻלָּה הָאַחֲרוֹנָה יִתְבַּטֵּל הַזִּכָּרוֹן לִיצִיאַת מִצְרַיִם, אֶלָּא זִכָּרוֹן הַגְּאֻלָּה הָאַחֲרוֹנָה יִהְיֶה הָעִקָּר, וְזִכָּרוֹן יְצִיאַת מִצְרַיִם טָפֵל לוֹ (שבה"ל הרשב"ץ). י"מ "וְלֹא זָכִיתִי" – וְלֹא נִצַּחְתִּי. לְפִי שֶׁהָיִיתִי יָחִיד מוּל רַבִּים, "עַד שֶׁדָּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא" וְקִבְּלוּ אֶת דַּעְתִּי שֶׁנַּעֲשׂוּ רַבִּים (סד"ר או"ח).

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם. הַקָּבָ"ה. (מחז"ו) **בָּרוּךְ הוּא.** מֵעַצְמוֹ, זוֹלַת בִּרְכוֹתֵינוּ. (הרשב"ץ) **בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן** רְשׁוּת, לְדָרֹשׁ אֶת **הַתּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.** (אבוד') **כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תוֹרָה.** בְּאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה לְסַפֵּר לְבָנֵינוּ אֶת סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם, וּבְכָל פַּעַם בְּסִגְנוֹן אַחֵר. וּבָא הַמַּגִּיד לְבָאֵר כַּוָּנַת הַתּוֹרָה בָּזֶה. וְאוֹמֵר: דַּע, כִּי כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים שׁוֹנִים דִּבְּרָה הַתּוֹרָה. **אֶחָד חָכָם אֶחָד רָשָׁע וְכוּ'.** וּלְקַמָּן יְבֹאַר מֵהֵיכָן רָמוּז כָּל אֶחָד. וְהִזְכִּיר הַבָּנִים כִּפִי סֵדֶר חָכְמָתָם, חָכָם, וְאַחַר כָּךְ רָשָׁע שֶׁאַף הוּא חָכָם לְהָרַע, וְאַחַר כָּךְ תָּם שֶׁעַל כָּל פָּנִים יֵשׁ בּוֹ דַּעַת לִשְׁאֹל, וְאֶחָרֶיו שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל שֶׁאֵין בּוֹ חָכְמָה כְּלָל. (אבוד')

חָכָם מַה הוּא אוֹמֵר. שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר, מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם" (דברים ו כ). וּמִתּוֹךְ שְׁאֵלָתוֹ נִכָּר שֶׁחָכָם הוּא. **מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְכוּ'.** מַדּוּעַ מַקְדִּימִין לֶאֱכֹל מְקֻרְבַּן חֲגִיגָה קֹדֶם לְקָרְבַּן פֶּסַח, וַהֲרֵי קָרְבַּן פֶּסַח הוּא עִקַּר מִצְוַת הַיּוֹם? וְכֵן תָּמַהּ לָמָּה מְחַלְּקִין קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִים קֹדֶם הַסְּעוּדָה, וַהֲרֵי הַדֶּרֶךְ לַהֲבִיאָם לְאַחַר הַסְּעוּדָה לְקִנּוּחַ. וּמֵשִׁיב: **אַף אַתָּה הָאָב אֱמֹר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח.** כְּלוֹמַר, תָּשִׁיב לוֹ שֶׁזֶּהוּ דִּין מֵהִלְכוֹת הַפֶּסַח **שֶׁאֵין מַפְטִירִין** מִסֵּימָן **אַחַר** אֲכִילַת קָרְבַּן **הַפֶּסַח בַּאֲפִיקוֹמָן.** – בְּשׁוּם דָּבָר מַאֲכָל. לְפִיכָךְ אִם יַקְדִּים

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר? "מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם"? (שמות יב, כו) **לָכֶם וְלֹא לוֹ.** וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל, כָּפַר בָּעִקָּר. **אַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו וֶאֱמוֹר לוֹ: "בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָֹה יאהדונהי לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם".** (שמות יג, ח) **לִי וְלֹא לוֹ, וְאִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל:**

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר "מַה־זֹּאת"? וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: "בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָֹה יאהדונהי מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים": (שמות יג, יד)

וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל אַתְּ פְּתַח לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יג, ח) **"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָֹה יאהדונהי לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם":** יָכוֹל

והגדת לבנך

לְאֶכֹל מִקָּרְבָּן פֶּסַח לֹא יוּכַל לְאֶכֹל אַחֲרָיו מִקָּרְבַּן חֲגִיגָה, שֶׁצְּרִיךְ שֶׁיִּשָּׁאֵר טַעֲמוֹ שֶׁל קָרְבַּן פֶּסַח בְּפִיו. (מחז"ו או"ח). וּבִזְמַנֵּנוּ שֶׁאוֹכְלִים מַצָּה כְּזַיִת לְקָרְבַּן פֶּסַח, אֵין אוֹכְלִים אַחֲרֶיהָ כְּלוּם מֵהַטַּעַם הַנִּזְכָּר. **אֲפִיקוֹמָן.** – לֹא כְּלוּם, בְּלָשׁוֹן יְוָנִית. וַחֲז"ל דָּרְשׁוּ אֲפִיקוֹמָן – נוֹטָרִיקוֹן אַפִּיקוּ מִינֵי מְתִיקָה (הוֹצִיאוּ מִינֵי מְתִיקָה), שֶׁאֵין אוֹמְרִים אַחַר אֲכִילַת הַפֶּסַח הוֹצִיאוּ מִינֵי מְתִיקָה לְקִנּוּחַ, וְהוּא מִן הַטַּעַם הַנִּזְכָּר. (סד"ר רשב"ם או"ח אבוד')

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר. שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם **מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם"** (שְׁמוֹת י"ב כ"ו) מָה הַטֹּרַח הַזֶּה שֶׁאַתֶּם מַטְרִיחִים עָלֵינוּ בְּכָל שָׁנָה לְעַכֵּב אֶת סְעוּדָתֵנוּ וּלְעָרֵב אֶת שְׁמְחַת הֶחָג. (יְרוּשַׁלְמִי) **וּלְפִי** שֶׁאָמַר מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת **לָכֶם,** כְּלוֹמַר לָכֶם הִיא הָעֲבוֹדָה **וְלֹא לוֹ.** שֶׁאֵינוֹ כּוֹלֵל עַצְמוֹ בִּכְלַל הַצִּוּוּי, גִּלָּה לְךָ הַכָּתוּב שֶׁבְּבֶן רָשָׁע מְדֻבָּר, וַהֲרֵי זֶה – **כָּפַר בָּעִקָּר.** בַּקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁכָּל הַכּוֹפֵר בְּמִצְוֹתָיו, כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בּוֹ. (מחז"ו) **לְפִיכָךְ – אַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו.** הַכְעִיסֵהוּ. שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" דְּבָרִים הַקָּשִׁין כְּגִידִין. (או"ח אבוד') **וֶאֱמוֹר לוֹ.** אֵין מְשִׁיבִים לוֹ תְּשׁוּבָה שֶׁל מַמָּשׁ, אֶלָּא דִּבְרֵי קִנְטוּר. **לְפִיכָךְ** אוֹמֵר הַמַּגִּיד: **תָּשִׁיב לוֹ** כְּאִוַּלְתּוֹ, כְּנֶגְדְּךָ דִּבֵּר הַכָּתוּב: **בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם.** וְהִדְגִּישׁ הַכָּתוּב **לִי** לְשֶׁכְּמוֹתִי **וְלֹא לוֹ,** שֶׁהוּא רָשָׁע. (מחז"ו) מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בַּגְּאֻלָּה. **וְאִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל.** אֶלָּא הָיָה מֵת כְּכָל רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּשִׁלְשֶׁת יְמֵי הָאֲפֵלָה. (רשב"ץ).

בַּתּוֹרָה בָּאָה תְּשׁוּבָה זוֹ לַבֵּן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל, מִכָּל מָקוֹם נִרְמָז בּוֹ בְּאָמְרוֹ עָשָׂה ה' "לִי" לְשׁוֹאֶלֶת הָרָשָׁע. (אבוד') וְלֹא הֵבִיא תְּשׁוּבַת הַתּוֹרָה לִשְׁאֵלָתוֹ ("וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַה' וְכוּ'") כִּי הוּא דָּבָר פָּשׁוּט וְיוֹדֵעַ הַבֵּן בְּעַצְמוֹ. וְכָאן בָּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ הֵיכָן מָצָאנוּ שֶׁהַתּוֹרָה דִּבְּרָה כְּנֶגֶד הָרָשָׁע. (רשב"ם או"ח). וְאַף שֶׁגַּם הֶחָכָם דִּבֵּר בְּלָשׁוֹן דּוֹמֶה שֶׁאָמַר "אֶתְכֶם" בְּגוּף שֵׁנִי, לֹא הוֹצִיא עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל, שֶׁהֲרֵי אָמַר אֱלֹהֵינוּ וְכָלַל עַצְמוֹ. וּמַה שֶּׁאָמַר "אֶתְכֶם" לְפִי שֶׁאֲבוֹתָיו הֵם שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא הוּא, (או"ח אבוד') וְעוֹד, שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁקָּטָן הוּא וְאֵין שׁוֹחֲטִין הַפֶּסַח עַל הַקָּטָן. (סד"ר)

תָּם מַהוּ אוֹמֵר. שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה כִּי יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה זֹּאת". (שָׁם ח) **תָּם.** טִפֵּשׁ. (ירוש') **מַה זֹּאת.** שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְפָרֵט אֶת שְׁאֵלָתוֹ, אֶלָּא שֶׁרוֹאֶה אֶת כָּל הַשִּׁנּוּיִים הָאֵלֶּה וּמֵבִין שֶׁקָּרָה מַשֶּׁהוּ, וְשׁוֹאֵל "מַה זֹּאת". **וְאָמַרְתָּ אֵלָיו.** פָּרוּשׁ, סַפֵּר לוֹ כָּל הַמַּעֲשֶׂה. כֵּיצַד? **בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם.** וְתַאֲרִיךְ לוֹ בְּדִבְרֵי אַגָּדָה בִּסְפוּרֵי הַנִּסִּים וְהַנִּפְלָאוֹת, שֶׁלִּבּוֹ נִמְשָׁךְ אֲלֵיהֶם. (או"ח שבה"ל)

וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל. אֲפִלּוּ בְּתָמִימוּת. **אַתְּ פְּתַח לוֹ.** פָּרוּשׁ, בָּאֵר לוֹ הָעִנְיָן כְּפִי דַּעְתּוֹ, לְאַט וּבְדִבְּרִים קַלִּים, וְתִמְצָא פֶּתַח לְלִבּוֹ עַד שֶׁיָּבִין וְיִשְׁאַל. (שבה"ל) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים, "פְּתַח לוֹ" מֵעַצְמְךָ, שֶׁתְּסַפֵּר לוֹ אֶת סִפּוּר

מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר "בַּיּוֹם הַהוּא". אִי בַּיּוֹם הַהוּא יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר "בַּעֲבוּר זֶה". "בַּעֲבוּר זֶה" לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁמַּצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ:

מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ. וְעַכְשָׁו קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם לַעֲבוֹדָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע כד, כד) "וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל־הָעָם, כֹּה אָמַר יְהוָה אלהי ישראל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר. וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים: וָאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר, וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל־אֶרֶץ כְּנָעַן, וָאַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ וָאֶתֵּן־לוֹ אֶת יִצְחָק. וָאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו, וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ, וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

והגדת לבנך

יְצִיאַת מִצְרַיִם גַּם בְּלִי שֶׁיִּשְׁאַל. (רשב"ץ) **שֶׁנֶּאֱמַר וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ.** וְלֹא נֶאֱמְרָה כָּאן מַהִי שְׁאֵלַת הַבֵּן, מַשְׁמָע שֶׁמְּדַבֵּר בְּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל. (אבוד) **בַּעֲבוּר זֶה.** שֶׁאֲקַיֵּם מִצְוֹתָיו כְּגוֹן פֶּסַח מַצָּה וּמָרוֹר הַלָּלוּ. **עָשָׂה ה' לִי.** אֶת כָּל הַנִּסִּים הַלָּלוּ – **בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. יָכוֹל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ.** אֵין זֶה חֵלֶק מֵהַתְּשׁוּבָה, אֶלָּא אַגָּב שֶׁהִזְכִּיר הַפָּסוּק, הוּא דּוֹרֵשׁ אוֹתוֹ. וְעַתָּה מְפָרֵשׁ אֵימָתַי זְמַן אֲמִירַת הַהַגָּדָה. (הרשב"ם). **יָכוֹל** יִתְחַיֵּב לְדָרֹשׁ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּבָר **מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ.** שֶׁהוּא הַתְּחָלַת הַגְּאֻלָּה. שֶׁבְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ הָיָה מֹשֶׁה עוֹמֵד וּמַזְהִיר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל קָרְבַּן פֶּסַח. **תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיּוֹם הַהוּא.** בְּיוֹם י"ד שֶׁבּוֹ נִגְאֲלוּ. **יָכוֹל** נִדְרֹשׁ **מִבְּעוֹד יוֹם.** שֶׁל יוֹם י"ד, שֶׁהוּא זְמַן הַקְרֵבַת קָרְבַּן פֶּסַח – **תַּלְמוּד לוֹמַר בַּעֲבוּר זֶה.** כָּל לְשׁוֹן "זֶה" מַשְׁמָע שֶׁרוֹאִים אוֹתוֹ וּמַצְבִּיעִין עָלָיו, וְעַל זֶה דָּרַשׁ "בַּעֲבוּר זֶה" – **לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁמַּצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ.** שֶׁרָאוּי לוֹמַר עֲלֵיהֶם 'בַּעֲבוּר זֶה', דְּהַיְינוּ בְּיוֹם י"ד בָּעֶרֶב שֶׁהוּא לֵיל ט"ו. (אבוד) וְלָמַדְנוּ, שֶׁמִּצְוַת הַהַגָּדָה הִיא בִּזְמַן אֲכִילַת קָרְבַּן פֶּסַח דַּוְקָא (בְּלֵיל ט"ו), לֹא בְּשְׁעַת אֲהָרָתוֹ (בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ) וְלֹא בְּשְׁעַת שְׁחִיטָתוֹ (בְּי"ד בְּיוֹם). **בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי.** בְּמִקְרָא נֶאֱמְרָה תְּשׁוּבָה זוֹ לָרָשָׁע, וְהֵבִיאָהּ הַמַּגִּיד גַּבֵּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל, לְרַמֵּז לָנוּ מ"ש הַפָּסוּק "בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי" – כְּלוֹמַר בְּזְכוּתִי, שֶׁגְּאֻלַּת מִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, וְהוּא אֵינוֹ רָאוּי לְנִסִּים. (או"ח)

מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ. תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם. שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה צְלָמִים וּמִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם. **וְעַכְשָׁו קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם.** הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **לַעֲבוֹדָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וכו':** מַזְכִּיר הַחֲסָדִים שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֲבוֹתֵינוּ נִשְׁתַּקְּעוּ מְאֹד בֶּאֱמוּנוֹת הַכּוֹזְבוֹת, קֵרְבָם הַמָּקוֹם וְהִכְנִיסָם תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה. **בְּעֵבֶר הַנָּהָר.** בָּא לְלַמֵּד עַל יְחוּסָנוּ שאע"פ שֶׁיָּצָאנוּ מִמִּצְרַיִם אֵין אֲנַחְנוּ מִזֶּרַע שֶׁל תֶּרַח וְנָחוֹר. (או"ח רשב"ץ) **יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם.** כְּלוֹמַר אֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר מִימוֹת עוֹלָם, שֶׁקִּדֵּם מַתַּן תּוֹרָה הָיוּ מִתְיַחֲסִים אֲלֵיהֶם. **תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר.** וּשְׁנֵיהֶם, הָאָב וְנָחוֹר בְּנוֹ, עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה. **וָאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם.** בַּחֲסָדַי נָטִיתִי לִבּוֹ מִדַּרְכֵי אָבִיו וְאָחִיו, וָאֶקַּח אוֹתוֹ מִבֵּינֵיהֶם שֶׁלֹּא יִמְשֹׁךְ אַחַר דַּעְתָּם הַכּוֹזֶבֶת. **וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל־אֶרֶץ כְּנָעַן.** שֶׁהִיא אֶרֶץ קְדוֹשָׁה וּרְאוּיָה לַשְּׁכִינָה. **וָאַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ.** יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה. (מחז"ח) וְאַף עַל פִּי כֵן – **וָאֶתֵּן לוֹ אֶת יִצְחָק.** שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲלָה וַחֲשִׁיבוּת מִצַּד עַצְמוֹ, וְאִמְנָם לֹא נִקְרָא זַרְעוֹ אֶלָּא בְּיִצְחָק. (או"ח רשב"ץ) **אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו.** אַף זֶה חֶסֶד, שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם בְּכֶרֶס אַחַת וְעָשָׂו שָׂאַב אֶת הַזֻּהֲמָה וְיַעֲקֹב יָצָא נָקִי. **וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שֵׂעִיר.** מִיָּד נָתַתִּי לוֹ אֶת חֶלְקוֹ, כְּדֵי לְקַיֵּם בְּיַעֲקֹב "וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה". **וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם.** וְסוֹפָם לָרֶשֶׁת אֶת

בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל בָּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשַּׁב אֶת הַקֵּץ, לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם, אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי, וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל":

יכסה את המצות שבקערה ויאחז את הכוס בידו הימנית ויאמר:

וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ, שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבַד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ. אֶלָּא שֶׁבְּכָל־דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם:

יניח הכוס על השלחן, ויגלה את המצות.

צֵא וּלְמַד מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָּזַר אֶלָּא עַל

והגדת לבנך

אֶרֶץ כְּנַעַן. אֶלָּא שֶׁעָלֵיהֶם לִפְרֹעַ תְּחִלָּה אֶת שְׂטַר הַחוֹב שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים. (או"ח שבה"ל מצודות)

בָּרוּךְ – עַתָּה הוּא מַתְחִיל בִּדְרָשָׁה אַחֶרֶת. (אבוד') **שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל.** שֶׁהִבְטִיחַ לְאַבְרָהָם לְגָאֳלָנוּ מִשִּׁעְבּוּד מִצְרַיִם. (מחז"ו) **חִשַּׁב אֶת הַקֵּץ.** שֶׁל הַגְּאֻלָּה. שֶׁהרי גָּזַר עַל זֶרַע אַבְרָהָם שֶׁיִּהְיוּ גֵּרִים וְשֶׁיִּשְׁתַּעְבְּדוּ בָּהֶם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְלֹא בֵּאר מֵאֵימָתַי מַתְחִיל מִנְיָן זֶה, וְעָשָׂה עִמָּנוּ הַקָּבָּ"ה חֶסֶד לְהַתְחִיל לְמִנּוֹת מֵהַמִּנְיָן הַמֻּקְדָּם בְּיוֹתֵר, דְּהַיְנוּ מִלֵּדַת יִצְחָק שֶׁהוּא מִזֶּרַע אַבְרָהָם. וּבָזֶה נִתְקַיֵּם הַפָּסוּק "כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ" כִּלּוֹמַר, מִשָּׁעָה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ זֶרַע. וּמִיּוֹם לֵדַת יִצְחָק עַד שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם הֵם ק"ן שָׁנָה, וּבְמִצְרַיִם שָׁהוּ כְּמִנְיַן רד"ו שָׁנִים, סַךְ הַכֹּל ת' שָׁנָה בְּדִיּוּק. וְעוֹד, כִּי לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא אַף הַשִּׁעְבּוּד הָיָה אָמוּר לְהִתְאָרֵךְ ת' שָׁנִים, וְעָשָׂה הַקָּבָּ"ה עִמָּנוּ חֶסֶד, וּפֵרֵשׁ אֶת הַפָּסוּק בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת – "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם – אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְהַמִּסְפָּר "אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" בָּא לְבָאֵר רַק כַּמָּה יִהְיוּ יְמֵי הַגֵּרוּת. ומ"ש בָּאֶמְצַע "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם" הוּא מַאֲמָר מֻסְגָּר בְּפָנֵי עַצְמוֹ, וְלֹא פֵּרֵשׁ בּוֹ כַּמָּה זְמַן יִהְיֶה, וְהַמִּקְרָא נִדְרָשׁ אַלְפְּנֵי פָּנָיו. ור"ל כִּי יְמֵי הַגֵּרוּת וְהַשִּׁעְבּוּד יַחַד הֵם ת' שָׁנָה. (שבה"ל) **וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ.** לְרַבּוֹת אַף ד' מַלְכֻיּוֹת הַמְשַׁעְבְּדִים בָּנוּ. **דָּן אָנֹכִי, וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל.** שֶׁנֶּאֱמַר "וַינַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם". וְאָמְרוּ חֲז"ל שֶׁעֲשָׂאוּהָ כְּמְצוּלָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגִים כְּלוֹמַר שֶׁרוֹקְנוּ אוֹתָם מִמָּמוֹנָם וּנְטָלוּהוּ עִמָּהֶם.

וְהִיא. אוֹתָהּ הַבְטָחָה לְאַבְרָהָם בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, הִיא **שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ.** וְיָצְאוּ הֵם מִמִּצְרַיִם. **וְלָנוּ.** שֶׁכְּאִלּוּ יָצָאנוּ אָנוּ מִמִּצְרַיִם, שֶׁאִם לֹא שֶׁגָּאַל אוֹתָם עֲדַיִן אֲנַחְנוּ וּבָנֵינוּ וְכוּ'. (שבה"ל אבוד') וי"מ "וְלָנוּ" שֶׁכֵּן אָמַר לְאַבְרָהָם "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי" "וְגַם" לְרַבּוֹת אַף ד' מַלְכֻיּוֹת הַמְשַׁעְבְּדִים בָּנוּ. (רשב"ץ) **שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבַד.** הַמִּצְרִים. **אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ.** כְּגוֹן הַכַּשְׂדִּיִּים פַּרְסִיִּים רוֹמִיִּים יְוָנִים וְזוּלָתָם. (הרשב"ץ) **וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם.** שֶׁכְּבָר לְהַרְאוֹת הַשְׁגָּחָתוֹ בְּיִשְׂרָאֵל, מֵקִים לָהֶם בְּכָל דּוֹר אוֹיְבִים וּמַצִּילָם מִיָּדָם, בִּזְכוּת אוֹתָהּ הַבְטָחָה שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. (שבה"ל אבוד').

צֵא וּלְמַד. מֵבִיא רְאָיָה שֶׁאִלּוּלֵי הַבְטָחַת הַבְּרִית שֶׁהִבְטִיחַ לְאַבְרָהָם, הָיָה יַעֲקֹב נֶאֱבָד חַס וְשָׁלוֹם. (מחז"ו) וְעַל זֶה אָמַר צֵא וּלְמַד, אֵיךְ הִתְחִילוּ הַצָּרוֹת לְיַעֲקֹב. (אבוד') **מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי.** הִתְחִיל לְסַפֵּר בְּרֹאשׁ הַמַּרְשִׁיעִים. (רשב"ץ) **שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָּזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים.** לְהַשְׁלִיכָם לַיְאוֹר. **וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקֹר אֶת

הַזְּכָרִים, וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל. שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כו, ה)

אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט, וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:

"וַיֵּרֶד" מִצְרַיְמָה" - אָנוּס עַל פִּי הַדִּבּוּר.

"וַיָּגָר שָׁם" - מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד לְהִשְׁתַּקֵּעַ אֶלָּא לָגוּר שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית מז, ד)
"וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ, כִּי כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן":

"בִּמְתֵי מְעָט" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים י, כב) **"בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיְמָה, וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָֹאדנהי אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב":**

"וַיְהִי שָׁם לְגוֹי" - מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם לְגוֹי.

והגדת לבנך

הַכֹּל. שֶׁבִּקֵּשׁ לְהָרֵג אֶת יַעֲקֹב וּבָנָיו.

שֶׁנֶּאֱמַר אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי. וּמִתְרַגֵּם אוּנְקְלוֹס: "לָבָן אֲרַמָּאָה 'בָּעָא' לְאוֹבָדָא יָת אַבָּא" (=לָבָן הָאֲרַמִּי רָצָה' לְאַבֵּד אֶת אָבָא). שֶׁאָמַר לוֹ: "יֵשׁ לְאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רַע". אֶלָּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנָעוֹ מִכָּךְ. וְלָרְשָׁעִים מִצְטָרֶפֶת מַחְשָׁבָה לְמַעֲשֶׂה. (אבוד') **וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה.** הַמַּגִּיד מְצַטֵּט מִקְצַת הַפָּסוּק דְּלִעֵיל וְדוֹרֵשׁ אוֹתוֹ. וְכֵן לְהַלָּן, יָבִיא אֶת הֶמְשֵׁךְ הַפְּסוּקִים שֶׁאָמְרוּ מְבִיאֵי הַבִּכּוּרִים בְּפָרָשַׁת "כִּי תָבוֹא" וְיִדְרֹשׁ אוֹתָם, כְּדֵי לְסַפֵּר בְּלֵיל פֶּסַח רִבּוּי הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ, וְהֵם אַרְבָּעָה פְּסוּקִים. (הרשב"ץ)

פָּסוּק רִאשׁוֹן

וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה. לְאַחַר צְרוֹתָיו שֶׁל לָבָן, עוֹד אֲחֵרִים בָּאוּ עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ, שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת גְּזֵרַת בֵּין הַבְּתָרִים. (אבוד') וּמִתּוֹךְ שֶׁאָמַר "וַיֵּרֶד" וְלֹא וַיֵּצֵא, מַשְׁמָע שֶׁלֹּא יָרַד מֵרְצוֹנוֹ, אֶלָּא הָיָה – **אָנוּס עַל פִּי הַדִּבּוּר.** בְּעַל כָּרְחוֹ, עַל פִּי מַאֲמָרוֹ וְדִבּוּרוֹ שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כְּדֵי לְקַיֵּם גְּזֵרַת "כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ". שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ יַעֲקֹב שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהִשְׁתַּעְבֵּד שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תִּירָא מֵרְדָה מִצְרַיְמָה" מִכְּלָל שֶׁהָיָה יָרֵא לֵירֵד מִפְּנֵי הַשִּׁעְבּוּד, וְאִלְמָלֵא גִּלְגּוּל יוֹסֵף לֹא יָרַד לְשָׁם. (שבה"ל)

וַיָּגָר שָׁם. לְשׁוֹן גֵּרוּת דֶּרֶךְ עֲרַאי, **מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד לְהִשְׁתַּקֵּעַ** – לִקְבֹּעַ שָׁם יִשּׁוּב וְלִהְיוֹת כְּתוֹשָׁב **אֶלָּא לָגוּר שָׁם** בְּאֹפֶן זְמַנִּי, שֶׁהֲרֵי הַקָּבָ"ה הִבְטִיחוֹ "וְאָנֹכִי אֵעֵלְךָ גַּם עָלֹה". (הרשב"ץ אבוד') וּמֵבִיא עַל זֶה רְאָיָה מִמָּה שֶּׁאָמְרוּ אֲחֵי יוֹסֵף – **אֶל פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ,** לְתִקּוּפָה קְצָרָה. וְהֵם גַּם נוֹתְנִים סִבָּה – **כִּי אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן,** וְאִלּוּ הָיָה, לֹא בָּאנוּ, וּכְשֶׁיִּהְיֶה נַחְזֹר. (מחז"ו)

בִּמְתֵי מְעָט. פֵּרוּשׁ, בַּאֲנָשִׁים מוּעָטִים – בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ. (מחז"ו שבה"ל אבוד')

וַיְהִי שָׁם לְגוֹי – מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם לְגוֹי. פֵּרוּשׁ, לַמְרוֹת שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל הָיוּ גֵּרִים בְּמִצְרַיִם, לֹא הָיוּ מְפֻזָּרִין אֶלָּא מְכֻנָּסִים בְּמָקוֹם אֶחָד, וְנִכָּרִים שֶׁהֵם גּוֹי בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלֹא נִבְלְעוּ בְּתוֹךְ הֶהָמוֹן. **מְצֻיָּנִים.** לְשׁוֹן צִיּוּן וְסִימָן, שֶׁהָיוּ נִכָּרִים וִידוּעִים בְּמַלְבּוּשָׁם בְּשִׂמְלוֹתָם וּבְמַאֲכָלָם. (סד"ר או"ח שבה"ל הרשב"ץ)

"גָּדוֹל וְעָצוּם" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות א, ז) **"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד, וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם":**

"וָרָב" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל טז, ז) **"רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ, וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים. שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ, וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה: וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמַיִךְ, וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי, וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי":**

וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה: (דברים כו, ו)

"וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות א, י) **"הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שֹׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ":**

והגדת לבנך

גָּדוֹל וְעָצוּם. מֻרְבֶּה בְּאֻכְלוּסִין. **כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וְכוּ'** שָׁהָיוּ יוֹלְדוֹת שִׁשָּׁה בְּכֶרֶס אַחַת כְּשֹׁרָצִים, וְלֹא הִפִּילוּ נְשׁוֹתֵיהֶם וְלֹא מֵתוּ הַוְּלָדוֹת כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים. (או"ח) **וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים: וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל – מְלֻמָּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל,** וְאֵינוֹ מְדַבֵּר עַל רִבּוּי אֻכְלוּסִין שֶׁעַל זֶה אָמַר אַחַר כָּךְ "וְעָצוּם", אֶלָּא פֵּרוּשׁ "לְגוֹי גָּדוֹל" שֶׁהָיוּ אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים וַחֲשׁוּבִים בְּמִצְרַיִם, כְּמוֹ וְהָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד. (שבה"ל) **וָרָב – רַבָּה.** לְשׁוֹן רִבּוּי, שֶׁהוֹלֵךְ וּמִתְרַבֶּה. (שבה"ל) **כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ.** שֶׁהָיוּ צָצִים כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה וּגְדֵלִים מִן הָאָרֶץ מֵאֲלֵיהֶם בְּלֹא שׁוּם צַעַר וַעֲמָל. דָּבָר אַחֵר, מַה צֶּמַח זֶה כָּל מַה שֶּׁגּוֹזְזִין אוֹתוֹ יוֹתֵר צוֹמֵחַ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל כָּל מַה שֶּׁהָיוּ מְעַנִּים אוֹתָם הָיוּ פָּרִים וְרַבִּים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אוֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ. (אבוד') **וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי.** וְזֶהוּ חֶסֶד גָּדוֹל שֶׁאֲנָשִׁים גֵּרִים הִתְרַבּוּ בְּמַדָּה מֻפְלֶגֶת כָּזוֹ. (הרשב"ץ) **וַתָּבוֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים.** לְשׁוֹן עֲדִי וְתַכְשִׁיטִים. **שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ.** הֵם סִימָנֵי נַעֲרוּת. שָׁהָיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל יוֹלְדוֹת בַּשָּׂדֶה, וְהָיְתָה הָאֲדָמָה בּוֹלַעַת אֶת הַוְּלָדוֹת מִפְּנֵי הַמִּצְרִים, וְרַק לְאַחַר שֶׁגָּדְלוּ כָּל כָּךְ עַד שֶׁנִּכְרוּ בָּהֶם סִימָנֵי נַעֲרוּת שָׁבוּ לְבָתֵּיהֶם. (שבה"ל) **וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה.** מִן הַמִּצְוֹת. שֶׁבִּזְמַן הַגְּאֻלָּה לֹא הָיָה בְּיָדָם מִצְוֹת וּבִזְכוּת מַה יִּגָּאֲלוּ? עַל כֵּן נָתַן לָהֶם מִצְוֹת פֶּסַח וּמִצְוַת מִילָה, שֶׁנִּמּוֹלוּ בְּעֶרֶב פֶּסַח. (או"ח אבוד') **וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ.** שֶׁקִּיַּמְתִּי אֶת ב' הַמִּצְוֹת שֶׁנָּתַתִּי לָךְ, וַהֲרֵי אַתְּ – **מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמַיִךְ.** דַּם פֶּסַח וּמִילָה. **וָאֹמַר לָךְ – עַל כֵּן בִּשְׁכַר זֶה שֶׁל־בְּדָמַיִךְ** – דַּם פֶּסַח וּמִילָה **חֲיִי תְּזְכִּי לִגְאֻלָּה. וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי.** כְּפֹל ב' פְּעָמִים לְפִי שֶׁבִּזְכוּת דַּם פֶּסַח וְדַם מִילָה נִגְאָלוּ. (אבוד')

פְּסוּק שֵׁנִי

וַיָּרֵעוּ אוֹתָנוּ הַמִּצְרִים. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל פָּרִים וְרַבִּים מְאֹד, אָמְרוּ – **הָבָה.** לְשׁוֹן הֶכָנָה וְהַזְמָנָה. **נִתְחַכְּמָה לוֹ.** לָעָם. לְהַפְרִישׁ נְשׁוֹתֵיהֶם מֵהֶם בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ כִּדְלִקְמָן. (שבה"ל אבוד') דָּבָר אַחֵר, "הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ" לְמוֹשִׁיעַן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁדַּרְכּוֹ לָדוּן מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, עַל כֵּן נַשְׁלִיךְ בְּנֵיהֶם לַמַּיִם, שֶׁכְּבָר נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יָבִיא מַבּוּל לַעוֹלָם וְלֹא נַעֲנֵשׁ עַל יָדָם. וְסוֹפָם שֶׁנִּדּוֹנוּ בְּמַיִם שֶׁטָּבְעוּ פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בַּיָּם סוּף, וְאֵין זֶה מַבּוּל. **וְעָלָה מִן הָאָרֶץ.** עַל כָּרְחֵנוּ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, שֶׁאָמְרוּ כֵּן בְּלָשׁוֹן סָגִי נָהוֹר כְּאָדָם הַתּוֹלֶה קְלָלָתוֹ בַּאֲחֵרִים, וְכָנָעְתוֹ שֶׁיִּגָּרְשׁוּ עִם

"וַיְעַנּוּנוּ" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות א, יא) **"וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם, וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס":**

"וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות א, יג) **"וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ":**

וַנִּצְעַק אֶל יְהוָֹאדנ"י אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע יְהוָֹאדנ"י אֶת קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ: (דברים כו, ז)

"וַנִּצְעַק אֶל יְהוָֹאדנ"י **אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ"** - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ב, כג) **"וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ, וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה":**

"וַיִּשְׁמַע יְהוָֹאדנ"י **אֶת קֹלֵנוּ"** - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ב, כד) **"וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ, אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב":**

והגדת לבנך

יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּצְרִיִּים מִן הָאָרֶץ. (רש"י הרשב"ץ)

וַיְעַנּוּנוּ. שֶׁמָּנְעוּ אוֹתָם מִתַּשְׁמִישׁ. חֶסְרוֹן תַּשְׁמִישׁ קָרוּי עִנּוּי, דִּכְתִיב "אִם תְּעַנֶּה אֶת בְּנֹתַי" (בראשית לא, נ). **וַיָּשִׂימוּ עָלָיו. עַל הָעָם. שָׂרֵי מִסִּים.** שֶׁיִּגְבּוּ מַס. **לְמַעַן עַנּוֹתוֹ בְּסִבְלוֹתָם.** בְּמִלַּאכְתָּם. וְעַל יְדֵי רִבּוּי הַמְּלָאכָה יִמְעֲטוּ מֵאֲלֵיהֶם. (הרשב"ץ) וּמַהוּ הַמַּס – **וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת.** בָּתֵּי אוֹצָרוֹת **לְפַרְעֹה.** (רש"י)

וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ – בְּפֶרֶךְ. עֲבוֹדָה קָשָׁה הַמְפָרֶכֶת וּמַכְחִישָׁה אֶת גּוּפָם. (רש"י) וי"מ "בְּפֶרֶךְ" מִלְּשׁוֹן פָּרֹכֶת וּמְחִיצָה, וְרוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהִפְרִישׁוּם מִנְּשׁוֹתֵיהֶם. (הרשב"ץ) וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ "בְּפֶרֶךְ" – בְּפֶה רַךְ, שֶׁמִּתְּחִלָּה נִתְבַּקְּשׁוּ לַעֲזֹר לִמְלֶאכֶת הַמֶּלֶךְ יוֹם אֶחָד, וְאַף פַּרְעֹה עָבַד עִמָּהֶם, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּרְאוֹתָם כֵּן, נִתְחַזְּקוּ וְהוֹסִיפוּ אֹמֶץ לִכְבוֹד הַמֶּלֶךְ, וּסְכוּם הַלְּבֵנִים שֶׁעָשׂוּ בְּאוֹתוֹ יוֹם שָׂמוּ עֲלֵיהֶם לְחֹק שֶׁיַּעֲשׂוּ בְּכָל יוֹם. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: מְעַט מְעַט הָיוּ מִתְגַּבְּרִים עֲלֵיהֶם וּלְפִיכָךְ נִמְשְׁלוּ לְמָרוֹר שֶׁתְּחִלָּתוֹ רַךְ וְסוֹפוֹ קָשֶׁה. (שבה"ל אבוד')

פְּסוּק שְׁלִישִׁי

וַנִּצְעַק – וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם. שֶׁהָיָה מֹשֶׁה גָּר בְּמִדְיָן, וְהֶצֱרִכוּ יִשְׂרָאֵל לְתִשׁוּעָה, וּבָאָה תִּשׁוּעָה עַל יָדוֹ. (רש"י) **וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם... וַיִּזְעָקוּ.** שֶׁהָיוּ סְבוּרִין שֶׁעַתָּה יָקוּם מֶלֶךְ אַחֵר שֶׁיְּקַל עֲלֵיהֶם הָעֲבֹדָה, וְכֵיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁלֹּא דַּי שֶׁלֹּא הֵקַל אֶלָּא אַף הִכְבִּיד עֲלֵיהֶם, לֹא מָצְאוּ תַּקָּנָה אֶלָּא לִזְעֹק לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָם שֶׁיּוֹשִׁיעֵם. (הרשב"ץ) וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ שֶׁלֹּא מֵת מַמָּשׁ אֶלָּא נִצְטָרַע, שֶׁהַמְצֹרָע חָשׁוּב כְּמֵת, וְהָיָה שׂוֹחֵט תִּינוֹקוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְרוֹחֵץ בְּדָמָם, וְכָשֵׁל כֹּחַ הַסֶּבֶל לְפִיכָךְ – וַיִּזְעָקוּ. (רש"י)

וַיִּשְׁמַע ה' – נַאֲקָתָם. צַעֲקָתָם. וַיִּזְכֹּר אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר כָּרַת עִם **אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב.** וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים" גִּלָּה לְךָ הַכָּתוּב שֶׁלּוּלֵי זְכוּת אֲבוֹתָם לֹא הָיוּ רְאוּיִים לִתְשׁוּעָה. (או"ח)

"וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ" - זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ב, כה) "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים":

"וְאֶת עֲמָלֵנוּ" - אֵלּוּ הַבָּנִים. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות א, כב) "וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר, כָּל־הַבֵּן הַיִלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ, וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן":

"וְאֶת לַחֲצֵנוּ" - זֶה הַדְּחַק. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ג, ט) "וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לוֹחֲצִים אֹתָם":

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָֹאדנ"י יאהדונהי **מִמִּצְרַיִם, בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדוֹל, וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים:** (דברים כו, ח)

"וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָֹאדנ"י יאהדונהי **מִמִּצְרַיִם" - לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר:** (שמות יב, יב) **"וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה, וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם,**

והגדת לבנך

וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ – זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ. שֶׁהִפְרִישׁוּם בְּעָרְמָה מִנְּשׁוֹתֵיהֶם וְשִׁעְבְּדוּ בָהֶם אַף בַּלַּיְלָה. שֶׁאָמְרוּ לָהֶם אִם תָּלִינוּ בְּבֵיתְכֶם לֹא תָקוּמוּ מָחָר וְלֹא תַשְׁלִימוּ אֶת מִכְסַת הַלְּבֵנִים, עַל כֵּן תָּלוּנוּ כָּאן בַּשָּׂדֶה. וְאַף עַל פִּי כֵן, נְשׁוֹתֵיהֶם הָיוּ בָּאוֹת אֲלֵיהֶם וּמְבִיאוֹת לָהֶם מַיִם וּמָזוֹן, וְלָנוֹת עִמָּהֶם. (רשב"ם או"ח) דָּבָר אַחֵר, שֶׁפָּרְשׁוּ יִשְׂרָאֵל מִנְּשׁוֹתֵיהֶם מֵעַצְמָם. מִשּׁוּם הַגְּזֵרָה לְהַשְׁלִיךְ הַזְּכָרִים לַיְם כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה עַמְרָם. (מחז"ר או"ח) פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ – הִיא פְּרִישָׁה מִתִּשְׁמִישׁ בִּלְשׁוֹן נְקֵיָּה. כְּמוֹ "וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ". (בְּרֵאשִׁית יט, לא) **וַיֵּדַע אֱלֹהִים.** מִלְּשׁוֹן "וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ". (בְּרֵאשִׁית ד, א) וְזֶהוּ הַתַּשְׁמִישׁ שֶׁאֵין אַחֵרִים יוֹדְעִים בּוֹ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהָכִי קָאָמַר 'וַיֵּדַע' שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רָאָה אֱלֹהִים. (מחז"ו)

וְאֶת עֲמָלֵנוּ אֵלּוּ הַבָּנִים. שֶׁהֵם עֲמַל הָאָדָם וּמַעֲשֵׂה יָדָיו, וּבָאִים מִכֹּחוֹ וּמֵאוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "כֹּחִי וְרֹאשִׁית אוֹנִי". וְרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵיךְ הֵם מְאַבְּדִים אֶת בָּנֵינוּ וּמַשְׁלִיכִים אוֹתָם לַיְאוֹר, וְאָמַר לְהוֹשִׁיעֵנוּ. (סד"ר מחז"ו) וַיִּשׁ מְפָרְשִׁים, עֲמָלֵינוּ – ע"ש שֶׁכָּל הַיְגֵעַ לָרִיק נִקְרָא עָמָל. וְאַף הֵם יָגְעוּ לָרִיק שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל הַבֵּן הַיִלּוֹד" וְכוּ'. (או"ח)

וְאֶת לַחֲצֵנוּ זֶה הַדְּחַק – הַלַּחַץ. שֶׁדָּחֲקוּ בָהֶם וְלָחֲצוּ אוֹתָם לְהַשְׁלִים אֶת תֹּכֶן הַלְּבֵנִים. (שבה"ל אבוד')

פְּסוּק רְבִיעִי

וַיּוֹצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם. בְּעַצְמוֹ. לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ. שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לִכְתֹּב ה' שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר לְעֵיל וַיִּשְׁמַע ה' וְכוּ' וְלָמָּה חָזַר וְכָתַב "וַיּוֹצִיאֵנוּ **ה'**", אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוֹצִיאָנוּ בְּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ, לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף. וּמֹשֶׁה לֹא הָיָה אֶלָּא שָׁלִיחַ לְדַבֵּר אֶל פַּרְעֹה אֲבָל לֹא הָיָה כֹּחַ בְּיָדוֹ לְהוֹצִיא. (שבה"ל) **וְעָבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.** כְּמֶלֶךְ הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וּבְהַעֲבָרָה אַחַת וּבְרֶגַע אֶחָד כֻּלָּן לוֹקִין. **וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.** אַף בְּכוֹרוֹת שֶׁל עַמִּים אֲחֵרִים וְהֵם בְּמִצְרַיִם. וּמִנַּיִן שֶׁאַף בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם שֶׁבַּאֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת,

מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה, וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי יְהוָֹאדנהי״: ״וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם״ אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ. ״וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר״ אֲנִי וְלֹא שָׂרָף. ״וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים״, אֲנִי וְלֹא שָׁלִיחַ. ״אֲנִי יְהוָֹאדנהי״, אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר:

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כְּשֶׁיָּרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם, יָרְדוּ עִמּוֹ תִּשְׁעִת אֲלָפִים רְבָבוֹת. מֶהֶם מַלְאֲכֵי אֵשׁ, וּמֶהֶם מַלְאֲכֵי בָרָד, וּמֶהֶם מַלְאֲכֵי זִיעַ, וּמֶהֶם מַלְאֲכֵי רֶתֶת, וּמֶהֶם מַלְאֲכֵי חַלְחָלָה. וְרֶתֶת וַחֲלְחָלָה אוֹחֲזוֹת לְמִי שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָם. אָמְרוּ לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם: וַהֲלֹא מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, כְּשֶׁהוּא יוֹרֵד לַמִּלְחָמָה שָׂרָיו וַעֲבָדָיו מַקִּיפִין בִּכְבוֹדוֹ, וְאַתָּה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דַּיָּן עָלֵינוּ, שֶׁאֲנַחְנוּ עֲבָדֶיךָ, וְהֵם בְּנֵי בְרִיתֶךָ, נֵרֵד וְנַעֲשֶׂה עִמָּם מִלְחָמָה. אָמַר לָהֶם: אֵין דַּעְתִּי מִתְקָרֶרֶת עַד שֶׁאֵרֵד אֲנִי בְּעַצְמִי, אֲנִי בִּכְבוֹדִי, אֲנִי בִּגְדֻלָּתִי, אֲנִי בְּקִדֻּשָּׁתִי, אֲנִי יְהוָֹאדנהי, אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר:

״בְּיָד חֲזָקָה״ - זוֹ הַדֶּבֶר. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ט, ג) **״הִנֵּה יַד יְהוָֹאדנהי הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן, דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד״:**

״וּבְזֹרַע נְטוּיָה״ - זוֹ הַחֶרֶב. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (דה״א כא, טז) **״וַחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם״:**

והגדת לבנך

שֶׁנֶּאֱמַר: ״לִמַּכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם״ (תְּהִלִּים קל״ו י) **מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה.** מִי שֶׁהִתְחִיל בָּעֲבֵרָה תְּחִלָּה מִמֶּנּוּ מַתְחִילָה הַפֻּרְעָנוּת. **וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים.** וַעֲבוֹדָה זָרָה הָעֲשׂוּיָה מֵעֵץ הָיְתָה נִרְקֶבֶת, וְשֶׁל אֶבֶן נִשְׁחֶקֶת, וְשֶׁל מַתֶּכֶת נִמֶּסֶת. (רש״י ומחז״ו) **וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי בְּעַצְמִי וְלֹא** עַל יְדֵי **מַלְאָךְ.** שֶׁעָבַרְתִּי וְהִכֵּיתִי לְשׁוֹן מְעוּט הֵם. (אבוד׳) וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר ״וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיּוֹצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם״ (במדבר כ׳, טז) כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: ״וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ״ הוּא מֹשֶׁה שֶׁנִּשְׁלַח לְדַבֵּר עִם פַּרְעֹה, ״וַיּוֹצִאֵנוּ מִמִּצְרַיִם״ הוּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא הַשּׁוֹלֵחַ וְהוּא הַמּוֹצִיא, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיּוֹצִיאֵךְ בְּפָנָיו״ וְכוּ׳. (שבה״ל אבוד׳) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁמַּה שֶּׁאָמַר ״לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ״ חוֹזֵר עַל מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁהִיא הָעִקָּר. שֶׁעַל יְדֵי אוֹתָהּ מַכָּה יָצְאוּ לְחֵרוּת, וְהִיא נֶעֱשְׂתָה עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ. (שבה״ל) וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר ״וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית לָבֹא אֶל בָּתֵּיכֶם״ וּמַשְׁמַע שֶׁהַמַּשְׁחִית הַמַּכָּה בְּמִצְרַיִם הוּא מַלְאָךְ וְלֹא הַקָּבָ״ה, אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ שֶׁהַכְּתָנָה לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת, שֶׁבּא לִטֹּל נְפָשׁוֹת שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּם לָמוּת מִיתָה טִבְעִית, הִנֵּה בַּלַּיְלָה הַזֶּה הַקָּבָ״ה יִמְנַע זֶה מִמֶּנּוּ מְנַפְּשׁוֹת יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ לוֹמַר שֶׁגַּם הֵם מֵתִים כְּמוֹ הַמִּצְרִים. (הגש״פ חזו״ע) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים מַשְׁחִית כְּמוֹ מַרְבִּית, מַשְׁבִּית, וְרָצָה לוֹמַר וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחָתָה לָבוֹא אֶל בָּתֵּיכֶם. (אבוד׳)

בְּיָד חֲזָקָה זוֹ הַדֶּבֶר. אֵין זוֹ מַכַּת הַדֶּבֶר שֶׁל עֶשֶׂרֶת הַמַּכּוֹת, שֶׁמַּכָּה זוֹ הָיְתָה רַק בַּבְּהֵמוֹת, וְכָאן לָקוּ אַף בְּנֵי אָדָם. אֶלָּא שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ: (שח״ט ע״ה) ״אֵין לְךָ מַכָּה

"וּבְמוֹרָא גָּדוֹל" - זֶה גִּלּוּי שְׁכִינָה. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ד, לד) **"אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי, בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה, וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה, וּבְמוֹרָאִים גְּדוֹלִים. כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְהוָֹאדנ"י אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ":**

"וּבְאֹתוֹת" - זֶה הַמַּטֶּה. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ד, יז) **"וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֹתֹת":**

גדול הבית יקח בידו את כוס היין, ויביאו לפניו כלי שבור, וישפוך מן היין שבכוס לתוך הכלי שלש פעמים, כשאומר: "דם, ואש, ותמרות עשן". ועשר פעמים באמירת "עשר המכות", ושלש פעמים כשאומר: "רצ"ך עד"ש באח"ב", ובסך הכל ט"ז פעמים. ואת היין הנשפך בכלי, ישפכו בתוך הכיור. ויחזור וימזוג כוס יין לכוס שני, וימשיך בקריאת ההגדה.

"וּבְמוֹפְתִים" - זֶה הַדָּם. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (יואל ג, ג) **"וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ.**

דָּם, וָאֵשׁ, וְתִימְרוֹת עָשָׁן":

דָּבָר אַחֵר: "בְּיָד חֲזָקָה" - שְׁתַּיִם. "וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה" - שְׁתַּיִם. "וּבְמוֹרָא

והגדת לבנך

בְּכָל הַמַּכּוֹת שֶׁאֵין מַכַּת הַדָּבָר צָפָּה בָּהּ". וּמַה שֶּׁהֵבִיא רְאָיָה מִן הַפָּסוּק שֶׁנֶּאֱמַר אֲצֶל מַכַּת דֶּבֶר, אֵינוֹ אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁיֵּשׁ חֲזָקָה" הִיא כְּנוּיִי לַדֶּבֶר. (שבה"ל או"ח) **הוֹיָה.** לְשׁוֹן הוֹוֶה בִּנְקֻבָּה.

וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה - זוֹ הַחֶרֶב. שֶׁהָרְגוּ בָּהּ הַבְּכוֹרוֹת אֶת אֲבוֹתֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר "לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם" מְלַמֵּד שֶׁקָּמוּ הַבְּכוֹרוֹת עַל הַמִּצְרִים לְהָרְגָם בַּחֶרֶב. שֶׁשָּׁמְעוּ אֶת מֹשֶׁה מַתְרֶה עַל מַכַּת בְּכוֹרוֹת, וְלֹא רָצוּ הַמִּצְרִים לְשַׁלְּחָם, לְפִיכָךְ קָמוּ עֲלֵיהֶם וַהֲרָגוּם. (רשב"ם או"ח שבה"ל) **וְחַרְבּוֹ נְטוּיָה.** מִכָּאן שֶׁ'נְּטוּיָה' נֶאֱמַר עַל הַחֶרֶב. (שבה"ל)

וּבְמוֹרָא גָּדוֹל. מֹרָא – לְשׁוֹן רְאִיָּה, וּפֵירוּשׁוֹ בְּמַרְאֶה גָּדוֹל. וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ "וּבַחֲזוֹנָא רַבָּא".

וּמַהוּ הַמַּרְאֶה הַגָּדוֹל – **זֶה גִּלּוּי שְׁכִינָה.** שֶׁנִּגְלָה לָהֶם בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְמוֹרָאִים גְּדוֹלִים וְכוּ'. (מחז"ו או"ח) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים, מוֹרָא – לְשׁוֹן יִרְאָה וָפַחַד, כִּי הָרוֹאֶה פְּנֵי שְׁכִינָה נִרְתָּע מְאֹד וְנִבְהָל. (רשב"ץ) **אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים.** וְכִי עָשָׂה נִסִּים שׁוּם אֱלֹהַּ, לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גּוֹי וְכוּ'. **בְּמַסֹּות.** נְסִיּוֹנוֹת. שֶׁעַל יְדֵי נְסִיּוֹנוֹת הוֹדִיעָם גְּבוּרוֹתָיו כְּגוֹן "הִתְפָּאֵר עָלַי" (שמות ח, ה). **בְּאֹתֹת.** בְּסִימָנִין, לְהַאֲמִין שֶׁמֹּשֶׁה הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם.

וּבְמוֹפְתִים. נִפְלָאוֹת. **וּבְמִלְחָמָה.** בְּיָם סוּף. (רש"י)

וּבְאֹתוֹת זֶה הַמַּטֶּה. עַל שֵׁם שֶׁעָשָׂה בּוֹ מֹשֶׁה אֶת הָאוֹתוֹת. וּבִירוּשַׁלְמִי אָמְרוּ שֶׁהָיָה רָשׁוּם עָלָיו אֶת הָאוֹתוֹת בָּרְאשֵׁי תֵּבוֹת "דְּצַ"ךְ עַדַ"שׁ בְּאַחַ"ב". (או"ח שבה"ל)

וּבְמוֹפְתִים זֶה הַדָּם. הוּא הַמּוֹפֵת שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלָּקַח מֵימֵי הַיְאוֹר וּנְתָנָם בַּיַּבָּשָׁה וְהָפְכָם לְדָם. וְעַל יְדֵי אוֹת זֶה הֶאֱמִינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֹשֶׁה. (או"ח) **וְתִמְרוֹת עָשָׁן.** שֶׁהֶעָשָׁן עוֹלֶה וּמִתְמַר כְּלַפֵּי מַעְלָה. (רש"י)

דָּבָר אַחֵר. דְּרָשָׁה אַחֶרֶת לַפָּסוּק בְּיָד חֲזָקָה וְכוּ'. וְעַכְשָׁו דּוֹרֵשׁ בַּמֶּה נַעֲשׂוּ עֲשָׂרֶת הַמַּכּוֹת. **בְּיָד חֲזָקָה – שְׁתַּיִם.** כִּי הֵן שְׁתֵּי תֵּבוֹת שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתֹּב יָד בְּלִבַּד. **וּבִזְרֹעַ**

גָּדוֹל" - שְׁתַּיִם. "וּבְאֹתוֹת" - שְׁתַּיִם. "וּבְמוֹפְתִים" - שְׁתַּיִם. אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם: וְאֵלּוּ הֵן?

דָּם. צְפַרְדֵּעַ. כִּנִּים. עָרוֹב. דֶּבֶר. שְׁחִין.
בָּרָד. אַרְבֶּה. חֹשֶׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת:

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִימָנִים:

דְּצַ"ךְ. עַדַ"שׁ. בְּאַחַ"ב:

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלָּקוּ הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת? בְּמִצְרַיִם מַה הוּא אוֹמֵר: "וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא". וְעַל הַיָּם מַה הוּא אוֹמֵר: "וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָֹה אֲדֹנָי בְּמִצְרַיִם, וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְהוָֹה אֲדֹנָי, וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָֹה אֲדֹנָי וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ": כַּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבַּע? עֶשֶׂר מַכּוֹת. אֱמוֹר מֵעַתָּה: בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת:

והגדת לבנך

נְטוּיָה – שְׁתַּיִם אֲחֵרוֹת, שֶׁהָיָה דַּי לִכְתֹּב זְרוֹעַ. **וּבְמוֹרָא גָּדוֹל – שְׁתַּיִם** אֲחֵרוֹת. **וּבְאֹתוֹת – שְׁתַּיִם.** מִעוּט 'אוֹתוֹת' שְׁתַּיִם. **וּבְמוֹפְתִים.** מִעוּט מוֹפְתִים שְׁתַּיִם. **אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם.** אֵין זוֹ פְּסִקָה חֲדָשָׁה אֶלָּא מְחֻבֶּרֶת לְמַעְלָה, שֶׁאַחַר שֶׁדָּרַשְׁנוּ "בְּיָד חֲזָקָה שְׁתַּיִם וְכוּ'" אָמַר שֶׁבְּסַךְ הַכֹּל הָיוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת. (אבוד')

ר' יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִימָנִין. שֶׁלֹּא פֵּרְשָׁן בְּפֵרוּשׁ אֶלָּא בְּסִימָנִין, שֶׁכֵּן אָמְרוּ חֲכָמִים לְעוֹלָם יִשְׁנֶה אָדָם לְתַלְמִידָיו דֶּרֶךְ קְצָרָה. (מחז"ו) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁחִלְּקָן כָּךְ לְהוֹרוֹת כִּי: דְּצַ"ךְ – הָיוּ עַל יְדֵי אַהֲרֹן, וְהֵן מַכּוֹת שֶׁהִכָּה עַל הָאָרֶץ (בַּיָּם וּבֶעָפָר). עַדַ"שׁ – ע"י מֹשֶׁה בִּלֹּא הַמַּטֶּה, וְהֵן מַכּוֹת שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּקְרוּ עַל פִּי הַטֶּבַע אֶלָּא שֶׁכָּאן בָּאוּ וְהָלְכוּ לְפִי צִוּוּיוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. בְּאַחַ"ב – הָיוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עִם הַמַּטֶּה, וְהֵן מַכּוֹת הָאֲוִיר. וְצֵרֵף מַכַּת בְּכוֹרוֹת עִמָּהֶן אַף שֶׁנַּעֲשְׂתָה עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְפִי שֶׁאֵין לָהּ בֶּן זוּג. אוֹ לִרְמֹז שֶׁב' הָרִאשׁוֹנוֹת מִכָּל קִבּוּצָה הָיוּ בְּהַתְרָאָה, וּשְׁלִישִׁית בְּלִי הַתְרָאָה, שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים לָקָה וְשָׁנָה אֵין מַתְרִין בּוֹ. (סַנְהֶדְרִין פ"א:) (מחז"ו רשב"ם או"ח) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים כֵּיוָן שֶׁבְּתְהִלִּים (ק"ה) נִמְנוּ הַמַּכּוֹת בְּסֵדֶר שׁוֹנֶה, בָּא ר' יְהוּדָה לְלַמֵּד שֶׁסֵּדֶר זֶה הוּא הָעִקָּר. (שבה"ל הרשב"ץ אבוד')

ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר. בָּא לְלַמֵּד שֶׁמִּלְּבַד עֶשֶׂר הַמַּכּוֹת לָקוּ גַּם בַּיָּם. (מחז"ו) **מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלָּקוּ הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַכּוֹת.** לָאו דַּוְקָא שֶׁזֶּה כָּתוּב בַּתּוֹרָה בְּהֶדְיֵא, וְעִקַּר דִּרְשָׁתוֹ עַל מַה שֶּׁלָּקוּ בַּיָּם וְכַנַּ"ל. **בְּמִצְרַיִם** גַּבֵּי מַכַּת כִּנִּים. **אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא.** וְלָמַדְנוּ שֶׁכָּל מַכּוֹת מִצְרַיִם הָיוּ בְּאֶצְבַּע אַחַת. **וְעַל הַיָּם מָה הוּא אוֹמֵר... הַיָּד הַגְּדוֹלָה.** שֶׁעַל הַיָּם הִכָּה בְּיָד, וּבְיָד חֲמֵשׁ אֶצְבָּעוֹת, תֵּן לְכָל אֶצְבַּע עֶשֶׂר מַכּוֹת, הֲרֵי שֶׁלָּקוּ בַּיָּם חֲמִשִּׁים מַכּוֹת. (אבוד')

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מַכּוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: "יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים". "עֶבְרָה" אַחַת, "וָזַעַם" שְׁתַּיִם, "וְצָרָה" שָׁלֹשׁ, "מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים" אַרְבַּע, אֱמוֹר מֵעַתָּה: בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת:

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל חֲמֵשׁ מַכּוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: "יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים". "חֲרוֹן אַפּוֹ" אַחַת, "עֶבְרָה" שְׁתַּיִם, "וָזַעַם" שָׁלֹשׁ, "וְצָרָה" אַרְבַּע, "מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים" חָמֵשׁ. אֱמוֹר מֵעַתָּה: בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים מַכּוֹת:

כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ:

אִלּוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים - דַּיֵּנוּ:

והגדת לבנך

ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה מֵעֲשֶׂרֶת הַמַּכּוֹת, שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל **הַמִּצְרִיִּים הָיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מַכּוֹת.** כְּלוֹמַר, שֶׁהָיְתָה מֻרְכֶּבֶת מֵאַרְבַּע יְסוֹדוֹת – אֵשׁ רוּחַ מַיִם וְעָפָר (רשב״ם או״ח) **שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֶבְרָה וְכוּ׳. עֶבְרָה אַחַת וְכוּ׳.** ״וַחֲרוֹן אַפּוֹ״ אֵינוֹ מִן הַמִּנְיָן, שֶׁהוּא כּוֹלֵל לְכֻלָּם, כְּלוֹמַר עֶבְרָה וְזַעַם וְכוּ׳ כֻּלָּן בְּאוּ בַּחֲרוֹן אַף. (רשב״ץ) **אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת.** שֶׁכָּל אַחַת מֵעֲשֶׂרֶת הַמַּכּוֹת הָיְתָה כְּפוּלָה פִּי אַרְבַּע, וְסַךְ הַכֹּל אַרְבָּעִים מַכּוֹת. **וְעַל הַיָּם שֶׁלָּקוּ בְּיָד לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת.** – חֲמֵשׁ פְּעָמִים אַרְבָּעִים. (אבוד׳)

ר׳ עֲקִיבָא אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה... **הָיְתָה שֶׁל חֲמֵשׁ מַכּוֹת... חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת.** וּלְדַעְתּוֹ ״חֲרוֹן אַפּוֹ״ מַכָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא. **אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת.** חֲמֵשׁ פְּעָמִים עֶשֶׂר וְכַנַּ״ל. **מָאתַיִם מַכּוֹת.** כַּנַּ״ל. וְאֵין הַכָּוָנָה לְמ׳ אוֹ נ׳ מַכּוֹת כְּפִשׁוּטָן שֶׁמַּכּוֹת מִצְרַיִם אֵינָם אֶלָּא עֶשֶׂר, אֶלָּא שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה הָיְתָה מֻרְכֶּבֶת מִד׳ יְסוֹדוֹת אֵלּוּ לְר״א, וּמַה׳ יְסוֹדוֹת לְר״ע וכנז״ל. יֵשׁ הַמְפָרְשִׁים אֶת טַעַם הַמַּחֲלֹקֶת בֵּינֵיהֶם, עַל פִּי מַה שֶּׁנֶּחְלְקוּ בַּמִּשְׁנָה (מקוראות פ״ה מ״ד) אִם כָּל הַיְמִים דִּינָם כְּמִקְוֶה שֶׁאֵינוֹ מְטַהֵר אֶלָּא בְּאֶשְׁבּוֹרֶן (מים המכנסין), אוֹ כִּנְהָרוֹת וּכְמַעְיָן שֶׁמְּטַהֵר בְּזוֹחֲלִין. וְהִנֵּה בַּחֲבַקּוּק נֶאֱמַר: (ג, ח) ״הֲבַנְּהָרִים חָרָה ה׳ אִם בַּנְּהָרִים אַפֶּךָ, אִם בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ״ ע״כ. וְהִנֵּה, לְמִי שֶׁסּוֹבֵר שֶׁהַיְמִים כִּנְהָרוֹת אִם כֵּן חָרוֹן אַף וְעֶבְרָה אֶחָד הֵם, וְאִם הַיְמִים אֵינָם כִּנְהָרוֹת אִם כֵּן חָרוֹן אַף לְחוּד וְעֶבְרָה לְחוּד, וּבָזֶה נֶחְלְקוּ. (הגר״א)

כַּמָּה מַעֲלוֹת. צֵא וַחֲשֹׁב כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת עָשָׂה הַקָּבָ״ה לְיִשְׂרָאֵל, וּבְסַךְ הַכֹּל הֵם ט״ו מַעֲלוֹת. וּקְרָאן ״מַעֲלוֹת״ כְּנֶגֶד ט״ו מַעֲלוֹת שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ (משנה בסכה נ״א:), וּכְנֶגֶד ט״ו שִׁיר הַמַּעֲלוֹת שֶׁאָמַר דָּוִד (תהלים ק״כ-קל״ד – אבוד׳). **אִלּוּ** רַק **הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם.** קֹדֶם הַזְּמַן. **וְלֹא עָשָׂה בָהֶם. בַּמִּצְרִים. שְׁפָטִים.** בַּעֲשֶׂרֶת הַמַּכּוֹת לִרְאוֹת נְקָמָה בְּאוֹיְבֵינוּ. (הרשב״ץ) **דַּיֵּנוּ.** שֶׁלֹּא הָיֵינוּ רְאוּיִים לָזֶה, שֶׁאַף אָנוּ עֲבָדִנוּ עֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹתָם. וּמַה שֶּׁהִבְטִיחַ לְאַבְרָהָם ״וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר

אִלּוּ עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים, וְלֹא עָשָׂה בֵּאלֹהֵיהֶם - דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ עָשָׂה בֵּאלֹהֵיהֶם, וְלֹא הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם - דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם - דַּיֵּנוּ:

וּמִנַּיִן שֶׁנָּתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרַיִם" - עָשָׂאוּהָ כִּמְצוּדָּה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגִים. דָּבָר אַחֵר: עָשָׂאוּהָ כִּמְצוּדָּה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָן. לָמָּה מָחַבֵּב הַכָּתוּב אֶת בִּזַּת הַיָּם יוֹתֵר מִבִּזַּת מִצְרַיִם? אֶלָּא מַה שֶּׁהָיָה בַּבָּתִּים נָטְלוּ בְּמִצְרַיִם. וּמַה שֶּׁהָיָה בְּבָתֵּי תְשׁוּרָאוֹת נָטְלוּ עַל הַיָּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף" זוּ בִּזַּת מִצְרַיִם. "וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ" זוּ בִּזַּת הַיָּם. "וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבוֹאִי" זוּ בִּזַּת מִצְרַיִם. "בַּעֲדֵי עָרָיִם" זוּ בִּזַּת הַיָּם. "תּוֹרֵי וָהָב נַעֲשֶׂה לָךְ" זוּ בִּזַּת הַיָּם. "עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף" זוּ בִּזַּת מִצְרַיִם:

אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם, וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. - דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה - דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה, וְלֹא שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ - דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ, וְלֹא סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה - דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן - דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת - דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת, וְלֹא קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי - דַּיֵּנוּ:

והגדת לבנך

יֵעָבְדוּ דָן אָנֹכִי" הָיָה דַּי אִלּוּ עָשָׂה שְׁפָטִים בְּמִקְצָת מֵהַמִּצְרִים. (רשב"ם או"ח אבוד') **דַּיֵּנוּ**. עַל שֵׁם "וְהֲרִיקוֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד בְּלִי דָי" וּפִרְשׁוּ חֲז"ל עַד שֶׁיִּבָּלְעוּ שִׂפְתוֹתֵיכֶם מִלּוֹמַר דַּי. **אִלּוּ עָשָׂה בֵּאלֹהֵיהֶם**. שֶׁל הַמִּצְרִיִּים, שֶׁהָיוּ בּוֹטְחִים בָּהֶם. וּמֶה עָשָׂה? אָמְרוּ בְּמַכִּילְתָּא, עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל עֵץ נִרְקֶבֶת, שֶׁל אֶבֶן נִשְׁחֶקֶת, וְשֶׁל מַתֶּכֶת נִמֶּסֶת, (מחז"ו) עַל מְנַת שֶׁיַּכִּירוּ שְׁמֵאַת הַבּוֹרֵא בָּאוּ הַמַּכּוֹת. (או"ח) **וְלֹא הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם**. אֶלָּא הָיָה מַעֲנִישָׁם בְּעִנְּשׁ אַחֵר. (או"ח) **וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם**. – בְּבִזַּת הַיָּם. וּמַה שֶּׁהִשְׁאִילוּ מֵהֶם וְנִצְּלוּ אֶת מִצְרַיִם, הוּא מַגִּיעַ לָהֶם בַּדִּין בִּשְׂכַר עֲבוֹדָתָם, וְעוֹד שֶׁכָּבָר הִבְטִיחַ לְאַבְרָהָם שֶׁיֵּצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל. (או"ח אבוד') **וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם**. וְעַל יְדֵי זֶה נָטַלְנוּ אֶת בִּזַּת מִצְרַיִם, וְהָיָה יָכוֹל לְהַצִּילֵנוּ בְּאֹפֶן אַחֵר וְנֵלֵךְ לְדַרְכֵּנוּ. (אבוד') **וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה**. שֶׁקְּפָאוּ הַתְּהוֹמוֹת, וְלֹא נִתְלַכְלְכוּ בְּמַיִם אוֹ בְּטִיט. (מחז"ו או"ח) **וְלֹא שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ**. וְרָאִינוּ נְקָמָה בְּאוֹיְבֵנוּ, וְהָיָה יָכוֹל לִסְגֹּר הַיָּם אַחֲרֵינוּ וְהַמִּצְרִים יָשׁוּבוּ לְדַרְכָּם. (שבה"ל אבוד') **וְלֹא סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר מ' שָׁנָה**. שֶׁהָיָה לָנוּ כַּמָּה בְּהֵמוֹת, וְהוּא נָתַן לָנוּ בָּשָׂר. וְעוֹד שֶׁהָיָה לָנוּ מָמוֹן רַב וּנוּכַל לִקְנוֹת כָּל צָרְכֵּינוּ מִן הַגּוֹיִם הַקְּרוֹבִים אֵלֵינוּ. (רשב"ם או"ח אבוד') **וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן**. שֶׁהוּא מַאֲכָל חָשׁוּב, אֶלָּא הָיָה מַאֲכִילֵנוּ מַאֲכָל אַחֵר. וּבַמָּן טָעֲמוּ כָּל מִינֵי מְטַעֲמִים שֶׁבָּעוֹלָם. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁלַּקְּטָנִים הָיָה כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן, לְבַחוּרִים עוֹשִׂים אוֹתוֹ עוּגוֹת, וְלִזְקֵנִים בִּשְּׁלוּ בַּפָּרוּר, לְחוֹלִים כִּצְפִּיחִית בִּדְבַשׁ, וּלְגוּיִם הָיָה מַר כְּזֵרֶע גַּד. (מחז"ו או"ח) **וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת**. וּבְשַׁבָּת הָיְתָה מַעֲלָה בַּמָּן, שֶׁמָּה שֶׁנּוֹתַר בֵּימֵי הַחֹל הִבְאִישׁ לְמָחֳרָת מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשַׁבָּת. (או"ח) **אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת**. שֶׁהִיא אוֹת בֵּין יִשְׂרָאֵל לַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

אִלּוּ קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. - דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - דַּיֵּנוּ:
אִלּוּ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ - דַּיֵּנוּ:

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ. הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים. עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם, הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם, נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם, קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה, שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ, סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן, נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת, קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי, נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה לְכַפֵּר עַל כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ:

רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר: כָּל־מִי שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְאֵלּוּ הֵן:

פֶּסַח, מַצָּה, וּמָרוֹר:

כשיאמר "פסח שהיו" וכו' יסתכל בזרוע, ולא יאחזנו בידו

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, עַל שׁוּם מַה? עַל שׁוּם

והגדת לבנך

הוּא. וְנִצְטַוּוּ עָלֶיהָ בְּמָרָה קֹדֶם מַעֲמַד הַר סִינַי. וְאַף שֶׁנִּצְטַוּוּ עָלֶיהָ קֹדֶם שֶׁאָכְלוּ מִן הַמָּן, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁבְּשַׁבָּת נִשְׁתַּנָּה טַעֲמוֹ שֶׁל הַמָּן לְטוֹבָה שֶׁנֶּאֱמַר "לֶחֶם מִשְׁנֶה", וְעַל זֶה אָמַר אִלּוּ הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן בְּטַעֲמוֹ הָרִגִיל, וְלֹא בְּטַעַם שַׁבָּת דַּיֵּנוּ. **וְלֹא קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי.** לְהַרְאוֹת לָנוּ אֶת כְּבוֹדוֹ, דַּיֵּנוּ. (רשב"ם אבוד') וְעַל יְדֵי קְרָבָה זוֹ פְּסָקָה מֵהֶן זֻהֲמַת הַנָּחָשׁ שֶׁגָּרְמָה לִסְפֵקוֹת בָּאֱמוּנָה, וְאַף שֶׁעֲדַיִן לֹא קִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁהֵרְאָנוּ אֶת כְּבוֹדוֹ נִסְתַּלְּקוּ כָּל הַסְּפֵקוֹת מִלִּבֵּנוּ. (או"ח) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁעַל יְדֵי שֶׁפָּסְקָה זֻהֲמָתָן, נִתְלַבְּשׁוּ בִּבְשֶׁת פָּנִים וְיִרְאַת חֵטְא. (הרשב"ץ) **אִלּוּ קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי.** וְנִטַּלְנוּ ב' כִּתְרִים אֶחָד כְּנֶגֶד נַעֲשֶׂה וְאֶחָד כְּנֶגֶד נִשְׁמַע. **וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה.** כְּלֹה, אֶלָּא חֵלֶק מִן הַמִּצְוֹת כְּמוֹ בְּנֵי נֹחַ, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חַיִּים עֶשֶׂר וְכָבוֹד. (מחז"ו) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים, "וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה" הוּא בְּעַצְמוֹ, דְּהַיְנוּ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, אֶלָּא הָיָה נוֹתְנָם עַל יְדֵי מֹשֶׁה כִּשְׁאָר הַתּוֹרָה. (רשב"ם או"ח אבוד') **וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.** וְאַף שֶׁנִּשְׁבַּע לָתֵת לָנוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיֵּם שְׁבוּעָתוֹ בַּדּוֹרוֹת הַבָּאִים, וְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם שֶׁהָיוּ פְּחוֹת מִכ' שָׁנָה זָכוּ לִכָּנֵס לְתוֹכָהּ. (רשב"ם או"ח אבוד'). **וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.** שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָנוּ מִשְׁכָּן, וּבְבֵית הַמִּקְדָּשׁ נוֹסְפוּ עֲשָׂרָה נִסִּים. (רשב"ם אבוד')

רַבָּן גַּמְלִיאֵל – שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ. לְשֵׁם מָה הֵם בָּאִים. (רשב"ם) **לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.** לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַמֻּבְחָר, שֶׁל "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ". (ר"ן) וְאַף עַל פִּי שֶׁאָכַל קָרְבַּן פֶּסַח וּמַצָּה וּמָרוֹר, הַקְפִּיד הַכָּתוּב עַל אֲמִירָה וְהַגָּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח". (או"ח אבוד')

פֶּסַח שֶׁהָיוּ. עַתָּה מְפָרֵשׁ לָמָּה בָּאִים ג' אֵלּוּ. (אבוד')

שֶׁפָּסַח שֶׁדִּלֵּג. **זֶבַח פֶּסַח הוּא.** הַקָּרְבָּן קָרוּי

שֶׁפָּסַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב, כז) **"וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח־פֶּסַח הוּא לַיהוָה** יאהדונהי, **אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם, וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל, וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ":**

יש מוסיפים פיוט זה:

אֱמוּנִים עָרְכוּ שֻׁבָּח. לָאֵל וָטֻבְחוּ טֶבַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח, פֶּסַח הוּא לַיהוָה:

חָרִימוּ קוֹל שִׁירִים. שָׁמְחוּ בְלֵיל שְׁמוּרִים. עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים. אָכְלוּ וּשְׁתוּ יֵינָי: וַאֲמַרְתֶּם

רֹאשׁוֹן לְכָל רִאשׁוֹנִים. עַל יַד צִיר אֱמוּנִים. מִיַּד כָּל־מְעַנִּים. הִצִּיל כָּל־הֲמוֹנָי: וַאֲמַרְתֶּם

נִסֵּי אֵל זָכַרְתִּי. וְחֶמְדָּיו סִפַּרְתִּי. עָתָה יָדַעְתִּי. כִּי גָדוֹל יְהוָה: וַאֲמַרְתֶּם

כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם. מְנֻשֶּׁה וְאֶפְרַיִם. יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם. כָּל צִבְאוֹת יְהוָה: וַאֲמַרְתֶּם

הִנְחִיל תּוֹרָתוֹ. לְעַמּוֹ וַעֲדָתוֹ. שׁוֹמְרֵי מִצְוָתוֹ. עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה: וַאֲמַרְתֶּם

נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ. וַעֲצוּמִים נִפֶּיךָ. יֹאמְרוּ כָּל־חוֹסֶיךָ. טוֹב לְחֲסוֹת בַּיהוָה: וַאֲמַרְתֶּם

יקח המצה הפרוסה בידו, ויראנה למסובים, ויאמר:

מַצָּה זוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ, עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם מִיָּד. שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב, לט) **"וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ. כִּי גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ, וְגַם צֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם":**

יקח המרור בידו, או יראנו למסובים, ויאמר:

מָרוֹר זֶה שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁמֵּרְרוּ הַמִּצְרִיִּים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: (שם א, יד) **"וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה, אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ":**

והגדת לבנך

"פֶּסַח" עַל שֵׁם שֶׁדִּלֵּג וּפָסַח עַל בָּתֵּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבֵּין בָּתֵּי הַמִּצְרִים, וְקוֹפֵץ מִמִּצְרֵי לְמִצְרֵי וְיִשְׂרָאֵל שֶׁבָּאֶמְצַע נִצּוֹל. **וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ.** עַל בְּשׂוֹרַת הַגְּאֻלָּה וּבִיאַת הָאָרֶץ וּבְשׂוֹרַת הַבָּנִים שֶׁיִּהְיוּ לָהֶם. (רש"י)

מַצָּה זוּ – עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ. וְאַף שֶׁכָּבָר נִצְטַווּ לֶאֱכֹל מַצּוֹת בְּקָרְבַּן פֶּסַח בְּטֶרֶם יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם, לֹא נִצְטַווּ כֵּן אֶלָּא עַל שֵׁם הֶעָתִיד, שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁסּוֹפָם לָצֵאת מִשָּׁם בְּחִפָּזוֹן. (אבוד') **עֻגּוֹת מַצּוֹת.** חֲרָרָה שֶׁל מַצָּה. בָּצֵק שֶׁלֹּא הֶחְמִיץ קְרוּי מַצָּה. (רש"י) **וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהּ.** שֶׁאִלּוּ יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ בְּוַדַּאי שֶׁהָיוּ מַחְמִיצִים בְּצֵקָם, שֶׁעֲדַיִן לֹא הֶזֵּהֲרוּ עַל הֶחָמֵץ. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא הִסְפִּיק לְהַחְמִיץ כִּי מְהֲרוּ לָגֶרֶשׁ, הֶזְהִירָנוּ מֵאֲכִילַת חָמֵץ וְנִתְחַיַּבְנוּ בַּאֲכִילַת מַצָּה בַּלַּיְלָה א'. (הרשב"ץ) **וְגַם צֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם.** לַדֶּרֶךְ. מַגִּיד שִׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא אָמְרוּ הֵיאַךְ נֵצֵא לַמִּדְבָּר בְּלֹא צֵידָה, אֶלָּא הֶאֱמִינוּ וְהָלְכוּ. (רש"י)

בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יג, ח) **"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָֹאדנ"י לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם". שֶׁלֹּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבַד גָּאַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא אַף אוֹתָנוּ גָּאַל עִמָּהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר:** (דברים ו, כג) **"וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם, לְמַעַן הָבִיא אוֹתָנוּ, לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֵינוּ":**

יכסו את המצות, ויחזיקו הכוס בידם עד סוף ברכת "גאל ישראל". ויאמרו בשמחה רבה:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים: לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבֵּחַ, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדֵּר, וּלְקַלֵּס, לְמִי שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל־הַנִּסִּים הָאֵלּוּ. הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת, וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה, וּמִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה, וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל. וְנֹאמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָֹאדנ"י. הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָֹאדנ"י: יְהִי שֵׁם יְהוָֹאדנ"י מְבֹרָךְ: מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ. מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָֹאדנ"י: רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְהוָֹאדנ"י. עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַיהוָֹאדנ"י אֱלֹהֵינוּ. הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת. בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל. מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים. עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת. אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

והגדת לבנך

בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ. רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁיִּרְאֶה וְיַבִּיט בְּעַצְמוֹ **כְּאִלּוּ הוּא** הָיָה עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ" וְכוּ'. **וְיָצָא** לְחֵרוּת **מִמִּצְרַיִם.** שֶׁהֲרֵי אִלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּבָ"ה אֶת אֲבוֹתֵינוּ עֲדַיִן אֲנַחְנוּ וּבָנֵינוּ וְכוּ'. (אבוד')

שֶׁנֶּאֱמַר בַּעֲבוּר זֶה. שֶׁאֲקַיְּם מִצְוָתָיו, כְּגוֹן פֶּסַח מַצָּה וּמָרוֹר. **עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם.** וְלֹא אָמַר בְּצֵאת אֲבוֹתֵינוּ. (מחז"ו או"ח) **אֶלָּא אַף אוֹתָנוּ גָּאַל עִמָּהֶם.** כְּלוֹמַר הֲרֵי אָנוּ עַצְמֵנוּ בִּכְלַל כָּל הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ שֶׁהֲרֵי אִלּוּ לֹא הוֹצִיא וְכוּ'. (שבה"ל)

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת. כֵּיוָן שֶׁהוּא כְּאִלּוּ אֲנַחְנוּ יָצָאנוּ מִמִּצְרַיִם, חוֹבָה עָלֵינוּ לְהַלֵּל לה"ש"ת כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ אֲבוֹתֵינוּ. (או"ח אבוד') **לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל וְכוּ'.** ז' מִינֵי שֶׁבַח כְּנֶגֶד ז' רְקִיעִים. (אבוד') **לְמִי שֶׁעָשָׂה אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ.** וּמַה הֵם? **הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת וְכוּ'.** וְכֵיוָן שֶׁכָּךְ, יָצָאנוּ גַּם – **מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה.** שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ רְשׁוּת אֲחֵרִים עָלָיו הוּא שָׂרוּי בְּיָגוֹן, וְאִם יָצָא לְחֵרוּת יָצָא לְשִׂמְחָה. וְכֵן – **מֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב.** כִּי הָעֶבֶד הוֹלֵךְ יָחֵף כְּאֵבֶל, וּבְצֵאתוֹ לְחֵרוּת יָצָא מֵאֵבְלוּתוֹ לְיוֹם טוֹב. **וּמֵאֲפֵלָה.** שֶׁל בֵּית הָאֲסוּרִים. **לְאוֹר גָּדוֹל.** שֶׁל עוֹלָם. **וְנֹאמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ.** שֶׁהוּא הַשֶּׁבַח הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר שֶׁבַּסֵּפֶר תְּהִלִּים. (הרשב"ץ)

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי ה'. וְלֹא עַבְדֵי פַּרְעֹה. (מגלה י"ד.) **מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ וְכוּ'.** שֶׁעַל יְדֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם נוֹדַע שְׁמוֹ בָּעוֹלָם. **מִי כַה' אֱלֹהֵינוּ.** כְּלוֹמַר, כְּשֵׁם שֶׁמַּעֲלָתוֹ גְּדוֹלָה כָּךְ עֲנוָתָנוּתוֹ גְּדוֹלָה, שֶׁיָּרַד הוּא בְּעַצְמוֹ, לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּמִּצְרִים. (רשב"ם) **הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת.** שֶׁאַף שֶׁהוּא רָם וְנִשָּׂא, הוּא מַשְׁפִּיל לִרְאוֹת – **בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. מְקִימִי מֵעָפָר דָּל.** אִלּוּ יִשְׂרָאֵל הדלים שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים לְבֵנִים 'מֵעָפָר', והקב"ה הקים וְרוֹמֵם אותם. **מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן.** שֶׁחָזְרוּ עַל הָאַשְׁפּוֹת לְבַקֵּשׁ תֶּבֶן. וְעוֹד מַרְבֶּה אֶת כְּבוֹדָם עַד שֶׁמּוֹשִׁיבָם **עִם נְדִיבִים.** הֵם מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. **עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ.** הֵם הַזְּקֵנִים. **מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת.** שֶׁהָיוּ הַמְּצָרִים סְבוּרִים שֶׁהִצְלִיחוּ לְבַטְּלָם מִפְּרִיָּה וּרְבִיָּה וּבְצֵאתָם רָאוּ כִּי – **אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה.** שֶׁכָּל אִשָּׁה נְטֻלָה עִמָּהּ כַּמָּה חֲבוּרוֹת שֶׁל יְלָדִים קְטַנִּים, שֶׁהֲרֵי יָלְדוּ שִׁשָּׁה בְּכֶרֶס אַחַת. וְעַל זֶה עָלֵינוּ לְהַלֵּל – **הַלְלוּיָהּ.** (מחז"ו)

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם. בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לוֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו:
הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס. הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים. גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן:
מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס. הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים. גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מִלִּפְנֵי
אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ. מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם. חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם.
וְהִגִּיעָנוּ הַלַּיְלָה הַזֶּה, לֶאֱכוֹל בּוֹ מַצָּה וּמָרוֹר. כֵּן יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ, הַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ,
וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ. וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים, אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן.
וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ, גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

שותים הכוס השני בהסבה על צד שמאל, ואם לא שתה בהסבה צריך לחזור ולשתות.

רָחְצָה

נוטלים ידים לסעודה ומברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

והגדת לבנך

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל – הַגְּבָרִים **מִמִּצְרַיִם**, **וּבֵית יַעֲקֹב** – הַנָּשִׁים.

מֵעַם זר הַמְדַבֵּר בִּשְׂפָה – **לוֹעֵז**. כָּל לָשׁוֹן שֶׁאֵינָהּ לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ נִקְרָא לְשׁוֹן לַעַז. **הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ**. שֶׁקִּפֵּץ נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב מַשְׁבֶּט יְהוּדָה, לְקַדֵּשׁ׳ אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה בַּיָּם. וּבִשְׁבִיל כָּךְ זָכָה שֶׁבֶּט יְהוּדָה לִ**יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו** שֶׁמָּלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל. **הַיָּם רָאָה** אֶת נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב **וַיָּנָס** שֶׁלֹּא יִטְבַּע הַצַּדִּיק. וְאַף **הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר**. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַנְּחָלִים הַהוֹלְכִים אֶל הַיָּם, וְנִקְט אֶחָד מֵהֶם. **הֶהָרִים רָקְדוּ**–קִפְּצוּ **כְּאֵילִים**. מִפַּחַד מְנוּסָתוֹ שֶׁל הַיָּם. **וְהַגְּבָעוֹת קָפְצוּ כִּבְנֵי־צֹאן**. וְהָרוֹאֶה כֵּן תָּמַהּ וְשׁוֹאֵל: **מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס וְכוּ׳**. וּמַשִּׁיבִים לוֹ: מִשּׁוּם שֶׁ**לִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ**. שֶׁלִּפְנֵי הָאָדוֹן הָאֱרֶץ נִבְהֶלֶת וּמִזְדַּעְזַעַת. (׳חוּלִי׳ מִלְּשׁוֹן חִיל וּרְעָדָה). וּמֵיהוּ הָאָדוֹן? הוּא– **אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב**. שֶׁהוּא אָדוֹן עַל הַכֹּל. וּכְשֶׁהוּא רוֹצֶה הוּא הוֹפֵךְ אֶת **הַצּוּר לַאֲגַם מָיִם**, וְאֶת **הַחַלָּמִישׁ** מַרְכֵּךְ וּמֵמִיס **לְמַעְיְנוֹ מָיִם**. לְמַעְיָן מַיִם זוֹרְמִים.

(מחז״ו) **צוּר וְחַלָּמִישׁ**. סְלָעִים קָשִׁים. (מצודת ציון)

אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם. לְפִי שֶׁאָמַר לְמַעְלָה ״שֶׁלֹּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבַד גָּאַל הַקָּבָ״ה, אֶלָּא אַף אוֹתָנוּ גָּאַל עִמָּהֶם״ לְפִיכָךְ הִזְכִּיר כָּאן אֶת גְּאֻלָּתֵנוּ וּגְאֻלַּת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם.

(אבוד׳) **וְהִגִּיעָנוּ לַלַּיְלָה הַזֶּה**. כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בְּבִרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ ״וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה״. וְאַף שֶׁכְּבָר בֵּרַכְנוּ שֶׁהֶחֱיָנוּ, אָמַר כֵּן כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ ״כֵּן ה׳ אֱלֹקֵינוּ וֵאלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ הַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים״ וְכוּ׳, שֶׁהוּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה עַל הֶעָתִיד. (או״ח) **וְהִגִּיעָנוּ הַלַּיְלָה הַזֶּה** לְקַיֵּם בּוֹ אֶת הַמִּצְוֹת – **לֶאֱכוֹל בּוֹ מַצָּה וּמָרוֹר. הַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים**. רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים. **וְלִרְגָלִים**. פֶּסַח שָׁבוּעוֹת וְסֻכּוֹת. **שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ** יְרוּשָׁלַיִם **וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ** בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. **וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים**. קָרְבַּן חֲגִיגָה. **וּמִן הַפְּסָחִים**. קָרְבַּן פֶּסַח. וּמַקְדִּימִים לֶאֱכֹל מִן הַזְּבָחִים לִפְנֵי שֶׁ״אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן״. **אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם** שֶׁל הַקָּרְבָּנוֹת **עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן**. שֶׁהִרֵּי זוֹרְקִין מִן הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ. **וְנוֹדֶה לְךָ בְּשִׁיר חָדָשׁ**. ״שִׁיר חָדָשׁ״ לְשׁוֹן זָכָר וְלֹא ״שִׁירָה חֲדָשָׁה״ כְּמוֹ בְּגְאֻלַּת מִצְרַיִם, שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ: כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם יָרְשׁוּ שִׁבְעָה אוּמּוֹת שֶׁהֵם עֲשִׂירִית מִשִּׁבְעִים אוּמּוֹת, אֲבָל בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה יִירְשׁוּ הַכֹּל כִּנְכָרִים. **עַל גְּאֻלָּתֵנוּ**. זוֹ גְּאֻלָּה שֶׁלָּעֲתִיד. **וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ**. זוֹ גְּאֻלַּת מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כַּפֶּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ׳ ה׳״ **גָּאַל יִשְׂרָאֵל**. מִמִּצְרַיִם. (שבה״ל ואבוד׳)

מוֹצִיא – מַצָּה

יקח שלשת המצות בידו מהקערה, כשהפרוסה בין שתי השלמות, ויברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹאדנ"י, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:

יניח המצה התחתונה מידו, וישארו בידו העליונה והפרוסה, ויברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹאדנ"י, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצָּה:

ויבצע משתיהן, כזית מכל אחת, ויטבלם במלח, ויאכלם בהסבה. ויחלק לכל המסובים כזית מכל מצה. ולפחות יתן כזית לכל אחד מן המסובים, ויאכלו בהסבה. (ושיעור הכזית 27 גרם). ואם אין המצה שלפניו מספקת לכל המסובים, יתן ממצה שמורה אחרת אשר מחוץ לקערה, כזית לכל אחד מן המסובים.

מָרוֹר

מצוה לעשות החרוסת סמיכה זכר לטיט, וקודם הטיבול מרככים אותה במעט יין אדום זכר לדם. ויקח כזית מרור ויטבלנו בחרוסת, וינער מעט את החרוסת שעליו כדי שירגיש את טעם המרור. ויאכלנו בלי הסבה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹאדנ"י, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ, עַל אֲכִילַת מָרוֹר:

כּוֹרֵךְ

יקח כזית מן המצה השלישית התחתונה, וכזית מרור, ויכרכם ביחד, ויטבלם בחרוסת, ויאכלם בהסבה. ויאמר:

מַצָּה וּמָרוֹר בְּלֹא בְרָכָה, זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ, כְּיָמֵינוּ יֶחֱדָשׁ, כְּהִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁהָיָה כּוֹרְכָן וְאוֹכְלָן בְּבַת אַחַת, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: (במדבר ט, יא) **"עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלוּהוּ":**

שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ

יערוך שלחנו ויסעד ליבו בשמחה, כיד ה' הטובה עליו. ואם רצה לאכול בהסבה, הרי זה משובח, אבל מן הדין אין צריך להסב בסעודה. והחכם עיניו בראשו, לבל ימלא כרסו בסעודה, כדי שיוכל לאכול את האפיקומן לתאבון. ויזדרז מעט בסעודה, כדי שיספיק לגמור את ההלל לכתחילה קודם חצות.

צָפוּן

אחר שגמר סעודתו יקח כזית מן המצה שהצניעה לאפיקומן, ולכתחילה יש לסיים את אכילת האפיקומן קודם חצות הלילה. ויזהר לאוכלו במקום אחד. ולא יאכל שום דבר אחריו, אך לשתות כפה או תה מותר.

וקודם האכילה יאמר: **זֵכֶר לְקָרְבַּן פֶּסַח, הַנֶּאֱכָל עַל הַשָּׂבָע:**

בָּרֵךְ

יטול ידיו למים אחרונים, ויאחז בידו כוס שלישי ויברך ברכת המזון.

אם המסובים שלושה או יותר חייבים לומן, ויאמר: **הַב לָן וְנִבְרִיךְ לְמַלְכָּא עִלָּאָה קַדִּישָׁא** עונים: שמים.

בִּרְשׁוּת מַלְכָּא עִלָּאָה קַדִּישָׁא (בשבת וּבִרְשׁוּת שַׁבָּת מַלְכְּתָא) **וּבִרְשׁוּת יוֹמָא טָבָא אִשְׁפִּיזָא קַדִּישָׁא וּפִרְשׁוּתְכֶם נְבָרֵךְ** (ואם הם עשרה או יותר: **אֱלֹהֵינוּ**) **שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ:**

והמסובים עונים: **בָּרוּךְ** (ואם הם עשרה או יותר: **אֱלֹהֵינוּ**) **שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:**

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל הַזָּן אוֹתָנוּ וְאֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ, בְּחֵן, בְּחֶסֶד, בְּרִיוַח וּבְרַחֲמִים רַבִּים. נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ, וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד, כִּי הוּא אֵל זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל, וְשֶׁלְּחָנוֹ עָרוּךְ לַכֹּל, וְהֵתְקִין מִחְיָה וּמָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא, בְּרַחֲמָיו וּבְרוֹב חֲסָדָיו, כָּאָמוּר: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ הַזָּן אֶת הַכֹּל:

נוֹדֶה לְךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ, עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה, בְּרִית וְתוֹרָה, חַיִּים וּמָזוֹן, עַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים, וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ, וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ, וְעַל חֻקֶּיךָ רָצוֹנְךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ, וְעַל חַיִּים וּמָזוֹן שֶׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ:

וְעַל הַכֹּל יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אֶת־שְׁמֶךָ, כָּאָמוּר: וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ, וּבֵרַכְתָּ אֶת (כשאומר "את" יתן מעט מים בכוס) יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה, עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן:

רַחֵם יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ, וְעַל הַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ, וְעַל הֵיכָלֶךָ, וְעַל מְעוֹנֶךָ, וְעַל דְּבִירֶךָ, וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. אָבִינוּ, רָעֵנוּ, זוּנֵנוּ, פַּרְנְסֵנוּ, כַּלְכְּלֵנוּ, הַרְוִיחֵנוּ, הַרְוַח לָנוּ מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ, וְנָא, אַל תַּצְרִיכֵנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ לִידֵי מַתְּנוֹת בָּשָׂר וָדָם, וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם, אֶלָּא לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה

וְהָרַחֲבָה, הָעֲשִׂירָה וְהַפְּתוּחָה. יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא נִכָּלֵם לָעוֹלָם הַבָּא, וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ תַּחֲזִירֶנָּה לִמְקוֹמָהּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

בשבת מוסיפים: רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְהוָֹה׀ אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי, הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, כִּי יוֹם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא מִלְפָנֶיךָ, נִשְׁבּוֹת בּוֹ וְנָנוּחַ בּוֹ, וְנִתְעַנֵּג בּוֹ, כְּמִצְוַת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ, וְאַל תְּהִי צָרָה וְיָגוֹן בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ, וְהַרְאֵנוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַנֶּחָמוֹת. וַהֲנַם שֶׁאָכַלְנוּ וְשָׂתִינוּ, חָרַבַן בֵּיתְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ לֹא שָׁכַחְנוּ, אַל־תִּשְׁכָּחֵנוּ לָנֶצַח וְאַל־תִּזְנַחְנוּ לָעַד, כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וְיָבֹא, וְיִגִּיעַ, וְיֵרָאֶה, וְיֵרָצֶה, וְיִשָּׁמַע, וְיִפָּקֵד, וְיִזָּכֵר, זִכְרוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ, זִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ, וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ, וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה, לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים, לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה, בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה. לְרַחֵם בּוֹ עָלֵינוּ וּלְהוֹשִׁיעֵנוּ. זָכְרֵנוּ יְהוָֹה׀ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה, וּפָקְדֵנוּ בּוֹ לִבְרָכָה, וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים טוֹבִים, בִּדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים, חוּס וְחָנֵּנוּ, וְחַמּוֹל וְרַחֵם עָלֵינוּ, וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ, כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתִבְנֶה יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה׀, בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם ואומר בלחש: אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה׀ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, לָעַד הָאֵל אָבִינוּ, מַלְכֵּנוּ, אַדִּירֵנוּ, בּוֹרְאֵנוּ, גּוֹאֲלֵנוּ, קְדוֹשֵׁנוּ, קְדוֹשׁ יַעֲקֹב, רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל, הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל, שֶׁבְּכָל־יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב לָנוּ, הוּא מֵטִיב לָנוּ, הוּא יֵיטִיב לָנוּ, הוּא גְמָלָנוּ, הוּא גּוֹמְלֵנוּ, הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד, חֵן וָחֶסֶד, וְרַחֲמִים, וְרֶוַח וְהַצָּלָה, וְכָל־טוּב: (עונים אמן) הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח בָּנוּ לְדוֹר דּוֹרִים: הָרַחֲמָן הוּא קֶרֶן לְעַמּוֹ יָרִים: הָרַחֲמָן הוּא יִתְפָּאַר בָּנוּ לָנֶצַח נְצָחִים: הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד וְלֹא בְבִזּוּי בְּהֶתֵּר וְלֹא בְאִסּוּר בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר: הָרַחֲמָן הוּא יִתֵּן שָׁלוֹם בֵּינֵינוּ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח בְּרָכָה רְוָחָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ: הָרַחֲמָן הוּא יַצְלִיחַ אֶת דְּרָכֵינוּ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבּוֹר עוֹל גָּלוּת מֵהֵרָה מֵעַל צַוָּארֵנוּ: הָרַחֲמָן הוּא יוֹלִיכֵנוּ מְהֵרָה קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ: הָרַחֲמָן הוּא יִרְפָּאֵנוּ רְפוּאָה שְׁלֵמָה רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת הַגּוּף: הָרַחֲמָן הוּא יִפְתַּח לָנוּ אֶת יָדוֹ הָרְחָבָה: הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל, כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ יַחַד בִּרְכָה שְׁלֵמָה, וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן: הָרַחֲמָן הוּא יִפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמוֹ:

בשבת: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ עוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

הָרַחֲמָן הוּא יְזַכֵּנוּ לִמְצוֹא אֶת יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְרָאוּ אֶת יְהוָֹה׀ קְדוֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדוֹרְשֵׁי יְהוָֹה׀ לֹא יַחְסְרוּ כָל־טוֹב: הוֹדוּ לַיהוָֹה׀ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָֹה׀ וְהָיָה יְהוָֹה׀ מִבְטַחוֹ: נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם: יְהוָֹה׀ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָֹה׀ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

ברכת האורח: הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת הַשַּׁלְחָן הַזֶּה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו וְיִסְדֹּר בּוֹ כָּל־מַעֲדַנֵּי עוֹלָם וְיִהְיֶה כְּשֻׁלְחָנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כָּל־רָעֵב מִמֶּנּוּ יֹאכַל, וְכָל צָמֵא מִמֶּנּוּ יִשְׁתֶּה. וְאַל יֶחְסַר מִמֶּנּוּ כָּל־טוּב לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים אָמֵן: הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וּבַעַל הַסְּעֻדָּה הַזֹּאת. הוּא וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וְכָל

אֲשֶׁר לוֹ. בָּבָנִים שֶׁיִּחְיוּ. וּבִנְכָסִים שֶׁיִּרְבּוּ. בָּרֵךְ יְהוָֹאדנהי חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה. וְיִהְיוּ נְכָסָיו וּנְכָסֵינוּ מְצֻלָּחִים וּקְרוֹבִים לָעִיר. וְאַל יִזְדַּקֵּק לְפָנֵינוּ וְלֹא לְפָנֵינוּ שׁוּם דָּבָר חֵטְא וְהֶרְהוּר עָוֹן. שָׂשׂ וְשָׂמֵחַ כָּל־הַיָּמִים בְּעָשֶׂר וְכָבוֹד מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. לֹא יֵבוֹשׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא יִכָּלֵם לָעוֹלָם הַבָּא. אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:

הָרַחֲמָן הוּא יִתַּע תּוֹרָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ בְּלִבֵּנוּ, וְתִהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פָּנֵינוּ לְבִלְתִּי נֶחֱטָא, וְיִהְיוּ כָּל־מַעֲשֵׂינוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם: הָרַחֲמָן הוּא יְחַיֵּינוּ וְיַזְכֵּנוּ וְיָקָרְבֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, וּלְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ, וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ, לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם: בְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ, וְדוֹרְשֵׁי יְהוָֹאדנהי לֹא יַחְסְרוּ כָל־טוֹב: נַעַר הָיִיתִי גַּם־זָקַנְתִּי, וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ־לָחֶם: כָּל הַיּוֹם חוֹנֵן וּמַלְוֶה, וְזַרְעוֹ לִבְרָכָה: מַה שֶּׁאָכַלְנוּ יִהְיֶה לְשָׂבְעָה, וּמַה שֶּׁשָּׁתִינוּ יִהְיֶה לִרְפוּאָה, וּמַה־שֶּׁהוֹתַרְנוּ יִהְיֶה לִבְרָכָה, כְּדִכְתִיב: וַיִּתֵּן לְפָנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתְרוּ כִּדְבַר יְהוָֹאדנהי: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָֹאדנהי, עוֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָֹאדנהי, וְהָיָה יְהוָֹאדנהי מִבְטַחוֹ: יְהוָֹאדנהי עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְהוָֹאדנהי יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו, הוּא בְרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ, וְעַל כָּל־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ אָמֵן:

יברך בורא פרי הגפן על כוס שלישי, ויכוין לפטור בברכה זו גם את כוס רביעי.

כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא, וּבְשֵׁם יְהוָֹאדנהי אֶקְרָא: סַבְרֵי מָרָנָן: ועונים: **לְחַיִּים.**

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹאדנהי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן: וישתה בהסבה.

הַלֵּל

ימזגו לו כוס רביעי ויאמרו את ההלל בשמחה ובהתלהבות רבה, כשהכוס בידו. ואם קשה לו לאחזו במשך כל ההלל, טוב לאחזו לפחות בסוף ההלל בברכת "יהללוך". ומצוה שיהיו לפחות שלשה בקריאת ההלל, והגדול שבהם אומר "הודו", והאחרים עונים אחריו.

שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּךָ, וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ: כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב, וְאֶת נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ: שְׁפָךְ־עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם: תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָֹה:

לֹא לָנוּ יְהוָֹאדנהי לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד. עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם.

אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם. כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב. מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ. עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ. אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן: יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ. לֹא יֶהְגּוּ בִגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם. כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ

והגדת לבנך

לֹא לָנוּ. לְפִי שֶׁבְּחֶלְקוֹ הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַהַלֵּל הִזְכִּיר אֶת גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בְּקֵשׁ דָּוִד הַמֶּלֶךְ רַחֲמִים גַּם עַל שְׂאָר הַגְּלֻיּוֹת. וְאָמַר, לֹא לְמַעֲנֵנוּ בִּלְבַד רָאוּי שֶׁתִּגָּאֲלֵנוּ אֶלָּא **לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד.** שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל בַּגּוֹיִם. כִּי **לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם** שֶׁאִם הוּא קָיָם, לָמָּה אֵינוֹ מוֹשִׁיעַ לָהֶם. וְאָנוּ הֲרֵי יוֹדְעִים שֶׁ**אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם,** וּבְיָדוֹ יְכֹלֶת לִגְאֹל אוֹתָנוּ. כִּי **כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ בָּעֲבַר עָשָׂה,** וְכֵן יַעֲשֶׂה גַּם בָּעֲתִיד. שֶׁהֲרֵי לֹא כְּצוּרֵנוּ צוּרָם, כִּי **עֲצַבֵּיהֶם** – אֱלֹהֵיהֶם, עֲשׂוּיִים מִ**כֶּסֶף וְזָהָב** וְאֵינָם מוּעִילִים, לְפִי שֶׁהֵם **מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם.** וְסוֹפָם שֶׁל **עֹשֵׂיהֶם,** – יוֹצְרֵי הַפְּסָלִים, לִהְיוֹת כְּמוֹתָם. (לֹא רוֹאִים וְלֹא שׁוֹמְעִים, לְפִי

בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה׀ יאהדונהי. עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַּיהוָה׀ יאהדונהי. עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יִרְאֵי יְהוָה׀ יאהדונהי בִּטְחוּ בַּיהוָה׀ יאהדונהי. עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:

יְהוָה׀ יאהדונהי **זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ, יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל. יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה׀** יאהדונהי **הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדֹלִים: יֹסֵף יְהוָה׀** יאהדונהי **עֲלֵיכֶם. עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה׀** יאהדונהי **עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה׀** יאהדונהי **וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם: לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ. וְלֹא כָל יוֹרְדֵי דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ. מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:**

אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יְהוָה׀ יאהדונהי **אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי. וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי. צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם יְהוָה׀** יאהדונהי **אֶקְרָא. אָנָּה יְהוָה׀** יאהדונהי **מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְהוָה׀** יאהדונהי **וְצַדִּיק. וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאִים יְהוָה׀** יאהדונהי **דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לְמְנוּחָיְכִי. כִּי יְהוָה׀** יאהדונהי **גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינִי מִן דִּמְעָה. אֶת רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה׀** יאהדונהי **בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר. אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי. כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב:**

מָה אָשִׁיב לַיהוָה׀ יאהדונהי **כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא. וּבְשֵׁם יְהוָה׀** יאהדונהי **אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהוָה׀** יאהדונהי **אֲשַׁלֵּם. נֶגְדָּה נָּא לְכָל עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה׀** יאהדונהי **הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה**

והגדת לבנך

שֶׁיְּמוּתוּ) וְכֵן סוֹפוֹ שֶׁל **כֹּל אֲשֶׁר בִּטֵּחַ בָּהֶם,** לָמוּת. אֲבָל – **יִשְׂרָאֵל וּבֵית אַהֲרֹן** הַבּוֹטְחִים בַּה' שֶׁהוּא אֱלֹהִים חַיִּים, הוּא מוֹעִיל לָהֶם, שֶׁהוּא **עֶזְרָם וּמָגִנָּם,** וְהַיְכֹלֶת בְּיָדוֹ. **יִרְאֵי ה'.** – גֵּרִים. (מחז"ו)

ה' זְכָרָנוּ. כְּשֶׁאָנוּ זוֹכְרִים אֶת הַשֵּׁם וּמְבָרְכִים בִּשְׁמוֹ, הוּא מַסְכִּים וּמְבָרֵךְ **אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל.** שֶׁנֶּאֱמַר "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ". וְכֵן **יְבָרֵךְ בֵּית אַהֲרֹן** הַכֹּהֲנִים. שֶׁנֶּאֱמַר "וְאָנֹכִי אֲבָרֲכֵם". וּלְפִי שֶׁאָנוּ זוֹכְרִים אֶת שְׁמוֹ תָּמִיד, לָכֵן יְבָרְכֵנוּ – **עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ.** אֶת – **הַשָּׁמַיִם** בָּחַר לוֹ, **וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם.** לְהַלֵּלוֹ וּלְשַׁבְּחוֹ עַל פְּרוֹתֶיהָ. וְלֹא לַמֵּתִים נָתְנָה לְפִי שֶׁ**לֹּא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ.** שֶׁאֵין בָּהֶם יְכֹלֶת לְהַלֵּל, אֶלָּא אֲנוּ וְכֵיוֹצֵא בָּנוּ שֶׁאָנוּ חַיִּים **נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ.** (מחז"ו)

אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי. לְפִי שֶׁאָמַר לְעֵיל עַל הַפְּסִלִים "פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ וְכוּ'" אָמַר: אֲבָל אֲנִי, אָהַבְתִּי כִּי 'יִשְׁמַע' ה' אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי. **כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי.** לִשְׁמֹעַ מַה שֶּׁאֶקְרָא לוֹ. וְכֵאֲשֶׁר – **אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת** – סְבָבוּנִי מַכְאוֹבֵי מָוֶת, וְאַף לְאַחַר הַמָּוֶת, כַּאֲשֶׁר **מְצָרֵי שְׁאוֹל** – גְּבוּלוֹת גֵּהִנֹּם **מְצָאוּנִי.** וּבְכָל אֲשֶׁר אֶפְנֶה **צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא,** אוֹ אָז אֶקְרָא בְּשִׁמּוֹ וַאֲבַקֵּשׁ – **אָנָּא ה' מַלְּטָה נַפְשִׁי,** מִיַּד הַשָּׁאוֹל. וְכֵיוָן שֶׁ**חַנּוּן ה' וְצַדִּיק,**

הוּא **מְרַחֵם וְשֹׁמֵר** אַף אֶת **הַפְּתָאִים** – הַמְּזִידִים. (ספרי) וְאַף שֶׁ**דַּלּוֹתִי** מִן הַמִּצְוֹת, **לִי יְהוֹשִׁיעַ** וְיִפְדֵּנִי מִצָּרוֹתַי. לְפִיכָךְ – **שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי** וְאַל תִּדְאֲגִי, **כִּי ה' גָּמַל** יִגְמֹל חַסְדּוֹ **עָלָיְכִי,** וְיַחֲלִץ אוֹתָךְ **מִמָּוֶת. וְאֶתְהַלֵּךְ** לְפָנָיו בְּאֶרֶץ הַחַיִּים, הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁקְּרוּיָה אֶרֶץ הַחַיִּים לְפִי שֶׁמְּתֵיהֶ חַיִּים תְּחִלָּה. **הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר.** הוּא כְּמִין הִתְנַצְּלוּת, כִּי מִתְּחִלָּה בְּהִיוֹתוֹ בַּגְּלוּת, פִּקְפֵּק בָּאֱמוּנָה וּבְדִבְרֵי הַנְּבִיאִים, וּמִתְנַצֵּל כָּעֵת וְאוֹמֵר: כִּי בְּשָׁעָה שֶׁדִּבַּרְתִּי כֵּן – **אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד,** הָיִיתִי שָׂרוּי בְּעָנְיֵי הַגָּלוּת וּבְשֶׁפֶל הַמַּדְרֵגָה, וּמִתּוֹךְ כָּךְ – **אָמַרְתִּי בְחָפְזִי,** בְּחִפָּזוֹן וּבְלִי יִשּׁוּב הַדַּעַת – **כָּל הָאָדָם כֹּזֵב.** כָּל הַנְּבִיאִים שֶׁנִּתְנַבְּאוּ עָלַי גְּאֻלָּתִי, דִּבְּרוּ שֶׁקֶר ח"ו, כִּי עָבַר קָצִיר כָּלָה קָיִץ, וְאָנוּ לֹא נוֹשַׁעְנוּ. אֲבָל כָּעֵת נוֹכַחְתִּי לָדַעַת כִּי אָכֵן יֵשׁ תִּקְוָה. וְעַל זֶה הוּא מַמְשִׁיךְ וְאוֹמֵר:

מָה אָשִׁיב וְכוּ'. (מחז"ו)

מָה אָשִׁיב לַה'. מַה מִּנְחָה אָשִׁיב לַה'. **כָּל תַּגְמוּלוֹהִי.** שֶׁכָּל תַּגְמוּלָיו הַטּוֹבִים בָּאוּ – **עָלַי.** וְהֲחֵינִי אַחַר הַיֵּאוּשׁ הַגָּדוֹל הַזֶּה. לְפִיכָךְ – **כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא,** בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, **וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא.** לְהַלְלוֹ וּלְבָרְכוֹ. **נְדָרַי לַה'.** נְדָרִים אֲשֶׁר נָדַרְתִּי לַה' בְּגָלוּתִי אֲשַׁלְּמָה **אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה נָּא לְכָל עַמּוֹ.** נֶגֶד כָּל עַמּוֹ. **יָקָר בְּעֵינֵי ה' הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו.** כִּי יָקָר וְכָבֵד הַדָּבָר

יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ. פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה. וּבְשֵׁם יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהֹוָ(אדנה) יאהדונהי אֲשַׁלֵּם. נֶגְדָּה נָּא לְכָל עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת בֵּית יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי. בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּ אֶת יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי כָּל גּוֹיִם. שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים: כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ. וֶאֱמֶת יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

גדול הבית אומר פסוק, ושאר בני הבית חוזרים אחריו:

הוֹדוּ לַיהֹוָ(אדנה) יאהדונהי כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא בֵּית אַהֲרֹן. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ. עָנָנִי בַּמֶּרְחַב יָהּ: יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי לִי לֹא אִירָא. מַה יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי לִי בְּעוֹזְרָי. וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהֹוָ(אדנה) יאהדונהי. מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהֹוָ(אדנה) יאהדונהי. מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי. בְּשֵׁם יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַּם סְבָבוּנִי. בְּשֵׁם יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים. בְּשֵׁם יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי כִּי אֲמִילַם: דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל. וַיהֹוָ(אדנה) יאהדונהי עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ. וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים. יְמִין יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי רוֹמֵמָה. יְמִין יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי עֹשָׂה חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה. וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַסּוֹר יִסְּרַנִּי יָהּ, וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק. אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה הַשַּׁעַר לַיהֹוָ(אדנה) יאהדונהי צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי. וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אודך אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים. הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן מֵאֵת יְהֹוָ(אדנה) יאהדונהי הָיְתָה זֹאת. הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ:

והגדת לבנך

בְּעֵינֵי ה׳ לְהָמִית אֶת חֲסִידָיו. וְאֶחְיֶה וַאֲשַׁלֵּם נְדָרַי כְּמוֹ שֶׁמְּפָרֵשׁ וְהוֹלֵךְ. **אָנָּה ה׳** הֲרֵינִי מוֹדֶה לְךָ ה׳ עַל הַחֶסֶד שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי, בִּגְלָל **שֶׁאֲנִי עַבְדֶּךָ** שֶׁאֲנִי נִכְנָע לְפָנֶיךָ. וְלָכֵן **פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי** – הִתַּרְתָּ מֵעַל צַוָּארִי מוֹסֵרוֹת וְכַבְלֵי גָּלוּתִי. וְעַל כֵּן **אֶזְבַּח** לְךָ **זֶבַח תּוֹדָה**, עַל הַנִּסִּים שֶׁעָשִׂיתָ לִי, כְּדִין הַיּוֹצֵא מִבֵּית הָאֲסוּרִים שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדוֹת לַה׳. (ע״פ מחז״ו) **הַלְלוּ אֶת ה׳ כָּל גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים.** – הָאוּמוֹת. מִפְּנֵי **שֶׁגָּבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ.** וּגְאָלָנוּ, **וֶאֱמֶת** דִּבְרֵי **ה׳ לְעוֹלָם.** שֶׁשָּׁמַר אֶת הַבְטָחָתוֹ שֶׁדִּבֵּר לַנְּבִיאִים. לְפִיכָךְ – **הַלְלוּיָהּ.**

הוֹדוּ לַה׳ כִּי טוֹב. עַל זֹאת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ טוֹב, וּמַהִי טוֹבָתוֹ? **כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.** וְכֵן בֵּית אַהֲרֹן וְהַיְרֵאִים יוֹדוּהוּ. **יִרְאֵי ה׳.** – גֵּרִים. (ע״פ מחז״ו)

מִן הַמֵּצַר וְהַדְחַק, **קָרָאתִי** לְיָהּ וְהוּא **עָנָנִי**, וְהֶעֱמִידָנִי בַּמֶּרְחַב. וְכֵיוָן שֶׁעָנָנִי – **לֹא אִירָא** מִמַּה שֶׁיַּעֲשֶׂה **לִי אָדָם.** שֶׁה׳ **לִי בְּעוֹזְרָי**, וּמֻבְטָח אֲנִי שֶׁ**אֶרְאֶה** בְּמַפֶּלֶת **שֹׂנְאָי.** לְפִיכָךְ – **טוֹב לַחֲסוֹת בַּה׳, מִבְּטֹחַ בָּאָדָם**, כִּי אֵין בָּהֶם תְּשׁוּעָה. וְכַאֲשֶׁר **כָּל הַגּוֹיִם סְבָבוּנִי** לְהָרַע לִי, מֻבְטָח אֲנִי **בְּשֵׁם ה׳, כִּי אֲמִילַם.** – אֲנַצְּחֵם. וְגַם כְּשֶׁמּוֹסִיפִין חֵילוֹת רַבִּים וּמְסוֹבְבִים אוֹתִי **כִּדְבוֹרִים**, אֵינִי חוֹשֵׁשׁ לָהֶם, שֶׁיּוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיִּדְעֲכוּ **כְּאֵשׁ בְּקוֹצִים.** וְאֶת כֻּלָּם אֲנִי מְנַצֵּחַ עַל יְדֵי תְּפִלָּתִי וּבַקָּשָׁתִי **בְּשֵׁם ה׳. דָּחֹה דְחִיתַנִי.** כלומר, כְּשֶׁהָיִיתִי נִדְחֶה וְסָבוּר – **לִנְפֹּל, ה׳ עֲזָרָנִי.** כִּי **עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ** – הָעֹז וְהַשֶּׁבַח שֶׁל ה׳ הָיָה **לִי לִישׁוּעָה.** כְּדֵי שֶׁאֲזַמֵּר שִׁבְחוֹ. וְעַל אוֹתָהּ יְשׁוּעָה יְרַנְּנוּ הַצַּדִּיקִים בְּאָהֳלֵיהֶם, וְיֹאמְרוּ **יְמִין ה׳ עֹשָׂה חָיִל. לֹא אָמוּת** בְּיַד הַקָּמִים עָלַי, **כִּי אֶחְיֶה** לְמַעַן **אֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ.** וְאַף שֶׁ**יַסּוֹר יִסְּרַנִּי יָהּ** מִכָּל מָקוֹם **לַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי.** לָכֵן **פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק** הֵם שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁנִּקְרֵאת ׳צֶדֶק׳. **וְאָבֹא בָם** בְּקָרְבַּן תּוֹדָה **וְאוֹדֶה יָהּ**, עַל פְּדוּת נַפְשִׁי. הֲלֹא **זֶה הַשַּׁעַר** שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, עָשׂוּי בִּשְׁבִיל שֶׁ**צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ**, לְהַלֵּל אֶת ה׳. וְגַם אֲנִי אָבֹא בָם **וְאוֹדְךָ** עַל **כִּי עֲנִיתָנִי** בְּיוֹם קָרְאִי לְךָ, **וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה.** וַהֲרֵינִי דּוֹמֶה לְאוֹתָהּ **אֶבֶן** שֶׁ**מָּאֲסוּ הַבּוֹנִים** לְתִתָּהּ בַּבִּנְיָן, וְאַחַר כָּךְ זָכְתָה **וְהָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה.** כַּאֲבָנִים חֲשׁוּבוֹת שֶׁקּוֹבְעִים אוֹתָן בְּרָאשֵׁי הַזָּוִיּוֹת, שֶׁהֵן נִכָּרוֹת מִב׳

מאת זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָֹאדנ"י נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

אָנָּא יְהוָֹאדנ"י **הוֹשִׁיעָה נָּא,** שתי פעמים **אָנָּא** יְהוָֹאדנ"י **הַצְלִיחָה נָּא:** שתי פעמים **בָּרוּךְ** הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָֹאדנ"י. בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָֹאדנ"י: ברוך אֵל יְהוָֹאדנ"י וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבוֹתִים. עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ. אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי הוֹדוּ לַיהוָֹאדנ"י כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

הוֹדוּ לַיהוָֹאדנ"י כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְגוֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְּיַם סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ יְהוָֹאדנ"י אֱלֹהֵינוּ, וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם אַתָּה אֵל. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ, פּוֹדֶה וּמַצִּיל, וְעוֹנֶה וּמְרַחֵם, בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה, אֵין לָנוּ מֶלֶךְ עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ, אֶלָּא אָתָּה:

אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, אֱלוֹהַּ כָּל בְּרִיּוֹת, אֲדוֹן כָּל־תּוֹלָדוֹת, הַמְהֻלָּל בְּכָל־הַתִּשְׁבָּחוֹת, הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד, וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וַיהוָֹאדנ"י אֱלֹהִים אֱמֶת, לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן, הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים, וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים, מֵחַיֵּה מֵתִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים, פּוֹקֵחַ עִוְרִים, וְזוֹקֵף כְּפוּפִים, הַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים, וְהַמְפַעֲנֵחַ נֶעֱלָמִים, וּלְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים:

והגדת לבנך

רוּחוֹת. וּמִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹת זֹאת אִם לֹא יַד ה', לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר **מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹּאת** וְהִיא פְּלִיאָה בְּעֵינֵי כֹּל. **זֶה הַיּוֹם** יוֹם הַגְּאֻלָּה הַהִיא **עָשָׂה ה',** וְלָזֶה **נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ,** וּנְבַקֵּשׁ רַחֲמִים, וְנֹאמַר לְפָנָיו – **אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא,** שֶׁתִּתְקַיֵּם גְּדֻלָּה זוֹ לְעוֹלָם. **אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא** – אֶת הַגְּדֻלָּה הַזֹּאת שֶׁתְּהֵא מֻצְלַחַת וְהוֹלֶכֶת. וְאַחַר הַגְּאֻלָּה כְּשֶׁיָּבוֹאוּ יִשְׂרָאֵל לְבֵרֵךְ בְּתוֹדוֹת לְבֵית ה' יֹאמְרוּ לָהֶם: **בָּרוּךְ הַבָּא** לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת בַּעֲבוּר **שֵׁם ה'.** **בֵּרַכְנוּכֶם** בְּבִרְכָה הַבָּאָה – **מִבֵּית ה'.** **אֵל ה'** חָזָק הוּא ה' וְרַב כֹּחַ, וְהוּא יָאִיר לָנוּ. לְכֵן **אִסְרוּ חַג** – קִשְׁרוּ אֶת קָרְבְּנוֹת הֶחָג **בָּעֲבוֹתִים** – בַּחֲבָלִים, **עַד** לְמָחָר שֶׁיָּאִיר הַיּוֹם, וְנַקְרִיבֵם עַל **קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ.** וּבִשְׁעַת הַקְרָבָה הָיוּ מוֹדִים עַל תּוֹדָתָם, וְאוֹמְרִים: **אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ,** כִּי הוֹצֵאתָ מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי. שֶׁאַתָּה הוּא **אֱלֹהַי** וְצוּר מִבְטָחִי. וְעַל כֵּן **אֲרוֹמְמֶךָּ.** וְקוֹרֵא לָעָם וְאוֹמֵר: **הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב.** וְכֻלָּם עוֹנִים: **כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.** (רש"י מחז"ו מצודת דוד)

וְאִלּוּ פִּינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם, וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו, וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ, וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ, וְיָדֵינוּ פְּרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם, וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת, אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִין לְהוֹדוֹת לְךָ יְהוָֹאדנ"י אֱלֹהֵינוּ, וּלְבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ, עַל אַחַת מֵאֶלֶף אַלְפֵי אַלְפִים וְרוֹב רִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים, הַטּוֹבוֹת נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּנוּ וְעִם אֲבוֹתֵינוּ. מִלְּפָנִים מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ, יְהוָֹאדנ"י אֱלֹהֵינוּ, מִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ, בְּרָעָב זַנְתָּנוּ, וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ, מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ, מִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ, וּמֵחֳלָאִים רָעִים וְרַבִּים דִּלִּיתָנוּ. עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ, עַל כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ, וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ, וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ, הֵן הֵם יוֹדוּ, וִיבָרְכוּ, וִישַׁבְּחוּ, וִיפָאֲרוּ, אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד, כִּי כָל־פֶּה לְךָ יוֹדֶה, וְכָל־לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבַח, וְכָל־עַיִן לְךָ תְצַפֶּה, וְכָל־בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע, וְכָל־קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה, וְהַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ, וְהַקֶּרֶב וְהַכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ, כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה יְהוָֹאדנ"י מִי כָמוֹךָ מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגּוֹזְלוֹ: שַׁוְעַת עֲנִיִּים אַתָּה תִּשְׁמַע, צַעֲקַת הַדַּל תַּקְשִׁיב וְתוֹשִׁיעַ וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוָֹאדנ"י לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְרוֹמָם, וּבְשִׂפְתֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ, וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְקַדָּשׁ, וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְהַלָּל:

בְּמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, שֶׁבֵּן חוֹבַת כָּל־הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ יְהוָֹאדנ"י אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבֵּחַ, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדֵּר, וּלְנַצֵּחַ, עַל כָּל־דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ. וּבְכֵן

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ, הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, כִּי־לְךָ נָאֶה יְהוָֹאדנ"י אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד, שִׁיר וּשְׁבָחָה, הַלֵּל וְזִמְרָה, עֹז וּמֶמְשָׁלָה, נֶצַח, גְּדֻלָּה, וּגְבוּרָה, תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת, קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ, וּמֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל:

יְהַלְלוּךָ יְהוָֹאדנ"י אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֶׂיךָ, וַחֲסִידֶיךָ וְצַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ, וְעַמְּךָ בֵּית־יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּם בְּרִנָּה יוֹדוּ, וִיבָרְכוּ, וִישַׁבְּחוּ, וִיפָאֲרוּ אֶת שֵׁם כְּבוֹדֶךָ, כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת, וּלְשִׁמְךָ נָעִים לְזַמֵּר, וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹאדנ"י, מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת.

וישתה כוס רביעי בהסבה, וישתדל לשתות רביעית (81 סמ"ק) בבת אחת, כדי שיברך ברכה אחרונה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹאדנ"י, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן, וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה, וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה, טוֹבָה וּרְחָבָה, שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ, לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ, וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ. רַחֵם יְהוָֹאדנ"י אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ, וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ, וְעַל הַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ, וְעַל מִזְבְּחֶךָ, וְעַל הֵיכָלֶךָ, וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ, וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ, וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה. (בשבת: וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה). וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת

הַזֶּה, בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה. כִּי אַתָּה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל, וְנוֹדֶה לְךָ יְהוָֹה יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי גַפְנָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה יאהדונהי עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי גַפְנָהּ:

נִרְצָה

אם עשה כסדר הזה יהיה רצוי לפני השם יתברך, ויזכה לשנים רבות נעימות וטובות.

פִּיּוּטִים

חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא שׁוּנְרָא וְאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא כַלְבָּא וְנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא חוּטְרָא, וְהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא נוּרָא, וְשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא מַיָּא, וְכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא תוֹרָא וְשָׁתָה לְמַיָּא, דְּהִכָּה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא הַשּׁוֹחֵט, וְשָׁחַט לְתוֹרָא, דְּשָׁתָה לְמַיָּא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת, וְשָׁחַט לְשׁוֹחֵט, דְּשָׁחַט לְתוֹרָא, דְּשָׁתָה לְמַיָּא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְשָׁחַט לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת, דְּשָׁחַט לְשׁוֹחֵט, דְּשָׁחַט לְתוֹרָא, דְּשָׁתָה לְמַיָּא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

והגדת לבנך

חַד גַּדְיָא. גְּדִי אֶחָד. **דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי.** שֶׁקָּנָה אַבָּא בִּשְׁנֵי זוּזִים. הַגְּדִי הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּמְשַׁל לְגְדִי שֶׁנֶּאֱמַר "בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי" (שה"ש א, יד) וְאָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי שֶׁכָּאֲשֶׁר קָנָה דָּוִד הַמֶּלֶךְ אֶת הַר הַבַּיִת מֵאַרְוָנָה הַיְבוּסִי, גָּבָה מִכָּל שֵׁבֶט שְׁנֵי זְהוּבִים, וְזֶהוּ "בִּתְרֵי זוּזֵי". **וְאָתָא שׁוּנְרָא.** וּבָא הֶחָתוּל. הוּא נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל, שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ שֶׁנִּקְרָא "שׁוּנְרָא" נוֹטָרִיקוֹן – שׁוֹנֵא וְרֵעַ. **וְאָכְלָה לְגַדְיָא.** וְהֶחֱרִיב אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְאָתָא כַלְבָּא.** וּבָא הַכֶּלֶב. זֶהוּ כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרָס, שֶׁיָּצָק מֵחֶלֶב שֶׁל כַּלְבָּה. **וְנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא.** וְנָשַׁךְ לְהֶחָתוּל. שֶׁהָרַג אֶת בֵּלְשַׁאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל, הוּא נְבוּכַדְנֶצַּר. **וְאָתָא חוּטְרָא.** וּבָא הַמַּקֵּל. זוֹ מַלְכוּת יָוָן, שֶׁאָמְרוּ עֲלֵיהֶם בַּמִּדְרָשׁ שֶׁהָיוּ רוֹדִים בְּמַקֵּל. **וְהִכָּה לְכַלְבָּא.** וְהִכָּה אֶת הַכֶּלֶב. שֶׁכָּבְשׁוּ אֶת מַמְלֶכֶת פָּרַס. **וְאָתָא נוּרָא.** וּבָא הָאֵשׁ. הִיא מַלְכוּת הַחַשְׁמוֹנָאִים שֶׁהָיוּ כֹּהֲנִים וְעֲבוֹדָתָם בְּאֵשׁ הַמְזֻבָּחַ וּבַהַדְלָקַת הַמְּנוֹרָה. **וְשָׂרַף לְחוּטְרָא.** שֶׁנִּצְּחוּ אֶת הַיְוָנִים. **וְאָתָא מַיָּא.** וּבָאוּ הַמַּיִם. הֵם מַלְכוּת אֲרָם שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְמַיִם, וְאָמְרוּ עֲלֵיהֶ בַּמִּדְרָשׁ עַל הַפָּסוּק "קוֹל מַיִם רַבִּים" זוֹ אֲרָם שֶׁקּוֹלוֹ הוֹלֵךְ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. **וְכָבָה לְנוּרָא.** וְכִבּוּ אֶת הָאֵשׁ. וְלָקְחוּ אֶת הַמְּלוּכָה מִן הַחַשְׁמוֹנָאִים. **וְאָתָא תוֹרָא.** וּבָא הַשּׁוֹר. זוֹ מַלְכוּת רוֹמִי (אֱדוֹם) **וְשָׁתָה לְמַיָּא.** וְשָׁתָה אֶת הַמַּיִם. שֶׁלָּקְחוּ הַמְּלוּכָה מֵאֲרָם. **וְאָתָא הַשּׁוֹחֵט.** וּבָא הַשּׁוֹחֵט. הוּא מָשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף. **וְשָׁחַט לְתוֹרָא.** וְשָׁחַט אֶת הַשּׁוֹר. שֶׁיִּקַּח אֶת הַמְּלוּכָה מִמַּלְכוּת רוֹמִי. **וְאָתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת.** וּבָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת. **וְשָׁחַט לְשׁוֹחֵט.**

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ, אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ, שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ, אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ, חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ, חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁשָּׁה מִי יוֹדֵעַ, שִׁשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ, שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ, שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ, תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ, תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה, שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ, עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ, עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא, תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה, שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַחַד עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ, אַחַד עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ, אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא, עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא, תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה, שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁנֵים עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ, שְׁנֵים עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא, אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא, עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא, תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה, שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִדַּיָּא, שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא, אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא, עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא, תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה, שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

והגדת לבנך

שֶׁעָתִיד לְהָרֹג אֶת מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף. **וְאֶתָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְשָׁחַט לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת.** וְיָבוֹא הקב"ה וְיִפְדֶּה אוֹתָנוּ, עַל יְדֵי מְשִׁיחֵנוּ בֶּן דָּוִד הַנִּקְרָא "מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב" (שמואל ב כג, א), וְנֶאֱמַר עָלָיו "וַה' עִמּוֹ" (שם יח, יד) וּבִלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח, וְיכוֹנֵן אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַמְכֻנֶּה גְּדִי. (ע"פ מעשה נסים לגאון ר' יעקב מליסא)

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ. הוֹלֵךְ וּמוֹנֶה שִׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה טוֹבוֹת, אֲשֶׁר בָּהֶן הִבְדִּילָנוּ הקב"ה מִכָּל הָעַמִּים, וּבִשְׁבִילָם הָיָה עִנְיָן יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְגַם מ"ש "תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה", יֵשׁ בּוֹ יִחוּד לְיִשְׂרָאֵל, כִּי רַק בָּהֶם נֶאֱמַר "וַיִּתְיַלְּדוּ לְמִשְׁפְּחוֹתָם לְבֵית אֲבוֹתָם". (מעשה נסים) **עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא.** עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת. **אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא.** אַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים שֶׁרָאָה יוֹסֵף בַּחֲלוֹם. **שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא.** שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. **שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִדַּיָּא.** שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁל רַחֲמִים.

בריך רחמנא דסיען מריש ועד כען
השלמתי עריכת פירוש זה בס"ד בשבט תשנ"ח
ע"ה בנימין סגרון ס"ט